

In memoriam György és Rózsa

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

**A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon,
különös tekintettel a jogászképzésre
Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből**

dr. Ámán Ildikó

Szeged, 2019.

**A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon,
különös tekintettel a jogászképzésre
Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből**

Doktori (PhD) értekezés

Készítette: dr. Ámán Ildikó

(Kézirat lezárva: 2019. október 7.)

Témavezető:
Dr. Antal Tamás habil. egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Szeged, 2019.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	6
I. 1. Témafelvetés és szakmai célkitűzések	6
I. 2. Az értekezés forrásbázisa és a kutatási módszerek	8
II. A jogászképzés fejlődésének külhoni története.....	14
II. 1. Történelmi áttekintő	14
II. 2. Leo von Thun-Hohenstein hatása az osztrák oktatásügyre	16
II. 2. 1. A nagy reform előtt	16
II. 2. 2. A rendelet tartalma	18
II. 2. 4. Az átmeneti időszak	21
II. 3. A szigorlati rendszer szabályozása.....	22
II. 4. Az 1893. évi reformok és megszületésük körülményei	24
II. 5. A 19. század végi képzés az új államvizsga-szabályzat alapján	25
II. 6. A 20. század eleji reformtervezet.....	26
II. 7. Összegezve	28
III. Reformtörekvések a hazai jogászképzésben.....	29
III. 1. A Habsburg restauráció oktatáspolitikája	29
III. 1. 1. Történelmi előzmények.....	29
III. 1. 2. A forradalom után	31
III. 1. 2. 1. Egyetemi reform	31
III. 1. 2. 2. Jogakadémiai reform	33
III. 1. 2. 3. Összehasonlítás.....	35
III. 2. Az 1874. évi oktatásügyi reform.....	36
III. 2. 1. Bevezetés.....	36
III. 2. 2. Az új oktatásügyi rendeletig tartó út	37
III. 2. 2. 1. A jogakadémiák helyzete	37
III. 2. 2. 2. Viták és javaslatok a reformokról.....	38
III. 2. 3. Az egyetemi reform.....	40
III. 2. 3. 1. Előzmények	40
III. 2. 3. 2. A 3055/1974. számú VKM rendelet az egyetemi jogászképzésről.....	41
III. 2. 3. 3. A doktorátus megszerzésének feltételei	42
III. 2. 4. A jogakadémiai reform	43
III. 2. 4. 1. A magántanulás megszüntetése	43

III. 2. 4. 2. Az 1874. május 19-én kelt rendelet tartalma.....	44
III. 2. 5. Egyéb kapcsolódó jogszabályok	46
III. 2. 6. Összehasonlítás és konklúzió	47
III. 3. Az 1880-as évek reformjai.....	48
III. 4. Kísérletek és eredmények a dualizmus második felében.....	52
III. 5. A Horthy-korszak oktatáspolitikája	54
III. 6. Összegezve.....	55
IV. Kolozsvár szerepe a jogi oktatásban	56
IV. 1. A Kolozsvári Királyi Jogakadémia.....	56
IV. 2. A Kolozsvári Tudományegyetem felállítása	60
IV. 3. Az oktatói kar jogtörténész kiválóságai az egyetemtörténet tükrében	64
IV. 3. 1. A professzorok rövid bemutatása.....	64
IV. 3. 2. Kolosváry Sándor.....	64
IV. 3. 2. 1. Életútja	64
IV. 3. 2. 2. Tudományos pályája	68
IV. 3. 4. Óvári Kelemen	71
IV. 3. 4. 1. Életútja	71
IV. 3. 4. 2. Tudományos pályája	74
IV. 3. 5. Bochkor Mihály	75
IV. 3. 5. 1. Életútja	75
IV. 3. 5. 2. Tudományos pályája	77
IV. 3. 6. Ereky István	77
IV. 3. 6. 1. Életútja	77
IV. 3. 6. 2. Tudományos pályája	80
IV. 3. 7. Iványi Béla	81
IV. 3. 7. 1. Életútja	81
IV. 3. 7. 2. Tudományos pályája	84
IV. 3. 8. Összegezve.....	85
IV. 4. Jogász doktorok <i>sub auspiciis Regis</i> avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen.....	87
IV. 4. 1. A sub auspiciis Regis kifejezés jelentése.....	87
IV. 4. 2. Az avatás menete	89
IV. 4. 3. A jogszabályi háttér	89
IV. 4. 4. Kolosváry Bálint avatása	91

IV. 4. 5. További avatottak.....	97
IV. 4. 5. 1. Avatások a századforduló előtt.....	97
IV. 4. 5. 2. Avatás a századforduló után.....	99
IV. 4. 5. 3. Avatások a háború árnyékában.....	110
IV. 4. 6. Összegezve.....	112
V. Egyetem a Délvidék kapujában.....	114
V. 1. Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért.....	114
V. 1. 1. Elöljáróban.....	114
V. 1. 2. Történeti előzmények.....	114
V. 1. 3. Korai próbálkozások.....	116
V. 1. 4. A „szegedi nagy árvíz” utáni időszak.....	117
V. 1. 5. A századforduló után.....	122
V. 1. 5. 1. A századfordulótól az 1912. évi XXXVI. törvénycikkig.....	122
V. 1. 5. 2. A miniszteri javaslat és indokolása.....	125
V. 1. 5. 3. Viták, felszólalások.....	127
V. 1. 5. 3. 1. Az egyetem kérdése a költségvetési vitákban.....	127
V. 1. 5. 3. 2. A törvényjavaslat tényleges vitája.....	132
V. 1. 6. A trianoni békeszerződés következményei.....	134
V. 1. 6. 1. A „menekült” kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem otthonra találása.....	134
V. 1. 6. 2. Az 1921. évi XXV. törvénycikk miniszteri indokolása és az országgyűlési viták.....	138
V. 1. 6. 2. 1. A miniszteri indokolás.....	138
V. 1. 6. 2. 2. Az egyetemek kérdése előzetesen a nemzetgyűlés előtt.....	139
V. 1. 6. 2. 3. A két tudományegyetem elhelyezésének vitája.....	142
V. 1. 7. Összegezve.....	144
V. 2. A <i>sub auspiciis Gubernatoris</i> jogászdoktor avatottak a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen.....	146
V. 2. 1. A „sub auspiciis Gubernatoris” kifejezés jelentése.....	146
V. 2. 2. A jogszabály rendelkezései.....	146
V. 2. 3. A felavatottak.....	148
V. 2. 3. 1. Az egyetem jubileuma.....	148
V. 2. 3. 2. A „vasgyűrűs korszak”.....	152
V. 2. 3. 3. Az első női sub auspiciis Gubernatoris avatott „árnyékában”.....	156

V. 2. 3. 4. Az „aranygyűrűs korszak”	159
V. 2. 4. Felavatási kérelmek, amelyek sikertelenek maradtak	167
V. 2. 5. Összegezve	171
V. 3. A jogászhallgatók politikai aktivitása a két világháború között	173
V. 3. 1. Történeti alapok.....	173
V. 3. 2. Szervezeti keretek	177
V. 3. 2. 1. A személyi struktúra	177
V. 3. 2. 2. A szervezeti keretek.....	179
V. 3. 3. Táboroztatások	180
V. 3. 3. 1. A szegedi táboroztatások és azok jelentősége	180
VI. 3. 3. 2. Egyéb közösségi rendezvények.....	182
V. 3. 4. Hallgatótársak elleni atrocitások	183
V. 3. 4. 1. Nemzetközi kitekintés	183
V. 3. 4. 2. A szegedi joghallgatók által elkövetett sérelmek	187
V. 3. 5. Összegezve	190
VI. A szegedi Ferenc József Tudományegyetem eltávoztása és a régi-új egyetem megnyitása Kolozsvárott.....	192
VI. 1. A második bécsi döntés	192
VI. 2. Törvényjavaslat a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról.....	193
VI. 2. 1. A törvényjavaslat vitája és elfogadása.....	196
VI. 2. 2. Visszaköltözés Kolozsvárra	202
VI. 2. 2. 1. Bizonytalanság az egyetem kérdésében	202
VI. 2. 2. 2. A visszaköltözés nehézségei	204
VI. 2. 2. 3. A Ferenc József Tudományegyetem 22 év után újra a régi otthonában	206
VI. 3. A Horthy Miklós Tudományegyetem létrejötte.....	209
VI. 3. 1. Szeged jogos igénye	209
VI. 3. 2. A jogi kar helyzete	212
VI. 3. 3. A jogi kar búcsúja.....	215
VI. 3. 4. Az új egyetem megnyitja a kapuit.....	217
VI. 4. Összegezve.....	220
VII. Eredmények	222

BIBLIOGRÁFIA	227
MELLÉKLETEK.....	248

I. Bevezetés

I. 1. Témafelvetés és szakmai célkitűzések

Szeged törvényhatósági jogú város 1921. november 9-én különleges ünnepségnek volt a részese, ugyanis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ezen a napon nyitotta meg kapuit az új otthonában. A kedvezőtlen történelmi események következtében az egyetem költözni kényszerült Kolozsvárról, s végül átmenetileg, de viszonylag hosszú ideig – húsz évig – Szegeden működött. 2021-ben lesz ennek a százéves évfordulója. A megnyitó óta nem volt olyan akadémiai év, amikor ne működött volna felsőfokú tanintézmény Szegeden.

1. Az értekezésemben először az *osztrák képzés ismertetését* tűztem ki célul, amely esetében különösen gróf *Leo von Thun-Hohenstein* birodalmi kultuszminiszter szerepét szándékoztam bemutatni, illetve az osztrák jogászképzés szisztematizálását feltárni. Az „Olmützi alkotmány” kibocsátásától kezdve a magyarországi területek szintén részét képezték az Osztrák Császárságnak, amely azzal a következménnyel járt, hogy az osztrák jogszabályok általában a magyar részekre is egyazon hatállyal terjedtek ki, köztük az oktatásra vonatkozóak is. Ezen okból kifolyólag leginkább arra keresem a választ, hogy az osztrák jog – e konkrét területen – mennyire hatott a magyarra, illetve milyen mértékben épült a magyar jogi oktatás az osztrák mintára.

2. A második vizsgálandó szempontom a magyar jogászképzés hazai szabályozásának a felkutatása, ezen belül is, hogy mely *jogszabályok* voltak azok, amelyek leginkább determinálták a kérdést, különös tekintettel a jog- és államtudományi diplomák megosztottságára és annak kialakulására. Különösen felkeltette a figyelmemet az újonnan létrehozott tudományegyetemek megalapítása: 1872-ben Kolozsvárott és 1912-ben Debrecenben és Pozsonyban. Kifejezetten a *kolozsvári tudományegyetem alapítása* volt számomra a kutatás tárgya, ugyanis a doktori munkám során az ott folyó jogászképzést tanulmányoztam.

3. Már a kutatás kezdetén azzal kellett szembesülnöm, hogy *rendkívül hiányos* a rendelkezésre álló információ- és forrásbázis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának történetéről, így a munkám során annak is szerettem volna utánajárni, hogy ezen hiányzó mozaikok milyen módon tárhatóak fel és ismerhetőek meg. Ehhez törekedtem segítségül hívni a történelmi tanulmányaim során megismert történeti segédtudományok egyik típusát: az *archontológiát*, illetve annak

társát, a *prozopográfiát* az egyes professzori életutak megrajzolásához.

4. Tekintettel arra, hogy 1921-ben Szegedre költözött a tudományegyetem, kérdésként merül fel, hogy Szeged milyen *erőfeszítéseket tehetett* azért, hogy az első világháborút követően oda kerülhessen az intézmény, illetve, hogy ezzel kapcsolatban az *országgyűlési vitákban* milyen tartalommal szerepelt az egyetem kérdése, ugyanis a felszólalások során megismerhetjük a korszak politikai álláspontját, pontosabb képet kaphatunk az egy-egy jogszabályt megelőző szakmai és politikai vitákról is.

5. A kolozsvári levéltári kutatásom – a hallgatói anyakönyvek digitalizálása – során ugyancsak kérdésként fogalmazódott meg bennem, hogy a *kiemelkedő hallgatók* tudományos életéről találhatók-e részletesebb adatok; ha igen, akkor ezek milyen módon és szempontok szerint rendszerezhetők. Továbbá ismert volt számomra, hogy a fiatal egyetemi hallgatóság a Horthy-korszakban aktív politikai tevékenységet vállalt, így célom megtudni, hogy a szegedi jogi kari hallgatók részt vettek-e *politikai megmozdulásokban*, vagy milyen más módon vállaltak ezekben szerepet.

6. Értekezésem utolsó célkitűzéseként az 1940. évi egyetemi visszaköltözéssel kapcsolatosan keresem a részleteket. Az egyetemtörténetben jártas kutatók számára ismert, hogy a második bécsi döntés következtében 1940-ben megtörtént Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása, és ennek következtében a Ferenc József Tudományegyetem visszaköltözött még azon évben az anyavárosába. Keresem a visszaköltözés *egyéb okait* és a megvalósításának *körülményeit*, ha voltak, akkor a nehézségeit.

A tudományegyetem történetét két részre bontom: az egyik a kolozsvári időszak, amely 1872-től egészen 1919-ig tartott, majd egy kétéves budapesti intermezzót követően 1921-től 1940-ig Szeged adott otthont az egyetemnek. Ezen „költözéses időszakról” már készült egy monográfia Vincze Gábornak, a Hódmezővásárhelyi Emlékpont főmunkatársának tollából.¹ Azonban ezt leszámítva ténylegesen mégis *egy intézményről* beszélhetünk, hiszen a szellemi bázist adó oktatók követték azt Szegedre; külön a jogszabály is kiemelte, hogy ugyanarról az *universitاسról* van szó, ami a levelezéseiben évekig alkalmazta a „*menekült kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem*” elnevezést, amíg nemzetközi okokra tekintettel el nem hagyták e fordulatot, és maradt a Ferenc József Tudományegyetem megjelölés a címzésekben.

A disszertáció logikai vázát a jogszabályi keretek megadásával kezdem, ugyanis

¹ VINCZE 2006a.

egy jogtudományi értekezés bevezetőjében lényeges a jogszabályok definiálása. A fejezetben a *Ratio Educationis*-től kezdve egészen a második világháború végéig sorra veszem a jogi felsőoktatással kapcsolatos törvényeket, császári, királyi és miniszteri rendeleteket. Ehhez a legnagyobb segítséget *Ladányi Andornak* a jogászképzés reformjáról szóló műve² szolgáltatta. Ezen felül a neoabszolutizmus felsőoktatásügyi szabályaihoz a *Sashegyi Oszkár* által fordított és publikált rendeletek gyűjteménye nyújtotta a legnagyobb segítséget.³

Az értekezésem korszakhatárait Mária Terézia oktatási rendelete és a Ferenc József Tudományegyetem 1940. évi visszaköltözése határozzák meg. A záró évszám esetében szeretném megjegyezni, hogy közel másfél évszázadot nem lehet teljes mélységében elemezni, ám tovább bontani sem szándékoztam a Ferenc József Tudományegyetem történetének korszakait – amelynek osztottságát fentebb már jeleztem –, ezért zártam az értekezést az egyetem anyavárosbéli visszaköltözésével. Ezt különösen az támasztja alá, hogy ekkor Szegeden egy teljesen új felsőoktatási intézmény, a *Horthy Miklós Tudományegyetem* jött létre, amely jogilag is új alapításnak minősült.

A témaválasztás okát az is indokolja, hogy a *centenáriumi* évforduló közeledtével elengedhetetlen végigtekintenünk egyetemünk történetén, ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy az általam választott téma meglehetősen alulkutatott. Mindennek oka elsősorban abban keresendő, hogy viszonylag kevés levéltári információ áll rendelkezésre Magyarországon, a kolozsvári időszak (1919-ig tartó) levéltári anyagai pedig Kolozsvárott meghatározatlan határidőre zárolás alá kerültek. Ebből kifolyólag eddig viszonylag kevés elsődleges forrás állt a kutatók rendelkezésére a téma alaposabb kidolgozásához.

I. 2. Az értekezés forrásbázisa és a kutatási módszerek

Az értekezés forrásbázisa három fő részre különíthető el. Az elsőt a 19-20. századi kortársak által készített szakanyagok alkotják, amelyek ma már szakirodalomnak tekinthetők. A másodikban a levéltári kútfők, a miniszteri beszámolók, a jogszabályok, az országgyűlési viták és a szakfolyóiratok teszik ki az általam felhasznált *primer forrásnak* számító anyagok körét. A harmadik csoport elemei az utókor által készített, szakirodalomnak minősülő írások, amelyek némely esetben magukban foglalják az utódok értékeléseit is.

² LADÁNYI 2007.

³ SASHEGYI 1974.

I. Az első rész esetében a teljesség igényével szeretném bemutatni az egykorú szerkesztett szakanyagokat, amelyek közül leginkább a jogakadémiákhoz kapcsolódva *A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története*⁴ című beszámoló emelkedik ki, amelyet az érintett intézmények készítettek a szakminiszter felhívására 1873-ban, a reformjukat megelőzően. Mindez a *Budapesti Közlöny* hasábjain mellékletként⁵ is megjelent, ezáltal a tágabb érdeklődők számára is elérhetővé vált.

Az értekezés témáját figyelembe véve az egyik legjelentősebb forrás a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karáról szóló kötet, amely a kortárs *Eckhart Ferenc* tollából fakadt.⁶ A *corpus* nem csak a magyar királyi tudományegyetem történetéről ad információkat, hanem a korabeli jogásképzést is végigveszi nagy részletességgel egészen 1936-ig.

Ugyan nem a kolozsvári tudományegyetem szorosan vett történetéhez nyújt adalékot *Hodor Károly* kézi jegyzete,⁷ hanem az azt megelőző, *Báthori István* által alapított középkori *universitas*éhoz, majd az azt követő jogi líceuméhoz, de a témám szempontjából az egyik legjelentősebb egykorú feljegyzés. A kutatott tudományegyetem legfontosabb írott forrását *Márki Sándor* adja, aki a Szenátus felkérésére készítette el az ötvenéves évfordulójára készülő tudományegyetem történetét,⁸ amely sajnálatos módon viszonylag kevés adattal bír a jogi kar *historiográfiájára* vonatkozóan. Ezt megelőzően, a Millennium időszakában is kiadott egy egyetemtörténeti kötetet, amelynek szerkesztését *Pisztóry Mórral* közösen jegyezte.⁹

1921 előtt Szegednek többször volt kísérlete arra vonatkozóan, hogy oda valamilyen felsőfokú oktatási intézmény kerülhessen, amelyről az összefoglaló munkát *Gál Ferenc* készítette, s amit később, már nem kortársként, *Devich Andor* összegzett és bővített ki.¹⁰

II. Az általam felhasznált források *legfontosabb bázisát* az elsődlegesnek számító, főleg *levéltári iratok* ölelik fel. Ezek egyrészt a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának VIII. 4.b. fond számú állagában találhatók (a Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatala, valamint az Állam- és Jogtudományi Kar hivatalos

⁴ Hivatalos 1873.

⁵ BKM 1872. november 3., 44. szám.; Uo. 1872. november 10., 45. sz.

⁶ ECKHART 1936.

⁷ HODOR 1850.

⁸ MÁRKI 1922.

⁹ MÁRKI – PISZTÓRY 1896.

¹⁰ GÁL 1929.; DEVICH 1984.

okiratai, jegyzőkönyvei). Másrészt a romániai levéltárak közül a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán (*Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale: DJCAN*) a 315. fond, amely a Ferenc József Tudományegyetem rektori iratait tartalmazza, de sajnos 2017. év végén több anyaggal együtt, határozatlan időre, ezt is *de facto* kutathatatlaná tették. A Jog- és Államtudományi Kar anyaga pedig hosszú idő óta egyébként sem kutatható, ugyanis még „feldolgozás alatt áll” a Kolozs Megyei Levéltárban. Azonban a Román Nemzeti Levéltár Nagyvárad Megyei Igazgatóságánál (*Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale: DJBAN*) őrzik a 47. számú fond alatt a Ferenc József Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara iratainak egy kisebb részét, ahol ténylegesen 6 kötegni anyagot sikerült megtekintenünk, amely leginkább a világháborús egyetem megismeréséhez nyújt segítséget.

Ezek alapján megállapítható, hogy viszonylag kevés közvetlen, de számos *közvetett* primer forrás áll rendelkezésre a jogi kar történetéhez. Ezen okból, hogy viszonylag mégis teljes képet kapjunk a vizsgált korszakról, a másik leghitelesebb információs bázishoz kell nyúlni, amely jelen esetben a sajtóperiodikákat jelenti. Az általam felhasznált korabeli lapokból itt csak példálózó jelleggel sorolok fel néhányat: *Délmagyarország*, *Szegedi Napló*, *Szegedi Új Nemzedék*, *8 Órai Újság*, *Új Élet*, *Szózat*, *Keleti Újság*, *Ellenzék*, *Kolozsvár*, *Magyar Polgár*.

A jogszabályokhoz a forrásokat a *Corpus Juris Hungarici* mellett a *Budapesti Közlöny*, a *Budapesti Hírlap*, valamint a *Magyarországi Rendeletek Tára* szolgáltatották, a korábban ismertetetteken túl.

Mindezekon felül a szakirodalmak hiányában fontosnak tartottam az országgyűlési viták és az *országgyűlési naplók* áttekintését is, hiszen ott nem csak a jogalkotó szándékára találhatunk magyarázatot, hanem egy-egy jogszabály megalkotási folyamata is feltárul, valamint az egyes pártok és képviselők állásfoglalása sem elhanyagolható némely kérdésekben. Ezeken felül a Ferenc József Tudományegyetem éves almanachjai¹¹ és rektori beszédei¹² is hiteles korrajzot adnak a kutatónak.

III. A *jogakadémiák* kiemelt szerepet töltenek be a jogi oktatástörténet vizsgálatában, ugyanis speciális helyet foglaltak el a rendszerben a működésük során. A fő funkciójuk a közigazgatás számára megfelelő szakemberek képzése volt, azonban az évek

¹¹ Az almanachok tanévente jelentek meg, de a könnyebbesség kedvéért összevonva jelölöm a címeket: *KMKT Almanach*, 1873–1880.; *KMKFJT Almanach*, 1881–1916.

¹² *Beszédek KMKT*, 1873–1880.; *Beszédek KMKFJT*, 1881–1913.; *Beszédek KMKT*, 1874–1880.; *Beszédek KMKFJT*, 1881–1909.

előre haladtával színvonaluk egyre jobban romlott, és ez már a jogászok társadalmi megítélését is befolyásolta, ezért később folyamatosan napirenden volt a várható reformjuk. Azonban egyetlen esetet leszámítva (az 1874. évi reformokat) nem történt érdemleges változás a rendszerükben, pedig a megszüntetésük többször felmerült. Ebből kifolyólag többen is elkezdtek a jogakadémiák történetével foglalkozni, akik közül elsőként *Pető Ernőt* emelném ki, aki bár nem védte meg, de elkészítette doktori értekezését, amit a jogakadémiákról írt.¹³

Stipta István számos tanulmányt jelentetett meg a *miskolci jogakadémia* és annak jogelődje, az eperjesi jogi líceum történetéről,¹⁴ amelyek az egyetlen evangélikus jogakadémia megismeréséhez elengedhetetlen információkkal szolgálnak, mindezekon felül az intézmény egyik kiemelkedő tanárának az életével is foglalkozott. Az érintett professzor, *Bruckner Győző*¹⁵ szintén kutatta a fenti intézmény korai történetét.

A jogásképzés, ezen belül a jogakadémiai oktatás tágabb történetével két mai szerző foglalkozik különösen: *Mezey Barna*¹⁶ és *P. Szabó Béla*,¹⁷ továbbá legújabban megjelent egy kötet a kecskeméti református jogakadémia¹⁸ működéséről is.

IV. A közép-európai és magyar jogtudó értelmiséghez a legjelentősebb historikus szakirodalmat korábbi egyetemi professzorunk, *Bónis György* szolgáltatta, aki két kötetben vázolta fel a középkori jogtudók ismeretét és tudásbéli háttérét.¹⁹ A szintén az *alma mater*ben oktató *Nagy Zsolt* foglalkozott korábban a hazai jogásképzés történetével, bár szociológiai oldalról, az e témában megvédett disszertációja később könyvben is megjelent.²⁰

A jogakadémiák hallgatóinak tételes összegyűjtését tűzte ki célul *Szögi László*, aki az *ELTE Egyetem történeti Kutatócsoport* vezetésével mára közel az összes jogakadémia hallgatóinak anyakönyvi háttérét feltérképezte 1850-ig bezárólag. Mindezen felül, *Varga Júliával* közösen megírta a kolozsvári tudományegyetem előzményeinek a történetét,²¹ ennek lesz a folytatása a 2021. évi centenáriumra elkészülő második kötet a Szegedi

¹³ PETŐ 2003.

¹⁴ STIPTA 2012.; STIPTA 2009.

¹⁵ BRUCKNER 1996.

¹⁶ MEZEY 1984.; MEZEY 2009.; MEZEY 1998.

¹⁷ P. SZABÓ 2008.; P. SZABÓ 2006.; P. SZABÓ 2013.

¹⁸ lásd: HOMICKÓ ÁRPÁD – NÁNÁSI LÁSZLÓ – STIPTA ISTVÁN – TÖRŐ CSABA: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949*. KGRE–ÁJTK, Budapest, 2019.

¹⁹ BÓNIS 1971.; BÓNIS 1972.

²⁰ NAGY 2007.

²¹ SZÖGI – VARGA 2011.

Tudományegyetem gondozásában.

A legfrissebb összegző munkát, amely a jogászképzés történetéről is szól, Kokoly Zolt jegyzi, és Erdély jogi oktatásának a múltját tartalmazza. Az értékes kézikönyv, aminek a részét képezi, Erdély jogtörténetéről készült és ezáltal hiánypótló a témájában.²²

E kutatásokhoz kapcsolódik Rigó Kinga Viktória, aki *A magyar felsőoktatás jogi szabályozásának történetéről* írja a doktori értekezését, azonban azt nem kizárólag jogi oktatástörténeti tartalommal teszi, hanem különös figyelmet szentelve a budapesti tudományegyetem orvosi karára is.²³

A munkámhoz a korábbi egyetemtörténeti kötetek szolgáltatták a mintát, mind közül különösen a Debreceni Tudományegyetem alapításának 100. évfordulójára készült tanulmánykötet,²⁴ illetve külön a Jog- és Államtudományi Kar történetéről egy disszertáció is készült Hollósi Gábor tollából.²⁵ A szegedi jogi kar két világháború közötti éveit Balogh Elemér²⁶ dolgozta fel a professzorok szempontjából.

V. Az értekezés *munkamódszerét* tekintve a célom elsődlegesen a kapcsolódó elsődleges források feltárása volt. Az értekezést végigtekintve a normatív-leíró stílus dominál, viszont ahol szükségesnek látszott, ott a történeti értelmezés (*interpretatio historica*) is alkalmazásra került, különösen a jogszabályok bemutatásánál. Néhol a kritikai elemző módszer is megtalálható, amennyire a téma megkövetelte.

További módszerként alkalmaztam a *komparatiztikát*. Részint a hazai egyetemi és jogakadémiai képzések és az azokat szabályzó jogi normák esetében igyekeztem a párhuzamosságokat bemutatni – ugyanis a jogszabályok a két intézménytípus esetében néhol eltértek egymástól, máshol azonban nagyon is hasonlítottak.

Az értekezés egy másik, szintén komparatív módszerrel vizsgált területe az osztrák és a magyar jogi oktatás 19. századi szabályozása, mivel a magyar rendszer számára általában az osztrák volt a mintaadó, hol kötelező jelleggel, hol önkéntes alapon. Álláspontom szerint a felsőoktatásra vonatkozó magyar joganyag nem érthető meg az osztrák ismerete nélkül, ezért is tartottam elengedhetetlennek a releváns *osztrák jogszabályok* végigtekintését és elemzését. A 20. századi bajtársi egyesületek közép-európai tevékenységeit is igyekeztem összevetni a hazai agresszióval, amelyhez jelentős

²² KOKOLY 2018.

²³ RIGÓ 2011.; RIGÓ 2013.

²⁴ OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012.

²⁵ HOLLÓSI 2007.

²⁶ BALOGH 1999.

segítséget nyújtott a bécsi *Simon Wiesenthal Intézet* ügyvezető igazgatója, *Rásky Béla*, aki a könyvadományozásával – *Alma Mater Antisemitica*²⁷ – általam korábban nem ismert adatokhoz juttatott hozzá.

A *Tempus Közalapítvány* keretein belül lehetőségem nyílt két hónapot (2018. április–május) a bécsi *Collegium Hungaricum*-ban tölteni,²⁸ amelynek eredményeként a bécsi levéltárakban és könyvtárakban kutathattam, így az értekezésem egy része az ott feldolgozott szekunder szakirodalmon alapul, kiegészítve a hazai szerzők munkáival. A könyvtári kutatásom fő bázisát az *Österreichische Nationalbibliothek* könyvvállománya szolgáltatta, illetve az *Universitätsbibliothek*-ben és az *Universitätsarchiv*-ban fellelhető szakkönyvek. A levéltári kutató munka legjavát az *Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv*-ban végeztem. Az uralkodói *Kabinettsarchiv* egykori irattárát tekintettem benne a legfőbbnek, ugyanis itt őrzik a *Vorträge* sorozatban az egyes minisztériumoknak a császárhoz felterjesztett iratait, amelyek különféle ügyekben keletkeztek – közöttük egyetemalapítási, egyetemi átszervezési és személyi ügyek, professzori kinevezések is találhatók. Tekintettel arra, hogy a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium²⁹ iratai a dualizmus időszakából nem állnak rendelkezésre – ugyanis elpusztultak nagyrészt az 1956. évi országos levéltári tűzvészben –, a jelen mű szempontjából a szóban lévő iratok nagy jelentőséggel bírnak.

²⁷ REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE – JANA STAREK (szerk.): *Alma Mater Antisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939*. Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien, 2016.

²⁸ A vonatkozó részek a *Tempus Közalapítvány* COHU2017-33 számú szerződésével és támogatásával valósultak meg.

²⁹ Továbbiakban: VKM.

II. A jogászképzés fejlődésének külföldi története

II. 1. Történelmi áttekintő

A kortársak véleménye szerint az osztrák tartományokban mind közül a jogászképzés volt a legrosszabb állapotban a 19. század elején. Az ellenzék részéről egyre erősebb kritika fogalmazódott meg az oktatási rendszerre vonatkozóan, különösen a „Vormärz”-et megelőzően. Az 1848-as forradalom idején a Habsburg Birodalom egyetemei általában is elavultak voltak, ráadásul az ott nyújtott képzések nem biztosították a megfelelő színvonalat, valamint a tanulás és a tanítás szabadságát sem. A képzés teljes mértékben felülről irányított volt: állami tankönyvekből oktattak és csak szigorúan szabályozott sorrendben tehették le a vizsgákat a hallgatók. Mindezekon felül a merev tantervek és a szigorú vizsgák jellemezték a képzést, illetve a tantárgyakat a folyamatosan változó vizsgákkal szabályozták, ezeken felül összességében a tudást és nem a tudományt tanították: e kritikákat fogalmazta meg 1851-ben a tanszabadság támogatójaként *Gustav Höfken*.³⁰

Rontotta a helyzetet a magántanárok hiánya és a „professzor-helyettesek” jelentős száma. Igyekeztek állami célokra átreformálni a képzést, így a gyakorlati célokon túlmutató tudományos törekvések hiánya is láthatóvá vált. Mindennek az eredete *Mária Terézia* 1753. április 28-i tanulmányi rendeletéig³¹ vezethető vissza, aki kettős célt

³⁰ HÖLDER 1898. 97. p.; SASHEGYI 1974. 5. p.; *Johann Wilhelm Gustav Höfken* német politikus, újságíró és közgazdász volt. 1849-ben az osztrák Pénzügyminisztérium osztályvezető titkárává vált, ahol a német-osztrák vámunió tervezetét készítette elő. Ezt követően részt vett számos reformprojektben: a kereskedelmi és pénzügyi, valamint a postai és pénzügyi területén dolgozott ki jogszabálytervezeteket, de visszautasította a kinevezését, mint pénzügyminiszter. Tevékenységéért Ferenc József lovaggá ütötte, majd 1868-ban nyugdíjba vonult. *NDB*, 1972. 311–312. p.

³¹ A gyakorlati irányultságú reformok okán a korábbi professzorokat elküldték és az újonnan kialakított tanszékekre új tanárokat hívtak meg. A tárgyak oktatását öt évre osztották el, de a jegyzők, városi írnokok 2 évig tanultak. Az udvari bíróságnál és máshol alkalmazott levéltárosok számára három évet írtak elő, ami után két év gyakorlat és vizsga következett. Az ügyvédek, a kerületi bíróságok tisztviselői, városi ügyészek, udvari bírák, tanácsosok és doktorjelöltek számára ötéves tanulást irányzott elő a reform. A jelöltek ítélőképességét jogesetek alapján, emlékezőképességét definíciók és részismeretek alapján vizsgálták. Ha a jelölt befejezte a szóbeli vizsgát minden szaktárgyból egy kérdést írásban kellett kidolgoznia. Ezek után minden szaktárgyból a téziseinek a vitájára került sor. Ennél a direktor és a professzorok voltak az „ellenfelek”. A magánjog terén a természetjogi szemléletmód és az *usus modernus* módszerei hasonló súllyal estek a latba. A hazai joganyagból azokat a szabályokat oktatták elsősorban, amelyek általános jelentőséggel bírtak az örökös tartományok jogélete számára. 1775-ben elrendelték, hogy bármely egyetemről jött jelöltet engednek a jogi doktorátusért vizsgázni. Döntő jelentőségű esemény volt a kar történetében a protestánsok doktori címhez jutásának engedélyezése. A jogi karon ezt 1778. augusztus 22-én rendelték el, azzal a megszorítással, hogy nem vehették fel őket a karba. 1784. július 12-én egy császári rendelet kimondta, hogy mint a többi karon, a jogi karon is az előadásokat német nyelven kell tartani, ez alól kivétel csak az egyházi jog lehet, mivel azt teológusok is hallgatták. A doktori vizsgáknak, a nyilvános vitáknak is németül kellett folyniuk, valamint a

határozott meg a bécsi jogi karnak: egyfelől kinevelő intézetté tervezte volna átalakítani a közigazgatási szakemberek számára; másfelől a tudományos oktatás forrásává is kellett hogy váljon az intézmény, amely alkalmassá tenné, hogy nemzetközi hírnévre tegyen szert az osztrák felsőoktatás.³² Azonban a „*tereziani-idők*” vége felé az alapelvek egyre szigorúbbak lettek: a tudományt fel kellett áldozni a közigazgatás oltárán és a fiatal egyetemistákat csak azon ismeretekre lehetett megtanítani, amely a „jó állam” számára szükséges volt. Viszont vitathatatlan tény, hogy a joghallgatók jelentős része közalkalmazott lett és nem tudós; ennek eredményeképpen elüszletiesedett a képzés. A második cél: a külföld felé irányuló tudományos terjeszkedés nemhogy mellőzve lett, hanem egyenesen irtóztak tőle, különösen a bekövetkezett nyugat-európai változások tükrében. A reformer, *Gerard van Swieten*³³ egy kifejezetten osztrák, nemzeti oktatás létrejöttét támogatta. Ezt támasztották alá a 19. század elejei események, köztük a Német-római Birodalom felbomlása és az Osztrák Polgári Törvénykönyv³⁴ kodifikációja. A politikai helyzet Ausztria és Németország között szintén az előbbi szellemi életének elzárkózásához vezetett, amely kézzelfoghatóvá a bécsi karokon, de különösen a jogi karon vált, ugyanis az itt folyó kodifikációs munka segítette az elszakadást. Az 1753., majd 1804. és 1810. évi tanulmányi szabályzatok különösen kifejezésre juttatták e változásokat.³⁵

A Német-római Császárság felbomlása után Ausztria egyre inkább elzárkózott, azonban az 1848. évi események lebontották a felállított eszmei határokat, amely eredményeképpen élénk kapcsolat kezdődött Poroszországgal és megindult a szellemi tevékenység is a két állam között. Ennek következményeképp *Leo von Thun-Hohenstein* gróf által tervezett tanulmányi reform Ausztriában a porosz felsőoktatási rendszeren

fokozatért benyújtott értekezéseket is németül kellett megírni. P. SZABÓ kézi jegyzet 4–9. p; ECKHART 1936. 31.; 57.; 68–72.; 92.; 102–103.; 159. p.; BERGER 1998. 180. p.

³² A legtöbb tanulmány Mária Terézia időszakától kezdi a téma kutatását, ugyanis viszonylag kevés adat áll rendelkezésre a jogi oktatás szervezetéről és tartalmáról, a megelőző időkből. Mária Terézia reformjai következtében jelentős fejlődésnek indult a bécsi jogászképzés, amelyet a hivatalnokok hiánya indított el. In: P. SZABÓ 2008. 368–370. p.; P. SZABÓ 2006. 684; 547–549. p.; P. SZABÓ 2013b. 34–35. p.

³³ *Gerard van Swieten* a tanulmányait a Leuveni Egyetem Bölcsészettudományi Karán kezdte meg, ahol 1715-ben doktori fokozatot szerzett, még azon évben az orvosi karra is beiratkozott, ahol 1725-ben szerezte meg a doktori diplomáját. 1745-ben Mária Terézia személyes orvosa lett, ezzel a világi és katonai orvosok vezetőjévé vált a Habsburg Birodalomban. 1749-ben felvázolt egy tervet az orvosi képzés átszervezésére vonatkozóan, amelynek célja a kimagasló tudósok Bécsben való képzése volt, ezzel ő lett a kar rektora, miközben ténylegesen nem volt az oktatói kar részese. NDB, 2013. 729–730. p.

³⁴ Az OPT-ről lásd: RUSZOLY 2013. 83–84. p.; HOMOKI-NAGY 2007. 16–22. p.; HOMOKI-NAGY 2004. 4–7. p.

³⁵ HÖLDER 1898. 98. p.; A Habsburg Monarchia első felvilágosult szellemű egyetemi reformjára 1753-ban került sor, amikor *Gerhard van Swieten* holland orvos, Mária Terézia oktatásügyi tanácsadója kidolgozta a bécsi egyetem átfogó korszerűsítésének tervét, melyhez a van Swieten által jól ismert Leydeni Egyetem modellje adta. A reformok legnagyobb mértékben az orvosi képzést segítették elő, de fokozatosan valamennyi karra kiterjedtek, és ezzel példát adtak a birodalom más egyetemeinek átalakítására is. SZÖGI 2003. 4. p.

alapult. Ennek eredményeképpen szorult kissé háttérbe a római jog és ezzel együtt a német jog³⁶ került előtérbe.³⁷

II. 2. Leo von Thun-Hohenstein hatása az osztrák oktatásügyre

II. 2. 1. A nagy reform előtt

Az 1848. március 26-án kelt miniszteri rendelet jóváhagyta, hogy az osztrák egyetemek jog- és államtudományi hallgatói a féléves és éves vizsgák teljesítésének sorrendjében az aktuális tanévben szabadon választhatnak, és ezzel a korábbi szigorú vizsgarend megszűnt. Ezért Thun első, ideiglenes, 1849. szeptember 30-i rendelkezésében leszögezte, hogy azonnali reformokra van szükség, ugyanis a korábbi – a forradalom idején bevezetett – elvek alkalmatlanok voltak és még felkészületlen volt rá az állam, továbbá bizonytalanságot eredményezett a hallgatóság és a professzorok körében egyaránt.³⁸

Mindezek folytán született meg a későbbiekben is meghatározóvá váló, 1850. július 30-án kelt *elméleti államvizsgákról*³⁹ szóló miniszteri rendelet,⁴⁰ amely a vizsgák teljesítésének feltételeiről és követelményeiről szólt, és közvetetten befolyásolta a legtöbb hallgatót, leginkább azért, mert a jogászok számára ismét a gyakorlati képzés vált a meghatározóvá, amelyeket azoknak kellett letenniük, akik jogvégzettséget feltételező

³⁶ Előljáróban fontosnak tartom megfogalmazni, hogy a munkámban mit értek német jog alatt. A 18. században alakult ki a német magánjog, ami egy mesterségesen konstruált jog lett, mindennek alapjául a germán törzsi jogok szolgáltak. A német magánjog, vagy röviden fogalmazva – a német jog – a nemzeti jogot a római jogtól függetlennek, amely bár az ókorból átöröklött önálló jogi örökség, de az európai jogi fejlődés germán-német gyökereként jelenik meg. A német magánjog keretében helyet kapott a kereskedelmi jog, a tengerészeti jog, a kereskedelmi jog és a bányajog, amelyek a középkori alapokon nyugodtak és római jogtól függetlenül alakultak ki. LENTZE 1970. 304–305. p.; lásd: Révai 1916. 377. p.; Meyers *Großes Konversations-Lexikon*, Band 4. Leipzig, 1906. 747–748. p.; RUSZOLY 2013. 25–29; 33–40; 57–83; 95–105; 472–516. p.; SOHM 1880. 1–84. p.

³⁷ HÖLDER 1898. 147–149. p.

³⁸ HÖLDER 1898. 103. p.

³⁹ Az új oktatási rendszer szakított a régebbi *skolasztikus* vizsgarendszerrel, ugyanis az államvizsgák vették át a korábbi vizsgamódotus helyét. Tudniillik az egyetemeken addig féléves és éves vizsgák voltak, amelyek a hallgatókat hátráltatták a felkészülésben, ráadásul a képzés végére többen az anyag jelentős hányadát sem sajátították el. OLECHOWSKI 2011. 463. p.

⁴⁰ A jogszabályban az elméleti vizsgákat részletezték, amelyre külön vizsgabizottságot jelöltek ki. Így az egyetem nem a jól képzett gyakorlati szakembereket irányította a közigazgatás felé, hanem a szakmai professzionalizációhoz szükséges embereket, és a hasznos tudás elsajátítását az elkötelezettséghez szándékozták kötni. Ugyanakkor Thun ellenezte az állam- és jogtudományi képzés kettéválasztását; álláspontja szerint az ideális az lett volna, ha különböző végzettségekhez eltérő államvizsgák lettek volna, azonban a szakmák szerinti elkülönítés végül a gyakorlati vizsgákon valósult meg. Ugyanis egy osztrák tisztviselő sem tudta volna megfelelően ellátni a feladatát, ha nem vette volna át teljes egészében a hatályos joganyagot és számolt volna be róla államvizsga formájában. Az sem valósulhatott volna meg, hogy egy osztrák bíró kizárólag a joganyag bizonyos részeit ismerte volna, míg más területek ismeretlenek maradtak volna a számára; miközben a tudásuk jelentős részét a hallgatóknak a gyakorlati ismertekből kellett megszerezniük. HÖLDER 1898. 107–108. p.

állásokra pályáztak – így kötelezte őket mind a jog- és államtudományok elsajátítására, illetve az osztrák törvények kiemelt ismeretére.⁴¹ Tekintettel arra, hogy Magyarország az Osztrák Császárság szerves részét képezte az 1849. március 4-én kelt *Olmützi alkotmány* következtében, ezért minden létező császári rendeletet a hazai rendszer integráns részének kell tekintenünk – köztük az oktatást érintő jogszabályokat, így ezen reformcsomagot is.⁴²

Mivel az egyetemen nem szakhivatalnokokat képeztek, így ott az elméleti vizsgát tehették le, majd ezt követően a gyakorlati idő letelte után a szakági gyakorlati vizsgát, amikor is empirikus ismeretekből vizsgáztak.⁴³ Az elméleti vizsgálat három részből állt, amely közül az első általános, a másik kettő különös volt, az utóbbi kettőt: az államtudományi-közigazgatási, illetve az ún. bírói (jogtudományi) képezte. Az általános vizsgán: jogbölcselet, közigazgatástan, közgazdaságtan, pénzügytan, általános és osztrák statisztika, világtörténet és osztrák történelem voltak a tantárgyak; az államtudományi-közigazgatásin: az osztrák közjog, osztrák egyházjog, osztrák közigazgatási és osztrák pénzügyi jog; a bíróin: osztrák büntetőjog és eljárásjog, osztrák kereskedelmi és váltójog, osztrák peres és perenkívüli eljárás jog, osztrák polgári jog. A vizsgaszabályzat egyébként belső ellentmondásoktól szenvedett, mivel a 3. § felbontotta a vizsgákat egy általános és két különös részre, amelyek azt jelentették, hogy az általános vizsga volt az első, egyben bevezető és előkészítő célzatú is, majd ezt követte a speciálisnak mondott két különös vizsga. Ezzel szemben a 4. § kimondta, hogy a diákok szabadon választhatták meg, hogy melyik három vizsgát szeretnék először letenni sorrendiségre való tekintet nélkül. Ezért a hallgatóknak nem volt kötelességük előre meghatározni, melyik tantárgyakat akarták hallgatni, hanem a letételének a sorrendje a hallgató szabad választásától függött, azonban közülük egyet vagy kettőt már a rendes tanulmányi idején teljesíthetett. Összességében a rendelet 14 kötelező tantárgyat határozott meg. Ezáltal a tanulás szabadsága nem volt maradéktalanul összeegyeztethető az államvizsgák előre meghatározott időpontjaival. Az általános vizsgák szóbeliek és írásbeliek voltak, a különösek kizárólag szóbeliek.⁴⁴

⁴¹ Thun rendelete a jogi- és államtudományi hallgatók elméleti államvizsgáinak bevezetéséről. Bécs, 1850. július 30. 1§. SASHEGYI 1974. 199. p.

⁴² A monarchia valamennyi egyetemén kötelezővé tették az új jogi oktatási tantervet, amely megszüntetett minden különbséget a pesti és a monarchia többi jogi kara között, azaz a karon *de jure* ugyanazt kellett oktatni, mint például Grazban. ECKHART, 1936. 419. p.

⁴³ SASHEGYI 1974. 20–21. p.; ECKHART 1936. 403. p.

⁴⁴ ECKHART 1936. 403–404. p.; NAGY 2007. 57. p.; HÖLDER 1898. 109–110. p.

II. 2. 2. A rendelet tartalma

Az 1855. október 2-i miniszteri rendelet⁴⁵ „*A jogi és állami tanulmányokról*”⁴⁶ címmel szervezte át a jogi tanulmányok struktúráját: szakított a korábbi széles körű tanszabadsággal,⁴⁷ és bevezette a kötelező kollégiumi tantárgyakat, illetve azzal együtt szabályozta a kurzusok látogatásának a sorrendjét félévre és évre lebontva. Engedményt tettek a hallgatóknak azzal, hogy ha a hét szemesztert eredményesen teljesítették, akkor felmentést kaptak a nyolcadik szemeszter teljesítése alól. *Thun* elve erre vonatkozóan az volt, hogy az utolsó szemeszter az az időszak, amikor a hallgató az államvizsgájára készül, ugyanis a jövőjét az fogja meghatározni.⁴⁸

Az 1848-ban bevezetett tanszabadság 1855. évi eltörlését az oktatók tragédiaként élték meg, ugyanis a korábban hivatkozott 1849. szeptember 30-i rendeletben kifejtették, hogy a tanulás és tanítás szabadsága, valamint a kötött tanulmányi és vizsgarend között nem lehet kompromisszumot kötni, tudniillik a kettőt nem lehetett összhangba hozni, azonban végül *Thun* rendelete a jogászképzés tekintetében a két rendszer jegyeit egyaránt magán hordozta.⁴⁹

A tanulmányi idő első felében a jogtudomány alapdiszciplínáinak az elsajátítását tűzte ki célul, majd a második időszakban lehetett áttérni a tételes jogi oktatásra⁵⁰ (osztrák és magyar joganyag). Az alapdiszciplínák: római jog, német magánjog és a birodalom története, egyházjog (egyik vagy mindkét félévben), jogbölcselet, jogtudományok enciklopédiája; ezáltal a tananyag jelentős része jogtörténeti vonatkozású⁵¹ lett.⁵² A második szakasz a harmadik és negyedik évből állt, amikor is az osztrák jog- és

⁴⁵ Tantervének tervezetét 1855. június 29-én terjesztette az uralkodó elé, mindezt szeptember 25-én hagyta jóvá *Ferenc József*. ECKHART, 1936. 419. p.; LENTZE 1962. 348–362. p.

⁴⁶ A 15.162. számú, 1855. október 2-án kelt miniszteri rendelet az osztrák jog- és államtudományi tanulmányokról szólt. Ugyanazon a napon még egy rendelet született: a 15.219 számú, amely hangsúlyozta, hogy különösen kiemelt figyelmet érdemel a római jog. THAA 1871. 321–334. p.; SCHWEICKHARDT 1885. 351–363. p.

⁴⁷ lásd: MAISEL 2017. 99–117. p.

⁴⁸ HÖLDER 1898. 110–113. p.

⁴⁹ HÖLDER 1898. 115–116. p.; LENTZE 1962. 34–37. p.

⁵⁰ A tanulmányi idő második felét a korábbi, 1848 előtti osztrák tanterv tradicionális tantárgyai alkották, ezzel csökkentve a tanulmányi terheket. LENTZE 1970. 307–308. p.; LENTZE 1962. 237. p.

⁵¹ A jogtörténet volt *Leo Thun* kedvelt tantárgya, ennek eredményeképpen az a korszakban a nemzeti jellegű politikatán legfontosabb tantárgyává vált, ugyanis a kultuszminiszter álláspontja szerint „*a jogtörténet a jogász agyát „átformálja” a katolikus-konzervatív lelkületével és megszünteti a romboló hatását a „pogány” római jognak.*” HÖLDER 1898. 144–147. p.; FARKAS 2010. 174. p.; FILLAFER 2017. 66. p.; LENTZE 1970. 306–307. p.

⁵² OLECHOWSKI 2011. 463. p.; A jogtudományokra vonatkozó állami iránymutatások mellett az alapvető jogi gondolkodás is megváltozott, amellyel a jogi történelmi megközelítést egyre inkább filozófiai szempontokkal egészítették ki. KERNBAUER 2017. 113. p.

államtudományi előadásokat hallgatták, vagyis az egyes osztrák tartományok partikuláris joganyagát, amely hazánk esetében a magyar magánjogot jelentette. Ezeken túl osztrák büntetőjogot, osztrák kereskedelmi és váltójogot, politikatudományokat, osztrák statisztikát tanultak a hallgatók.⁵³ A szabályzat mindezekon felül előírta a bölcsészeti karon egy félévnyi filozófia és két félévnyi történelmi kollégiumok áthallgatását, ebből az egyik a harmadik félévben az osztrák történelem kellett, hogy legyen.⁵⁴ A római jog legalaposabb elsajátítása érdekében két félévre kellett bontani az oktatását, így az első szemeszterben a történetét és az *institúciókat*, a másodikban a *pandektisztikát* hallgatták.⁵⁵ A politikatudományoknak magában kell foglalnia a nemzetgazdaságtant, a pénzügytant és a közigazgatási ismereteket.⁵⁶ Mindezek alapján látható, hogy ténylegesen nagy hangsúlyt fektettek a történelmi műveltségen nyugvó és jelentős tárgyi ismeretekkel bíró tételes jogi anyagra, ezzel igyekezett a bécsi kormányzat a tartományok közötti vezető szerepét elméleti alapon hangsúlyozni.⁵⁷

Az oktatási rendszer teljes megértéséhez elengedhetetlen a vizsgák megismerése. A negyedik szemeszter végére (második év) minden joghallgató számára előírták a római jog, az egyházjog és a német birodalom joga és története (jogtörténet) kurzusokból való vizsgázást. Aki e vizsgáját nem tette le az ötödik szemeszter kezdete előtt vagy legkésőbb annak ideje alatt, annak a további félévei a négyéves tanulmányi időbe nem voltak beszámíthatók.⁵⁸ Akik nem kívántak doktori címet szerezni, de állami szolgálatra készültek, azoknak a nyolcadik szemeszter végén *két államvizsgát* kellett letenniük: az egyiket osztrák kereskedelmi és váltójogból; a másikat statisztika–nemzetgazdaságtan–pénzügytanból (összefoglalóan politikatudományok). Azonban *három szigorlatot* kellett teljesíteniük, ha a jog- és államtudományok doktora címet is meg akarták szerezni. Az első szigorlat tárgyai a jogtörténeti tárgyak: római jog, német jog, hűbéri jog, kánonjog; a másodiké az államtudományi tárgyak: nemzetközi jog, politikai gazdaságtan, jogbölcselet (filozófia történet); végül a harmadiké a jogtudományi: az osztrák magán- és büntetőjog,

⁵³ Ferenc József az egyetemek jogi- és államtudományi fakultásain és a magyarországi jogakadémiákon egységes tantervet írt elő. SASHEGYI 1974. 243.; LENZTE 1962. 239. p.

⁵⁴ SASHEGYI 1974. 40–41. p.; LADÁNYI 2007. 9. p.; ECKHART 1936. 420–423. p.

⁵⁵ ECKHART 1936. 421. p.

⁵⁶ SASHEGYI 1974. 242. p.; A közigazgatási ismeretek magában foglalták az államigazgatási anyagot, a kereskedelmi- és pénzügyi jogot, a számviteltant és a diplomatikát. MEZEY 2009. 24. p.

⁵⁷ NAGY 2007. 57. p.

⁵⁸ ECKHART 1936. 425. p.; SASHEGYI 1974. 244. p.; Az 1865. február 5-i rendeletben úgy szabályozták, hogy a sikertelen jogtörténeti vizsga esetén a harmadik félév előadásaira „még rendkívüli hallgató minőségében” sem iratkozhattak be a hallgatók, amely jelentős ellenviszhangot váltott ki, mert voltak, akik csak hallgatni akartak, de vizsgázni nem. HÖLDER 1898. 118–119. p.; A 12625. számú miniszteri határozat. THAA 1871. 415–416. p.

illetve eljárásjog, azaz a tételes jogi tárgyak voltak. Továbbá Pesten az ország egyedüli egyetemén a magyar magánjog is szigorlati anyag maradt, mint partikuláris joganyag. A jogi államvizsga már a 8. félév utolsó hat hetében is letehető volt, az államtudományi csak a 8. félév befejezése után. A jogtörténeti vizsgát kizárólag ott lehetett letenni, ahol a jelölt a vizsgája idején hallgató volt, a másik kettőt bárhol.⁵⁹ A közigazgatási és pénzügyi jog tantárgy kötelező hallgatását a bécsi vezetés annak ellenére előírta, hogy nem volt államvizsga tantárgy, azonban a hallgatók rendszerint nem vették fel a kurzust. Ennek következtében a miniszter utasította a kart a kurzus meghirdetésére, továbbá, hogy a diákok számára tegyék mintegy kötelezővé, illetve úgy alakítsák ki a tananyagot, hogy azt ne lehessen könyvből megtanulni.⁶⁰

Az anyag hatalmas terjedelme miatt a hallgatók nehezen birkóztak meg a jogi államvizsgával, azonban remélték, hogy a jogtörténeti vizsga kellően felkészítette őket erre. Az államtudományi ismeretek jelentősen háttérbe szorultak, ugyanis csak a jogtudományi vizsgák után jutottak el az államtudományi tárgyakhoz a hallgatók, az első két év tárgyai csupán bevezető jellegűek voltak. Így érthető módon a diákok nem foglalkoztak azon ismeretekkel. Ennek eredményeképpen a hallgatók hajlottak arra, hogy kevesebb kurzust vegyenek fel ezen tantárgyakból és kizárólag a negyedik év végén készüljenek fel a harmadik vizsgára. A jogtörténeti és a jogi vizsga volt a hallgatók számára a kötelező, ebből kifolyólag az államtudományi tanulmányok kezdtek átvándorolni „magántanulási” jellegbe, amelyhez a szükséges tudást az egyetemen kívül sajátították el.⁶¹

A szigorlatok reformjától tartózkodott Thun az érintett professzorok ellenállása miatt, így ezen a területen a „Zeiller-féle”⁶² vizsgarendszer maradt fenn 1872. április 15-ig.⁶³

A „Leo Thun-féle” szabályozás az 1860. október 20-i – az *Októberi diploma*

⁵⁹ SASHEGYI 1974. 42. p.; LADÁNYI 2007. 9. p.; ECKHART 1936. 426. p.; LENTZE 1962. 240–242. p.

⁶⁰ ECKHART 1936. 433. p.

⁶¹ HÖLDER 1898. 116–118. p.; WOLF 1883. 189–195. p.; BERGER 1998. 184–185. p.

⁶² Franz Anton von Zeiller (1751. január 14. – 1828. augusztus 23.) érettségi után Bécsbe ment jogot tanulni, ahol 1778-ban doktori fokozatot szerzett. Zeillert tartják az 1811. évi polgári törvénykönyv atyjának és az 1810. évben kelt jogi-államtudományi tanulmányi jogszabály megalkotójának, továbbá ő volt az referálója az 1803. évi büntető törvénykönyv első részének. Karrierje később a természetjog és a római jog felé fordult. 1778 és 1802 között a Bécsi Egyetem Természetjogi Intézetének volt a vezetője, és többször a rektori pozíciót is betöltötte. János és József főhercegek is a tanítványai közé tartoztak. 1794-ben az alsó-ausztriai fellebbviteli bíróság rendszeres bírója, majd 1797-ben tanácsos lett a legmagasabb fokú igazságügyi hivatalban. Ugyanebben az évben nemesi rangra emelték és teljes neve onnantól „Franz Anton Felix Edler von Zeiller” lett. Franz Zeiller az egyik legfontosabb osztrák jogásznak számított és számít ma is. BRAUNEDER 1987. 97–102. p.; RUSZOLY 2013. 83. p.

⁶³ SzGDÜW 1965. 62–63. p.

kibocsátásával egyidőben – lemondását követő években jelentősen megváltozott, de a magja megmaradt – megszakítással az *Anschluss*-t követő időszakban – 1978-ig, így végül is több mint 120 évig volt alkalmazásban.

II. 2. 4. Az átmeneti időszak

1855 és 1893 között két tanulmányi szabályzat született, amelyek közül az első 1854. december 13-án, egy miniszteri rendelet formájában látott napvilágot, amely a joghallgatókat arra kötelezte, hogy tanulmányaikat a történelmi tárgyakkal kezdjék meg, és mindezt két szemeszteren át hallgassák.⁶⁴

A másodiknak a legfontosabb vívmánya a jogtudományi és politikatudományi szemináriumok létrehozása volt. Mindez 1873. szeptember 27-én szintén egy miniszteri rendeletben öltött testet,⁶⁵ amely az összes osztrák jogi kart „érintette”, ebben egy jogtudományi és egy államtudományi szemináriumot hoztak létre.⁶⁶ A legfőbb célja ezen újonnan bevezetett tantárgyaknak az volt, hogy kiterjesszék és elmélyítsék a jogi és az államtudományi kollégiumokban szerzett ismereteket, továbbá ráirányítsák a diákok figyelmét az önálló tudományos munkára, és részben előkészítsék őket a magánjogi és a közjogi tudományok művelésére. Fő szabály szerint a szemináriumot a professzoroknak kellett vezetniük, de kivételes esetben a magántanárokra is átruházhatták. A jogtudományi szeminárium tíz tantárgyra osztódott fel: a római jogra, a német jogra, a kánonjogra, az osztrák császári történelemre, az osztrák polgári jogra, a kereskedelmi- és váltójogra, a polgári bírósági eljárások jogára, a büntetőjogra, a büntetőeljárási jogra és a bányászati jogra.⁶⁷ Az államtudományi szeminárium kizárólag hármas tagolású volt, nevezetesen a politikai gazdaságtant (gazdasági és pénzügyi jog, statisztika), az alkotmányjogot (alkotmány- és közigazgatási jog), valamint a nemzetközi jogot értették alatta.⁶⁸

⁶⁴ SzGDÜW 1965. 65. p.

⁶⁵ HÖLDER 1898. 126–128. p.; A 12.719. számú rendelet szabályozta. SCHWEICKHARDT 1885. 452–454. p.

⁶⁶ SzGDÜW 1965. 68–69. p.; Az Innsbrucki Egyetemen tekintettel arra, hogy ott az oktatás olasz nyelven is folyt, ezért az 1896. október 8-án kelt 16.776. számú miniszteri határozattal engedélyezték egy harmadik, olasz nyelvű szeminárium bevezetését. *Innsbruck* 1899. 24–25. p.; lásd: PROBST 1869.; WRETSCHKO 1904.

⁶⁷ Különlegesség, hogy a bányajog 1848 előtt a magyar magánjoggal együtt volt oktatva, ugyanis volt magyar jogi tanszék a Bécsi Egyetemen. 1849-ben *Wenzel Gusztáv* kérvényezte, hogy hozzanak létre egy önálló bányajogi tanszéket, azonban törekvése sikertelen maradt, mivel 1850-ben már Pesten volt professzor. Helyette alapítottak egy speciális kurzust a bányászati jognak. Jelentős előre mozdulást hozott, hogy 1850. szeptember 13-án *Thun* előadást tartott a bányászat jelentőségéről és ezzel megteremtette a lehetőségét egy speciális bányajogi tanszéknek. HÖLDER 1898. 159–160. p.

⁶⁸ HÖLDER 1898. 129–131. p.

*Gautsch von Frankenthurn*⁶⁹ 1886. augusztus 7-én felhívást intézett a jog- és államtudományi karokhoz, hogy fogalmazzanak meg véleményt az újabb reformokhoz, de azok mellett foglaltak állást, hogy a „*Thun-féle*” reformok eredményesek és nem igényelnek nagyobb változást. Viszont felvetették az általános osztrák államjog (alkotmány- és közigazgatási jog) bevezetésének a lehetőségét, illetve az államvizsga megváltoztatását, különösen a jogtudományi vizsga megosztását és a magántanulás helyzetének az orvoslását is. Közel 400 oldalas javaslat készült el, azonban a részletekben túl nagy volt a véleménykülönbség, de abban mindenki egyetértett, hogy a tanulmányi időn hosszabbítani kellett. További javaslat fogalmazódott meg a tananyag tömörítésére, csak hogy erre a tanulmányi idő első két évében nem volt lehetőség, hiszen ez ahhoz volt szükséges, hogy a jogi gondolkodásmódot megalapozza. Ezért második javaslatként felmerült a felkészítő kurzusok bevezetése időmegtakarítás céljából. Végül kompromisszumot kötöttek a felek, amely alapján a képzés nyolc szemeszteres maradt, de a jogtörténeti vizsgát a negyedik szemeszter első négy hetére tolták el.⁷⁰

II. 3. A szigorlati rendszer szabályozása

A fentebb már hivatkozott 1872. április 15-én kelt K. u. K. miniszteri rendelet⁷¹ szabályozta a doktorrá válás kérdésének a lehetőségét, s közel hatvan évvel⁷² követte elődjét. Ez alapján három szigorlat teljesítése volt kötelező a doktorjelöltnek, amelyhez valamelyik a jog- és államtudományi kar rendes hallgatóként való sikeres abszolválása jelentette a belépőt, továbbá a jelölt igazolta, hogy ott megszerezte az abszolutóriumot.⁷³ A jogszabály külön kiemelte, hogy a vallási különbségre való tekintet nélkül, minden vallási felekezet tagjának engedélyezték a doktori cím megszerzését, azonban a kánonjog teljesítése alól továbbra sem kaphatott senki felmentést. Ezzel a szabályozással az izraelita

⁶⁹ *Paul Gautsch von Frankenthurn* osztrák politikus; három alkalommal, rövid ideig volt a miniszterelnök. Édesanyja, *Csernelházi Csernel Anna* révén magyar gyökerekkel is rendelkezett. A Bécsi Egyetem jogi karát *sub auspiciis Imperatoris* kitüntetéssel végezte el. 1874-ben kezdett el dolgozni az Oktatásügyi Minisztériumban, majd 1879-ben kultuszminiszterré nevezték ki, amelyet hosszú időn át töltött be. 1890-ben bárói rangra emelték, majd 1895 és 1897 között másodszer is oktatásügyi miniszter lett. 1895-ben tagja lett a felsőháznak. In: *ÖBL*, 1957. 413–414. p.; *NDB*, 1964. 108–109. p.

⁷⁰ *HÖLDER* 1898. 1898, 131–141. p.

⁷¹ A 4398. RGBNr. 57. MVB Nr. 31. számú miniszteri rendelet.

⁷² Mint már említettem a „*Zeiller-féle*” doktori szabályzat volt az előzménye, amelynek a tartalmát a doktori szigorlatokról szóló melléklet tartalmazza. Az 1106. számú, 1810. szeptember 7-én kelt miniszteri rendelet. *THAA* 1871. 421–422. p.; *LENTZE* 1962. 68–71. p.

⁷³ Ha összehasonlítjuk az államvizsgákat és a szigorlatokat, akkor megállapíthatjuk, hogy teljesen lefedték egymást, ezáltal 1893-ig a kettős vizsgáztatás alá vonhatták a diákokat. *OLECHOWSKI* 2011. 464. p.

hallgatók is lehettek *doctor juris utriusque*-k.⁷⁴ Bármilyen sorrendben leteheték a szigorlatokat, de kizárólag ugyanannál az egyetemenél. A vizsga eredménye lehetett: kitűnő, kielégítő, nem elég kielégítő; ha a bizottságban mindenki a legutóbbit állapította meg, akkor a jelöltnek az adott vizsgát meg kellett ismételnie, de kizárólag három hónapon túl tehetette azt meg. Ha az ismételt próbálkozás is sikertelen volt, akkor a harmadik nekifutás egy év múlva történhetett, és ha az is eredménytelen volt, akkor örökre el volt tiltva a doktori cím megszerzésétől és nem is honosíthatta, ha végül külföldön szerezte azt meg.⁷⁵

Az 1872. április 15-én kelt vizsgaszabályzat visszautalt a korábbi tanulmányi szabályzatra. Az újban eltöröltek néhány elavult jogintézményt: köztük a disszertációkat és a tézisek feletti vitákat, amelyek már régóta az üres formalitásba süllyedtek. Ezek eredményeképpen három vizsgát vezettek be, amelyeket fentebb részleteztem. A legfőbb cél a vizsgatantárgyaknak és a tanult anyagnak az egymáshoz való közelítése volt. A fentiekén kívül megszüntettek további anomáliákat is, amelyek 1855-től léteztek, ugyanis a szigorlatok más alapon nyugodtak, mint az államvizsgák. A jogi doktori diploma teljesen felváltotta, helyettesítette a jog- és államtudományi vizsgát, sőt a gyakorlati (ügyvéd, pénzügyi) foglalkozásokhoz elengedhetetlenné vált, ugyanis az a jogtudás magasabb fokát képviselte az állam álláspontja szerint. Valójában ez nem lehetett teljesen igaz, ugyanis közel azonos volt a tudása a két jogvégzett személynek: a doktorival bírónak vagy az ezzel nem rendelkezőnek. A magasabb szintű tudományos ismeretek előnye valószínűleg kompenzálta a részletes tudás hiányát, ráadásul az állam által előírt feltételeknek kellett megfelelniük, így magasabb képzettséget vártak el tőlük, mint amit az adott szakma önmaga megkövetelt volna. Ennek eredményeképpen a doktorátust letevők túlsúlyba kerültek, és a titulus is elvesztette korábbi jelentőségét: már nem tudományos fokozat lett, hanem egy gyakorlati feltétel lett, úgymond képesítő feltétellé vált.⁷⁶

⁷⁴ A zsidó hallgatók szigorlatoztatását megtiltották 1852-ben és 1853-ban, ugyanis azon években két miniszteri rendelet látott napvilágot, amelyek kimondták, hogy egy izraelita sem teljesítheti a kánonjogi vizsgát, ezért sem doktorok, sem *doktor juris utriusque*k nem lehettek. Azonban 1872-ben megszüntették ezen megkülönböztető rendelkezést. Különlegesség, hogy korábban a korlátozás feloldására a zsidó diákok egyszerűen megkeresztelkedtek azért, hogy szigorlatozhassanak. Ezt a hagyományt hosszú ideig folytatták, annak ellenére, hogy erre később már nem volt szükség. Erre jó példa *Hans Kelsen* esete, aki 1905. május 25-én lépett ki az izraelita hitközségségből és június 6-án keresztelkedett meg, majd ezt követően, október 9-én kezdte meg a szigorlatait. OLECHOWSKI 2011. 467. p.

⁷⁵ MANNAGETTA–KELLE 1906. 865–868. p.; A 7971.számú, 1872. július 2-án kelt miniszteri határozat. SCHWEICKHARDT 1885. 442–444. p.

⁷⁶ HÖLDER 1898. 124–125. p.

II. 4. Az 1893. évi reformok és megszületésük körülményei

Az 1893. április 20-án kelt rendelet⁷⁷ a korábbiakhoz képest változást hozott,⁷⁸ amely szerint a doktori cím megszerzése már nem ugyanolyan hatással bírt, mint az államvizsga letétele, ebből kifolyólag a magasabb tudományos követelmények már nem helyettesítették az alacsonyabbat, de ezzel együtt az államvizsga továbbra is nélkülözhetetlennek számított.⁷⁹ A képzés is két részre bomlott: az első *biennale* – a jogtörténeti szakasz – volt egy államvizsgával; a második a hatályos jogi rész két államvizsgával.⁸⁰ Mindeközben a magántanulásnak a lehetőségét megszüntették ezen jogszabállyal együtt. Különösen fontos, hogy a jogtörténeti vizsgán belül az egyik vizsgáztatónak mindenféleképpen római jogásznak kellett lennie, a másik két vizsgáztató eloszlott a többi részvizsga tantárgy szakértői között. A jogtörténeti vizsga letételére fix időpontban volt lehetőség, erre három alkalmat határoztak meg: a nyári szemeszternek az elejét vagy a végét, illetve a téli szemeszter elejét. A bírói (jogtudományi) és az államtudományi vizsga egész évben zajlott. Kizárólag ott vizsgázhattak a hallgatók, ahová beiratkoztak, azonban a tanulmányok befejezése után szabadon választhattak (pl. szigorlatok esetében). Ha ismételniük kellett, akkor ugyanazon bizottság előtt kellett ismételniük. A vizsga szóbeli és nyilvános volt.⁸¹

Az új rendelkezések az 1894/1895. tanévben léptek hatályba, míg az 1872. évi szigorlati rendelet változtatás nélkül alkalmazásban maradt.⁸² 1893-ban a történészeket is bevonták a tanterv megtervezésébe, így a tantárgy oktatását a jogi és a bölcsészettudományi karokon is kötelezővé tették. Ennek az lett az eredménye, hogy egyre több történész írt a jogtörténeti témában tankönyveket és tervezeteket.⁸³

⁷⁷ A jogszabályban megjelölt államvizsgatantárgyak a III. számú mellékletben találhatóak meg. MANNAGETTA–KELLE 1906. 806. p.

⁷⁸ A reformok azon a feltevésen alapultak, hogy ha a hallgatóknak nem kell féléves vizsgákat teljesíteniük, akkor a felszabadult időt kutatásra használják. OLECHOWSKI 2011. 465–466. p.

⁷⁹ HÖLDER 1898. 125. p.; Az új jogszabály fő célja nem az eltávolodás volt az 1855. évi elvektől, hanem a jogi oktatás gyakorlatiasabbá tétele. OLECHOWSKI 2011. 465. p.

⁸⁰ MANNAGETTA–KELLE 1906. 806. p.; BERGER 1998. 186–187. p.; STAUDIGL–CIECHOWICZ 2014. 131. p. A rendelkezés 1935. január 18-ig volt hatályban.

⁸¹ MANNAGETTA–KELLE 1906. 807–816. p.

⁸² WIESFLECKER 1978. 77. p.

⁸³ SzGDÜW 1965. 83. p.

II. 5. A 19. század végi képzés az új államvizsga-szabályzat alapján

Az 1896. szeptember 23-án kelt elméleti államvizsgákról szóló szabályzat alapján az államvizsgákat szóban és nyilvánosan tartották. A jogtörténeti államvizsgákat az egyetemen, míg a bírósági és az államelméleti államvizsgák hivatalok vagy más hatósági szervek épületeiben zajlottak. Ez utóbbiakra az egyetemen kizárólag azután kerülhetett sor, ha a megfelelő szintű épületek nem álltak rendelkezésre. Ha a második és harmadik vizsgát írásban akarták letenni, azt előre kellett jelezni az állami szerveknél. A három államvizsgabizottság valamennyi elnöke felelős volt a független eljárásért és irányításért a hatósága alá tartozó vizsgálóbizottság tekintetében. Különösen az elnök volt felelős a vonatkozó törvények és rendeletek betartásáért. Azon pályázók, akik a jogi tanulmányaik nyolcadik félévének utolsó négy hetében kívánták teljesíteni az utolsó államvizsgatárgyat, azoknak a kérelmét meg kellett erősítenie a dékánnak azzal a tartalommal, hogy a jelölt a kötelező jogi és közjogi tanulmányok utolsó félévében volt, és az összes kötelező tárgyat teljesítette, illetve, hogy a meglévő jogszabályok alapján nincs formális akadály a utolsó félév befejezésének.⁸⁴

A vizsgákat német nyelven tartották, kivéve, ha e tekintetben külön szabályozások vonatkoztak az egyes állami vizsgálóbizottságokra, mint például a galíciai egyetemek esetében, – ugyanis amikor bevezetésre került az 1855. évi tanulmányi és vizsgaszabályzat, az osztrák egyetemeken a német nyelv vált kötelezővé,⁸⁵ – ahol a lengyel és az ukrán elfogadott maradt. 1871-ben Krakkóban és 1879-ben Lembergben a lengyel, mint hivatalos nyelv vált az államvizsga nyelvévé.⁸⁶ A csehek 1882-ben saját egyetemet alapítottak a cseh anyanyelv használatával.⁸⁷

⁸⁴ 2161. KUM/RGBNr.183. MVB Nr. 51. számú határozat. MANNAGETTA–KELLE 1906. 824–835. p.

⁸⁵ A 14.061. számú, 1855. október 2-án kelt miniszteri rendelet szabályozta, hogy a tananyag olasz nyelven való oktatása elfogadhatatlan az Innsbrucki Egyetemen, így innentől kezdve kizárólag német nyelven folytatható az oktatás. SCHWEICKHARDT 1885. 385. p.; THAA 1871. 353. p.; Azonban az 562/KUM számú miniszteri határozattal 1902-ben az Innsbrucki Egyetemen a vizsgák nyelvévé tették az olasz nyelvet mind a három államvizsga és a szigorlatok esetében, olaszul oktató tanároknak kellett lenniük, és vizsgaismételés is olyan nyelven kellett, hogy lefolytatódjon, mint az eredeti. MANNAGETTA–KELLE 1906. 849–850; 877–878. p.; Tirolban és Künsterland-ban a 9166. számú, 1869. október 9-én kelt kivonat határozata alapján az olasz hallgatók növekvő számára való tekintettel engedélyezték a jogtörténeti tárgyaknak az olasz nyelven való oktatását. SCHWEICKHARDT 1885. 386. p.; THAA 1871. 357. p.

⁸⁶ Az 1871. szeptember 19-én kelt 10.558. számú miniszteri határozat. MANNAGETTA–KELLE 1906. 841. p.

⁸⁷ Azonban a hallgatóknak a cseh mellett a német nyelv ismeretét is el kellett sajátítaniuk, ugyanis a német végül vizsganyelv maradt, mert a három közül legalább az egyiket németül kellett letenniük a 758/KUM. RGBNr. 95, MVB Nr. 29. számú miniszteri határozat alapján. MANNAGETTA–KELLE 1906. 841–843. p.; 1889-re a szabályozás megváltozott és a hallgató szabad választására bízták a nyelv megválasztását a jogtörténeti vizsgák esetében, azonban a vizsgázóknak továbbra is bizonyítania kellett a német nyelv ismeretét. A 1170/KUMp RGBNr. 106, MVB Nr. 39. számú miniszteri rendelet. MANNAGETTA–KELLE 1906. 843–844. p.

Ezek szerint, különösen a jogtörténeti államvizsga feladata volt az, hogy eldöntse, azontúl, hogy a jelölt megfelelően elsajátította a római jog, a kánonjog és a német jog alapjait, – különösen a római jog⁸⁸ világos és tiszta fogalmain keresztül – megértette-e az alapvető jogi koncepciókat. Azokat a joghallgatókat, akik nem feleltek meg ezen elveknek, teljesen el kellett utasítani, még akkor is, ha igen részletes ismereteket bizonyítottak. Az osztrák császári történelem vizsgálatokor a hangsúlyt a közjogi ismeretekre kellett helyezni. A bírói államvizsga esetében a tényleges hatályos jogi tudás ismeretét várták el a jogi gondolkodás megléte mellett. Ehhez hasonlóan az államtudományi államvizsga során a közgazdasági, gazdaságpolitikai és államháztartási ismeretek reflektálása volt a fő feladat, különös tekintettel arra, hogy a jelölt elsajátította-e a makrogazdasági és az államgazdasági politikai alapfogalmakat, ezen felül alkalmas volt-e az önálló gondolkodásra.⁸⁹

Az államvizsga során a vizsgázónak ismeretekkel kellett rendelkeznie az alapvető jogi fogalmakról és az általános doktrínák rendszertanáról, valamint az osztrák pénzügyi jogszabályok ismeretét és a hatályos osztrák állami és közigazgatási intézményeket is fel kellett tudnia vázolni. Azon kérdéseket, amelyek speciális felkészülést igényeltek: például különleges felsorolásokat, speciális fogalmakat, amelyek különös eljárású hatósághoz tartoztak, vagy kizárólag meghatározott tankönyvben található ismeretek voltak, kerülni kellett. A vizsga értékelése három fokozatú volt: kitűnő, kielégítő (elégletes), nem kielégítő (elégtelen).⁹⁰ Ha nem volt egység a bizottságban, azt külön meg kell jelölni, mint például: szótöbbséggel kitűnő. Ha a németen kívül más nyelven is zajlott a vizsga, akkor a másik vizsganyelven is fel kellett tüntetni az eredményt és ki kellett állítani az igazolást azon a nyelven is.⁹¹

II. 6. A 20. század eleji reformtervezet

Már a 20. század elején egyre több javaslat és felszólalás fogalmazódott meg a jogi tanulmányok reformjára vonatkozóan. Ezen törekvéseknek nem csak az Osztrák Császárságban, hanem Németországban is hangot adtak. Az osztrák kezdeményezés

⁸⁸ Az 1900. április 12-i vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet szabályozta a jog- és államtudományi képzését miszerint a hallgatóknak a képzést római joggal, azon belül intézménytörténettel kellett kezdeniük. 6878. számú miniszteri rendelet. MANNAGETTA–KELLE 1906. 820–821. p.

⁸⁹ 2161. KUM/RGBNr.183. MVB Nr. 51. számú határozat. MANNAGETTA–KELLE 1906. 824–835. p.

⁹⁰ 1843-ban vezették be a három osztályú értékelést: kitűnő (*valde bene*), elégletes – kielégítő (*bene sufficienter*), elégtelen – nem elég kielégítő (*insufficienter*). HÖLDER 1898. 123–124. p.

⁹¹ 2161. KUM/RGBNr.183. MVB Nr. 51. számú határozat. MANNAGETTA–KELLE 1906. 824–835. p.

szószólója 1907-re a Bécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara lett, ugyanis az intézmény akkor hozta nyilvánosságra a módosításra vonatkozó javaslatait. Sajnálatosan ez csak három évvel később eredményezett tetteket, mikor is 1911. május 22-én petíciót kezdeményeztek egy bizottság létrehozására, amely a közigazgatási képzés reformjának előmozdításával foglalkozott, és aminek a legfontosabb feladata az állam- és jogtudományi oktatás átdolgozásának az előkészítése volt. Ebben a tervezetben a korábbi kritikákat és kérdéseket is igyekeztek feloldani és megválaszolni, amelyek a következőkben öltöttek testet: 1. a polgári jog és különösen a közjog elégtelen ismerete a hallgatóság részéről; 2. a tananyag megértésének a hiánya, amely által a jelöltek nem voltak képesek alkalmazni a megszerzett tudást a gyakorlatban; 3. a társadalmi és gazdasági élet alapvető tényeinek és körülményeinek nem ismerete; 4. az általános oktatás hiányossága miatt az általános jogászok deficitje, különösen a közelmúlt történelmi eseményeinek és a világ jelenlegi helyzetének nem ismerete miatt. E problémák a mai magyar képzésben is ugyanúgy fennállnak. A bizottság a jogtudományi időszak tanulmányi terjedelmére nem tett javaslatot, azonban a jogtörténetre és államtudományira vonatkozóan igen. A képzés első szakaszában a római jog és az egyházjog óraszámait javasolták a korábbi felére levinni, a német jogot is csökkenteni szerették volna, illetve újonnan akkreditálni a társadalomelmélet, valamint a bevezetés az állam- és jogtudományokba elnevezésű kurzusokat. A jogi oktatás harmadik etapja államelméleti jellegű lett volna, új tantárgyak bevezetésével és a korábbiak óraszámának emelésével: osztrák alkotmánytörténet és alkotmányjog, általános politikaelmélet, osztrák közigazgatási jog, nemzetközi jog. Ezen kívül a tervezet 10.§-a javasolta a következő speciális kollégiumok bevezetését: osztrák bányászati jog, szerzői jog, nemzetközi magán- és közigazgatási jog, igazságügyi orvostan, gazdaságtörténet, agrárjog és agrárpolitika, kereskedelmi jog és kereskedelmi politika (láthatóan kiszorultak a kötelező tantárgyak köréből), kereskedelmi és közlekedési politika, szociálpolitika és szociális biztonság, valamint az osztrák pénzügyi jog, a törvénytörvényi retorika, a számvitel és mérleg tanai és elvei. Ezen újítási javaslatokra vonatkozóan kérdéseket fogalmaztak meg és a szakma válaszát is várták a különböző szervektől és a társkaroktól.⁹²

Mindez sajnálatosan sokáig elhúzódott, és a bécsi jogi kar csak az első világháború kirobbanását megelőző hónapban kezdett mozgolódni a tervezetre beérkezett szakmai válaszok alapján, ugyanis a Professzori Kollégium egyre elégedetlenebb volt a hallgatóság

⁹² STAUDIGL-CIECHOWICZ 2014. 134–138. p.

szakmai és szellemi színvonalával. Álláspontjuk szerint a diákok az érettséginek megfelelő tudással sem rendelkeztek. A professzorok a speciális képzések megteremtését és bővítését kérték. Elsősorban a kötelező kurzusok óraszámának csökkentése mellett foglaltak állást: különösen a római jogot szerették volna levinni 20-ról 15 órára. A többi jogi kar is véleményt formált, amelyek nem voltak ennyire kidogozottak és egységes álláspontúak. Végül a reformtárgyalások nem fejeződtek be a monarchia felbomlásáig.⁹³

II. 7. Összegezve

Leo Thun szakminiszter számára a legfőbb nehézséget a jogászképzés teljes átalakítása okozta, hiszen a korábbi *tereziánus–jozefinista* szemlélet teljes megreformálására törekedett, amelynek megvalósult újításai a 20. századig hatottak. A második jelentős módosításra 1893-ig várni kellett, bár korábban is voltak újító javaslatok, illetve rendeletek. Valójában a század végén több területet szabályoztak egyszerre, ráadásul 1893. április 20-án rendelet készült az államvizsga tantárgyairól, majd később december 24-én rendelet a kötelezően felveendő tantárgyairól.

Ezen szabályozási hullámot megelőzte egy együttműködés a korszak jogtudósaival és történészeivel, ugyanis a miniszterek kiemelt célja volt, hogy az érintett szakemberek véleményét is kikérjék a jogszabályok megalkotása előtt. Külön foglalkoztak az osztrák területeken kívül eső egyetemek anyanyelvi oktatási igényével. Nem elhanyagolható ebből kifolyólag a magyar szabályozás sem, azonban azzal külön fejezetben foglalkozom.

Különösen nehéz az osztrák jogi oktatás kutatása, ugyanis erről korábban nem született összefoglaló magyar nyelvű munka. Alapvetően két korszak létezett, amely meghatározta a képzésüket: az egyik a még neoabszolutizmushoz köthető „Thun-féle” 1855. évi reformok kora, a másik az 1893. évi teljes egyetemi képzést érintő reformáció. A szigorlati rendszerrel kapcsolatban az 1872. évi jogszabály szintén stabil alapokat teremtett, ugyanis a két világháború közti időszakig nem került újabb szabályozás alá a kérdés. Sajnálatos módon a doktori cím értéke folyamatosan devalválódott az ügyvédi pályákon kötelezően előírt doktori cím megszerzésének okán, amely a hazai képzésben is megtalálható volt.

⁹³ STAUDIGL-CIECHOWICZ 2014. 138–140. p.

III. Reformtörekvések a hazai jogászképzésben

III. 1. A Habsburg restauráció oktatáspolitikája

III. 1. 1. Történelmi előzmények

I. Ferenc és V. Ferdinánd uralkodása alatt az oktatásügyi reformok megvalósítása jelentősen késett, miközben Poroszországban az egyetemek ekkora már a felvilágosodás eszméi alapján a tanítás- és tanulás szabadságán állottak, illetve az oktatásügyi kormányzat a nyolc osztályos gimnáziumok kialakítására törekedett. Ezzel szemben Ausztriában a hat osztályos gimnáziumok fő feladata az volt, hogy a kétéves bölcsészeti képzésnek, majd az arra épülő magasabb képzésséget nyújtó teológia-, orvos- vagy jogászképzési rendszereknek alapot adjon. A tanszabadság is hiányzott, hiszen állami tanulmányi és vizsgarendből és tankönyvekből oktattak még az egyetemen is, amely során a kurzusok felvétele és azok letétele is szigorú sorrendben zajlott.⁹⁴

1777 óta, a *Ratio Educationis*⁹⁵ kibocsátásától kezdve az uralkodó hatáskörének

⁹⁴ SASHEGYI 1974. 5. p.

⁹⁵ A *Ratio Educationis* alapján az ifjúság nevelése az akadémiákon (filozófiai) bölcslelettudományokkal vette kezdetét, és mivel létfontosságú, hogy a hazát gyarapítsa az értelmiség, ezért a jogi oktatás szükséges volt a számukra, így már a gimnáziumokban is tanítani kellett a hazai és a természetjogot. A tananyag pontos megismerése céljából a liceumokban letöltendő időt négy évben határozták meg, amely alapján az első kétéves szakasz idején a bölcsészeti stúdiumokat, majd a hátra lévő időszakban a jogit sajátították el. A rendelet engedhetetlennek tartotta azt, hogy a jogi tanulmányok kizárólag a bölcsészeti tanulmányok után valósulhatnak meg! A jogi oktatás kifejezetten a közjogra, a szokásjogra, a pénzügytanra, a kereskedelmi jogra és a politikanra terjedt ki, egyszerűbben összefoglalva a közjogra és a közigazgatási jogra. Mivel a jurátusok képzésének az alapja, az állam működésének a megismerése, amely által a magyar jogrendszer működését is megértik, ezért elengedhetetlen számukra a történelmi alapok elsajátítása. A rendelet kiemelte, hogy az oktatás során ne a „szórszálhasogató” és „érthetetlen” országgyűlési fejtegetésekkel lássák el a fiatalságot, hanem a lehető legpontosabban és legerőteljesebben magyarázzák el számukra az alapvető fogalmakat. A tanügyi rendelet legvégén táblázat mutatja be a magyar királyi akadémiákon folyó oktatást. Az első szemeszterben 8-9 és 2-3 óra között a közjog tanára által egyetemes természet- és nemzetközi jogot hallgattak; majd 9-10 óra között művészeteket, legvégül 3-4 óra között a történelem tanára Európa országainak történetét (a királysággal nem határos, de nagy történelmi múlttal bíró országokét) adta elő (ez pusztán történelmi ismeretek átadását jelentette), mindezt szombat délután kiegészítették az újságolvasással, ugyanis a polgári életben hasznos a napi ismeretek megszerzése, amely a napi sajtón keresztül ölt testet. A második félévben 7-8 és 3-4 óra között magyar politikát/közigazgatási jogot és egyházjogot adtak elő, amikor is az egyházjog intézményeinek magyarázatát oktatták, 8-9 óra között közigazgatást hallgattak a diákok, majd 4-5 óra között Európa országainak történetét, amelyet kiegészítettek a főbb, nevezetes évszámok ismétlésével, szombat délután pedig szintén újságolvasás volt. A harmadik szemeszterben a hazai jog oktatása következett, amelyet 8-9 és 3-4 óra között adtak le, a hazai jog tanárai a magyar jog történetét és az intézményeket, valamint az országosan bevett szokásjogot oktatták a tantárgy keretein belül. Párhuzamosan a reggeli 8-9 közötti hazai jogi órával a történelem tanára a *justinianusi* intézményeket magyarázta el, legvégül 2-3 óra között a közigazgatási jog tanára a kereskedelmi jogot oktatta a fiataloknak. Utolsóként a negyedik félévben 7-8 óra között a jelenkor egyetemes történelmet hallgattak, majd 8-9 és 4-5 óra között a hatályos magyar jogi rendelkezéseket és joggyakorlatot ismerhették meg. A büntetőjogot a *Codex Theresiana* anyagának az átadásával ismerhették meg, azonban figyelemmel kellett lenni a vonatkozó hazai szokásjogra is. A görög nyelv oktatása szintén megjelent a jurátusi képzés keretében, hiszen ezáltal egy klasszikus műveltségre tehettek szert a hallgatók. ECKHART 1936. 108–109. p.; FRIML 1913. 154–189., 259. p.

tartották a magyar közoktatás ügyét,⁹⁶ és mivel kizárólag törvényekkel lehetett azt szabályozni, így az attól kezdve jelentősen elmaradt a rendeletileg szabályozott osztrákhhoz képest, ezáltal kialakult egy eltolódás a két állam rendszere között. Azonban nem csak ez okozta a korszerűtlenséget. Amíg az örökös tartományi egyetemeken (Bécs, Prága, Lemberg) bevezették a német oktatási nyelvet, addig Magyarországon megmaradt a latin, így hazánkban késve alakult ki az anyanyelven folyó oktatás. A másik lényeges eltérés, hogy hazánkban a protestáns felekezetek jelentős autonómiával rendelkeztek és az uralkodó kizárólag főfelügyeleti joggal bírt felettük,⁹⁷ így kizárólag a *Ratio Educationis* alapján működő iskolák voltak a kezében. A felsőfokú intézmények szakmai tagolódása sem elhanyagolható, hiszen a magyar felsőoktatást a jog és a teológia uralma jellemezte. A jelentős számú papnevelő intézet, a bölcsészeti, teológiai és jogi képzéssel foglalkozó akadémiák és líceumok⁹⁸ mellett a természettudományok háttérbe szorultak, köztük a mérnöki, az állatorvosi és a művészeti képzések. Ráadásul ezen eltolódott rendszer rövid tanulmányi idővel kapcsolódott össze – a jogászképzés különösen kiemelkedett ebből, hiszen a három-, majd négyéves egyetemi mellett két-, majd hároméves *jogakadémiai*⁹⁹ képzés is működött Magyarországon és Erdélyben.¹⁰⁰

⁹⁶ lásd: LADÁNYI 2004.

⁹⁷ SASHEGYI 1974. 133. p.

⁹⁸ Fontos megjegyezni, hogy a szakmai felfogás szerint a jogakadémiaik egyedül a király által fenntartott „főiskolák” voltak, míg a vallási felekezetek által támogatottak a líceumok elnevezést viselték. A neoabszolutizmus kori források alapján az egyházak által fenntartott intézményeket, amelyekben jog- és államtudományokat oktattak megkülönböztették a királyi jogakadémiáktól. Értekezésemben az előbbieket tekintem joglíceumoknak, az utóbbiakat jogakadémiáknak. Leo Thun 1850. évi rendelete is alkalmazta ezen megkülönböztetést. SASHEGYI 1974. 27.; 202. p.

⁹⁹ A *Ratio Educationis* a jogi oktatást két szintre bontotta: az egyik az akadémiai szint, amely a felsőfokú oktatás „csúcsa” volt, a szakemberek gyakorlati képzésének a helye, itt a filozófiai oktatási szintre épülve következett a jogi osztály, mindez összesen négy évet ölelt fel, 2-2 éves képzésre bontva. A másik, az egyetemi szint volt, a tudomány művelésének a bázisa, ahol a 2 éves bölcsészetre épült rá a 3 éves jogi képzés. Az akadémiák átmenetet képeztek a gimnáziumok és az egyetemek között, Mária Terézia szabályozása alapján alakultak ki az állami és a felekezeti jogakadémiák. A jogi oktatás szervezésének az alapjai Pázmány Péter esztergomi érsekig nyúlnak vissza, aki 1635-ben alapította meg a nagyszombati egyetemet, azonban több mint harminc év múlva, 1667-ben jött létre annak a jogtudományi kara. A jogakadémiák fő funkciója alapvetően a jog- és államtudományok praktikus oktatása volt, ezért nem tudtak versenyképesek maradni az egyetemmel szemben. Nem rendelkeztek a fokozatadás és a habilitálás jogával, továbbá egyetemi magántanári fokozatot sem adományozhattak. Mint olvasható a jogakadémiák a magyar felsőoktatás sajátos, unikális intézményei voltak. Összehasonlítva Ausztriában a hasonló intézményeket már 1810-ben megszüntették, és azokat Magyarországon is a neoabszolutizmus idején az 1855. évi Thun-féle reform csak átmeneti jellegűeknek tekintette, addig, amíg az általános műveltségi színvonal emelkedése lehetővé fogja tenni, hogy valamennyi joghallgató teljesértékű, egyetemi képzésben részesüljön, azonban ennek megvalósulása eltolódott. LADÁNYI 2004. 29. p.; ECKHART 1936. 249. p.; PUKÁSZNKY – NÉMETH – MÉSZÁROS 2005. 286–297., 301. p.; P. SZABÓ 2004. 13–24. p.; CSIBI 2009. 173–213. p.; M. NOVÁK 2007. 19. p.; MEZEY 1998. 16. p.

¹⁰⁰ SASHEGYI 1974. 6–7. p.; FARKAS 2010. 163. p.

III. 1. 2. A forradalom után

A szabadságharc bukása után, az 1849. október 9-én kelt rendeletével *Leo Thun* birodalmi vallás- és közoktatási miniszter a magyar oktatási rendszer fokozatos osztrákosítását indította el. A német nyelv folyamatos térnyerése volt megfigyelhető, holott az alapelvek¹⁰¹ ennek ellentétére engednek következtetni. Mindez a jogakadémiai képzést is érintette: a számuknak a csökkenését, a megmaradtak átszervezését, valamint az osztrák jog oktatásának a bevezetését eredményezte.¹⁰²

A reformnak egyre inkább megmutatkoztak az ellenzői, azonban *Ferenc József* 1855. február 24-én rendeletbe foglalta a jogi karok számára a tanterv- és államvizsgaszabályzatot, illetve a doktori szigorlatok újraszabályozását. Így a tanszabadság eszméje sérült, a jogi oktatás pedig ellenőrzés alá került, azonban ez még mindig enyhébb volt a *Birodalmi Tanács* korábbi elképzeléséhez képest.¹⁰³

Az *Októberi diploma* kiadásával egyidejűleg Thunt is felmentették az állásából és a minisztériumát pedig megszüntették. A visszaállított Helytartótanács gyakorolt közvetlen hatalmat az oktatásügy felett. Elvben a birodalmi minisztertanács ezekbe az ügyekbe beleszólhatott, viszont mivel a magyarországi oktatásügyek nem egy birodalmi minisztériumban összpontosultak, hanem egy országos *dekasztérium* irányítása alatt, így jelentősen enyhült a *centralisztikus* közoktatási kormányzás.¹⁰⁴ Az egyetem és felsőoktatás területén a német nyelv kényszerének 1860. október 20-án vetett véget az uralkodó.¹⁰⁵

III. 1. 2. 1. Egyetemi reform

A témával kapcsolatosan kizárólag a jogi egyetemi képzésre térek ki, az orvosi és a természettudományit, valamint a bölcsészeti csak a szükséges mértékben, csupán érintőlegesen tárgyalom.

1850 után jelentős reform vette kezdetét, amely a polgári fejlődést követően napjainkig is kifejti a hatását, szinte ugyanazon szemlélet és rendszer alapján működik a szervezete. 1850. február 15-ei rendeletével *Ferenc József* az egyetemeket saját

¹⁰¹ A magyarországi közoktatásügy ideiglenes átszervezésének alapelvei, *Geringer* által kibocsátott rendelet 1849 novemberében: az egyetemek esetében az első a tudományosság, éppen ezért a nemzetiségi nyelv akkor alkalmazható, ha a fejlődést segíti és annak igénye van rá. SASHEGYI 1974. 131. p.

¹⁰² SASHEGYI 1974. 10–15. p.

¹⁰³ SASHEGYI 1974. 38–40. p.

¹⁰⁴ SASHEGYI 1974. 63. p.

¹⁰⁵ SASHEGYI 1974. 65. p.

minisztériumának irányítása alá vonta, azonban az egyetem ügyeinek az intézését a tanári testület kezében hagyta, amely a rektorból, a prorektorból, a dékánokból és a prodékánokból állt.¹⁰⁶ A dékánt a tanári testület a rendes tagok sorából választotta, azonban ha az oktatás érdekeit veszélyeztetni látta, a miniszter határozhatatlan időre maga nevezhette ki a dékánt a kar élére.¹⁰⁷ A rektort a karok küldöttei választották a rendes tanárok sorából, a karok sorrendje szerinti évi rotációban,¹⁰⁸ majd az eredményt a minisztériumhoz fel kell terjeszteni megerősítés végett. Ezen lépésével Thun az egyetemi autonómia¹⁰⁹ gyakorlásának a lehetőségét teremtette meg.¹¹⁰

A miniszter a magántanárok működésének a biztosítására és a tanszabadság érvényesítésére a legmegfelelőbb megoldásnak a tandíj eltörlését és a leckepezé bevezetését tartotta.¹¹¹ Az ideiglenes tanulmányi és fegyelmi rendje¹¹² megengedte az azon külföldi egyetemekre való áthallgatást, ahol szintén érvényesült a tanulás és tanítás szabadsága, és az ottani időt beszámították a hallgatónak. A doktori szigorlathoz meghatározott idő letöltését határozták meg: a bölcsészeknek 3 év, az orvosoknak 5 év, a jogászoknak pedig 4 év egyetemi tanulmányokat írtak elő. A hallgatókat megillette az oktatók szabad megválasztásának a joga, azonban a szigorlatok és államvizsgák teljesítéséhez meghatározott kollégiumok letételét tették függővé.¹¹³

Thun számára a legfőbb nehézséget a jogászképzés teljes átalakítása okozta, hiszen a korábbi *jozefinista* szemléletű képzés teljes megreformálására törekedett. Ausztriában az osztrák jog háttérbe helyezésével, Magyarországon a hazai jog elnyomásával vádolták meg.¹¹⁴ Leo Thun eszméire korábban az osztrák jogi oktatásra vonatkozó részben már kitértem, és tekintettel arra, hogy a magyar területek ezen időszakban a Birodalom szerves részének voltak tekintendők, így az ismétlések elkerülése végett a már tárgyalt reformokat nem részletezném.

A jogászképzés terén valóban Thun eszméi valósultak meg, ez alapján az 1854. szeptember 13-i rendeletével utasította az egyetemeket, hogy az elméleti államvizsga tárgyak közül a jogbölcseletet hagyják el és a történeti tárgyakkal kezdjék az oktatást. Mindennek racionális alapja volt, hiszen Thun a jogbölcseletet, mint a természetjog alapját

¹⁰⁶ SASHEGYI 1974. 158–160. p.

¹⁰⁷ Az egyetemi hatóságok szervezeti szabályzata 1849. szeptember 30. 6–9.§§. SASHEGYI 1974. 162–163. p.

¹⁰⁸ Az egyetemi hatóságok szervezeti szabályzata 1849. szeptember 30. 11.§ SASHEGYI 1974. 163. p.

¹⁰⁹ lásd: RIGÓ 2013.; RIGÓ 2011.

¹¹⁰ SASHEGYI 1974. 18. p.

¹¹¹ HORVÁTH 1986. 11–15. p.

¹¹² 1850. október 8-án kelt, Bécsben.

¹¹³ A pesti egyetem ideiglenes tanulmányi és egyetemi rendje 47. §. SASHEGYI 1974. 19–20; 175. p.

¹¹⁴ SASHEGYI 1974. 199. p.

a forradalmi eszmék táptalajának tekintette, ezért inkább a történeti irányvonalat képviselte az akkori jogi oktatásban.¹¹⁵

Pár nappal az *Októberi diploma* kiadása után a pesti jogi kar értekezletén engedélyezték, hogy azon oktatók, akik magyarul nem tudtak, hirdethettek német vagy latin nyelven kurzust, viszont a magyar közjog¹¹⁶ ismét bekerült a tanulmányi rendbe. Azonban egy évre rá már kizárólag magyarul hirdettek órákat. Ezeket leszámítva a tanrendszer lényegesen nem változott,¹¹⁷ sok kérdést a magyar kancellária mellőzött arra hivatkozással, hogy majd a reformtárgyalásokkor visszatérnek rájuk. Így a jogi kar saját hatáskörben eljárva közigazgatási jogból és pénzügyi ismeretekből nem hirdetett órát, viszont a magyar közjogot¹¹⁸ és a magyar magánjogot részletesebben oktatta.¹¹⁹ Az általános jellegű tárgyakat (római jog, jogbölcselet, egyházjog) a fontosságuk mértékében adták elő, tekintettel arra, hogy az *Osztály Polgári Törvénykönyv* Erdélyben élő jog maradt, ezért annak oktatása szintén nem volt mellőzhető, így teljes mértékben nem térhettek vissza a korábbi állapotokhoz.¹²⁰

Tekintve, hogy több jogász professzor kizárólag németül tudott, őket a birodalom más egyetemeire helyezték át, ezáltal kevés volt a magyarul tudó jogászoktató, átszervezésre volt szükség, aminek az lett a következménye, hogy a jogakadémiákból kerültek ki az új tanárok.¹²¹

A kiegyezés után évekig az 1855-ös Thun-féle felsőoktatási rendelet maradt hatályban, amelyet csak az 1874. február 5-én a vallás- és közoktatási miniszteri rendelet törölt el, amit a későbbiekben részletesen elemzünk.¹²²

III. 1. 2. 2. Jogakadémiai reform

Az egyetemivel párhuzamosan haladt a jogakadémiai reform, az 1850. október 4-i oktatási rendelet beszüntette a jogakadémiák bölcsészeti képzését és abból szervezte meg a

¹¹⁵ SASHEGYI 1974. 40. p.

¹¹⁶ A közjog magában foglalta a természetjogot, a nemzetközi jogot, az általános és magyar közjogot és az állami egyházjogot. MEZEY 2009. 24. p.

¹¹⁷ 1860/1861. tanévben a tanszabadság elve alapján nem német szempontból adták elő a jog- és államfejlődést, hanem az általános európai fejlődést szem előtt tartva. ECKHART 1936. 450. p.

¹¹⁸ Azonban a közjog ismertetésének a keretében a közigazgatás főbb tényezőit is megtartották. ECKHART 1936. 451. p.

¹¹⁹ SASHEGYI 1974. 66–68. p.

¹²⁰ ECKHART 1936. 455. p.

¹²¹ SASHEGYI 1974. 70. p.

¹²² LADÁNYI 2007. 10. p.

helyi gimnáziumok 7. és 8. osztályát.¹²³ Az akadémiák végképesítő funkciója is megszűnt, azaz jogi diplomát nem adhattak ki,¹²⁴ és kétévéssé váltak. Így, ha a hallgató jogi végzettséget kívánt szerezni, valamelyik egyetem jogi karára kellett átmennie. Igazgatásukban is változás történt, hiszen a tankerületi főigazgatóság megszüntetésével önállóvá váltak, és az igazgató pedig az egyik tanár lett. Ennek megfelelően a tanterv javaslata szerint a hallgatóknak hetente 15 vagy 10 szabadon választott előadáson kellett részt venniük. A heti tíz óra esetén a tanulmányi idő hosszabb ideig tartott, ugyanis az hároméves tanulmányi időt vett igénybe.¹²⁵ A jogszabály meghatározta a jogakadémiákon tanítandó tárgyak körét, amelyek a VII. számú mellékelt táblázatban láthatóak.¹²⁶

Az osztrákok négy tanszék felállítását tették kötelezővé, mellettük egy rendkívüli tanár és egy tanársegéd működött. A magyar nyelvről a németre kellett áttérni, Pozsonyban és Kassán emellett a szlovák nyelven is oktatni kellett, Zágrábban a horvátot vezették be. Több intézményt megszüntettek, köztük a győrit és a kolozsvárit. Ezen okokból a jogakadémia-hallgatók száma jelentősen csökkent, hiszen nem szerezhettek diplomát, továbbá a német nyelv¹²⁷ is kényszerűen került bevezetésre.¹²⁸

Az egyházak által fenntartott jogakadémiák névleg megkapták az önállóságot, azonban olyan szigorú feltételekkel szembesítették őket, hogy némelyik inkább beszüntette a működését. A jogi képzésbe az itt eltöltött éveket kizárólag akkor számolták be, ha a hallgatók nyilvános hallgatóként vettek részt a képzésben, a vizsgákat jó eredménnyel tették le és az órákat legalább négy tanártól hallgatták. Ezen feltételeknek kizárólag egyetlen egyházi, a debreceni református kollégium jogi tanfolyama felelt meg.¹²⁹ Azonban 1855/56-ra az egyházi fenntartású intézmények közül egyetlenegy sem működött, kizárólag az állami fenntartásúak.¹³⁰¹³¹

¹²³ Ideiglenes rendszabály a magyarországi jogakadémiák tárgyában. In: SASHEGYI 1974. 202. p.; 1850. október 4-én kelt 380. számú rendelet. FEKETE 2012. 23–25. p.; TAR 2017. 226. p.

¹²⁴ SASHEGYI 1974. 202. p.

¹²⁵ SASHEGYI 1974. 25–26. p.; TAR 2017. 226. p.

¹²⁶ Ideiglenes szabály 16. §. SASHEGYI 1974. 204. p.

¹²⁷ 1950 januárjában az elsőéves joghallgatók a *Magyar Hírlap* hasábján tiltakozásukat fejezték ki a német nyelv bevezetése ellen, mindezt az váltotta ki, hogy *Láner Ferenc* statisztika professzor a diákságot erőszakkal igyekezett rábírní a német nyelvű órák hallgatására, miközben a fiatalság kérte, hogy külön magyar nyelvű órát hirdessenek meg részükre. SASHEGYI 1974. 148. p.

¹²⁸ SASHEGYI 1974. 26. p.

¹²⁹ SASHEGYI 1974. 26–27. p.

¹³⁰ SASHEGYI 1974. 48. p.; XIII. számú mellékletben megtalálható a jogakadémiák szünetelésének és újraindításának pontos évszámai.

¹³¹ A királyi jogakadémiák mellé a 18. század második felétől felsorakoztak az egyházi jogakadémiák is. Kezdetben a protestáns főiskolákon a bölcsészeti kurzusok mellett szerveztek jogi tanszékeket Pozsonyban (1784), Sárospatakon (1793), Debrecenben (1800), Eperjesen (1815), Kecskeméten (1831), Pápán (1832) és Máramarosszigeten (1836). A katolikus uralkodói rendelkezések folyamánként a reformátusok kiszorultak a jogászképzésből, éppen ezért a líceumaik keretein belül alakították ki a saját jogászképzésüket tanszékek

1855. szeptember 27-én nem csak az egyetemek rendszerét, hanem a jogakadémiákét is átszervezték, amely alapján a jogakadémiák háromévvessé váltak.¹³² A tanszékek számát hatra emelték fel, illetve bekerült a tananyagba a római jog; továbbá államvizsga bizottságokat is felállítottak a bírói vizsga letételéhez magánjogból (osztrák polgári- és eljárásjog) és büntetőjogból – így ismét *végképesítővé* váltak a jogakadémiák.¹³³

Az *Októberi diploma* – csakúgy, mint az egyetemre – a jogakadémiákra¹³⁴ is hatással volt, az oktatás, a nyelv és a tanulmányi rendjük mind visszamagyarosodott; szervezetük azonban maradt a Thun általi keretek között. 1861. október 12-én fogadta el a kancellária az oktatható tárgyak körét, amelyek szintén a kapcsolódó VII. számú mellékletben találhatóak.¹³⁵ A magyar magánjog és történelem nagyobb terepet kapott, azonban a kevésbé jelentősnek tartott tárgyak, mint például a büntetőjog – amely esetében az Országbírói Értekezlet a régi magyar törvények visszaállítását határozta el – kevesebb figyelmet kaptak. Ráadásul a jogakadémia ismét doktori címet adó intézménnyé vált, amely miatt a jogi doktorátus elvesztette tudományos jelentőségét és pusztá címmé vált.¹³⁶

III. 1. 2. 3. Összehasonlítás

A rendeleteket szinte teljes terjedelmében átültették mind a jogakadémiák, mind a pesti egyetem, az utóbbi szinte a legteljesebb mértékben követte a Thun-féle rendeletet, még a kötelezőként előírt, de a mintatanrendben fel nem tüntetett – a Bölcsészettudományi Karon hallgatni rendelt – osztrák történelmi kurzust is meghirdette.

Az 1855. évi rendelet mintául szolgált az 1861-eshez, az utóbbi esetében vannak

keretében, amelyek az évek folyamán alakultak át akadémiákká. Pontosan meg volt határozva, hogy melyik akadémiát mely vallási felekezet patronálta: az egrit és a pécsit a *katolikus*, az eperjesit az *evangélikus*. A *református* főiskolákon az önálló jogi oktatás tényleges megszervezésére csak 1793-ban kerülhetett sor, először Sárospatakon. A 19. században azután sorra alakultak meg a jogi képző intézetek: Debrecenben 1800-ban, Kecskeméten 1831-ben, Pápán 1832-ben és Máramarosszigeten pedig 1836-ban. Az akadémiák megismerését nagyban nehezíti, hogy nem lehet pontosan tudni, hogy a jogi tanszékek a felekezeti fenntartású intézményekben mikor alakultak át akadémiává, így a jogi oktatás mikor kapott egységes szervezett keretet. SZABÓ 2004. 13–24. p.; ÜRMÖS 2000. 222. p.; PRESZTÓCZKI 2016. 163. p.; HALMAI 1987. 140. p.

¹³² A VII. számú mellékleti táblázatban megtalálhatóak a tantárgyak. SASHEGYI 1974. 246. p.; LENTZE 1962. 362–367. p.

¹³³ SASHEGYI 1974. 46–47. p.; LADÁNYI 2007. 9. p.

¹³⁴ Az oktatásügy kapcsán a jogakadémiák fenntartását szükségesnek ítélték, hiszen az ország keleti felén nem voltak olyan oktatási intézmények, amelyek a jogi oktatásra alkalmasak voltak, kizárólag az akadémiák. Az oktatási minisztérium tisztában volt az akadémiák hiányosságaival és problémáival, hosszabb távon egyetemmé szándékozta őket fejleszteni, de praktikus okokból rövidtávon azok támogatásáról döntött. NAGY 2007. 58. p.

¹³⁵ A magyar kancellária rendelete a Helytartótanácsához a jogakadémiák tantervének átalakításáról. SASHEGYI 1974. 322. p.

¹³⁶ SASHEGYI 1974. 73–78. p.

pontos jogakadémiai források is. Összességében fontos, hogy a jogtanodákban megtartották a rendelet által szabott órarendet, és kizárólag minimális mértékben tértek el tőle. Különösen jelentős a tananyag bontása, azaz az első évben a jogtörténeti (más néven az alapozó) tárgyak tanítása, majd ezek után a hatályos joganyagé, amely már az osztrák anyagban is bemutatásra került.

A 18. századra jogot szinte bármelyik felsőfokú intézményben lehetett hallgatni, és az ott szerzett képesítéssel bárhol el lehetett helyezkedni. 1867 után egységessé vált a jogakadémiákon folyó képzés, amely azt jelentette, hogy három évre emelték fel a tanulandó évek számát, azonban az oktatás továbbra is az 1861. évi kancelláriai rendelet alapján folyt.¹³⁷ Az 1861. október 12-én kiadott 14.409. számú udvari rendelet, illetve a magyar királyi Helytartótanáctól 1861. október 23-án megküldött 60.285. számú leirat alapján az intézmények akadémiai tanulmányi rendszere ismét módosításra került.¹³⁸ A kiegyezést követően, 1867. szeptember 16-án kelt 803. számú rendelet alapján kisebb változásokkal, de a fentiekkel hasonló terjedelemben hallgatták a tananyagot.¹³⁹ Bevezetésre került a római jog oktatása, Ausztria magánjogának és büntetőjogának oktatása megmaradt az Osztrák-Magyar Monarchiára való tekintettel. A korábbi hagyományokhoz hasonlóan továbbra is elengedhetetlennek tartották, hogy kizárólag a bölcsészeti tanfolyam elvégzése után kezdhessék meg a jogi tanulmányokat a hallgatók.¹⁴⁰ Ezeken felül az 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzeti egyenjogúságról törvényileg megerősítette a felekezetek jogakadémiákhoz való jogát, amelyek az állam ilyen fokú intézményeivel egyenjogúak voltak.¹⁴¹ Ezt követően 1874-ben, 1883-ban és 1911-ben még újabb változások következtek be.

III. 2. Az 1874. évi oktatásügyi reform¹⁴²

III. 2. 1. Bevezetés

A felsőoktatás a dualizmus korában az abszolutizmus idején lefektetett alapokon működött, azzal az eltéréssel, hogy a korábbi lassú fejlődést gyors változások követték.¹⁴³

¹³⁷ *Hivatalos* 1873. 197. p.

¹³⁸ *BKM* 1872. 45. sz., 358. p.; *Hivatalos* 1873. 158–159. p.; A tanrend a VII. számú mellékletben megtalálható.

¹³⁹ *MEZEY* 2009. 27. p.

¹⁴⁰ *BKM* 1872. 44. szám, 346. p.; *Hivatalos* 1873. 73–74. p.

¹⁴¹ *MEZEY* 2009. 27. p.

¹⁴² Részletesebben a témáról: ÁMÁN 2018a. 5–25. p.; ÁMÁN 2018c. 346–354. p.

¹⁴³ *SASHEGYI* 1974. 86. p.

Az egyetemi képzés megújítása az 1848. évi XIX. tc.-en, vagyis a tanszabadságról szóló törvényen alapult. Ehhez kapcsolódott *báró Eötvös József* kultuszminister álláspontja is, aki szerint az állam elsődleges kötelessége, hogy a teljes tanszabadság elve alapján egyetemet állítson fel azért, hogy elkerüljék a hallgatók kivándorlását. *Eötvös* nem volt hajlandó a tudománnyal összeegyeztetni azt, ha valakit azért neveztek ki egyetemi tanárrá, mert bizonyos rendszert követett és nem azért, mert a tudomány művészetében magas helyet foglalt el. Az állam gondoskodott a tanulási szabadság biztosításáról, de nem tévesztette szem elől az oktatás fő célját sem, ezért mindegyik karon megállapította azokat a tárgyakat, melyeket valamely szakpályára készülőknek mindenképpen hallgatnia kellett. Az egyetemi oktatás tekintetében inkább csak kötelessége volt az államnak, joga kevés, mert e fokon a tudomány uralkodott. A tanszabadság egyedül az egyetemen érvényesült a maga egészében; nemcsak azt dönthette el mindenki, hogy részt akart-e abban venni, hanem azt is, hogy mily mértékben és milyen céllal. *Eötvös* álláspontja szerint is az államnak az a kötelessége, hogy a tanszabadságot mindegyik fokon a szükséges mértékig biztosítsa, de egyúttal ügyeljen arra, hogy a kitűzött szakmai cél elérését sem a tanszabadság téves értelmezése, sem az azzal való visszaélés ne veszélyeztethesse.¹⁴⁴

Az első jelentős reformra 1874-ig kellett várni, azonban a jogakadémiák színvonalának folyamatos csökkenése addigra tarthatatlanná vált. Ezzel kapcsolódott össze a bírásokról, valamint az ügyvédekről és a közjegyzőkről szóló törvények elfogadása (1869, 1874), amelyek az igazságügy körébe tartoztak, de kihatottak a jogi oktatásra is.

III. 2. 2. Az új oktatásügyi rendelethez tartó út

III. 2. 2. 1. A jogakadémiák helyzete

1867-ben a közoktatási tárca megszervezte a jogakadémiák igazgatóinak értekezletét, amelyen döntöttek a jogakadémiai tanszékek vezetéséről: azon személyek bírtak katedrajoggal, akik alkalmasak voltak az egyetemi oktatásra és ezért egyetemi magántanári habilitációval is rendelkeztek. Már ezzel a lépéssel az egyetemihez akarták közelíteni a jogakadémiai képzést.¹⁴⁵

Az akadémiák és ezáltal a jogászok száma folyamatos növekedésben volt, amelyet nehezen fogadott el az országgyűlési ellenzék, és egyre nagyobb támadás alá vonta őket, különösen a felekezeti fenntartásúakat. A vitát végül az 1870. évi jogászgyűlés zárta le,

¹⁴⁴ IMRE 1900. 530–537. p.; KÉPESSY 2014. 109–119 p.; KONCZ 2014. 121–127. p.

¹⁴⁵ MEZEY 1984. 103–120. p.

ahol elhatározták a jogászképzés megreformálását: a jogakadémiák megszüntetése és helyettük az elnevezésükben jogi karok felállítása volt a többségi álláspont, azonban az állam érdeke inkább a szakhivatalnokok képzése volt.¹⁴⁶

Különösen jelentős, hogy ezzel ellentétben végül nem az akadémiák megszüntetésével és átreformálásával kapcsolatos vélemények mellett tette le a voksát a minisztérium, hanem a támogatásuk és továbbfejlesztésük mellett.¹⁴⁷ Sajnálatos módon a jogakadémiai reform egységességre irányuló törekvését megakasztották a kultusz- és az igazságügyi miniszterek ellentétes törekvései. Míg a vallás- és közoktatásügyi tárca arra törekedett, hogy a jogakadémiákat az egyetemek felé közelítse, addig az igazságügyi tárca a jogtudományi karokra szeretne volna helyezni a képzés súlypontját. Az utóbbi fő motívuma az volt, hogy féltette a jogi képzettség színvonalát a jogakadémiáktól.¹⁴⁸

Az igazságügyi tárca az ügyvédi törvénnyel ért el sikereket, amelyben kimondták, hogy ügyvédi vizsgára azt lehet bocsátani, aki egyetemen szerzett jogtudorságot. Az indoklásban megtalálható, hogy a jogtudori végzettség az „egyedüli” garancia arra, hogy ténylegesen a teljes jogi tudás birtokában volt a jelölt. Ezzel a lépéssel kizárták a jogakadémián végzeteket, hogy a legnépszerűbb jogi pályára, vagyis ügyvédnek menjenek, miközben pont a minőségi fejlesztésük zajlott.¹⁴⁹

III. 2. 2. 2. Viták és javaslatok a reformokról

Már 1869-ben felmerült a jogi „tanodák” összevonásának a terve. A *Jogtudományi Közlöny* hasábjain közölték a vitaindító cikket, amely jelentős diskurzust generált a szakmán belül. Az anonim cikk tartalma alapján az állami fenntartású intézmények két intézménybe való csoportosítását javasolták, ebből az egyik Erdélyben lett volna, a másik Pozsonyban. Ezzel együtt az ország egyetlen pesti egyetemének a jogászképzését is át akarták alakítani, ugyanis a nyolc rendes egyetemi tanárt kevésnek tartották, mert a nyugati egyetemeken ennél rendszerint sokkal több volt kinevezve. Erre számszerű példa, hogy Innsbruckban 150 joghallgatóra 11 rendes tanár jutott, addig Pesten 1200 joghallgatóra csak 8 professzor. Ráadásul tantermi problémákkal is küszködtek: a legnagyobb terem 200 fő befogadására volt alkalmas, miközben volt olyan kurzus, amelyet 450 hallgató vett fel.¹⁵⁰ Hasonló álláspontot képviseltek a folyóirat szerkesztői: „*tanügyünk pangásának*

¹⁴⁶ MEZEY 1984. 106–108. p.

¹⁴⁷ MEZEY 1984. 109. p.

¹⁴⁸ CSIBI 2012. 75. p.

¹⁴⁹ MEZEY 1984. 110–112. p.

egyik legfőbb oka a jó tanerő hiánya, helyesebben mondva a tanárság nagy részének alkalmazhatatlan volta.” Ezen álláspontjuk leginkább a jogakadémiák esetében állta meg a helyét.¹⁵¹

Bozóky Alajos, a nagyváradai jogakadémia tanára válaszolt a fentiekre, amelyben kifejtette az akadémiák állapotát. A jogakadémiák két jogi karba való összevonását nem támogatta, megítélése szerint mindez érdeksérelmet vont volna maga után, ugyanis a pozsonyi jogakadémia már ekkor a legnépesebb volt hazánkban, és ha oda irányították volna a hallgatókat, akkor egy oly hatalmas intézménnyé nőtte volna ki magát, amelyet nem biztos, hogy kellő szakmaisággal tudtak volna működtetni. Ráadásul Buda-Pest és Bécs közelsége révén amúgy is értelmetlennek látta a pozsonyi jogi kar létrehozását. Bozóky indítványozta, hogy emeljék fel valamennyi jogi líceumot jogi fakultássá, ezzel a tanfolyam egyaránt 4 évben lett volna meghatározandó, valamint az egyetemen szokásos 3 államvizsga bevezetését is javasolta, illetve felvetette – amit később az ügyvédi törvényben vezettek be –, miszerint a jogtudori fokozat elnyerését kellene feltételül szabni az ügyvédi diploma megszerzéséhez. Továbbá a későbbi *kolozsvári egyetem* lehetőségét is felemlítette: „Erdély számára egyelőre két jogi fakultást indítványoznék, amelyeknek egyikét (t. i. a kolozsvárit) idővel teljes egyetemmé is átalakíthatatnék.[sic!]”¹⁵²

Bozóky cikkére a vitaindító reagált, amely szerint azért nincsenek betöltve a pozíciók az egyetemi katedrán, mert ezzel a tudomány érdekében cselekszik a jogi kar. Ha a végső szükség nem kényszeríti rá, nem töltheti fel az egyetem az üres katedrákat olyan tanárokkal, akiknek tudományos foglalkozásukra és hivatásukra a tiszti névtáron kívül „semmi egyéb bizonyíték nincs a világon.”¹⁵³

Dárdai Sándor igazságügyi miniszteri titkár a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain reflektált Konek Sándor egyetemi rektor székfoglalójában mondottakra, amelyben támogatta Bozókynak a jogakadémiai összevonásokra irányuló nézeteit.¹⁵⁴ Dárdai ezen felvetése a *Jogászgyűlés* ülésén is napirendre került és ott heves vitákat váltott ki a teljes szakmában, ugyanis a jogakadémia-tanárokon túl a gyakorló jogászok is véleményt formáltak; felszólalt például Hoffmann Pál egyetemi tanár, Hoványi Lajos nagyváradai jogakadémia tanár, Lindner Gusztáv nagyszebeni jogakadémia tanár, Ury József egri

¹⁵⁰ *Jogtudományi Közlöny* (továbbiakban: *Jogtud. Közl.*) 1869. január 27., IV. évf., 3. sz., 17–18. p.

¹⁵¹ *Jogtud. Közl.* 1870. május 10., V. évf., 19. sz., 118. p.

¹⁵² *Jogtud. Közl.* 1869. január 31., IV. évf., 5. sz., 34–36. p.

¹⁵³ *Jogtud. Közl.* 1869. március 28., IV. évf., 13. sz., 97–100. p.

¹⁵⁴ *Jogtud. Közl.* 1869. október 19., IV. évf., 42. sz., 93–95. p.; Uo. 1869. október 26., 43. sz., 297–298. p.

ügyvéd és Szűcs István debreceni királyi vegyes bírósági bír. Hoffmann¹⁵⁵ és Szűcs¹⁵⁶ támogatta a jog- és államtudományi képzés szétválasztását, ami szintén vitapont volt, ezzel szemben Hoványi,¹⁵⁷ Ury¹⁵⁸ és Lindner¹⁵⁹ ellenezte azt.

A jogászgyűlés negyedik szakosztályának második ülésén, 1870. szeptember 27-én több ellenvéleményre reagált Dárday. Elsőként Ury felvetéseire válaszolt: a fő oka a felterjesztésének, hogy újabb jogakadémiákat hoztak léte (Máramarossziget, Pécs, Győr), amelyet sérelmezett, ugyanis Franciaországnak a 35 milliós lakosságához mérve kevesebb jogtanodája volt. Továbbá az osztrák tartományok Magyarországhoz mérve közel azonos lakosságszámmal bírtak, de csak négy jogi fakultással rendelkeztek. Pisztory Mór is felszólalt, aki a „vidéki silány” jogakadémiák megszüntetését kívánta, és szorgalmazta, hogy a megmaradtak az egyetemi (pesti) jogi kar mintájára szerveződjenek. Pulszky Ágost álláspontja szerint a jogi tanulmányok érdeke megkövetelte, hogy vidéki jogakadémiákat kizárólag az állam állíthasson fel, és azokat az egyetemi szinttel szerette volna összhangba hozni, továbbá az egyetemen a jog- és államtudományi kart ketté kívánta bontani. A fenti álláspontokat az ülés végén határozatba foglalták. Kiemelkedett a harmadik teljes ülés, amelyre 1870. szeptember 30-án került sor. Sulak Gusztáv a jog- és államtudományi kar szétválasztását ellenezte. Az ülésen a jogászgyűlés egységes álláspontját határozatba foglalták: „A jogtanodákat az állam állítsa fel, a vidéki jogiskolákat az egyetemmel egyenlőssé, [az] alsóbb minőségűeket szüntessék be, és a jogakadémiákon meg a szükséges bölcsészeti és történelmi ismeretekhez tanszéket állítsanak fel.” A fentiek alapján látható, hogy a szakülésen és a rendes ülésen végül nem döntöttek a jog- és államtudományi képzés elválasztásáról.¹⁶⁰

III. 2. 3. Az egyetemi reform

III. 2. 3. 1. Előzmények

1867. június 18-án a pesti tudományegyetem küldöttséget indított báró Eötvös József miniszterhez, és Than Sándor miniszteri fogalmazóval együttműködve igyekeztek

¹⁵⁵ *Jogtud. Közl.* 1870. szeptember 13., V. évf., 37. sz., 245–246. p.; SIEGMUND 1871. 75–77. p.

¹⁵⁶ *Jogtud. Közl.* 1870. október 18., V. évf., 42. sz., melléklet, 3–4. p.; SIEGMUND 1871. 94–103. p.; Szűcs Istvánról lásd: ANTAL 2011. 272–278. p.

¹⁵⁷ *Jogtud.* 1870. szeptember 24., V. évf., 39. sz., melléklet, 4.; SIEGMUND 1871. 69–72. p.

¹⁵⁸ *Jogtud. Közl.* 1870. október 18., V. évf., 42. sz., melléklet, 1–3. p.; SIEGMUND 1871. 78–88. p.

¹⁵⁹ *Jogtud. Közl.* 1870. október 4., V. évf., 40. és 41. szám, melléklet, 1–2. p.; SIEGMUND 1871. 13–116. p.

¹⁶⁰ *Jogtud. Közl.* 1870. október 4., V. évf., 40. és 41. szám, melléklet, 3–4. p.; SIEGMUND 1871. 243–247, 314–326. p.

reformjavaslatokat kidolgozni. A legégetőbbnek az államvizsga megreformálását tartották, ugyanis korábban volt arra precedens, hogy egyetlenegy rendes tanár sem volt jelen az államvizsgálatoknál; így kötelezővé akarták tenni egy vagy két vezető oktató helybeni jelenlétét, illetve állást foglaltak a jog- és államtudományi képzés egyben tartása mellett. Indítványukban az általános államvizsga a 3. év végén, a két különös közül az egyik a 6., a másik a 8. félév végén lett volt teljesíthető. A szigorlatokra vonatkozóan is fogalmaztak meg javaslatot, amely kisebb módosítással elfogadást nyert.¹⁶¹

III. 2. 3. 2. A 3055/1974. számú VKM rendelet az egyetemi jogászképzésről

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti és a kolozsvári tudományegyetemekhez intézett rendelete 1874. február 5-én kelt,¹⁶² amely a jog- és államtudományi alap- és államvizsgálatok szabályozása tárgyában keletkezett. A jogtörténelmi államvizsgálat helyébe két külön alapvizsgálatot vezettek be, ezeken felül létezett két elméleti államvizsgálat: az egyik a jogtudományi, a másik az államtudományi, az ezek közti választást a joghallgatók tetszésére hagyták azzal, hogy az egyiknek vagy másikkak, avagy mindkettőnek kívánták alávetni magukat, így jogtudorokká vagy államtudorokká, avagy mindkettővé váltak. Az államvizsgára csak akkor voltak bocsáthatóak, ha a fenn említett két alapvizsgát sikeresen teljesítették. Innen ered a jog- és államtudományi doktori titulus közel egy évszázadon át tartó osztottsága, hiszen ekkortól két külön doktorátus volt szerezhető.¹⁶³ A két vizsgatípus elemei a VI. számú melléklet táblázataiban részletesebben megtekinthetőek. A két államvizsgálat egyike a harmadik tanév végétől bármikor letehető volt; azonban aki mindkettőt kívánta teljesíteni, a másikra kizárólag a nyolcadik szemeszter utolsó hat hetében volt bocsátható.¹⁶⁴ A rendelet is előírta továbbá egy szemeszter *filozófiai és történelmi kollégium* kötelező hallgatását a bölcsészeti karon;¹⁶⁵ ez utóbbi szabályozás már az osztrák abszolútizmus idején bevezetésre került *Leo Thun* birodalmi kultuszminiszter szabályai révén.¹⁶⁶

A jogszabályhoz két szakminiszteri pótrendelet kapcsolódott, amelyek 1874.

¹⁶¹ ECKHART 1936. 485–486. p.

¹⁶² 3055/1874. számú rendelet. *Rendeletek Tára*, 1875. 160–166. p.

¹⁶³ LADÁNYI 2007. 10. p.; ECKHART 1936. 504. p.

¹⁶⁴ A vallás- és közoktatásügyi miniszter évi jelentésében kifejezetten kiemelte, hogy a vizsgák meghatározásánál a fő szempont az volt, hogy minden évi tanfolyamra egy-egy vizsgálat jusson. In: *Jelentés*, 1875. 98., 114–119. p.

¹⁶⁵ 3055/1874. rendelet, In: *Rendeletek Gyűjteménye*, 1900. 47–53. p.

¹⁶⁶ LADÁNYI 2007. 10. p.

március 29-én láttak napvilágot. A 65/1874. számú pótrendelet a vizsgálati bizottságokról szólt, a 66/1874. számú pedig a hallgatók külföldi egyetemen folytatott tanulmányaiknak a beszámítását szabályozta.¹⁶⁷

III. 2. 3. 3. A doktorátus megszerzésének feltételei

1875. január 5-én a 922/1875. számú közoktatásügyi miniszteri rendelettel meghatározásra kerültek a jog- és államtudományi *doktorátus megszerzésének* a feltételei,¹⁶⁸ amellyel a korábbi szigorlati rendszer változott meg.¹⁶⁹

A doktori (tudori) szigorlatok esetében jelentős változás történt, ugyanis az eddig alkalmazott, *a tézisek feletti* szakmai vitát megszüntették,¹⁷⁰ és az *inauguralis dissertatio* (disszertáció) tudományos szerkezetére fektették a nagyobb hangsúlyt. A rendelet szerint a jog- és államtudományi karon kétféle tudorságot nyerhettek: az egyik a jogtudorság, a másik az államtudományok tudorsága volt. Ezzel a lépéssel megvalósították a képzés *bifurcatióját* (kettőséget), vagyis elválasztották egymástól a gazdasági, államigazgatási szakmához köthető államtudományokat, illetve az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogtudományt.¹⁷¹

Tudori szigorlatot csak azok teljesíthettek, akik négy évi jog- és államtudományi tanfolyamot, mint rendes nyilvános hallgatók szabályszerűen hallgattak le, azonban akik ennél rövidebb idejű jogtanodában végeztek, azok kötelesek voltak a hiányzó évet pótolni, amely után bármelyik államvizsgálatra vagy a szigorlatokra bocsáthatók voltak, azonban kizárólag a nyolcadik félév végén. A *jogtudori fokozat* elnyerésére három szigorlatot kellett teljesíteniük a meghatározott sorrendben, amelyről szintén részletes táblázat található a VI. számú mellékletben. Azon jogtudorok, akik e szabályzat szerint az államtudományi tudori fokot is elnyerni óhajtották, csak egy szigorlatot voltak kötelesek letenni, amelynek a tárgyait – a politikával együtt – a II. államtudományi szigorlat tárgyai képezték. Viszont azon államtudományi tudorok, akik a jogtudori fokot is el kívánták nyerni, két *rigorózumot* voltak kötelesek letenni: a második és harmadik jogi szigorlatot.

¹⁶⁷ *Rendeletek Tára*, 1875. 284–286. p.

¹⁶⁸ *Rendeletek Tára*, 1875. 18–23. p.

¹⁶⁹ Az egyetem jogi karának tanártestülete 1872-ben utasítást kapott a közoktatási minisztertől, hogy az 1868-ban készített tanügyi reformjavaslatát utólagosan, ismételten vegye tanácskozás és megfontolás alá, és a tanácskozása eredményét a nevezett minisztériumhoz terjessze föl. A kérésnek megfelelően kifejtették véleményüket, hogy az írásbeli értekezést, valamint a felette történő vitatkozást nem találták fönnttarthatónak. *Jogtud. Közl.* 1872. augusztus 13., VII. évf., 33. szám, 244. p.

¹⁷⁰ A tézisekre példát hoz: ANTAL 2016. 48–49.; a politikatani előadásokra: 231–542. p.

¹⁷¹ NAGY 2007. 76–77. p.

Ezt követően a rendelet a szigorlatok technikai lebonyolítását és az ismétlések lehetőségét szabályozta. A sikerrel kiállott vizsgák után a tudorjelöltnek egy, az illető szigorlatok valamelyikéhez tartozó, maga által szabadon választott tárgyból, felavatási értekezést (*dissertatio inauguralis*) kellett írásban kidolgoznia. Az értekezést a kar két szaktanára bírálta el. Azonban a jogszabály rendelkezése folytán a jog- és államtudorság teljes mértékben helyettesíthette a jogtudományi és az államtudományi államvizsgákat is.¹⁷²

III. 2. 4. A jogakadémiai reform

III. 2. 4. 1. A magántanulás megszüntetése

A magántanulás¹⁷³ módját megszüntették, amikor is 1874. március 8-án a 6017. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet¹⁷⁴ kimondta, hogy ezen intézmény a köztanintézetek tudományos működését veszélyezteti és a fenntartása „félremagyarázása” a tanszabadságnak.¹⁷⁵

Az ország közjogi önállóságának visszanyerése után, 1867-ben megnőtt az igény a szakképzett jogászokra, miáltal a magántanulók száma jelentős növekedésnek indult, azonban ez a szakmaiság rovására ment. Ezen okból is sürgették a jogakadémiák a magántanulás lehetőségének a korlátozását,¹⁷⁶ ráadásul erre az időre a magántanulók száma már közel azonos volt a rendes hallgatókéval. A rendelet során megfogalmazást nyert, hogy a magántanulás útján végzett tanfolyam a jogszigorlatokra nem képesít, valamint a tudományegyetemeken és a négyévi tanfolyammal bíró jogakadémiáknál magántanulásnak helye nem lehetett. Ennek eredményeként lefektették, hogy magántanulók csak azok lehetnek, akik közszolgálatban való rendszeres alkalmazásuk vagy feltűnően előre haladott életkoruk folytán, a tanintézet tanári karának javaslata alapján, erre

¹⁷² LADÁNYI 2007. 10–11. p.; ECKHART 1936. 503., 505. p.; 10.394/1877. számú leírát. In: *Jelentés*, 1878. 783. p.

¹⁷³ Az országgyűlés előtt is napirendre került a téma. *Pauler Tivadar* közoktatási miniszterhez *Simay Gergely* interpellációt intézett a magántanulás tárgyában: „*Vajon a négyévi tanfolyamból álló jogakadémiákon teljességgel nincs-e helye a magántanulásnak, és ha nincs, miért?*” A miniszter válaszában kifejtette, hogy azon jogakadémiáknál, amelyeknek a célja, hogy tanulóikat a gyakorlati pályára előkészítsék, és magasabb tudományos képzettségre, különösen a jogtudorságra is alkalmat nyújtsanak, azoknál a magántanulásra nincs lehetőség, mert ezen tanodák a tanítványaikat arra képesítik, hogy tudósokká lehessenek. A jogtudorság elnyeréséhez pedig az egyetem szabályai szerint a nyilvános tanulás föltétlenül megkívántatik. Miniszteri engedéllyel van lehetőség ezen módon a jogtanodákat elvégezni, azonban kizárólag azon személyek esetében, akik már akadémiailag képzettek voltak, és kizárólag a doktorátusuk hiányzott. *Képviselőházi Napló XVII.* 1871. június 5., 356. országos ülés (o.ü.), 39. p.

¹⁷⁴ *Rendeletek Tára*, 1875. 250–252. p.

¹⁷⁵ HORVÁTH 1898. 48. p.

¹⁷⁶ SZABÓ 1984. 121–154. p.

a vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt nyertek.

1874. május 19-én a 12.917. szám alatt megjelent a jogtanodák újjászervezéséről szóló szabályzat, amely a jogi tanintézeteket négyévi tanfolyammal bíró, egyetemtől független jog- és államtudományi karokká alakította át, továbbá a magántanulás korábbi lehetőségét is eltörölte. A jogszabály megszüntette ugyan a magántanulás intézményét, azonban helyébe állította a „*tanfolyam hallgatása nélkül való jogi vizsgálatok*” lehetőségét, amely ugyanazon feltételekkel bírt, mint a magántanulás. 1875. január 11-én a 34.512/1874. számú rendelet kimondta, hogy a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók kötelesek vagy mind a két államvizsgálatot letenni, vagy pótolni a jogi tanfolyamnak azt az évét, amelyből korábban vizsgálatot nem tettek. Ebben az esetben a kérdéses tanévet rendkívüli hallgatói minőségben kellett letölteniük.¹⁷⁷ A fentiek alapján a magántanulói rendszer *de jure* megszűnt, azonban *de facto* tovább működött, azáltal, hogy a miniszter engedélyéhez lett kötve.¹⁷⁸

III. 2. 4. 2. Az 1874. május 19-én kelt rendelet tartalma

A már többször hivatkozott rendelet elején a miniszteri indokolás összefoglalta mindazt, ami alapján az érintett jogtanodák a működésük eddigi köréből kiemeltettek, és új tanszervezeti alapra helyeztek. Ezáltal nemcsak egy szakiskola feladatának feleltek meg, hanem a főiskola magasabb rendeltetésének is, miszerint a gyakorlati élet követelményein kívül művelői és terjesztői is lettek a tudománynak. Ennek révén a két magyar egyetemmel egyenlő versenyre kelhettek, így az akadémiai szabadság elve ezen jogi tanintézetekben alkalmazásra került.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1874. évi május 19-én kelt 12.917. számú rendelete a jogakadémiák és joglíceumok újjászervezéséről szólt, 8 tanszék felállítása¹⁷⁹ és 15 főkollégiumi tantárgy oktatása vált kötelezővé. Minden olyan tantárgyat fel kellett venni a tanulmányi és vizsgarendbe, amelyet az egyetemeken is oktattak, ezzel igyekeztek a jogakadémiákat az egyetemek szintjére felhozni, az elnevezésükben pedig *universitason* kívüli jog- és államtudományi karokká váltak.

A rendelet végrehajtására szűk egy hónapot adott a miniszter, amely alatt az új

¹⁷⁷ HORVÁTH 1893. 118–123. p.; *Rendeletek Gyűjteménye*, 1900. 78. p.

¹⁷⁸ ECKHART 1936. 501. p.

¹⁷⁹ ECKHART 1936. 501. p.; E tanszékek által gondozott tárgyak voltak: 1. római jog, 2. jogbölcselet és büntetőjog, 3. nemzetgazdaság, pénzügytan, pénzügyi jog, 4. magyar és osztrák magánjog, 5. peres és perenkívüli eljárás, váltó- és kereskedelmi jog, 6. statisztika és magyar közigazgatási jog, 7. jogtörténet és egyházjog, 8. politika, magyar közjog és bevezetés a jog- és államtudományokba.

tanszékek számára fel kellett kutatniuk a megfelelő tanárokat, pályázatot kiírni a helyükre, és közben az új termék és oktatási helyiségek kialakításáról is gondoskodniuk kellett. A jogakadémiákat az állam közvetlen irányítása alatt álló, négyéves képzéssel ellátott, teljes jog- és államtudományi karokká igyekeztek átalakítani. Törekedtek átjárást biztosítani a jogakadémiák és az egyetemek (Budapest, Kolozsvár) képzései között. A vizsgálati rendszer kis eltéréssel, de közel azonos lett. A szabályzatban megállapították a tanulmányi rendet is, a csatolt V. számú táblázatban megtalálhatóak a kötelező kollokviumok félévi lebontásban. *Speciális kollégiumok* is megjelentek a tanrendben, amelyek olyan szakjogok voltak, amelyekre nem létesültek külön tanszékek a jogakadémiákon: bányajog, államszámvitel, törvénytudományi orvostan és európai államok statisztikája. A hallgatóknak az egyetemekhez hasonlóan két féléven keresztül legalább heti négy órában látogatniuk kellett történelmi és filozófiai – tehát kifejezetten bölcsészeti – tárgyú kurzusokat.¹⁸⁰

A szabályzat két alapvizsga és két elméleti államvizsgát letételét írta elő.¹⁸¹ Az első és második alap-, illetve a jogtudományi és az államtudományi államvizsgát vizsgatantárgyai teljes mértékben azonosak voltak az egyetemi szint hasonló vizsgáival. Szintén a joghallgatók döntésére bízták, hogy az egyiknek vagy a másiknak, avagy mindkettőnek kívánták magukat alávetni, de csak akkor, ha a két alapvizsgát előbb sikerrel teljesítették, és a négyéves tanfolyamon abszolutóriumot szereztek.¹⁸²

Azonban bizonyos különbségek megmaradtak a két képzési struktúra között, míg a jogi karokra egy-egy szemeszterre hirdették a képzést, addig a jogakadémiákra egy tanévre, így az addig fennállt évi és félévi vizsgálatok megszűntek, és a helyükre az egyetemekenél bevezetett jog- és államtudományi alapvizsgát és államvizsgát lépett,¹⁸³ amelyet fentebb taglaltam. Ezen okból a tanév második felére való beiratkozásokra nem volt önálló lehetőség, kivéve, ha valamelyik újjászervezett jogi karról történt az elvándorlás, de kizárólag akkor, ha a meghatározott első és második alapvizsgát sikeresen teljesítették az érintett hallgatók.¹⁸⁴ A reformok eredményeképpen a jogakadémiai abszolutóriumok ugyanolyan szakmai minőséggel bírtak, mint az egyetemi végbizonyítványok.¹⁸⁵

Azonban a legfontosabb, hogy az akadémiák továbbra sem állíthattak ki egyetemi

¹⁸⁰ *Rendeletek Tára*, 1875. 368–373. p.; *Jelentés*, 1875. 99–110. p.

¹⁸¹ MEZEY 1984. 110. p.; LADÁNYI 2007. 12. p.

¹⁸² *Rendeletek Tára*, 1875. 375–377. p.

¹⁸³ Korábban a protestáns jogakadémiák mellett bírói államvizsga bizottságok működtek, amelyek ily módon megszűntek, azonban a 12.690/1875. számú leírat a régi rendszerben végző hallgatóknak biztosította a bírói államvizsgát letételét az 1874/1875. tanév végéig. In: *Jelentés*, 1878. 784. p.

¹⁸⁴ *Rendeletek Tára*, 1875. 382–383. p.

¹⁸⁵ SZABÓ 1984. 134. p.

végzettséggel egyenértékű diplomát (jogi tudorságról), illetve magántanári képesítési joguk sem volt.¹⁸⁶ A jogi karok és a jogakadémiák között az irányításban is eltérés mutatkozott, ugyanis az utóbbinál a tanártestület élén az igazgató állt,¹⁸⁷ akit a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése alapján az uralkodó nevezett ki. A felekezeti joglíceumoknál az igazgatót a fenntartó egyház vezetője nevezte ki, a miniszter kizárólag megerősítette.¹⁸⁸

A fenti szabályozások az egyházi jogakadémiákra hatalmas anyagi terhet róttak; leginkább a protestáns felekezeteket érintették negatívan. Mindezt tovább fokozta, hogy a legtöbb jogakadémia hallgatói létszáma a reformok következtében csökkenésnek indult, kivéve Debrecenben, ahol növekedés volt megfigyelhető.¹⁸⁹ A változásokat a szerény anyagi forrásokkal rendelkező protestáns jogakadémiák nem, a jobb lehetőségekkel rendelkező katolikus joglíceumok is csak nehezen tudták megvalósítani. „*A tiszai egyházkerület közölte is, hogy az eperjesi jogakadémia átszervezéséhez az erkölcsi támogatáson kívül egyéb támogatást nem tud adni.*”¹⁹⁰

III. 2. 5. Egyéb kapcsolódó jogszabályok

A képzések színvonalának emelése érdekében szükség volt a képesítési követelmények rendjét meghatározni, ezért 1869-ben és azt követően 1874-ben szabályozták a vizsgák minősítő és állásra jogosító hatályát is. A bírói hivatal betöltéséhez az 1869. évi IV. tc. nyomán az államvizsgát kívánták meg,¹⁹¹ az 1874. évi XXXIV. tc. és az 1874. évi XXXV. tc. alapján pedig az ügyvédi szakmához a doktorátust,¹⁹² a közjegyzői

¹⁸⁶ MEZEY 1984. 108–110. p.; *Jelentés*, 1875. 98. p.

¹⁸⁷ Az *Oesterreichischer Oekonomist* című folyóirat 1872. május 18-án kiadott egy cikket, amely a királyi jogakadémiákat is érintette. A cikk tartalma arra irányult, hogyan fejlődhet jobban a jogakadémia: az állandó igazgató, vagy a tanárok által szabadon választott rektor alatt? Az egyetemeken már régóta, és az igazi tudományosság ápolására törekvő tanintézeteknél is csak a rektorátus lehetett az egyedül tartós intézmény alapja. Ugyanis az igazgató esetében gyakori volt, hogy egy hozzá kellően nem értőt neveztek ki, aki leginkább politikai megbízott volt, s ezen tény komoly konfliktust eredményezett a tanári kar és a vezető között. In: *Jogtud. Közl.* 1872. június 18., VII. évf., 25. sz., 183–184. p.

¹⁸⁸ *Rendeletek Tára*, 1875. 370., 379. p.

¹⁸⁹ HADOBÁS; HOLLÓSI 2007. 15. p.

¹⁹⁰ CSIBI 2012. 75. p.

¹⁹¹ HORVÁTH 1898. 13. p.; ECKHART 1936. 509. p.

¹⁹² Azonban azzal, hogy a jogi doktorátust előfeltételként írták elő az ügyvédi vizsgához, a doktorátus tudományos fokozatból minősítő jellegűvé vált, és az államvizsgák értéke egyre jobban elértéktelenedett és a színvonala is csökkenésnek indult. Eckhart álláspontja szerint a doktorátus bevezetésének fő oka, hogy a magyar közigazgatási és pénzügyi jog ismerete elengedhetetlen volt az ügyvédek számára. ECKHART 1936. 503. p.; LADÁNYI 2007. 11. p.; A reform eredményeképpen a doktorátus képesítővé vált, jogászok tömege tette le a doktori szigorlatot és az esküt a tudomány fejlesztésére kizárólag azért, hogy az ügyvédi karba bejuthassanak, miközben a tudomány iránti elkötelezettségük ténylegesen hiányzott. DEGRÉ 1984. 62. p.

pályához az ügyvédi¹⁹³ vagy bírói¹⁹⁴ vizsgát írták elő. Az 1871. évi XXXIII. tc.,¹⁹⁵ amely a királyi ügyésszé válás feltételeit szabályozta, utaló szabályként a bírásról szóló törvényt rendelte alkalmazni a képesítés szempontjából.¹⁹⁶ Így egy olyan ellentmondásos helyzet alakult ki, hogy „az ügyvédi vizsga teljes jogtudományi szakképzettséget adott, tehát bírói állásra is képesített, de akinek bírói végzettsége volt csak ügyvédi vizsga letételével jegyezhetette be magát az ügyvédek lajstromába.” Mindkét szakma képviselőinek ugyanazt a vizsgát és követelményeket kellett teljesíteniük, de mégsem jutottak azonos munkaerőpiaci pozíciókhoz. Az ügyvédség részéről az ügyvédi szakma túlnépesedésétől tartottak, ezért igyekeztek korlátozni a pályára belépők számát.¹⁹⁷

III. 2. 6. Összehasonlítás és konklúzió

Az egyetemi oktatási rendelet nem tartalmazta a tanulmányi rendet, kizárólag az alap- és az államvizsgákról rendelkezett, azonban azok letételét meghatározott határidőhöz kötötte, így, ha nem is teljesen pontosan, de egy közel valós egyetemi tanulmányi rendeletet össze lehetett állítanunk a meglévő adatokból, amelyhez jelentős segítséget nyújtanak a Kolozsvári és a Budapesti Tudományegyetem ismert tanrendjei. Ezeket figyelembe véve megállapíthatjuk: jelentős eltérés nem létezett, az egyetemek az 1874. évi

¹⁹³ „A m. kir. igazságügyminiszternek 1869. évi június 10-én kelt rendelete, az ügyvédi vizsga s ügyvédi képesítés tárgyában: Ügyvédi vizsgára azon ügyvédjelölt bocsátandó: a) a ki a jogi tanulmányokat valamely honi vagy külföldi nyilvános jogi tanintézetben, a hazai törvényeket pedig mindenestre valamely magyarországi ily intézetben, a fennálló tanrendszer szerint, elvégezte; b) a jog- és államtudományokból az előszabott elméleti államvizsgákat vagy szigorlatokat valamely honi nyilvános jogi tanintézetnél sikerrel letette; c) az utolsó elméleti államvizsga, vagy a második szigorlat letételétől számítva, két éven át folytonosan joggyakorlaton volt, és pedig egy évig valamely belföldi ügyvédnél, s egy évig vagy ismét ügyvéd mellett, vagy valamely első folyamodási bíróságnál, vagy valamely királyi törvényszéknél, vagy az igazságügyi minisztériumnál. Az ügyvédi vizsga tárgyai: a magyar közjog, a polgári és büntető anyagi és alaki törvények, az osztrák polgári törvénykönyvnek az ideiglenes törvénykezési szabályok által fenntartott része; továbbá mindazon hatályban levő rendeletek és utasítások, melyek az érintett törvényekre vonatkozással vannak, vagy az eljárást és ügyvitelt szabályozzák. Az ügyvédi vizsga Írásbeli és szóbeli. A vizsgák sikeres teljesítését és az eskü letételét követően az ügyvédi oklevelét kiállítják, amellyel alkalmassá válik az szakma gyakorlására.” In: Rendeletek Tára, 1869. 721–727. p.

¹⁹⁴ Az 1869. évi IV. tc. értelmében Magyarországon a bírói hivatal viselésének előfeltételei közé tartozott a köz- és váltóügyvédi vagy gyakorlati bírói vizsga letétele. A gyakorlati bírói vizsgára csak az volt bocsátható, aki a jogi tanfolyam elvégzése után három éven át joggyakorlaton volt: legalább két év bíróságnál, egy év pedig bíróságnál, királyi ügyésznél vagy ügyvédnél töltötte el. Magát a vizsgálatot az 1874. évi XXIV. tc. szabályozta. Tárgyai a magyar közjog, polgári büntető, bányá-, kereskedelmi anyagi és alaki jog, váltó- és csődjog, közigazgatási és pénzügyi jog. A vizsga szóbeli és írásbeli, lényegesen gyakorlati jellegű volt. A vizsgák sikeres teljesítését követően a bizottság oklevelet állított ki, amellyel kizárólag arra terjedt ki, hogy a jelölt képesítettnek találtatott. In: Budapesti Közlöny, 1874. július 30., 8. évf., 172. sz., 1387. p.

¹⁹⁵ MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár). Első kötet, 1000–1873. évi törvények.* Franklin Társulat, Budapest, 1913. 647–651. p.

¹⁹⁶ NAGY 2006. 77. p.

¹⁹⁷ CSIBI 2012. 76. p.; CSIBI 2010. 76. p.

miniszteri szabályozást csaknem szó szerint átemelték azzal az eltéréssel, hogy Kolozsvárott az erdélyi magánjog és a bányajog oktatása megmaradt, miközben azok az államvizsga részét nem képezték. A Budapesti Tudományegyetemen külön oktattak nemzetközi jogot, ezen felül kisebb létszámnak hirdettek speciálisabb kollégiumokat, mint például: római családjogot vagy csődtörvénykezelést.¹⁹⁸

Az alapvizsgálat és az államvizsgálat mindkét képzési formánál teljesen azonos lett, amely érthető is, hiszen a jogalkotó célja az átjárás biztosítása volt. A doktori szigorlatok – amelyek kizárólag egyetemen voltak teljesíthetők – főtantárgyait az alap- és államvizsgatárgyak tették ki kisebb eltéréssel, hiszen az egyházjog a jogtudományi szigorlatnak is a része volt, miközben korábban nem vizsgáztak belőle a jogtudor jelöltek, kizárólag a leendő államtudományi tudorok. A másik eltérés az osztrák polgári jog, amely a tanidő alatt nem volt vizsgatantárgy, de a szigorlatokhoz megkövetelték azt.

Az 1874. évi reformok lehetőséget teremtettek a jogakadémiák fejlődésére, színvonaluk emelésére. Helyzetüket azonban a '70-es évek közepétől lényeges mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy az ügyvédi és a közjegyzői működés előfeltételeként csak az egyetemeken szerezhető — és tudományos grádusból minősítő jellegűvé vált — doktorátust jelölték meg. E változások miatt a jogakadémiák, köztük a felekezeti jogakadémiák hallgatólétszáma a kilencvenes évek elejéig számottevő mértékben csökkent. Ezzel együtt a jogakadémiák legjelesebb tanárai sorra egyetemi tanári kinevezést nyertek, így a közepes (vagy a közepesnél is gyengébb) tanárok *promóciójának*, működése kedvezőtlenül befolyásolta a jogakadémiák, különösen a felekezeti szintjét. Egyre gyakoribbá vált, hogy egy-egy jogakadémiai oktató kiválasztása során nem a szakmaiság volt a meghatározó, hanem a társadalmi kapcsolata vagy „családi összeköttetései”.¹⁹⁹

III. 3. Az 1880-as évek reformjai

A következő reformokra való törekvés folyamatosan lelassult és végül szinte elhalt. Kisebbségi módosítások zajlottak a '80-as évek elején: 1883. augusztus 20-án a 28.291/1883. számú VKM. rendelettel²⁰⁰ egyedül a királyi tudományegyetemek és a királyi

¹⁹⁸ Tanrend KMKTE, 1872. 3–4. p.; Tanrend KMKTE, 1873. 3–4. p.; Tanrend KMKTE, 1874. 3–4. p.; Jelentés, 1879. 568–574. p.

¹⁹⁹ LADÁNYI 2004. 31. p.

²⁰⁰ Rendeletek Tára, 1883. 1135–1157. p.; MÓRICZ 1903. 213. p.; A pontos táblázat a VIII. számú mellékletben található.

jogakadémiák²⁰¹ tanulmányi- és vizsgarendjét szabályozták.

Először a szabályzat kiegészítő rendelkezéséről a jog- és államtudományi egyetemi karoknál tartandó tudorsági szigorlatokról értekeznek. Nem sok változást eredményezett a korábbihoz képest, egyedül annyiban, hogy a jogtudományi szigorlatok közé új elemként bekerült a magyar közigazgatási jog és a politika, illetve a magyar magánjog és a büntetőjog helyet cserélt egymással a második és a harmadik fokú vizsgák esetében. Az osztrák polgári jog is a harmadik jogtudományi szigorlati tárgyak közé került át. Az államtudományi szigorlatok esetében jelentős változás nem történt, kivéve, hogy a pénzügyi igazgatási jog kibővült a perenkívüli eljárással és a büntető törvénykönyvnek a kihágásokról szóló részével. Ezáltal a második és a harmadik jogtudományi államvizsga tárgyai háromról négyre nőttek. Továbbá a tudori vizsgáknál már nem volt olyan szigorú a sorrendiség, hiszen innentől kezdve a másodikat és a harmadikat tetszés szerint *abszolválhatták*, azaz akár fel is cserélhették egymással. A szakminiszter értelmezése szerint a szigorlatokat innentől kezdve bármilyen sorrendben letehetők az *abszolválók*.²⁰² Minderre láthatunk példát az általam felkutatott *sub auspiciis Regis* avatottak részletezett életrajzában.

A rendelkezés megszüntette az ún. „*reciprok*” vizsgák letételének a szükségességét, amelyet csak részben pótol a következő újítás.²⁰³ Azon jogtudorok, akik az államtudományi tudori fokot is elnyerni szándékozták, csak egy szigorlatot voltak kötelesek letenni: a nemzetgazdaságtan, a pénzügytan, valamint (az Európa főbb államaira való tekintettel) a magyar és osztrák állam statisztikája tantárgyakat. Viszont ama államtudományi tudorok, akik a jogtudori fokot is el kívánták nyerni, két szigorlatot voltak kötelesek tenni: a jogbölcselet, az egyházjog, a magyar közjog, politika és büntetőjog kivételével a jogtudományi szigorlatokhoz tartozó tárgyakból.²⁰⁴

²⁰¹ A pápa 1773-ban eltörölte a jezsuita rendet, így a jezsuita oktatási intézmények válságba jutottak. *Mária Terézia* a helyzet orvoslására és az oktatás feletti hatalom megszerzésére a katolikus intézményeket az állami tisztviselők képzési helyévé kívánta alakítani. Ezért első lépésben elrendelte a kolozsvári jezsuita intézményben a bécsi mintára történő jogi oktatást. Később többi intézmény – köztük a győrit – átalakított, amelyek „királyi akadémiaként” folytathatták a működésüket. A *Ratio Educationis* megállapította a királyi akadémiák helyét: *Győr, Kassa, Nagyszombat, Nagyvárad, Zágráb*, amelyek az abszolút hatalom teljes ellenőrzése mellett működtek. A hatalmat a Helytartótanács gyakorolta és ekkortól kezdve nevezték őket „akadémiáknak”. Az uralkodó – mivel az országban csak egyetlen egyetemen folyt jogi képzés – az akadémiákon kívánta az állami szolgálatra alkalmas hallgatók képzését megvalósítani, ezért azokat a tárgyakat részesítették előnyben, amelyek az állam, az államszervezet, és az ehhez kapcsolódó elméletek elsajátítását segítették elő. Később a *Kolozsvári* és a *Nagyszombati Jogakadémiák* is államivá váltak. Az előbbiből nőtt ki magát a későbbi kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara. NAGY 2014.

²⁰² LAKY 1926. 269–271. p.; ECKHART 1936. 520. p.; *Jelentés*, 1887. 213. p.

²⁰³ LADÁNYI 2007. 15–16. p.

²⁰⁴ LAKY 1926. 271–276. p.

Az alapvizsgálat tárgyai nem változtak, anyagukban történt kisebb módosítás: a római jogot a pandekta jog, a jogbölcséletet a történelmi rész mellőzésével kellett kérdezni a vizsgákon.²⁰⁵ A jogbölcséletet végül 1901. július 31-én a 54.339. számú rendelettel kivették a második alapvizsga tárgyai közül,²⁰⁶ de a doktori szigorlat tárgyaként továbbra is megmaradt, ahol a bölcséleti észtan történeti részére kellett a hangsúlyt helyezni.²⁰⁷

A jogtudományi államvizsgálat eddigi tárgysorozata kibővítésre került a közigazgatási joggal, ugyanis ennek ismerete a tisztviselőktől is megkívántatott, mindezt a büntető jognak a kihágásokra vonatkozó részével kiegészítve, viszont a telekkönyvi eljárás mellőzésével. Azonban, hogy ezen vizsgálat ne terhelje túl a vizsgázókat, a pénzügytan a második alapvizsgálatba került, míg a statisztika annak népességi, közművelődési és közgazdasági részeire szoríttatott.²⁰⁸ Mindez összhangban az 1883. évi I. törvénnyel²⁰⁹ került szabályozásra, amely a közigazgatási tisztségviselők kvalifikálásával kapcsolatban jelentős áttörést hozott, mert minősítő erővel ruházta fel a jogvégzettséget: előírta, hogy a minisztériumokban fogalmazási szakon dolgozóknak, a megyei törvényhatóság vezető tisztségviselőinek (alispán, főjegyző, tiszti főügyész, árvaszéki elnök, főszolgabíró), a thj. városokban a polgármesternek és a rendőrkapitánynak jogvégzetteknek kellett lenniük. „Ezzel a századvégre lényegében megdicsőült a jogászképzés.”²¹⁰ Azonban ezen szabályozás a tudorság kettéválasztásának elvét jelentősen megrendítette, hiszen ezáltal mindennemű közszolgálati viszonyra minősítővé vált a jogtudori vagy az ügyvédi minősítő vizsga. Ezt szemlélteti, hogy a jogtudori vizsga közé bekerültek olyan tárgyak, amelyek alapvetően az államtudori vizsga tárgyai voltak, így az kezdett kiüresedni, ugyanis egyedül a nemzetgazdaságtan és a statisztika maradt meg tisztán államtudori vizsgának, a többi a jogtudori szigorlat között is előfordult.²¹¹

Sajnálatos módon ezen kisebb módosítás sem volt teljesen kielégítő és folyamatosan napirenden maradt a jogászképzés további átformálásának a kérdése. Köztük az 1885. és 1889. évi jogászgyűléseken tárgyalták meg a kérdéses problémákat, ahol 1885-ben Nagy Ferenc kolozsvári professzor a jogi oktatás reformját egyenesen égetően

²⁰⁵ ECKHART 1936. 519. p.

²⁰⁶ ECKHART 136. 580. p.; LADÁNYI 2007. 26. p.; *Rendeletek Tára*, 1901. 520–523. p.

²⁰⁷ LADÁNYI 2007. 26. p.; *Évkönyv* 1902. 139. p.

²⁰⁸ *Rendeletek Gyűjteménye* 1900. 202–203. p.; LADÁNYI 2007. 15. p.; ECKHART 1936. 519. p.

²⁰⁹ *Az 1883-dik évi törvények gyűjteménye*. M. Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1883. 1–23. p.

²¹⁰ MÁTHÉ 2003. 105. p.; LADÁNYI 2007. 15. p.

²¹¹ *A felsőoktatásügy Magyarországon 1896*. Budapest, 1896. 279. p.

szükségesnek tartotta,²¹² ám nem jutottak dűlőre az ülésen és azt elnapolták. A következőre 1889-ben került sor, de tényleges döntés ott sem született.²¹³

A képzés gyakorlatiasabbá tétele érdekében a miniszter kezdeményezésére az 1885/1886. tanévben két szeminárium is bevezetésre került. Fontos megállapítani, hogy ezelőtt is voltak szemináriumok vagy gyakorlatok a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemeken, de nem intézményesített formában, mint ettől kezdve. A bevezetéshez az alapot – *Trefort Ágoston* közoktatásügyi miniszternek – a bécsi tudományegyetem 1872. évi oktatási átalakításai szolgáltatták.²¹⁴ Ugyanis *Szász Károly* a miniszter utasítására Bécsbe utazott, és az ottani egyetem működését vette vizsgálat alá.²¹⁵ A tapasztalatok alapján a budapesti tudományegyetemet Trefort nyilatkozatra hívta fel, hogy melyik professzor hajlandó szemináriumot tartani, ám a professzori kar teljes mértékben ellenezte annak bevezetését. Csupán *Vécsey Tamás*²¹⁶ római jogász (aki korábban már felszólalt a témában) és *Földes Béla* nemzetgazdasági és statisztikai professzorok vállalták a saját tanszékükön a szemináriumok lefolytatását, tiszteletdíj juttatása nélkül.²¹⁷

Az 1889. évi XXVI. törvénycikk²¹⁸ alapján változott a képzés ideje, ugyanis bevezették a hét féléves képzési rendszert azon férfiaknak, akik legalább egy éves katonai szolgálatot teljesítettek.²¹⁹ Ezen okból a jogi képző intézetek tanulmányi rendjét is módosították az 1889. évi 28.300. számú VKM végrehajtási rendelettel,²²⁰ amely alapján már a hetedik szemeszter sikeres teljesítése után kérhették az abszolutórium kiállítását a hallgatók a katonai féléveikre való tekintettel, de sajnos ez az oktatás színvonalának a csökkentésével járt.²²¹ Ezen jogszabály is hatályban maradt még a háborút megelőző időszakban, hiszen a hallgatók jelentős része kérte erre hivatkozva az abszolutóriumuk kiállítását. A jogszabály a fentiekén túl a jogakadémiák számára a kötelezően tartandó órák körét is felsorolta,²²² azonban azokat kizárólag táblázatos formában közlöm az VIII. számú mellékletek között.

²¹² *Jogtud. Közl.* 1885. augusztus 28., XX. évf., 35. sz., 273. p.

²¹³ *Jogtud. Közl.* 1889. november 15., XXIV. évf., 46. sz., 361–363. p.

²¹⁴ LADÁNYI 2007. 17. p.

²¹⁵ ECKHART 1936. 560. p.

²¹⁶ HAMZA 2005a. 12–21. p.

²¹⁷ ECKHART 1936. 561. p.

²¹⁸ NAGY GYULA (szerk.): *1889-1891. évi törvénycikkek*. Magyar törvénytár. Franklin Társulat, Budapest, 1897. 105–106. p.

²¹⁹ ECKHART 1936. 575. p.

²²⁰ *Rendeletek Tára*, 1889. 2003–207. p.; *Jelentés* 1889. 168. p.

²²¹ LADÁNYI 2007. 18. p.

²²² *Jelentés* 1889. 169–170. p.

III. 4. Kísérletek és eredmények a dualizmus második felében

A századfordulót leginkább a reformkísérletek jellemezték, de valójában egyikük sem jutott el a megvalósításig. A legkiemelkedőbb Csáky Albin közoktatásügyi miniszter törvényjavaslata volt (1890), amelyet az utóda, Eötvös Loránd visszavont. Őt Wlassics Gyula követte, aki egy újabb törvényjavaslatot dolgozott ki (1902), amelynek tárgyalására végül nem került sor. Berzeviczy Albert kultuszminiszter javaslata kizárólag nyomtatásban jelent meg. Az 1906. évi választások után teljesen lekerült a napirendből a jogászképzés átalakításának terveze, ezáltal a következő években jelentős apály állt be az oktatáspolitikai ezen területén.²²³

A jogászképzésben egyetlen változás következett be, mégpedig a jogtörténeti tárgyak előadására vonatkozóan. Az 1906. február 23-án kelt 13.384. számú VKM rendelet a magyar alkotmány- és jogtörténetnek, valamint az egyetemes európai jogtörténetnek a tudományegyetemeken és a jogakadémiákon egy kurzussá való egyesítését mondta ki, amelynek az elnevezése innentől kezdve „Magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre”²²⁴ lett. Ezzel együtt a jogszabály kötelezte a szaktanárt, hogy a félévben heti 2-3 órában speciálkollégiumot hirdessen, és annak keretében az európai vezető nemzetek alkotmány- és jogtörténetét, valamint a főbb európai jogintézmények történetét adja elő.²²⁵

A jogi egyetemi képzés és benne a közigazgatástudományok oktatása az 1911-es tantervi reformmal viszonylag hosszú időre, egészen a második világháború végéig nyugvópontra jutott.²²⁶ Az 1911. október 5-én kelt 193.128.000/1911. számú miniszteri rendelet a tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről²²⁷ egészen a második világháború végéig hatályban maradt. Az új miniszteri elhatározás egy harmadik alapvizsgát is előírt, amely a magyar magánjogot, a magyar büntetőjogot és a magyar büntető eljárásjogot foglalta magába a hatodik félév végén vagy a hetedik

²²³ LADÁNYI 2007. 19–30. p.

²²⁴ Király János az ugyanezen címmel megjelent szakkönyvének az elején a változásra magyarázatot szolgáltat: „Egyetemünkön [Budapesti Tudományegyetem] az Európai- és a Magyar alkotmány- és jogtörténet az 1905–1906. tanév végéig mint két külön tanszak adatott elő. A hallgatóság nagy száma tette szükségé, hogy ez a két szaktanár között megoszoljék. Ezen körülmény volt egyik oka annak, hogy a két tanszagnak egyesítése tervbe vétetett. [...] A magyar alkotmány- és jogtörténet bevezetéseként tárgyalassék az európai alkotmány- és jogtörténet az 1000-ik évig, – tehát körülbelül a Magyarok itteni honfoglalásáig – a magyar alkotmány- és jogtörténet pedig folytatólag mutattassék be az európai intézményekre való tekintettel.” In: KIRÁLY 1908. előszó.

²²⁵ LAKY 1926. 244–245. p.; LADÁNYI 2007. 31. p.; Évkönyv 1907. 143. p.; Hivatalos Közlöny, (Továbbiakban: HK.) 1906. március 1., XIV. évf., 5. sz., 86. p.

²²⁶ FAZEKAS 2003. 98. p.

²²⁷ Rendeletek Tára, 1911. 1001–1015. p.

szemeszter elején.²²⁸ További újításként az államtudományi államvizsgán a közigazgatási jog is a részét képezte a kérdezendő anyagnak. Valamint ettől kezdve a „pénzügyi jog főbb elvei és intézményei” és a telekkönyvi rendtartás, továbbá – az alapvizsgába történt bevezetése okán – önállóan, elválasztva az anyagi jogtól a büntető eljárási jog is a jogtudományi államvizsga része lett.²²⁹

További két jogszabályi újítás folyt le az első világháború előtt, amelyek a bírói és ügyvédi szakképesítés feltételeiben hoztak változást. A törvénytervezetről a szakma is igen jelentős vitát folytatott, amelyről a *Jogtudományi Közlöny* az évi hasábjain olvashatunk. Az első, az 1912. évi VII. törvénycikk az *egyes igazságügyi szervezeti és eljárási szabályok módosításáról* szólt. A témát érintve az 1. §-a az 1874 évi. XXIV. tc. 3. §-át annyiban módosította, hogy a gyakorlati bírói vizsgálatra bocsátáshoz a jogtudori oklevél megszerzését és ez után eltöltött három évi joggyakorlat szükségességét írta elő. Mint már írtam, korábban csak az államvizsga volt a bírák számára az alkalmazási felvétel. Az ügyvédjelöltek lajstromába való felvételhez a jogtudori oklevél megszerzését, az ügyvédi vizsgára bocsátáshoz pedig az ügyvédjelöltek lajstromába való felvételtől számított három évi gyakorlat szükségességét írták elő.²³⁰

Az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi LIII. törvénycikk²³¹ bevezette az egységes bírói és ügyvédi vizsgát, amelynek a tárgyai: a magánjog és a büntetőjog anyagi és alaki részének összes ágai, nevezetesen az általános polgári, az úrbéri és a telekkönyvi jog, a kereskedelmi-, a váltó-, a csőd- és a bányajog, a polgári peres és nem peres eljárás, a büntetőjog és a bűnvádi eljárás; úgyszintén a magyar közjog, valamint a közigazgatási és a pénzügyi jog voltak. A vizsga írásbeli és szóbeli volt egyaránt, utóbbi nyilvános kellett, hogy legyen. A vizsgára bocsátás feltételeiként a fenti két kikötést meghagyták, de az egyetemi oktatók esetében kivételt tettek, ugyanis aki a jog- és államtudományi szakban, mint egyetemi vagy jogakadémiai nyilvános rendes vagy rendkívüli tanár működött és ennek keretében legalább három éven át oktatott, azt vizsgára kellett bocsátani akkor is, ha nem volt joggyakorlata.²³²

A világháború alatt ténylegesen nem foglalkoztak a jogászképzés reformjának a kérdéseivel, ráadásul a harmadik és a negyedik tudományegyetem felállítása is akkor

²²⁸ NAGY 2015.

²²⁹ ECKHART 1936. 591. p.; LADÁNYI 2007. 33–34. p.; *Évkönyv* 1912. 145. p.

²³⁰ LADÁNYI 2007. 55. p.; MÁRKUS DEZSŐ: *1912. évi törvénycikkek*. Franklin-Társulat, Budapest, 1913. 68–86. p.

²³¹ TÉRFI GYULA: *1913. évi törvénycikkek*. Franklin-Társulat, Budapest, 1914. 565–578. p.; Az előzményekről lásd: ANTAL 2006. 158–162. p.

²³² LADÁNYI 2007. 55. p.; HORVÁTH 2016. 104. p.

zajlott, amely a figyelmet ismét a jogakadémiákra terelte, de végül azok kérdését sem tisztázták.²³³

III. 5. A Horthy-korszak oktatáspolitikája

Ezen időszakban a teljes tétlenség és ezáltal a stagnálás volt megfigyelhető az átalakítással kapcsolatban. Érdemi változás nem történt a képzésben az utolsó, 1911. évi kisebb fokú módosítás után. Legtöbbször a jogakadémiák megszüntetése vagy létszámuknak a csökkentése merült fel, mindezeket a kormányzat indirekt eszközökkel igyekezett elérni, ugyanis először 1926-ban 40 főre csökkentette a felvehető első éves hallgatók számát, majd 1927. június 10-én megvonta tőlük az államvizsga tartásának a jogát, amelyet még 1874-ben engedélyezett számukra.²³⁴

A fő problémának a képzés állapotát tartották, azon belül is az egyiknek az *in absentia* hallgatás meglétét, hiszen ezáltal sok egyetemet alig látott jogász került ki a szakmába, amely a felhígulással és „szakbarbársággal” járt együtt. A másik gondnak a doktorátus minősítőként való meglétét tartották az egyetemen, amely szintén a színvonal csökkenést vonta maga után. Egyre égetőbbé vált a vizsgarendszer átalakítása is, erre a félévi kötelező kollokviumok bevezetése volt a legjobb alternatíva. *Magyary Zoltán* kidolgozott egy tervezetet a harmincas évek elején, amely megítélésem szerint roppant előremutató volt, különösen a doktori fokozat elnyerésére vonatkozóan, ugyanis az sokban hasonlított a mostani szabályokhoz. Azonban ez sem nyerte el a jogi karok teljes támogatását, ráadásul a budapesti tudományegyetem ez alapján saját tervet dolgozott ki, mely sokkal nagyobb pozitív visszhangot kapott. Azt követően többször sor került szakmai kongresszusokra, de egyik sem jutott tovább a szakminiszterek pusztá ígéretésén, amely a dualizmus-kori időszakhoz képest jelentős hátrány volt, ugyanis ott legalább születtek törvényjavaslatok. A második világháború idején nem volt lehetőség az újabb reformok megvalósítására, miközben az 1940. évi XXVIII. törvénycikk értelmében a kolozsvári, és ezzel egyidejűleg a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemek megszervezése zajlottak, ugyanekkor a jogakadémiák működési idejét két évre csökkentették.²³⁵

Ladányi Andor Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1940 című könyvének epilógusában igyekezett a sikertelen reformtörekvések okait végigtekinteni,

²³³ LADÁNYI 2007. 35–41. p.

²³⁴ LADÁNYI 2007. 52. p.

²³⁵ LADÁNYI 2007. 47–82. p.

amelyekkel álláspontom szerint teljes mértékben azonosulni lehet. Az egyik ok az egymást váltó szakminiszterek eltérő álláspontja: míg *Csáky*, *Wlassics*, *Berzeviczy* és *Klebelsberg* a teljes átalakítást támogatta, a többi szakminiszter megelégedett a részleges módosításokkal. Mindezekon felül maga az érintett felek álláspontja sem volt teljesen egységes, sőt előfordult, hogy a saját érdekeikben sem voltak teljesen biztosak.²³⁶

III. 6. Összegezve

A Habsburg-restauráció idején sorsdöntő változások következtek be a jogi oktatásban, azonban ezeknek voltak pozitív hatásai is, hiszen a tanszabadság megvalósítása, az egyetemi kari testületek kialakítása olyan nívóvumok, amelyek mind a mai napig az egyetemi lét, autonómia alapját képezik. Hiszen az állam szüntelenül igyekezett beleszólni nem csak az oktatásba, de az egyetemek működésébe is. Azonban a felsőoktatási intézmények, mint az oktatás fő bázisai ezen autonómiájukat ez időszakban kevés sikerrel tudták megvédeni, mert a közvetlen irányítás következtében az úgymond erőszakos osztrákosítást nem tudták megakadályozni.

Ezt követően 1874-ben került sor az első gyökeres, mindent felölelő reformra. A kiegyezés utáni igazságszolgáltatási, bírósági szervezeti, valamint politikai és közigazgatási reformoknak jelentős hatásuk volt, ugyanis egyre nagyobb mennyiségű szakhivatalnokra volt szüksége az államnak, akiket a jogakadémiák biztosítottak. Ezen intézményekben a képzés még távol állt az egyetemitől, így az eltéréseket és az időközbeni színvonalcsökkenéseket meg kellett szüntetni. Mindennek a legkevésbé költséges módját a jogakadémiák felkarolása és az egyetemi képzéssel való egy szintre hozása jelentette.

Azonban a témának alapot adó 1874. évi reform rövid életű volt, 1883-ban újabb, bár kisebb léptékű, látott napvilágot. A köztes időben folyamatos, részbeni módosításokra került sor. Ehhez hasonló, jelentős jogszabály-alkotási hullámra mégis 1911-ig kellett várni, hiszen ekkor hozták létre a Debreceni és a Pozsonyi Tudományegyetemeket; illetve ekkor adták ki a kutatott időszak utolsó egyetemi tanfolyami és vizsgarendjét, amely egészen a második világháború végéig hatályban maradt.

²³⁶ LADÁNYI 2007. 83–84. p.

IV. Kolozsvár szerepe a jogi oktatásban

IV. 1. A Kolozsvári Királyi Jogakadémia

A második állami tudományegyetemünk Kolozsvárott jött létre, ezért szükséges, hogy az elődintézménnyel is foglalkozzunk, ami először a „*Kolozsvári Egyetem*” címet viselte, kezdetben a jezsuiták, majd a piaristák igazgatták. Jelen fejezetben ezen oktatási intézmény történelmi sorsát mutatom különös figyelemmel arra, hogy az milyen eseményeken ment keresztül az idők folyamán és mi vezetett el ahhoz, hogy bezárták és az új tudományegyetem jog- és államtudományi karává „vált”.

Kolozsvárott *Báthori István* lengyel király és erdélyi fejedelem a testvérével, *Báthori Kristóffal* együtt már 1581. május 12-én, a Vilnius (Vilno/Vilna) városában kelt alapító okiratával *universitast* hozott létre, amelynek vezetésével a jezsuita rendet bízta meg. Három (hittudományi, bölcsészeti és jogi) karral alapították meg az intézményt, amelynek helyéül a kolozsvári Ferenc-rendiek Farkas utca épületét és a kapcsolódó apácazárdát jelölték ki. A megszerezhető fokozatok (*baccalaueratus*, *licenciatus* és *doctoratus*) a középkori más európai *universitasok* szintjével lett egyenrangú. 1588-ban azonban *Báthori Zsigmond* kitiltotta az országból a jezsuitákat, így az oktatás leállt. 1595-ben újrakezdte működését, de nyolc év után, 1603-ban másodszor is elűzték a jezsuitákat, lerombolva az iskola épületét is. A 17. század végéig már nem kerültek vissza a jezsuiták Kolozsvárra.²³⁷

I. Lipót visszaengedte a rendet és visszaállította a kolozsvári Báthory-féle jezsuita akadémiát, visszaadta birtokaikat, így a jezsuiták rendje 95 esztendei kényszerszünet után 1698-ban megnyitotta az akadémiát, ahol először bölcsészetet, majd 1712-től teológiát oktattak. *Mária Terézia* 1753-ban egyetemi rangot adományozott az intézménynek, bár nem bővítette teljes négy karúvá. A jezsuiták a rend 1773-as feloszlataáig működtették az intézményt.²³⁸

Kolozsváron a jezsuita rend felszámolásakor olyan jól felszerelt, nagyszabású iskolaegyüttes maradt hátra, hogy az új elképzelés szerint a bécsi udvar itt akarta megszervezni az ország második egyetemét. Az addig működő bölcsészeti és hittudományi

²³⁷ *Hivatalos* 1873. 179–180. p.; MOLNÁR – ZSIDI 2006. 67–68. p.

²³⁸ JUHÁSZ 2016. 130. p.; MOLNÁR – ZSIDI 2006. 68. p.

kar mellé 1774-ben²³⁹ elrendelte a jogi kar felállítását – az első jogi előadásra 1774. december 15-én került sor²⁴⁰ –, és a teológiai fakultás erősítésére ide költöztette a gyulafehérvári papi szeminárium hallgatóit, majd 1776. november 18-án már az orvosi kar felállítását is meghagyta. Ezzel tehát megvalósulni látszott Magyarország második, négy fakultásból álló egyeteme. Azonban még abban az évben a piaristák vették át a kolozsvári egyetem irányítását. Az Erdélybe érkezett 20 piarista tanár beiktatására 1776. október 15-én került sor. Az 1777-ben megjelent közoktatásügyi rendelet az iskolahálózat csúcsának a Budára költöztetett egyetemet tekintette és úgy vélte, az kielégítheti az egész ország felsőoktatásának igényeit, így két év múlva az egész katolikus teológiai fakultás visszaköltözött Gyulafehérvárra.²⁴¹

A jogi tanfolyam kezdeteiről Hodor Károly *Az erdélyi Báthory egyetem történelme* című művében írt. A felosztás alapjai az egyházi és a világi jogtanárok voltak. Az egyháziban hat oktató tevékenykedett, a teológiai oktatás kapcsolódhatott hozzájuk, gyakorlati és elméleti teológiát, erkölcsant és egyházjogot oktattak. Az egyikük, *Farkas János* az egyház- és büntetőjog professzora volt. A világi jogi tanárok két terület alapján tanítottak: az egyik a természetjogi tanszak, ahol *Fortini Károly Antal* a „természeti-közönséges-nemzeti és polgár-római jog” tanára volt; a másik jogterület, az erdélyi hazai jog tanszéke volt, ahol *Vinkler János* 1775 és 1815 között tanított. Fortinival közösen közel negyven évig voltak az intézmény oktatói, *soósmezei Vajda László* hazai- és büntetőjog professzor pedig az *Erdély törvényei története rövid foglalata* című tantárgyat vitte.²⁴² 1790-ben, *Bánffy György* gubernátorsága idején a korábbi három további négy tanszékkal bővült: a bányajog, a nemzetgazdaság-pénzügytan, a statisztika és a közigazgatási tanszékkel.²⁴³ 1809-ben megszervezték a mezőgazdaságtani, majd 1816-ban az oklevéltani tanszéket. 1820-ra 9 tanszék működött a jogi fakultáson, ahol az elméleti oktatáson kívül gyakorlati ismereteket is szereztek a hallgatók – erre jó példa a bányajogi tanszék, de a kettős könyvvitellel is megismerkedtek. A paleográfiai ismeretek a forrásgyűjtésekhez voltak szükségesek, hiszen szokásjogi és latin nyelvi alapokon nyugodott a jogrendszer, továbbá az oktatás nyelve még ekkor is a latin volt. Mindezek alapján látható, hogy a kolozsvári jogakadémián tanuló hallgatók a 19. század elején olyan

²³⁹ Az 1772. október 19-én *Mária Terézia* által kiadott rendelet hozta létre a jogi fakultást. MINKER – SZENTIRMAI 2003. 54. p.

²⁴⁰ KOKOLY 2018. 505. p.

²⁴¹ MOLNÁR – ZSIDI 2006. 69–70. p.

²⁴² HODOR 1850. 46–47. p.; MÁRKI – PISZTÓRY 1896. 20. p.; SZÖGI – VARGA 2011. 193–194. p.; KOKOLY 2018. 506. p.

²⁴³ MINKER – SZENTIRMAI 2003. 50. p.

ismereteket sajátítottak el, amelyeket Magyarország más felsőoktatási intézményeiben általában nem.²⁴⁴ Így a jogi tanfolyam tárgyai már a kezdeti időktől kezdve pontosan meghatározottak voltak: természetjog és római jog, köz- és nemzetközi jog, hazai jog (*ius patrium*), kánonjog és büntetőjog.²⁴⁵

Fennmaradt egy jelentés 1776-ból, amely tartalmazza az egyetem diáklétszámát és pontos adatokat szolgáltatott a diákok nevérol, a fakultás és osztályok szerinti megosztottságáról. Ebben 45 jogáshallgatóról számoltak be, 8-8 hallgató az egyházi, a büntetőjogi és a politikai osztályon tanult, ám a természetjogi volt a legnépszerűbb: ott 21 hallgató fordult meg adott évben. A jogi kar kezdettől fogva nagy népszerűségnek örvendett, leginkább székelyföldi ifjakból állt (81%), ezen belül 10 fő Csíkszékből jött, Háromszékből 8, Kolozsvárról 3, és Veszprémről pedig egyetlenegy hallgató. A kolozsvári diákság nagy részét tehát a székely hallgatók tették ki, amely nem egyedülálló a korszakban, hiszen a diákság mindig a legközelebbi oktatási intézménybe ment tanulni. A társadalmi helyzetük alapján a diákok 62%-a nemes, 9%-uk polgári származású volt. A vallási megosztottság alapján az unitárius vallású hallgatók is szép számban megjelentek az egyetemeken. A protestáns társadalomban mindig is erős volt a jogi érdeklődés. A Kolozsvári Egyetem megnyitása után a nem katolikus vallású hallgatók nagy számban kezdtek beiratkozni ezen intézménybe, hiszen nem volt felekezeti megkötöttség.²⁴⁶

II. József rendelkezése²⁴⁷ véget vetett a kolozsvári akadémia teljes szerkezetű egyetemmé fejlesztése²⁴⁸ terveinek: eltörölte az intézmény „*universitas*” címét és azt „*Lyceum Regium Academicum*” (Királyi Akadémiai Líceum) rangra,²⁴⁹ a protestánsok kollégiumaival, valamint az 1776-ban létrehozott királyi akadémiákkal azonos szintre

²⁴⁴ ECKHART 1936. 413. p.; SZÖGI – VARGA 2011. 210. p.

²⁴⁵ *Hivatalos* 1873. 187.; KOKOLY 2018. 506. p.

²⁴⁶ SZÖGI – VARGA 2011. 199–201. p.; KOKOLY 2018. 506. p.

²⁴⁷ *Mária Terézia* az osztrák iskoláknak már 1774-ben kiadta a „*Schulordnung*”-ot, ennek mintájára készítette *Ürményi József* udvari tanácsos, *Terstyánszky Dániel* levéltáros és *Makó Pál* kanonok a magyar tanulmányi rendszert, amelyet 1776. augusztus 5-én léptettek életbe. Az országot a rendelet kilenc tankerületre osztotta (budai, besztecebányai, győri, pécsi, kassai, nagyvárad, pozsonyi, ungvári és zágrábi), mindegyik élére királyi főigazgatót rendelve. A rendelet a nagyszombati egyetemen kívül öt akadémiát „királyi akadémiává” emelt (győri, kassai, nagyszombati, nagyvárad és zágrábi). A Dunántúli kerület részére Győrött, a Tiszántúli kerület számára Nagyváradon, a Dunáninneni kerület számára Nagyszombatban, a Tiszáninneni kerület részére Kassán, és a Horvát-Szlavón tartományok számára pedig Zágrábban állítottak fel jogakadémiát. HORVÁTH 1998. 19. p.; JUHÁSZ 2017. 11–12. p.; FRIML 1913. 56. p.; Ezt a korábbi kilenc tankerületet az 1784. évi közoktatásügyre vonatkozó rendeletével *II. József* ötre vonta össze (Kassa, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Zágráb), s a rendelet értelmében csak e tankerületek központjaiban működhetek akadémiák. In: KISS 2009a. 86. p.

²⁴⁸ *lásd*: SZÖGI – VARGA 2011. 177–202. p.

²⁴⁹ MOLNÁR – ZSIDI 2006. 70. p.; *II. József* az 1784. augusztus 28-án és az 1786. augusztus 15-én kelt rendeleteivel szüntette meg és alakította át líceumi képzéssé. „*Az egyetem így de facto megszűnt ugyan, de jure azonban nem.*” MÁRKI 1922. 26. p.

minősítette vissza. A jogi fakultás²⁵⁰, mint jogi képzés²⁵¹ kevesebb tanszékkal és a doktoravatási jog nélkül működött tovább.²⁵² 1790-ben stabilizálódott az intézmény jogi státusza: az élén mindig is királyi igazgató állt, amely minden esetben Kolozs vármegye főispánja volt, azonban ez csak 1787-ig tartott, innentől kezdve a királyi igazgatók kizárólag felügyeletet gyakorolhattak.²⁵³ 1822-ben akadémiai jelzőjét is elveszítette, ezáltal a korábbi „jogi kar”, mint a királyi akadémiai líceum jogi tanfolyamaként működött tovább.²⁵⁴

A *Ratio Educationis* alapján a bölcsészettudományi és a jogi fakultások hatékony együttműködésére volt szükség, éppen ezért e két kar alkotott szorosabb szervezeti egységet a líceumban. A bölcsészettudományi karon a piaristák oktatása maradt meg, azonban a jogi karon világiak tanítottak. A szabadságharc bukása után 1849-ben megszüntették a líceum jogi tagozatát.²⁵⁵ *Ferenc József* 1851-ben még egy vegyes, de leginkább német tannyelvű állami jogakadémiát szeretett volna, azonban ez sikertelen maradt, mivel 1863. augusztus 10-én jóváhagyta a magyar tannyelvű királyi jogakadémia elindítását.²⁵⁶

A tanári állásokat pályázatok révén töltötték fel, amelyek közül a következők nyerték el a katedra jogot: *Berde Áron* (politika tudományok, nemzetgazdaságtan és államtudományi ismeretek), *Haller Károly* (ausztriai magánjog, kereskedelmi és váltójog, bányajog), *Deési László* (ausztriai pénzügyi törvénykezés, számvitel, protestáns egyházi jog), *Brencsán Sándor* (római jog, katolikus egyházi jog) és *iff. Groisz Gusztáv* (ausztriai büntetőjog, büntető perrendtartás). Eredetileg az erdélyi jogtörténet, a magyar és szász magánjog, az ausztriai birodalom története tantárgyak tanára lett volna *Bors Lázár*, azonban betegség miatti visszalépése után *Endes Gábor* vette át ezeket a diszciplinákat. 1866-ban oktatóinak száma hatról nyolcra nőtt (*Landerer Oszkár* és *Csiki Viktor* került be pályázat útján), illetve személyi változásokra is sor került: a királyi táblai bírónak kinevezett *Endes Gábor* helyébe *Kolosváry Sándor*, a fiatalon elhunyt *Landerer Oszkár* helyébe *Dobránszky Péter* lépett. A jogakadémia tanárai valamennyien erdélyi születésűek voltak, az alapítók közül előzetes oktatói tapasztalattal hárman rendelkeztek: *Berde Áron* korábban

²⁵⁰ SZÖGI – VARGA 2011. 210–211. p.

²⁵¹ MINKER – SZENTIRMAI 2003. 50. p.

²⁵² *Emlékkönyv* 1997. 26. p.

²⁵³ SZÖGI – VARGA 2011. 266–209. p.

²⁵⁴ MOLNÁR-ZSIDI 2006. 71. p.

²⁵⁵ MINKER – SZENTIRMAI 2003. 55. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 1–1853. doboz, 120/1853.: A kolozsvári jogi akadémia szüneteltetése és egyetemalapítás Nagyszebenben.

²⁵⁶ *Emlékkönyv* 1997. 26. p.; KOKOLY 2018. 516. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 11–1851. doboz, 2473/1851.

a Kolozsvári Unitárius Kollégium, *Kolosváry Sándor* a Kolozsvári Református Kollégium és *Dobránszky Péter* pedig a győri jogakadémia tanárai voltak.²⁵⁷

Végül a kolozsvári „jogakadémia” megszüntetését a kolozsvári magyar tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről szóló 1872. évi XIX. törvénycikk mondta ki, amely ezzel a tudományegyetem jog- és államtudományi karába olvadt be formálisan, pedig valójában annak az alapját képezte.²⁵⁸

IV. 2. A Kolozsvári Tudományegyetem felállítása

Az egyetem alapításához a feltételeket az 1867. évi kiegyezés teremtette meg. Még a kiegyezés évében a kolozsvári királyi jogakadémia tanári kara javaslatot tett a kolozsvári orvosi és jogi tanintézetek egyetemi karokká alakítására, és ezáltal egy jövőbeni egyetem létesítését vetítették előre.²⁵⁹ Az országgyűlés előtt az erdélyi egyetem tárgyában az első felszólaló *Tinku Ábrahám* román nemzetiségű képviselő volt, aki 1868-ban *interpellációt* intézett a szakminiszterhez. A felszólalásában sérelmezte, hogy a kolozsvári jogakadémiai tanárok a nagyszebeni jogakadémia²⁶⁰ bezárását javasolták, noha az utóbbi intézményben jelentős számú román értelmiségi tanult, közel a hallgatók fele. Beszédének a végén az iránt érdeklődött, hogy a miniszternek szándékában állt-e bezárni a nagyszebeni jogakadémiát. *Báró Eötvös József* a válaszadást kiutalta a minisztériumának, azonban soha nem érkezett rá felelet.²⁶¹

A nevezett kultuszminiszter 1870. április 7-én törvényjavaslatot nyújtott be az országgyűlésnek a kolozsvári egyetem felállításáról.²⁶² Az indoklás első mondata leszögezte: „Az országban lévő egyetlen egyetem magában már egyáltalán nem képes kielégíteni a nemzet művelődési szükségét.” Ennek alátámasztására említette, hogy évente több mint 700 magyar fiatal tanult külföldön, és a pesti egyetem jogi és orvosi karán a diákok erre az időre már nem fértek el az előadótermekben. Magyarország és Erdély lakossága meghaladta a 14 milliót, és csak egy egyetem állt rendelkezésére, ugyanakkor a monarchia Lajtán túli részeinek nem egészen 18 millió lakosa öt egyetem között válogathatott. Végül így összegzett: „Azt hiszem, hogy a második magyar egyetem legméltóbb helye Kolozsvár, amely társadalmi központjául szolgál egész Erdélynek s Magyarország ahhoz közel eső éppen azon vidékeinek, melyek Buda-Pesttel legkevesebb összeköttetésben vannak.” Ezen első törvényjavaslat alapján Kolozsvárott még csak három

²⁵⁷ KOKOLY 2018. 516–517.p.

²⁵⁸ KOKOLY 2018. 517. p.

karral működött volna az egyetem, ugyanis német mintára a természettudományokat a bölcsészeti karba sorolta volna be.²⁶³

Báró Eötvös József halála után utóda, *Pauler Tivadar* az elődje korábbi javaslatának jelentős részét átemelte, egyetlen kivétellel, ugyanis negyedik kart is alapítani szándékozott „matematikai-természettudományi” elnevezéssel. Az országgyűlési viták során a legkiemelkedőbb *Schvarcz Gyula* képviselő és tanügyi bizottsági tag különvéleménye és önálló törvényjavaslata volt, amelyek 1872. február 14-én keltek. Nyilatkozata során több kritikai pontot is megjelölt a miniszteri javaslattal szemben, amelyek négy pontba gyűjthetők össze. Először is a pesti egyetem szabályzatát úgy terjesztették ki a kolozsvárra, hogy az előbbi megreformálását elhalasztották, tehát egy korszerűtlen szervezési formát kényszerítettek az új egyetemre. Javasolta továbbá ő is a jogi és az államtudományi képzés szétválasztását két külön karba, mert álláspontja szerint azon hallgatók, akik kizárólag közigazgatási területen szándékoztak továbbtanulni, ne kényszerüljenek szorosan vett jogi tanulmányok folytatására. Így végül öt kar létesítésére tett javaslatot: a mennyiségtan-természettudományi, a bölcsészet-nyelvészet-történelemtudományi, a politikai-államtudományi, a jogtudományi és végül az orvostudományi karokéra. Az érettségi alapján való felvételi rendszert szintén nem tartotta szerencsésnek, helyette az önálló felvételi vizsgát tekintette volna eredményesnek, mert ezzel minden hallgató-jelöltnek ugyanazt a bemeneti követelményt kellett volna teljesítenie. Legvégül a tandíjakról értekezett, nem tartotta elfogadhatónak az alkalmazásukat és az eltörlésük mellett protezsált.²⁶⁴

1871. december 7-én *Lázár Ádám* képviselő interpellált a kolozsvári egyetem felállítására érdekében.²⁶⁵ Mindeközben a megyék folyamatosan felterjesztéseket és pártoló nyilatkozatokat küldtek az országgyűlés irányába az egyetemalapítás támogatása

²⁵⁹ *Jogtud. Közl.* 1873. május 14., VIII. évf., 20. sz., 156. p.; SZÖGI – VARGA 2011. 270. p.

²⁶⁰ P. SZABÓ 2013a. 338–347. p.; P. SZABÓ 2018. 219–227. p.

²⁶¹ *Képviselőházi Napló VII.* 1868. május 23., 233. o.ü., 321–322. p.

²⁶² *Képviselőházi Napló VII.* 1870. április 7., 163. o.ü., 388. p.

²⁶³ Az 1869. április 20.-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. 1921 előtt Szegednek többször, 1869. IV. kötet, 429. sz., 269–270. p.; SZÖGI–VARGA 2011. 272. p.

²⁶⁴ *Képviselőházi Irományok* 1869, XIV. kötet, 1358. szám, 2. és 3. melléklet. 333–349. p.

²⁶⁵ *Lázár Ádám* interpellációjában a következőket intézte kérdésként a kulturális miniszterhez: „1. szándékozik-e a kolozsvári egyetemet elődje javaslata elfogadásával felállíttatani? 2. ha igen: minő stádiumban áll jelenleg az e körüli tárgyalás? 3. van-e biztos kilátása arra, hogy a kolozsvári egyetem legtovább 1872 októberében megnyíljon?” Minderre *Pauler Tivadar* akként válaszolt, hogy szándékában áll még az akkori országgyűlés ideje alatt a kolozsvári egyetemet megszervezni. A miniszter válaszát *Lázár* elfogadta. *Képviselőházi Napló XVIII.* 1871. december 7., 397. o.ü., 287. p.

céljából.²⁶⁶ 1872. március 14-én *P. Szathmáry Károly* és *Henszlmann Imre* sürgősségi kérelmet nyújtott be, azonban azt elutasították.²⁶⁷ Március 26-án viszont a képviselőház már támogatta a kolozsvári tudományegyetemről szóló javaslat mielőbbi tárgyalását.²⁶⁸ Másnap azonban mégsem kezdték el tárgyalni az országgyűlésen az egyetem kérdését. Mivel fennállt a veszélye annak, hogy a bizonytalan kimenetelű parlamenti választások után esetleg az új kormány félreteszi a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvénytervezetet, *Pauler Tivadar* magához az uralkodóhoz, *Ferenc József*hez fordult, aki 1872. május 29-én, az országgyűlés utólagos jóváhagyásának reményében, engedélyezte a kolozsvári egyetem felállítását és megnyitását, egyben utasította Paulert, hogy írja ki a tanári pályázatokat, illetve gondoskodjon az épületekről és az anyagi fedezetekről, majd a következő ülészak elején ismét terjessze be a törvényjavaslatot.²⁶⁹ Az akkori jogrend lehetővé tette, hogy a miniszter sürgősségi eljárással a királyhoz forduljon bizonyos törvények ideiglenes jóváhagyásáért.²⁷⁰

Azon év szeptember elején összeült az újonnan választott országgyűlés és az új kultuszminiszter, *Trefort Ágoston* szeptember 17-én ismételten be is terjesztette a kolozsvári egyetem felállítására vonatkozó javaslatokat, és kérte, utalják azokat a tanügyi és a pénzügyi bizottságok elé.²⁷¹ A plenáris tárgyalásra október 2-án került sor. Trefort miniszter felszólalása után²⁷² *Schvarcz Gyula* képviselő újra hangoztatta különvéleményét, de mindezek ellenére támogatta az egyetem felállítását.²⁷³ Ezt követően négyen szóltak hozzá a kérdéshez, érdemben ketten: *Oláh Gyula* és *Vécsey Tamás*. A módosító javaslatok

²⁶⁶ Szatmár város felirata, Hajdú kerület pártoló nyilatkozata, Kővárvidék és Budapest város közönsége a törvény tárgyalását sürgette, Kolos vármegye, Udvarhelyszék szintén kérvényt nyújtott be a kolozsvári egyetem tárgyában. *Képviselőházi Napló XX.* 1872. január 9., 415. o.ü., 65. p.; Uo. 1872. január 16., 421. o.ü., 224. p.; Uo. XII. kötet, 1872. március 9., 457. o.ü., 246. p.; Uo. XXIV. kötet, 481. o.ü., 1872. április 11., 214.; *Képviselőházi Irományok XIV.* kötet, 1872. február 18., 1362/1872. LVII. sorjegyzék a kérvényi bizottság által tárgyalta és bejelentett kérvényekről, 354. p.

²⁶⁷ *Képviselőházi Napló XXII.* 1872. március 14., 462. o.ü., 374–376. p.; *Képviselőházi napló XXIV.* 1872. április 4., 475. o.ü., 67. p.

²⁶⁸ *Képviselőházi Napló XXIII.* 1872. március 26., 470. o.ü., 307. p.

²⁶⁹ MINKER – SZENTIRMAI 2003. 62–63. p.

²⁷⁰ MÁRKI 1922. 32. p.

²⁷¹ *Képviselőházi Napló I.* 1872. szeptember 17., 12. o.ü., 48. p.

²⁷² Trefort Ágoston: „Egy egyetem a közszükségletnek nem felel meg. Legjobban bizonyítja ezt azon tény, hogy a múlt tanévben a bécsi egyetemen 839 magyar ifjú végezte tanulmányait. Ezen törvényjavaslat a múlt országgyűlés végével a tanügyi bizottságban tárgyalatott, átdolgoztatott és én az ekként átdolgozott törvényjavaslatot elfogadtam.” In: *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 185–186. p.

²⁷³ *Schvarcz Gyula* különvéleményének az oka, hogy a korábbi miniszteri javaslat és a jelenlegi között nem volt eltérés, így a korábbi álláspontját kénytelennek mutatkozott fenntartani. Álláspontja szerint helyes az államtudományi tanszak elválasztása a jogtudományi szaktól, már csak azért is, hogy a munkafelosztás elve alapján ez lehetett az eredményes: azok, akik nem törvénykezési pályára készülnek, ne terheltesse őket olyan tudományokkal, mint pl. a római jog vagy kánonjog, amelyek szerinte előtanulmányait képezték a tulajdonképpeni törvénykezési magánjogi tanulmányoknak; azonban a magyar magánjog hallgatását érdemesnek tartotta. *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 186. p.

szerint meg kellett változtatni az egyetem címét, illetve felvették egy politechnikai kar létesítését.²⁷⁴ Ezen két indítványra *Molnár Aladár* bizottsági előadó reagált, aki szerint az ország jelenlegi állapotában a József Műegyetemet sem tudták oktatókkal feltölteni, ezért a kolozsvári műszaki képzésről tárgyalni nem volt érdemes. Ezek után következtek a bizottsági módosító javaslatok, amelyek közül mindet elfogadták a honatyák.²⁷⁵

A harmadszori olvasatot követően, október 3-án a képviselőház elfogadta a két egyetemi törvényt (külön az alapításáról és a költségvetéséről szólót), és átküldte a főrendiházhoz,²⁷⁶ ahol minden változtatás nélkül megszavazták október 9-én.²⁷⁷ A király október 12-én szentesítette a törvényeket, a képviselőházban még aznap,²⁷⁸ a főrendiházban 14-én²⁷⁹ kerültek kihirdetésre az 1872. évi XIX., illetve XX. törvénycikkékként.²⁸⁰

1872. október 19-én a Katolikus Líceumban, a jogakadémia korábban használt dísztermében a miniszteri biztosként kiküldött *gróf hidvégi Mikó Imre*²⁸¹ előtt az egyetemi oktatók letették az esküt, összesen 30 rendes és 5 rendkívüli egyetemi tanár. A rektori székbe a Jog- és Államtudományi Kar részéről *Berde Áront*, a kolozsvári királyi jogakadémia utolsó igazgatóját választották meg. Az első prorektornak a Matematikai- és Természettudományi Kar által javasolt *Brassai Sámuel*t, az elemi matematika rendes tanárát, a legidősebb és legnagyobb tekintélyű tudóst választották, majd november 10-én iktatták be őket a hivatalukba. A következő napon, november 11-én, az egyetem négy karára beiratkozott 258 diákkal megindult az első tanév.²⁸²

A miniszter az egyetem épületének a volt főkormánysház palotát utalta ki, s eltökélt szándéka volt, hogy már megnyitásakor rendelkezzen azokkal a feltételekkel, amelyek lehetővé teszik az eredményes tanulást, ez okból kötött szerződést az Erdélyi Múzeumegylettel, hogy annak a könyvtárát a hallgatók rendelkezésére bocsássák. Végül a

²⁷⁴ Vécsey Tamás: „Nézetem szerint, a kolozsvári egyetem még fontosabb hivatású, mint a pesti, mert itt Pesten létezik politechnikum, ez pedig nem található Kolozsvárott, s azért a kolozsvári tanszékek megállapításánál ezt is tekintetbe kellett volna venni, hogy legalább némi részben enyhíttessék a politechnikum hiánya.” In: *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 187–189. p.

²⁷⁵ *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 2., 21. o.ü., 191–193. p.

²⁷⁶ *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 3., 22. o.ü., 208. p.

²⁷⁷ *Főrendiházi Napló I.* 1872. október 9., XI. ülés, 57–58. p.

²⁷⁸ *Képviselőházi Napló I.* 1872. október 12., 30. o.ü., 384. p.

²⁷⁹ *Főrendiházi Napló I.* 1872. október 14., XIV. ülés, 62. p.

²⁸⁰ Az 1874. évi XX. tc.-ben a felállítási és felszerelési költségekre 6.000 forintot, és a működési költségekre pedig az első három hónapra 41.734 forintot mint póthitelt határoztak meg.

²⁸¹ lásd: EGYED 2003.; EGYED 2005.

²⁸² GAAL 2012. 36–46. p.; *Jogtud. Közl.* 1872. október 8., VII. évf., 41. sz., 301–302. p.

jogakadémia épületében nyert elhelyezést a jogi fakultás, a másik három kar pedig az eredeti terveknek megfelelően a főkormánysházi épületben talált otthonra.²⁸³

IV. 3. Az oktatói kar jogtörténész kiválóságai az egyetemtörténet tükrében

IV. 3. 1. A professzorok rövid bemutatása

Az egyetemtörténeti kutatások kapcsán nem elhanyagolható szempont a professzori életrajzok áttekintése, ugyanis azokon keresztül jobban megismerhetjük nem csak az adott kar történetét, hanem a korszak szemléletét és világlátását.

Értekezésemben, jogtörténeti munka lévén, a jogtörténeti tanszék oktatóival szándékoztam foglalkozni kizárólag a kutatott időintervallumban. Így került vizsgálódásom központjába a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem első jogtörténeti tanszékének a vezetője: *Óvári Kelemen* és az ő kutatótársa, *Kolosváry Sándor*, majd Óvári rövid idei utóda *Bochkor Mihály*, aki soha nem tudta fizikálisan átvenni a tanszékének vezetését. Őket követően – már Szegeden – működött *Ereky István*, akit többször bíztak meg a jogtörténeti tanszék vezetésével, hol állandó időszakra rövid időre, hol átmeneti jelleggel. Végül a fejezetet a korszak egyik legtermékenyebb jogtörténész–történész professzorával, *Iványi Bélával* zárom.

IV. 3. 2. Kolosváry Sándor

IV. 3. 2. 1. Életrajza

Kolosváry Sándor 1840. június 23-án Kórod-Szentmártonban született, apja, *Kolosváry Lajos*, az 1848/49-es szabadságharcban nemzetőrként harcolt; leszármazottja *Kolosváry Jánosnak*, aki *Bethlen Gábertől* nyert nemességet. Édesanyja *Jánosy Julianna* volt, a házasságból hat gyermek született.²⁸⁴

Marosvásárhelyen végezte az elemi és a gimnáziumi tanulmányait,²⁸⁵ jogi pályára szándékozott menni, azonban a család az anyagi helyzete miatt azt nem engedhette meg,

²⁸³ *Jelentés*, 1874. 115–116. p.; Az egyetem történetéről, alapítványairól tanszékeiről és annak oktatóiról lásd: *Jelentés*, 1879. 609–670. p.

²⁸⁴ ILLÉS 1929. 1. p.

²⁸⁵ 1910-ben a Református Kollégiumban eltöltött éveire visszaemlékezve az intézet iránt érzett hálás kegyelet jeléül 500 korona alapítványt hozott létre, azzal a kikötéssel, hogy az összeg kamatai minden tanév végén egy jó előmenetelű, elsősorban lukafalvi székely gimnáziumi tanulónak adassanak. *A Marosvásárhelyi református kollégium államilag segélyezett főgimnáziumának és elemi iskolájának értesítője az 1910–11. iskolai évről*. LVI. évf., Marosvásárhely, 1911. 125. p.; *Márki Sándor* egyetemtörténeti könyve alapján Kolosváry Sándor Lukafalván született. MÁRKI 1922. 150. p.

így 1859-ben a marosvásárhelyi teológiai képzésre nyert felvételt. Tanulmányai alatt végig magánórák adásával tartotta fenn magát. Azonban egy év után, 1860-ban Nagyszebenben a jogakadémiára mégis felvételt nyert, majd a kitűnőre teljesített első tanév után „*az alkotmányos élet újjáébredése elvonta tanulmányaitól a figyelmét*”, emiatt vizsgái sem sikerültek.²⁸⁶ Visszatért Marosvásárhelyre, ahol *Dósa Elek*²⁸⁷ tanítványa lett, ez idő alatt továbbra is oktatott: gróf *Teleki Eduard* két fiának a nevelője lett, valamint *kancellista* (írnok) volt a Marosvásárhelyi Királyi Táblán *Gálfi Imre* bíró mellett. 1862 és 1865 között a pesti tudományegyetemen tanult. 1865-ben tette le az elméleti bírói vizsgát, majd még az évben *Lövész György* pesti ügyvéd irodájában kezdett el dolgozni. 1866-ban megszerezte a doktorátust. 1867. február 20-án korábbi tanára, *Dósa Elek* javaslatára az erdélyi főkonzisztórium kinevezte a kolozsvári evangélikus református kollégium helyettes tanárává, amelyet el is fogadott, végül a doktorrá avatása után (1867 júliusában) rendes jogtanárrá lépett elő, ahol az 1869/1870. tanév végéig munkálkodott.²⁸⁸ 1870-ben a pesti tudományegyetemen magántanárrá nevezték ki.²⁸⁹ Ugyanezen évben báró *Eötvös József* közoktatásügyi miniszter kinevezte a kolozsvári jogakadémia magán- és közjog, illetve jogbölcseleti tanszékére rendkívüli tanárnak, rá egy évre itt habilitált és rendes egyetemi tanárrá vált, onnantól kezdve az oktatói tevékenységre helyezte a hangsúlyt.²⁹⁰

Az 1872-ben felállított Kolozsvári Tudományegyetemre *Ferenc József* 1872. szeptember 29-én²⁹¹ nevezte ki a magyar magánjog és bányajog nyilvános rendes tanárává,

²⁸⁶ ILLÉS 1929. 2–3. p.

²⁸⁷ 1829-ben tette le a doktori szigorlatokat, így Erdély első jogi doktora lett. 1862-ben a marosvásárhelyi Jogakadémián kapott katedrát, 1861-ben levelező, 1865-ban pedig rendes tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának. In: SZINNYEI 1893. 1027–1029. p.

²⁸⁸ ILLÉS 1929. 3. p.

²⁸⁹ GAZDA 217–218. p.

²⁹⁰ *Bors Lázár* visszatért Székelyudvarhelyre, ahol 1867–1874 között igazgató lett; helyére 1864-től *csíkszentsimoni Endes Gábor*t nevezték ki, de ő 1870-ben királyi táblai bírói kinevezést kapott Marosvásárhelyre, így tanszékére *Kolosváry Sándor*, a Kolozsvári Református Kollégium tanára került. GAAL 1993. 30. p.; SZINNYEI 1899. 794–798. p.

²⁹¹ A Jog- és Államtudományi Karon az indulás jegyében a meghirdetett 13 tanszékből 12-re neveztek ki rendes, illetve rendkívüli tanárt. Mindannyian fiatalok voltak. A Jogakadémiáról pályázó *Groisz Gusztáv* (büntetőjog, 32 éves) és *Csikó Viktor* (katolikus egyházjog, 33 éves) katolikus volt. Rajtuk kívül szintén katolikus volt a Nagyszebenből pályázó *Farkas Lajos* (római jog, 31 éves), a Pozsonyból pályázó *Korbuly Imre* (magyar közjog, 28 éves) és a három Pestről érkező tanár: *Plósz Sándor* (magyar polgári jog, 26 éves), *Óvári Kelemen* (jogtörténet, 28 éves) és *Concha Győző* (politika, 26 éves). A 12 kinevezettből 7-en a református vallást képviselték: a szintén a jogakadémiáról pályázó *Kolosváry Sándor* (magyar bányajog, 32 éves), a Székelyudvarhelyről érkező *Jenei Viktor* (észjog, 32 éves), illetve a Marosvásárhelyről pályázó *Vályi Gábor* (statisztika, 28 éves). Más vallást képviselt a Jogakadémiáról pályázó *Haller Károly* (osztrák magánjog, 36 éves), aki evangélikus volt, és végül a kar dékánja, egyben az egyetem első rektora, a szintén a jogakadémiáról érkező unitárius *Berde Áron* (nemzetgazdaságtan, 53 éves). In: MARISKA 2008. 92. p.; *Budapesti Közlöny*, (Továbbiakban: BpK.,) 1872. október 3., VI. évf., 226. sz., 1805. p.; KOKOLY 2010. 333–346. p.; GAAL 2012. 49. p.; *Jelentés*, 1879. 613., 619. p.

később a protestáns egyházjog professzorává is.²⁹² 1876. január 18-án *Jenei Viktort*, a Kolozsvári Tudományegyetem nyilvános rendes tanárát a nemzetközi jog előadására hatalmazták fel, ennek következményeképpen a protestáns egyházi jog előadásának kötelezettsége alól felmentették, és helyette ezen egyházjognak az előadására jogosította fel az uralkodó *Kolosváry Sándort*, Trefort Ágoston felterjesztése nyomán.²⁹³ Négyyszer volt dékán: az 1876/77.,²⁹⁴ az 1885/86.,²⁹⁵ az 1898/99.,²⁹⁶ és az 1908/1909. tanévekben.²⁹⁷ Az 1888/89. akadémiai évben az egyetem *rector magnificusa*²⁹⁸ volt, a következő évben *prorectora*.²⁹⁹ Mindezek mellett tagja volt az egyetem jogtudományi államvizsgabizottságának³⁰⁰ és a nagyváradi jogakadémián a harmadik jogi alapvizsga-bizottságnak.³⁰¹

1898-ben ünnepelték az egyetem fennállásának 25 éves évfordulóját, ekkor került sor a magyar-latin nyelvű alapító levél átadására, amelyben az egyetem azon hét professzorát üdvözlötték, akik az alapítás óta oktattak az intézményben. Ezzel együtt adták át az uralkodó 1897. november 1-jén kelt legfelsőbb elismerését, amelyben a fentnevezett professzorok negyedszázados oktatói tevékenységét méltatta, ezen férfiak között volt *Kolosváry Sándor* is.³⁰²

1892. május 5-én lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja,³⁰³ azonban az akadémiai székfoglalóját nem tartotta meg.³⁰⁴ 1910. május 3-án, 70 évesen vonult nyugdíjba: 40 évig állt az egyetemi katedrán, ebből 38 évig a Kolozsvári Tudományegyetem rendes tanára volt.³⁰⁵ Az 1910. május 13-án kelt uralkodói elhatározással Ferenc József a magyar királyi udvari tanácsosi címmel tüntette ki az oktatás

²⁹² 1876. január 18-án kelt uralkodói rendelet alapján: a vallás- és közoktatási magyar miniszter előterjesztésére *Jenei Viktort*, a kolozsvári egyetem nyilvános rendes tanárát, a tételes nemzetközi jog előadására felhatalmazták, ugyanakkor a protestáns egyházi jog előadásának kötelezettsége alól felmentették, és az egyházjognak előadására *Kolosváry Sándor* nyilvános rendes tanárt jogosították fel. *BpK.*, 1876. február 1., X. évf., 25. sz., 1. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1872. doboz, 3701–1872.

²⁹³ *BpK.*, 1876. február 1., X. évf., 25. sz., 1. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 1–1876. doboz, 92–1876.

²⁹⁴ SZINNYEI 1899. 795. p.; *BpK.*, 1872. június 18., VI. évf., 137. sz., 1093. p.; GAAL 2012. 117–118. p.; *DJCAN*, 315. fond, 3. doboz, 1299–1872/73.

²⁹⁵ Ezen tanévben Kolosváry mellett *Óvári Kelemen* volt a prodékán. *MTCN*, 1886. 321., 1905. p.

²⁹⁶ *DJCAN*, 315. fond, 908. inv., 111. köt., 42; 167; 469. p.

²⁹⁷ *BpK.*, 1908. július 2., XLII. évf., 149. sz., 1. p.

²⁹⁸ *DJCAN* 315. fond, 908. inv., 111. köt., 214. p.; *Fővárosi Lapok*, 1888. augusztus 25., XXV. évf., 235. sz., 1723. p.

²⁹⁹ *DJCAN* 315. fond, 908. inv., 111. köt., 232. p.

³⁰⁰ ILLÉS 1929. 4. p.; *DJCAN*, 315. fond, 908., 197. kötet.

³⁰¹ *HK.*, 1917. szeptember 1., XXV. évf., 20. sz., 6. p.

³⁰² GAAL 2012. 64. p.; MÁRKI – PISZTÓRY 1896. 66–67. p.

³⁰³ *Hegedűs Sándor* írta az ajánlót, amelyben Kolosváry Sándor műveit sorolta fel, megítélése szerint ezek elegendően bizonyítják, hogy az Akadémia méltó tagja legyen. *MTA Tagajánlások*, 1922. 19–20. p.

³⁰⁴ FEKETE 1975. 151. p.

³⁰⁵ *Ellenzék*, 1922. augusztus 10., XLIII. évf., 178. sz., 5. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1910. doboz, 962–1910.

terén szerzett érdemei elismeréséül;³⁰⁶ helyét a katedrán fia, *Bálint* vette át.³⁰⁷

Az 1913. szeptember 5-én kelt uralkodói rendeletbe foglalták báró *Burián István* miniszteri előterjesztését, amely alapján *Kolosváry Sándor* magyar királyi udvari tanácsos, nyugalmazott tudományegyetemi tanár a magyar nemességét, a címerét és a „*Kolozsvári*” előnevét kiskorú fiúunokáira, úgymint *Ilona* nevű leányának, özvegy dr. *Csató Kálmánnénak* *Bálint* nevű fiára, és *Margit* nevű leányának, özvegy dr. *Borosa Mihálynénak* *Sándor* és *Mihály* nevű fiaira díjmentesen akként ruházhatta át, hogy a nevezett kiskorúak közül *Csató Bálint* a *Kolosváry-Csató*, illetve *Borosa Sándor* és *Mihály* a *Kolosváry-Borosa* kettős családnevet viselheti.³⁰⁸

1916-ban az egyetemi vizsgabizottságban a két *Kolosváry* professzor együttesen volt jelen: *Kolosváry Sándor* kültagnak volt beosztva a jogtudományi államvizsgálathoz, fia *Bálint* ugyanitt beltág volt.³⁰⁹

Kolosváry Sándor 1921 októberében, az életének utolsó évében a kolozsvári lakásából kitelepítették és onnan menekülni kényszerült.³¹⁰ 1922. augusztus 7-én, 83 éves korában Budapesten érte a halál, az elhunytat fiai: dr. *Kolosváry Bálint* szegedi egyetemi tanár és dr. *Kolosváry Sándor* egészségügyi főfelügyelő gyászolták,³¹¹ haláláról a Magyar Tudományos Akadémia csak hét évvel később emlékezett meg.³¹² Temetésén az erdélyi *repatriáltak*, leginkább a Budapesten tartózkodó volt kolozsváriak nagy számban vettek részt. A gyászszertartást *Nagy Károly* erdélyi református püspök celebrálta. Az akadémia nevében *Fejérpataky László*, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, tanítványai és professzor társai nevében *Finkey Ferenc* egyetemi tanár mondott gyászbeszédet.³¹³ A Szegedi Tudományegyetem összes kara mély fájdalommal vette tudomásul professzoruk halálát, mindezekon felül több magyarországi felsőoktatási intézmény részvételét fejezte ki (az Erzsébet Tudományegyetem, a debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem, a keszthelyi Magyar Királyi Gazdasági Tanintézet).³¹⁴ Sírja a

³⁰⁶ *BpK.*, 1910. május 28., XLIV. évf., 120. sz., 1. p.; *Budapesti Hírlap (Továbbiakban: BpH.)*, 1810. május 29., XXXII. évf., 127. sz., 11. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 15–1910. doboz, 1462–1910.

³⁰⁷ GAAL 2012. 70. p.

³⁰⁸ AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 22–1913. doboz, 2130–1913.; *BpK.*, 1913. szeptember 27., XLVII. évf., 222. sz., 1. p.; ÁMÁN 2018b. 38–39.p.; A IX/1. számú mellékletben található meg.

³⁰⁹ MTCN, 1916. 438. p.

³¹⁰ ILLÉS 1929. 5. p.

³¹¹ lásd: ÁMÁN 2018b. 27–28. p., A IX/2. számú mellékletben található meg.

³¹² 8 Órai Újság, 1922. augusztus 9., VIII. évf., 180. sz., 5. p.; Uo. 1922. augusztus 10., VIII. évf., 181. sz., 6. p.; Uo. 1929. január 27., XV. évf., 23. sz., 7. p.; *BpH.*, 1922. augusztus 9., XLII. évf., 180. sz., 8. p.; *MTI-Napi Hírek*, 1922. augusztus 8., 2. p.

³¹³ *Ellenzék*, 1922. augusztus 13., XLIII. évf., 181. sz., 4. p.

³¹⁴ CSML FJTJK 3. doboz, 878–1921/22; Uo. 1922. augusztus 19., 886–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 23., 896–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 25., 897 és 898–1921/22.; Uo. 1922. augusztus 25., 905–1921/22.

Farkasréti temetőben van a Hvl4.(114.): Hvl4-2-36. parcellában, amelyet 2002-ben helyeztek védelem alá.³¹⁵

1934 májusában az egyetem méltó tisztelettel emlékezett meg róla, ugyanis a Jog- és Államtudományi Kar május 21-én avatta fel a dékáni szobájában két, néhai nagyérdemű tanárának: *Farkas Lajosnak*³¹⁶ és *Kolosváry Sándornak* a márványszobrát.³¹⁷ Az ünnepségen *Heller Erik* dékán mondott megnyitó beszédet, amelyben kiemelte, hogy a kar két legkorábbi oktatójának állítottak emléket. Az avatóbeszédet *Menyhárh Gáspár* egyetemi tanár tartotta, aki kitért arra, hogy a két professzornak előbb tanítványa, majd kollégája volt.³¹⁸ Az avatáson megjelent *Szily Kálmán* államtitkár, *Baranyi Tibor* főispán, *Kuncz Ödön*, a budapesti tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja, és *Kolosváry Sándor* fiai, lánya, unokái, akik másnap köszönő levelet is írtak a jogi kar részére. Az ünnepség végén az egyetemi énekkar a *Gaudeamus*-t énekelte el.³¹⁹

IV. 3. 2. 2. Tudományos pályája

A református egyház tagja volt, és egész életében aktív felekezeti tevékenységet folytatott, köztük az egyházi törvények kodifikációjában is részt vett, illetve rendszeresen publikált az *Erdélyi Protestáns Közlönyben*.³²⁰ Több évig az erdélyi református egyház főkonzisztóriumának volt a titkára, ami azt jelenti, hogy az egyházkormányzati testület tisztségviselője volt; az átalakítások után az igazgatótanács tagjává vált. 1900-ban az erdélyi református egyházkerület értekezletén az egyik világi alelnöknek választották

³¹⁵ TÓTH – ZSIGMOND 2003. 594. p.

³¹⁶ *Farkas Lajos* 1841. november 14-én született Bonchidán, Doboka vármegyében. A kolozsvári római katolikus elemi iskola elvégzése után a piaristák kolozsvári líceumában tanult; jogi tanulmányait a pesti Királyi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán kezdte meg. Egészsége miatt azonban kénytelen volt a nagyszebeni jogakadémiára átiratkozni. Harmadéves korától kezdve a nagyszebeni kincstári ügyészség fogalmazójaként dolgozott. A nagyszebeni jogakadémia tanári kara 1869-ben hívta meg a római jogi tanszékre. 1872-ben nyert kinevezést a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemre, ahol a római jogi tanszék nyilvános rendkívüli, majd 1873-tól nyilvános rendes professzora lett, egészen 1915-ben bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig. A kolozsvári egyetem jog- és államtudományi karának több ízben dékánja és az 1896/1897. tanévben az egyetem rektori tisztségét töltötte be. 1897-ben a magyar kormány miniszteri tanácsosa lett. Később I. osztályú polgári hadi érdemkereszttel és a Lipót-rend lovagkeresztjével is kitüntették. A Magyar Tudományos Akadémia *Farkas Lajost* 1893. május 12-én választotta levelező tagjává. Fő munkája a kétkötetes *Római jog történelme*. In: HAMZA 2005b. 467–472. p.

³¹⁷ 1934 márciusára készültek el a szobrok, amelyeket a kari költségvetési keretből fizették, azonban a késlekedés oka, hogy azokat ünnepélyes keretek között szándékozták felavatni, illetve előtte ellenőrzésre volt szükség, amely során *Taiszer János* szobrászművész alkotását *Veress Elemér* és *Devich Sándor* tekintette meg, és a szemle során kifogástalannak tartották az alkotásokat. CSM FJTJK, 21. doboz, 1934. február, VI. rendes ülés, 915–1933/34.; Uo. 1934. március 21, VII. rendes ülés, 945–1933/34.

³¹⁸ *Magyarország*, 1934. május 20., XLI. évf., 113. sz., 6. p.; *BpH.*, 1934. május 20., LIV. évf., 113. sz., 19. p.

³¹⁹ *Délmagyarország (Továbbiakban: DM.)*, 1934. május 25., X. évf., 113. sz., 3. p.; *Új Élet*, 1922. szeptember 15., 2. sz., 15–16. p.; CSML FJTJK 22. doboz, 1934. május 22., 1225/1933–34.

³²⁰ SZINNYEI 1899. 796. p.

meg,³²¹ valamint a kolozsvári egyházmegye algondnoki (1880-89), majd főgondnoki (1889-től) tisztségét is betöltötte, azaz főfelügyelője lett, ami az egyházmegye világi vezetői tisztségét jelenti. Mindezeket túl az erdélyi református házassági törvényszék bírója volt. Az egyházkerületet ő képviselte 1881-ben a debreceni, majd a budapesti zsinaton, 1896-ig tagja volt a konventnek is.³²²

Illés József megállapítása szerint: „*A jogtörténésznek jó diplomatikusnak, sőt paleográfusnak is kell lennie, amellet, hogy a középkori latin jogi nyelvünk felett is uralkodnia kell. És mindenek felett nagy szeretettel kell fordulni az elmúlt évek igen sokak előtt már érdektelen jogi régiségei felé.*” Kolosváry Sándor mindezeket kiválóan bírta, és vonzódott a magyar jog múltja felé. Ezek támasztják alá Kolosváry jogtörténet iránti vonzódását és szakértelmét: a jogtörténeti források kutatását, mint a *Tripartitum*,³²³ valamint a *Corpus Juris Hungarici*³²⁴ és a helyhatósági statútumok összegyűjtését, fordítását és rendszerezését.³²⁵

Munkája jelentős részét Óvári Kelemennel együtt végezte, köztük a *Tripartitum* magyar fordítását és a *Corpus Iuris Hungarici* kiadását és újabb rendszerezését. A Hármaskönyv fordítása nem csak a középkori latin tudás teljes ismeretét követelte meg, hanem a jogtörténeti tudás egészét is, hiszen jogi szakszótárral és részletes tárgymutatóval is ellátták a művet, amelyhez felhasználták a *Tripartitum* összes korábbi variánsát, azonban a fordítás törzsbázisa az 1517. évi kiadás maradt.³²⁶ A *Corpus Juris Hungarici* esetében a szövegkiadást és a fordítást Kolosváry és Óvári végezte az 1301-től 1656-ig terjedő időszakban. A fordítók összehasonlították minden egyes *dekrétum* eddig ismert latin

³²¹ *Dunántúli protestáns lap*, 1900. június 24., XI. évf., 25. sz., 400. p.

³²² ILLÉS 1929. 4-5. p.

³²³ *Werbőczy István hármaskönyve. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, bevezetésekkel és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1897. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. DR. CSIKY KÁLMÁN, DR. KOLOZSVÁRY SÁNDOR, NAGY GYULA, DR. ÓVÁRY KELEMEN és TÓTH LŐRINC közreműködésével szerkeszti DR. MÁRKUS DEZSŐ. 20 kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1896–1901.*

³²⁴ *1526–1607. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1899.; 1608–1657. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1900.; 1657–1740. évi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. 1900.; 1540–1848. évi erdélyi törvénycikkek. Fordították és utalásokkal ellátták dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. 1900. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. DR. CSIKY KÁLMÁN, DR. KOLOZSVÁRY SÁNDOR, NAGY GYULA, DR. ÓVÁRY KELEMEN és TÓTH LŐRINC közreműködésével szerkeszti DR. MÁRKUS DEZSŐ. 20 kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1896–1901.*

³²⁵ ILLÉS 1929. 6. p.

³²⁶ Megjelenéséről a Budapesti Hírlap is beszámolt: „*A szöveget bevezetés előzi meg Werbőczy pályájának és a Tripartitum összes kiadásainak jellemzésével; a könyv végéhez pedig mini szótár van csatolva, amely a munkában található jogi műszók magyar fordításainak fejlődési menetét tünteti elő s végül az egészet részletes tárgymutató rekeszti be.*” In: BpH., 1894. július 14., XIV. évf., 193. sz., 3. p.

szövegét az eredeti gyanánt szolgáló kézirattal, hogy ily módon kikerüljék a számtalan szöveghibát, melytől a *Corpus Juris* addigi kiadásai hemzsegttek. Egységesítették és összehasonlították az 1301 és 1740 közötti jogszabályokat is; ezen munka jelentősége abban keresendő, hogy a középkori latin szövegek fordítása mellett a kutatási eredményeiket is kifejezésre juttatták. Mind a jogász, mind a történész szakma számára használhatóan és feldolgozhatóan alkották meg a jogi *Corpus* fordítását.³²⁷ Mindezeket túl munkásságuk másik legnagyobb érdeme az Erdélyi törvények gyűjteménye (*Approbaták, Compillaták, Noverállis artikulusok*),³²⁸ amelyek az 1540 és 1848 közötti időszakot ölelik fel három kötetben, szintén magyarázó szövegekkel ellátva.³²⁹

Az életük fő műve mégis a *Corpus Statutorum*, amely a megyei és városi rendeleti jog összegyűjtése volt. Egyben 25 évnyi kutatómunka eredménye is, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia *Magyarországi jogtörténeti emlékek*³³⁰ címmel adott ki 1885 és 1904 között, összesen öt kötetben. A kutatómunka során bejárták Nagy-Magyarország számos vármegyéit és városait (köztük Tolna vármegyét³³¹ és Eger városát³³² is), ebben a kutatásában már *Kolosváry Bálint* is részt vett. A *statutárius* jogalkotás sokszínűsége abban keresendő, hogy a magánjogtól kezdve a közigazgatáson át a büntetőjogig bezárólag szinte minden megtalálható benne.³³³

A protestáns jogtudományban szintén úttörő *Az erdélyi evangéliumi református egyházkerület egyházjoga*³³⁴ című munkája. Az egyházjogi, magánjogi, közjogi és jogtörténeti munkái mellett jelentős szerepet játszott Kolozsvár közéletében is, ahol a helyi politikában a „*két Tisza*” programjának volt mély meggyőződésű híve.³³⁵

³²⁷ *Vasárnapi Újság*, 1899. november 5., XLVI. évf., 44. sz., 758. p.

³²⁸ KOLOSVÁRY SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN (szerk.): *Az erdélyi Approbata és Compilatae Constitutiones törvénykönyvek jegyzetekkel ellátott sajtó alá rendezése*. Millenáris kiadás. Budapest, 1896.; KOLOSVÁRY SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN (szerk.): *Az erdélyi Articuli novellares et provisionales magyar nyelvre fordítása*. Millenáris kiadás. Budapest, 1896.

³²⁹ ILLÉS 1929. 6–8. p.

³³⁰ KOLOSVÁRY SÁNDOR ÉS ÓVÁRI KELEMEN (szerk.): *Monumenta Hungariae juridico-historica. Corpus statutorum Hungariae municipalium. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*. I.–VIII. kötet, Budapest, 1885–1890 (–1904).

³³¹ *Tolna vármegye*, 1899. július 16., IX. évf., 29. sz., 4. p.

³³² *Eger hetilap*, 1881. július 28., XX. évf., 30. sz., 331. p.

³³³ ILLÉS 1929. 8–10. p.

³³⁴ KOLOSVÁRY SÁNDOR: *Az erdélyi evangéliumi református egyházkerület egyházjoga*. Kolozsvár, 1876. In: *Az Erdélyi Protestáns Közlöny Egyházi Könyvtára* IV. évf. IV. kötet. Ism: Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, Budapest, 1877.

³³⁵ *Új Élet*, 1922. szeptember 15., II. évf., 33. sz., 15–16. p.

IV. 3. 4. Óvári Kelemen

IV. 3. 4. 1. Életútja

Óvári Kelemenről az emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémia emlékülésén *Kolosváry Bálint* tartotta.³³⁶ Az utolsó élő polihisztornak nevezte,³³⁷ akit egyaránt érdekelt a múltbeli és a jelenkori változások sokasága.³³⁸ A trianoni határrendezést követően sem hagyta el Kolozsvárt, hiszen egész életét és tudományos pályafutását a városnak szentelte, mindvégig hűséges volt a városhoz és az egyetemhez. Azonban egyetlen esetben, 1890 májusában a budapesti tudományegyetem alkotmány- és jogtörténeti tanszékére beadta professzori pályázatát, amikor is hat jelölt közül *Timon Ákossal* közösen jelölték első helyre, azonban ettől visszalépett és jelölttársa lett a tanszékvezető.³³⁹

Óvári Kelemen 1844. november 21-én született Pécsen, szülei *Óvári* (eredetileg *Fiché*) József zenetanár és a lengyel felmenőkkel bíró, de sajnos korán elhunyt *Karlovit* Anna voltak. Idősebb testvéreit Józsefnek és Matildnak (Bodroghi Károlyné) hívták. Már fiatalon 1847-ben Szabadkára költöztek át édesapjukkal, aki nem sokkal később újra nősült, ebből a házasságából négy gyermek született. Elemi iskoláit és a négy alsó gimnáziumi osztályt Szabadkán végezte, az ötödik osztályt már Temesváron és az utolsó három pedig a budapesti piarista főgimnáziumban, ugyanitt 1863 nyarán kitüntetéssel érettségizett. Gimnáziumi évei alatt végig önfenntartó volt: házitánítóskodott, később a bátyja támogatásával folytatta tanulmányait, aki a hatvanas évek elején a pozsonyi jogakadémiára nyert tanári kinevezést. Budapesti évei alatt ismerkedett meg *Geist Gáspárral*, az ő birtokán figyelt fel *Petőfi Zoltánra*, akinek később rövid időre a mentora lett.³⁴⁰

1867. június 19-én kitüntetéssel teljesítette a jogtudományi államvizsgát, nem sokkal később november 27-én a pesti törvényszékhez joggyakornokká nevezték ki. 1868.

³³⁶ A Magyar Tudományos Akadémia 1931. október 26-án délután öt órakor tartott ülést, amelyen Kolosváry Bálint levelezőtag Óvári Kelemenről emlékezett meg. In: *Újság*, 1931. október 23., VII. évf., 241. sz., 11. p.; *MTI*, 1931. október 21., 1. p.

³³⁷ *Óváry Zoltán* a visszaemlékezésében kiemelte, hogy a nagyapja, *Óvári Kelemen* híres volt magasszintű kulturális és idegennyelv-ismeretéről. Megítélése szerint a 19. században a klasszikus antik irodalom ismerete nem volt szokatlan, ezért az akkori nagy professzor értett latinul és görögül. Óvári a Monarchia soknyelvűségét is fontosnak tartotta, ezért a magyarokon kívül beszélt németül, románul, csehül, szlovákul, szerbül, horvátul és lengyelül. Továbbá az idegen kultúrák miatti rajongása okán megtanult oroszul, angolul, spanyolul, olaszul és franciául. ÓVÁRY 2004. 13–14. p.

³³⁸ KOLOSVÁRY 1931. 1–4. p.

³³⁹ ECKHART 1936. 601–602. p.

³⁴⁰ KRISTÓF GYÖRGY: *Szendrey Júlia egy ismeretlen leveléről*. In: *Napkelet*, 1932. november 1., X. évf., 11. sz., 815–817. p.; *Ellenzék*, 1922. december 3., XLIII. évf., 273. sz., 9. p.

január 15-én kitüntetéssel teljesítette az államtudományi államvizsgát is, majd 14 nappal később gyakornoki minőségben a Pénzügyminisztériumba helyezték át, azután 1869. február 7-én megszerezte a jogtudományi doktorátust és az év december 30-án váltótörvényszéki segédfogalmazó lett. 1870. január 9-én, a korábbi minőségében az Igazságügyi Minisztériumba kapott beosztást, 1870. május 14-én pedig királyi táblai fogalmazóvá nevezték ki. 1870. augusztus 26-án polgári törvénykezési jogból a pesti egyetem jogi karán magántanárrá habilitált³⁴¹ és 1871. április 24-én a közügyvédi, május 8-án a váltóügyvédi vizsgát tette le, mindkettőt kitűnő minősítéssel. 1871. november 1-én királyi táblai jegyző, majd 1872. január 22-én királyi kúriai fogalmazó lett, de az Igazságügyi Minisztériumban való beosztásának megtartásával.³⁴² Végül 1872. szeptember 19-én Ferenc József a kolozsvári tudományegyetemre az egyetemes európai- és hazai jogtörténet³⁴³ nyilvános rendes tanárává nevezte ki. Közigazgatási tevékenységet a későbbiekben soha nem végzett, ugyanis a professzori tisztséggel összeférhetetlennek tekintette, azonban Kolozsvár város több jótékonyági, kulturális szervezetének az elnöki tisztét töltötte be. A kolozsmonostori katolikus egyházközségnek 1900-tól kezdve haláláig főgondnoka volt.³⁴⁴

1879-ben Kolosváry Sándorral közösen az elméleti államvizsgálatok vizsgálói bizottságán belül az első alapvizsgálat elnöke, továbbá a jogtudományi államvizsga beltagja volt.³⁴⁵ 1900-ban, majd 1902-ben a jog- és államtudományi vizsgabizottság első alapbizottságának, illetve az államtudományi államvizsgálati bizottságnak volt a tagja.³⁴⁶

1873. június 20-án kötött házasságot Kolozsvárott *Vikol Polixeniával*,³⁴⁷ a leánygyermekük, *Iluska* később Horváth Károly királyi közjegyző neje lett. Fiai közül a fiatalabb, *Óvári Béla* volt császári és királyi huszárezredes Ausztriában élt, idősebb fia *dr.*

³⁴¹ BpK., 1872. április 18., VI. évf., 88. sz., 700. p.

³⁴² Az 1906. évi királyi kitüntetési oklevelében röviden összefoglalták az életrajzát, amely szerint az 1867 és 1871 közti időszakában, mint budapesti váltótörvényszéki gyakornok és segédfogalmazó működött, ezt követően nevezték ki a minisztériumba. In: AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1906. doboz, 535–1906.; *Ország-Világ*, 1899. szeptember 17., XX. évf., 38. sz., 593–594. p.

³⁴³ AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1872. doboz, 3701–1872.; A Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókkönyvtárában fennmaradtak a jegyzetek az egyetemes európai, illetve magyar jogtörténeti 1879/1880. tanévi előadásairól. Az órai jegyzetek alapján az általa tartott magyar jogtörténeti kurzus inkább alkotmánytörténeti volt, mint jogtörténeti. Megállapítható, hogy ötvözte a kettőt, hiszen szorosan összekapcsolódtak. FERENCZ MsU1548/A.; MsU1548/2.; FERENCZ MsU1549/A.; MsU1549/B.

³⁴⁴ KOLOSVÁRY 1931. 4–6. p.

³⁴⁵ MTCN, 1879. 139–140. p.

³⁴⁶ MTCN, 1902. 562–563. p.

³⁴⁷ A sajtó beszámolt *Óvári Kelemen* eljegyzéséről: „*Kolozsvárott Óvári Kelemen egyetemi tanár e hó végén vezetni oltár elé Vikol Leopoldina kisasszonyt.*” In: *Fővárosi Lapok*, 1873. szeptember 14., X. évf., 211. sz., 919. p.; *Fővárosi Lapok*, 1873. április 24., X. évf., 94. sz., 408. p.; *Óváry Zoltán* apai nagyanyjáról, Vikol Polixeniáról többször megemlékezik a művében. ÓVÁRY 2004. 48–49. p.; A sajtó az aranylakodalmukról is tudósított. *Ellenzék*, 1923. október 4., XLIV. évf., 224. sz., 4. p.

Óvári Elemér Kolozsvár szabad királyi város utolsó magyar tisztí főügyésze volt.³⁴⁸

Egyetemi pályafutása során négyszer lett a jog- és államtudományi kar dékánja:³⁴⁹ az 1880/1881., 1884/1885.,³⁵⁰ 1899/1900.,³⁵¹ 1909/1910.³⁵² tanévekben, az 1892/1893. tanévben pedig az egyetem rektori tisztségét viselte.³⁵³ A Magyar Tudományos Akadémia³⁵⁴ 1892. május 5-én, *Kolosváry Sándorral* közösen³⁵⁵ választotta a levelező tagjai közé.³⁵⁶ Egyetemi tanársága 25. évfordulóján az uralkodó professzori működéséért a legmagasabb elismerését fejezte ki.³⁵⁷ 1906-ban és 1910-ben ugyanazon kitüntetések érték, mindkét esetben magyar királyi udvari tanácsossá nevezték ki, amelyet mint rendes tanárnak a főiskolai oktatás terén sok évi buzgó működéseként szerzett érdemei elismerésül kapott.³⁵⁸ Negyvennégy évi tanári működése után, 1916. szeptember 1-én vonult nyugdíjba, utóda a tanszék élén *Bochkor Mihály* lett.³⁵⁹ Idősebb korában baleset érte, amelyről a sajtó is beszámolt: 1912-ben az udvarhelymegyei Szombatfalván a rokonainál tartózkodott, ahol súlyos sérülést szenvedett. „*A professzor az emeleti lakás sötét folyosójáról, – amelyen a járást nem ismerte, – lezuhant és eszméletlenül terült el a földön. Hozzá tartozói gyors intézkedésére Kolozsvárra szállították.*”³⁶⁰

1925. december 17-én, 81. életének betöltése után tüdőgyulladásban halt meg. Sírja a kolozsvári Házsongárdi temető II.a. parcellájában volt, amely mára már nem található meg, a helyére betonláda-sírbolt készült.³⁶¹

³⁴⁸ KOLOSVÁRY 1931. 6. p.

³⁴⁹ DJCAN 315. fond. 908. inv., 111 köt., 93, 192, 509. p.; GAAL 2012. 117–118. p.

³⁵⁰ *KMKFJT Almanach* 1916. 15–16. p.

³⁵¹ *HK.*, 1899. június 15., VII. évf., 13. sz., 296. p.; *BpK.*, 1899. június 4., XXXIII. évf., 127. sz., 1. p.; *MTCN*, 1900. 525. p.

³⁵² *HK.*, 1909. július 1., XVII. évf., 14. sz., 424. p.

³⁵³ DJCAN. 315. fond. 908. inv., 111. köt., 301. p.

³⁵⁴ FEKETE 1975. 207. p.

³⁵⁵ A Magyar Tudományos Akadémia tagjelöltjei: II. osztály A) alosztályában levelező tagoknak jelölték a meglévő 12 üres helyre: *Alexander Bernát, Asbóth János, György Aladár, Kolosváry Sándor, Lánizy Gyula, Nagy Ernő, Nagy Ferenc, Óvári Kelemen, Réthy László, Vargha Gyula* professzorokat. *BpH.*, 1892. április 16., XII. évf., 107. sz., 9. p.

³⁵⁶ *Óvári Kelemen* részére is *Hegedűs Sándor* írta meg az ajánlást, amelyben kiemelte Kolosváryval való közös munkáját. A végén kitért arra, hogy a műveinek sorozata bizonyítja, hogy a magyar tudományosság hasznos és szorgalmas munkása a jelölt, így az Akadémia a megválasztása által gazdagodna. *Pulszky Ágost* ajánlása a IX/4. számú mellékletben található, akinek egyetemista korától kezdve közeli barátja volt. *MTA Tagajánlások*, 1892. 23. p.

³⁵⁷ 1897. november 1-én az uralkodó a vallás- és közoktatási miniszter előterjesztésére megengedte, hogy a Kolozsvári Tudományegyetemen *Csiky Viktort, Kolosváry Sándort, Óvári Kelemen, Vályi Gábort, Meltzl Hugót, Szamosi Jánost* és *Alt Antalt* nyilvános rendes tanárokat ezen minőségükben kifejtett buzgó és sikeres munkásságukért uralkodói elismerésben részesítsék. *BpK.*, 1897. november 11., XXXI. évf., 259. sz., 1. p.

³⁵⁸ *BpK.*, 1910. augusztus 18., XLIV. évf., 188. sz., 4. p.; *DM.*, 1910. augusztus 19., I. évf., 75. sz., 9. p.; *AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge* 6–1906. doboz, 535–1906.; *Uo.* 26–1910. doboz, 2521–1910.

³⁵⁹ BALOGH E. 2003. 190. p.; *AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge* 12–1916. doboz, 1159–1916.

³⁶⁰ *PH.*, 1912. április 18., XXXIV. évf., 93. sz., 15. p.

³⁶¹ KOLOSVÁRY 1931. 6–7. p.; ASZTALOS 2011. 60. p.

IV. 3. 4. 2. Tudományos pályája

Óvári Kelemen első és jelentős feltűnést keltett tudományos munkája 1871-ben jelent meg Pesten, amely a csődrendszer hazai és külföldi ismérveit taglalja.³⁶² „A munka több szempontból is úttörő jelentőségű volt. Először, mert valóban az első tudományos dolgozatok egyike volt, amely a magyar csődjognak rendszeres feldolgozását foglalta magában és így hézagpótlóként jelentkezett. Másodszor, mert igen jelentős és gazdag irodalmi háttérrel bírt és az az időtájt még újszerű összehasonlító jogi módszer felhasználásával készült. S végül, mert az akkori magyar jogi irodalom még a kompendiumok virágkorát élte, és a részletekbe hatoló, analitikus monográfiák számára új volt a talaj.”³⁶³ 1881-ben közzétette az első jogtörténeti tárgyú értekezését „Milyen a jog, szervezetének kifejlődési időszakában” címmel. E mű a jog organikus felfogásából indult ki és kifejezetten a természettudományi iskola hatása alatt állt.³⁶⁴

Raktori székfoglalójában a jogtudomány középkori történetéről értekezett, amelyben, bár röviden, a germán jogokra és a germán jogtudományra is kitért, főleg mégis a római és az egyházi jog tudományos művelésével foglalkozott.³⁶⁵

Azonban az a mű, amellyel Óvári Kelemen a nevének és tudományos életének „aere perennius” emléket állított, az a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent ötkötetes nagy gyűjtemény, amely közel 6000 oldalon a magyar törvényhatóságok szabályrendeleteit foglalja magában, több évnyi fáradhatatlan gyűjtőmunkásság eredményeként. Mindezt Kolosváry Sándorral közösen kutatta fel, amelyet korábban már bemutattam.³⁶⁶

Kolosváry Bálint a megemlékezését a következő szívélyes és személyes hangvétellő szavaival zárta: „[Óvári] Rendkívüli sokoldalúsága révén: minden nehézségnek, fennakadásnak az áthidalója volt. Alig volt Studium a jog- és államtudományi fakultáson, amelyet ideig-óráig ne helyettesített és vizsgákon ne kérdezett volna. Mint szigorlati és alapvizsga censor az az ideál, amelyet a tanári pálya kezdetén álló fiatalabb

³⁶² Szolnok Megyei Néplap, 1969. november 21., XX. évf., 127. sz., 8. p.; Nógrád, 1969. november 21., XXV. évf., 270. sz., 8. p.; Dolgozók Lapja, 1969. november 21., XXIV. évf., 270. sz., 8. p.; Somogyi Néplap, 1969. november 21., XXV. évf., 270. sz., 6. p.; ÓVÁRI KELEMEN: A csődrendszer tekintettel a nevezetesebb külföldi csődtörvényekre s különösen a magyar csődeljárás részletes ismertetése. Irománypéldákkal ellátva elméleti s gyakorlati használatra. Pest, 1871. In: Román Tudományos Akadémia kolosvári fióköntézte, Unitárius Kollégium könyvtára, 143462. sz.

³⁶³ KOLOSVÁRY 1931. 7. p.

³⁶⁴ KOLOSVÁRY 1931. 7–11. p.

³⁶⁵ Beszédok KMKFJTR 1892. 59–91. p.

³⁶⁶ KOLOSVÁRY 1931. 11–17. p.

professoroknak követendő például választania kellene. Hiszen, amint az eredményes tanításnak is elsősorban szív és méltányosság az előfeltétele: áll ez a tanulás eredményeit számonkérő vizsgálatokra is. ... Tíz éven keresztül voltam abban a szerencsés helyzetben, hogy statutum gyűjtő útján, mint kisegítő, technikai munkatársa – nem egyszer fiával, Elemérrel együtt, elkísérhettem.”³⁶⁷

IV. 3. 5. Bochkor Mihály

IV. 3. 5. 1. Életútja

A rendelkezésre álló adatok alapján Óvári Kelemen utódáról kevés életrajzi információ ismert. Bochkor Mihály Szászrégenben született 1877. december 19-én és Kolozsvárott hunyt el 1920. november 3-án, római katolikus vallású, nőtlen volt, az édesapját szintén Bochkor Mihálynak hívták.³⁶⁸ A jogi tanulmányait Bécsben és Kolozsvárott³⁶⁹ végezte, majd 1903. február 14. és 1910. augusztus 30. között először az Erdélyi Római Katolikus Státus³⁷⁰ helyettes,³⁷¹ majd rendes titkára lett.³⁷² Szakmai pályafutását a joggyakorlatban kezdte: 1901. május 14. és 1902. július 31. között ügyvédjelölt volt a kolozsvári II. számú ügyvédi kamaránál, ezt követően 1902. augusztus 1-től 1903. március 9-ig a marosvásárhelyi ügyvédi kamaránál, azután visszatért Kolozsvárra és ott 1905. február 11-től ügyvéd lett.³⁷³ Az 1910. július 20-án kelt 69.648/1910. számú határozattal nevezték ki a nagyváradai jogakadémiára³⁷⁴ a magyar alkotmány- és jogtörténet, valamint az egyházjog nyilvános rendkívüli tanárává a VII. fizetési osztályba, amely szerint az évi fizetése 3600 korona volt, 1040 korona lakhatási támogatással.³⁷⁵ Az esküt 1910. augusztus 30-án tette le.³⁷⁶

1912. augusztus 12-én az uralkodó a jogakadémia rendes tanárává emelte

³⁶⁷ KOLOSVÁRY, 1931. 17–20. p.

³⁶⁸ DJBAN I. köteg, 416/1917–18.; Uo. 486/1917–18.

³⁶⁹ „Az 1902—1903. tanévben oklevelet nyertek névsora – I. Jogtudományidoktori oklevelet szerzettek: 177. Bochkor Mihály.” In: Beszédok KMKFJTR 1903. 103. p.

³⁷⁰ Az Erdélyi Római Katolikus Státus egy olyan autonóm szervezet, amely az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye sajátos történelmi fejlődésének eredményeként alakult ki. Az erdélyi római katolikus egyház hívőkéből és egyházi személyekből álló önkormányzat, a 17. századtól kezdődően működött, majd 1873-ban újjászervezték. A feladata az egyház érdekeinek külső képviselése, illetve az egyházi vagyon fenntartása volt. Döntéshozó szerve az erdélyi katolikusokat képviselő státusgyűlés, illetve a határozatokat végrehajtó igazgatótanács. KULPINSZKY 2009. 45–68. p.

³⁷¹ HK., 1904. június 15., XII. évf., 14. sz., 261. p.

³⁷² MTCN, 1906. 317. p.

³⁷³ DJBAN I. köteg, 85/1917–18.

³⁷⁴ Pécsi Napló, (Továbbiakban: PN.,) 1910. július 29., XIX. évf., 170. sz., 3. p.

³⁷⁵ HK., 1912. április 5., XX. évf., 8. sz., 51. p.; Uo. 1910. augusztus 1., XVIII. évf., 15. sz., 228. p.

³⁷⁶ DJBAN I. köteg, 85/1917–18.

Nagyváradon,³⁷⁷ ahol a katedra jogát megszerezve az első és második alapvizsga bizottság elnökeként, illetve a jog- és államtudományi államvizsga bizottságok tagjaként is eljárta.³⁷⁸ 1914. augusztus 26-tól a pozsonyi egyetemen az egyházjog, illetve a magyar és európai jogtörténet jogosított tanára lett, ahol a VI. fizetési osztályba került: 6400 korona az éves fizetéssel és 1800 korona lakhatási támogatással.³⁷⁹ Ugyanezen évben a Szent István Akadémia második osztályának a tagja lett.³⁸⁰ 1912. június 22-től a kolozsvári tudományegyetemen magántanári kinevezést nyert egyházjogból,³⁸¹ majd 1917. május 30-án IV. Károly a magyar alkotmánytan és jogtörténet (kezdetben: egyetemes európai- és hazai jogtörténet) tanárává nevezte ki Kolozsvárra, amely státust 1917. szeptember 3-án foglalta el.³⁸²

A háború alatt katonai szolgálatra szólították fel a népfölkelők közé, az erről szóló igazolványát 1915. április 30-án állították ki Pozsonyban, miközben a szolgálati helyeként Csíkszentmártont jelölték meg. Bevonulására azonban nem került sor, mert a kultuszminiszter még pozsonyi professzorsága idején felmentette ez alól határozatlan időre a 123.676/1914–15. számú határozatával, amelynek fenntartását és újbóli megerősítését kérte a kolozsvári tudományegyetem is. Háborús segélyben részesült a miniszter utasítása szerint 750 korona összegben.³⁸³

A háború előtt, 1912/1913. tanévben ösztöndíjasként tanulmányozta az angol, belga, német, olasz és svájci egyetemeken az ottani jogi oktatások rendszerét.³⁸⁴ Azonban az első világháború végén Kolozsvár román uralom alá került, a magyar tanszemélyzet és a diákság jelentősebb része Budapestre menekült, s 1919–1921 között a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem tanáraival közösen folytatták az oktatói munkát. A kar 8 rendes tanára Pestre került, Kolozsváron csak *Bochkor Mihály*, *Moór Gyula*, *Réz Mihály* és *Kolosváry Bálint* maradt, *Bochkor* így nem tudta ellátni a Budapesten meglévő oktatási kötelezettségét. Ezért a helyettesítésére *Lutter János* nagyváradai jogakadémiai tanárt kérték fel, miközben a távol maradókat felszólították a tanszékük mielőbbi elfoglalására; ennek

³⁷⁷ HK., 1912. szeptember 1., XX. évf., 18. sz., 546. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 21–1912. doboz, 2044–1912.

³⁷⁸ MTCN, 1912. 388. p.; Uo. 1913. 403. p.; Uo. 1914. 415. p.

³⁷⁹ HK., 1914. szeptember 1., XXII. évf., 18. sz., 445. p.; Uo. 1917. május 1., XXV. évf., 11. sz., 47. p.

³⁸⁰ MTCN, 1916. 439., 675. p.

³⁸¹ HK., 1912. augusztus 1., XX. évf., 16. sz., 486. p.

³⁸² KENYERES 1967. 224. p.; HK., 1917. június 15., XXV. évf., 14. sz., 266. p.; MTCN, 1918. 376. p.; BISZTRAY 1941. 169. p.; MÁRKI 1922. 162. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1917. doboz, 958–1917.

³⁸³ DJBAN 1. köteg. 1917. szeptember 5., 22/1917–18.; Uo. 1917. november 28., 169/1917–18.; Uo. 1917. december 3., 169/1917–1918.

³⁸⁴ Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html> (l.i.: 2019. szeptember 12.)

elhanyagolása esetére meg is jelölték az utódokat – köztük a magyar alkotmány – és jogtörténetre *Ereký Istvánt*.³⁸⁵

Bochkor Mihály fiatalon, 43 éves korában hunyt el úgy, hogy hivatalosan soha át sem vette a budapesti tanszékét.³⁸⁶ A jogász professzor temetésén *Kolosváry Bálint* tartotta a búcsúbeszédet, amelyben kiemelte, hogy az elhunyt a Tanárképző Intézet (felekezeti közti főiskola)³⁸⁷ lelkes tagja–harcosa volt, és egyben az első halottja.³⁸⁸

IV. 3. 5. 2. Tudományos pályája

Sajnálatos módon szakmai pályafutásáról is kevés információ áll rendelkezésre, az általam felkutatott forrásokban a következők szerepelnek. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának kiadványait szerkesztette 1911 és 1915 között. Több tudományos munkája jelent meg az évek folyamán: *Automatikus papnevelés* (Gyulafehérvár, 1903); *A magyar politikai válság a társadalom bölcsélet világításában* (Kolozsvár, 1916); *A jogtudomány új korszaka küszöbén* (Kolozsvár, 1907); *Az erdélyi katolikus autonómia* (Kolozsvár, 1911); *Az 1643 – 1644 erdélyi országos rendek vallásügyi tárgyalásai* (Brassó, 1913); *Emlékkönyv Farkas Lajos jubileumára* (többekkel, Kolozsvár, 1914).³⁸⁹

IV. 3. 6. Ereký István

IV. 3. 6. 1. Életútja

Ereký István 1876. december 26-án született Esztergomban *Wittmann István* néven, amelyet 1893-ban magyarosítottatott a család Ereký-re. Édesapja *idősebb Wittmann István*, édesanyja *dukai Takáts Veronika* volt. Középiskoláit Sümegen és Székesfehérváron végezte. A jogi tanulmányait Budapesten és Bécsben teljesítette, az állam- és jogtudományi diplomáját a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen szerezte meg

³⁸⁵ lásd: KOKOLY 2010.; CSML FJTJK 1. doboz, 1920. március 13., 187/1919–20.

³⁸⁶ CSML FJTJK 2. doboz, 1921. június 17., IX. rendes ülés, 1829/1920–21.

³⁸⁷ Bochkor Mihály leánytestvére, *Sárkány Balázsné (Bochkor Etelka)* a miniszterhez folyamodott a temetési költségek megtérítése tárgyában, ezért az az egyetemhez fordult az elhunyt státusza érdekében. Menyhárhó válaszában kifejtette: „Az egyetem elrablásáig az alkotmány és jogtörténet professzora volt, közérdekből maradt Kolozsvárott, ahol a felekezeti közti főiskolán működött, az egyetem rendes tanára volt a haláláig.” CSML FJTJK 2. doboz, 1921. november 24., 259/1921–22.

³⁸⁸ GAAL 1990. 233. p.

³⁸⁹ *Magyar Katolikus Lexikon* <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html> (l. i.: 2019. szeptember 12.); KENYERES 1967. 224. p.; NEMES 2011. 240. p.; *Ellenzék*, 1906. augusztus 25., XXVII. évf., 192. sz., 1–2. p.

1898-ban. Ezt követően ügyvédjelölt volt,³⁹⁰ majd a bírói pályán helyezkedett el, először joggyakornokként a Budapesti Büntető Járásbíróságnál, majd aljegyzőként, végül jegyzőként a sümegi és a rétsági járásbíróságon,³⁹¹ ezt megelőzően rövid ideig – közel egy évig – a kalocsai királyi törvényszéken is dolgozott.³⁹²

1904-től a közigazgatási jog, a statisztika és a jogbölcseleti tanszék rendkívüli tanára lett az Eperjesi joglíceumon, ahová 27 jelentkezőből választották ki.³⁹³ 1909-ben a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen közigazgatási jogból habilitált,³⁹⁴ így az Eperjesi Evangélikus joglíceum rendes tanárává nevezték ki 1910-ben. 1914. augusztus 30-án a pozsonyi tudományegyetem nyilvános rendes tanára lett a közigazgatási és pénzügyi jogi tanszék élén.³⁹⁵

Mint fentebb kifejtettem, az első világháborút követő elcsatolások következtében az oktatói gárda kisebb része Kolozsvárott maradt, köztük *Bochkor Mihály* is, így *Erekly István* helyettesítette őt a magyar alkotmány- és jogtörténet tanszéken az 1920/1921. tanév I. és II. félévében. *Bochkor* nem sokkal későbbi elhunytát követően a Budapesten székelő jog- és államtudományi kar tanácsa 1920. június 17-i ülésén a korábbi helyettes tanárként közreműködő *Ereklyt* hívta meg rendes tanárnak.³⁹⁶ Az új tanszékvezetőt 1921. szeptember 22-én nevezte ki *Horthy Miklós* kormányzó a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék élére,³⁹⁷ ahol az első alapvizsgálati bizottság elnöke is lett, majd helyettes-elnöke 1927-ig.³⁹⁸ Egy évre rá felkérték *Boér Elek* helyettesítésére a magyar közigazgatási- és pénzügyi jogból, amelynek 1925. január 17-től az egyetem 1940. évi visszaköltözéséig volt a

³⁹⁰ *Pesti Napló* (Továbbiakban: PN.) 1898. november 19., XLIX. évf., 320. sz., 16. p.

³⁹¹ PÉTERVÁRI 2014. 29. p.

³⁹² BpK., 1901. november 7., XXXV. évf., 256. sz., 1. p.; BpH., 1902. szeptember 13., XXII. évf., 251. sz., 14. p.

³⁹³ *Tiszai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1906–1910*. 1906. augusztus., 50. p.; RAFFAY 1905. 3. p.

³⁹⁴ HK., 1909. március 15., XVII. évf., 7. sz., 135. p.; EKCHART 1936. 677. p.

³⁹⁵ DRASKÓCZY 1914. 61–62. p.

³⁹⁶ „A Szegedre költözött egyetemen az első években olyan személy töltötte be a Jogtörténeti Tanszéket és adta elő a magyar jogtörténetet, aki bár letette névjegyét e tudomány szak asztalára is, magát igazán nem tekintette jogtörténésznek: *Erekly István* (1876–1943). Az inkább közigazgatási joggal foglalkozó *Erekly* nagy szakmai hozzáértéssel, lelkesen tartotta meg a jogtörténeti órákat. Ekkor, a két világháború között még „csak” magyar alkotmány- és jogtörténet került bemutatásra, a paletta a háború után bővült az egyetemes jogtörténettel.” BALOGH 1997. 40. p.; CSML FJTJK 2. doboz, 1921. június 17., IX. rendes ülés, 1829/1920–21.

³⁹⁷ 1921. november 8-án tette le az esküt. CSML FJTR 1. doboz, 1921. november 8., III. rendkívüli ülés, 520/1920–21.; *Erekly István*, *Finkey Ferenc*, *Kiss Albert* kinevezése a Ferenc József Tudományegyetemre súlyosan érintette a Pozsonyi Tudományegyetemet, ezért kérték a társ egyetemet, hogy nevezett professzorok náluk is oktathassanak átmeneti időre, amíg meg nem oldják a helyettesítésüket, amelyet az készségesen engedélyezett. In: CSML FJTJK 2. doboz, 1921. szeptember 27., 74/1921–22.; Uo. 1921. október 8., 90/1921–22.

³⁹⁸ Szeged, 1921. október 11., II. évf., 233. sz., 3. p.; MKFJT Almanach, 1922. 20; 54. p.; MÁRKI 1922. 163. p.

professzora.³⁹⁹ A kar meghívás útján szerette volna *Erekly Istvánt* a közigazgatási- és pénzügyi jogi tanszék betöltésére felkérni, aki javasolta, hogy válasszák ketté a tanszéket, és a közigazgatási részt kapcsolják a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékhez, míg a pénzügyi jogi részt a pénzügytani tanszékhez. Ezáltal nem lett volna tanszékhalmaz, miközben mindkét új tanszék élére írtak volna ki pályázatot. Minderre nem került sor, ugyanis közben *Iványi Béla* kinevezését küldte meg a miniszter a magyar jogtörténeti tanszék élére.⁴⁰⁰

Háromszor volt a szegedi jogi kar dékánja: az 1923/24. évi,⁴⁰¹ az 1931/32. évi⁴⁰² és az 1939/1940. évi tanévekben,⁴⁰³ illetve 1938 májusában az egyetem a következő (1938/1939.) tanév rektorává választotta.⁴⁰⁴ 1940. október 19-én a pécsi Erzsébet Tudományegyetem közigazgatási és pénzügyi jog nyilvános rendes tanárává nevezték ki.⁴⁰⁵

Nem sokkal ezután, 1943. május 21-én rövid, súlyos szenvedés után Budapesten az Apponyi Albert klinikán halt meg.⁴⁰⁶ Temetésére a lipótfai birtokán került sor.⁴⁰⁷ Az evangélikus szertartású gyászbeszédet és éneket követően *Schaurek Rafael* rektor az Erzsébet Tudományegyetem, *Krisztics Sándor* a jog- és államtudományi kar, *Holub József* a Magyar Tudományos Akadémia, *Buza László* rektor a Ferenc József Tudományegyetem nevében búcsúzott az elhunytól.⁴⁰⁸

³⁹⁹ HK., 1925. február 1., XXXIII. évf., 3. sz., 24. p.; MKFJT Almanach, 1925. 10. p.

⁴⁰⁰ CSML FJTJK 7. doboz, 1924. június 12. és 23., X. rendes ülés, 283/1926–27.; Uo. 1926. november 24., III. rendes kari ülés., 283/1926–27.

⁴⁰¹ MKFJT Almanach, 1924. 5. p.

⁴⁰² MKFJT Almanach, 1932. 29. p.

⁴⁰³ MKFJT Almanach 1943. 11., 14. p.

⁴⁰⁴ DM., 1938. május 24., XIV. évf., 115. sz., 3. p.

⁴⁰⁵ PÉTERVÁRI 2014. 29–30. p.

⁴⁰⁶ DM., 1943. május 23., XIX. évf., 116. sz., 2. p.

⁴⁰⁷ Az egyetem gyászjelentése: „A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Rectora és Tanácsa, valamint Jog- és Államtudományi Karának Tanártestülete mélységes fájdalommal jelenti, hogy dr. Erekly István a magyar közigazgatási és pénzügyi jog nyilvános rendes tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a magyar Corvin-koszorú és az észt Vöröskereszt érdemrend II. osztályának tulajdonosa, a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem volt Rector Magnificusa, több tudományos társaság tagja stb. 1943. május 21-én éjjel, életének 67. évében rövid szenvedés után elhunyt. A megboldogult földi maradványait május hó 26-án, délután fél 4 órakor a lipótfai (Somogy vm.) temetőben az evangélikus gyászistentisztelet után a családi sírboltban helyezük örök nyugalomra. Pécs, 1943. május 22. Emlékét kegyelettel őrizzük!” In: PN., 1943. május 26., LII. évf., 118. sz., 2. p.

⁴⁰⁸ PN., 1943. május 27., LII. évf., 119. sz., 3. p.; Uo. 1943. május 23., 116. sz., 2. p.

IV. 3. 6. 2. Tudományos pályája

Az első tudományos munkája *„Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből”*⁴⁰⁹ címmel jelent meg 1903-ban. Ebben az alapítványokra, az egyesületekre és az önálló dologi szerződésre vonatkozó tervezetek bírálatával a magyar polgári jogi kodifikációs törekvésekhez⁴¹⁰ kívánt táptalajt szolgáltatni. Széles nyelvismeretének köszönhetően a francia és a német jogi szabályozást is vizsgálat alá vonta, ezáltal összehasonlító munkát végzett a korabeli szakirodalom felhasználásával.⁴¹¹ Ezt követte *„A magyar helyhatósági önkormányzat”*-ról⁴¹² írt műve két kötetben 1908-ban.⁴¹³ 1909-ben egy évre Angliába utazott kutatási célokból, hogy az ottani helyhatósági önkormányzatot vegye vizsgálata alá.⁴¹⁴

1921-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, székfoglaló beszéde 1922. április 10-én hangzott el *„A közigazgatási jog és a közigazgatási tudomány kialakulása”*⁴¹⁵ címmel. Az Akadémia a *„Jogtörténelmi és közigazgatási tanulmányok”*⁴¹⁶ című kötetét *Sztrókey-díjjal* jutalmazta. 1929-től egészen 1942-ig a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának tagja, 1930-ban kapta meg a *Corvin-koszorút*.⁴¹⁷

A levelező taggá választása után jelent meg két kiemelkedő értekezése *„A közigazgatási jog kialakulása Angliában”* és a *„A közigazgatási jog kialakulása Franciaországban”*⁴¹⁸ címmel; az elsővel akadémiai levelező tagsági székét foglalta el. 1928-ban adta ki *„A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa”*⁴¹⁹ című munkáját. A Városi Szemle 1928. és 1929. évi évfolyamaiban nagyobb terjedelmű tanulmányt tett közzé *„A*

⁴⁰⁹ EREKY ISTVÁN: *Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből*. I–III. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1903.

⁴¹⁰ A nagy német kodifikációs munkálatot figyelve az Igazságügyi Minisztérium egy állandó bizottságot szervezett 1895-ban; 1900-ra el is készült az első egységes magánjogi törvényjavaslat tervezete – indoklással együtt. A tervezet innovatívan hatott a tudományos életre, ugyanis a beérkező vitairatok több mint tízezer oldalt tettek ki. A majd tíz évig tartó komoly szakmai viták alapján jelentős javítások és átdolgozások után készült el a második, 1913. évi tervezet. Erek István három kötetes munkája ezen több évig tartó szakmai diszkurzus csak egyik eszmei fonala a sok elkészült tanulmány közül. MEZEY 2004. 77. p.; VÉKÁS 2015. 564–574. p.; HAMZA 2014b. 24–32. p.

⁴¹¹ PÉTERVÁRI 2014. 29. p.

⁴¹² EREKY ISTVÁN: *A magyar helyhatósági önkormányzat*. Budapest, 1910.

⁴¹³ MTA Tagajánlások, 1921. 25–26. p.

⁴¹⁴ Almanach, 1971. 24. p.

⁴¹⁵ Akadémiai értesítő, 1922. 218–220. p.

⁴¹⁶ EREKY ISTVÁN: *Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok*. Eperjes, 1917.

⁴¹⁷ Magyar Közigazgatás, 1930. november 9., XLVIII. évf., 45. sz., 2–3. p.; *Magyarság*, 1930. október 26., XI. évf., 244. sz., 12. p.; CSML FJTJK 13. doboz, 1930. november 6., II. rendkívüli ülés, 255/1930–31.

⁴¹⁸ EREKY ISTVÁN: *A közigazgatási jog kialakulása Franciaországban*. Miskolci evangélikus jogakadémia tudományos értekezéseinek tára 26. szám. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1925.

⁴¹⁹ EREKY ISTVÁN: *A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1928.

jogi személyekről”⁴²⁰ címmel. E munkáját részesítette az Akadémia 1930-ban a *Marczibányi-jutalomban*.⁴²¹ Ugyanebben az évben jelent meg „*A jogtudomány módszerei, a Dugult- és Kelsen-féle módszertani álláspontok bírálata*”⁴²² című értekezése. Ezeken kívül még több kisebb cikke látott napvilágot a magyar és külföldi jog- és közélet intézményeiről és jelenségeiről.⁴²³

1934. május 11-én választották a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává, amelyre az ajánlót *Polner Ödön, Finkey Ferenc, Vitéz Moór Gyula, Tomcsányi Móric* írták.⁴²⁴ A székfoglalóját „*Közigazgatás és önkormányzat*” címmel tartotta meg 1935. október 21-én.⁴²⁵ 1939-ben nyerte el az MTA Nagyjutalmát.⁴²⁶

Mindezek mellett aktív közéleti tevékenységet is folytatott, ugyanis a szegedi ágostai evangélikus egyházközség, a Magyar Statisztikai Társaság, valamint a Szeged-Belvárosi Kaszinó tagja volt. Felesége *Petracsek Erzsébet*, akivel egyetlen közös gyermekük született: *Vilmos*.⁴²⁷ Továbbá az „*Acta Litterarum ac Scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae*” (a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Tudományos Közleményei) szerkesztő bizottságának és a Ferenc József Tudományegyetem Barátai Egyesületének elnöke, az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tagja, a Felső Oktatásügyi Egyesület választmányi tagja, Sáros vármegye tiszteletbeli főjegyzője és az észt Vörös Kereszt II. osztálya 1. fokozatának a tulajdonosa is volt.⁴²⁸

IV. 3. 7. Iványi Béla

IV. 3. 7. 1. Életútja

Iványi Béla (családneve *Jung* volt 1903-ig) 1878. október 27-én született, édesapja postatisztviselő volt Nagykanizsán. Középiskolai és jogi tanulmányait egyaránt

⁴²⁰ EREKY ISTVÁN: *A jogi személyek*. In: *Városi Szemle*, 1928., XIV. évf., 1. sz., 49–112. p.; EREKY ISTVÁN: *A jogi személyek*. In: *Városi Szemle*, 1929., XV. évf., 2. sz., 207–268.; Uo. 3. sz., 447–529. p.

⁴²¹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. május 10., IX. évf., 106. (2327.) sz., 8. p.

⁴²² EREKY ISTVÁN: *A jogtudomány módszerei. A Duguit- és Kelsen-féle módszertani álláspontok bírálata*. In: *Városi Szemle*, 1929. 4. sz., 804–865. p.

⁴²³ *MTA Tagajánlások*, 1934. 21–22. p.

⁴²⁴ *MTA Tagajánlások*, 1934. 22. p.

⁴²⁵ *DM.*, 1935. október 20., XI. évf., 237. sz., 12. p.; lásd: EREKY ISTVÁN: *Közigazgatás és önkormányzat*. In: *MTA Jogtudományi Bizottság kiadványai 10.* Budapest, 1939. 382. p.

⁴²⁶ PÉTERVÁRI 2014. 31–32. p.; *DM.*, 1939. május 12., XV. évf., 108. sz., 1. p.

⁴²⁷ HABERMANN 1992. 70. p.; PÉTERVÁRI 2014. 32. p.; CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 17., 283/1931–32.; *Ereky Vilmos a jogi karon hallgató volt*. CSML FJTJK 17. doboz, 1932. június 27., 1067/1931–32.

⁴²⁸ *MKFJT Almanach* 1936. 29. p.

Budapesten végezte. A jogi doktorátus 1903. évi megszerzése után azonnal felvették a Magyar Állami Levéltárba⁴²⁹ díjtalan gyakornokként,⁴³⁰ később levéltári tisztként⁴³¹ és fogalmazóként⁴³² állt alkalmazásban. 1907-ben a belügyminiszter áthelyezte Bártfára azért, hogy az ottani levéltárban három év alatt regisztert készítsen a meglévő anyagokról. Mint elismert levéltárost és történészt nevezték ki 1914. augusztus 30-án a magyar alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendkívüli tanárává az újonnan alapított Debreceni Tudományegyetemre.⁴³³

Oktatótevékenységét az első világháború megakasztotta, bevonult katonának és tüzérfőhadnagyként harcolt egészen 1917 végéig,⁴³⁴ majd visszatért Debrecenbe, és korábbi tárgykörét oktatta tovább nyilvános rendes tanári címmel, amellyé 1917. szeptember 10-én nevezte ki az uralkodó.⁴³⁵ Ezután rögtön meg is tették az alapvizsgálati bizottság elnökévé és a jogtörténeti szeminárium vezetőjévé. Az 1925/1926. tanévben a jog és államtudományi kar dékánja volt. 1927-ben rövid ideig Olaszországban folytatott levéltári kutatásokat, mint a Római Magyar Történeti Intézet tagja.⁴³⁶ *Ereký István* tanszékvtáltása miatt 1924 végén megüresedett a szegedi magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék, amelyre 1927. február 8-án nyerte el kinevezését *Iványi*,⁴³⁷ ahol az átmeneti időszakban továbbra is *Ereký*⁴³⁸ tartotta a jogtörténeti studiumokat.⁴³⁹ Utóbbi 1927 októberében adta át a tanszékvezetői és az első alapvizsgálati bizottsági elnöki feladatokat *Iványinak*.⁴⁴⁰ Így 1927-től a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen oktatott, ahol szintén a magyar alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendes tanára volt egészen 1938-ig, emellett az 1934/1935. tanévben a jog- és államtudományi kar dékáni tisztét is betöltötte.⁴⁴¹ *Kosutány Ignác* 1927. október 1-i nyugdíjazása okán megüresedett az egyházjogi tanszék vezetői pozíciója, s az előadásokat *Szandtner Pál* rövid helyettesítése

⁴²⁹ Felvételién *Pauler Gyula* tett fel neki kérdéseket történelemből és jogból, olvastatott vele okleveleket és aktákat. Azonban mire felvétele elintéződött, *Pauler* már nem élt. VÖRÖS 1964. 141–142. p.

⁴³⁰ *PN.*, 1903. július 31., VIII. évf., 207. sz., 14. p.

⁴³¹ *PH.*, 1904. szeptember 16., XXVI. évf., 256. sz., 19. p.

⁴³² *Belügyi Közlöny*, 1912. március 24., 12. sz., 83. p.

⁴³³ *HK.*, 1914. szeptember 1., XXII. évf., 18. sz., 444. p.

⁴³⁴ *Tolnai Világlapja*, 1914. november 29., XIV. évf., 48. sz., 10. p.

⁴³⁵ *HK.*, 1917. szeptember 15., XXV. évf., 23. sz., 478. p.

⁴³⁶ P. SZABÓ 2014a. 207–218. p.; P. SZABÓ 2017. 271–276. p.

⁴³⁷ 1927. szeptember 14-én tette le az esküjét. CSML FJTJK 2. doboz, 1927. szeptember 14., II. rendes ülés, 75/1927–28.; Uo. FJTJK 7. doboz, 1927. szeptember 15., 531/1926–27.

⁴³⁸ *HK.*, 1927. március 1., XXXV. évf., 5. sz., 50. p.; Az 1926. november 24-i III. kari tanácsai ülésen szavaztak a professzorok arról, hogy meghívják-e *Iványi Bélát* a magyar jogtörténeti tanszék élére, amelyre titkosan, 11/10 arányban *Iványi* meghívására szavaztak. In: CSML FJTJK. 2. doboz, 1926. november 24., III. rendes kari ülés, 283/1926–27.

⁴³⁹ P. SZABÓ 2014a. 218. p.; P. SZABÓ 2017. 276. p.

⁴⁴⁰ *MKFJT Almanach*, 1928. 75. p.; CSML FJTJK 8. doboz, 1927. október 27., II. rendes ülés, 560/1927–28.

⁴⁴¹ HAMZA 2018.

után Iványi vette át.⁴⁴²

Magánéletében *rigorózus* ember hírében állt: 1929-ben pisztolypárbajra hívta ki a fiatal *Mályusz Elemért*, amiért kritikával illette gönci várostörténeti forráskiadványát; a párbaj során senki nem sérült meg. 1937-ben egy meggondolatlan cselekedetével bekerült a hírlapokba,⁴⁴³ ezért 1937. november 27-én „meggyengült idegállapotára” való hivatkozással előbb szabadságolását,⁴⁴⁴ majd 1938. június 1-i határidővel a nyugdíjazását kérte a szegedi egyetemtől.⁴⁴⁵ A nyugdíjazásával megüresedett egyházjogot ideiglenesen *Menyhárh Gáspár*, az alkotmány- és jogtörténetet újra *Erekly István* adta elő, egészen az egyetem visszaköltözéséig.⁴⁴⁶ Az események folytán a különféle társasági tagságairól – köztük akadémiai tagságáról is – lemondott és a körmendi herceg *Batthyány-Strattmann* család levéltárosaként tevékenykedett 1944-ig.⁴⁴⁷

Vonyarcvashegyen hunyt el 1964. január 20-án, a helyi köztemetőbe *corpusát* csak néhányan kísérték el.⁴⁴⁸ Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította 2008-ban.⁴⁴⁹

⁴⁴² P. SZABÓ 2014a. 2018. p.; a Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1933-ban erősítette meg ezen pozíciójában. CSML FJTJK. 18. doboz, 1933. január 23., 615/1932-33.; Uo. 24. doboz, 1935. április 20., VIII. rendes ülés, 1102/1934–35.

⁴⁴³ „Egy szegedi egyetemi tanár becsületsértő röpiratokat terjesztett egy előkelő szegedi úrilány személyével kapcsolatban. Az illető, Iványi Béla egyetemi tanár, akit a napokban nyugdíjaztak, el is költözött Szegedről, de anélkül, hogy tettét hajlandó lett volna megindokolni. A megbántott nő, dr. Inotay Ilona, az egyetemi könyvtár tisztviselőnője, annyira szívére vette a dolgot, hogy idegösszeomlást kapott majd vasárnap este megmérgezte magát. Súlyos állapotban szállították be a klinikára.” In: *Brassói Lapok*, 1937. december 1., XLIII. évf., 256. sz., 6. p.; „Inotay Ilona, Iványi professzor rágalomhadjáratának szenvedő hősnője, mint kiderült, öngyilkosságát azért követte el, mert az egyetemi könyvtárban váratlanul felmondták állását, amelyet december 1-én kellett volna elhagynia. A hivatalos körök kiemelik, hogy az elbocsátás és az erkölcsbotrány csak véletlen folytán került időbelileg egymás mellé és dr. Inotay Ilona valószínűleg a budapesti egyetemi könyvtárba kerül.” In: *Ujság*, 1937. december 7., XIII. évf., 278. sz., 2. p.

⁴⁴⁴ 1937. november 18-án Iványi Béla beszüntette előadásait és idegállapota helyreállítása végett fél éves betegszabadságát kérte és ugyanakkor a nyugdíjazásáért is folyamodott, majd november 20-án Szegedről eltávozott. Az Egyetemi Tanács sajnálattal, de tudomásul vette a tényt. In: CSML FJTR. 3. doboz, 1937. november 24., II. rendes ülés, 465/1937–38.; Uo. FJTJK. 30. doboz, 1937. november 19., III. rendkívüli ülés, 406/1937–38.

⁴⁴⁵ A VKM 1938. április 19-én kelt 12.352/1938. számú határozatában kimondta, hogy *Iványi Béla* köteles szolgálati idejét letöltötte 1938. április végével, így a teljes szolgálati kötelezettsége alól felmentette, és 1938. május 1-vel az 1912. évi LXV. törvény 31. §-a alapján saját kérelmére véglegesen nyugdíjba helyezte. A kar sajnálattal vette tudomásul a minisztérium levelét és rendelkezett Iványi arcképének a megfestéséről. CSML FJTJK 31. doboz, 1938. április 26., 1001/1937–38.

⁴⁴⁶ *8 Órai Újság*, 1937. december 7., XXIII. évf., 278. sz., 7. p.; CSML FJTJK. 24. doboz, 1937. november 23., III. rendes ülés, 407/1937–38.

⁴⁴⁷ P. SZABÓ 2014a. 219. p.; P. SZABÓ 2017. 277. p.

⁴⁴⁸ A távirati címkén Iványi Bélánét jelölték meg, miközben az 1931. évi oktató nyilvántartásban Iványi Bélát özvegyként tüntették fel és egy fia volt: Zoltán. A nyugdíjazási miniszteri leiratán feleségeként *Maléter Irén* szerepelt. CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 17., 283/1931–32.; Uo. 31. doboz, 1938. április 26., 1001/1937–38.; Gyászjelentések: *Dr. Iványi Béla*. In: Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_IA_IZ/?query=iv%C3%A1nyi%20b%C3%A9la&pg=84&layout=s (l. i.: 2019. szeptember 12.)

⁴⁴⁹ P. SZABÓ 2014a. 220. p.; P. SZABÓ 2017. 277. p.

IV. 3. 7. 2. Tudományos pályája

A levéltári kutatásaiban főként jogtörténettel és művelődéstörténettel foglalkozott. Behatóan vizsgálta *Mosóczi Zakariás* és *Telegdy Miklós* által a 16. században összeállított törvénygyűjteményt: a *Corpus Juris Hungarici*-t, valamint a kegyúri jogok történetét. Feldolgozta és közzétette több családi és városi levéltár (pl. Bártfa, Gönc, Eger) anyagát: „*Bártfa sz. kir. város levéltára 1319-1526*” (1910);⁴⁵⁰ „*Eperjes sz. kir. város levéltára 1245-1519*” (1931);⁴⁵¹ „*Göncz szabadalmas mezőváros története*” (1926)⁴⁵² és „*A városi polgárjog keletkezése, figyelemmel Buda és Pest városokra*” (1936);⁴⁵³ „*Debrecen és a Budai jog*” (1924).⁴⁵⁴ A magánlevéltárak kutatási eredményeinek bemutatásával jelent meg „*A Római Szent Birodalmi Széki Gróf Teleki család gyömrői levéltára*” (1932)⁴⁵⁵ című kötete.⁴⁵⁶

A fentiek mellett behatóan tanulmányozta a magyar nyomdászat és könyvkultúra történetét,⁴⁵⁷ a nemesi családok könyvgyűjteményeinek históriáját.⁴⁵⁸ A körmendi *Batthyány-Strattmann* család szolgálatában a Batthyány és a Festetics családok történetével is foglalkozott.⁴⁵⁹ Elindította és 1942–1943-ban maga szerkesztette a *Körmendi Füzetek* című forráskiadvány-sorozatot.⁴⁶⁰ 1912 és 1914 között a Magyar Történelmi Társulat titkára,⁴⁶¹ 1914-ben főtitkára⁴⁶² volt. Tudományos eredményei elismeréseként 1916-ban a Szent István Akadémia a rendes, 1920-ban a Magyar Tudományos Akadémia a levelező tagjai közé választotta. 1922. december 11-én „*Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése*”⁴⁶³ címmel tartotta székfoglaló előadását,⁴⁶⁴ de a korábban hivatkozott

⁴⁵⁰ IVÁNYI BÉLA: *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319-1526*. I. kötet, Budapest, 1910.

⁴⁵¹ IVÁNYI BÉLA: *Eperjes szabad királyi város levéltára*. (Archivum Liberae Regiaeque Civitatis Erjes. 1242-1526. Szeged városi nyomda és könyvkiadó rt., Szeged, 1931.

⁴⁵² IVÁNYI BÉLA: *Gönc szabadalmas mezőváros története*. Karcag, 1926.

⁴⁵³ IVÁNYI BÉLA: *A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra*. Budapest, 1936.

⁴⁵⁴ IVÁNYI BÉLA: *Debrecen és a Budai jog*. Debrecen, 1922.

⁴⁵⁵ IVÁNYI BÉLA: *A római szent birodalmi Széki gróf Teleki család gyömrői levéltára 1245-1526*. I-II. kötet, Szeged, 1931-1932.

⁴⁵⁶ BALOGH 1997. 41. p.

⁴⁵⁷ IVÁNYI BÉLA – GÁRDONYI ALBERT: *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577-1927*. Budapest, 1927.; IVÁNYI BÉLA: *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon 1331-1600*. Budapest, 1937.

⁴⁵⁸ MTA Tagajánlások, 1920. 26-28. p.; lásd: IVÁNYI BÉLA: *A Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család története 1458-1526*. Budapest, 1928.; IVÁNYI BÉLA: *A márkusfalvi Máriásy család levéltára 1243-1803*. Lőcse, 1917.

⁴⁵⁹ DEGRÉ 1964. 295-296. p.

⁴⁶⁰ PAPP 1942. 405-407. p.

⁴⁶¹ BpK., 1912. október 30., XLVI. évf., 247. sz., 3. p.

⁴⁶² BpH., 1914. május 15., XXXIV. évf., 114. sz., 15. p.

⁴⁶³ IVÁNYI BÉLA: *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése*. Budapest, 1926.

⁴⁶⁴ lásd.: IVÁNYI BÉLA: *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése*. Budapest. 1926. 135. p.

botránya miatt az akadémiai tagságáról 1937-ben lemondott.⁴⁶⁵

1931-ben a Ferenc József Tudományegyetem azidei rektora, *Kováts Ferenc* nyújtotta át részére azt a kitüntetést (*Polonia Restituta* rend parancsnoki keresztje), amelyet a lengyel-magyar barátság elmélyítése körül szerzett tudományos munkássága elismerésül adományozott részére a Lengyel Köztársaság elnöke.⁴⁶⁶ A következő évben, 1932-ben *III. Viktor Emánuel* olasz király Iványi Béla szegedi egyetemi tanárt a magyar-olasz történelmi kapcsolatok elmélyítése és ezzel kapcsolatos tudományos munkásságának elismerése jeléül az olasz koronarend tiszti keresztjével tüntette ki.⁴⁶⁷

Professzori pályafutása alatt a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társulat választmányi tagja, a Magyar Statisztikai Társaság választott tagja, a debreceni Tisza István Tudományos Társaság választmányi, a Váci Múzeum Egyesület levelező tagja, a szegedi Dugonics Társaság és az Országos Községi Törzskönyvbizottság tagja, a „bronz *signum laudis* a kardokkal” és a „német flandriai kereszt” tulajdonosa volt.⁴⁶⁸

IV. 3. 8. Összegezve

A professzori arcképcsarnok ezen szűk szeletét végigtekintve megállapíthatjuk, hogy egyetemi oktatóink rendkívül aktív tevékenységet láttak el munkájuk során nem csak a tudományos, hanem az egyetemi életben egyaránt. *Kolosváry Sándor* magánjogásznak tekintjük, munkássága révén valójában a jogtörténészethez állt közelebb. Kolosváry Sándor alkotótársa *Óvári Kelemen* volt, közösen hozták létre a legnagyobb jogtörténeti alkotásaikat, amelyekbe – mint láthattuk – a fiaikat is bevonták. Óvári egész oktató pályája során, nagyon gyakran szürke eminenciásként működött közre, holott az egyik legnagyobb műveltséggel és nyelvismerettel rendelkező tanára volt a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemnek.

Bochkor Mihály a jogtörténeti tanszék komoly reményű professzora volt, korai halála azonban megakadályozta a kibontakozását, miközben a román megszállás alatti kolozsvári helytállása és kitartása mindez ideig elismerés nélküli. Utódai, *Erekly István*, majd *Iványi Béla* az Állam- és Jogtudomány Kar termékeny professzorainak a táborába tartoztak. Erekly a közigazgatási jogunk egyik, ha nem a legnagyobb szakértőjeként van mind a mai napig számontartva, miközben oktatói pályafutásának jelentős részét a

⁴⁶⁵ HAMZA 2018.; P. SZABÓ 2017. 277–282. p.

⁴⁶⁶ PH., 1931. június 7., LIII. évf., 126. sz., 11. p.

⁴⁶⁷ BpH., 1932. június 9., LII. évf., 126. sz., 6. p.

⁴⁶⁸ MKFJT Almanach, 1927. 32. p.; Egyetemi Almanach. 1995. 42. p.

jogtörténeti kurzusok vezetése tette ki. Valódi jogász *polihisztorként* tekinthetünk rá. Iványi Béla pedig Óvárihoz hasonlóan a középkori jogtörténeti dokumentumok feltérképezésének, fordításának és publikálásának szentelte tudományos pályafutását, ugyanakkor még professzor korában igazán jelentős nemzetközi elismerésekkel méltatták a nemzetközi kapcsolatok terén elért érdemeit (olasz és lengyel érdemrend).

IV. 4. Jogász doktorok *sub auspiciis Regis* avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen

IV. 4. 1. *A sub auspiciis Regis kifejezés jelentése*

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1896 és 1919 között 28 személyt avattak *sub auspiciis* doktorrá, ezek közül tizenkilenc jogszigorlót,⁴⁶⁹ mint állam- vagy jogtudományi doktort. Ezen adat jól érzékelteti a jogászképzés dominanciáját az egyetemen. Érthető, hiszen évente közel száz jog- és államtudományi hallgató, sőt az 1905/1906. és 1906/1907. tanévekben évente több, mint ötszáz jogász kapta meg a jogtudori diplomáját ezen oktatási intézményben.⁴⁷⁰

A jog- és az államtudományi doktori címek pontos jelentését a latin elnevezésük alapján jobban meg lehet érteni: a jogtudományi doktor a jogtudományokból képesítést szerzett jogász volt, mert ebből államvizsgázott és ezáltal kapta meg a *doctor iuris* címet. Az államtudományi doktor a *doctor rerum politicum*, aki a mai értelemben az államigazgatásból szerzett doktori titulust. Mindezt az 1874. február 5-én kelt rendeletével szabályozta a vallás- és közoktatási miniszter, amely alapján egy jogtudományi és egy államtudományi államvizsgálat (vizsga) létezett, amelyek közti választást a joghallgatóra bízták. Nem volt ritkaság az „*utriusque*” doktori titulussal rendelkezés, azaz a jogi és az államtudományi doktori címmel egyaránt bírók köre viszonylag tág volt.⁴⁷¹

Ferenc József a 33/1888. számú rendelettel, 1888. augusztus 26-án újította meg a korábbi császári védnökség alatti doktoravatásról szóló rendeletet, amely a következőket szabályozta. A Bécsi Egyetem négy karán legfeljebb három, a többi egyetem minden fakultásán csak egy hallgató számára kérhették az ily módon való felavatást. Szintén elengedhetetlen volt a középiskolai és egyetemi kitűnő bizonyítvány, a végig kifogástalan erkölcsi magatartás, és ha egyezés volt két jelölt között, akkor az édesapa állam iránti érdemeit vették alapul. 1889 és 1918 között Ausztriában a Bécsi Egyetem 83, a Grazi Egyetemen 19, az Innsbrucki Egyetemen 22, a salzburgi katolikus teológián pedig 2

⁴⁶⁹ A Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán ugyanezen időintervallumban összesen 30 főt avattak kiegészítő doktorként. ECKHART 1936. 680. p.

⁴⁷⁰ A kolozsvári m. k. Ferenc József Tudományegyetem Tanácsa és Doktori évkönyve 1900/2. – 1905/6. II. kötet. Elkészült Dr. Szádeczky Lajos rektorsága alatt. Kolozsvár, 1910/11. In: DJCAN KFJTR 315. fond, 114. álg.; A tudományegyetemen doktori oklevelet s egyéb képesítést nyertek száma 1901-től 1907-ig Magyarországon (táblázat). In: A m. kir. kormány 1907. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Atheneum, Budapest, 1909. 375. p.

⁴⁷¹ LADÁNYI 2007. 10–11. p.

személyt avattak fel *sub auspiciis Imperatoris*.⁴⁷²

Magyarországon az első ilyen jellegű avatás (*sub auspiciis Imperatoris*) 1805-ben zajlott, amikor is *Eötvös Ignácot*, Loránd nagyapját jogászdoktorrá avatta I. Ferenc osztrák császár és magyar király nevében *gróf Széchenyi Ferenc* helyettes országbíró.⁴⁷³ *Eötvös* záróvizsgálója is különleges volt, hiszen *Brunswick József* tárnokmester is jelen volt rajta, ugyanis a *sub auspiciis* kezdetben nem az avatáson, hanem a záróvizsgán való uralkodói részvételt jelentette.⁴⁷⁴ Ezen intézmény továbbfejlesztése egyébként *Mária Teréziához* köthető, aki a meglévőt kiterjesztette a jogázképzésre, majd pár évtizeddel később I. Ferenc a jogi kar számára tette kizárólagossá.⁴⁷⁵

Valamennyi későbbi kitüntetéses doktori avatás közös jellemzője, hogy az uralkodónak⁴⁷⁶ vagy valamelyik képviselőjének jelenlétében került rá sor, hiszen a neve is ezt hordozta magában: *sub auspiciis*, azaz a felügyelete alatt, jelenlétében. Az ünnepélyes keretek között tartott avatásokon – amelyek egyben az egyetemi tanács ülései is voltak – 1867 után legtöbbször a kultuszminiszter vagy az államtitkára elnökölt és mondott beszédet,⁴⁷⁷ akiket ténylegesen az uralkodóhoz méltón kezeltek.⁴⁷⁸

A legfontosabb formai eleme az aranyékszer volt, amelyet az avatott a király képviselőjétől vehetett át. *Eötvös Ignác* még aranyláncot kapott, utána az első világháború végéig aranygyűrűt⁴⁷⁹ vehettek át a kitüntetettek.⁴⁸⁰ A külső oldalán *Ferenc József* monogramja, a belsőn az avatott neve és az avatás dátuma volt látható.⁴⁸¹

⁴⁷² A császári védnökség mellett doktorrá avatott korábban egy nagy értékű aranyláncot (mint *Eötvös*), vagy a császár képmásával ellátott érmet kapott, végül 1888 után briliánsgyűrűt ajándékozott az uralkodó. WALTER BRUNNER 1990. 5–8, 36–37. p.; HAMZA–HOFFMAN 2014. 852. p.

⁴⁷³ HAMZA–HOFFMAN 2014. 849. p.; *Agramer Zeitung*, 1897. november 11., 72. évf., 258. sz., 3–4. p.; Az ilyen jellegű avatások később is többnyire az apának szóltak, és nem a gyermekének, akit valójában avattak. ECKHART 1936. 175, 239. p.

⁴⁷⁴ ECKHART 1936. 175, 239. p.

⁴⁷⁵ KÁNTOR 2013. 110. p.

⁴⁷⁶ Egyedül Debrecenben vett részt a király: *IV. Károly* 1918. október 23-án. *Az Est*, 1918. október 24., IX. évf., 249. sz., 3. p.; lásd: KÁNTOR 2013. 114–118. p.

⁴⁷⁷ HAMZA–HOFFMAN 2014. 850–851. p.

⁴⁷⁸ POLYÁK 2014a.

⁴⁷⁹ KÁNTOR 2013. 111. p.

⁴⁸⁰ HAMZA–HOFFMAN 2014. 851. p.

⁴⁸¹ A gyűrű fején körben 14 nagyobb briliáns volt, közepén a király nevének kezdőbetűi s felettük a királyi korona apró gyémántokból kirakva. KÁNTOR 2013. 113. p.; *Sárospataki Református Lapok*, 1909. január 31., V. évf., 5. sz., 49. p.

IV. 4. 2. Az avatás menete

Az avatási szertartásnak szigorú rendje volt, amelyet az adott egyetem magának alakított ki, mindezek az avatási ünnepségről készült jegyzőkönyvekből tudhatók meg.

Elsőként a rektor vonult be a díszöltözékében, a talárban az egyetem díszjelvényeit viselve, előtte vonult a szintén díszöltözötű rektori pedellus, aki a rektori jogart hordozta. Őket követte az egyetem tanácsjegyzője. Utánuk a prorektor, a kari dékánok, illetve a prodékánok következtek talárban, hivatali jelvényeikkel ellátva.⁴⁸² A felavatandó frakkban és kesztyűben a helyszínen várta a tanács bevonulását. Mindezek után a rektor megnyitotta az ünnepi ülést, üdvözölte a megjelenteket, kiemelten az avatandót, és felkérte a jelölt karának dékánját, hogy ismertesse a hallgató életútját, illetve az egyéb adminisztratív információkat. Ezt követően a rektor felkérte a prorektorokból és a kari dékánokból álló küldöttséget, hogy értesítse az ünnepi ülés megnyitásáról a király képviselőjét, aki csak ekkor lépett be a díszterembe. A rektor felszólította a jelöltet, hogy ismertesse tudori értekezését, ami a mai szakdolgozatnak felelt meg.⁴⁸³

Ezek után következett a tényleges avatás: a hallgató ismételten előterjesztette a felavatása iránti kérelmét, amelyet a rektor elfogadott és felhívta őt fogadalomtételre, amelynek elhangzása után a kari dékán a jelöltet doktorrá avatta, akit az egyetemi tanács tagjai „*doktorrá fogadom*” szavakkal és kéznyújtással illelték. Az ifjú doktor köszönetnyilvánítása után a rektor átnyújtotta részére az oklevelet és felszólította, hogy járuljon a király képviselője elé, aki az ünnepi beszéde keretében adta át a doktori gyűrűt. Az avatott a válaszában megköszönte a gyűrűt és kérte köszönetének a tolmácsolását az uralkodó felé. Ezt követően a rektor köszönte meg a királyi képviselő közreműködését és további jókívánságokkal kísérve bezárta az ünnepi ülést. Az esemény valamely díszteremben folytatódott, ahol a prominens meghívottak a frissen felavatott doktor díszebédjén vettek részt.⁴⁸⁴

IV. 4. 3. A jogszabályi háttér

A *Budapesti Közlöny* 1893. évi július 20-i számában *Csáky Albin* közoktatási miniszter kihirdette, hogy az uralkodó, *Ferenc József* engedélyezte a *sub auspiciis* avatás

⁴⁸² *Magyar Polgár*, 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 5. p.

⁴⁸³ A tudori értekezés tartalmilag a mai szakdolgozattal lehetett egyenértékű. LADÁNYI 2007. 10. p.

⁴⁸⁴ POLYÁK 2014b.

intézményének a megújítását.⁴⁸⁵ A kar indítványára az egyetem tanácsa tehetett javaslatot a vallás- és közoktatásügyi miniszternek.⁴⁸⁶ A budapesti egyetem összes karainak hallgatói közül legfeljebb kettő, a kolozsvári egyetem hallgatói közül pedig egy személy volt javasolható, továbbá kizárólag az erkölcsileg teljesen kifogástalan doktorjelöltek voltak figyelembe veendőek, akik mind a gimnáziumi, mind az egyetemi tanulmányaikat „általában” jeles eredménnyel teljesítették, és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges összes szigorlataikat is kitüntetéssel tették le.⁴⁸⁷ Véleményem szerint e kikötés engedett mozgásteret mind a minisztérium, mind az egyetemek részére, hiszen nem követelte meg minden esetben a kitűnő átlagot, hanem mérlegelési hatáskört biztosított az érintetteknek. Az egyetemek gyakran megpróbálták „rugalmasan” értelmezni a rendeleti szabályokat. „Az általában kifejezést a karok gyakran úgy értelmezték, hogy a gimnáziumi osztályzatok „túlnyomó része”, de nem feltétlenül az összes legyen jeles.” Ennek következtében a közoktatási miniszter 1934-ben úgy határozott, hogy az „általában” kifejezést értelmezi, és pedig, hogy a jelöltnek a gimnázium valamennyi osztályában valamennyi tantárgyból jeles eredménnyel kellett rendelkeznie, „*esetleg az ének és torna kivételével.*”⁴⁸⁸

Egyenlőség esetén azonban előnyben részesült az a pályázó, akinek az apja a „*haza körüli szolgálataival érdemeket szerzett.*” Ezzel szubjektív elemet is beemeltek az elbírálási szempontok közé. Megítélésem szerint egyenlő körülmény nincsen egyetlen hallgató között sem, hiszen tanulmányaikban, még ha az érdemjegyek azonosságot is mutatnak, akkor is van eltérés: több feladatot vállal tudorként, kreatívabb, gyorsabb – jobb problémamegoldó, dogmatikusabb. Ezek, ha nem is tűnnek objektívebbnek, mint az atyai tevékenységek alapján való rangsorolás, de tényadatok alapján rangsoroltak volna. Ezáltal a szülő státusza is befolyásolhatta egy-egy gyermek kitüntetéses avatását, amelyet később megfigyelhetünk. Nem volt szerencsés ezen elem feltüntetése a szabályozásban, amelyet később a *sub auspiciis Gubernatoris* avatásnál formailag ki is vettek. E rendelet az 1893/1894. tanévtől lépett életbe.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ BpK., 1893. július 20., XXVII. évf., 164. sz., 1. p.; 28.418./1893. számú kultuszminiszteri szabályrendelet.

⁴⁸⁶ BpH., 1903. december 28., XXIII. évf., 356. sz., 6. p.

⁴⁸⁷ POLYÁK 2014a.

⁴⁸⁸ POLYÁK 2014a.

⁴⁸⁹ HK., 1893. augusztus 1., I. évf., 15. sz., 1–2. p.; 1893. évi július hó 18-án kelt 28.418 számú VKM rendelet.

IV. 4. 4. Kolosváry Bálint avatása

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az első jogi és egyben a második egyetemi⁴⁹⁰ *sub auspiciis Regis* avatás Kolosváry Bálinté⁴⁹¹ volt. A források hiányában és tekintettel arra, hogy az avatási eljárás minden esetben ugyanazon forgatókönyv alapján folyt, ezért Kolosváry Bálintét a jeles magánjogászét emelem ki, és a későbbi avatottakra csupán utaló jelleggel térek ki.

Kolosváry Bálint jogdoktorrá való *sub auspiciis Regis* felavatását az 1896. évi december 23-án kelt döntésével engedélyezte az uralkodó, azonban nem a vonatkozó tanévre, hanem az eggyel korábbira. Az uralkodó képviselőjére Zsilinszky Mihályt, a VKM államtitkárát jelölték ki.⁴⁹²

A kérelem felterjesztése a hallgatónak vagy *pro forma* saját kérésére, vagy közvetlenül kari hatáskörben történt, azonban végső esetben mindig maga a kar döntötte el, hogy felterjeszti-e a minisztériumhoz a hallgatót vagy sem. A gyakorlat szerint, ha a tanács méltónak és megfelelőnek találta a jelölt kérvényét, akkor támogatással látta el, ha nem, akkor nem terjesztették fel, és vártak a következő jelöltre a vonatkozó tanévben.⁴⁹³ Ha igen, akkor választhattak, hogy pártoló nyilatkozattal vagy anélkül teszik ezt meg – az előbbi esetében a kar teljes támogatásáról tett tanúbizonyságot, és azt szívéllyesebben fogadta a minisztérium. Azonban végül maga az uralkodó döntött az avatottakról, a miniszter javaslatára, így olykor megtörténhetett, hogy a kari támogatás nélkül fogadta el valakinek az avatási kérelmét.

Kolosváry Bálint maga kérte az avatásának a lefolytatását, és az erről szóló dokumentumot 1896. október 12-én nyújtotta be, mindehhez 22 darabból álló mellékletet csatolt, majd október 15-én pótkérvényben tájékoztatta a kart – tekintettel arra, hogy a felhívás és a szabályzat kifejezetten nem tartalmazta a tudori értekezése csatolásának a kötelezettségét –, hogy szíveskedjenek a pályamunkáját elfogadni értekezés gyanánt, amelynek címe *A magyar hozomány* volt. Mindezt meg is tette a kari tanács, azonban jelezték számára, hogy amint a tulajdonképpeni értekezése is készen van, azt utólagosan

⁴⁹⁰ A Kolozsvári Tudományegyetemen Filep Gyula orvosjelöltet, Perédi József tanár rokonát *sub auspiciis Regis* avatták fel. Az ünnepély rendkívüliségét emelte az a körülmény, hogy a kolozsvári egyetemen ez volt az első ilyen jellegű avatás. PÉTERFI DÉNES – KOVÁCS JÁNOS (szerk.): *Keresztény Magvető*. XXXI. kötet, Kolozsvár, 1896. 113. p.

⁴⁹¹ DJCAN FFJTR 315 fond, 27. doboz, 568/1896–97.; DJCAN KFJTR 485., 487.; 488., 491., 493., 495., 497., 499. kötetekben a születési dátumánál 1875. január 5. szerepel, amelyet a hallgató maga tölt ki, így ezen dátumot kell hivatalos születési dátumnak elfogadni, a közvélekedésben ismert január 25.-tel szemben.

⁴⁹² BpK., 1897. január 8., XXXI. évf., 5. sz., 1. p.; HK., 1897. január 15., V. évf., 2. sz., 29. p.

⁴⁹³ *Előadói vélemény*. In: DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. számú határozat.

nyújtsa be, amely később meg is történt. Az összes kollokviuma és szigorlata tekintetében kitűnően teljesített, azonban a pályamunkát illetően nem jelölték meg, hogy milyen minősítéssel került elfogadásra, kizárólag a méltatását tartalmazta az irat, de mivel *sub auspiciis* terjesztették fel, így kitüntetéses minősítést érdemelt. Az október 15-én tartott rendkívüli tanácsülésen a kar támogatta és felterjesztésre ajánlotta a jelöltet, és további intézkedésre átadta a kérelmet az egyetemi tanácsnak. A jelölt az egyetemi pályaműveivel négyszer nyert különböző elismerést: szorgalmi, hely- és pályadíjat, legutóbbi művéről a szakma is elismeréssel nyilatkozott, amelyet 80 forintos díjjal jutalmaztak. 1893 májusától folyamatosan hallgatói és egyéb utazási ösztöndíjakban részesült a kiemelkedő tanulmányaira tekintettel.⁴⁹⁴

A kar az 1895/1896. tanévre vonatkozóan terjesztette fel *Kolosváryt*, hiszen a megelőző évben nem volt jelöltjük, aki megfelelt volna a feltételeknek. A jelöléseket kizárólag a tanév végén vagy a következő tanév elején tehették meg, azonban a naptári év végén nem volt lehetséges, kizárólag kivételesen. Ha jelen évre kérte volna az avatását, akkor a tanács javasolta volna, hogy várják meg az év végét, mivel azonban az 1895/96. tanévre kérte, amire más javaslat nem érkezett be, támogatták a kérését.⁴⁹⁵

A kandidált a kolozsvári evangélikus református kollégium főgimnáziumában tanult 1884-től 1892-ig, 1892. június 22-én állították ki az érettségi bizonyítványát, ahol minden tantárgyból mindvégig jeles volt, továbbá az érettségije is. Az egyetemi tanulmányai során a Jog- és Államtudományi Karon az 1892/1893. tanévtől az 1895/1896. tanévvel bezárólag mindvégig nagy szorgalmat tanúsított, ezt mutatták a jeles kollokviumvizsgák és az erkölcsileg kifogástalan magatartása.⁴⁹⁶ Az avatását követően az 1896/1897. tanévben a berlini *Friedrich-Wilhelms* és a párizsi *Sorbonne* egyetemeken jogi karain tanult.⁴⁹⁷

Az egyetemi tanács 1896. október 31-én rendes ülés keretében tárgyalta a kérdést, és egyhangúan a jelölt *sub auspiciis* felavatásának a felterjesztéséről döntött visszamenőlegesen a múlt tanévre vonatkozóan, mindezt 1896. november 11-én terjesztették fel az uralkodóhoz. A kérelem során tisztában voltak azzal, hogy az utolsó szigorlatát október 6-án tette le és a tudori értekezése is hiányzott, így csak az aktuális évre lehetett volna jelölni Kolosváryt, éppen ezért kértek különös kegyet az uralkodótól, tekintettel arra, hogy általában jeles és végig dicséretes erkölcsi magatartást tanúsított

⁴⁹⁴ DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. számú határozat.

⁴⁹⁵ DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. sz. hat.

⁴⁹⁶ DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/189697., 72. sz. hat.

⁴⁹⁷ CSML FJTJK 6. doboz, 1925. szeptember 29., 86/1925–26.

Kolosváry.⁴⁹⁸

A sajtó is beszámolt az avatásról és annak előzményeiről: *Zsilinszky Mihály*⁴⁹⁹ államtitkárnak, a király képviselőjének jelenlétében 1897. március 21-én⁵⁰⁰ Kolozsvárott avatták doktorrá *sub auspiciis Regis*.⁵⁰¹ Az államtitkár már előtte való éjjel megérkezett, a fogadására *Kolosváry Sándor, Kiss Mór, Klupathy Antal, Lindner Gusztáv és Lukács Adolf* professzorokat jelölte ki a rektor. Az ünnep a *Vigadó* dísztermében zajlott hatalmas tömeg kíséretében. Ezen eseményre a termet teljes nemzeti díszbe öltöztették, az uralkodó képe és a főbb címerek is kihelyezésre kerültek, amelynek berendezéséről a kijelölt rektori bizottság intézkedett. Az eseményen jelen voltak a város és a vármegye notabilitásai, a polgári és a katonai hatóságok vezetői, az egyetemi tanárok és maga az egyetemi fiatalság is. Az avatás a fentebb felvázolt rendben zajlott. *Kolosváry Bálint* is előadta értekezését, amelyet a házassági közszerzeményről írt,⁵⁰² ezután következett az eskütétel és a dékáni doktorrá fogadás. Az államtitkárt örömmel töltötte el, hogy ez az avatás már a második volt a Kolozsvári Tudományegyetem életében, és hálával utalt a királyra, aki atyai gondoskodással jutalmazta meg a szorgalmas tanulás érdemét. Az esemény zárásaként a bankettnek a New York Szálló adott otthont, ahol az államtitkár megszállt.⁵⁰³

Kolosváry Bálintnak kiemelkedő szerepe volt a Kolozsvári Tudományegyetem Szegedre költözésében, a *jurisprudentiában* pedig az egyik legjelentősebb magánjogászkunk volt. 1900-ban a magyar magánjog szakterületén egyetemi magántanári képesítést szerzett.⁵⁰⁴ A Kassai Királyi Jogakadémián az osztrák és a magyar magánjog rendkívüli tanára lett, majd ugyanitt nyilvános rendes tanárként tanított.⁵⁰⁵ 1906 augusztusától a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az ausztriai magánjogi tanszéken nyilvános rendkívül tanár, 1909 januárjától nyilvános rendes tanár lett, aztán 1910-ben, édesapja nyugdíjba vonulása után annak örökébe lépett a magyar magánjogi

⁴⁹⁸ DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/1896–97.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1897. doboz, 1553–1897.

⁴⁹⁹ A miniszterrel való levelezésből kiderült, hogy *Zsilinszky Mihály* január 23. és 25. között szeretne volna az avatást, azonban az előkészületek elhúzódása és *Kolosváry Bálint* berlini tanulmányi tartózkodása okán a rektor március végét vagy április elejét javasolta. DJCAN KFJTR 27. doboz, 567/1896–97.

⁵⁰⁰ DJCAN KFJTR 27. doboz, 567/1896–97.

⁵⁰¹ *BpH.*, 1897. március 16., XVII. évf., 75. sz., 8. p.

⁵⁰² A biztosabb odaítélhetőség kedvéért a pályamunkáján túlterjedően külön doktori értékezést is benyújtott, amelyet már a közszerzemény témájában írt. DJCAN KFJTR 26. doboz, 182/1896–97, 72. számú határozat.

⁵⁰³ *BpH.*, 1897. március 22., XVII. évf., 81. sz., 4. p.; *PN.*, 1897. szeptember 17., XLVIII. évf., 259. sz., 9. p.; *Vasárnapi Újság*, 1897. április 4., XLIV. évf., 14. sz., 220. p.; *Beszédek KMKFJTR* 1897. 37., 83–88. p.

⁵⁰⁴ *Almanach*, 1971. 30. p.

⁵⁰⁵ *MTCN*, 1906. 332. p.

tanszék élén.⁵⁰⁶ Az egyetemi és kari vezetésben is aktív szerepet vállalt: 1919-től 1921-ig rektorként irányította az intézményt.⁵⁰⁷ 1919. május 11-én választották meg rektornak,⁵⁰⁸ a jogi kar dékáni hivatalát és annak hivatalos iratait *Menyhárh Gáspárnak* – utódának a kar élén – Kolosváry a saját lakásán adta át, amelynek okát a megváltozott politikai helyzetben kell keresni.⁵⁰⁹

1920 szeptemberében került sor a román tanévnyitóra, majd októberben a magyar rektort kilakoltatták az egyetemi épületből, ezáltal Kolosváry Bálint hivatalban lévő, de „*egyetem nélküli*” rektorrá vált. *Schneller István* rektor, a hivatalát az 1919/1920. tanévre megválasztott rektornak, Kolosváry Bálintnak 1919. szeptember 1-én „birtokon kívül” adta át, ugyanis május 12-e óta az egyetem minden vagyona és egész felszerelése a románok kezében volt.⁵¹⁰ Kolosváry Bálint 1921-től a Szegedre⁵¹¹ költözött⁵¹² egyetem magyar magánjogi tanszékének nyilvános rendes tanára lett 1928-ig. Az egyetem őt jelölte az 1927-ben újjászervezett Felsőházba, *Tóth Károly* helyére,⁵¹³ amelynek – munkahelyváltás miatt – csupán 1928 novemberéig volt tagja.⁵¹⁴

Kolosváry Bálint tevékenységét később azzal honorálta az egyetem, hogy megkapta az egyetem első érméjét, amelyet azzal a céllal alapítottak, hogy a kimagasló tudományos szolgálatot teljesítők kapják, akik ezen belül a tudományegyetem ügyét szolgálták. Az ügy apropóját Kolosváry Bálint 40 éves tanári pályafutása szolgáltatta, amelyre a budapesti tudományegyetem jogi kara ünnepéllyel készült, ahol *Navratil Ákos* pesti jogi kari dékán köszöntötte a megjelenteket és az ünnepeltet, majd *Szladits Károly* nyújtotta át részére a

⁵⁰⁶ *Almanach*, 1971. 30. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 25–1906. doboz, 2486–1906., Uo. 1–1909. doboz, 32–1909.; Uo. 42–1910. doboz, 4194–1910.

⁵⁰⁷ CSML FJTR 1920. április 14., XIII. rendes ülés, 264/1919–1920.; Uo. FJTJK. 1. doboz, 1920. augusztus 12., 398/1919–20.

⁵⁰⁸ GAAL 2012. 117–119., 301–302. p.; *Márki Sándor* beszámolója alapján a küldöttek a rektort május 11-én választották meg, tekintettel arra, hogy a természettudományi kar a bölcsészettudományi kar felkérésére egy évre lemondott az ő sorából való választásról, így a jogtudományi karból *Kolosváry Bálintot* választották meg. A felterjesztő Bölcsészettudományi fakultás indoklásában kifejtette, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel jogi szaktekintéllyel bíró személy üljön a rektori székben. MÁRKI 1922. 118–119. p.; ÚJSZÁSZI 2010. 11. p.; CSML FJTJK 1. doboz, 1919. május 10., 549/1918–19.

⁵⁰⁹ CSML FJTJK 1. doboz, dátum nélkül, 10/1919–20.

⁵¹⁰ VINCZE 2006a. 36. p.; MÁRKI 1922. 123. p.; ÚJSZÁSZI 2010. 12. p.

⁵¹¹ Kolosváry érdemeit már 1930 őszén méltatta *Kiss Albert* akkori dékán, ugyanis kiemelte, hogy ha valaha megírják az egyetem történetét, akkor négy egyetemi tanárnak külön lapot kell szentelni: *Kolosváry Bálint*, *Tóth Károly*, *Menyhárh Gáspár*, *Szandtner Pál*. Ezen professzorok a legtöbbet tették azért, hogy az egyetem Szegedre kerüljön. CSML FJTJK 13. doboz, 1930. november 6., II. rendes ülés, 255/1930–31.

⁵¹² 1921. november 17-én a kari tanács üdvözölte *Kolosváry Bálintot*, aki hosszú idő óta először vett részt a kari üléseken, illetve *Erekly Istvánt* is, aki először, mint a Ferenc József Tudományegyetem tanára volt jelen. CSML FJTJK. 2. doboz, 1921. november 17., II. rendes ülés, 328/1921–22.

⁵¹³ RUSZOLY 2002. 269–270, 284–291. p.

⁵¹⁴ *Keleti Újság*, 1928. augusztus 23., XI. évf., 190. sz., 6. p.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. május 23., IX. rendes ülés, 1751/1927–28.; Uo. 2. doboz, 1928. szeptember 26., I. rendes ülés, 145/1928–29.; Uo. FJTR. 2. doboz, 1929. június 27., VII. rendes ülés, 2270/1928–29.

megfogalmazása szerint az egész magyar társadalom 600 oldalas jogi emlékalbumát, végül *Domanovszky Sándor* pesti rektor mondott beszédet. Ezután következtek a szegedi követek, a jogi kar nevében *Erekly István* dékán köszöntötte az ünnepeltet: „*És ha való az, amit Grosschmid tanít, hogy igazi jogász csak az olyan ember lehet, aki hazáját igazán szereti, annak ideáljaiban él és álmaiban álmodja, hogy jogász hazaszeretet nélkül olyan, mint a hajó, mely az óceán mélységeiben kívánná horgonyt vetni: úgy megállapítjuk, hogy az ideális jogásznak ezek kritériumai szinte megtestesülnek Kolosváry Bálintban.*” Végül *Baló István* rektor nyújtotta át Kolosvárynak az emlékérmét kimagasló érdemeinek elismeréséül. Legvégül a Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Jogászegylet üdvözölte a jubiláló professzort, amelyre Kolosváry megragadott levélben válaszolt.⁵¹⁵

1928 szeptemberétől a nyugdíjba vonulásáig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar magánjogi tanszékének volt a professzora;⁵¹⁶ az 1931/1932.⁵¹⁷ és az 1942/1943. tanévekben az ottani jogi kar dékánjának a pozícióját is betöltötte.⁵¹⁸ 1937-ben és 1942-ben ismét beválasztották a Felsőházba.⁵¹⁹ A tanítás mellett jogi szakíróként komoly tudományos sikereket ért el:⁵²⁰ 1922. május 11-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező,⁵²¹ majd 1934. május 11-től rendes tagjává vált,⁵²² a székfoglalóját 1935-ben tartotta meg,⁵²³ végül 1943. május 14-től 1946-ig ugyanott igazgatósági tag is lett.⁵²⁴ Mindezek mellett 1929-től 1946-ig az intézmény jogtudományi bizottságának előadója, 1947-től 1949-ig elnöke volt. 1947-ben az egyetemen nyugdíjazták és 1949-ben visszaminősítették az MTA „tanácskozó tagjává”. Rendes tagságát 1989-ben posztumusz állították helyre. 1954. augusztus 28-án, 80. életévében Budapesten halt meg, a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, azonban sírja mára felszámolás alá

⁵¹⁵ CSML FJTJK 3. doboz, 1923. május 9., 567–1922/23.; In: *DM.*, XV. évf., 259. sz., 1939. november 15., 5. p.; SZEMERJAY-PETRÁN 1939. 357–358. p.; CSML FJTR 5. doboz, 1939. november 29., III. rendes ülés, 639/1939–40.; Uo. FJTJK. 34. doboz, 1939. november 9., III. rendkívüli ülés, 235/1939–40.

⁵¹⁶ *HK.*, 1928. szeptember 1., XXXVI. évf., 18. sz., 264. p.; *BpK.*, 128. augusztus 19., LXII. évf., 189. sz., 1. p.; CSML FJTJK 10. doboz, 1926. szeptember 5., I. rendkívüli ülés, 23/1928–29.; A budapesti egyetemen a magyar magánjog tanszékének eredetileg két aspiránsa volt: *Almásy Antal* ítélőtáblai bírő, aki nem sokkal korábban lett magántanár, és Kolosváry Bálint, a szegedi egyetem professzora. Végül az egyetem jogi kara Kolosváryt hívta meg. *Ujság*, 1928. június 13., VI. évf., 132. sz., 4. p.

⁵¹⁷ *BpK.*, 1931. július 8., LXV. évf., 152. sz., 1. p.

⁵¹⁸ *MTCN*, 1943. 468. p.

⁵¹⁹ *Akadémiai értesítő*, 1942. 255–258. p.; *Pesti Hírlap*, (Továbbiakban: *PH.*) 1937. január 15., LIX. évf., 11. sz., 3. p.

⁵²⁰ FEKETE 1975. 151. p.; ÁMÁN 2018b. 39–40. p.

⁵²¹ CSML FJTJK 3. doboz, 1922. május 17., IX. rendes ülés, 684/1921–22.; A II. osztály A) alosztályába levelező tagnak való megválasztáshoz két jelenlegi tagajánlásra volt szükség, amelyeket *Finkey Ferenc* és *Reiner János* fogalmazott meg. *MTA Tagajánlások*, Budapest, 1922. 19–21. p.

⁵²² *MTA Tagajánlások*, 1934. 30–32.; ÁMÁN 2018b. 40–41. p.

⁵²³ Az elnöki üdvözlés a IX/3. számú mellékletben található.

⁵²⁴ *Akadémiai értesítő*, 1943. 13–14. p.

került.⁵²⁵ Később fia, *Kolosváry Gábor* továbbvitte a család hírnevét, ugyanis zoológus, etológus–etnológus, hidrobiológus, paleontológus lett.⁵²⁶

Kolosváry elsősorban a magyar magánjogot művelte, azonban a pályája első időszakában (1911-ig) az osztrák magánjog⁵²⁷ is élénken foglalkoztatta.⁵²⁸ Még kolozsvári működése idején az Erdélyi Református Teológia⁵²⁹ és a kolozsvári Református Egyházkerület főgondnoki tisztét is betöltötte – ezen a posztón is követte édesapja örökségét –, mint a korábban említett rektori és dékáni székben, utóbbinak tanácsbírói és világi főjegyzője lett, később a fővárosban a Dunamelléki Református Egyházkerület tanácsbírói funkcióját is ellátta.⁵³⁰

Oktatói és tudományos tevékenysége rendkívül szerteágazó volt, a házassági vagyoni jogon belül a szerzeményi közösségről⁵³¹ írt egy tankönyvet. Kiemelten az örökléssal⁵³² foglalkozott, de a dologi jog iránt is érdeklődött. Mindezeket túl a vadászati jog⁵³³ és az automobil jog is foglalkoztatta, hiszen az előbbiről szintén írt egy tankönyvet, az utóbbiról előadást tartott az Erdélyi Múzeum Egyesület előtt.⁵³⁴ *Szladits Károly A magyar magánjog tankönyve*⁵³⁵ című klasszikusában a dologi jogi rész az ő a nevéhez fűződik.

⁵²⁵ GAZDA 1997. 216. p.

⁵²⁶ HORVÁTH, ANDOR: *Dr. Kolosváry Gábor*. In: *Szegedi Egyetem*, 1969. évf., 1. sz., 2. p.

⁵²⁷ A jogi kar eredetileg kizárólag kánonjogot, majd évszázadokig (egészen 1752-ig) római jogot tanított, viszont már a korai szakaszban nyilvánvalóvá vált, hogy a hatályos élő jog tanítása az állam célját szolgálja. Elsőként 1753-ban tanítottak helyi jogot, de ez nem jelent meg a tananyag szintjén. Végül évtizedekig nem történt változás, ugyanis 1787-ben csak azt írták elő, hogy a római jog előadásakor a polgári jogi könyvet is magyarázni szükséges, ugyanis az általános polgári törvénykönyv első része – az úgynevezett *Josephine-kódex* – ekkor lépett hatályba. Az 1787. évi tanterv szerint „*osztrák jog*” címmel napi egy órában tartottak előadásokat. Amikor az 1810. szeptember 7-i tanulmányi rendeletben megjelentek a helyi jogszabályok, akkor került be a tantervbe az osztrák polgári (civil) jog, mint az új polgári törvénykönyv *corpusa* is. HÖLDER 1898. 155–158. p.

⁵²⁸ DTT – Digitalizált Törvényhozási Tudástár: letöltés ideje: 2019. szeptember 12. <https://dti.ogyk.hu/hu/component/k2/item/309-kolosvary-balint>

⁵²⁹ *Ellenzék*, 1921. október 8., XLII. évf., 221. sz., 5. p.; Uo. 1921. október 11., XLII. évf., 223. sz., 3. p.

⁵³⁰ *Keresztény Közéleti Almanach*, első kötet, A–L., Budapest, 1940. 530. p.

⁵³¹ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A szerzeményi közösség a házassági vagyoni jog rendszerében*. Budapest, 1900.

⁵³² KOLOSVÁRY BÁLINT ET AL.: *Öröklési jog*. Singer-Wolfner, Budapest, 1902.; KOLOSVÁRY BÁLINT: *A magyar öröklési jog fejlődésének története*. Budapest, 1902.

⁵³³ KOLOSVÁRY BÁLINT: *Vadászati jog. Tanulmányok a jogtörténet, magánjogi dogmatika és a tételes magánjog köréből*. Studium, Budapest, 1923.

⁵³⁴ *Keresztény Közéleti Almanach*, 1940. 530. p.; KOLOSVÁRY BÁLINT: *Automobiljog, tekintettel az új osztrák automobil-törvényre, előadás az EME-ben, 1908. november 7-én.*; KOLOSVÁRY BÁLINT: *Neue Entwicklungstendenzen des ungarischen Immobilienrechtes*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T., Szeged, 1923. 57–74. p.

⁵³⁵ KOLOSVÁRY BÁLINT: *A dologi jog általános tanai*. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *A magyar magánjog*. V. Dologi jog. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1942.; KOLOSVÁRY BÁLINT: *A magyar magánjog tankönyve*. I–II. kötet, Politzer, Budapest, 1904., 1907., 1908.

IV. 4. 5. További avatottak

IV. 4. 5. 1. Avatások a századforduló előtt

I. A továbbiakban részletesen ismertetem az egyéb jogi kari *sub auspiciis Regis* avatottakat 1897 és 1919 között. A második *ifjabb Ferenc József* volt.⁵³⁶ Az avatása 1898. február 14-én szintén a Vigadó dísztermében zajlott, ahol az unitárius egyházkerület feje teljes ünnepi díszében, mint a felavatandó édesapja is jelen volt, rajta kívül *Szász Domokos* református püspök, *Fekete Gábor* királyi táblai elnök, *Svacsina Géza* polgármester-helyettes is tiszteletüket tették. A jelölt doktori tézisének a témája a büntetések feltételes elengedéséről szólt, amelyet a szokásnak megfelelően az avatás során röviden felvázolt.⁵³⁷ Az egyetemi tanács *Lechner Károly* egyetemi rektor vezetése alatt teljes díszben vonult be. A rektor üdvözlő szavai után *Lukács Adolf* professzor előadta a kitüntetett élettörténetét, ismertette a királyi leiratot, amely megengedte az avatást. Az uralkodó képviselőjében ismét *Zsilinszky Mihály* államtitkár volt jelen. Délután két órakor az egyetemi ifjúság a Központi Szálló dísztermében fényes bankettet tartott. Az államtitkár később megtekintette az egyetemi építkezéseket és este *Széchy Károly* egyetemi tanár vendége volt. A délután folyamán a tanítótestület a tanfelügyelő vezetésével, az egyetemi tanács, az ifjúsági egyesületek és magánosok tisztelegtek nála. Az államtitkár és kísérete az esti gyorsvonaton utazott vissza Budapestre.⁵³⁸ Kevés adat áll rendelkezésre az új doktor életrajzát tekintve, de feltehetőleg ügyvédként helyezkedhetett el Kolozsvárott. A *sub auspiciis* avatottak negyven éves évfordulóján szövetkezeti igazgatóként emlékeztek meg róla.⁵³⁹

II. A következő avatott a későbbi kiemelkedő közigazgatási jogász professzorunk, (idősebb) *Boér Elek*⁵⁴⁰ volt. 1898. november 5-én az uralkodó kivételesen engedélyezte, hogy a kolozsvári tudományegyetemen két személyt avassanak fel kitüntetéssel, köztük az egyik *Boér Elek*⁵⁴¹ államtudományi doktorjelölt volt az 1897/1898. tanévre

⁵³⁶ BpK., 1897. szeptember 28., XXXI. évf., 222. sz., 1. p.; HK., 1897. október 1., V. évf., 19. sz., 390. p.

⁵³⁷ *Kolozsvári Egyetem Lapok*, 1897. november 15., I. évf., 4. sz., 60–62. p.

⁵³⁸ PN., 1897. november 15., XLVIII. évf., 317. sz., 4. p.; *Magyar Ujság*, 1897. november 15., VI. évf., 316. sz., 2. p.; BpK., 1897. szeptember 28., XXXI. évf., 222. sz., 1.p.; *Beszédek KMKFJTR* 1898. 24., 64–70. p.

⁵³⁹ *Igazságügyi Közlöny*, 1899. október 17., VIII. évf., 10. sz., 308. p.; *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6. p.

⁵⁴⁰ *Idősebb Boér Elek* (Maroscsapó, 1872. november 26. – Újfehértó, 1952. január 8.)

⁵⁴¹ Édesapja *Boér Dénes* tordai alszámvevő, majd megyei tisztviselő volt. Csapón született 1872. november 26-án református családban. Egyetemi tanulmányait az 1892. június 22-én kiállított evangélikus református főgimnáziumi érettségije alapján kezdte meg. Feltehetőleg *Kolosváry Bálint* évfolyamtársa vagy osztálytársa volt a gimnáziumban, hiszen ugyanott és ugyanakkor kapták meg az érettségijüket. DJCAN KFJTR Joghallgatók származási íve: 485., 487.; 491., 499. kötet.

vonatkozóan.⁵⁴² Az aktusra 1898. november 15-én került sor, azonban mindezt viták és levelezések előzték meg, különösen az államtitkárral az időpont tekintetében, ugyanis *Zsilinszky Mihály* elfoglaltsága okán az időpont kijelölése nehézkes volt.⁵⁴³ Az avatáson Boért tiszteletbeli főszolgabíróvá is kinevezték Kis-Küküllő vármegyébe, ugyanis ott született.⁵⁴⁴ A kolozsvári és a külföldi tanulmányok után közigazgatási pályára lépett. 1906-ban a kolozsvári egyetemen magántanár, majd 1908-tól a közigazgatási és pénzügyi jog rendkívüli tanára volt. 1910. február 13-án nevezték ki rendes nyilvános egyetemi tanárrá. 1926-tól közigazgatási bíró lett, valamint öt éven át a washingtoni hármass vegyes döntő bíróságnál képviselte Magyarországot.⁵⁴⁵

III. A negyedik kitüntetett *Flórián Károly* ügyvédjelölt volt, akinek az államtudományi avatását 1900 szeptemberében engedélyezték.⁵⁴⁶ Flórián (az 1898/1899. tanévre) nem egyedüli doktorjelölt volt, Reinhold Béla (1899/1900. tanévre vonatkozólag) orvostanhallgatóval közösen avatták fel, utóbbi a fertőző betegségekről írta az értekezését. Az ünnepi ülés jegyzőkönyve alapján 1900. november 29-én 11 órakor kezdődött az avatás a Vigadó dísztermében, amelyen a rektor nem vett részt, hanem a prorektor *Fabinyi Rudolf* volt az elnök, a prorektori feladatokat pedig a helyettes-prorektor *Brandt József* látta el. Az ünnepélyre Budapestről ismét *Zsilinszky Mihály* államtitkárt fogadták, mint a király képviselőjét. Flórián a tudori értekezését *A magántulajdon és a Marx-féle szocializmus* címmel írta meg.⁵⁴⁷ A prorektor megnyitó- és üdvözlő beszéde után a két felavatott letette az esküt. Délután bankett volt a New York Szállóban, amelyen az államtitkár és az ifjúság a királyra mondott tósztot; utóbbi *Wlassics Gyula* miniszterhez üdvözlő táviratot is küldött. A bankett után az államtitkár a felsőbb leányiskola palotájába ment, ahol *Antónia de Gerandó* fogadta, majd este elutazott.⁵⁴⁸

⁵⁴² BpK., 1897. november 15., XXXI. évf., 263. sz., 1. p.; HK., 1898. december 1., V. évf., 23. sz., 483. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 25–1898. doboz, 3930–1898.; *Beszédek KMKFJTR* 1899. 22., 76–83. p.; HK., 1897. november 15., V. évf., 263. sz., 1. p.

⁵⁴³ Az egyetemi tanácsi jegyzőkönyv IV. és V. rendkívüli ülései alapján az avatás napjának november 20-át javasolta az egyetem, azonban az államtitkár válasza alapján november 28-át tűzték ki időpontnak. DJCAN KFJTR 29. doboz, 336/1898–99.

⁵⁴⁴ BpH., 1898. december 7., XVIII. évf., 388. sz., 12. p.

⁵⁴⁵ KENYERES 1967, 231. p.; *Almanach*, 1996. 27. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 5–1910. doboz, 446–1910.

⁵⁴⁶ BpH., 1900. október 25., XX. évf., 293. sz., 6. p.; Uo. 1900. november 5., XX. évf., 304. sz., 3. p.; DJCAN KFJTR 31. doboz, 441/1900–01.; HK., 1900. november 15., VIII. évf., 23. sz., 493. p.; CSML FJTK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 16–1900. doboz, 2758–1900.; Uo. 6–1901. doboz, 1030–1901.

⁵⁴⁷ DJCAN KFJTR 31. doboz, 592/1900–01.; *Orvosi Hetilap*, 1900. december 2., XLIV. évf., 48. sz., 763. p.

⁵⁴⁸ BpH., 1900. november 30., XX. évf., 329. sz., 8. p.; *Magyarország*, 1900. november 6., VII. évf., 292. sz., 8. p.; *Magyar Nemzet*, 1900. december 1., XIX. évf., 330. sz., 7. p.

Flórián az avatását követően rövid ideig bíró volt az eperjesi törvényszéken. 1901-ben magántanár lett az eperjesi evangélikus jogakadémián, ahol 1902-ben a közgazdaságtan, pénzügytan és statisztika nyilvános rendes tanárává nevezték ki. 1914-ben a berlini egyetemen működött. Az első világháborúban orosz hadifogságba került, megtanult oroszul és a harkovi egyetemen közgazdaságtant adott elő. 1918-ban hazatért, és a kassai jogakadémia tanára lett. 1922-ben a főiskola megszűnése után nyugdíjba vonult és Eperjesen élt, 1924 és 1928 között Eperjes polgármestere lett. Egyik alapító tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak Pozsonyban, az intézmény első alelnöke lett. Mindezek mellett aktív egyházi tevékenységet is folytatott: a sárosi ágostoni hitvallású evangélikus esperesség világi felügyelője volt. Főműve a korábbi értekezésének a továbbfejlesztése *Szocializmus és magántulajdon* címmel, amely 1901-ben jelent meg.⁵⁴⁹

IV. 4. 5. 2. Avatás a századforduló után

I. A következő Kiss Géza ügyvédjelölt és 1903. június 13. óta államtudományi doktor volt, aki valamennyi vizsgáját kitüntetéssel tette le. *Sub auspiciis* jogtudorrá való avatásához 1903. november 1-jén járult hozzá az uralkodó.⁵⁵⁰ Pisztory Mór jogi kari dékán 1903. december 14-én az avatandó üdvözlése során kiemelte, hogy a tudor elemitől kezdve kitűnő volt. Az avatáson jelen voltak a vármegye képviselői. A szokásoknak megfelelően Kiss Géza felolvasott részleteket a haszonbérekről szóló értekezéséből. Délután az egyetemi ifjúság bankettet rendezett a fölvavatott tiszteletére, ahol az első pohárköszöntőt Zsilinszky Mihály államtitkár mondta, majd Apáthy István rektor és Pisztory Mór dékán az államtitkárt üdvözlölte, Kiss Géza a tanári karra, végül Kiss Mór egyetemi tanár, az új doktor édesapja pedig a közoktatásügyi miniszterre mondott pohárköszöntőt. Az államtitkár avató beszédében reményét fejezte ki, hogy a kitüntetett ifjú a hazai jogtudománynak a közélet terén is hű és méltó képviselője lesz. „Hiszen a közélet küzdő terén alig van magasztosabb feladat, mint a jogot és igazságot, törvényt és alkotmányt

⁵⁴⁹ *Új idők lexikona*, kilencedik és tizedik kötet. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1938. 2480. p.; KENYERES 1967. 518. p.; *Huszedik század*, 1901., 2. sz., 38, 91, 193, 293. p.

⁵⁵⁰ *BpK.*, 1903. november 15., XXXVII. évf., 263. sz., 1. p.; *HK.*, 1903. december 1., XI. évf., 25. sz., 518. p.; 1903. november 31-én az I. rendkívüli ülés. In: DJCAN KFJTR 36. doboz, 45/1898–99.; *BpH.*, 1903. november 16., XXIII. évf., 315. sz., 5. p.; *Magyar Polgár*, 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 5. p.; *Magyar Polgár*, 1903. december 14., XXVI. évf., 279. sz., 4–6. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 28–1903. doboz, 2794–1903.

tisztelni, erősíteni és ha kell, megvédelmezni.”⁵⁵¹

Az 1903/1904. tanévben Kiss Géza Bonnban tanulmányúton vett részt, majd hazatérve, mint bírósági aljegyző, az igazságügyi miniszter behívta a minisztériumba. 1905-ben nevezték ki a nagyváradi jogakadémia rendkívüli tanárává, ahol magyar közjogot, majd 1912-től római jogot oktatott. Rá két évre a Debreceni Tudományegyetem római jogi tanszékének vezetésével bízták meg, ott töltött ideje alatt egyszer volt a jogi kar dékánja és egyszer az intézmény rektora. Sajnálatos módon karrierje hirtelen derékba tört. 1919-ben, amikor a kolozsvári egyetemi oktatóktól a román állam eskületételt követelt, Kiss Géza azon állásponton volt, hogy a kolozsvári oktatóknak nem kellene a hűségesküt megtagadniuk, s ezzel kapcsolatban az oktatók és családjuk megélhetésére hivatkozott. Megsértette az egyetemek közötti szolidaritást is a kolozsvári tudományegyetem felé: nem fogadta el a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem indexeit. Ezt követően a rektori szék átadását-átátvételét leszámítva nem jelentkezett a jogi karon és felszólítás ellenére sem kezdte meg az oktatást. Végül az 1920. június 24-én tartott rendkívüli („igazoló”) tanácsülésen állásából felfüggesztették és *damnatio memoriaeval* sújtották, majd 1920. december 3-án a fegyelmi bíróság állásától megfosztotta.⁵⁵²

Kiss Géza már korábban Erdélybe távozott, ahol az Erdélyi Román Kormányzótanácsnak, majd a bukaresti Igazságügyminisztérium erdélyi államtitkárságának volt szaktanácsosa. 1922-től Romániában országgyűlési képviselő, majd 1927–28-ban, illetve 1931–32-ben a Liberális Párt szenátora volt. 1933 és 1940 között Kolozsvárott ügyvédként tevékenykedett, végül 1940 és 1944 között Bukarestben folytatta gyakorló jogászi pályáját. 1944-ben a román Nemzetiségi Minisztériumban dolgozott államtitkárként. Pályafutása az államtitkári tisztségét követően visszakanyarodott a katedra felé: 1945 és 1951 között a Bolyai Tudományegyetemen, 1951 és 1953 között pedig a Jogtudományi és Közgazdasági Főiskolán római jogot és polgári jogot oktatott. 1970. január 11-én halt meg Kolozsvárott.⁵⁵³

⁵⁵¹ BpH., 1903. december 15., XXIII. évf., 344. sz., 9. p.; *Vasárnapi Újság*, 1903. december 27., L. évf., 52. sz., 875. p.; BpK., 1903. november 15., XXXVII. évf., 263. sz., 1. p.; PN., 1903. december 13., VIII. évf., 341. sz., 7. p.; PN., 1903. december 15., XII. évf., 286. sz., 6. p.; *Magyarország*, 1903. december 13., X. évf., 298. sz., 12. p.; *Magyar Nemzet*, 1903. december 15., XXII. évf., 298. sz., 10. p.; *Beszédek KMKFJTR* 1904. 43–50. p.

⁵⁵² *Tolnai Új Világlexikona*, 8. kötet. Tolnai nyomdai műintézet és kiadóvállalat részvénytársaság rt., Budapest, 1927, 306. p.; PN., 1903. december 15., VIII. évf., 343. sz., 7. p.

⁵⁵³ MADAI 2013. 3–10.p.; HOLLÓSI 2007. 26–27. p.; MUDRÁK – KIRÁLY 2012. 60. p.; HOLLÓSI – P. SZABÓ 2012. 145–146. p.; KOKOLY 2016. 24. p.

II. Az 1905. január 26-án kelt uralkodói hozzájárulással az 1903/1904. tanévre vonatkozóan *Pordea Gyulát* rendelték a jogtudományok *sub auspiciis* doktorává felavatni.⁵⁵⁴ A Budapesti Hírlap is beszámolt az eseményről, tekintettel annak kiemelt voltára: „kiváló jelentőséget adott az ünnepnek az a körülmény, hogy a fölavatott ifjú oláh nemzetiségű. *Pordea Gyula* már államtudományból kapott doktori oklevelet Győrött és most a jogi tudományból szerzett doktorátust.” A királyt ismételten *Zsilinszky Mihály* államtitkár képviselte, aki beszédével a jelenlevő románságra nagy hatást tett: „Ezen ünnepies pillanatban legyen elég csak két nagy tanulságot levonni, a magyar és nem magyar ajkú tanulók számára egyaránt. Az első tanulság az, hogy hazánkban nyelv és valláskülönbség nélkül minden egyes ifjú kivívhatja társainak és előjáróinak szeretetét és becsülését egyéni érdemei által. A másik tanulság pedig az, hogy a mi soknyelvű hazánkban nyelv és valláskülönbség nélkül mindenből hű és honszerető polgár lehet, ha minden körülmények között teljesíti hazafias kötelességét.”⁵⁵⁵ Az eseményen megjelent *Pordea* apja is, aki a szamosújvári görög-katolikus püspök titkára és kollégiumi tanár volt. Az ünnep után bankett volt, amelyet az ifjúság rendezett *Pordea* és *Zsilinszky* tiszteletére. *Kiss Mór* rektor *Zsilinszkyre*, *Posta Béla* Berzeviczy miniszterre emelte poharát. *Pordea* lelkes fogadalmat tett beszédében, hogy mindig hű fia marad a magyar hazának.⁵⁵⁶ Két hónappal később a kolozsvári ügyvédi kamara közhírré tette, hogy *Pordea Gyula* ügyvédet Kolozsvár székhellyel az ügyvédek névjegyzékébe felvette, még azon évben a bíróság román nyelvű tolmácsává is kinevezték. 1917-ben az igazságügyi minisztérium hivatalos közlönyének tájékoztatása alapján: „*dr. Pordea Gyula kolozsvári kir. törvényszéki román tolmács meghalt (17.160/1917. I. M. sz.).*”⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ *BpK.*, 1905. február 9., XXXIX. évf., 32. sz., 1. p.; *HK.*, 1905. február 15., XIII. évf., 4. sz., 52. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 13–1905. doboz, 269–1905.; Uo. 16–1905. doboz, 1541–1905.; DJBAN 3. köteg, 886/1903–04.

⁵⁵⁵ *Beszédek KMKFJTR* 1905. 39. p.

⁵⁵⁶ *BpH.*, 1905. március 12., XXV. évf., 71. sz., 11. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33., *Beszédek KMKFJTR* 1905. 35–43. p.

⁵⁵⁷ *MTCN*, 1917. 552. p.; *Magyarország*, 1905. június 23., XII. évf., 152. sz., 11. p.; *Igazságügyi Közlöny*, 1917. április 30., XXVI. évf., 4. sz., 169. p.; *Magyarország*, 1905. július 4., XII. évf., 161. sz., 16. p.

III. A hetedik és nyolcadik avatottakat: *Kovács Gábor* jogtudort államtudományi doktorrá, *Ausch Jenőt* pedig jogtudományi doktorrá⁵⁵⁸ avatták fel az 1904/1905. tanévre szólólag, amelyről 1906. február 18-án döntött az uralkodó.⁵⁵⁹ A kolozsvári hallgatóság *gróf Apponyi Albert* kultuszminiszter megjelenését kérte az április 24-i ünnepségre, tekintettel arra, hogy korábban erre ígéretet tett a szakminiszter, azonban mindaddig nem került rá sor.⁵⁶⁰ Végül *Molnár Viktor* államtitkár képviselte a királyt, aki *Bárány Gergő* miniszteri segédfogalmazó kíséretében érkezett Kolozsvárra egy nappal korábban. Az államtitkár beszédében kiemelte, hogy az uralkodói kegy általában a tudományos élet alkonyán mutatkozik meg, hiszen a „gazdag” múltat koronázza, addig az avatottak esetében a pálya kezdetén megszerzik ezen kegyet, éppen ezért komoly erkölcsi kötelezettséget vettek a vállukra.⁵⁶¹

Ausch később köztisztviselőként álló ügyvédje volt Kolozsvár városának, akit 1908 nyarán vettek fel az ügyvédi nyilvántartásba. Egyik legismertebb volt a városban, még a balesetéről is beszámoltak az újságokban. „*Ausch Kiss Mór egyetemi tanárnál volt látogatóban és amikor távozott, az emeleti lépcsőn megcsúszott és egyensúlyát veszítve leesett, és nyílt törést szenvedett.*”⁵⁶² *Kovács Gábort* a kitüntetéses avatását megelőzően egy évvel korábban, bár nem *sub auspiciis*, de a jogtudományok doktorává avatták szintén Kolozsvárott, ugyancsak még azon évben a Debreceni Jogakadémia nemzetgazdaságtani és pénzügytani Tanszékére nyert oktatói kinevezést, majd a Debreceni Tudományegyetem megalapításakor a Közgazdaságtan és Pénzügytan Tanszékére kapott professzori megbízatást. Halálát megelőzően először a kolozsvári tudományegyetemre távozott, majd a Tanácsköztársaság idején a budapesti tudományegyetem szociális közgazdasági tanszékének lett a vezetője, egészen 1920. január 27-i haláláig bezárólag, spanyolnátha következtében.⁵⁶³

⁵⁵⁸ Az első zsidó joghallgató, akit *sub auspiciis* avattak fel doktorrá a Ferenc József Tudományegyetemen. *Magyar Zsidó Lexikon*: <http://mek.niif.hu/04000/04093/html/0078.html> (l. i.: 2019. szeptember 16.)

⁵⁵⁹ *BpK.*, 1906. március 3., XL. évf., 52. sz., 1. p.; *HK.*, 1906. március 15., XIV. évf., 6. sz., 117. p.; *BpH.*, 1906. március 4., XXVI. évf., 62. sz., 10. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1906. doboz, 556–1906.; Uo. 18–1906. doboz, 1799–1906.

⁵⁶⁰ *BpH.*, 1906. április 20., XXVI. évf., 108. sz., 10. p.

⁵⁶¹ *BpH.*, 1906. április 22., XXVI. évf., 110. sz., 12. p.; Uo. 1906. április 25. 113. sz., 10. p.; *PN.*, 1906. április 25., LVII. évf., 113. sz., 10. p.; *Beszédek KMKFJTR* 1906. 6., 32–39.

⁵⁶² *Keleti Újság*, 1939. január 3., XXII. évf., 2. sz., 9. p.; *Brassói Lapok*, 1939. január 5. XLV. évf., 4. szám., 7. p.; *BpK.*, 1908. július 28., XLII. évf., 171. sz., 3. p.

⁵⁶³ *Újság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6. p.; KÁROLYI–SZABÓ–P. SZABÓ 2014a. 95–100. p.; KOVÁCS I. 2016. 201–211. p.

IV. A kiemelkedő Kuncz család egyik sarja, a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemek későbbi jeles professzora, *Kuncz Ödön*⁵⁶⁴ ügyvédjelölt volt az 1905/1906. tanév jogi doktorrá avatottja, amit 1906. december 4-én rendelték el.⁵⁶⁵ A hallgatóság korábbi kérésének ekkor tett eleget *gróf Apponyi Albert*, aki első alkalommal látogatott a városba. 1907. március 4-én került sor az ifjú doktor avatására, ahol a tudor felolvasta az értekezését, amely az állam céljáról szólt.⁵⁶⁶ Valójában e rendezvény egy kétnapos eseménysorozat része volt,⁵⁶⁷ ezen okból az ünnepélyes bankett és a további köszöntők elmaradtak, helyette a miniszter tiszteletére a New York Szállodában tartottak ebédet,⁵⁶⁸ ő később az egyetemi épületeket is meglátogatta.⁵⁶⁹ Nem kizárólag a hallgatók miatt utazott Kolozsvárra Apponyi, hanem az egyetemi építési munkálatok megtekintése céljából, amelyet a *Moldován Gergely* egyetemi rektor által kiadott program is felvázolt.⁵⁷⁰

A doktori ünnepély délelőtt 11 órakor vette kezdetét az egyetem aulájában, amelyet díszes és előkelő közönség töltött meg, amelyen az egyetemi tanárok nagy része díszmagyarban jelent meg. *Moldován Gergely* rektor megnyitó beszédében méltatta a királyi gyűrűvel való felavatás fontosságát, majd *Kossutányi Ignác* dékán felolvasta a királyi leiratot, amely engedélyezte, hogy *Kuncz Ödön*, aki összes vizsgáit kitüntetéssel tette le, királyi gyűrűvel avattassék fel. Délután a New York Szállóban levő szállásán küldöttségeket fogadott a miniszter: *Kuncz Elek* tankerületi főigazgató és fia, *Kuncz Ödön* az ifjú *sub auspiciis Regis* jogi doktor is tiszteletét tette.⁵⁷¹

Kuncz Ödön további szakmai pályafutását végigtekintve: külföldi tanulmányútját követően 1907 nyarán bírósági szolgálatba lépett, ugyanis a budapesti ítélőtáblára nevezték ki napi díjas gyakornokká. 1911-ben a kolozsvári tudományegyetemen magántanári képesítést szerzett, majd ugyanott 1914-ben a kereskedelmi jog nyilvános rendkívüli, 1916-ban nyilvános rendes tanára lett. 1913-ban igazságügy-miniszteri fogalmazóvá nevezték ki és a hiteljogi kodifikáció előadója lett. 1920 és 1927 között a Budapesti

⁵⁶⁴ Arad, 1884. január 18.— Budapest, 1965. március 19.

⁵⁶⁵ *BpK.*, 1906. december 20., XL. évf., 294. sz., 1. p.; *HK.*, 1907. január 1., XV. évf., 1. sz., 1. p.; *BpH.*, 1906. december 21., XXVI. évf., 350. sz., 9. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 37–1906. doboz, 3619–1906.

⁵⁶⁶ DJCAN KFJTR 44. doboz, 1456/1906–07., *Beszédek KMKFJTR* 1907. 7., 17–23. p.

⁵⁶⁷ *BpH.*, 1907. február 22., XXVII. évf., 46. sz., 11. p.; Uo. 1907. március 5., 55. sz., 8. p.

⁵⁶⁸ DJCAN KFJTR 44. doboz, 1344/1906–07.

⁵⁶⁹ *BpH.*, 1907. március 5., XXVII. évf., 55. sz., 8. p.

⁵⁷⁰ DJCAN KFJTR 44. doboz. 1344/1906–07.: Az elmekórtani, gyógyszer-tani, vegytani, állattani épületek, az anatómia, a botanikus kert, a könyvtár, a vásárolandó telkek voltak a március 4-i programban, majd március 5-én délelőtt az Erdélyi Múzeum-Egyetemesi gyűjteményét, a római katolikus, az evangélikus, az unitárius főgimnáziumot, a Kalazantiumot, a Farkas utcai templomot, a takarítók házát, az evangélikus teológiát, az egyetemi kórt, a Mensa Akadémiát; délután az állami felső leányiskolát, a süketnémák és a vakok intézetét, végül a tanítóképzőt látogatta meg.

⁵⁷¹ *PH.*, 1907. március 5., XXIX. évf., 55. sz., 8. p.; *PN.*, 1907. március 5., LVIII. évf., 55. sz., 13. p.

Közgazdasági Egyetemen, majd 1928 és 1949 között a budapesti tudományegyetem jogi karán a kereskedelmi és váltójog tanára volt. Részt vett a Szladits-féle *Magyar magánjog* egyes részeinek kidolgozásában. Az Igazságügyminisztérium megbízásából több kodifikációs tervet készített és tett közzé: *Törvénytervezet a részvénytársaságokról, a szövetkezetekről és a korlátolt felelősségű társaságokról* (1926); *Törvénytervezet a szövetkezetekről* (1934). 1930-ban lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (ajánlást *Balogh Jenő* rendes tag, *Fellner Frigyes* és *Erekly István* levelező tagok írtak), ezeken felül a Magyar Jogászegylet Gazdaságjogi Intézetének igazgatója, a Magyar Jogászegylet Hiteljogi Szakosztályának és a Német-Magyar Kereskedelmi Kamara választott bíróságának is elnöke volt.⁵⁷²

V. A következők között volt a későbbi Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiemelkedő nemzetközi jogász professzora, *Buza László*,⁵⁷³ akit *hegymegi Kiss Pállal*⁵⁷⁴ az 1907/1908. tanévre és *Hory Endrével* az 1906/1907. tanévre közösen avattak fel.⁵⁷⁵ E végett *Buza László* kinevezése a sárospataki jogi líceumban késett, azonban a helyzetet gyorsan orvosolták átmeneti időre, amíg Buza át nem vette a diplomáját.⁵⁷⁶

⁵⁷² KENYERES 1967. 1032–1033. p.; *Új Idők Lexikona*, 15-16. kötet, Budapest, 1939. 4056–4057. p.; *Révai*, 1935. 534. p.; *MTA Tagajánlások*, 1927. 17–18. p.; *MTA Tagajánlások*, 1928. 15–22. p.; *BpK.*, 1907. június 22., XLI. évf., 141. sz., 1. p.; *BpH.*, 1930. május 7., L. évf., 102. sz., 13. p.; BÁGYONI 1973. 1664–1673. p.; *Akadémiai Almanach*, 1937. 50–51. p.

⁵⁷³ *Buza László* (Sárospatak, 1885. február 8. – Budapest, 1969. október 18.): jogi tanulmányait kezdetben a sárospataki református jogakadémián, majd a kolozsvári tudományegyetemen végezte, ahol 1908-ban a jogtudományok, majd 1909-ben az államtudományok doktorává avatták. KENYERES 1981. 110. p.; *Almanach*, 1996. 30. p.

⁵⁷⁴ *Hegymegi Kiss Pál*: 1886-ban született Porcsalmán, Szatmár vármegyében Kiss Áron református püspök fiaként. A tanulmányait követően, 1909-ben az udvarhelymegyei főispáni titkár lett, majd később a belügyminisztériumba hívták be, ahol helyettes államtitkárságig emelkedett. A Független Kisgazda és Polgári Párthoz csatlakozván Debrecenben 1922. nemzetgyűlési, 1926. országgyűlési képviselőnek választották. Ezt követően karrierje lefelé kezdett ívelni, ugyanis 1926-ban Porcsalma nagyközség egyhangúlag megsemmisítette az 1909-ben számára ajándékozott díszpolgárságot, mert nem tartották a politikai magatartását összeegyeztethetőnek a közösség új díszpolgárával, *Bethlen Istvánéval* szemben. Állaspontjuk szerint Kiss Pál politikai magatartásával éppen azok táborát erősítette, akik az ország korábbi romlását előidéztek. A harmincas években jogi tanulmányokba kezdett és a debreceni egyetemen egyhangú kitüntetéssel tette le a jogi szigorlatokat, a diplomájának megszerzését követően ügyvédi pályára lépett. *Tolnai Új Világlexikona* 6. Budapest, 1927. 235. p.; *BpH.*, 1926. szeptember 5., XLVI. évf., 201. sz., 3. p.; *Magyarság*, 1936. május 24., XVII. évf., 119. sz., 19. p.; Uo. 1936. június 20., XLIII. évf., 140. sz., 4. p.

⁵⁷⁵ 1908. október 13-án kelt 123.203. számú közoktatásügyi miniszteri határozat. *BpK.*, 1908. november 29., XLII. évf., 275. sz., 3. p.; *HK.*, 1908. december 1., XVI. évf., 23. sz., 373. p.; *BpH.*, 1910. május 1., XXX. évf., 103. sz., 9. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 11–1909. doboz, 1045–1909.; *Beszédek KMKFJTR* 1909. 16., 21–28. p.

⁵⁷⁶ 1908-ban a sárospataki református líceumban a tanári kar a közjog-politikai tanszékre vonatkozóan alternatív ajánlatot tett, hiszen *Buza László*, akit a tanári kar fel akart kérni, nem mutathatta be doktori okleveleit, mert a kolozsvári tudományegyetem *sub auspiciis Regis* avatásra terjesztette fel. Az igazgatótanács a jelöltet megválaszthatónak tartotta, miután a jogtudományi és az államtudományi szigorlatait is letette, kizárólag a felavatására vártak. Erre tekintettel Buzát első helyen ajánlották a közjog-

1909. január 27-én történt az esemény *Molnár Viktor* államtitkár jelenlétében és *Schwöder Ervin* miniszteri titkár kíséretében. Ezúttal kivételesen egyszerre három jogász lett *sub auspiciis Regis* felavatva, amely egyedi esetnek számított. További különlegesség és a sárospataki református egyháznak örvendetes dolog, hogy a másik két kitüntetett ifjú is református volt.⁵⁷⁷ *Hory Endre*, aki az avatását megelőzően másfél évvel korábban vett részt az egyházjogi tanszékre hirdetett pályázaton, illetve *hegymegi Kiss Pál*, aki az akkor nemrég elhunyt tiszántúli püspök, *hegymegi Kiss Áron* fia volt. A ceremónia a szokott módon folyt le: *Kolosváry Sándor* jogi kari dékán felolvasta a felavatás előzményét, amiben a 3 kitűnő ifjú közül *Buza Lászlót* emelte ki, tekintettel arra, hogy ő minden tárgyból kitűnőre, *summa cum laude* vizsgázott. Szokáshoz híven a jelöltek részleteket olvastak fel az értekezésükből: *Hory Endre*⁵⁷⁸ Svájc szövetségi alkotmányáról,⁵⁷⁹ *Buza László* a női kriminalitásról, *Kiss Pál* pedig a főrendiházi tagság jogalapjáról értekezett.⁵⁸⁰ Az avatást követően délután 2 órakor az államtitkár tiszteletére a New York Szálloda különtermében bankettet adtak, utána az államtitkár meglátogatta az egyetemi növényteni intézetet, a Tanítók házát, az unitárius gimnáziumot és az éjjeli gyorsvonattal visszautazott Budapestre.⁵⁸¹

Buza 1912-től a kolozsvári tudományegyetem magántanára volt, 1918 és 1923 között a Sárospataki református joglíceumon is oktatott. 1923. április 23-tól a szegedi, majd 1940-től a kolozsvári, végül a 1945-től 1948-ig a Bolyai Tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt. Majd visszatért Magyarországra és 1966. évi nyugdíjazásáig a szegedi tudományegyetemen a nemzetközi jogi tanszék vezetője volt. Többször volt

politikai tanszékre. Az egyházkerületi közgyűlés közfelkiáltással egyhangúan Buza Lászlót választotta meg rendkívüli tanárrá. *Sárospataki református Lapok*, 1908. szeptember 27., IV. évf., 39. sz., 422. p.

⁵⁷⁷ A *Sárospataki Református Lapok* örömmel számolt be e jeles eseményről és cikkében kiemelte, hogy különlegesség a protestáns vallásuk, mert *III. Ferdinánd* és *Mária Terézia* rendeletei alapján, amelyek a nagyszombati egyetem doktoravatásait szabályozták, a protestánsokat eredetileg nem lehetett doktorokká fogadni, csak *licenciátusokká* (a „katolikus hitvallás” és eskü ürügye okán), azonban később *II. József* elrendelte, hogy az egyetemi *gradusokat* valláskülönbség nélkül bárki elnyerheti. Mindezek ellenére a protestáns hallgatók kitüntetése mégsem volt gyakori, őket megelőzően *Kolosváry Bálintot* avatták fel így módon, mint református vallásút. *Sárospataki Református Lapok*, 1909, V. évf., 5. sz., 48–49. p.

⁵⁷⁸ A *sub auspiciis* avatottak emlékülésén Hory Endrét rendkívüli követként mutatták be. *Ujság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6. p.

⁵⁷⁹ A svájci képviselőválasztások: „A svájci alkotmánnyal a hazai irodalmunk eddig keveset foglalkozott, tudtommal Hory Endre két figyelemreméltó, de rövid tanulmányán kívül az utóbbi években önálló munka nem jelent meg e tárgyról, ily körülmények között indokolt, hogy a svájci választásokról is írjunk.” In: *Ujság*, 1911. december 10. IX. évf., 293. sz., 62. p.

⁵⁸⁰ DJCAN KFJTR 52. doboz, 1583/1908–09.

⁵⁸¹ Az *Ujság*, 1909. január 28., VII. évf., 23. sz., 7. p.; *BpH.*, 1909. január 28., XXIX. évf., 23. sz., 11. p.

dékán, prodékán, prorektor (1939–40). Az MTA levelező tagja 1938-ban, és rendes tagja 1946-ban lett.⁵⁸²

VI. A tizenharmadik avatott *Bartha József* jogtudományi doktorjelölt volt,⁵⁸³ minderről 1910. április 16-án a 48.852. számú leiratával döntött az uralkodó.⁵⁸⁴ Az 1910. május 24-i avatáson *Zichy János* közoktatási miniszter jelent meg ismét.⁵⁸⁵ A jelölt már ekkor komoly szakmai háttérrel rendelkezett, hiszen Szatmáron ügyvédjelölt és az *Északkeleti Újság* szerkesztője volt.⁵⁸⁶ A dékán, *Óváry Kelemen* a jelentésében ismertette, hogy *Abrudbányai Ede* és *Bartha József*⁵⁸⁷ folyamodott *sub auspiciis* avatásért, azonban a szabályzat alapján a gyűrűt csak egy személy kaphatta meg, miközben a kar első helyre *Abrudbányai Edét* jelölte.⁵⁸⁸

A jelölt doktori értekezése a büntetési típusokról szólt, amelyet a hagyományoknak megfelelően röviden bemutatott.⁵⁸⁹ Délután ez évben is a New York Szállóban volt a bankett, ahol *Ferenc József* unitárius püspök a fölavatott szüleiről és még élő anyjáról emlékezett meg. A délután a miniszter megsejmelte az egyetemi épületeket, Mátyás király szülőházát, majd a ferencrendiek kolostorát, végül a múzeumi és egyetemi régiségárat. Ezt követően az egyetemi könyvtárba hajtatott, onnan az állattani intézetbe ment,⁵⁹⁰ az este folyamán *Udránszky László* rektornál vacsorázott, végül a színházba is ellátogatott, majd az esti gyorsvonattal visszautazott Budapestre.⁵⁹¹

⁵⁸² KENYERES 1981. 110. p.; *Jogtudományi Közlöny*, 1969. december., 12. sz., 671–672. p.; *Almanach*, 1996. 30. p.

⁵⁸³ Az 1905/1906. tanévre kitűzött 600 koronás ösztöndíj jelöltjei közül első helyre jelölték. „Született Szatmárnémetiben, 1886. március 28-án, miután édesanyja özvegy és teljesen vagyontalan, nélkülözik és a folyamodóval együtt 4 kisgyermek van, ezért Bartha teljes tandíj mentességet élvez; szorgalmi előmenetele kitűnő és a római jogi vizsgálata során az írásbelije jeles a szóbelije mind három kérdés esetében kitűnő volt.” DJBAN 6. köteg, 953/1905–06.

⁵⁸⁴ *BpK.*, 1910. április 30., XLIV. évf., 99. sz., 1. p.; *HK.*, 1910. május 15., XVIII. évf., 10. sz., 130. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 12–1910. doboz, 1150–1910.; Uo. 26–1910. doboz, 2589–1910.

⁵⁸⁵ DJCAN KFJTR 56. doboz, 2047/1909–10.; DJBAN 1. köteg, 782/1909–10.

⁵⁸⁶ *BpH.*, 1910. május 25., XXX. évf., 123. sz., 10. p.

⁵⁸⁷ Későbbi pályafutásáról kevés adat áll rendelkezésre, de a királygyűrűs avatottak évfordulóján banktitkárként mutatták be. *Újság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6. p.

⁵⁸⁸ DJBAN 1. köteg, 463/1909–10., 720/1909–10.; DJCAN KFJTR 56. doboz, 2047/1909–10.

⁵⁸⁹ *Egyetemi Lapok*, 1910. július 3., XXII. évf., 10. sz., 2–5. p.; *Beszédek KMKFJTR* 1910. 6–8., 29., 72–81. p.

⁵⁹⁰ DJCAN KFJTR 56. doboz, 2047/1909–10.

⁵⁹¹ *BpH.*, 1910. május 25., XXX. évf., 123. sz., 11. p.; *Újság*, 1910. május 25., VIII. évf., 123. sz., 11. p.

VII. A következő *Gyulai Tibor* államtudományi doktor jelölt volt, akinek az avatásáról az 1911. március 19-én kelt legfelsőbb elhatározással döntöttek.⁵⁹² Minderre 1911. szeptember 28-án került sor, ahol a rektor kiemelte, hogy „*Gyulay*” kolozsvári származású, ezen okból az avatás nem csak az egyetemnek, hanem a városnak is érdemes ünnep volt. A jelölt diplomamunkája *A külkereskedelmi mérleg elmélete statisztikai megvilágításban* címmel készült, amelyet a szokásokhoz híven bemutatott az eseményen.⁵⁹³ Az avatásra *Balogh Jenő* államtitkár, *Gopcsa László* osztálytanácsos és *Magyary Zoltán* fogalmazó érkezett Kolozsvárra. Délben a hagyományokhoz híven az egyetem tanácsa ebédet adott az államtitkár tiszteletére.⁵⁹⁴

Vitéz Gyulay Tibor később a magyar iparügy meghatározó személye lett. Állami szolgálatát 1909-ben a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalban kezdte, majd 1911-ben a Földművelésügyi Minisztériumba helyezték át, ahol 1915 tavaszán „fizetéstelen” miniszteri segédfogalmazóból valóságos miniszteri segédfogalmazóvá léptették elő. Az első világháborúban 1915 szeptemberétől 1918 áprilisáig harctéri szolgálatot teljesített és többszörösen kitüntették. Mint tartalékos hadnagy szerelt le. 1935-ben emléklapos főhadnagyi rendfokozatot nyert, végül érdemeiért 1936-ban vitézzé avatták. 1919-től 1921-ig a Külügyminisztérium gazdasági osztályán, mint miniszteri titkár teljesített szolgálatot. 1921-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara ügyvezető-titkári állását foglalta el, 1931-ben a kamara főtitkára, majd 1941. január 10-től a kamara miniszteri biztosa lett. 1942 decemberében a kormányzó, mint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát képviselő érdekképviselőti tagot, felsőházi taggá nevezte ki. 1942-ben magyar királyi iparügyi miniszterré nevezte ki az uralkodó. A Magyar Érdemrend középkeresztjének és a bolgár Polgári Érdemrend nagy tisztikeresztjének tulajdonosa volt. Hadi kitüntetései között megtalálható volt az I. és II. osztályú ezüst vitézségi érem, a bronz *signum laudis* és a Károly-csapatkereszt.⁵⁹⁵

⁵⁹² *BpK.*, 1911. április 16., XLV. évf., 89. sz., 2. p.; *HK.*, 1911. május 1., XIX. évf., 9. sz., 184. p.; *BpH.*, 1911. szeptember 28., XXXI. évf., 230. sz., 7. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 10–1911. doboz, 910–1911.; Uo. 21–1911. doboz, 2019–1911.; Uo. 35–1911. doboz, 3435–1911.; *Beszédek KMKFJTR* 1911. 31. p.

⁵⁹³ *DJCAN KKFJTR* 58. doboz, 130/1911–12.

⁵⁹⁴ *PN.*, 1911. szeptember 29., LXII. évf., 231. sz., 15. p. *PN.*, 1911. szeptember 29., XX. évf., 220. sz., 2. p.; *Beszédek KMKFJTR* 1912. 25–31. p.

⁵⁹⁵ *Lakatosmesterek Lapja*, 1944. szeptember 10., XVI. évf., 17. sz., 1. p.; *Közgazdasági Értesítő*, 1944. szeptember 17., XXXIX. évf., 38. sz., 1173. p.; *Ipartestületek Lapja*, 1937. november 27., VI. évf., 48. sz., 2. p.; *Ipartestületek Lapja*, 1941. január 18., X. évf., 3. sz., 3. p.; *BpH.*, 1915. március 8., XXXV. évf., 67. sz., 5. p.; *Férfiszabók Közlönye*, 1931. április., II. évf., 4. sz., 12. p.

VIII. A tizenötödik jogi kari jelölt, *Gajzágó László* államtudományi doktor jogtudományok doktorává való *sub auspiciis Regis* avatását 1912. január 19-én rendelték el.⁵⁹⁶ Az ünnepségen 1912. május 2-án a királyt *Balogh Jenő* államtitkár képviselte,⁵⁹⁷ ahol *Gajzágó László* bemutatta *A korlátolt felelősségre alakult társaság* című értekezését.⁵⁹⁸ Az egyetemi tanács délben ebédet adott az államtitkár és *Gajzágó László* tiszteletére, amelyre az új doktor atyja, *Gajzágó Béla* debreceni királyi ítélőtáblái tanácselnök is hivatalos volt. Az államtitkár a délután folyamán több kulturális intézményt látogatott meg. Este részt vett *Szádeczky* rektor által a tiszteletére rendezett vacsorán, majd az éjjeli gyorsvonattal visszautazott Budapestre.⁵⁹⁹

Az ifjú *Gajzágó* az egyetem elvégzése után kezdetben a külügy felé fordult, majd azt követően az egyetemi katedrán helyezkedett el. Gimnáziumi tanulmányai jó részét Ausztriában végezte, ahol tanulmányi eredményei a *sub auspiciis Imperatoris* követelményeinek megfeleleltek. A jog- és államtudományokat a budapesti és a marseille-i, párizsi, római egyetemeken végezte, de látogatott előadásokat a bécsi és berlini egyetemeken is. Párizsban ügyvédi irodában is dolgozott. Az államtudományok doktorává a kolozsvári egyetemen *summa cum laude* 1912-ben avatták fel, s nem sokkal utána a jogtudományok doktorává, a fentebb ismertetett módon. Az egyetem elvégzése után *dispensációval* kitüntetéses ügyvédi vizsgát tett, és még azon évben a konstantinápolyi konzuli főtörvényszék⁶⁰⁰ elnöki titkára lett, ahol rövidesen helyettes-főbíróvá *promoveálták*. A Monarchia összeomlásakor a konzuli bíróság felszámolójává nevezték ki. Ezután a magyar Külügyminisztériumba vétetett át, ahonnan előbb a Szövetségesek budapesti Tábornoki Bizottságához, majd Főbizottságához volt a magyar kormány képviselőjében sérelmi ügyek tárgyalójaként delegálva. Később a Külügyminisztérium egyik politikai osztályának vezetője lett, mely a sérelmi ügyekkel és a kisebbségvédelmi kérdésekkel foglalkozott. 1922-től kezdve előbb mint nemzetközi jogi szakértő, később mint delegátus és fődelegátus valamennyi diplomáciai jellegű nemzetközi konferencián, melyre Magyarország hivatalos volt, részt vett (a Népszövetségben). A Washingtonban működő *American Society of International Law* 1926-ban tagjai közé hívta és nem sokkal később a Párizsban székelő *Académie diplomatique internationale* is. 1927-ben lett magyar

⁵⁹⁶ *BpK.*, 1912. február 14., XLVI. évf., 35. sz., 1. p.; *HK.*, 1912. február 15., XX. évf., 4. sz., 57. p.; *BpH.*, 1912. február 15., XXXII. évf., 39. sz., 8. p.; *AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge* 2–1912. doboz, 122–1912.; *Uo.* 15–1912. doboz, 1459–1912.

⁵⁹⁷ *BpH.*, 1912. április 30., XXXII. évf., 103. sz., 12. p.

⁵⁹⁸ *DJCAN KFJTR* 59. doboz, 1619/1911/–12.; *Beszédek KMKFJTR* 1912. 33–41. p.

⁵⁹⁹ *BpH.*, 1912. május 3., XXXIV. évf., 105. sz., 10–11. p.; *Uo.* 1912. május 4., 106. sz., 38. p.

⁶⁰⁰ lásd: ANTAL 2004. 5–52. p.

királyi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1935-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem nemzetközi jogi működése miatt az akkor egyedüli magyar állampolgárként jogtudományi díszdoktor, *gróf Apponyi Albert* mellett a jogtudományok *honoris causa* doktorává avatta, majd 1936-ban a nemzetközi jogi tanszékre egyhangúlag meghívta, mint nyilvános rendes tanár,⁶⁰¹ amelyet 1949-ig töltött be. 1942-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, ahol a székhelyéről tartotta.⁶⁰²

IX. Az időben következő avatottak egyike *Moór Gyula* volt, aki később a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen egyik jogi kari professzora lett, és a két világháború közötti magyar jogfilozófiai gondolkodás egyik kiemelkedő alakja volt. 1913. március 6-án engedélyezte az uralkodó ezúttal két kolozsvári jelölt doktoravatását.⁶⁰³ A tudományegyetem aulájában 1913. május 2-án zajlott *Moór Gyula* és orvostársa, *kenesei Kenessey Albert* kitüntetett doktorrá fogadása, ahol *Moór A helyes jog* című értekezését összegezte.⁶⁰⁴ *Jankovich Béla* vallás- és közoktatásügyi miniszter,⁶⁰⁵ valamint *Gopcsa László* miniszteri tanácsos nyújtotta át az ifjú doktornak a királyi gyűrűt. Az avatást ebéd követte a miniszter tiszteletére, aki az elődeihez hasonlóan a város főbb közoktatási intézményeit látogatta végig. Különösen jelentős, hogy *Moór Gyula* avatásán – aki abban az időszakban Nagyszébenben szolgált önkéntesként – tiszteletét tette az önkéntes iskola százados-parancsnoka, egy hadnagy és az ünnepelt tizenkét önkéntes bajtársa.⁶⁰⁶

Moór Gyulát a jogi doktorátus megszerzése után, 1914-ben az eperjesi joglíceumba nevezték ki. Két hosszabb tanulmányutat tett Németországban 1912–1914 között. Halléban megismerkedett *Rudolf Stammlerrel*, a kontinensen ekkor uralkodó neokantiánus jogfilozófiai irányzat megalapítójával. A háború alatt végig katonai szolgálatot teljesített,

⁶⁰¹ Ideiglenesen „állandó megbízott” tanár lett. In: *Magyarország*, 1936. április 26., XLIII. évf., 96. sz., 5. p.

⁶⁰² (Karcag, 1883. augusztus 1. – Budapest, 1953. szeptember 26.); KENYERES 1967. 562. p.; *Orvosi Hetilap*, 1935. május 18., LXXIX. évf., 20. sz., 532–534. p.; GAJZÁGÓ 1943. 1–51. p.; *MTA Tagajánlások*, 1942. 39–41. p.; *Akadémiai Almanach*, 1943. 58–59. p.

⁶⁰³ DJCAN KFJTR 61. doboz, 1489/1912–13.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 6–1913. doboz, 522–1913.; Uo. 16–1913. doboz, 1552–1913.

⁶⁰⁴ *Iff. Moór Gyula* a brassói evangélikus magyar egyházmegye főesperesének a fiaként 1888. augusztus 11-én született. A brassói evangélikus szász gimnáziumban és a főreáliskolában végezte középiskolai tanulmányait, utóbbi helyen érettségizett, minden esetben jeles eredményt szerzett. 1907-ben a latin versenyen II. helyezést ért el. Az egyetemen a két alapvizsgáját és mindhárom szigorlatát egyhangúan kitűnővel teljesítette, és kétszer nyert díjat pályamunkával még egyetemi hallgató korában. DJCAN KFJTR 64. doboz, 1439/1912–13.

⁶⁰⁵ DJCAN KFJTR 64. doboz, 1693/1912–13. (A jegyzőkönyv napilapból kivágott betoldásokkal van ellátva.); *BpH.*, 1913. április 30., XXXIII. évf., 102. sz., 9. p.

⁶⁰⁶ *Keresztény Magvető*, XLIII. évf., 1913. 195–196. p.; *BpK.*, 1913. március 21., XLVII. évf., 67. sz., 1. p.; *BpH.*, 1913. május 3., XXXIII. évf., 104. sz., 10. p., *Beszédek KMKFJTR* 1913. 13., 20–28. p.

amely megakadályozta, hogy tényleges oktatói tevékenységet folytasson a jogakadémián. A katonai ranglétrán tüzér főhadnagyságig vitte, emellett számos kitüntetésben is részesítették (harmadosztályú katonai érdemkereszt, ezüst és bronz *signum laudis*, kis ezüst vitézi érdemrend, Károly-csapatkereszt, harmadosztályú porosz királyi kereszt). Feltehetően az első világháborús katonai helytállásának, illetve kitüntetéseinek köszönhetően avatták 1928-ban vitézzé. 1917-ben „jogbölcselet tárgykörből” Kolozsvárott habilitált. 1918 végén *Somló Bódog* maga mellé hívta a kolozsvári tudományegyetemre, ahol 1918. november 21-én a nemzetközi jog nyilvános rendes tanárává nevezték ki, majd 1921-ben az egyetemmel együtt Szegeden helyezkedett el. A szegedi évek alatt (1921–1928) vált szűkebb szakterülete, a jogfilozófia első számú hazai képviselőjévé. Az 1924/1925. tanévben dékán, a következő évben prodeán volt. 1925 tavaszán a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta, ahol székfoglalóját *A jogi személyek elmélete* címmel tartotta. 1929-től a budapesti egyetem nyilvános rendes tanára volt. 1937-ben *Tomcsányi Móric* felsőházi rendes tag mellé felsőházi póttaggá választották meg. A hazai tudós társaság 1942. május 15-én az Akadémia rendes tagjainak sorába emelte. 1948. december 31-én „végleges nyugállományba helyezték” érdemeinek elismerése mellett. A Magyar Tudományos Akadémia 1949. évi átszervezésekor politikai okokra hivatkozva *Moórt* egyszerűen kizárták az Akadémia tagjainak sorából. Rehabilitációjára 40 évvel később, 1989-ben került sor. 1950. február 3-án, életének 62. évében gégerákban hunyt el Budapesten.⁶⁰⁷

IV. 4. 5. 3. Avatások a háború árnyékában

I. 1915. szeptember hó 24-én engedélyezték két ifjú kitüntetését, köztük *Judik József* törvényszéki jegyzőét, akit államtudományi doktorrá fogadtak⁶⁰⁸ *Trócsányi Dezső* miskolci főgimnáziumi helyettes tanár kíséretében, akit bölcsészdoktorrá avattak. *Judik* a kolozsvári református kollégiumnak volt növendéke. Tekintettel az ország helyzetére, a korábbiaktól teljesen eltérő beszéd hangzott el az avatáson *Ilosvay Lajos* államtitkártól: „Ezekben a dicsőséges, de a tudományos munkára kedvezőtlen napokban jóleső változat, hogy érdeklődésünket a háború zajos színteréről megint a tudományok művelésének békés

⁶⁰⁷ KENYERES 1982. 240. p.; SZABADFALVI 1993. 1392–1397. p.; MOÓR 1931. 1–379. p.; SZABADFALVI 1989. 497–504. p.; CSML FJTJK 2. doboz, 1921. október 7., 93/1921–22.; Uo. 9. doboz, 1928. február 16., 1542–1927/28.; *Almanach*, 1996. 53. p.

⁶⁰⁸ *BpK.*, 1915. október 29., XLIX. évf., 251. sz., 1. p.; *HK.*, 1915. november 1., XIII. évf., 25. sz., 438. p.; *BpH.*, 1915. november 28., XXXV. évf., 326. sz., 9. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 12–1915. doboz, 1104–1915.; Uo. 3–1916. doboz, 253–1916.

*hajlékai felé irányíthatjuk. E miatt örömünk most talán élénkebb is lehet, mint máskor volna: mert ez az ünnep is cáfolata ellenfeleink ama valótlan és fennhéjázó kijelentésének, hogy háborúnk a kulturátlanság és a barbárság föllázadása a kultúra és civilizáció ellen.*⁶⁰⁹ Az avatási ünnep után az államtitkár tiszteletére az egyetem lakomát rendezett, majd a szokásokhoz híven a kulturális intézeteket látogatta meg.⁶¹⁰

Judik József szakmai életútja kezdetektől fogva a közgazdaság és azon belül a pénzügyi jog felé hajlott. 1914 és 1919 között a Királyi Törvényszéknél teljesített szolgálatot Kolozsváron, majd 1920-tól Budapesten a Magyar Olasz Banknál, végül 1925-től a Magyar Nemzeti Banknál dolgozott ügyészként, majd 1932-től jogtanácsosként egészen 1937-ig, amikor is az elnökévé nevezték ki. A pénzügyi téren szerzett érdemei elismeréséül a magyar királyi kincstári főtanácsosi címet adományozta részére a kormányzó. 1944-ben a Szálasi-kormány nyugdíjazta, azonban az ország felszabadulása után visszatért a Magyar Nemzeti Bankba, mint a Közgazdasági Tanácsadói Iroda vezetője, ahonnan 1950-ben vonult nyugalomba. 1932-ben habilitált a Budapesti Tudományegyetemen magántanárként, 1940-től a jog- és államtudományi karon címzetes nyilvános rendkívüli tanárként oktatott.⁶¹¹

II. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem utolsó *sub auspiciis* avatása 1917. október 2-án került sor, amikor Zehery Lajos⁶¹² budapesti büntető törvényszéki jegyzőt és Olosz Lajost⁶¹³ fogadták a jogtudományok doktorává.⁶¹⁴ E hallgatók is

⁶⁰⁹ BpH., 1915. november 25., XXXV. évf., 328. sz., 10. p.; *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 1915. december 12., LVIII. évf., 50. sz., 600. p.; *Ujság*, 1915. november 23., XIII. évf., 326. sz., 15. p.

⁶¹⁰ PN., 1915. november 25., LXVI. évf., 329. sz., 11. p.

⁶¹¹ (Kolozsvár, 1891. október 3. – Budapest, 1951. szeptember 14.); KENYERES 1967. 825. p.; *Magyar Gyáripar*, 1940. május 20., XXXI. évf., 5. sz., 12. p.; *Igazságügyi Közlöny*, 1914. szeptember 16., XXIII. évf., 10. sz., 576. p.

⁶¹² A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen végzett 1915-ben, majd jogi doktorrá avatták 1917-ben. 1916-tól Budapesten jegyző, 1918-tól tanácsjegyző, 1920-tól fogalmazó, 1921-től bírósági titkár volt, később osztálytanácsos. 1922. június 25-én a büntető perjog magántanáráként habilitált a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen. Az 1930/1931. tanévben Párizsban járt tanulmányúton. 1933. június 23-tól 1941-ig címzetes nyilvános rendkívüli tanár volt Szegeden, amelyre a kinevezést maga kérelmezte és a kar 10/10 arányban támogatta. Az 1938/1939. tanévben a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának meghívott előadója volt, 1941 és 1950 között nyilvános rendes tanára volt. Közben 1939-től kúriai bíró volt. (Szeged, 1893. október 5. – Budapest, 1968. február 17.) KENYERES 1981. 859. p.; CSML FJTJK 2.doboz, 1922. június 14., 391/1921–22.; Uo. 12. doboz, 1049/1929–30.; Uo. 19. doboz, 1933. április 26. VIII. rendes ülés., 886/1932–33.; Uo. 1933. június 5., 914/1932–33.; *Almanach*, 1996. 78. p.

⁶¹³ Már Szegeden, a gimnáziumi önképzőkörében verseket írt, versfordításokat mutatott be. Festészetet is tanult. 1909-től a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán Somló Bódog tanítványa volt. 1917-ben avatták doktorrá és Köröskisjenőre költözött, ahol 1948-ig, nyugdíjba vonulásáig ügyvédi gyakorlatot folytatott. Első versei 1920-ban az Erdélyi Szemlében és a Pásztortűzben jelentek meg, első verseskötete (Gladiátorarc) 1923-ban. Tagja volt az Erdélyi Helikonnak és az Erdélyi Szépművés Céhnek. (Ágya, 1891. augusztus 23. – Arad, 1977. április 26.) In: KENYERES 1981. 576. p.

nyilatkoztak a korábbi tanulmányi teljesítményeikről, amely szerint *Zehery Lajos* igazolta, hogy a nyolc osztályos és gimnáziumi érettségije egyaránt jeles volt, valamint a három alapvizsgálata és a jogtudományi doktorhoz szükséges három szigorlata is egyhangú kitüntetéssel lett jeles; továbbá a vád alá helyezésről szóló disszertációja nyomtatásban is megjelent. Édesapja *id. Zehery Lajos*, a hódmezővásárhelyi királyi járásbíróság elnöke volt.⁶¹⁵ *Olosz Lajos* a gimnázium első osztályát Nagykőrösön a református főgimnáziumban, majd a következő időszakot és az érettségit a szegedi Magyar Királyi Főgimnáziumban teljesítette, végig jeles eredménnyel. Egyetemi tanulmányai során az alapvizsgáit egyhangúan, a három jogtudományi és az államtudományi szigorlatai közül kettőt szintén egyhangúan, kettőt szótöbbséggel kitűnővel tett le. Szemináriumokon nagy aktivitást mutatott, ahol is tanulmányokat írt; a disszertációját jogfilozófiából írta, a jogszabály célját vette vizsgálat alá.⁶¹⁶ Különlegesség, hogy az ünnepélyen a királyt ismét *gróf Apponyi Albert* vallás- és közoktatási miniszter képviselte.⁶¹⁷

IV. 4. 6. Összegezve

E alfejezet zárásaként elmondható, hogy valamennyi avatás ugyanazon rend szerint zajlott, azonban a feltárt részletes adatok az avatott tudományos életpályájának az áttekintésére is lehetőséget nyújtanak. Nem mindegyik személyből vált kiemelkedő egyetemi tanár, így a gyakorlati szakmában elhelyezkedettekről is – bár nem teljes életrajzzal, de – megemlékezhattünk. Éppen ezért a kutatás erősségét nemcsak az eljárási rend feltérképezése jelenti, hanem az egyes férfiak életrajzi adatainak felkutatása, köztük például *Kolosváry Bálinté*.

A rendkívül ünnepélyesen zajló szertartás a hallgató és az egyetem számára egyaránt fontos esemény volt. Nemcsak az avatandó személy tanulmányi kiemelkedőségét, hanem az adott intézmény oktatóinak a munkáját is dicsérte. Az avatáson a közjogi

⁶¹⁴ *Az Est*, 1917. május 13., VII. évf., 123. sz., 11. p.; *BpH.*, 1939. január 29., LIX. évf., 24. sz., 9. p.; *BpH.*, 1937. december 23., LVII. évf., 291. sz., 9. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 36–1917. doboz, 1954–1917.; DJBAN 2. kötet, 63/1917–18.

⁶¹⁵ „*Zehery Lajos, a hódmezővásárhelyi királyi járásbíróság ny. elnöke, életének 72-ik évében, Hódmezővásárhelyen december hó 18-án meghalt. Az elhunytat, aki Hódmezővásárhely köz- és társadalmi életének közszeretiben és közbecsülésben álló vezető tényezője, özvegye, gyermekei: dr. Zehery Lajos magyar királyi igazságügy miniszteri osztály tanácsos, tudományegyetemi tanár, dr. Zehery István hódmezővásárhelyi tiszti főorvos, dr. Szabó Zoltán makói királyi járásbíró felesége, Zehery Etelka, valamint az előkelő rokonság gyászolja.*” In: *PH.*, 1930. december 21., LII. évf., 290. sz., 13. p.; lásd: ANTAL 2017. 51–71. p.

⁶¹⁶ DJCAN KFJTR 72. doboz, 200/1915–16.

⁶¹⁷ *Az Est*, 1917. október 3., VIII. évf., 245. sz., 6. p.

méltóságokon vagy azok képviselőin túl a vármegye főtisztviselői és az egyházak képviselői is jelen voltak, hiszen ez nem csak az egyetem, hanem a vármegye ünnepe is volt. Mindezt a hallgatók jelentős számú részvétele is bizonyította, ugyanis, ha agitációs célokkal is, de egy ilyen jelentős eseményen a kar szinte valamennyi hallgatója megjelent, amelyet a napilapok nagy örömmel emeltek ki.

Az avatottak jelentős száma később magasabb pozíciót töltött be nemcsak az egyetem, hanem az ország közéletében is. Ráadásul többen a háborúban is aktívan kivették a részüket. Elmondható mindegyik *sub auspiciis Regis* avatotról, hogy a megelőlegezett uralkodói kegyet méltón megérdemelték. Bár nem hagyható figyelmem kívül, hogy a meghatározó politikai szerepvállalás később nem mindenki számára hozott megváltást, de az a szakmai megítélésüket nem befolyásolja.

V. Egyetem a Délvidék kapujában

V. 1. Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért

V. 1. 1. Elöljáróban

Az egyetemalapítás mindig kiemelt esemény nemcsak az adott város, hanem az ország életében is, hiszen ezen intézmény a kultúra és a tudományos élet fellegvárának számít. Hazánkban 1872-ben hozták létre a második tudományegyetemet, majd a következő kettőre kerekén negyven évet kellett várni. Ezen átmeneti időszak nem telt viták és kísérletek nélkül, komoly és hathatós szándékok mutatkoztak meg a városok részéről arra vonatkozóan, hogy hozzájuk kerüljön valamely egyetem. Ezen „csaták” az országgyűlésben is folytatódtak, hol erősebb, hol visszafogottabb hangnemben. A felszólaló képviselők érthető módon mind sorra a saját városukat vagy vármegyei központjukat támogatták. Az általam kutatott téma leginkább a *primer* forrásnak számító *Képviselőházi Naplókra* alapoz, hiszen ezek által ismerhetjük meg a honatyák véleményét és felszólalásait az adott témára vonatkozóan. Ezen fejezet azonban nem csak az 1912. évi, hanem az 1921. évi törvényt megelőző vitákra is kiterjed, hiszen ily módon kaphatunk egy komplex képet a Szeged mellett felszólaló képviselőkről és a korszak kultúrpolitikai térképéről. Mindamellettt szeretném megjegyezni, hogy ezen viták érvei sokban hasonlítanak a 100 évvel későbbiekhez, mivel több álláspontban a ma is megtalálható gondolatokkal találjuk szembe magunkat, mint amilyenek az érettségi szükségessége vagy az egyetemplétesítés gazdasági indokai.

Az országgyűlési felszólalások leggyakrabban elhangzó érve Szeged egyetemi várossá válásának jogalapja kapcsán az volt, hogy ezen város a Délvidék kapuja és tiszta magyar terület: ezen okból kifolyólag kell odahelyezni az újonnan létrejövő magyar tudományegyetemet.

Ahhoz, hogy megismerjük egyetemünk történelmét, nem csak a meglévő vonatkozó forrásanyaggal kell foglalkoznunk, hanem az előzményekkel is, hiszen ezáltal sokkal pontosabb képet kapunk az alapítási körülményekről és azok mibenlétéről.

V. 1. 2. Történeti előzmények

Nem sokkal a Kolozsvári Tudományegyetem felállítása után napirendre került a

következő, harmadik *universitas* kérdése. Jelentős mozgalom alakult ennek megszerzésére Pozsonyban, például mellette foglalt állást *Berzeviczy Albert* is.⁶¹⁸ A másik kandidáló Szeged volt, amely már 1790-től⁶¹⁹ küzdött saját felsőoktatási intézményért.⁶²⁰ Legalább egy jogakadémiát szeretett volna létrehozni, azonban nem járt sikerrel. A *jogakadémia* felállítása ügyében hétszer: az 1802., 1827., 1868., 1899., 1900., 1906., 1910. években intéztek feliratot az uralkodóhoz; az *egyetem* tárgyában nyolcszor: az 1876., 1879., 1882., 1893., 1901., 1905., 1906., 1911. években. Az utóbbi volt a legfájóbb a városnak, hiszen a legtöbb anyagi áldozatot ő hozta a kandidálók közül, végül mégis elutasításra került. A jogakadémiáért és az egyetemért való küzdelem felváltva zajlott a 19. században, ennek oka abban keresendő, hogy a Kolozsvári Tudományegyetem 1872-ben való felállításától indult meg igazán az országos és a helyi mozgalom. A jogakadémia kérdése viszont már 1792-ben napirendre került a Nagyszombati Akadémia Pozsonyra helyezése kapcsán. A *Ratio Educationis* négy akadémia felállítását írta elő, amelyek mind a Felvidéken helyezkedtek el, ezért Szeged a javaslat tárgyalásakor kérte, hogy hozzá kerüljön az ötödik ilyen jellegű intézmény. Szeged küzdelmét ezáltal két szakaszra bonthatjuk: a szegedi nagy árvíz előtti, majd az azt követő időszakra. *Gál Ferenc* azonban négy periódusra osztotta ezen nemes csatározást: az első a bölcsészeti tanfolyamért (1790–1793), a második a jogakadémiáért (1802–1879), a harmadik a harmadik tudományegyetemért (1879–1912), végül a negyedik a „hontalan” Kolozsvári Tudományegyetem befogadásáért 1921–1922 való küzdelem.⁶²¹ A harmadik egyetem megszerzéséért a harcok a kezdeti időben hangsúlyozottabban zajlottak, majd amikor megtorpanást vagy elhajlást észleltek az állami kormányzattól, akkor a jogakadémiára helyezték a hangsúlyt. Így több, mint *negyven évig* folyamatosan napirenden volt a felsőoktatás kérdése Szegeden.⁶²²

⁶¹⁸ *Berzeviczy Albert* – Budapest II. kerület: az eperjesi jogakadémián jogtörténetet, jogenciklopédiát, nemzetgazdaságtant és politikát oktatott. A hágai nemzetközi választott bíróságban *Apponyi Albert* gróffal Magyarország képviselője volt. 1903-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, a Magyar Tudományos Akadémia 1905 novemberében az elnökévé választotta. VÉGVÁRY– ZIMMER 1910. 239–240. p.; GALI 2017. 117–121. p.

⁶¹⁹ Az első próbálkozás egy liceum megszerzésére. A Szegeddel szomszédos vármegyék (Bács, Csanád, Csongrád, Krassó, Temes, Torontál) támogatásával felterjesztették a kérvényüket egy kétéves bölcséleti (filozófiai) képzés létrehozására. A Helytartótanács 1790. november 9-én elutasította Szeged kérvényét, mivel az új tudományos rendszerek kidolgozása folyamatban volt. A város ebbe nem nyugodott bele és 1791. május 18-án a nádorhoz, majd 1792. július 13-én az uralkodóhoz fordultak. I. Ferenc 1793. október 2-án engedélyezte az intézmény felállítását, amely 1792. december 11-én meg is nyitotta a kapuit és egészen 1859-ig működött. 1793-tól két osztályban folyt az oktatás, ekkor 58 hallgatója volt. GÁL 1929. 243. p.; DEVICH 1984. 7. p.; PAPP 2010. 7–8. p.

⁶²⁰ TÓTH 1991. 971. p.; MUDRÁK 2012a. 41. p.

⁶²¹ PAPP 2010. 4. p.

⁶²² *Emlékkönyv* 1997. 82–83. p.

V. 1. 3. Korai próbálkozások

Szeged szabad királyi város tanácsa 1827-ben *I. Ferenc* királyhoz feliratot intézett⁶²³ és érvekkel támasztotta alá, hogy milyen módon formálhat jogot egy főiskolára; köztük, hogy az ország déli részén hiányoztak a felsőfokú oktatási intézmények.⁶²⁴ Ehhez mint pártoló véleménynyilvánítást mellékeltek Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Temes, Torontál vármegyék korábbi, 1802-es pártoló-nyilatkozatait – (1790-ben is ugyanezen megyék protezsáltak Szeged mellett).⁶²⁵ Az említett megyék támogatták ezen tervet és kérték, hogy az uralkodó teljesítse a folyamodványukat.

Az 1802. szeptember 3-án kelt *17.481. számú* helytartótanácsi rendeletre még aznap válaszoltak.⁶²⁶ Az okból merült fel a jogakadémia kérdése, hogy míg a Tiszántúli területek ez időben két akadémiával is rendelkeztek, addig a Tiszáninneniek eggyel sem, és a fiatalságnak sok anyagi megterheléssel járt az utazás, ráadásul az ország déli vidéke egyáltalán nem rendelkezett jogi oktatásra alkalmas intézménnyel.⁶²⁷ A támogató megyék közül *Békés* javasolta Szegednek, hogy saját, ötödik jogakadémiát kérvényezzen.⁶²⁸

Mint már említettem 1827. január 27-én szintén feliratot küldtek a szegediek az uralkodóhoz,⁶²⁹ amelyet *József főherceg* nádornak is megküldtek, aki azon az állásponton volt, hogy „*nincs messze Szegedtől sem Pest, sem Várad, sem Eger.*”⁶³⁰ A város kérvénye tartalmazta, hogy a város kész áldozatokat hozni az anyagi feltételek biztosítására egy jogakadémia létrehozásához, de végül megállapodás nem jött létre. Oka, a fedezet hiányán kívül, hogy a jogakadémiák számát túl magasnak találta a felsőbb vezetés.⁶³¹

Majd egy nagyobb időbeli ugrás következett, közel negyven év telt el a következő próbálkozásig. 1868. október 19-én a közgyűlés még mindig a jogakadémia felállítását kérte, azonban 1872 után már döntően a harmadik egyetem Szegedre helyezéséért kampányoltak.⁶³² Az 1868. évi felirat tartalmazta, hogy a város ismételten kész áldozatokat hozni az anyagi feltételek biztosítására. Válaszul a miniszter leküldte Szegedre tárgyalni

⁶²³ GÁL 1929. 21–23. p.

⁶²⁴ REIZNER 318. p.

⁶²⁵ Az ötödik, pozsonyi jogakadémia felállítása idején felmerült, hogy nem lenne-e jobb Szegedre telepíteni azt, tekintettel arra, hogy Szeged önköltségen hajlandó lenne egy intézmény létrehozására. REIZNER 1990. 317. p.; GÁL 1929. 18. p.; CSML SZVPH 1941. 1618/1802, 2025/1802.

⁶²⁶ GÁL 1929. 18. p.

⁶²⁷ *Emlékirat* 1897. 18. p., 37–55.; CSML SZVPH 1941. 503/1879.

⁶²⁸ PAPP 2010. 10. p.; REIZNER 1899. 28. p.

⁶²⁹ PAPP 2010. 10–11. p.

⁶³⁰ PAPP 2010. 11. p.

⁶³¹ DEVICH 1984. 13. p.

⁶³² REIZNER 1991, 971. p.

Molnár Aladár miniszteri biztost, azonban megállapodás most sem jött létre a két fél között.⁶³³ Viszont ezen kérésre az uralkodó pozitívan reagált,⁶³⁴ ezért a későbbiekben Szeged a felsőbb iskolához való jogát erre az uralkodói nyilatkozatra alapozták.

V. 1. 4. A „szegedi nagy árvíz” utáni időszak

I. A nagy szegedi árvíz idején a Tisza 1879. március 5-én törte át a gátat, amelynek következtében a város jelentős részét elmosta a folyó.⁶³⁵ Így az árvíz utáni helyreállítási munkálatok során napirendre került az egyetem kérdése is.⁶³⁶ Még ugyanezen év decemberében a Hon kormánypárti napilap megállapította, hogy Szeged felé hajlik a mérleg Pozsonnyal szemben. A *Pesti Napló* ugyanekkor kifejezetten azt közölte, hogy Szegeden a jogi és bölcsészeti fakultás felállítása nemzeti ügy.⁶³⁷ A *Religio* vallási periodika is kiemelte, hogy a *Pesti Napló* nem engedte az egyetem kérdéskörének az elhalványulását, hanem időről-időre elővette azt és állást foglalt mellette. Egyik javaslata Debrecen, a másik Szeged volt, az utóbbi helyére egy katolikus irányítású intézményt⁶³⁸ tervezett. Ezen gondolatait később a lapnak revideálnia kellett azzal, hogy megállapításait nem Szeged mellett tette le, hanem figyelemkeltésnek szánta, hiszen Szegednek nem volt püspöki székhelye.⁶³⁹

1879-ben megjelent egy tájékoztató, tudományos mű: *Emlékirat a Szegeden felállítandó egyetem tárgyában* címmel, amely részletesen kibontotta Szeged város törekvéseit és feliratait az egyetem igényében: „Az Alföldnek és ezzel együtt Szegednek szüksége van egy egyetemre vagy főiskolára, hiszen ha fel is állítanak egyetemeket az ország más felén az Alföldnek, akkor is szüksége lesz egyre.” Évek alatt a város körül jelentős magyar ajkú városiasodás indult meg, köztük: Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Orosháza, Szabadka, Zenta, Óbecse. Mindezeket túl tekintélyes, 100 km sugarú magyar és idegen nyelvű terület központjában feküdt a település: Újvidék, Temesvár, Nagy-Becskerek, Lúgos szomszédságában. Ezek alapján látható, hogy Szeged városa nagy magyar–idegen nyelvű csoport központjában helyezkedett el.⁶⁴⁰

⁶³³ DEVICH 1984. 13. p.

⁶³⁴ GÁL 1929. 24. p.

⁶³⁵ ANTAL 2014a. 255. p.

⁶³⁶ DEVICH 1984. 13. p.; CSML SZVPH 1941. 503/1879.

⁶³⁷ GÁL 1929. 38. p.

⁶³⁸ A felekezeti fenntartású intézmények dualizmus kori terveiről lásd: LADÁNYI 2004. 3–38. p.

⁶³⁹ *Religio*, 1880. június 30., XXXII. évf., 52. sz., 413–424. p.; Uo. 1899. december 16., LVIII. évf., 48. sz., 384. p.

⁶⁴⁰ *Emlékirat* 1897. 3–29. p.; PAPP 2010. 15. p.

Éppen ezért Szeged 1880-ban ismét benyújtotta igényét az egyetem iránt, majd 1881-ben Kassa is. Sajnálatos módon ezen küzdelemben az vált a mértékadóvá, hogy melyik város milyen mértékben volt hajlandó összegeket áldozni a felsőoktatási intézmény megalapítására. A kezdeti fő indokok Budapest centralizációjának csökkentése, új vidéki tudományos központok megteremtése⁶⁴¹ és a vallási-lokális érdekek előtérbe helyezése voltak, amelyek mind felbukkantak az általam kutató levéltári anyagokban. Bár a minisztert nem az anyagi hozzájárulások motiválták egy-egy város kiválasztásában, de tekintettel az ország anyagi helyzetére, fontos volt, hogy egy stabil infrastruktúrával és fejlettséggel bíró település kapja meg az új egyetemet.⁶⁴²

Trefort Ágoston kultuszminiszter 1880 tavaszán *Felségfolyamodványt* intézett az uralkodóhoz (Pozsony érdekében),⁶⁴³ amelyben három kérdést tett fel: az első a harmadik egyetem szükségességéről szólt, a második a legalkalmasabb helyet tárgyalta, legvégül az ország pénzügyi állapotára tért ki. Mindezekre maga a miniszter adott választ, az első esetében adatokkal demonstrálta, hogy a volt törvényhozó fővárosban vannak kollégiumok, ahol akár 400 hallgató is megfordult évente. A második kérdésre való válaszában Pozsony mellett foglalt állást. A harmadik kérdés esetében a megoldást először a jogi, majd a bölcsészeti és az orvosi képzés létrehozása jelentette volna. Ezen terve a klasszikus oktatási struktúrának ellentmondott, hiszen abban az időben a bölcsészetre épült rá a jogi, teológiai és orvosi képzés.⁶⁴⁴

Ez idő tájt Pozsony és Szeged között komoly csatározás és levélváltás is zajlott a fenti okokból,⁶⁴⁵ majd Szeged városa kérvényt⁶⁴⁶ intézett a kultuszminiszterhez. Mindezt ismét több vármegye támogatónyilatkozata kísérte Szeged felkérésére:⁶⁴⁷ 1880. február 26-án Kecskemét szabad királyi város főjegyzője,⁶⁴⁸ március 15-én Pécs szabad királyi város főjegyzője, március 27-én Torda vármegye alispánja,⁶⁴⁹ március 16-án Zemplén vármegye alispánja,⁶⁵⁰ május 19-én Torontál vármegye főjegyzője,⁶⁵¹ végül június 2-án Jász-

⁶⁴¹ MIHÁLKOVICS 1895. 4–5. p.

⁶⁴² LADÁNYI 1965. 33–35. p.

⁶⁴³ DEVICH 1984. 17. p.

⁶⁴⁴ GÁL 1929. 39. p.

⁶⁴⁵ GÁL 1929. 42–43. p.; BANA–BARNA 2015. 22–27. p.

⁶⁴⁶ 3212. számú kérvény: CSML SZVKJ 1880. 70/1880.

⁶⁴⁷ Győr sz. k. város „tekintettel az ország jelen pénzügyi állapotára ez idő szerint nem pártolja” Szeged kérését. CSML SZVPH 1941. 2380/1880.; *Képviselőházi Napló* X. 1880. február 23., 207. o.ü., 56. p.; *Képviselőházi Napló* XI. 1880. március 12., 223. o.ü., 70. p.

⁶⁴⁸ CSML SZVPH 1941 6429/1880.

⁶⁴⁹ CSML SZVPH 1941. 4645/1880.

⁶⁵⁰ *Képviselőházi Napló* XI., 1880. április 8. 232. o.ü., 239. p.

⁶⁵¹ CSML SZVKJ 1880. 256/1880.

Nagykun-Szolnok vármegye alispánja,⁶⁵² mind a harmadik egyetem tárgyában törté-
lándsát.⁶⁵³

Végül 1880. november 18-án Szeged város küldöttséggel járult az uralkodó elé,
amely során egy memorandumot is átadott, mindez hatással volt a címzettre. Így a király
engedélyével megkezdték az egyetem előmunkálatait; a város előljáróságai november 21-
én látogatták meg Szegeden *Tisza Lajos* kormánybiztost,⁶⁵⁴ aki szintén ígéretet tett arra,
hogy Szeged kérelméért minden tőle telhetőt megtesz.⁶⁵⁵

Egy évvel később, 1881. október 23-án *Trefort Ágoston* kultuszminiszter
személyesen is megtekintette a várost, és értekezleten tárgyaltak az orvosi, a jogi és a
bölcseleti karok elhelyezéséről. Hangsúlyozta, hogy a „tudományok felvirágozása
érdekében” van szükség a harmadik egyetemre, amely egy vagy két év múlva lett volna
felállítható. A cél az volt, hogy az új egyetem tehermentesíteni tudja a Budapesti
Tudományegyetemet és ezáltal a hallgatók 1/3-át át tudja vállalni.⁶⁵⁶

A miniszteri látogatás után a Szegedet megjáró szakértők alapos jelentést (35.519.
számú) terjesztettek a miniszter elé. *Than Károly* és *Eötvös Loránd* a jogi, bölcseleti és
természettudományi karokra vonatkozóan fogalmaztak meg észrevételeket, ahol a
felajánlott reáliskola épületét nem tartották elégségesnek. A klinikákra vonatkozóan
Korányi Frigyes és *Fodor József* alkottak véleményt: a jelenlegi ingatlanokat nem ítélték
megfelelőnek, ezért újakat kellett volna építeni. Azonban elismerték, hogy Szeged
alkalmas a harmadik egyetem elhelyezésére, csupán jelentős anyagi áldozatokat kellett
volna hoznia a városnak.⁶⁵⁷

Erre a leiratra Szeged válaszolt. Kifejtették, hogy a *Ratio Educationis* a
felsőoktatási intézmények számát négyben határozta meg, amelyeket feltehetőleg
egyetemmé szándékoztak fejleszteni, azonban ezen terv mindezidáig feledésbe merült;
illetve az erre vonatkozó tervek mindeddig Szeged megkerülésével valósultak meg.
Továbbá, száz év alatt a Délvidék jelentősen felfejlődött Szeged hathatós
közreműködésével, ezért neki kötelezettségei voltak az ott élők irányába. Az
egyetemalapítás terhe elsődlegesen az államé volt, miközben Szeged jelentős
előtámogatásokkal látta el a jelen célt. A miniszter is elismerte, hogy az új egyetem

⁶⁵² CSML SZVKJ 1880, 384/1880.

⁶⁵³ CSML SZVKJ 1880. 136–138/1880.

⁶⁵⁴ ANTAL 2014a. 255. p.

⁶⁵⁵ GÁL 1929. 45. p.

⁶⁵⁶ *Eger Hetilap*, 1881. október 27., XX. évf., 43. sz., 467. p.; PAPP 2010. 18. p.

⁶⁵⁷ *Eger Hetilap*, 1881. március 30., XXI. évf., 13. sz., 125. p.; Uo. 1882. július 13., XXI. évf., 28. sz., 268.
p.; CSML SZVPH 1941. 35519/1880.

kérdése sürgős, hiszen az idő tájt közel 836 magyar hallgató volt Bécsben.⁶⁵⁸

Ha nem is volt sikeres Szeged ezen törekvése, hiszen a tárgyalások megszakadtak, azonban a köztudatba sikerült átvinni a város egyetemhez való „jogosultságát”,⁶⁵⁹ illetve ezzel Szeged a harmadik egyetem kérdését eldöntöttnek látta a saját javára.⁶⁶⁰ Mindezek által, ha nem is Szegeden kívánták létrehozni a harmadik egyetemet a közszereplők, az Emlékirat és az uralkodónál történt tisztelgés következtében Szeged kérelmét a sajtó, a közfelfogás, a tudományos körök elkezdték támogatni.⁶⁶¹

II. 1893. október 3-án a *Budapesti Hírlap* is Szeged mellett foglalt állást: „*Szeged a legalkalmasabb, mint a város közössége, a város fekvése, a lakosság megosztottsága és kultúrintézményei szempontjából az egyetemlétesítésre.*” Szeged az árvíz után az ország második városává fejlődött és komoly központjává vált a vidéknek, mindezt a délvidékről beáramló tanuló ifjúság száma is reprezentálta.⁶⁶²

1893. január 21-én Szeged közgyűlése *Csáky Albin* közoktatásügyi miniszterhez egy újabb feliratot fogalmazott meg a harmadik egyetem tárgyában.⁶⁶³ A felirat kézbesítésekor, 1893. október 10-én Szeged város 12 tagú küldöttsége nem csak az összes budapesti sajtóirodát járta be, hanem valamennyi pártklubbot is. A megkeresett személyek mindegyike egyöntetűen támogatta Szeged kérvényét, kivéve *Szilágyi Dezső* igazságügy-miniszter egyben Pozsony város képviselője.⁶⁶⁴ A *király* október 23-án fogadta őket,⁶⁶⁵ ahol *Ferenc József* jó szándékáról és kellő figyelméről tett ígéretet a szegedi egyetem kérdésében.⁶⁶⁶

⁶⁵⁸ GÁL 1929. 47–53. p.

⁶⁵⁹ GÁL 1929. 54. p.

⁶⁶⁰ *Emlékirat* 1879. 37–42. p.; *Szeged az Egyetemért*. Engel Lajos Nyomdája, Szeged, 1907. 3–25. p.; Az *Eger* című hetilap már arról számolt be, hogy elsősorban Pozsonyt támogatta *Trefort Ágoston* kultuszminiszter és Szeged esetében nem látott realitást sem az állami, sem a katolikus intézmény létrehozására. *Eger Hetilap*, 1882. október 26., XXI. évf., 43. sz., 1. p.; 1883 májusában az egyetem ügye ismét napirendre került, amely során kérdésként merült fel, hogy Szeged legyen-e az új egyetem székhelye, mint ahogy a közvélemény óhajtja, és mint azt Szeged fontos földrajzi helyzete megkívánja; vagy Pozsony, mint a miniszter akarná, azonban e felett sem tanácskoztak. *Nemere*, 1883. május 13., XIII. évf., 39. sz., 1. p.

⁶⁶¹ DEVICH 1984. 20. p.

⁶⁶² *BpH.*, 1893. október 03., XIII. évf., 273. sz., 4. p.

⁶⁶³ CSML SZKVJ 1893. 294–29/1893.; CSML SZVPH 1941. 25853/1893.; CSML SZKVJ 1893. 29/1893.

⁶⁶⁴ A sajtó teljes támogatást ígért Szegednek ezen cél megvalósítására. *PN.*, 1893. október 10., XIII. évf., 280. sz., 7. p; Uo. 1893. október 11., XIII. évf., 281. sz., 5. p.; Uo. 1893. október 12., XIII. évf., 282. sz., 6. p; GÁL 1929. 62–64. p.

⁶⁶⁵ *PN.*, 1893. október 18., XIII. évf., 288. sz., 8. p.

⁶⁶⁶ *BpH.*, 1893. október 24., XIII. évf., 294. sz., 4. p.; *Fővárosi Lapok*, 1880. november 30., XVII. évf., 266. sz., 1319., 2294. p.; CSML SZVPH 1941. 29756/1893.

Közben a képviselőház 1893 novemberében tárgyalta a következő évi költségvetést, ahol szóba került az egyetem. *Sághy Gyula*⁶⁶⁷ után *Herman Ottó*⁶⁶⁸ és *Berzeviczy Albert* szólalt fel, utóbbi elmondta, hogy a miniszternél kezdetektől fogva el volt döntve az egyetem helye.

1895-ben megismétlődött a korábbi vita. *Herman* kifejtette, hogy a harmadik egyetemért folyó küzdelem legélesebben a két város közt dúlt, *Berzeviczy Albert* Pozsonyt tartotta a legalkalmasabb helynek, azzal, hogy Szegednek inkább a második műegyetemet juttatná. Ellenfele ezzel nem értett egyet, hiszen az Alföld a legalkalmasabb a tudományos művelődés folytatására, ugyanakkor a mezőgazdasági jellegéből adódóan nem rátermett ipari célokra, ezért egy műegyetem létesítése ott nem volna szerencsés. A műszaki egyetemet oda kellene helyezni, ahol megvannak hozzá a technikai és gyári feltételek, amelyre a legelőnyösebb a Felvidék, azon belül is Selmecbánya.⁶⁶⁹

A vita 1896 februárjában folytatódott, amikor is *Hortoványi József*⁶⁷⁰ Pozsony mellett érvelt és adatokkal támasztotta alá álláspontját. Elismerte, hogy tisztában volt Szeged igényeivel, de a pozsonyi egyetem került volna a legkevesebb anyagi befektetésbe. *Sima Ferenc* viszont Szeged mellett foglalt állást: megállapítása szerint Szeged mellett nem csak a nemzetiségi szempontok álltak, hanem a délvidéki központnak számító város egyenesen a kultúrát képviselte a környéken.⁶⁷¹ Majd *Városhy Gyula* esperes⁶⁷² kért szót: tudta jól, hogy Debrecen pozíciója megkérdőjelezhetetlen, mint harmadik egyetemé, éppen

⁶⁶⁷ „A helyzetre való tekintettel, Szeged egyetemért való igénye, ha nem is sikeres, de egy műegyetemet nyugodt szívvel igényelhet. Hiszen a műegyetem az egyetemmel egyenrangú kulturális intézet és Szeged városára és vidékére sokkal messze hatóbb, mint ott egy harmadik egyetem felállítása, annál inkább, mert hiszen már a debreceni egyetem terve is kiemelkedett embriójából, tehát Szegednek távol kilátása van ezzel az egyetemre.” In: *Képviselőházi Napló XIV.* 1893. november 21., 253. o.ü., 278. p.

⁶⁶⁸ *Herman Ottó* országgyűlési felszólalásairól lásd: ÁMÁN 2017b. 11–16. p.; *Herman Ottó* (1835–1914): az egyetem után a bécsi udvari múzeum természettudományi osztályában hivatalnok lett. 1862-ban részt vett a lengyel felkelésben, majd 1872-ban a Nemzeti Múzeum állattárához került s ott dolgozott egészen 1875-ig, amikor függetlenségi programmal képviselővé választották. 1879 és 1883 között Szeged (II. kerület, Alsóváros), 1893 és 1896 között Miskolc, majd Törökszentmiklós országgyűlési képviselője volt. Legkiválóbb magyar természetbúvárunk volt. 1894-ban megalapította a Magyar Madártani Központot, amelynek igazgatója volt egészen haláláig. DEVICH 1984. 16. p.; HALÁSZ 1886. 70. p.; *Tolnai Új Világlexikona*, 6. kötet, Budapest, 1927. 267. p.

⁶⁶⁹ REIZNER 1991. 973. p.; *Képviselőházi Napló XXII.* 1895. február 1., 451. o.ü., 238–243. p.

⁶⁷⁰ *Hortoványi József* – Pozsony vármegye: a doktori címet elnyerve jogtanári pályára készült, de azután az ügyvédségre adta magát, először Székesfehérvárott, később Budapesten működött. Párton kívülként jutott be az országgyűlésbe Galánta kerületből. STURM 1892. 235–236. p.

⁶⁷¹ *Képviselőházi Napló XXX.* 1900. október 8., 590. o.ü., 5–10. p.

⁶⁷² *Városhy Gyula*: 1875-ben lett kalocsai érseki levéltárnok, egy évvel később szentszéki jegyző, majd a kalocsai főegyházmegye érseki könyvtárának igazgatójává nevezték ki. 1889-ben babolcsai címzetes apát lett. 1892-ben Császká György érsek oldalkanonokjává és a tiszai kerület főesperesévé, 1901. november 1-én székesfehérvári püspökké, 1905. október 17-én kalocsai érsekké nevezték ki. VÉGVÁRY – ZIMMER 1910. 17. p.

ezért a negyediknek Szegedet kérte, mégpedig katolikusnak, ha Debrecen református irányítású lett volna.⁶⁷³

1899-ben ismételten kisebb mozgalom zajlott le a jogakadémiáért, ugyanis Szeged politikát váltott, amely alapján már nem egyetemet szeretett volna, hanem először jogakadémiát, amelyet fakultássá felfejlesztettek volna, és ennek révén fokozatosan építették volna ki az egyetemet. Az elkészült újabb memorandum szintén kiemelte Szeged kulturális fontosságát és vidékére kiható vonzóerejét, és külön hangsúlyozták, hogy a budapesti tudományegyetem túlnépességének megszüntetésére egyedüli mód a harmadik egyetem megszervezése volna.⁶⁷⁴

V. 1. 5. A századforduló után

V. 1. 5. 1. A századfordulótól az 1912. évi XXXVI. törvénycikkig

1900-ban Szeged ismételten levelet küldött *Ferenc Józsefnek*, ekkor a jogakadémia mihamarabbi felállítását kérvényezték.⁶⁷⁵ Közismert, hogy a Kolozsvári Tudományegyetem építési munkálatai befejeződtek, de Budapest túlszűfolttsága így is megmaradt, hiszen Kolozsvárra elsősorban a Királyhágón túliak mentek tanulni. Továbbá, ennek következtében a külföldön hallgató magyar fiatalok száma jelentős maradt, mindeközben a jogakadémiák megszüntetését tervezte a szakminiszter.⁶⁷⁶

Ezalatt 1904-ben a *Dél-magyarországi Közművelődési Egyesület* is mozgalomba kezdett; a memorandumukban nem nevezték meg pontosan a felállítandó egyetem helyét, hanem állandóan az Alföldről írtak, de azon belül Szegedre gondolhattak. A munkájuk 1906-ra célt is ért, hiszen azon év május 8-án *gróf Apponyi Albert* miniszter fogadta őket, azonban a találkozó sikertelenül zárult.⁶⁷⁷

1907-ben már ismert volt, hogy Kassa,⁶⁷⁸ Debrecen és Szeged között zajlott a vita az új egyetem székhelyéért, amikor is az év tavaszán Szeged városa a korábbi támogatókat

⁶⁷³ *Képviselőházi Napló XIII.* 1898. február 18., 244. o. ü., 86–87. p.

⁶⁷⁴ DEVICH 1984. 30–34. p.

⁶⁷⁵ *Protestáns*, 1900. február 25., XLIII. évf., 8. sz., 126. p.; CSML SZVPH 1941. 5867/1900, 2770/1900.

⁶⁷⁶ GÁL 1929. 67–72. p.

⁶⁷⁷ GÁL 1929. 74–77. p.

⁶⁷⁸ 1902-ben indított mozgalmat az egyetem iránt és 1906-re láthatóvá vált, hogy a miniszter is ezen város felé hajlik inkább, mint Szeged felé. GÁL 1929. 77. p.; 1909-re az egyetemért folyó versenyben Kassa helyét átvette Debrecen, de Pozsony és Szeged megmaradt. GÁL 1929. 90. p.

ismételten megkereste,⁶⁷⁹ köztük Békés vármegyét a patronálásáért. Mint említettem, 1827-ben Szegedet támogatta a vármegye, azonban fordulni látszott egy pillanatra a kocka, hiszen a *Békésmegyei Közlöny* arról számolt be 1907. február 7-én, hogy feltehetőleg Debrecent fogja támogatni a megye ezen harcban. A hó végén azonban a folyóirat már arról írt, hogy *Fábry Károly* felszólására mégis inkább Szeged mögé sorakozott fel.⁶⁸⁰ Minderre Csongrád vármegye április 11-én válaszolt szívélyes köszönő átirattal.⁶⁸¹

Eközben 1907. január 11–12-én *Bánffy Dezső*,⁶⁸² *Nyári Béla*, *Becsey Károly*⁶⁸³ és *Kmety Károly*⁶⁸⁴ felszólalt a képviselőházban Szeged javára. *Nyári Béla* felszólalásában kitért Szeged törvényhatósági bizottságának határozatára: a szegedi egyetem felállítása az állam legkisebb pénzügyi megerőltetésébe kerülne, amely a nehéz pénzügyi viszonyok között fontos dolog. A város hatmillió koronát szavazott meg a költségekre, átadta volna az összes közkórházat, a Somogyi-könyvtárat, a múzeumot is rendelkezésre bocsátotta volna az egyetemnek, és az összes építkezésekre szükséges telkeket ingyen átruházta volna.⁶⁸⁵

1907 őszén szervezésnek indult az újabb követjárás, amely során a környező megyék képviselőit kérték fel kísérőnek, végül 144 fővel 11 vármegyéből utaztak fel Budapestre. 1908. január 18-án⁶⁸⁶ *Apponyi Alberttel* és *Wekerle Sándorral* találkoztak, mindkét politikus ígéretet tett arra, hogy „Szegednek egyetemet kell kapnia.”⁶⁸⁷ 1909 áprilisában *Apponyi* nyilatkozott az egyetemek kapcsán, ahol elmondta, hogy első helyen Pozsony kapná meg, majd Kassa, Debrecen és negyedik helyen Szeged. Utóbbit fájdalmasan érintette ezen nyilatkozat, hiszen szembesült azzal, hogy az 1803 óta zajló követjárása haszontalan maradt.⁶⁸⁸

1909. november 25-én *Tisza István* (Szeged város képviselője) a debreceni

⁶⁷⁹ CSML SZVPH 1941. 4409/1907: Baja; 95/1907: Zombor; 179/1907: Hódmezővásárhely; 8944/1907: Arad; 10587/1907: Kiskunfélegyháza; 10313/1907: Nagybecskerek; 9412/1907: Zenta; 4964/1907: Szabadka; 11730/1907: Bács-Bodrog; 11175/1907: Csongrád; 9224/1907: Békés vármegyék.

⁶⁸⁰ CSML SZVPH 1941. 573/1907.

⁶⁸¹ *Békésmegyei Közlöny*, 1907. február 2., XXXIV. évf., 10. sz., 3. p.; Uo. 1907. február 28., XXXIV. évf., 16. sz., 1–2. p.; Uo. 1907. április 11., XXXIV. évf., 28. sz., 2. p.

⁶⁸² Mikor legelőször szólalt fel Szeged mellett, akkor sem Szegeden, sem Debrecenben nem járt. Viszont már akkor tudta, hogy előbbi város a legalkalmasabb az egyetem székhelyének. In: *Képviselőházi Napló V.* 1907. január 11., 88. o.ü., 282–287. p.

⁶⁸³ Szeged városa munkás, szorgalmas, becsületes, hazafias, magyar népe olyan, hogy tanulhatott tőle az egyetemi polgárság, amely Szeged város falain belül fogja elsajátítani a magasabb műveltséget. *Képviselőházi Napló V.* 1907. január 15., 89. o.ü., 315. p.

⁶⁸⁴ A közvélemény Szeged mellett volt: sok közigazgatási szervvel rendelkezett, a nemzeti eszme erős volt és ilyen nevelésű fiatalok kerültek is volna ki. *Képviselőházi napló V.* 1907. január 15., 89. o.ü., 320–321. p.

⁶⁸⁵ *Képviselőházi Napló, V.* 1907. január 14., 86. o.ü., 218. p.; CSML SZVPH 1941. 2396/1906.

⁶⁸⁶ CSML SZVPH 1941. 1907. évi iratok.

⁶⁸⁷ *Szegedi Napló, (Továbbiakban: SZN.,)* 1908. január 19., XXX. évf., 17. sz., 1–2. p.; CSML SZVPH 1941. 3554/1908.

⁶⁸⁸ GÁL 1929. 87–89. p.

református egyetem mellett foglalt állást.⁶⁸⁹ Feltehetőleg ennek a következménye, hogy Szeged törvényhatósága utasította a várost, hogy haladéktalanul hozzon létre egy jogakadémiát. Bár közben a király kifejtette, várható a közeljövőben egyetemalapítás, de kizárólag évek múlva, és lehet, hogy Szeged jogát akár el is vitatják addigra. Így ezt elkerülve a város magára vállalta a terhet egy önálló intézmény létrehozásával. A hallgatói létszám tekintetében körülbelül 1000 diákot vártak, amelyet a környező középiskolák tanulóiból szándékoztak feltölteni.⁶⁹⁰

Zichy János 1911 áprilisában nyilatkozott a kandidáló városokkal való konzultációról, akkor már csak Szeged volt hátra. Ígéretet tett arra, hogy még nyáron eldönti az egyetem székhelyét. Ez okból Szeged város küldöttséget menesztett a miniszterhez annak meghívására⁶⁹¹ a korábbi ismert memorandumokkal,⁶⁹² viszont erről a tárgyalásról nem került semmi a nyilvánosság elé. Zichy későbbi nyilatkozatában kifejtette, hogy a hely kérdését alá kellett rendelni az ország érdekeinek, azonban mégis ott kellett felállítani, ahová a „szellemi erők” szívesen mentek. Ekkor már zajlott a költségvetési vita, ahol többen felszólaltak Szeged mellett. Júniusban jelent meg a miniszteri küldöttség Szegeden helyszíni szemlére.⁶⁹³ Közben Debrecen a felajánlását felemelte, holott Debrecen egyetemi várossá válása teljesen egyértelmű volt, Pozsonyban pedig a miniszter kijelentette, hogy a maga részéről örülne, ha Pozsony kapná az egyetemet,⁶⁹⁴ amely ironikus, hiszen elsősorban ő maga jelölte ki ezen városokat.

Augusztusban Szeged utolsó próbálkozása keretében több mint 500 fős küldöttség utazott fel a miniszterhez.⁶⁹⁵ Megítélésem szerint ezen létszám inkább elrettentő volt, mintsem meggyőző, egyébként is, az egyetem kérdésének a helye eldöntött lehetett erre az időre, a kultuszminiszter korábbi nyilatkozata is erre engedett következtetni. A miniszter elismerte, hogy az egyetem alapításának a feltételei fennálltak Szegeden, de ha mégsem ott jött volna létre az első tudományegyetemek egyike, főiskolára akkor is igényt formálhattak volna. A város ezek után minden követ megmozgatott, hogy az egyetem hozzá kerüljön, azonban Hajdú vármegye főispánja 1911. október 27-én személyesen magától a

⁶⁸⁹ GÁL 1929. 91. p.

⁶⁹⁰ CSML SZVPH 1941. 41978/1910.

⁶⁹¹ CSML SZVPH 1941. 12628/1911.

⁶⁹² Közgyűlési határozat az egyetem tárgyában: „Századok óta Budapest után a legnépesebb és legszebb városa az országnak Szeged, 36 középfokú oktatási intézménye van, amelynek révén 2000–2500 hallgatót tudna befogadni az új egyetem.” A felirat taxatív felsorolta, hogy Szegeden milyen intézmények, egyesületek voltak, azonban más érdemleges adatot nem tartalmazott. CSML SZVKJ 1911. 15147/1911.; CSML SZVPH 1941. 15147/1911.

⁶⁹³ CSML SZVPH 1941. 23428/1911.

⁶⁹⁴ DEVICH 1984. 67–7. p.

⁶⁹⁵ Az eredeti tervek az egész délvidék bevonására vonatkoztak. CSML SZVPH 1941. 24487/1911.

kultuszminisztertől tudta meg, hogy az egyetem hozzájuk kerül és Debrecen hamarosan a szerződést is átvehette. Szegedet mélyen lesújtotta a hír, végül arra a konklúzióra jutott, hogy önerejéből hoz létre egy „*fakultást*”. A miniszter ezek után revideálta a korábbi döntését, és megállapította, hogy Szegeddel szemben is fennállt az ígérete, ezért a második műegyetem felállítására tett ígéretet. A Debreceni és Pozsonyi Tudományegyetemekre vonatkozó miniszteri előterjesztést követően úgy tűnt, Szeged végleg elesett az egyetemtől.⁶⁹⁶

Zichy Mihály kultuszminiszter 1911. december 1-én terjesztette be az alapítási javaslatát⁶⁹⁷ a „*debreceni és pozsonyi magyar királyi tudományegyetemek felállításáról*” a képviselőház elé,⁶⁹⁸ amelyben Debrecent és Pozsonyt jelölte meg az egyetemi székhelynek.⁶⁹⁹ Hosszabb vitát követően tisztázták a részletkérdéseket, majd a miniszteri javaslatot június 5-én tárgyalni kezdték, amelyet egy hosszabb obstrukció követett. A képviselőházban július 7-én került sor a harmadszori olvasatra; az uralkodó még azon a napon szentesítette az 1912. évi XXXVI. törvényként⁷⁰⁰ az új egyetemek alapítását.⁷⁰¹

V. 1. 5. 2. A miniszteri javaslat és indokolása

Zichy János⁷⁰² vallás- és közoktatásügyi miniszter a beterjesztésével egyidejűleg 1911. december 1-én előadta a törvényjavaslathoz készített miniszteri indokolást is. E szerint az egyetemek sorsa leginkább attól függött, hogy milyen környezetbe helyezték őket. A két új egyetem alapítása kizárólag folyamatos fejlesztéssel és az államháztartás fokozatos megterhelésével volt megvalósítható. A kiválasztásban a legfőbb irányító szempont az volt, hogy a megfelelő szellemi és gazdasági környezetben jöjjön létre az új

⁶⁹⁶ GÁL 1929. 97–105. p.

⁶⁹⁷ Az eredeti miniszteri javaslat, a bizottságok által elfogadott változat és végül a szentesített törvény a szövegében kissé tér el egymástól. Az eredeti tervezetet két pontban módosította a közoktatásügyi bizottság, de azon túl már nem érkezett hozzá módosító indítvány, így azon végső formájában került elfogadásra. A jogszabály hiányosságát a karok pontos megnevezésében mutatott, hiszen eredetileg egyáltalán semmilyen szó nem esett a karokról és azok strukturális szervezetéről. *Képviselőházi Irományok XIV.* 439. szám, 251–253. p.; *Képviselőházi Irományok XVI.* 498. szám, 130–131. p.

⁶⁹⁸ A beterjesztéséhez az uralkodó 1911. december 26-án járult hozzá. AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 35-1911. doboz, 3401/1911.; *BpH.*, 1911. december 1., XXXI. évf., 285. sz., 4. p.

⁶⁹⁹ GÁL 1929. 97–105. p.

⁷⁰⁰ MÁRKUS DEZSŐ – TÉRFI GYULA (szerk.): *Magyar Törvénytár–Corpus Juris Hungarici*. 1912. évi törvények. Franklin Társulat, Budapest, 1913. 512–514. p.; P. SZABÓ 2016. 135–162. p.

⁷⁰¹ MUDRÁK 2012a. 44., 48–49. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1912. doboz, 1719/1912.

⁷⁰² Zichy János: jogász, 1894-ben census alapján a főrendiházi tag lett. Az alkotmánypárt feloszlása után a nemzeti munkapárthoz csatlakozott. Az uralkodó 1910. március 1-én nevezte ki a Khuen-Héderváry-kabinetben vallás- és közoktatásügyi miniszterre. Az 1910-i választások alkalmával három helyen kapott mandátumot: Szabadbárádon, Egerben és Pécsen, és valamennyit meg is tartotta. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 467–468. p.

intézmény, illetve, hogy rövidtávon belül, legalább egyik helyen az orvoscépzés is beinduljon. Ezen szempontok alapján legideálisabb Pozsony városa volt, hiszen a pozsonyi állami kórház volt a vidékiek közül a legnagyobb, továbbá bábaképző és gyermekkórház is megtalálható volt a városban, mindezekhez kizárólag az előadó termeket kellett hozzáépíteni. A második fakultás a Matematikai és Természettudományi Kar lett, ugyanis az ehhez kapcsolódó épületek és laborok egy részére az orvosi képzésnek is szüksége volt. A harmadikként felállítandó kar a jogakadémia helyébe létrehozandó jogi kar lett. Kulturális szempontból sem elhanyagolható a város, hiszen az ország „koronázóvárosa”, és az országgyűlés korábbi székhelye volt. Bécs közelségét sokan hátránynak tartották, azonban *Trefort Ágostonhoz* hasonlóan Zichy is inkább fejlesztőnek tartotta, hiszen egy egészséges rivalizálás alakulhatott ki a két *universitas* között.⁷⁰³

A szakminiszter szükségesnek látta kiemelni, hogy olyan székhelyre gondoltak, amely tiszta magyar és elsődlegesen az Alföldön feküdt. Debrecenben négy kar felállítása valósult meg: a református hittudományi, a jog- és államtudományi, a bölcsészet-, nyelv-, történettudományi, valamint a matematikai és természettudományi.⁷⁰⁴ Amellett fontosnak tartotta a miniszter, hogy az ország kulturálisan és gazdaságilag is akkor halad előre, ha decentralizálttá válik és vidéki tudásközpontok alakulnak ki. Nem elhanyagolható, hogy az oktatói gárdát is csak úgy tudták növelni, ha új egyetemeket alapítanak.⁷⁰⁵

Az indoklás legvégén a miniszter kifejtette, hogy elsődlegesen nem a tudósok képzése az ország és az egyetem célja, hanem a jó szakemberek kinevelése: *„A helyes megoldás a hazai viszonyok között abban rejlik, hogy az egyetemnek tudományos alapon felépülő jó szakképzést kell nyújtania. Az a körülmény, hogy az egyetem szakképzés adására is berendezkedik, mit sem von le magasztos tudományos jellegéből. A professzorok, az egyéb tanszemélyzet, s az erre vágyó hallgatóság számára megmarad a kutatás, a bűvárkodás szabadsága, s megmaradnak az intézetek és alkalmak e kutató szellem érvényesítésére.”*⁷⁰⁶

⁷⁰³ Miniszteri indoklás. In: *Képviselőházi Irományok XIV.* 1912. 439. számú irat, 269. p.

⁷⁰⁴ Miniszteri indoklás, 267–271. p.

⁷⁰⁵ Miniszteri indoklás, 253–267. p.

⁷⁰⁶ Miniszteri indoklás, 272. p.

V. 1. 5. 3. *Viták, felszólalások*

V. 1. 5. 3. 1. Az egyetem kérdése a költségvetési vitákban

Tekintettel arra, hogy az 1912. évi költségvetés tárgyalása során valamennyi témakört sorra vették, 1911. május 19-én érkeztek a kultusztárca tárgyalásához. *Gróf Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter szólalt fel elsőnek, akinek ezen felszólalása, mint miniszter is az első volt. Beszédében a kormány oktatásügyi javaslatát vázolta fel és ezek között tért ki az új egyetem kérdéskörére. Elengedhetetlennek látta az intézmény felállítását és ezen belül kizárólag állami fenntartásúakra tartott számot. Az egyetem elhelyezésének egyik fő szempontja az volt, hogy a magyarságot az adott hely mennyire fogja előrevinni, így nem azon várost keresték, amelyik a legtöbb anyagi támogatást nyújtotta. Nem volt híve a csonka egyetemi teóriának, azaz, hogy kizárólag a túlterhelt karok számára nyisson más városban alternatívát, éppen ezért mind a négy fő kart: az állam- és jogtudományit, az orvosit, a bölcsészeti és a természettudományit mindenhol létrehozták.⁷⁰⁷

Zichy elmondta, hogy bizottságokat küldtek ki külföldre, tanácskozásokat hívtak össze, illetve felkérték az kapcsolódó szerveket tárgyalásra,⁷⁰⁸ és üléseztek⁷⁰⁹ az érintett városokkal is.⁷¹⁰

Az egyetem alapításának a kérdése azért a költségvetési vita kapcsán merült fel, mert minden ilyen fokú beruházás jelentős anyagi vonzatokkal járt és jár mind a mai napig. Ezért tárgyalom elsőként a költségvetési vita során felmerült kérdéseket, majd ezek után térek át a benyújtás utáni olvasatokra.

A költségvetési vita idején, az egyetemalapítás kapcsán jelentősen kiélezett vita

⁷⁰⁷ *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 19., 160. o.ü., 473–476. p.

⁷⁰⁸ A Felsőoktatásügyi Egyesület május 16-án este *Medveczky Frigyes* udvari tanácsos, egyetemi tanár elnöklése mellett kezdte meg az Akadémia elnöki termében a tárgyalását, amelyet a fölállítandó új egyetemek kérdése tett aktuálissá. *Berzeviczy Albert* szólott elsőnek a tárgyhoz, álláspontja szerint a fő cél az ország szellemi kultúrájának emelése. A hely kérdését alá kellett rendelni az országos szempontoknak, a helyet is úgy kellett megválasztani, hogy a szellemi erők szívesen menjenek oda. E tekintetben csakis Pozsony, Szeged, Debrecen és Kassa jöhettek szóba. *BpH.*, 1911. május 17., 115. sz., 5–6. p. A megbeszélés másnap folytatódott, ahol *Plósz Sándor* titkos tanácsos legalább még két egyetem fölállítását tartotta szükségesnek. *BpH.*, 1911. május 19., 117. szám, 2–3. p. *Breznay Béla* egyetemi tanár a versengő városok közül Szegednek gazdasági főiskolát adott volna jogtudományi karral, a kassai jogakadémia mellé műegyetemet létesített volna, Pozsonynak és Debrecennek pedig teljes egyetemet juttatott volna. *BpH.*, 1911. május 20., 118. sz., 11. p.

⁷⁰⁹ *Balogh Jenő* államtitkár első útja Debrecenbe vezetett és tárgyalást folytatott a város és a református egyház vezetőivel. A minisztérium fölfogásával nem egyezett az, hogy az egyetem egyes épületei a város különféle helyein legyenek, ezért a tárgyalásokat új mederben folytatták és a város legszebb helyén, a Nagyerdő felé eső részen néztek egységes telek után, amelyet találtak is. *BpH.*, 1911. május 16., 114. sz., 8. p.

⁷¹⁰ *Uo.* 1911. május 20., 118. sz., 1–4. p.

folyt a képviselők között. Elsőként *Cserny Károly*⁷¹¹ szólalt fel, aki teljes mértékben támogatta a *pozsonyi* egyetem alapítási tervét.⁷¹² Szintén Pozsony mellett foglalt állást *gróf Esterházy Mihály*,⁷¹³ aki Debrecen pozícióját is támogatta, hiszen véleménye szerint a város Erdély szempontjából jelentőséggel bírt.⁷¹⁴ *Sághy Gyula*⁷¹⁵ képviselő a klinikák meglétét tartotta a legfontosabbnak, hiszen „*az egyetem legfőbb kara minden tekintetben az orvosi fakultás*”, ezért Debrecen nem tekintette elfogadható városnak.⁷¹⁶

Szeged mellett több képviselő is kiállt, akik leginkább vajdasági gyökerekkel bírtak. Első felszólaló *Bogdán Zsivkó*⁷¹⁷ volt, aki a déli területek kulturális és gazdasági központjának tartotta Szegedet, de mindenekelőtt nem ezen problémát, hanem a népiskolák kérdésének a megoldását tartotta elsődlegesen megoldandó feladatnak. A miniszter figyelmébe ajánlotta a Délvidéket, tekintve, hogy annak 1200 km-es körzetében nem létezett felsőbb iskola, és a lakosság vegyes volt, hiszen szerbek, magyarok, németek egyaránt megtalálhatóak voltak a környéken.⁷¹⁸ Ugyanezt képviselte *Ostffy Lajos*,⁷¹⁹ aki Szegedet és Debrecen patronálta, ugyanis ezen városok támogatták legjobban a haza érdekeit, de ő is a népőiskolák kérdését tartotta elsődlegesnek.⁷²⁰ A következő támogató *Rónay Jenő*⁷²¹ volt, aki szerint Szeged a Vajdaság kapuja, amely magyarságát mindvégig megőrizte.⁷²² A szegedi álláspontot legjelentősebben *Popovics V. (Vazul) István*⁷²³

⁷¹¹ *Cserny Károly* – Moson vármegye: jogász, 1888 őszén a Belügyminisztérium keretein belül kezdett el dolgozni, majd mint miniszteri fogalmazó a Kereskedelmi Minisztériumba helyezkedett el. 1907 őszén osztálytanácsosnak nevezték ki a Belügyminisztériumba, amelyről 1910 tavaszán lemondott. A nemzeti munkapárti programmal választották be a képviselőházba. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 254–255. p.

⁷¹² *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 485–487. p.

⁷¹³ *Esterházy Mihály* – Pozsony vármegye: jogász, 1884. április 20-án Londonban született, édesapja Esterházy Károly gróf, édesanyja *Hamilton Charters Mary Evelyn*. Az 1910. évi választásokon függetlenségi és 48-as párti programmal választották meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 269–270. p.

⁷¹⁴ *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 499. p.

⁷¹⁵ *Sághy Gyula* – Pozsony vármegye: 1866-ban tette le az ügyvédi vizsgát. A budapesti egyetemen 1872-ben rendes tanár, 1901 őszén udvari tanácsos lett. Az 1909/1910. tanévben a budapesti tudományegyetem rektora volt. 1910-ben egyhangúlag választották meg a függetlenségi és 48-as párt programja alapján. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 406–407. p.

⁷¹⁶ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 289–292. p.

⁷¹⁷ *Bogdán Zsivkó* – Torontál vármegye: jogi tanulmányokat folytatott és az 1910. évi általános választások során a törökbecsei kerületben a nemzeti munkapárt programjával választották meg. A temesvári görögkeleti szerb püspöki székeség világi ülnöke volt. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 245. p.

⁷¹⁸ *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 20., 161. o.ü., 499–511. p.

⁷¹⁹ *Ostffy Lajos* – Vasvármegye: az 1910. évi választásokon a kiscelli kerület a Kossuth-párti programmal képviselővé választotta. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 377. p.

⁷²⁰ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 23., 163. o.ü., 8–9. p.

⁷²¹ *Rónay Jenő* – Torontál vármegye: 1891-ben a megye főispánja lett, ezt 1902-ig töltötte be. Az 1910-i általános választásokon a nagykomlói kerületben a munkapárti programmal képviselővé választották. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 402. p.

⁷²² *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 30., 168. o.ü., 93–94. p.; *BpH.*, 1911. május 31., 127. sz., 2–3. p.

⁷²³ *Popovics V. István* – Torontál vármegye: 1869-től a szerb egyházi kongresszus tagja volt, ő dolgozta ki 1870-ben a felekezeti iskolai szabályzatot, amiért a bácsi és budai szerb egyházmegyék részére iskolai előadónak, tanfelügyelővé választották, amely állásban negyedszázadot töltött el. 1883-tól volt igazgatója a Thököly-féle intézetnek. 1894-től 1906-ig tagja volt a horvát országgyűlésnek, ahol a közoktatási bizottság

képviselte, hiszen a Magyarországon élő és tanuló szerb fiatalságnak volt a szószólója. Megítélése szerint a mű- és tudományegyetemek nem csak a tudomány fellegvárai, hanem a hazaszeretet és hazafiasság forrásai is voltak.⁷²⁴ Legvégül *Kelemen Béla*⁷²⁵ szólalt fel Szeged mellett, amely a szülővárosa volt, a legtöbb anyagi áldozatot hozta és tiszta magyar település.⁷²⁶ A beszédében kiemelte, hogy a folyóiratok aktívan foglalkoztak az egyetemek kérdésével, köztük a *Torontál* című periodika, amely hangsúlyozta, hogy a svábság számára sem elhanyagolható az egyetem elhelyezése.⁷²⁷ Ugyanis a svábok itthon tartásának egy fontos eszköze lehetett volna a szegedi egyetem, hiszen ezzel a lépéssel nem csak újabb egyetemet alapítanának, hanem álláspontja szerint a sváb fiatalság külföldi kivándorlását is meg tudták volna akadályozni, mert ha ők nem emigrálnak, az itthoni értelmiséget gyarapíthatták volna.⁷²⁸

Debrecen, mint második kandidált széles támogatói bázissal rendelkezett, köztük volt *Szász Károly*,⁷²⁹ aki a Budapesti Tudományegyetem túlsúlyfoltóságát akarta megoldani, leginkább hallgatói létszámkorlátozással (*numerus clausus*). Azonban beszédének a legvégén kitért a jogi oktatás reformjára is, mert a hallgatói létszámok szabályozásához elengedhetetlen volt a harmadik alapvizsga bevezetése.⁷³⁰ *Bakonyi Samu*⁷³¹ két várost támogatott, Szegedet és Debrecent, de végül kulturális és gazdasági okokból az utóbbit javasolta végül. Az sem elhanyagolható szempont, hogy debreceni származású volt. Továbbá azt állapította meg – amelyet ma is hallhatunk a kritikusoktól –, hogy az egyetemek valójában „diplomagyárak” és a tudományos műveltség teljes mértékben háttérbe lett szorítva.⁷³² *Bakó József*⁷³³ álláspontja szerint Debrecen az ország második

első előadója volt. A magyar országgyűlésbe 1896-ban küldték először és ott horvát ügyekben többször szólalt fel. 1899-ben királyi tanácsos lett, 1909-ben pedig udvari tanácsosi címet kapott. A szerb Száva-rend kiskeresztése volt. Az 1910. évi általános választásokon a nemzeti munkapárt programjával választotta meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 392–393. p.

⁷²⁴ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 279–283. p.

⁷²⁵ *Kelemen Béla* – Szeged város, II. kerület: Budapestén szerezte meg a jog- és államtudományi oklevelet. Szeged II. kerületében Kossuth-párti programmal egyhangúlag választották meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 320. p.

⁷²⁶ *Torontál folyóirat*, 1906. december 22. In: *Képviselőházi Napló VIII.* 1911 június 11., 179. o.ü., 395. p.

⁷²⁷ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911 június 11., 179. o.ü., 395. p.

⁷²⁸ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 17., 179. o.ü., 393–398. p.

⁷²⁹ *Szemerjai Szász Károly* – Veszprém vármegye: a néhai Szász Károly református püspök fia volt. 1888-ban jogi doktori oklevelet szerzett. 1903-tól 1906-ig a VKM elnökségének volt a vezetője, 1910-ig pedig az irodalmi, tudományos és közművelődési osztály főnöke volt. Az 1910. évi országgyűlésre a nemzeti munkapárt programja alapján az enyingi kerület képviselővé választotta. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 423. p.

⁷³⁰ *Képviselőházi Napló VII.* 1911. május 22., 162. o.ü., 509–513. p.; *BpH.*, 1911. május 23., 120. sz., 31. p.

⁷³¹ *Bakonyi Samu* – Debrecen város, II. kerület: a jogi végzettséget Budapestén szerezte meg. A debreceni Csokonai-körnek alakulása óta főtitkára volt. 1910-ben Justh-párti programmal választották meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 223–224. p.

⁷³² *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 31., 169. o.ü., 119–124. p.

legnagyobb városa volt. *Szász Károly* korábban azon nézőponton volt, hogy az egyetemnek Budapesten kell lennie, ergo központosított felsőoktatásnak kell megvalósulni az országban, ezt *Bakó* nem támogatta, hiszen így a diákságnak át kellett az egész országot utaznia kizárólag azon okból, hogy tanulhasson, és más országokban is vidéki egyetemeket alapítanak infrastrukturális okokból.⁷³⁴ Szintén Debrecen támogatta *Tüdős János*,⁷³⁵ aki a kulturális és társadalmi gyökereket, a nyelvi és a magyarsági alapokat említette Debrecen kapcsán.⁷³⁶ *Kun Béla*⁷³⁷ szerint Debrecen a magyarság egyik fő bástyája volt és a város, illetve a törvényszék sok mindent tett azért, hogy oda egyetem kerüljön.⁷³⁸

*Kozma Andor*⁷³⁹ kifejezetten *Budapesten* szeretett volna egy egyetemet létrehozni, de inkább a meglévők felfejlesztését támogatta.⁷⁴⁰ Azonban nem ő volt az egyetlen támogatója ezen ötletnek, hanem *Mihálkovics Géza* is, aki már 1895-ben megírta a gondolatait egy tanulmány formájában. A tanulmányában kifejtette, hogy elvetette *Berzeviczy Albert* gondolatait és nem tartotta előnyösnek, hogy Pozsonyba hoznak létre egy tudományegyetemet, mert Bécs közelsége nem felvirágoztatta volna a várost, hanem inkább hátrányára lett volna, hiszen az orvosi kar esetében Bécs sokkal felszereltebb és vonzóbb volt. Ezért felvetette, hogy Budapestre kellene telepíteni az új egyetememet.⁷⁴¹

Pécs is felmerült, mint potenciális egyetemi város, amelyet *Egry Béla*⁷⁴² képviselt, hiszen korábban *I. (Nagy) Lajos* ott alapította ez első *universitast*, továbbá a környék

⁷³³ *Bakó József* – Nagykörs: Pápára ment a teológiai tanfolyamra, ahol később akadémikus rektor lett. Sároregresen hét évig lelkészkedett és ekkor Balatonkenese választotta meg lelkészének. 1910-ben Kossuth-párti tagként választották meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 223. p.

⁷³⁴ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 1., 170. o.ü., 147–148. p.

⁷³⁵ *Tüdős János* – Debrecen város, I. kerület: a jogi tanulmányait Debrecenben végezte el. 1910. évi általános választásoknál a Justh-párt tagja lett. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 452–453. p.

⁷³⁶ *Tüdős János Kozma Andor* gondolatát cáfolta meg, amely alapján az új egyetemi központnak a magyar nyelv és kultúra központjában kell lennie, és ez sem Budapest, sem Kolozsvár esetében nem állt fent, hiszen ezen városoknak addig a napig sem sikerült teljesen elmagyarosodnia a környéket. *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 18., 173. o.ü., 240–244. p.

⁷³⁷ *Kun Béla* – Hódmezővásárhely: 1896-ban a debreceni jogakadémia hallgatója lett. Az 1910. évi választás alkalmával pótválasztáson választották meg függetlenségi és 48-as (Justh-)párti programmal. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 334. p.

⁷³⁸ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 13., 176. o.ü., 315–320. p.

⁷³⁹ *Leveldi Kozma Andor*: a budapesti egyetemen jogot végzett, majd katonaként szolgált, ahonnan tiszti ranggal szerelt le. 1885-ben az első magyar általános biztosítótársaság szolgálatába lépett, melynek főtitkára lett. 1893-ban a Kisfaludy-társaság a tagjává választotta. Már fiatalon írni kezdett verseket, amelyeket a korabeli sajtó szívesen publikált. SZINNYEI 1899. 1432–1433. p.

⁷⁴⁰ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. május 26., 165. o.ü., 42–43. p.

⁷⁴¹ MIHÁLKOVICS 1895. 16–23. p.

⁷⁴² *Egry Béla* – Baranya vármegye: a pécsi m. kir. 8. sz. honvédhuszár ezrednél elvégezte a lovaglótanfolyamot és parancsőrtisztnak osztott be, végül 1895. október 1-én rangjáról leköszönt. Közben 1885-ben Budapesten jogtudorral avatták, és 1886. december 21-én elnyerte az ügyvédi oklevelet. Mint gyakorló ügyvéd Pécsen élt és részt vett a közügyekben. A pécsi függetlenségi és 48-as párt egyik alelnöke volt. Az 1905. évi általános választáson elnyerte a pécsvárad kerület mandátumát. FABRO – UJLAKI 1905. 255. p.

legnagyobb városa volt, infrastrukturálisan is megfelelő helyen feküdt, és kórház is rendelkezésre állt.⁷⁴³

1911 decemberében tovább folytatódott a költségvetési vita, közben addigra benyújtották az egyetemekről szóló törvényjavaslatot, éppen ezért a felszólalók már tényként kezelték a két helyszínt és ehhez kapcsolódóan fejtették ki álláspontjaikat. December 18-án és 19-én a vallás- és közoktatási tárcát érintő kérdéseket tárgyalták, ahol elsőként *Rákosi Viktor*⁷⁴⁴ szólalt fel: Debrecen sikerének örült, azonban Pozsonyt nem tartotta méltónak, ráadásul nem látta értelmét annak, hogy Európa egyik leghíresebb egyetemétől, a bécsitől egy óra járásnyira új egyetemet állítsanak fel Magyarországon. Pozsony akkor dominánsan német város volt, éppen ezért ha olyan helyen akartak volna létrehozni magyar egyetemet, amely döntően *magyar*, akkor Szegedre kellett volna azt helyezni.⁷⁴⁵ A másnapi ülésen *Kovácsy Kálmán*⁷⁴⁶ szintén nem üdvözölte Pozsony egyetemi várossá válását. Pozsonnyal szemben a fő kifogása az volt, hogy nem eléggé magyar a város.⁷⁴⁷ A felszólalók sorát *Szebeny Antal*⁷⁴⁸ folytatta, aki további egyetemek alapítását kérvényezte, köztük egy orvosi karral rendelkezőt Szegeden. Megítélése szerint ezáltal a délvidéki fiatalság is Magyarországra jött volna tanulni, és fokozatosan alakult volna ki egy szoros kapcsolati háló a délvidékiekkel.⁷⁴⁹

A költségvetés kapcsán nem kizárólag a képviselők vitájában merült fel az egyetem kérdése, hanem a felsőházban is többen kitértek rá. Köztük elsőként *Dessewffy Aurél*,⁷⁵⁰ aki kiemelte: tisztában volt azzal, hogy a budapesti tudományegyetemen túlszűfolttság volt, hiszen 7000 hallgató tanult ott, azonban két egyetem felállítását ésszerűtlennek tartotta,

⁷⁴³ *Képviselőházi Napló VIII.* 1911. június 10., 175. o.ü., 297–298. p.

⁷⁴⁴ *Rákosi Viktor* – Hajdú vármegye: egyetemi éve alatt újságíró lett, a Budapesti Hírlapnak megalapításától kezdve munkatársa volt. Mint függetlenségi jelölt 1901-ben Hajdúnánáson egyhangúlag képviselővé választották meg 1910-ben. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 397–398. p.

⁷⁴⁵ *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. augusztus 18., 316. o.ü., 400–402. p.

⁷⁴⁶ *Kovácsy Kálmán* – Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye: 1895 óta volt református lelkész Rákospalotán. Az 1910. évi választásokon a fülöpszállási kerületben képviselővé választották. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 331. p.

⁷⁴⁷ *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 19., 317. o.ü., 416–419. p.

⁷⁴⁸ *Szebeny Antal* – Budapest, I. kerület: hosszú ideig mint a törvényhatósági bizottság tagja, tevékeny részese volt a főváros közügyi intézésének és társadalmi életének. 1910-ben kerülete újra megválasztotta a Kossuth-párt tagjaként. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 424. p.

⁷⁴⁹ *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 20., 318. o.ü., 448. p.

⁷⁵⁰ *Dessewffy Aurél*: apja, *Dessewffy Emil* a Magyar Tudományos Akadémia egyik elnöke és a közélet egyik kimagasló alakja volt. 1869-ben nőül vette *Károlyi György* gróf leányát, Pálmát. Az 1883-ban a Tudományos Akadémia igazgatótanácsába vették fel. 1896-ban belső titkos tanácsos lett. Az uralkodó 1906. május 21-én a főrendiház elnökévé nevezte ki. 1908-ban a Lipót-rend nagykeresztjét kapta meg. A *Khuen-Héderváry*-kormány kinevezésekor 1910 januárjában, a főrendiház elnöki állásáról lemondott. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 91–92. p.

mert egyedül a jogásképzésen volt túltengés. Ezen zsúfoltság megszüntetésére legjobb megoldásként az újonnan létrehozandó egyetemen a jogi kart közgazdaságivá alakítaná.⁷⁵¹ *Chorin Ferenc*⁷⁵² folytatta a felszólalók sorát, megítélése szerint ezen fejlesztések csakis a már meglévőket erősítették, de az országot nem vitték előre. Éppen ezért az ország termelését és gazdasági nevelését kellett volna előtérbe helyezni, amely a közgazdasági képzés ápolásában rejlett.⁷⁵³ *Székelly Ferenc*⁷⁵⁴ igazságügy-miniszter is összekapcsolta a jogi oktatás reformját az újabb egyetemalapítással, mivel a jövőre nézve a legfontosabbnak a jogásképzés megreformálását tartotta.⁷⁵⁵

V. 1. 5. 3. 2. A törvényjavaslat tényleges vitája

1911. december 1-én a betérjesztés napján *Návay Lajos*⁷⁵⁶ elnök ígérte, hogy a törvényjavaslatot mielőbb ki fogják nyomtatni, szét fogják osztani és előzetes tárgyalás végett a közoktatásügyi- és pénzügyi bizottsághoz fogják utasítani.⁷⁵⁷ A közoktatási bizottság javaslatát *Szüllő Géza*⁷⁵⁸ terjesztette a képviselőház elé 1911. december 19-én,⁷⁵⁹ amelyet korábban – aznap fogadott el a bizottság.⁷⁶⁰ A bizottság üdvözölte a javaslat tartalmát, hiszen az egyetemek mindig *kultúrmissziót* teljesítenek, de ezzel együtt politika faktorai is az állam fejlődésének. A bizottság nem fogadta el a miniszteri indoklásban,

⁷⁵¹ *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 118. p.

⁷⁵² *Chorin Ferenc*: az ügyvédi vizsga letétele után Aradon telepedett le. A király 1903. január 1-én élethossziglanig főrendiházi taggá nevezte ki. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 168–171. p.

⁷⁵³ *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 125–126. p.

⁷⁵⁴ *Székelly Ferenc* – Szombathely: 1870-ben köz- és 1871-ben váltóügyvédi oklevelet nyert. Több éven át alelnöke volt a Magyar Jogászegyesületnek. A budapesti unitárius egyház egyik gondnoka, valamint az országos főtanácsnak volt tagja. 1902. június 28-án koronaügyésszé és 1910. január 17-én igazságügy-miniszterré nevezte ki a király, egyúttal megbízást kapott a VKM ideiglenes vezetésére, utóbbiban megbízatása 1910. március 1-ig tartott. Országgyűlési képviselővé 1910-ben Marosvásárhely I. kerületében és Szombathelyen választották meg, az utóbbi mandátumot tartotta meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 426–427. p.

⁷⁵⁵ *Főrendiházi Napló I.* 1912. február 1., XVIII. ülés, 156. p.

⁷⁵⁶ *Návay Lajos* – Temesvár: jogász, 1901 decemberében a vármegyéjének egyhangúlag megválasztott alispánja lett. 1907-ben a király titkos tanácsossá nevezte ki. Az alkotmánypárt feloszlása után 1910 februárjában csatlakozott a nemzeti munkapárthoz és annak programja alapján Temesvár város mandátumát nyerte el. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 369–370. p.

⁷⁵⁷ *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 1., 303. o.ü., 4. p.; 449. szám: *A közoktatásügyi bizottságának jelentése*. In: *Képviselőházi Irományok XV.* 1910. 1–3. p.

⁷⁵⁸ *Borsai Szüllő Géza* – Pozsony vármegye: jogász, 1910 elején belépett a nemzeti munkapártba. Pozsony megyei birtoka után virilis tagja lett a vármegyei törvényhatósági bizottságnak. Az 1910. évi választásokon a bazini kerület egyhangúlag választotta meg. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 441–442. p.

⁷⁵⁹ 1911. december 13-án már tárgyalta az országgyűlés közoktatásügyi bizottság az egyetem elhelyezésének a kérdésében, ahol a teljes egyetem koncepcióját támogatták. Debrecenben elsősorban az orvosi kart szerették volna felállítani, hiszen *pro primo* ez volt a legfontosabb a budapesti egyetem túlterheltségének a csökkentésében. *Szamos*, 1911. december 14., XLIII. évf., 285. sz., 1. p.

⁷⁶⁰ *Képviselőházi Napló XIII.* 1911. december 19., 317. o.ü., 413. p.

hogyan a lefektetett tíz éves terv során fognak majd teljes egyetemet felállítani.⁷⁶¹ 1912. május 12-én a pénzügyi bizottság érdemben nem szolt hozzá a javaslatához, hanem elfogadta azt a közoktatási bizottság kiegészítésével.⁷⁶²

1912. június 5-én kezdték el tárgyalni a tudományegyetemekről szóló javaslatot, *Jankovich Béla*⁷⁶³ elnöklete alatt. A plenáris vitán *Kammerer Ernő*⁷⁶⁴ előadó a felszólalásában kiemelte, hogy 30 millió korona állt rendelkezésre a két egyetem megalapítására. A részletes vitákra nem térek ki, kizárólag a „hely” kapcsán felmerülő kérdéskörökre. *Szász Károly* véleménye szerint ha Szeged nem is kapott egyetemet, legalább egy műegyetemet helyezhettek volna oda, mint önálló intézményt.⁷⁶⁵ *Blanár Béla*,⁷⁶⁶ Kassa város képviselője, mélyen sajnálta, hogy nem városa kapta meg a lehetőséget az egyetem elhelyezésére.⁷⁶⁷ Legvégül a kultuszminiszter szólalt fel, aki leszögezte, hogy elejétől kezdve nem gondolt csonka egyetemre, hanem azt fokozatosan szándékozta megvalósítani.⁷⁶⁸ A vita után a Ház elfogadta a javaslatot és kitűzték másnapra a harmadik olvasati napot (június 7.), amely egy súlyos incidenssel kezdődött, ugyanis *Kovács Gyula*⁷⁶⁹ rálőtt *Tisza István*⁷⁷⁰ házelnökre, majd magára is. Az elnök ennek ellenére tovább folytatta beszédét, így lezajlott a törvényjavaslat harmadik olvasata is. A képviselők egyhangúlag elfogadták, majd rendelkeztek arról, hogy a főrendekhez is átküldjék tárgyalásra.⁷⁷¹

A főrendi ház 1912. június 17-én tárgyalta a javaslatot, amelyen a minisztert

⁷⁶¹ *Képviselőházi Irományok XV.* 1912. 449. szám, 1–3. p.

⁷⁶² *Képviselőházi Irományok XVI.* 1912. 498. szám, 129. p.; AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge 18–1912. doboz, 1719/1912.

⁷⁶³ *Jankovich Béla* – Hont vármegye: jogász, 1901 óta a budapesti tudományegyetemen a pénz- és hitelmélet magántanára volt. A nemzeti munkapárt tagja volt. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 308–309. p.

⁷⁶⁴ *Kammerer Ernő* – Tolna vármegye: jogász; 1896-ban, mint kormánybiztos az Országos Képtár ügyeinek rendezésére és a létesítendő Szépművészeti Múzeum szervezésére és építésére kapott megbízást. 1901-ben ugyanezen múzeum és a Történeti Képcsarnok igazgatójává nevezték ki. 1910-ben munkapárti programmal a pincehelyi kerület választotta meg képviselővé. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 314. p.

⁷⁶⁵ *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 462–465. p.

⁷⁶⁶ *Blanár Béla* – Kassa város: 1894-ben nyilvános rendkívüli tanár lett a kassai jogakadémián. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 244–245. p.

⁷⁶⁷ *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 466. p.

⁷⁶⁸ *Képviselőházi Napló XVI.* 1912. június 5., 390. o.ü., 467–473. p.

⁷⁶⁹ *Kovács Gyula* – Békés vármegye: Bécsben a *Hochschule für Bodenkultur* hallgatója volt, majd a külföldön tett nagyobb közgazdasági tanulmányutát. Az ott szerzett ismereteket kamatoztatta saját gazdaságának a felfejlesztésében. A gyomai kerület választotta meg 48-as függetlenségi gazdapárti programmal. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 331. p.

⁷⁷⁰ *Tisza István* – Arad város: Budapesten szerezte meg az államtudományi tudóságot. 1903. november 3-án miniszterelnökké nevezték ki és a belügyi, valamint a király személye körüli minisztérium vezetésével bízták meg, ugyanakkor titkos tanácsosi méltóságot is elnyerte. Az 1910. évi általános választások alkalmával, Aradon választották meg képviselővé. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 447–451. p.; életéről lásd: BERTÉNYI 2016.; BERTÉNYI 2019.

⁷⁷¹ *Képviselőházi Napló XVI.* 1912 június 7., 391.o.ü., 475–476. p.

Balogh Jenő államtitkár képviselte. Az első felszólaló Beöthy Zsolt⁷⁷² volt: „Azonban, ha fel is állítanák a két egyetemet, akkor az csakis időlegesen orvosolná a meglévő problémát, hiszen ezen arányú növekedés, mind két jelenleg meglévő egyetemen visszaállna.”⁷⁷³ Őt követte a Csanád megyei püspök, Glattfelder Gyula, aki üdvözölte, hogy Debrecen és Pozsony nyerte el a két egyetem helyét, noha a püspökség Szegedhez esett közelebb.⁷⁷⁴ Takács Menyhért jászói nagyprépost⁷⁷⁵ kérte, hogy a fenti egyetemeken túl Kassán is állítsák fel a tudományegyetemet vagy állítsák vissza azt, amelyet Mária Terézia királynő szüntetett meg.⁷⁷⁶ A vitát Balogh Jenő államtitkár zárta le.⁷⁷⁷ Mindezek után az elnök kérte a tagokat, hogy szavazzanak arról, hogy részletes tárgyalásra elfogadják-e a javaslatot; majd következett a részletes vita, ahol felolvasták a vonatkozó részeket és a felsőházi tagok egyenként szavaztak róluk. Végül a törvényjavaslat elfogadásról értesítették a képviselőházat.⁷⁷⁸

V. 1. 6. A trianoni békeszerződés következményei

V. 1. 6. 1. A „menekült” kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem otthonra találása

Amikor a kolozsvári tudományegyetem „otthon nélkül” maradt, tekintettel arra, hogy a románok annektálták a várost, Somogyi Szilveszter, Szeged város polgármestere 1919. május 9-én, pár nappal a megszállás után felhívással fordult az oktatói karhoz, hogy jöjjenek Szegedre a menekült hallgatók vizsgáztatása céljából. Júliusban a diákküldöttség kérte ugyanezt a kolozsvári oktatóktól.⁷⁷⁹ 1919 őszén⁷⁸⁰ a szegediek a minisztériumot és a

⁷⁷² Beöthy Zsolt: jogot végzett a pesti egyetemen, 1877-ben megszerezte a bölcslettudományi oklevelet, 1878-ban a magyar történet magántanára lett a budapesti egyetemen, ahol Greguss Ágost halála után az esztétika tanszékét nyerte el 1883-ban rendkívüli tanárként. Magyarország ezredéves ünnepe alkalmából megírta a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karának történetét. 1902-ben az uralkodó a főrendiház élethossziglani tagjává nevezte ki. 1910-ben az Akadémia másodelnökévé választotta. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 165–166. p.

⁷⁷³ Főrendiházi Napló I. 1912. június 17. XXVI. ülés, 232–233. p.

⁷⁷⁴ Főrendiházi Napló I. 1912. június 17. XXVI. ülés, 234–237. p.

⁷⁷⁵ Takács Menyhért jászóvári prépost: 1897-től a kassai királyi jogakadémián, mint a filozófia magántanára működött. 1898-ban a kassai főgimnázium igazgatójává nevezték ki. 1900. augusztus 12-én rendje apátjává és főpapjává avatták fel. VÉGVÁRY–ZIMMER 1910. 33–35. p.

⁷⁷⁶ Főrendiházi Napló I. 1912. június 17. XXVI. ülés, 238–240. p.

⁷⁷⁷ Főrendiházi Napló I. 1912. június 17. XXVI. ülés, 240. p.

⁷⁷⁸ Főrendiházi Napló I. 1912. június 17. XXVI. ülés, 241. p.; BpH., 1912. június 18., XXXII. évf., 143. sz., 31. p.

⁷⁷⁹ GÁL 1929. 105. p.; 1919. július 14-én nyolc professzort hívtak a kolozsvári városparancsnokságra azért, hogy nyilatkozzanak arról, hogy hajlandók-e a szegediek kérését teljesíteni és odautazni. A Szegedet megszálló franciák ugyanis szabad utazást szavatoltak a tanároknak, de a románok csak azzal a feltétellel engedélyezték volna az eltávozásukat, ha írásban kötelezik magukat arra, hogy nem térnek vissza

Budapesten tartózkodó menekült tanárokat próbálták rávenni a Tisza-parti letelepedésre, közben ők már kezdtek berendezkedni Budán.⁷⁸¹ Még azon év novemberének a végén *Somogyi Szilveszter* küldöttsége élén, a miniszter jelenlétében épületeket ajánlott fel az egyetemi intézetek számára, továbbá negyven tanári lakást az oktatói karnak és egy internátus kialakítását a hallgatóságnak. A Szegeden való elhelyezést azzal indokolta, hogy az erdélyi ifjúság egy része már eleve a városban volt, és Szeged sokkal közelebb állt Kolozsvárhoz, kevésbé volt nemzetközi, mint Budapest, amely viszont túlzsúfolt volt, és a tudományos versenynek sem tett volna jót egy újabb intézményt beintegrálni a fővárosban.⁷⁸² *Haller István* közoktatásügyi miniszter mindezekre azzal a válasszal élt, hogyha a megszállás tovább tart, akkor majd esetleg áthelyezik Szegedre az egyetemet, de addig is Budapesten hagyják.⁷⁸³

A *Schneller István* prorektor vezette 9 tagú tanács 1920 januárjában szintén kísérletet tett a kolozsvári oktatók „elcsábítására”, amely eredményes volt, hiszen ezt követően az egyetem tanácsa elvben elfogadta a Szegedre költözés gondolatát. A miniszteri küldöttek január 12-én megjelentek Szegeden az átadandó épületek tárgyában,⁷⁸⁴ amely során Szeged azon épületeket ajánlotta fel, amelyeket ma is ismerünk (Királyi Ítéltábla, Leszámítoló Palota, Állami Főgimnázium, Felsőkereskedelmi Iskola).⁷⁸⁵ Egy hónap múlva, februárban *Bethlen István* miniszterelnök is személyesen is megtekintette a várost a kíséretével: *Petrichevich-Horváth Emil* államtitkárral, *Sebese Dénes* nyugalmazott államtitkárral, továbbá a kolozsvári egyetem tanári karának küldöttségével. A tiszteletére adott estélyen felemlegette, hogy korábban a szegedi ellenkormányznak a követe volt Bécsben, és ezért Szeged irányába le akarta róni az erkölcsi adósságát, amelyet ily módon az egyetemmel szeretne megtenni.⁷⁸⁶

Ellenben az orvosi kart nem látták biztosítottnak, így azt kivették és egy három fakultásos (jog- és államtudomány, bölcsészeti, természettudományi) egyetem elhelyezéséről és az 1920/1921. tanév szegedi kezdéséről állapodtak meg a felek. Közben felmerült, hogy orvosi kar nélkül nem lehet egyetemet létrehozni, így a pozsonyi és a

Kolozsvárra. A meghívott professzorok: Kolosváry Bálint, Menyhárh Gáspár, Szandtner Pál, Réz Mihály kijelentették, hogy elvi szempontból nem fogadhatták el a meghívást, a kívánt nyilatkozatot pedig nem írták alá. In: VINCZE 2006b. 27 p.

⁷⁸⁰ GÁL 1929. 105. p.

⁷⁸¹ Azon okból telepedtek le Budán, mert álláspontjuk szerint, így a pesti oldalon levő tudományegyetem érdekei és esetleges érzékenysége megóvás alatt maradt volna. VINCZE 2006b. 29. p.

⁷⁸² VINCZE 2006a. 89–112. p.; CSML FJTR 1. doboz, 43–1919/20.

⁷⁸³ GÁL 1929. 106. p.

⁷⁸⁴ CSML SZVPH 1941. 2180/1920.

⁷⁸⁵ CSML SZVPH 1941. 17529/1920.

⁷⁸⁶ MTI, 1921. február 4., 4. kiadás, 2. p.; Uo. 1921. február 4., 6. kiadás, 2. p.

debreceni összevonása is szóba jött. 1920 augusztusában a két száműzött egyetemet felhívták nyilatkozattételre, ahol a pozsonyi Pécs⁷⁸⁷ a kolozsvári Szegedet jelölte meg új székhelyének. 1920. augusztus 12-én a kultuszminiszter tiszteletét tette Szegeden és kijelentette, hogy méltányolja Szeged város áldozatkészségét, és a kolozsvári tudományegyetemet ideiglenesen Szegedre helyezi. Sajnos miniszterváltás történt, és a követjárást újra kellett kezdeni. Szeged *Vass József* kultuszminisztert elődje döntéséről igyekezett tájékoztatni, és annak álláspontjára rábírn. Vass támogatta Szeged kérvényét, azonban az oktatói kar véleményét is fontosnak tartotta, az utóbbiak egy része pedig Debrecenbe akart menni, hiszen ott már volt egy kiépített egységes tudományos bázis.⁷⁸⁸

1920. október 13-án a *Pápa és Vidéke* című napilap beszámolt arról, hogy „a kolozsvári tudományegyetem Szegeden kerül majd elhelyezésre és ezzel régi óhaja teljesül Szeged városának.” Egy nappal korábban *Tóth László* államtitkár elnökletével bizalmas értekezletet tartottak, amelyen az államtitkár bejelentette, hogy a kolozsvári egyetemet Szegednek juttatják.⁷⁸⁹

A minisztertanács 1921. február 1-én hozta meg a döntést és fenntartotta elődje korábbi álláspontját, így Szeged kapta meg az egyetemet, orvosi kar nélkül,⁷⁹⁰ azonban mindezt *ideiglenesen*. Az ideiglenes jelző fontos, hiszen ezzel emelték ki, hogy mindezt kizárólag átmenetinek tekintik. A hónapok előrehaladtával egyre több problémával kellett megküzdenie a városnak, a legtöbb nehézséget az ítélőtábla székhelyének átengedése jelentette.⁷⁹¹ *Tomcsányi Vilmos Pál*⁷⁹² komoly ellenszolgáltatások árán⁷⁹³ volt hajlandó

⁷⁸⁷ Pécs 1921 nyaráig szerb megszállás alatt állt, emiatt sokáig kétséges volt, hogy oda tud-e költözni a pozsonyi egyetem, ezért egy időben felmerült a székesfehérvári, a szombathelyi és a győri folytatás lehetősége is. VINCZE 2006b. 33. p.

⁷⁸⁸ GÁL 1929. 106–110. p.; A debreceni tudományegyetem meghívta a falai közé a kolozsvári és pozsonyi tudományegyetemet, amelynek elfogadását 7 kolozsvári, köztük 5 jogi kari oktató alá is írta. A kari tanácsi ülésen a jogi kar megfogalmazta válaszevelét, amelyben megköszönte a testvéregyetem szívéllyességét, azonban egy önálló egyetemet szerettek volna, és már elfogadták Szeged felajánlását, de bizottságot küldenek a városba. Pár nappal később a kiküldetésből hazajöve a küldöttég beszámolt a debreceni eseményekről: az egyetem működéséhez szükséges feltételek fennálltak, kivéve a természettudományi képzés esetében (Debrecenben nem volt azt ápoló kar) és egy esetleges odaköltözés esetére több párhuzamos intézmény működött volna. A volt kolozsvári kar a látogatást követően tárgyalást folytatott és azt állapította meg, hogy kezdetben előnyös lehetett volna a két egyetem összekapcsolása, de később beolvadáshoz vezethetett volna, és ettől féltették a saját intézményüket, miközben a céljuk a fennmaradás volt, amely Szegeden biztosítottnak látszott. A fenti eseményekről beszámolókat készítettek a szakminiszternek. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. december 10 és 14. rendes ülés, 776/1920–21.; Uo. 9/1920–21.; Uo. 1920. március 3. VI. rendkívüli ülés, 1477/1920–21.

⁷⁸⁹ *Pápa és Vidéke*, XV. évf., 113. sz., 1. p.

⁷⁹⁰ CSML FJTR 1. doboz, 931/1920–21.

⁷⁹¹ ANTAL 2015. 57–78. p.

⁷⁹² *Tomcsányi Vilmos Pál* (Budapest, 1880. február 8. – Budapest, 1959. máj. 7.): A hazai és külföldi jogi tanulmányok után 1906-tól az igazságügyminisztériumban dolgozott, ahol 1918-tól mint miniszteri tanácsos tevékenykedett. 1914-ben egyetemi magántanári képesítést nyert. 1920. július 19-től egészen 1922. június 16-ig igazságügyminiszter, egyben 1921. február 19-től április 14-ig belügyminiszter a Teleki-, ill. a Bethlen-

lemondani róla, oly módon, hogy maga *Várhelyi József* prépost szegedi küldöttsége közölte a miniszterrel, hogy az ő döntése az utolsó megoldandó kérdés.⁷⁹⁴

A kivitelezéssel azonban csak a trianoni békediktátum után kezdtek el foglalkozni. Az erre vonatkozó törvényjavaslatot 1921. május 7-én terjesztették a nemzetgyűlés elé, amelyet az június 16-én egyhangúan elfogadott, azonban itt már orvosi karral együtt,⁷⁹⁵ azaz a teljes egyetemről döntöttek.⁷⁹⁶ Június 26-án hirdette ki a kormányzó az 1921. évi XXV. törvénycikket,⁷⁹⁷ amely kimondta a két egyetem ideiglenes elhelyezését Szegeden, illetve Pécsen.⁷⁹⁸

A beiratkozásokat szeptember 26-ra tűzte ki az egyetemi tanács XXI. ülése, ezért addigra mindenkinek le kellett költöznie Szegedre, közben a miniszteri utasítás is megérkezett a szeptember 20-i leköltözési határidőről.⁷⁹⁹ Az egyetemet 1921. október 9-én nyitotta meg *Horthy Miklós* kormányzó. *Menyhárh Gáspár* rektor⁸⁰⁰ a beszédében két alapvető elvet fogalmazott meg. Az *első*, hogy ellentmondásos az emberek álláspontja arra vonatkozóan, szükséges-e négy egyetem egy ekkora országba, *továbbá*, hogy nem újonnan alapított egyetemnek számítanak, mivel az egyetemek esetében nincsen jogutódlás. A rókusai templomban tartott *Veni Sancte* után a menet az egyetem központi (azelőtt királyi ítélőtáblai) épületébe vonult. A tanács tagjai, a tanárok, a meghívott előkelőségek a kormányzót a lépcsőházban fogadták. Mindezek után *Zadravecz István* tábori katolikus, és *Ravasz László* dunamelléki református püspökök megáldották az egyetemet. A kormányzó „*a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetemet új székhelyén rendeltetésének átadva, megengedte a közgyűlés megnyitását és Isten áldását kérte a tanárok tudományos és nemzetnevelő munkájára.*” *Schneller* prorektor megtartotta a két utolsó tanévről szóló

kormányokban. Később, 1927-től 1939-ig kormánypárti programmal országgyűlési képviselő, 1939-től felsőházi tag volt. 1940-ben a budapesti egyetem címzetes nyilvános rendkívüli tanára lett. 1942-től 1944 májusáig Kárpátalja kormányzói biztosaként tevékenykedett. KENYERES 1982. 878. p.

⁷⁹³ A felajánlott két épületet – a felső kereskedelmi iskola és a Gabonabegyűjtés Országos Kormánybiztosságának (GOK) hivatala – át kellett alakítani, továbbá azon bírónak és tanácselnöknek, akinek nem lett külön dolgozószobája a hivatalban, évente háromezer korona pótdíj, valamint két öl – felaprított, házhoz szállított – kemény tűzifa, míg a táblai és főügyészségi szolgáltnak ezer korona rendkívüli munkadíj járt a várostól. Mindezek mellett még a költöztetés költségeit is a városnak kell viselnie. VINCZE 2006b. 38–39. p.

⁷⁹⁴ GÁL 1929. 110–112. p.

⁷⁹⁵ Bár a minisztertanácsi döntés értelmében orvosi fakultás nélküli egyetem lett volna, valójában az intézmény az elhelyezkedését már akkor megkezdte. A tanítást a következő évben tervezte elindítani, sajnálatosan a kari oktatók nem szándékoztak Budapestről elköltözni. *Pápa és Vidéke*, 1920. október. 13., XV. évf., 113. sz., 1. p.; *Nyírvidek*, 1921. június 14., XLII. évf., 132. sz., 1. p.

⁷⁹⁶ CSML FJTR 1. doboz, 1357/1920–21.

⁷⁹⁷ TÉRFY GYULA: *Magyar Törvénytár–1921. évi törvénycikkek*. Budapest, 1922. 146–147. p.; LAKY 1926. 14–15. p.; BpK., 1921. június 26., LV. évf., 139. sz., 1. p.

⁷⁹⁸ GÁL 1929. 112. p.; MÁRKI 1922. 150. p.; ÚJSÁSZI 2010. 13. p.; RUSZOLY 1999. 13–14. p.

⁷⁹⁹ CSML FJTJK 2. doboz, 1921. szeptember 7., 31/1921–22.; Uo. 1921. szeptember 10., 74/1921–22.

⁸⁰⁰ CSNL FJTJK 2. doboz, 1921. augusztus 29., 2046/1920–21.; Uo. 1921. augusztus 25., 2048/1920–21.

beszámoló beszédét és a távollevő *Kolosvári Bálint* rektor nevében *Menyhárth Gáspárnak* átnyújtotta az új rectori láncot. *Szádeczky Lajos* a nemzetgyűlés, *Somogyi Szilveszter* a város, *Márki Sándor* a Magyar Tudományos Akadémia, *Kiss János* a Szent István Akadémia, *Kenyeres Balázs* a budapesti, *Tóth Lajos* a debreceni,⁸⁰¹ *Heim Pál* a pozsonyi egyetem, *Kovács Andor* a kecskeméti jogakadémia, *Kanyó Béla* az egyetemi ifjúság, *Jankó Ágost* a szomszédos törvényhatóságok, *Szalay József* a Dugonics Társaság, *Jancsó Benedek* a Népies Irodalmi Társaság nevében üdvözölte az egyetemet.⁸⁰²

Ezzel befejeződött Szeged város évszázados küzdelme egy felsőoktatási intézményért, és új fejezetet nyitott a történelmében, amely 1940-ig állt fenn, ugyanis akkor kapta meg a város az első *saját* tudományegyetemét *Horthy Miklós Tudományegyetem* néven, de erre az utolsó előtti fejezetben fogok kitérni.

V. 1. 6. 2. Az 1921. évi XXV. törvénycikk miniszteri indokolása és az országgyűlési viták

V. 1. 6. 2. 1. A miniszteri indokolás

Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1921. május 7-én terjesztette be a törvényjavaslatot a kolozsvári és pozsonyi magyar tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről. Arra kérte a Házat, hogy az osztályok mellőzésével közvetlenül a pénzügyi és közoktatásügyi bizottsághoz utasítsák a kérdést a sürgősen tárgyalásra való kitűzéssel együtt, amelyet a házelnök engedélyezett.⁸⁰³ Közben a nemzetgyűlés elé került Szeged város közönségének felirata, amelyben a menekült kolozsvári tudományegyetem elhelyezésére vonatkozó törvényjavaslat sürgős letárgyalása érdekében folyamodtak. Az elnök válaszában kifejtette, hogy a kolozsvári és pozsonyi tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről szóló törvényjavaslat már a pénzügyi és közoktatásügyi bizottságoknál volt előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett.⁸⁰⁴

A miniszter a *négy szakaszból* álló tervezetben nem is az egyetemi struktúrát vázolta fel, hanem az egyetemek áthelyezésének elrendelését és a szegedi kórházak egyetemi irányítás alá vonását tartalmazta.⁸⁰⁵ A bizottság jelentése 1921. május 27-re készült el, amely egy szó változtatásával fogadta el a szöveget – a trianoni béke „folytán”

⁸⁰¹ Az életéről lásd: BALOGH 2014. 69–91. p.

⁸⁰² RÁ CZ 2006. 9. p.; MÁRKI 1922. 151–155. p.

⁸⁰³ *Nemzetgyűlési napló IX.* 1921. május 7., 186. o.ü., 452. p.

⁸⁰⁴ *Nemzetgyűlési napló X.* 1921. május 20., 191. o.ü., 24. p.

⁸⁰⁵ *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920. 275. szám, 93. p.

helyett „következtében” kifejezést javasolták alkalmazni. Az indokolásban leírták, hogy pénzügyi akadályai nem voltak az egyetemek elhelyezésének, továbbá ezt az áldozatot meg kellett hozni a haza fejlődése érdekében.⁸⁰⁶

A szakminiszter az 1921. május 4-én kelt indokolásában a következőket fogalmazta meg. A trianoni békeszerződés következtében az ország jelentős részét elcsatolták, így a kolozsvári és a pozsonyi tudományegyetemek hontalanná váltak. A magyar nemzet jövőjének biztosítása is megkövetelte, hogy a tudományegyetemeknek, mint a magyar tudományosság és a magyar nemzeti kultúra leghatalmasabb oszlopainak számát ne csökkentsék. Miután azon magyar városok közül, amelyeknek az egyetemek elhelyezésére való alkalmasságát és jogosultságát a kormány és az országgyűlés már a debreceni és pozsonyi egyetem felállítását elrendelő 1912. évi XXXVI. törvénycikk tárgyalása alkalmából elismerte, Szeged és Pécs városok a hontalanná vált két egyetemnek a befogadását kérelmezték és erre a célra áldozatokat is hajlandóak voltak hozni. A miniszter a maga részéről a kolozsvári egyetemnek Szegeden, a pozsonyinak pedig Pécsen való elhelyezésére nézve az előkészítő tárgyalásokat megtette. Csonka-Magyarországon négy tudományegyetemnek a fenntartása talán sokak előtt – akik tisztán pénzügyi szempontból ítélték meg a kérdést – feleslegesnek látszott, azonban a szorosán vett Magyarországnak a háború utolsó évéig 18 millió lakosra két teljes működő egyeteme volt, ugyanakkor Romániában kb. 6 millió lakos mellett ugyancsak két teljes egyetem jutott. A történelmi helyzet feltétlenül szükségessé tette a négy hazai egyetem fenntartását és teljes egyetemekké fejlesztését, hiszen a debreceni és pozsonyi egyetemek akkor még csak három karú egyetemek voltak. A két menekült egyetem kérdésének pénzügyi megítélésénél sem volt szabad szem elől téveszteni azt a tényt, hogy adott esetben nem két új egyetem létesítéséről, hanem két már létező egyetem megtartásáról volt szó.⁸⁰⁷

V. 1. 6. 2. 2. Az egyetemek kérdése előzetesen a nemzetgyűlés előtt

Bár 1921. május elején nyújtották be a törvényjavaslatot az egyetemek áthelyezésére vonatkozóan, már korábban (1920 áprilisában) felmerült a kérdés, ugyanis *Patacsy(i) Dénes*⁸⁰⁸ az államháztartási törvény továbbviteléről szóló jogszabály tárgyalása

⁸⁰⁶ 286. szám: a nemzetgyűlés közoktatásügyi és pénzügyi bizottságának együttes jelentése a 275. számú törvényjavaslat tárgyában. In: *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920. 207–208. p.

⁸⁰⁷ Miniszteri indoklás. In: *Nemzetgyűlési Irományok IX.* 1920. 275. szám, 93–96. p.

⁸⁰⁸ *Patacsy Dénes* – Baranyaszentlőrinc: igazgatósági tagja volt a Baranya Vármegyei Gazdasági Egyesületnek, elnökgazgatója a szentdienesi Hitelszövetkezetnek. *Simonyi-Semadam Sándor* kormányában a

során egy évvel korábban kitért rá. Kulturális szempontból kívánatosnak tartotta, hogy a kolozsvári és a pozsonyi egyetem közül az egyiket Pécsre helyezték, ugyanis Pécs az első *univarsitas-szal* rendelkező magyar város volt.⁸⁰⁹ *Patacsy* felszólalásában kiemelte, hogy elsőként *Barla Szabó József*⁸¹⁰ említette ezen várost, mint lehetséges egyetemi székhelyet. *Barla Szabó* ugyanis már 1920-ban határozati javaslatot nyújtott be: „*Utasítsa a Nemzetgyűlés a kormányt arra nézve, hogy a békeszerződés megkötése után a kormány köteles a kolozsvári és pozsonyi egyetemek vidékre helyezése ügyében az előkészítő munkálatokat sürgősen elvégezni és az elhelyezésről a Nemzetgyűlés elé törvényjavaslatot terjeszteni.*” Azonban ezt akkor még elvetették.⁸¹¹

*Báró Korányi Frigyes*⁸¹² pénzügyminiszter, mint a költségvetési törvény gondozója is érintette a kérdést 1920 áprilisában és válaszában *Barla Szabó* kritikájára reagálva kifejtette, hogy támogatja az egyetemek létét, de jelen válságos helyzetben megfontolást érdemelt volna az egyetemek szükségessége.⁸¹³

Szintén az 1920. évi indemnitási törvény kapcsán nyilatkozott *gróf Teleki Pál* miniszterelnök, aki a kultuszminisztérium kétéves terveit vázolta fel. Tekintettel arra, hogy a kolozsvári és a pozsonyi egyetemet elvesztette az ország, ezért a jogi oktatás szabályozása és zavartalan folytatása miatt a jogakadémiák kérdésének a megoldását azonnalinak tekintette. Bekiabálás történt, hogy legyen Szegeden az egyetem, amelyet a miniszterelnök el is fogadott: „*igen Szegedre, esetleg a felszabaduló Pécsre*” tervezték helyezni őket, de addig is a jelenlegi pénzügyi helyzetet kellett megoldaniuk.⁸¹⁴

Patacsi Dénes baranyai képviselő 1920 folyamán ismételten felszólalt a témában. A kormányprogramot hallva örömmel töltötte el az a tény, hogy a miniszterelnök Pécsre

honvédelmi minisztérium államtitkára volt. Ezt az állását a két Teleki-kormány alatt is megtartotta. VIDOR 1921. 102–103. p.

⁸⁰⁹ *Nemzetgyűlési napló II.* 1920. április 24., 34. o.ü., 223. p.

⁸¹⁰ *Barla-Szabó József* – Szigetvár: orvosi oklevelének megszerzése után klinikai és kórházi intézetekben dolgozott. A Bethesda-kórház sebészeti osztályára főorvosnak, *Kertész József* egyetemi magántanár utódjául 1906 októberében választották meg. 1919. január 15-től a kórház igazgató-főorvosa volt. Kisgazdapárti program alapján választották be a nemzetgyűlésbe. VIDOR 1921. 15. p.

⁸¹¹ *Nemzetgyűlési napló II.* 1920. április 24., 34. o.ü., 222. p.; *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 30. p.

⁸¹² *Tolcsvai báró Korányi Frigyes* – Komárom: jogász, kormánybiztossá nevezték ki a Magyar Földhitelintézethez és a Magyar Agrár- és Járadékbankhoz és kormánybiztos-helyettség az Osztrák-Magyar Bankhoz. 1912-ben az Országos Központi Hitelszövetkezet vezérigazgatója lett. 1917-ben a Nagybecskereki Tengerifeldolgozó és Olajgyár elnökévé választották meg. 1919 szeptember elején pénzügyminiszterré nevezték ki, amelyet 1920. december 16-ig töltött be. A nemzetgyűlési választások alkalmával Komárom városa egyhangúlag választotta meg a keresztény kiscgazda- és földművespárt jelölése alapján. 1921 június végén a kormányzó az OKH elnökévé nevezte ki. VIDOR 1921. 77–78. p.

⁸¹³ *Nemzetgyűlési Napló, II.* 1920. április 26., 35.o.ü., 276. p.

⁸¹⁴ *Nemzetgyűlési napló IV.* 1920. évi július 22., 69. o.ü., 15. p.

szándékozott helyezni az egyik egyetemet.⁸¹⁵

A megváltozott közjogi helyzetre való tekintettel új egyetemi beiratkozási törvényt is elfogadtak (*numerus clausus*), amelynek vitáján Szádeczky Lajos⁸¹⁶ is felszólalt. Nyilatkozata szerint a kolozsvári egyetem – ahol ő maga is oktató volt – még mindig új otthonát kereste. Szádeczky kifejtette, hogy a kolozsvári egyetem volt az első tisztán állami alapítású felsőoktatási intézmény az országban.⁸¹⁷ Hónapokkal később a kultusztárca költségvetésének a tárgyalásán Csukás Endre⁸¹⁸ fájalta, hogy egyes területeinek elcsatolása következtében elveszített az ország két egyetemet, de megítélése szerint a Csonka-Magyarországnak nem volt szüksége négy tudományegyetemre, különösen akkor, amikor a közoktatás alapvető kérdései sem voltak megoldva.⁸¹⁹

Tekintettel arra, hogy a *numerus clausus* (1920. évi XXV. tc.)⁸²⁰ bevezetésére is ekkor került sor, így jelentős visszhangot kapott az egyetemi viták során. Vasadi Balogh György szintén ez ellen szólalt fel. Az 1920. évi szóban lévő törvényjavaslat legnagyobb hibájának azt tartotta, hogy tudományos indokokkal próbálták alátámasztani azt a tényt, amelyet valójában a politikai változások indukáltak. Haller István kultuszminiszternek kellett a védelmébe vennie a javaslatot, azonban Vasadi képviselő következetesen tartotta magát ahhoz, hogy nem politikai és felekezeti kérdéseknek kellene döntenie a felsőoktatási témákban. A *numerus clausus* korlátozás bevezetését nehezményezte, hiszen ezzel az

⁸¹⁵ *Nemzetgyűlési Napló IV.* 1920. július 28., 71. o.ü., 51–52. p.

⁸¹⁶ Szádeczky-Kardoss Lajos – Hódmezővásárhely, II. kerület: az Akadémia 1909-ben a rendes tagjai sorába választotta. A román hadaknak Kolozsvárra való bevonulása után a kolozsvári vezető férfiakkal együtt internálták és Nagyszebenben hadbíróság elé állították. A hűségeskü megtagadása miatt egyetemi tanárságától 1920 tavaszán megfosztották, majd 1920 őszén Kolozsvárról kiutasították. Hódmezővásárhely városa 1920 tavaszán nemzetgyűlési képviselőjévé választotta a Keresztény Nemzeti Egyesülés párti programmal. VIDOR 1921. 136–139. p.

⁸¹⁷ *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 172–176. p.

⁸¹⁸ Csukás Endre – Óriszentpéter: 1898-ban Kercán lelkésszé választották, majd Siómaroson és Nagyrákoson lelkészkedett. Az óriszentpéteri választókerület kisgazdapárti programmal választotta meg képviselőnek. VIDOR 1921. 35. p.

⁸¹⁹ *Nemzetgyűlési napló X.* 1921. évi június 8., 204. o.ü., 562–563. p.

⁸²⁰ Az 1920. évi XXV. törvénycikk a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiára való beiratkozás szabályozásáról. Tartalma alapján a nemzetiségeknek az egyetemre való beiratkozását meghatározott számarányhoz kötötte: „arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenczted részét.” A törvény végrehajtási utasítása a zsidók számára 6%-os arányt állapított meg. A törvényt egyes történészek a későbbi zsidótörvények elődjének tekintik, bár maga a zsidó szó egyáltalán nem fordul elő a szövegben, miközben Magyarország történetében először csorbult a jogegyenlőség. TÉRFY GYULA (szerk.): *Magyar Törvénytár – 1920. évi törvénycikkek*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1921. 145–146. p.; KANCSÁR 1990. 12–15. p.; PAKSA 2016. 153–164. p.; KOVÁCS 2005. 128–139. p.; NAVRATIL 2014. 113–114, 120. p. PÖLÖSKEI – GERGELY – IZSÁK 1997. 139. p.; FRITZ – ROSSOLIŃSKI-LIEBE 2016. 7. p.; lásd: HALLER 1926.; KARADY–NAGY 2012.

igazán tehetséges fiatalok elestek volna a tanulás lehetőségétől.⁸²¹

A hallgatók számának korlátozását *Bernolák Nándor*⁸²² egyetemi tanár is támogatta, a felszólalásában statisztikai adatokkal támasztotta alá az izraelita hallgatók túlsúlyát az iskolákban és egyéb szakmákban. *„Az egyetem ma nem tudósokat vagy legalább is túlnyomó nagy részben nem tudósokat nevel, hanem rendszerint bizonyos életpályákra képesít.”* Illetve ezt összekapcsolta a jogászképzés válságával, amelynek orvoslását egyre sürgetőbbnek tekintette: *„Minthogy pedig a doktori értekezések egyrészét is vásárolják, – ez szomorú tény, ha konkrét esetekben nem is tudjuk mindig bizonyítani – ilyen módon megtörténik, hogy az a fiatalember, akit kineveznek szolgabíróvá vagy bírósági gyakornokká, akkor vesz kezébe először tollat az érettségi vizsga után, amikor hivatalos szobájában az íróasztalát elfoglalja.”*⁸²³

V. 1. 6. 2. 3. A két tudományegyetem elhelyezésének vitája

A nemzetgyűlés 1921. évi június 14-én tárgyalta a törvényjavaslatot első olvasatban, majd a második nap, június 15-én a második olvasatra is sor került. Az első napon *Szádeczky Lajos* előadó felszólalásában kifejtette, hogy a magyar kultúra, valamint a nemzeti becsület kérdése az egyetemek elhelyezésének a dilemmája. A törvényjavaslat távolabbi eszményi céljának tekintette, hogy a magyar tudományosság fejlesztésében a visszaesést megakadályozzák. Ha gazdasági aggályai voltak is az embereknek, akkor is szükség volt a két tudományegyetemre, mert a környező országoknak is több egyeteme volt.⁸²⁴ Őt követte *Temesváry Imre*,⁸²⁵ aki szerint a kultuszminisztérium megszüntetni tervezte az egyetemek mellett működő, többnyire felekezeti jogakadémiákat, és a jogakadémiai tanárokat beosztották volna az egyetemekre. Ezáltal a kolozsvári egyetemnek Szegedre való helyezése nemzeti szempontból is különös figyelmet érdemelt, különösen,

⁸²¹ *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 176–181. p.

⁸²² Jogi tanulmányait a budapesti és a kolozsvári tudományegyetemen végezte, hosszabb külföldi tanulmányutakat követően bírósági, majd minisztériumi szolgálatba lépett. Végül 1908-ban a kassai jogakadémia nyilvános rendkívüli tanárává nevezték ki, budapesti habilitációját követően ugyanott rendkívüli tanárrá lépett elő. 1913-ban a budapesti királyi ítélőtábla bírójává nevezték ki, azonban a debreceni egyetem megalapításakor már a büntetőjog tanszék professzora és az intézmény első választott rektora volt. Az első Bethlen-kormány idején népjóléti és munkaügyi miniszteri posztot is betöltötte – rövidebb időre, azonban 1922-től haláláig ügyvédként praktizált, egyben magántanárként tevékenykedett Budapesten. P. SZABÓ 2014b. 179–188. p.

⁸²³ *Nemzetgyűlési napló V.* 1920. szeptember 3., 97. o.ü., 181–189. p.

⁸²⁴ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 20–24. p.

⁸²⁵ *Temesváry Imre* – Szeghalom: mérnöki oklevelének megszerzése után állami szolgálatba lépett. A világháború alatt, katonamérnökként teljesített szolgálatot. A tiszántúli választások alkalmával a szeghalmi kerületi pótválasztáson nagy többséggel választották meg a kisgazdapárt képviselőjévé. VIDOR 1921. 149. p.

ha figyelembe vesszük Szeged korábbi egyetemért és a kultúra terjesztéséért kifejtett tevékenységét. A felszólaló kérvényezte: „*Abban a reményben, hogy Szeged városa később is egyetemi város lesz, a törvényjavaslatot a magam részéről teljes egészében elfogadom.*”⁸²⁶

Harmadikként *Rupert Rezső*⁸²⁷ képviselő nyilatkozott, aki szintén támogatta Temesváry álláspontját: „*Amikor tehát mi ezeket a menekült egyetemeket oda leküldjük, akkor ezzel a döntéssel a jövőre nézve, azt hiszem, azt is kimondjuk, hogy ha ezek az egyetemek visszamehetnek majd régi székhelyükre, azért Szeged és Pécs egyeteme megmarad ott, azokon a helyeken, ahova most menekültek a kolozsvári és pozsonyi egyetemek.*”⁸²⁸ Barla-Szabó József kitért arra, hogy ő karolta fel elsőként az egyetemek költözésének a lehetőségét. Szintén a kultúrfölényt hangsúlyozta, megítélése szerint csakis így tudták megőrizni a versenyképességüket a szomszéd államokkal szemben. Ráadásul ezen lépéssel a hallgatói túlszűfolttságot is orvosolni tudták. Ezáltal az egyetemek közötti verseny fellendülését várta, ami a társadalomfejlődésre is hatással lett volna (és végül lett is).⁸²⁹

*Her(r)mann Miksa*⁸³⁰ megítélése alapján az egyetemeknek kétféle feladatuk volt. Az egyik a szakképzés, a másik az általános kultúra terjesztése és a tudományos búvárkodás.⁸³¹ *Kováts J. István*⁸³² az orvosi képzés fejlesztését és azon belül a Debreceni Tudományegyetem orvosi fakultásának a megnyitását⁸³³ tartotta a legfontosabbnak. A kultúra kiépítése szempontjából az ország „végeire” helyezett egyetemek (Szeged, Pécs a határ mentén fekszenek) így „világítótornyok” lettek nem csak az elcsatolt területeken élő magyar lakosság számára, hanem útmutatásként szolgáltak a környező országok felé is.⁸³⁴

⁸²⁶ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 24–25. p.

⁸²⁷ *Rupert Rezső* – Devecser: 1909-ben ügyvédi irodát nyitott Veszprémben. Az 1920. évi januári választások alkalmával Magyar Károllyal szemben nagy szótöbbséggel a nemzetgyűlési tagjává választották. VIDOR 1921. 119. p.

⁸²⁸ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 25–29. p.

⁸²⁹ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 30–32. p.

⁸³⁰ *Hermann Miksa* – Sajószentpéter: a bécsi műegyetemen gépészmérnöki oklevelet nyert, utána kinevezték a bécsi műegyetemen asszisztensnek. Később a selmecbányai erdészeti és bányászati főiskola tanára lett, ahonnan a budapesti műegyetemre került, amelynek 1912-től rendes nyilvános tanára volt. VIDOR 1921. 62–63. p.

⁸³¹ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 32–34. p.

⁸³² *Kováts J. István* – Enying: a jogi doktorátus megszerzése után a papi pályára lépett. Nagykőrösön, Veresegyházán, Budapesten, majd Szatmárnémetiben volt lelkipásztor. 1913 őszén a budapesti református teológia tanárává választották. A proletárdiktatúra bukása után a Kisgazdapárt alelnöke volt, és annak a programjával választották képviselőjévé. A Teleki-kormány alatt kultuszminiszteri államtitkárként teljesített közszolgálatot. Vezető harcosa volt a királyválasztóknak. VIDOR 1921. 80–82. p.

⁸³³ 1921. november 4-én került sor az Orvostudományi Kar ünnepélyes megnyitására. Helyszíne a DMKE épület volt, a megnyitót *Kenézy Gyula* tartotta, mint az orvosi testület rangidős oktatója. Másnap a rendszeres oktatás is megindult. KAPUSZ 2012. 208. p.

⁸³⁴ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 34–36. p.

Kószó István⁸³⁵ legelső mondatában arról emlékezett meg, hogy Szeged hosszú ideig küzdött az egyetemért. A város az 1911. évi egyetemtől való elését pusztán a véletlennek tudta be, miközben az Alföld közepén teljes joggal formálhatott volna arra igényt. És talán, ha Szeged akkor egyetemet kapott volna, a trianoni események után nem ezzel a helyzettel kellett volna szembenéznük.⁸³⁶

A törvény vitáját másnap, 1921. június 15-én folytatták, ahol a költségvetési vita során már korábban felszólalt Patacsi Dénes kért szót, azért, hogy tolmácsolhassa Pécs háláját és álláspontját az egyetem kérdésében.⁸³⁷ Őt követte Pröhle Vilmos,⁸³⁸ aki beszédében erős franciaellenes hangot ütött meg, ugyanis nehezményezte, hogy a békeszerződés eredményeképpen keletkezett nehéz politikai helyzetben az egyetemek elhelyezésével is foglalkoznia kellett a nemzetgyűlésnek.⁸³⁹ Legutolsóként a törvényjavaslat betérjesztője, a kultuszminiszter szólalt fel, aki a felvetett kritikákra válaszolt, de leginkább a politikai nézeteit hangoztatta és ígéretet tett a debreceni orvosi kar megnyitására. Végezetül kérte, hogy a nemzetgyűlés mind általánosságban, mind részleteiben fogadja el a javaslatot. Egyhangú felkiáltással el is fogadták.⁸⁴⁰

1921. június 16-án volt a törvényjavaslat harmadszori olvasata, amikor is hozzászólás nélkül fogadták el és intézkedtek a jogszabály kihirdetéséről.⁸⁴¹

V. 1. 7. Összegezve

Szegednek hosszú utat kellett bejárnia azért, hogy vágya végre teljesüljön. Az országgyűlésben sem voltak hozzá kegyesek a képviselők. A miniszterek kizárólag ígéretésekkel látták el a városi előljárókat. Szeged, ha nem is azonnal, de a dualizmus alatt kiérdemelte volna a tudományegyetemet, azonban a *vis maiorok* (árvíz, háború)

⁸³⁵ Kószó István – Szeged, III. kerület: ügyvédjelöltsége egy részét Budapesten töltötte, majd Szegedre ment, ahol ügyvédjelölt korában tagja lett a városi törvényhatóságnak és ott csakhamar vezető szerepet kapott. A Teleki-kormány idejében a belügyminiszterségre kapott meghívást, de működési körének biztosítására a garanciát nem kapta meg, így a tárcát nem vállalta. VIDOR 1921. 78–79. p.

⁸³⁶ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 14., 208. o.ü., 36–37. p.

⁸³⁷ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 44–45. p.

⁸³⁸ Pröhle Vilmos – Debrecen, II. kerület: egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, ahol középiskolai tanári oklevelet szerzett német és francia nyelvből és irodalomból, tudori oklevele török-tatár nyelvészetre, perzsa nyelvre és irodalomra, valamint indogermán összehasonlító nyelvészetre szült. 1919. október 11-én a japán és török nyelv és irodalom nyilvános rendes tanárává nevezték ki a debreceni tudományegyetemre. VIDOR 1921. 109–110. p.

⁸³⁹ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 45–47. p.

⁸⁴⁰ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 15., 209. o.ü., 47–52. p.

⁸⁴¹ *Nemzetgyűlési napló XI.* 1921. június 16., 210. o.ü., 74. p.

közrejátszottak ebben. Szeged, ha nem történik meg az árvíz, akkor teljes joggal, minden anyagi erejével koncentrálhatott volna a felsőoktatási intézmény alapjainak a letételére, amelyet – ha nem is rögtön, de – 1912-ben megszerezhetett volna. Ily módon a küzdelem 1921-ig elhúzódott, amikor is a háborút követő területelcsatolások révén a városban helyezték el *ideiglenesen* a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet, amely ottani működése 1940-ben szakadt meg a második bécsi döntést követő Kolozsvárra történő visszaköltözéssel és az új egyetem alapításával.

Az egyetemért való küzdelem a 19. századi Szeged számára az egyik legfontosabb célkitűzés volt, különösen az árvíz után. Éppen ezért a város minden tőle telhetőt megtett, hogy e törekvésének érvényt szerezzen, azonban az ország gazdasági és politikai helyzete nem tette ezt lehetővé. A kultuszminiszterek sem álltak teljes mellszélességgel a város mögött, amely érthető, hiszen egy nagy *vis maior* következményeiből próbálták újraépíteni. Az 1880. évi kezdeményezés azért kiemelendő, mert az *Emlékirat* és a miniszteri támogatottság látszólagos megléte, de valóságos hiánya már ekkor eldöntötte a harmadik egyetem székhelyét és Szeged remélt egyetemének a sorsát.

Mint látható, az egyetem elhelyezésének kérdésében nem a szakmai szempontok játszottak döntő szerepet, hanem inkább a politika és Szeged korábbi törekvéseinek tiszteletben tartása, avagy nem tartása.

V. 2. A *sub auspiciis Gubernatoris* jogászdoktor avatottak a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen

V. 2. 1. A „*sub auspiciis Gubernatoris*” kifejezés jelentése

Az államfő védnöksége alatti felavatások, ezen belül a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatások nem sokban különböztek egymástól, ugyanis a király védnöksége alatti doktoravatást bár nevében megváltoztatták, de tartalmában nem. Így újult meg a korábbi hagyomány, amely szerint az államfő vagy annak valamelyik képviselője adta át az ifjú doktornak a kizárólag erre az alkalomra készített emlékgyűrűt.

Egy korábbi fejezetben már foglalkoztam a *sub auspiciis Regis* avatással és annak eljárás- és szertartásrendjével, ezen okból kifolyólag erre jelen részben nem térek ki, helyette a szegedi és a kolozsvári visszaköltözés utáni Ferenc József Tudományegyetem jogászavatóit és azok tudományos pályafutását tárom fel részletesebben.

Polyák Petra *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen* című négy részes cikksorozata alapján lehet tudni, hogy a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen az első ilyen jellegű avatása a többihez képest későn, 1929-ben volt, és 1940-ig összesen három jogászt avattak kitüntetéses doktorrá (1929-ben *Lajos Ivánt*, 1932-ben *Losonczy István Lászlót* és 1940-ben *Szilléry Pétert*), összesen hét *sub auspiciis* kitüntetés volt az egyetemükön.⁸⁴² A debreceni Tisza István Tudományegyetemen 1922 és 1944 között összesen 6 jogtudort és 3 államtudort avattak fel a kormányzó pártfogása mellett.⁸⁴³ Ezzel szemben Szegeden egy évvel később, először 1923-ban avattak fiatal jogászokat *sub auspiciis Gubernatoris*, összesen tizenöt jogász vagy államtudományi doktorjelölt kapta meg a kormányzó pártfogása mellett a diplomáját. A Budapesti Tudományegyetem kitüntetett avatóitjai nem haladták meg a szegediek számát, hiszen ugyanezen időben Pesten is tizennégy jogászt avattak fel, így megállapítható, hogy a két egyetem e szakmai és elismertségi szempontból egyenrangú volt egymással.⁸⁴⁴

V. 2. 2. A jogszabály rendelkezései

A kormányzó, *vitéz nagybányai Horthy Miklós* a vallás- és közoktatási miniszter javaslatára, 1922. június 23. napján kelt elhatározásával megengedte, hogy a magyar

⁸⁴² POLYÁK 2014a.

⁸⁴³ KÁNTOR 2013. 119–121. p.

⁸⁴⁴ ECKHART 1936. 680. p.; SZN., 1940. október 18., XIV. évf., 234. sz., 5. p.

tudományegyetemeken korábban gyakorlatban volt, de később a világháború után szünetelő *Promotio sub auspiciis Regis* intézménye a megváltozott alkotmányjogi helyzetnek megfelelően, az 1921/1922. tanévtől kezdve újra életbe léphessen.⁸⁴⁵ Oly módon, hogy a *sub auspiciis Regis* doktoravatás helyébe átmenetileg a Magyarország Kormányzójának pártfogása mellett, azaz *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá avatást rendelték el alkalmazni, ugyanazon feltételek és módozatok mellett, amelyeket a *sub auspiciis Regis* avatásra vonatkozólag már évtizedekkel korábban megállapítottak. Az országra nehezedő súlyos gazdasági helyzetre való tekintettel az avatás jelképeként átadandó gyűrűk a továbbiakban vasból készültek el, azonban mindez csak 1926-ig tartott, amikor is visszatértek az aranyra.

Mint látható, átmenetinek szánták a szabályozást, hiszen a Pécsen otthont találó Erzsébet Tudományegyetem egyetemi tanácsa számára politikai okokból kényes volt a *Gubernatoris* elnevezés, ezért a *Regis* elnevezés visszaállításáért protezsáltak. Ugyanez felmerült a menekült Kolozsvári Tudományegyetem esetében is, amikor Budapesten tartózkodott, mert az egyetem egyik hallgatója – akinek minden feltétele megvolt ahhoz, hogy *sub auspiciis* doktorrá avassák – kérvényt intézett az egyetem tanácsához, hogy e kitüntetésben részesítsék őt. A kolozsvári egyetem tanácsa a jogi kar elé vitte a kérést, ami méltányosnak tartotta annak teljesítését: az volt a kar felfogása, hogy bár e kérdés a kormányzó jogköréből ki volt véve, a kormányzó sokkal fontosabb és sokkal lényegesebb jogokat is gyakorolva ezt a jogot is gyakorolhatná, nehogy a fiatal kiemelkedő hallgatók a jutalmazástól elessenek. Végül a kolozsvári egyetem levelet intézett a kérdésben a kultuszminiszterhez és ezáltal elindította a mozgalmat. Az egyetem azt kérte a minisztertől, hogy nyerve meg az ügyének a kormányzót, aki bizonyára szívesen hozzájárul majd a kiváló szorgalmú egyetemi ifjak ilyen téren való kitüntetéséhez. Időközben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem egyes fakultásai, – különösen a jogi kar – is állást foglaltak az elnevezés ellen, és az egyes karok mozgalma szinte kérdésessé tette, hogy megvalósíthatják-e a célt. Végül a kultuszminiszter határozott a vitában, és leiratot intézett a budapesti, szegedi, debreceni és pécsi egyetemekhez, amelyben felszólította őket, hogy a *sub auspiciis*-re vonatkozó szabályrendeleteiket változtassák meg, és záros határidőn belül

⁸⁴⁵ *BpH.*, 1922. június 27., XLII. évf., 144. sz., 7. p.; *PH.*, 1922. június 27., XLIV. évf., 143. sz., 7. p.; *PN.*, 1922. június 27., LXXIII. évf., 143. sz., 10. p; CSML FJTJK 3 doboz., 444/1921–22.; Uo. 2. doboz, 1921. november 14., 222/1921–22.

terjesszék fel hozzá az új szabályrendeleteket,⁸⁴⁶ amelyek lehetővé teszik a kormányzó gyűűjével való doktorrá avatást.⁸⁴⁷

Az eljárás részletes szabályozása nem sokban tért el a *sub auspiciis Regis* avatástól. Röviden összefoglalva, a kar indítványára az egyetem tanácsa tett javaslatot a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A kar indítványát saját hatáskörben vagy a jelölt kérése alapján tehette meg; a kérvények az avatás iránt közvetlenül az egyetemen is benyújthatók voltak, azonban, ha a kormányzónál terjesztették elő, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az egyetemhez le kellett azt küldenie. Minden iskolai évben a budapesti egyetem összes karának hallgatói közül legfeljebb csakis kettő, a többi egyetemek hallgatói közül pedig egy-egy volt ezen legfelsőbb kitüntetésre javaslatba hozható. Azonban kizárólag csak azon személyek, akik erkölcsileg teljesen kifogástalanok voltak, illetve a gimnáziumi és az egyetemi tanulmányaikat *általában*⁸⁴⁸ jeles eredménnyel végezték el, és a diploma elnyeréséhez szükséges összes szigorlatukat mind kitüntetéssel tették le. Amennyiben több olyan jelölt volt, aki ezen kitüntetésre méltónak mutatkozott, úgy az egyetem tanácsa a javaslatában nyilatkozott, hogy a jelölteket milyen sorrendben vélte érdemesnek a címre.⁸⁴⁹

V. 2. 3. A felavatottak

V. 2. 3. 1. Az egyetem jubileuma

Már az első *sub auspiciis Gubernatoris* avatás különleges volt, hiszen nemcsak hogy a rendelettel ellentétesen három személyt avattak fel, hanem *ifjabb Boér Elek*,⁸⁵⁰ az *idősebb Boér Elek* jeles közigazgatási jogi professzorunk fia is ekkor vehette át ezen kitüntetéssel a diplomáját.

⁸⁴⁶ CSML FJTR. 1. doboz, 1921. november 8., III. rendkívüli ülés, 520/1920–21.

⁸⁴⁷ 8 *Órai Újság*, 1921. december 29., VII. évf., 292. sz., 5. p. A felhívásra a Ferenc József Tudományegyetem válaszolt, oly módon, hogy elfogadta a Miniszter javaslatát. CSML FJTR 1. doboz, 1921. november 30. II. rendes ülés, 674/1921–22.

⁸⁴⁸ Itt is megmaradt az *általában* kifejezés, amely már a *Regis* avatás során is több nehézséget okozott, ugyanis a 80.160/1922. számú miniszteri rendelet 3. pontjában szereplő „általában” kifejezést a karok gyakran úgy értelmezték, hogy az osztályzatok „túlnyomó része”, de nem feltétlenül az összes legyen jeles. Ennek eredményeképpen a VKM 1934-ben úgy határozott, hogy az „általában” kifejezés helyes értelmezése az, miszerint a jelöltnek a gimnázium valamennyi osztályában az összes tantárgyból jeles eredménnyel kell rendelkeznie, esetleg kivéve az ének és a torna, így kérte a VKM, hogy kizárólag olyanokat terjesszenek fel, akik ezeknek megfeleltek. POLYÁK 2014a.; CSML FJTJK 22. doboz, 1934. október 2. 163/1934–35.

⁸⁴⁹ HK., 1922. július 1., XXX. évf., 13. sz., 249–250. p. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1922. évi június hó 24-én 80160/1922. sz. alatt kelt rendelete. In: LAKY 1926. 231–239. p.

⁸⁵⁰ *Idősebb Boér Elek* avatásának a különlegessége, hogy avatásán fia (*ifjabb Boér Elek*) már pár hónapos csecsemő volt. Az avatásra 1898. november 15-én került sor, az *ifjabb Boér Elek* pedig 1898. szeptember 13-án született. DJCAN KFJTR. 9. doboz, 336–1898/9.; CSML FJTJK 56. kötet.

A *sub auspiciis Regis*hez hasonlóan a *Gubernatoris* avatás esetében is megtalálható volt az avatottak neve a Budapesti Közlönyben és a Budapesti Hírlapban. Mindez egy korábbi rendeletre vezethető vissza, ugyanis nem ilyen céllal, de 1885-ben a 46.299. számú rendeletében a vallás- és közoktatási miniszter elrendelte, hogy a kitüntetéssel végzett állami jogakadémiai és egyetemi joghallgatók névsorát tegyék közzé, ezzel is serkentve az ifjúságot a tanulásra.⁸⁵¹ Mindezek alapján az 1922. június 23-án kelt kormányzói rendeletben a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetemen az 1921/1922. tanévre vonatkozóan kivételesen három jelölt, név szerint: *iff. Dudich Endre* a bölcsészettudományok, *iff. kövesdi Boér Elek*⁸⁵² és *Diószeghi István*⁸⁵³ az államtudományok doktorává⁸⁵⁴ *sub auspiciis Gubernatoris* való felavatását engedélyezték.⁸⁵⁵

⁸⁵¹ *Rendeletek Tára*, 1885. 355. p.

⁸⁵² *Idősebb Boér Elek* egyetemi tanár és *léczfalvi Gyárfás Rózsa* gyermeke, 1898. szeptember 13-án Kolozsvárott született, református vallású és ekkor a budapesti kereskedelmi és iparkarma fogalmazója volt. Középiskoláit a kolozsvári Református Kollégiumban végezte, ahol az I–VIII. osztályig minden tantárgyból mindvégig jeles és eredményes volt, ezért szorgalmáért és előmeneteléért minden évben jutalomban részesült. 1916. május 17-én érettségijét minden tantárgyból, majd egyetemi tanulmányai során az alapvizsgáit is végig kitüntetéssel teljesítette. 1920. június 20-án szerzett az egyetemen végbizonyítványt, ahol első államvizsgálati szigorlatát szótöbbséggel, a másodikat 1920. november 23-án és a harmadikat 1921. június 10-én egyhangú kitüntetéssel tette le. Értekezését, amelyet 1921 nyarán mutatott be *A valutáris válság és vámpolitikánk* címmel, *Erekly István* és *Moór Gyula* kifejezetten méltatta. Érettségi után 1918 végéig önkéntes sorkatonaságot töltött, közvetlenül a hadszíntéren, ahol a cs. és k. huszárezredben szolgált, mégpedig a hat hónapos katonai kiképzést követően az orosz fronton. Birtokosa volt a Károly-csapatkeresztnek, a bronz és kis ezüst vitézi érdemnek, illetve tartalékos hadnagy volt. Ezeken felül a folyamodó édesapja, a karon oktató tanár a jogtudomány érdemes szakembere, szintén *sub auspiciis* kitüntetett volt. A kar hivatkozásában kitért arra, hogy a szabályzat külön kiemeli, ha egyezés van két jelölt között, akkor *az apjuk* haza iránti cselekedetei alapján mérlegelnek, és tekintettel arra, hogy itt egy korábbi avatott fiáról volt szó, jelentős hangsúlyt kapott az első helyen való jelölése. CSML FJTJK 3. doboz, 719/1921–22., 1921. május 28.; Uo. 2. doboz, 1921. július 22., 2019/1920–21.

⁸⁵³ 1894. október 14-én született Budapesten, iskolai bizonyítványa szerint református vallású, azonban indexe szerint római katolikus volt. Édesapja *Diószeghy Gábor* királyi kúriai bíró volt. Középiskolai tanulmányait a zilahi Református Kollégiumban végezte, ahol 1912. június 27-én kitűnőre érettségizett, ezt megelőzően a nyolcéves gimnáziumi tanulmányai során is végig jeles volt. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte, azonban két szemeszter után átment Kolozsvárra, ahol 1919. február 3-án nyert abszolutóriumot. Első és második alapvizsgáját egyhangú kitüntetéssel, a harmadik alapvizsgát és a második jogtudományi szigorlatát szótöbbséggel tette le. Ezek után áttért a politika tárgyú kiegészítő szigorlatokra és mindkettőt egyhangúan kitűnővel teljesítette (1920. július 14-án és 1920. november 18-án). Tanulmányait az 1914/1915. tanév végén megszakította és beállt katonának, ahol hadnagyi rangba került, kétszer tüntették ki a bronz vitézségi érdemrenddel, majd a Károly-csapatkeresztet és a másodosztályú ezüst vitézségi érdemrendet is megkapta, végül a *signum laudis*nak is a viselője volt. Előmenetele szempontjából jelentős, hogy édesapja az igazságügyi szolgálatokban nagy múlttal rendelkezett, aki 1914-ben, 54 évesen önként vonult hadba és végig a frontvonalban volt, ez okból kifolyólag jelentős kitüntetésekkel rendelkezett. A jelölt a szakdolgozatában a határfáradtság (*marginal dustlity*) tanának a kifejlődéséről írt, bírálói: *Laky Dezső* és *Moór Gyula* kisebb hibákkal, de elismerően nyilatkoztak. CSML FJTJK 3. doboz., 442/1921–22; 719/1921–22.; A határfáradtság elméletéről Mezey Lajos *A határhasonalmélet bírálata* című tanulmányában írt. In: *Közigazgatás Szemle*, 1914. január, XXXVIII. évf., 51. kötet, 1. sz., 186–194. p.

⁸⁵⁴ Tekintettel arra, hogy a fenti napon engedélyezte a *sub auspiciis Gubernatoris* avatás bevezetését a kormányzó, az 1922. május 28-án kelt egyetemi tanács a IX. rendes ülésén a karokat felszólították, hogy július 1-ig tegyenek javaslatot a *sub auspiciis Gubernatoris* jelöltekre vonatkozóan. Mindezt a jogi kar meg is tette, 1922. június 2-án válaszolt a felhívására, amelyben kifejtette, hogy már május 31-én az V. rendkívüli

Az 1922. június 29-i avatáson az államfő személyesen vett részt, ugyanis ekkor ünnepelték a kolozsvári, későbbi szegedi Ferenc József Tudományegyetem ötvenéves jubileumát.⁸⁵⁶ *Horthy Miklós* kormányzó már az avatás előtti reggelen Szegedre jött *Kószó István* és *Tóth Lajos* államtitkárok kíséretében,⁸⁵⁷ érkezését 31 ágyúlövés⁸⁵⁸ jelezte.⁸⁵⁹ A *gubernátor* a Ferenc József Tudományegyetem ötvenéves jubileumi közgyűlésén és más kapcsolódó rendezvényeken vett részt,⁸⁶⁰ az előbbi megnyitását személyesen végezte, ahol *Menyhárház Gáspár*, az egyetem az évi rektora elnökölt.⁸⁶¹ *Tóth Károly* jogi kari dékán ünnepi beszédében kivételesen nem valamely tudományos értekezését, hanem az egyetem történetét tárgyalta. *Csengery János* bölcsészettudományi dékán az ez alkalomra írt ódáját szavalta el.⁸⁶² A Nemzetgyűlés nevében *Kószó István*, a kultuszminisztérium nevében pedig *Tóth Lajos* államtitkár üdvözölte a jubiláló egyetemet. Ezután a testvéregyetemek (a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem, a József Műegyetem, a debreceni Tisza István Tudományegyetem) képviselőinek/ректорainak,⁸⁶³ majd a tudományos társaságok küldötteinek üdvözlő szónoklatai következtek, köztük *Márki Sándor* a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a Szent István Társulat és a Magyar Történelmi Társaság nevében mondott köszöntő szavakat.⁸⁶⁴ Az üdvözlések elhangzása után az egyetem tanácsa *József főherceget*,⁸⁶⁵ gróf *Bethlen István* miniszterelnököt, Szeged

ülésen döntést hoztak a jelöltekéről: az első helyen *iffi. kövesdi Boér Elek* államtudományi doktorjelöltet, a másodikon *Diószeghy Istvánt* szintén államtudományi doktorjelöltet javasolták. CSML FJTJK 3. doboz. 719/1921–22.; Uo. FJTR 1. doboz, 1922. június 2. XIII. rendkívüli ülés, 2099/1921–22.

⁸⁵⁵ *HK.*, 13. szám, 263. p.; *BpH.*, 1922. június 28., XLII. évf., 145. sz., 5. p.; CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 807/1921–22.; CSML FJTJK 2. doboz, 1997/1920–21.

⁸⁵⁶ „Ünnepünk lesz, Szeged város legkedvesebb vendége, a menekült Kolozsvári Tudományegyetem ünnepi ötvenedik évfordulóját.” *SZN.*, 1922. június 25., XLV. évf., 142. sz., 1–2. p.; *SZN.*, 1922. június 1., XLV. évf., 146. sz., 1–4. p.; „*Universitas Francisco – Josephina vivat, cretat, floreat.*” *Szegedi Újság*, 1922. június 29., II. évf., 145. sz., 1. p.

⁸⁵⁷ *PH.*, 1922. június 28., XLIV. évf., 144. sz., 1., 6. p.

⁸⁵⁸ Tiszteletadások az ország kormányzója előtt: „*Ahol tüzéség van, ott mihelyt a kormányzó a helység határát átlépi, továbbá amint a helység bejáratához és a szállásra érkezik, 31–31 ágyúlövés adandó le.*” 61.178/el. 20.1920. számú Kormányrendelet. In: *Honvédségi Közlöny*, 1920. május 29., XLVII. évf., 28. sz., 1. p.

⁸⁵⁹ *Az Est*, 1922. július 1., XIII. évf., 146. sz., 4. p.

⁸⁶⁰ CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 811/1921–22.

⁸⁶¹ Beszédében a rektor visszapillantott az 50 éves egyetem megalapítására és a kezdet küzdelmes, nehéz éveire. Megemlékeztek az egyetem régi munkatársairól, olyanokról, akik már a sírban pihennek: *Plósz Sándor*, *Koncha Győző*, *Óvári Kelemen*, *Kolosváry Sándor*. 8 *Órai Újság*, 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 7. p.

⁸⁶² *Szegedi Újság*, 1922. július 1., II. évf., 146. sz., 1. p.

⁸⁶³ 8 *Órai Újság*, 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 7. p.

⁸⁶⁴ *Az Est*, 1922. július 1., VIII. évf., 147. sz., 4. p.

⁸⁶⁵ A háború idején történt, hogy a kolozsvári tudományegyetem *József főherceget*, az erdélyi front parancsnokát Erdély védelméért az egyetem díszdoktorává választotta. Az ünnepélyes *promoválás* azonban akkoriban a háborús események és József főhercegnek az olasz frontra való vezénylése miatt elmaradt. *PN.*, 1922. június 28., LXXIII. évf., 144. sz., 5. p.

város polgármesterét, Somogyi Szilvesztert⁸⁶⁶ és Dohnányi Ernő zongoraművészt tiszteletbeli doktorrá;⁸⁶⁷ Dudich Endrét az 1919/1920. tanévre bölcsészettudományi, ifj. Boér Eleket⁸⁶⁸ az 1920/1921. tanévre államtudományi, illetve ifj. Diószeghi Istvánt az 1921/1922. tanévre szintén államtudományi *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá avatta.⁸⁶⁹

A kormányzó a *sub auspiciis* doktorokhoz beszédet intézett, amelyben többek között azt emelte ki, hogy a gyűrű komor vasanyaga mélyen megfelel az ország nehéz helyzetéhez, mindez emlékeztesse őket a haza iránti komoly feladatok teljesítésére.⁸⁷⁰ Ezután József főherceg és Bethlen István fejezte ki köszönetét tiszteletbeli doktorságukért. Az ünnepély a Himnusz elénekklésével ért véget, amely bankettel folytatódott a Tisza Szállóban.⁸⁷¹ Délután öt órakor a kormányzó részt vett a róla elnevezett Egyetemi Internátus ünnepélyes felavatásán, ezt követően megtekintette a körlet katonai sportünnepélyét, majd pedig a Tiszán lezajló evezősversenyt. Fél nyolckor József főherceg a Kass Szálló halljában a szegedi császári és királyi 46. gyalogezred tisztikarát fogadta. Az ünnepélyen részt vett Charles Tissey képviselő, a francia nemzetgyűlés magyarbarát csoportjának vezetője, aki szerdán érkezett repülőgépen Budapestre és délután a Szegeden elhunyt francia katonák sírjára helyezett koszorút. Másnap tartotta meg ünnepélyes alakuló közgyűlését az Egyetem Barátainak Egyesülete, ahol Ravasz László református püspök szólalt fel: véleménye szerint „minden egyetemnek megvan a maga lelke. A kolozsvári egyetem lelke a hódító, a kockázatos dacos magyar lélek.” Este nyolc órakor díszhangverseny volt a szegedi Városi Színházban a díszdoktorrá avatott Dohnányi Ernő zongoraművész közreműködésével. A koncert után a kormányzó még részt vett az ünnepi

⁸⁶⁶ Bethlent és Somogyit *doctor honoris causává* a jogi kar javasolta, Menyhárh Gáspár és Tóth Károly kezdeményezésére: a gróft az egyetem megmentése és az erdélyi ügyek vezetése okán, valamint a magyar politikai élet irányítása körül szerzett kiváló érdemeinek elismeréséül; Somogyit a népjóléti és kulturális intézmények fejlesztése, különösen az egyetem fenntartása és Szegedre helyezése körül kifejtett különös érdemei jutalmául. A javaslat Bethlen és Somogyi életrajzát is felvázolta. CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 7. V. rendkívüli kari ülés, a felterjesztés 1922. június 17-én történt meg, sz. n./1922.; ANTAL 2015. 62–72. p.

⁸⁶⁷ PH., 1933. július 1., XLIV. évf., 146. sz., 6. p.; CSML FJTJK 3. doboz, 1922. június 27., 806/1921–22.

⁸⁶⁸ 1920. március 1-én kérte a harmadik alapvizsgára bocsátását, kérvényében előadta, hogy lecke könyve a Debreceni Tudományegyetemen maradt, mivel ott beiratkozni szándékozott, de közben az egyetemet bezűntették és mivel a románok megtiltották az egyetemi hallgatóknak az utazást, az indexét megtartották megőrzés végett, amelyet az egyetemen letétbe helyeztek. Ígéretet tett, hogy amint lehetséges, a dokumentumot beszerzi. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. március 1., 27/1919–20.

⁸⁶⁹ CSML FJTR 1. doboz. 1922. június 2. VIII. rendkívüli tanácsi ülés, sz. n./1922.

⁸⁷⁰ „Vasra verve tűr a nemzet is, de vas az akarata s annál erősebbé válik, minél izzóbb szenvedélyek kohójában edződik.” Szegedi Híradó, 1922. június 29., LX. évf., 147. sz., 1. p.

⁸⁷¹ SZN., 1922. június 1., XLV. évf., 146. sz., 1–4. p.

banketten, ahol *Somogyi Szilveszter* polgármester köszöntötte a megjelent államfőt. Éjfélkor a kormányzó a különvonatán Budapestre utazott vissza.⁸⁷²

Ifj. Boér Eleket később is szorosabb kapcsolat fűzte az *alma materéhez*, ugyanis annak támogatásával (magyar állami ösztöndíjjal) ment egy évre az 1929/1930. tanévben a berlini *Collegium Hungaricum*ba kutatni, ezért azzal a kéréssel fordult az egyetemhez, hogy engedélyezzék számára, hogy a következő évben kezdhesse meg az óráinak a tartását. Tudniillik 1929. június 7-én a kar habilitált egyetemi magántanára lett, amelyet a „konjunktúra elméletről” tartott, emellett 1929-től a Kecskeméti Jogakadémián volt rendes, nyilvános tanár. Az 1931/1932. tanévben a Rockefeller Alapítvány támogatásával a Yale és Columbia Egyetemeken dolgozott. Később *Surányi-Unger Tivadar* ideiglenes szabadságolása tárgyában gondoskodni kellett a helyettesítésről a közigazgatási tanszék esetében, és erre az ifj. Boér Eleket kérték fel. Az 1938/1939. tanévben pályázatot írtak ki a Közigazgatási, valamint a Statisztikai Tanszék betöltésére, amelyre *ifj. Boér Elek* is beadta a pályázatát, azonban nem nyerte el azt; *Scheller Károlyt* jelölték első helyen és őt is nevezte ki az államfő. Végül 1940-ben a kolozsvári egyetem nyilvános rendkívüli tanára lett, majd 1943-ban rendes tanára. A háború után 1945-től 1949-ig a szegedi tudományegyetem nyilvános rendes tanára volt.⁸⁷³

V. 2. 3. 2. A „vasgyűrűs korszak”

I. A harmadik *sub auspiciis Gubernatoris* avatott a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen *kolozsmonostori Haubert Kamilló (Camilló)* végzett joghallgató⁸⁷⁴ és külügyminiszteri sajtóelőadó, aki Kolozsvárott kezdte egyetemi tanulmányait,⁸⁷⁵ és városában több napilapnak volt a munkatársa, amelyben verset is publikált.⁸⁷⁶ Az avatása

⁸⁷² *Magyarország*, 1922. július 1., XXIX. évf., 146. sz., 8. p.; *BpH.*, 1922. július 1., XLII. évf., 247. sz., 4–5. p.; *Friss újság*, 1922. július 1., XXVII. évf., 146. sz., 2. p.; *Szeged*, 1922. július 1., III. évf., 148. sz., 1–2. p.

⁸⁷³ CSML FJTJK 11. doboz, 1929. november 21., 238/1929–30.; Uo. 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; Uo. 32. doboz, 1938. október 4–5. II. rendkívüli ülés, 162/1938–39.; Uo. 1938. november 9. III. rendkívüli ülés., 270/1938–39.; Uo. 1939. december 14. IV. rendes ülés., 411/1938–39.; Uo. 33. doboz, 1939. július 6. VIII. rendkívüli ülés, 1112/1938–39.; Uo. 34. doboz, 1939. szeptember., 54/1939–40.; Uo. 12. doboz, 1049–1929/30.; KENYERES 1967. 231. p.

⁸⁷⁴ A Kari Tanácson *Kolosváry Bálintot* bízták meg a kérelem előterjesztésével, ezt követően *Csengery János* prodékán referálta a kitüntetéses avatási kérelmeket az egyetemi tanácson, ahol a miniszterhez való felterjesztéséről is döntöttek. CSML FJTR 1. doboz, 1923. május 30. IX. rendes ülés, szám sz. n./1923., CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.; Uo. 3. doboz, 1923. március 21. VII. rendes ülés, 554/1922–23.

⁸⁷⁵ A román egyetem igazolta, hogy 1919. február 8-án szótöbbséggel kitűnővel tette le a harmadik alapvizsgáját. CSML FJTJK 2. doboz, 1921. április 16., 1828/1920–21.

⁸⁷⁶ *Ellenzék*, 1923. november 9., XLIV. évf., 254. sz., 4. p.; *Monostori Haubert Kamilló*: Régi mátkámnak megbékélve. In: *Nyugat*, 1923. november 16., XVI. évf., 22. sz.; VITÁLYOS 1984. 159. p.

az 1922/23. tanévre vonatkozóan zajlott, ahol a kormányzó Klebersberg Kunó kultuszminisztert kérte fel a képviselőre⁸⁷⁷ és a vasgyűrű átadására, aki beszédében kiemelte: „Nem gyémántgyűrűt adjunk. Azt adhatott a régi Magyarország. A szegény országnak csak vasgyűrű jár, de ez a vasgyűrű nemcsak a magyar nemzet mostani szegénységét szimbolizálja, hanem azt is, hogy minket ebből a súlyos helyzetből csak egy emelhet ki: a vasakarat. Ez a mostoha helyzet rá fog szorítani minket is a százszázalékos kötelességteljesítésre.”⁸⁷⁸ A kultuszminiszter kíséretében voltak: Tóth Lajos államtitkár, Nagy Árpád és Boér Elek miniszteri tanácsosok, továbbá Felicides Román miniszteri titkár. A kultuszminiszter különösen szíven viselte a szegedi egyetem ügyét, az építkezéseket minden látogatása alkalmával megsejmelte, amely alól a mostani sem volt kivétel. A rektor az avatás napjára oktatási szünetet rendelt el.⁸⁷⁹ Az ünnepélyes doktoravatáson, amelyet Veszprémy Dezső⁸⁸⁰ rektor nyitott meg, az államtudományi doktorjelölt bemutatta az értekezését, amelyet a „Csonka-Magyarország mezőgazdasági kilátásai” címmel írt.⁸⁸¹ Haubert később a külügyminisztériumi ranglétrán egyre feljebb jutott, végül az 1930-as és 1940-es években a Harmadik Birodalomban a magyar nagykövetségen dolgozott, mint miniszteri titkári címmel felruházott sajtófőelőadó (sajtóattasé),⁸⁸² majd mint első kulturális előadó, később 1943-ban, mint miniszteri osztálytanácsos sajtóelőadó.⁸⁸³ Az utolsó rendelkezésre álló forrás hollétéről, hogy 1945. július 2-án a Külügyminisztérium megbízta a volt bécsi magyar főkonzulátus épületének átvételével és felügyeletével.⁸⁸⁴

⁸⁷⁷ 1923. évi július hó 23-án kelt a határozat. HK., 1923. augusztus 16., XXXI. évf., 16. sz., 234. p.; Szózat, 1923. augusztus 3., V. évf., 174. sz., 9. p.; BpH., 1923. augusztus 3., LVII. évf., 174. sz., 1. p.; PH., 1923. november 8., XLV. évf., 252. sz., 3. p.; CSML FJTR 1. doboz, 1923. szeptember 20. I. rendes tanácsi ülés, 360/1923.; Uo. 1923. október 24. II. rendes ülés, sz. n./1923.; CSML FJTJK 4. doboz, 166/1923–24.

⁸⁷⁸ CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.

⁸⁷⁹ BpH., 1923. november 7., XLIII. évf., 251. sz., 3.p.; Uo. 1923. november 8., XLIII. évf., 252. sz., 5. p.; CSML FJTR 4. doboz, 1923. november 5., 429/1923–24.; 8 Órai Újság, 1923. november 8., IX. évf., 252. sz., 8. p.

⁸⁸⁰ Beszédében kiemelte, hogy „itt a Tisza-partján meg fogjuk alakítani a magyar Göttingent”, amelyet a díszében megismételt azzal a kiegészítéssel, miszerint Magyarország legfőbb célja, hogy Kelet-Európa legműveltebb népe maradjon, ezért az államnak, a városnak és az egyetemnek össze kell fognia, hogy egy folyó menti kulturális központot hozzanak létre. A kultuszminiszter ígéretet tett arra, hogy amíg ő tölti be ezen pozíciót, addig nem szüntetik meg a vidéki egyetemeket. Szeged, 1923. november 8., IV. évf., 254. sz., 2–3. p.

⁸⁸¹ CSML FJTR 1. doboz, 1923. november 7., 158/1923.

⁸⁸² Berlini Lexikon: „Haubert Kamilló: A berlini magyar követség sajtóattaséja. A világ legudvariasabb és legkedvesebb embere. Igazi diplomata, aki a németet [sic!] olyan szépen tudja mondani, hogy „igen”-nek hangzik. Egyébként a berlini magyar kolónia egyik legkedveltebb tagja.” In: Borsszem Jankó, 1931. április 19., LXIV. évf., 16. sz., 14. p.

⁸⁸³ JUHÁSZ 1962. 803. p.; Külügyi Közlöny, 1943. január 15., XXIII. évf., 2. sz., 18. p., Uo. 1943. december 21., 7. sz., 67. p.; Uo. 1941. november 1., XXI. évf., 8. sz., 57. p.

⁸⁸⁴ GECSÉNYI 2011. 146. p.

II. A negyedik kitüntetéses jogászavatásra az 1924/1925. tanévben került sor, amikor ismételten két jelöltet avattak fel a kormányzó pártfogásával: *Varga Sándor* bölcsészhallgatót és *vitéz Guótfalvy (Dorner) Zoltán*⁸⁸⁵ joghallgatót, utóbbit az államtudományok doktorává. Érdekesség: Dornert eredetileg a jogi kar nem támogatta, mégis sor került a neves eseményre.⁸⁸⁶ A kérelmüket 1926. március 17-én engedélyezte a kormányzó,⁸⁸⁷ majd ezt követően 1926. szeptember 16-án⁸⁸⁸ avatták fel őket az egyetem aulájában, ahol a szokáshoz híven referálták a tudori értekezésüket. Az államtudor-jelölt dolgozata *A mennyiségtani módszer szerepe az államtudományokban* címet viselte.⁸⁸⁹ A

⁸⁸⁵ Már 1924-ben kérte *sub auspiciis* felavatását, ugyanis ekkor tanársegéd volt a műegyetemen, azonban szabálytalan félévre hivatkozva a kari tanács nem támogatta a kérelmét, amelyet az egyetemi tanács is elfogadott. Később *Dorner* pótbeadványt adott be, amelyre vonatkozó iratokat *Moór Gyula* jogi kari dékán ismertetett az egyetemi tanácson, a jogi kar e pótbeadványok ellenére sem tartotta teljesíthetőnek az avatási kérvényt. A vita során, a kari tanácson *Laky Dezső* egyetemi tanár állt ki mellette, ahol az évi rektor, *Renbold Béla* és *Erekly István* is *Dorner* felavatása mellett szólalt fel, arra hivatkozva, hogy a folyamodó alakilag eleget tett a *sub auspiciis*-szabályzat által előírt követelményeknek. Egyéb tulajdonsága alapján is érdemes, tehetséges és ambiciózus ifjúról volt szó, ugyanis *summum ius summa iurát* von maga után. Azonban a tanácson *Moór Gyula*, *Györffy István* és *Lőte József* a felavatás ellen voltak, ennek eredményeként a rektor szavazást rendelt el, amelynek az végeredménye az lett, hogy 4:3 arányban a jogi kar ellenző (nem pártoló) nyilatkozatát fogadták el, így az egyetem a *sub auspiciis Gubernatorisra* való felavatását pártoló nyilatkozat nélkül terjesztette fel a miniszterhez. Ez alapján láthatjuk, hogy akár pártoló nyilatkozat nélkül is lehetett valaki kitüntetett jogi doktor, hiszen az államfő saját hatáskörébe tartozott ennek eldöntése. CSML FJTR 1. doboz, 1924. december 18. X. rendes ülés, 761/1924–25.; Uo. 1925. január 30. XII. rendes ülés, 1015/1924–25.; Uo. 1925. február 6. XIII. rendkívüli ülés, 1024/1924–25.; CSML FJTJK 4. doboz, 1925. január 28. rendes kari ülés, 342/1924–25.

⁸⁸⁶ 1925. március 17-én kelt a rendelet. *BpH.*, 1926. szeptember 15., XLIV. évf., 208. sz., 7. p.; *Újság*, 1926. szeptember 15., II. évf., 208. sz., 6. p.; *Ellenzék*, 1926. április 11., XLVI. évf., 83. sz., 5. p.; *Szózat*, 1925. április 9., VII. évf., 81. sz., 9. p.; *BpK.*, 1925. április 9., LIX. évf., 81. sz., 1. p.; A korábbi kérvény esetében a kar elutasította azt, azon okokból, hogy nem szándékozták magukat „*lejártni*”[sic!], hiszen a jelölt nem volt kitűnő hallgató korábban, ráadásul kollokviumi jegyekkel sem rendelkezett, de Pesten a közigazgatási kurzusokat látogatta. Ráadásul hallgatói időszakában ütközésben volt, ugyanis az 1918/1919. tanév első szemeszterében be volt iratkozva a kassai jogakadémiára és a műegyetemre egyaránt, és az *alma mater*, a kecskeméti jogakadémia nem állította ki az abszolutóriumot, miközben 7 félét és 37 hónap katonai félét teljesített. Az 1921/1922. tanévben be volt iratkozva a pesti tudományegyetemre és a mérnöki karon volt szigorlatozó, de mivel utóbbi esetében az az időszak már nem járt hallgatói státusszal, így nem volt ütközése. A pályázatában az életrajzát röviden felvázolta, amely alapján 1897. június 7-én született Győrben, édesapja *Dorner Gyula* okleveles mérnök volt, aki a Földművelésügyi Minisztériumban, mint miniszteri tanácsos dolgozott és publikált geodézia és városrendezés témakörökben. Édesanyja: *Velétei Zsiga Margit*, okleveles polgári iskolai tanárnő, aki mindvégig jelessel teljesítette a felsőfokú tanulmányait, bár a szakmában soha nem dolgozott. Középiskolai tanulmányait a Budapesti M. Kir. III. kerületi állami Árpád főgimnáziumban végezte, végig tiszta jelessel, és *praematurus* minősítéssel érettségizett 1915 júniusában. 1916. augusztus 2-án orosz hadszíntérre vezényelték, ugyanis érettségi után bevonult és az I. honvéd ágyús ezrednél volt szolgálatban. A katonai szolgálat alatt beiratkozott a műszaki egyetemre, ahol kitűnő minősítéssel kapott okleveles gépészmérnöki oklevelet. Az egyetem elvégzése után a mezőgazdasági géptani tanszékre nevezték ki tanársegédnek, ez idő alatt döntötte el, hogy megszerzi a jogász végzettséget, amely során a 3 alap- és a 2 államvizsgáját kitüntetéssel tette le. 1923. június 15-én avatta vitézzé az államfő. Az 1923/1924. tanévben szakmai tanulmányúton volt Németországban, Ausztriában, Svájcban. A szigorlatait a Ferenc József Tudományegyetemen teljesítette, és az okból kérte a felavatását, hogy iparfelügyelői állást szeretne elnyerni, amely mindkét végzettségét megkövetelte. CSML FJTJK 6. doboz, 1925. május 6., 637–667/1925–26.

⁸⁸⁷ *BpK.*, 1926. április 9., LX. évf., 81. sz., 1. p.; *PH.*, 1926. április 9., XLVII. évf., 81. sz., 8. p.; CSML FJTJK 6. doboz, 1925. április 29. VIII. rendes ülés, 520/1924–25.

⁸⁸⁸ CSML FJTR 1. doboz, 1926. augusztus 24. I. rendkívüli ülés, 1/1926–27.

⁸⁸⁹ 8 *Órai Újság*, 1925. szeptember 15., XII. évf., 208. sz., 5. p.; *BpH.*, 1926. szeptember 15., XLVI. évf., 208. sz., 7. p.; *DM.*, 1926. szeptember 17., II. évf., 214. sz., 3. p.

vallás- és közoktatási miniszter⁸⁹⁰ beszédében személyesen szólította meg az avatottat: „*Őn vitéz Dorner Zoltán, gépészmérnöki oklevelének megszerzése után kezdett államtudományi tanulmányokhoz. Intuitíve fölismerte, hogy az államtudományi doktori diploma, amely nem támaszkodik mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, orvosi, vagy műszaki előtanulmányokra, alig egyéb, mint másodrangú jogi minősítés. Elöljárónak azt az utat járta, amelyen az államtudományi oktatás reformjának járnia kell. A jövőben majd államtudományi doktorátus letételét csak annak szabad megengedni, aki megelőzően már mezőgazdasági, kereskedelmi, orvosi, vagy mérnöki diplomát fog tudni felmutatni. A szaktanulmányokat azután az államtudományi stúdiumok bekötik a mindent összefogó állami gondolat nagy egészébe.*”⁸⁹¹

Az avatást követően a Kass Szállóban tartották a bankettet, ahol a főbb vármegyei és városi közméltóságok mellett megjelent gróf *Teleki Tiborné*, gróf *Széchenyi István* unokája is. *Somogyi Szilveszter* polgármester *Klebersberg Kunó* oktatáspolitikáját méltatta és kiemelte, hogy a *kolozsvári egyetemet időtlen időig leszögezték Szegedre*.⁸⁹² Dorner az avatását követően ösztöndíjjal Franciaországba utazott, később miniszteri titkár, majd osztálytanácsos lett a Kereskedelmi és Iparügyi Minisztériumban, mellette egyetemi magántanárként habilitált.⁸⁹³

III. A következő tanévben (1926/1927. tanév) szintén két személyt, ismét egy bölcsészt és egy jogászt avattak fel *sub auspiciis Gubernatoris* a Ferenc József Tudományegyetemen:⁸⁹⁴ az ifjú *Bruchner Győző* végzett bölcsészettani hallgatót és az ifjú *Paraszka Gyula*⁸⁹⁵ végzett joghallgatót, utóbbit a jogtudományok doktorává.⁸⁹⁶ Az avatás

⁸⁹⁰ CSML FJTJK 7. doboz, 1926. szeptember 6., 21/1926–27.

⁸⁹¹ *BpH.*, 1926. szeptember 17., XLVI. évf., 210. sz., 5. p., *PH.*, 1926. szeptember 27., XLVIII. évf., 211. sz., 12. p.; CSML FJTR 1. doboz, 1926. szeptember 16., 1324/1925–26.

⁸⁹² *DM.*, 1926. szeptember 17., II. évf., 214. sz., 3. p.; Mint tudjuk, ez az időszak megszakadt 1940-ben, amikor is a tudományegyetem visszaköltözött anyavárosába.

⁸⁹³ CSML FJTJK 7. doboz, 1926. szeptember 4., 40/1926–27.; FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *BpH.*, 1939. január 8., LIX. évf., 6. sz., 6. p.; *Ipartestületek Lapja*, 1938. július 9., VII. évf., 27–28. sz., 11. p.

⁸⁹⁴ CSML FJTR 1. doboz, 1927. június 27. X. rendes ülés, 1910/1926–27.; CSML FJTJK 5. doboz, 297/1923–24.; Uo. 4/1924–25.

⁸⁹⁵ A későbbiekben az ifj. *Paraszka* komoly karriert futott be: 1928 augusztusában az igazságügyi miniszter a szegedi királyi törvényszékhez nevezte ki jegyzővé, majd 1933 nyarán már bírósági titkárrá. 1935-ben a kaposvári királyi törvényszékhez került, mint törvényszéki bíró, majd 1939-ben Budapesten volt törvényszéki bíró. *BpK.*, 1928. augusztus 7., LXII. évf., 179. sz., 1. p.; Uo. 1933. július 4., LXVII. évf., 148. sz., 22. p.; Uo. 1935. július 4., LXIX. évf., 149. sz., 2. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *DM.*, 1939. július 18., XV. évf., 161. sz., 6. p.; Életrajza alapján: ifj. *paraszka* *Paraszka Gyula*, aki id. *paraszka* *Paraszka Gyula* és *baranyai Búzás Ilona* fia. 1904. október 1-én született Körösbányán. Gimnáziumi tanulmányait első három évben Gyergyószentmiklóson, majd aztán a szegedi magyar királyi állami főgimnáziumban végezte. Érettségijét és egyetemi tanulmányait egyaránt jelessel végezte. Első és második alapvizsgáját egyhangúlag kitűnővel, harmadikat szótöbbséggel kitűnővel

kormányzói engedélyezésére 1927. október 4-én került sor,⁸⁹⁷ amelyen *Horthy Miklós* a képviselővel ismételten a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztert, annak akadályoztatása esetén pedig *Petri Pál* vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkárt bízta meg.⁸⁹⁸ 1928. február 8-án került sor az ünnepi aktusra,⁸⁹⁹ ahol *Petri Pál* és *Magyary Zoltán* államtitkárok, *Aigner Károly* főispán, *Somogyi Szilveszter* polgármester, *Glattfelder Gyula* megyéspüspök, *Hamza Géza* táblai elnök, *Boross Dezső* főügyész, *Konczwald Endre* törvényszéki elnök, illetve a jelölt édesapja, *Paraszka Gyula* járásbíró elnök⁹⁰⁰ volt jelen.⁹⁰¹

V. 2. 3. 3. Az első női sub auspiciis Gubernatoris avatott „árnyékában”

1928 decemberében zajlott az ötödik kormányzói doktoravatás az egyetemen, amely szintén különleges volt, hiszen azon túl, hogy ismételten három személyt tiszteltek meg egyszerre, az első hölgy sub auspiciis Gubernatoris avatására is ekkor került sor. Az 1927/1928. tanévre szólóan *Klug Mária Margitot*, Klug Péter, a siketnéma intézet

teljesítette. A jogtudományi első szigorlatát a harmadik tárgyból és a második szigorlatát az első tárgyból szótöbbséggel kitűnővel, a második jogtudományi szigorlatát a második tárgyból egyhangúlag kitűnővel abszolválta. A szakdolgozatát *A magyar alkotmányról* címmel írta. Tanulmányai alatt több szemináriumon vett részt és az 1924/1925. tanévben *A kötött ingatlanra vonatkozó újabb keletű intézmények* című munkájával 450 ezer korona szorgalmi díjban részesült. Végig az öregcserkész csapatnak volt a tagja és az egyetemi ifjúsági egyesületben töltött be vezető szerepet, továbbá a Szegedi Egyetemi Lutherszövetségnek volt az elnöke. Édesapja, aki 1895. augusztus 21. óta állt bírósági szolgálatban, az 1916-ban történt román betörés alkalmával, mint a gyergyószentmiklósi járásbíró elnöke a családi ingóságok árán a járásbírószágon vezetett telekkönyveket és bírósági anyagokat mentette, ezért a harmadosztályú polgári érdemrenddel tüntették ki. CSML FJTJK 8. doboz, 1927. június 23. X. rendes ülés, 787/1926–27.; *Evangélikusok lapja*, 1925. március 1., 11. évf., 7. sz., 2. p.

⁸⁹⁶ CSML FJTR 2. doboz, 1928. február 8., 405/1927–28.

⁸⁹⁷ BpK., 1927. október 23., LXI. évf., 243. sz., 1. p.; BpH., 1927. október 2., XLVII. évf., 243. sz., 8. p.; CSML FJTR 2. doboz, 1927. október 26. II. rendes ülés, 362/1927–28.; CSML FJTJK 8. doboz, 1927. november 27. III. rendes ülés, 1401/1927–28.; Uo. 1927. október 31., 1370/1927–28.

⁸⁹⁸ HK., 1927. november 1., XXXV. évf., 22. sz., 310. p.

⁸⁹⁹ CSML FJTJK 9. doboz, 1544/1927–28.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. február 8., 405/1927–28.; *Evangélikusok lapja*, 1928. február 19., XXIV. évf., 8. sz., 63. p.

⁹⁰⁰ *Idősebb Paraszka Gyula*, született Nyíregyházán 1873. július 11-én és meghalt Budapesten 1954. január 13-án. Édesapja *Paraszka Gyula* MÁV főszertárnok, édesanyja *Vilányi Vilma* volt. Iskoláit Debrecenben végezte, majd a Debreceni Református Jogakadémia hallgatója volt. 1899-ben tette le az ügyvédi és a bírói vizsgát. 1916-ban menekülni kényszerült a románok elől, így jött Szegedre, ahol 1918-ban a Szegedi Járásbíró elnöke, majd 1933–1934 között a Szegedi Törvényszék elnöke lett; 1943-ban vonult nyugdíjba. A jogi kar alap- és államvizsga bizottságának is a tagja volt. 1945 novemberében internálták; főben járó népellenes bűncselekménnyel vádolták meg. HOMOKI-NAGY – MASA 2015. 24–25. p.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. december., 42/1932–33.; DM., 1943. szeptember 1., XIX. évf., 197. sz., 4. p.; DM., 1945. november 20., II. évf., 262. sz., 2. p.; Uo. 1945. november 18., 261. sz., 5. p.

⁹⁰¹ PH., 1928. február 9., L. évf., 32. sz., 11. p.; SZN., 1928. február 9., IV. évf., 32. sz., 1. p.; MTI, 1928. február 8., 1. p.

igazgatójának a leányát az orvostudományok, *Goltner Dénes Lajos*⁹⁰² és *Lányi Jánost*⁹⁰³ a jogtudományok doktorává avatták.⁹⁰⁴ A jogtudorjelöltek a *sub auspiciis Gubernatoris*

⁹⁰² *Goltner Dénes Lajos* 1905. május 1-én Makón született, apja, az elhunyt *Goltner Lajos* a makói községi polgári leányiskola és a makói állami főgimnázium ének- és zenetanára volt. Mindvégig jeles eredménnyel teljesített a makói állami főgimnáziumban, kivéve, amikor ötödik osztályban mennyiségtanból kapott jó érdemjegyet, de az év végi bizonyítványa így is jeles volt; az érettségijét szintén jelessel teljesítette. Az egyetemi tanulmányai során számos kiváló kollokviummal rendelkezett. Az első és második alapvizsgáján egyhangúlag kitüntetéssel, a harmadikon szótöbbséggel vizsgázott jelesre. 1927. június 8-án nyert végbizonyítványt, majd ezt követően az első tárgyú első szigorlatát 1927. június 17-én, a második tárgyú második szigorlatát 1927. szeptember 20-án, majd a harmadik tárgyú harmadik alapvizsgáját 1928. március 22-én teljesítette, mindegyiket egyhangúlag kitűnővel. Az 1926/1927. tanévben a közjogi pályatételre nyújtott be pályaművet *Scrutinium* jellegével, amelyért 150 pengő jutalmat kapott. A tudori értekezését az országgyűlési képviselői választások érvényének kérdése körében írta, amelyet az 1926/1927. tanévben pályadíjjal jutalmaztak, amit *Polner Ödön* és *Szandner Pál* minősítettek és „messze kimagaslónak” értékelték. Jogi tanulmányai alatt zeneművészeti tanulmányokat is folytatott és egész idő alatt önfenntartás céljából magántanárként zeneoktatással foglalkozott. Tanulmányait követően ügyvédjelöltként, majd királyi járásbíróági jegyzőként helyezkedett el Szegeden. Évekkel később *Goltner Dénes* a berlini *Collegium Hungaricum*ba nyert felvételt, amelyre első helyen „meleg ajánlással és a névmódosításának kérelme figyelembevételével” javasolta a kar, amelyet az Állami Ösztöndíj Tanács 1934. május 25-én figyelembe is vett. Később sem távolodott el az *alma materétől*, ugyanis 1938 októberében a vallás- és közoktatásügyi miniszter a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán királyi ügyészként a magyar közjogból benyújtott egyetemi magántanári kérelmét jóváhagyta és abban megerősítette. Magántanári próbaelőadását 1938. június 21-én tartotta *Alkotmány-alkotmányszemlélet-alkotmányvédelem* címmel, miután 1938. március 31-én a IX. rendes kari ülésen szóbeli értekezésre bocsátották. Ezt a következő ülésen, június 14-én sikeresen meg is tartotta, majd az előadás napján a VIII. rendes ülésen habilitált magántanári képesítettnek nyilvánították. Minderről 1938. október 4-én küldték meg a miniszteri leiratot. CSML FJTJK 10. doboz, 454/1927–28.; Uo. 9. doboz, 1928. június 19. X. rendes ülés, 2462/1927–28.; Uo. 8. doboz, 1927. május 24. IX. rendes ülés, 704/1926–27.; CSML FJTJK 4. doboz, 1923. augusztus 4., 922/1922–23.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33; HK., 1929. április 1., XXXVII. évf., 7. sz., 109. p.; PN., 1928. október 9., LXXIX. évf., 206. sz., 15. p.; CSML FJTJK 18. doboz, 1932. október 18., 186/1932–33; CSML FJTJK 30. doboz, 1937. október 25., 288/1937–38; Uo. 31. doboz, 1938. június 14. X. rendes ülés, 1181/1937–38; Uo. 1938. június 21. VII. rendkívüli ülés, 1241/1937–38; Uo. 32. doboz, 1938. október 11., 185/1938–39; Uo. 33. doboz, 1939. március 16., VI. rendkívüli ülés, 800/1938–39; MTI, 1938. október 8., 1. p.; CSML FJTJK 22. doboz, 1250/1933–34.

⁹⁰³ *Lányi János* iparoscsaládból származott, 1904. december 22-én, Zomboron született. *Liebardt János* Szeged egyik híres cukrászának a fia volt, azonban a vezetéknévüket 1907-ben Lányira magyarosították. A középiskolai tanulmányait mindvégig a szegedi kegyesrendi főgimnáziumban végezte, bizonyítványait egész idő alatt jelessel – kivéve az első osztályban rajzoló geometriából és a hetedik osztályban történelemből jó érdemjeggyel – teljesítette, így azon éveket is általános jelessel végezte. Az egyetemi tanulmányait megszakítás nélkül a szegedi egyetem jogi karán folytatta, ahol kitüntető eredménnyel, számos ötös érdemjeggyel bírt. Első és második alapvizsgáját egyhangúlag kitüntetéssel, a harmadikat szótöbbséggel jelessel tette le. 1926. június 29-én szerzett végbizonyítványt, majd ezt követően az első tárgyú első jogtudományi szigorlatát 1926. május 19-én egyhangú kitüntetéssel, a harmadik tárgyú második szigorlatát 1927. január 25-én szótöbbséggel, végül a második tárgyú harmadik szigorlatát 1927. június 3-án szintén egyhangú kitüntetéssel abszolválta. A disszertációját *Az államterület természeti viszonyainak hatásai az állam életére* címmel írta, amelyet 1927. szeptember 17-én nyújtott be, a bírálók pedig dicsérrel értékelték. 1925-ben tanulmányúton volt Ausztriában, Svájcban és Franciaországban, majd az 1928/1929. tanévre felvételt nyert a bécsi *Collegium Hungaricum*ba közjogi témakörben. Negyedéves joghallgató korában a Szent Imre Egyesület alvezére volt, illetve főgimnáziumi tanuló korában megszerezte a cukrászsegédi oklevelet. Karrierje kezdetén királyi járás bírósági jegyző volt Budapesten, majd királyi ítélőtábla bírává nevezték ki. Érdekesség, hogy *id. Lányi János* cukrászdája a Széchenyi tér 5. majd Széchenyi tér 6. szám alatt állt (mai Classic Café), amelyet 1907. december 5-én nyitottak meg. FÁRI – NAGY 2004. 363–364, 379. p.; CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 5., 931/1932–33.; *Távbeszélő*, 1942. 290. p.; CSML FJTJK 9. doboz, 1928. június 19. X. rendes ülés, 2462/1927–28.; CSML FJTJK 10. doboz, 1928. július 27., 2528/1927–28.

⁹⁰⁴ HK., 1928. november 15., XXXVI. évf., 23. sz., 234. p.; PN., 1928. november 13., LXXIX. évf., 257. sz., 10. p.; BpH., 1928. november 13., XLVIII. évf., 257. sz., 10. p.; CSML FJTR 2. doboz, 1928. december 16., 727/1928–29.

avatásukat személyesen kérték a kultuszminisztertől, szokásosan arra hivatkozással, hogy a szabályzatban előírt feltételekkel teljesítették tanulmányaikat. A jogi kar az 1928. június 19-én tartott X. rendes ülésén egyhangúan támogatta a két fiatal kérelmét, azonban sorrendiséget határozott meg köztük, amely alapján *Goltner Dénes Lajos* javára döntöttek, így őt javasolták első helyen.⁹⁰⁵

Az avatás során, kétnapos szegedi tartózkodással a kormányzót ezúttal is *Klebersberg Kunó* közoktatásügyi miniszter képviselte. A miniszter először *Glattfelder Gyula* megyéspüspököt látogatta meg, majd az egyetemi építkezéseket tekintette meg, végül a fogadalmi templomba ment, ahol egy ünnepség keretében adta át a templom főhajójában a megyéspüspöknek azt a díszes *ornátust*,⁹⁰⁶ amelyet a kultuszminisztérium adományozott a fogadalmi templom számára.⁹⁰⁷ Másnap a doktorjelölteknek a *gubernátor* nevében *Klebersberg Kunó* adta át a vasgyűrűt ünnepi beszéd kíséretében, amelyben *Klug Margit* első *sub auspiciis Gubernatoris* avatott orvosnő nyomán visszaemlékezett az első magyar orvosnőre, *Hugonnay Vilma* grófnőre és a nők kiemelkedő társadalmi szerepére.⁹⁰⁸ Majd kijelentette, hogy a nemzet nem mondhat le a tehetséges leányairól, akik tudományos pályán óhajtanak működni. „Az érvényesülésért és létért való küzdelemben, a szelekció és a protekció állnak előtérben. A szelekció az, hogy a nemzet ki tudja választani a tehetséget, hogy a megfelelő helyre állítsa. A szelekció felülről indul ki, míg a protekció a létért nehezen küzdő társadalom eszköze. Összeroppan az a nemzet, amelyben a protekció erősebb a szelekciónál. A *sub auspiciis Gubernatoris* avatás tehát nemcsak kitüntetés, hanem a szelekció egyik eszköze, mert az egyetemi karok és az egyetem tanácsa, amikor a magas kitüntetésre javaslatot tesz, akkor épp úgy szelektál, mint az ösztöndíjtanács, amikor külföldi ösztöndíjra javaslatot tesz. A szegedi egyetemi tanács Önöket tartotta erre érdemesnek, s eközben először esik nőre a választás.”⁹⁰⁹

⁹⁰⁵ CSML FJTR 2. doboz, 1928. június 21. X. rendes ülés, 1935/1927–28.; CSML FJTJK 10. doboz, 453/1927–28.

⁹⁰⁶ *BpH.*, 1928. december 13., XLVIII. évf., 282. sz., 9. p.

⁹⁰⁷ *Magyarország*, 1928. december 16., XXXV. évf., 285. sz., 10. p.; *PH.*, 1928. december 13., L. évf., 282. sz., 11. p.; *Uo.* 1928. december 18., L. évf., 286. sz., 10. p.; *PN.*, 1928. december 13., LXXXIX. évf., 282. sz., 9. p.

⁹⁰⁸ A magyar női mozgalom jelentőségéről beszélt a miniszter, amely során kiemelte, hogy az újjáépítés munkájában nem nélkülözhetik a nők közreműködését. „Számszerűleg is többen vannak, mint a férfiak és a magyar nemzet nem mondhat le azokról a nőkről, akiket a Gondviselés különös tehetséggel és szorgalommal áldott meg.” A magyar női mozgalom szerinte abban különbözött más népek hasonló mozgalmaitól, hogy nem volt benne semmi abból, amit feminizmusnak neveztek. Ilyen értelemben, nem mint a feminista mozgalom sikerét látta, hanem a magyar nemzet nagy törekvését, hogy fiai és leányai közül kikeresse a legérdemesebbeket. *BpH.*, 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2. p.; 8 *Órai Újság*, 1928. december 18., XIV. évf., 286. sz., 3. p.

⁹⁰⁹ *Magyarország*, 1928. december 18., XXXV. évf., 286. sz., 10. p.; *BpH.*, 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2. p.

Makóról is nagy számban jelentek meg az ünnepségen a kiemelkedő közjogi méltóságok, *Goltner Dénes* makói származására való tekintettel.⁹¹⁰ Az avatás után a kultuszminiszter részt vett a katolikus kör adventi délutánján, ahol *A női szerzetesrendek jelentőségéről a magyar kultúrában* címmel tartott előadást.⁹¹¹

V. 2. 3. 4. Az „aranygyűrűs korszak”

I. A nyolcadik avatott a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán *Szabó Mihály*⁹¹² jogtudományi doktorjelölt volt.⁹¹³ Az 1932. április 23. napján kelt legfelsőbb rendelet alapján az ünnepélyes avatáson a kormányzó a képviselőtével ismételten a vallás- és közoktatásügyi minisztert, annak akadályoztatása esetére *Szily Kálmán* államtitkári címmel felruházott műegyetemi nyilvános rendes tanárt bízta meg.⁹¹⁴ A kormányzógyűrűs doktoravatásra 1932. május 24-én került sor.⁹¹⁵ *Veress Elemér* rektor üdvözlőbeszéde után, de *Erekly István* jogi kari dékán avatási aktusa előtt *Szabó Mihály* előadta a tudori értekezését, amely az utólagos jóváhagyás jogi hatásáról szólt. A dékán beszédében kiemelte, hogy a jelölt minden vizsgáját kitüntetéssel tette le, és

⁹¹⁰ DM., 1928. december 18., IV. évf., 285. sz., 3–4. p.

⁹¹¹ Magyarország, 1928. december 18., XXXV. évf., 286. sz., 10. p.; BpH., 1928. december 18., XLVIII. évf., 286. sz., 2. p.

⁹¹² 1907. szeptember 27-én Szegeden született, református vallású, apja *Szabó Imre* Magyar Királyi Államvasúti üzemi segéd tiszt, anyja *Dobsa Julianna*, 6 testvére volt, szüleivel élt Szegeden az Ilona utca 21. szám alatt. Kivétel nélkül jeles volt gimnáziumi tanulmányai alatt, az érettségije is tiszta jeles, nem teljesített katonai szolgálatot, továbbá mind a három alapvizsgáját és szigorlatait egyhangúlag kitűnővel tette le. Tanulmányai alatt 5 hónapig ügyvédjelölt volt *Hajnal István* egyéni ügyvéd mellett. Az 1928/1929. tanévben római jogból: *Fejtsék ki a szerződésszerű viszonyokból eredő kötelek tana a római jogban, tekintettel a pandekta jogra* című pályázati felhívásra egy önálló pályaművel, majd az 1929/1930. tanévben a *Duna nemzetközi jogi helyzete* című pályaművel indult az egyetemen, mindkét esetben 150–150 pengő díjat nyert el. Egyetemi tanulmányai alatt magántanári órákból tartotta fenn magát. CSML FJTJK 15. doboz, 1931. május. 28. IX. rendes ülés, 935/1930–31.; Uo. 12. doboz, 1930. május 20. VII. rendkívüli ülés, 877/1929–30. Uo. 16. doboz, 1931. november 12., 276/1931–32.; Uo. 16. doboz, 1932. február 20., 675/1931–32.; Hallgató korábban aktív tagja volt a Werbőczy Bajtárs Egyesületnek, ahol az 1928/1929. tanévben az egyesületnek a tb. alvezére, majd a következő tanévben kincstárörre volt. CSML FJTJK 11. doboz, 1928. november 19., 22/1928–29.; Uo. 11. doboz, 1929. november 15., 291/1929–30.; Az 1932/1933. tanévet a bécsi *Collegium Hungaricum*ban töltötte, ahol összehasonlító jogi körében fejtett ki kutatómunkát. CSML FJTJK 18. doboz, 1932. október 6., 153/1932–33.

⁹¹³ A felavatási kérelmét *Tury Sándor Kornél* referálta a kari tanács előtt, azonban egy hónappal később a kari tanács *Deák Gézát* is *sub auspiciis Gubernatoris* jelöltnek terjesztette fel. A kar mindkét személyt egyenlő mértékben érdemesnek tartotta, így egyenlő helyen, rangsorolás nélkül javasolták őket; külön kérték mindkét jelölt elfogadását, ugyanis két év óta nem volt jogászfelterjesztett. CSML FJTR 2. doboz, 1931. szeptember 23. I. rendes ülés, 81/1931–32.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. április 13., 866/1931–32.; Uo. 905/1931–32.; Uo. 892–894/1931–32., Uo. 1932. június 17., 850/1931–32.; Uo. 15. doboz, 1931. június 27. VIII. rendkívüli ülés, 1120/1930–31.; Uo. 1931. május. 28. IX. rendes ülés, 935/1930–31.

⁹¹⁴ HK., 1932. április 15., XL. évf., 10. sz., 96. p.; BpK., 1932. április 30., LXVI. évf., 97. sz., 1. p.; CSML FJTJK 17. doboz, 1932. május 9. 832/1931–32.

⁹¹⁵ CSML SZFJTR 2. doboz, 1932. május 24., 984/1931–32.; BpH., 1932. május 25., LII. évf., 114. sz., 7. p.; PH., 1932. május 13., LIV. évf., 109. sz., 5.p.; PN., 1932. április 30., LXXXIII. évf., 95. sz., 9. p.

több pályadíjat nyert egyetemi tanulmányai során jogi témájú tanulmányaival.⁹¹⁶

Az esemény különlegessége okán a rektor az előadások egész napos szünetét rendelte el.⁹¹⁷ Az avatás végén *Vas Béla* a Werbőczy Bajtárs Egyesület nevében üdvözölte az ifjú doktort.⁹¹⁸ *Szabó* a tanulmányai befejezése után a kar alkalmazásában maradt, ugyanis az 1933. november 1. és 1934. június 30. közötti időre ösztöndíjas gyakornoknak nevezték ki a Civilisztikai Tanszékre,⁹¹⁹ azonban 1934. március 28-án erről lemondott, mivel április 1-ével a Szegedi Királyi Járásbíróságra albíróvá osztották be.⁹²⁰ 1939 márciusában már mint törvényszéki jegyző tartott előadást a Magyar Református Külmisziói Szövetség szegedi csoportjának alakuló ülésén. Pár hónappal később törvényszéki titkárrá nevezte ki a kormányzó.⁹²¹

II. Az 1934. május 1. napján kelt rendelet alapján a következő avatott a későbbi jeles professzorunk, jogászunk, morálfilozófusunk és politikusunk *iff. dr. Bibó István* jogászdoktor (1933) volt,⁹²² akit az államtudományok,⁹²³ vele együtt *Papp János* okleveles középiskolai tanárt a bölcsészettudományok doktorává avatták fel a kormányzó védnöksége alatt.⁹²⁴ Az egyetemi tanács *Buza László*, a kari tanács *Horváth Barna* referálta *Bibó* avatási kérelmét, mindkét helyen a folyamodó rendkívüli érdemeire tértek ki, továbbá az egyik legígéretesebb joghallgatónak tartották, aki mint szemináriumi segéd már támogatta a kar munkáját a jogbölcseleti szemináriumban, különösen a jog- és államtudományi szakkatalógus munkálatainak a vezetésében.⁹²⁵ Az ünnepi ülésen⁹²⁶ a kormányzót *Szily Kálmán* államtitkár képviselte.⁹²⁷ Az üdvözlések után *iff. Bibó István*

⁹¹⁶ DM., 1932. május 25., VIII. évf., 118. sz., 3. p.

⁹¹⁷ CSML FJTJK 17. doboz, 1932. május 23., 832/1931–32.

⁹¹⁸ SZN., 1932. május 25., VIII. évf., 114. sz., 2. p.

⁹¹⁹ CSML FJTJK 20. doboz, 409/1933–34.; Uo. 18. doboz, 1933. július 1., 1198/1932–33.

⁹²⁰ CSML FJTJK 21. doboz, 971/1933–34.

⁹²¹ DM., 1939. március 7., XV. évf., 55. sz., 5. p.; Uo. 1939. július 9., 154. sz., 2. p.

⁹²² CSML FJTJK 22. doboz, 1220/1933–34.; Uo. 19. doboz, 1933. június 26., 1182/1932–33; Uo. 18. doboz, 1933. január 32., 635/1932–33.

⁹²³ SZN., 1934. május 21., X. évf., 115. sz., 4. p., RUSZOLY 2014. 457–466. p.; SZABADFALVI 2011. 157–168. p.

⁹²⁴ HK., 1934. május 15., XLII. évf., 10. sz., 101. p.; BpH., 1934. május 19., LIV. évf., 112. sz., 8. p.; BpK., 1934. május 9., LXVIII. évf., 104. sz., 1. p.; PH., 1934. május 16., LVI. évf., 109. sz., 11. p.; PN., 1934. május 9., LXXXV. évf., 104. sz., 10. p.

⁹²⁵ CSML FJTR 2. doboz, 1933. június 30. XVI. rendkívüli ülés, 1260/1932–33.; CSML FJTJK 21. doboz, 1933. június 19. X. rendes kari ülés, 1122/1932–33.; Uo. 16. doboz, 1932. március 16–17. VII. rendes ülés, 662/1931–32.

⁹²⁶ Ünnepélyes meghívó: 1934. május 19., déli 12 órára. CSML FJTJK 21. doboz, 1176/1933–34.

⁹²⁷ PH., 1934. május 20., LVI. évf., 113. sz., 11. p.; SZABÓ 1979. 11–15. p.; DÉNES 2013.; *Iff. Bibó István* 1932. november 14-én kérte katonai félévének a beszámítását és azzal együtt az abszolutórium kiállítását. Ugyanis a hét félévet lehallgatta és mint karpaszományos felavató. CSML FJTJK 18. doboz, 1932. november 12., 293/1932–33.

államtudományi doktori jelölt a jogbölcseleti értekezését olvasta fel *Kényszer, jog, szabadság* címmel.⁹²⁸

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1933/1934. tanévre tudományos ösztöndíjakat adományozott több kiemelkedő hallgatóknak, köztük *iff. Bibó Istvánnak*, aki a *Collegium Hungaricum*-ban egy teljes tanév erejéig jogbölcseleti témában kutathatott.⁹²⁹ Ugyanezen tanév végén *Bibó* a bécsi egyetem jogi karán is tanulmányokat folytatott, mielőtt Szegeden az államtudományok doktorává avatták.⁹³⁰ A következő tanévet Genfben, mint ösztöndíjas hallgató töltötte, az erre szóló felterjesztésben az első helyen jelölték, amiben hangsúlyozták, hogy különös kiemeléssel terjesztik elő.⁹³¹ A fiatal *Bibó István* a bécsi és genfi tartózkodása alatt hallgatta *Hans Kelsen* szemináriumait.⁹³² 1939 júniusában kérte jogbölcseletből a magántanári képesítésének az engedélyezését, amelyből a próbaelőadását *A jogelmélet fő kérdései tegnap és ma* címmel tartotta. 1939-ben és 1940-ben az Igazságügyminisztériumban dolgozott. 1940 és 1944 között Kolozsvárott tanított.⁹³³ 1946. július 22-én egyetemi tanárrá nevezték ki Szegedre, ahol *pro forma* 1950. december 31-ig volt tanszékezet vezető egyetemi tanár. 1951 és 1956 között a Budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa volt. 1956. október 31-én a Petőfi Párt néven újjáalakuló Nemzeti Parasztpárt Végrehajtó Bizottságának tagjává választották, majd november 2. és november 4. között a Nagy Imre-kormány államminisztere volt. 1956. november 6-án „kompromisszumos megoldási tervet” tett közzé, melyben a többpártrendszer, a Nagy Imre-kormány és az ország semlegességének visszaállítása mellett foglalt állást. 1957 májusában letartóztatták, és 1958 augusztusában életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, majd 1963-ban helyezték szabadlábra. 1971-ig (nyugdíjba vonulásáig) a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárosa volt.⁹³⁴

⁹²⁸ DM., 1934. május 20., X. évf., 114. sz., 3. p.; KARÁCSONY 2012. 41. p.; Az értekezése címben megegyezik egy korábbi pályamunkájával, amellyel az 1932/1933. tanévben 100 pengő pályadíjat nyert. CSML FJTJK 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 1933. május 13., 997/1932–33.

⁹²⁹ BpK., 1933. szeptember 1., LXVII. évf., 198. sz., 1.p.; NAGY 1986. 221–234. p.; CSML FJTJK. 19. doboz, 1933. augusztus 11., sz.n./1932–33.

⁹³⁰ CSML FJTJK 21. doboz, 1934. április 11., 1023/1933–34.

⁹³¹ CSML FJTJK 22. doboz, 1934. május 25., 1250/1933–34., 1/1934–35.

⁹³² ZSIDAI 2005. 29. p.

⁹³³ lásd: BIBÓ – DÉNES – BALOGH – TÓTH 2004.

⁹³⁴ CSML FJTJK 33. doboz, 1939. június 20. X. rendes ülés, 1121/1938–39; Uo. 35. doboz, 1940. április 30. VIII. rendes ülés, 723/1939–40; Uo. 36. doboz, 1940. június 15., 956/1939–40; Uo. 1940. június 13. VIII. rendkívüli ülés, 843/1939–40; KENYERES 1994. 92–93. p.

III. A Tudományegyetem tizedik *sub auspiciis Gubernatoris* avatottja *vitész dr. Csiky János*,⁹³⁵ a budapesti királyi törvényszék kartell tanácsának jegyzője, akit a jogtudományok doktorává avattak.⁹³⁶ A második kérelmező *Vas Tibor* volt, azonban őt nem avatták fel.⁹³⁷ Mindezt 1935. június 14. napján rendelték el, végül csak december 14-én került rá sor⁹³⁸ *Szily Kálmán* államtitkár betegsége okán,⁹³⁹ annak felépülése után.⁹⁴⁰ A dékán az avatási szövegében kiemelte, hogy az ifjú doktor már hallgató korában

⁹³⁵ *Vitéz Csiky János* 1912. szeptember 10-én született Szegeden, római katolikus vallású volt. 1934. március 23. óta a karon, mint ösztöndíjas gyakornok működött. Apja, *dr. vitéz Csiky Jenő* a királyi országos büntetőintézet igazgatója, édesanyja *Matzko Ilona* háztartásbeli asszony volt. Középiskolai tanulmányait a szegedi városi kegyesrendi Dugonics András Gimnáziumban végezte, ahol mind a nyolc osztályban tiszta jeles bizonyítványt kapott. Mint nyolcadikos tanuló, a gimnáziuma képviselőjében részt vett az 1930. május 26-án megrendezett középiskolai tanulmányi versenyen, ahol latinból első helyen végzett. 1930. május 30-án a DMKE (Dél-Magyarországi Közművelődési Egyesület) szervezésében a Csonka-Magyarország délvidékéhez tartozó középiskolák versenyében Szegeden, német nyelvből első helyezett lett. A Jog- és Államtudományi Kart megszakítás nélkül végezte el, mindhárom alapvizsgát és a jog- és államtudományi doktorátushoz szükséges második tárgyú első jogtudományi szigorlatát 1933. december 12-én egyhangúlag kitűnővel, a kombinált átmeneti államtudományi szigorlatát 1934. január 24-én szintén egyhangúlag kitűnővel tette le. 1934. június 9-én *summa cum laude* az államtudományok doktorává avatták. Egyetemi éve alatt különböző szemináriumok – a közjogi, a közgazdaságtani, a pénzügyi jogi, a politikai, a jogelméleti, a nemzetközi jogi – mindegyikében kiváló eredménnyel dolgozott. Szemináriumi kötődése a jogelméletre és a nemzetközi jogra esett. A nemzetközi jogi szeminárium keretében írt: *Az általános jogelvek, mint a nemzetközi jog forrásai* című tanulmánya a jog- és államtudományi intézet kiadványában is megjelent; szintén a nemzetközi jog keretében írt egyéb pályamunkái díjazásban részesültek. Az 1932/1933. tanévre beadott *Az un. állami szolgálat fogalma és jogi természete* című művét a kar felemelt pályadíjjal és dicsérlettel tüntette ki. Az 1933/1934. tanévre az állandó nemzetközi bíróság véleményező hatásköre című tételre az „*Ubi ius, ibi lux, ibi pax*” című művet nyújtotta be, amelyet a kar publikálásra is érdemesnek tartott. Édesapja a háborút a fronton töltötte, ezért a kötelelességteljesítésének elismerésül 1929. június 16-án vitézzé ültette a kormányzó, és mint várományos 1930. május 25-én *ifj. Csiky* is vitézzé avatott. Egyetemi tanulmányai alatt 1932. június 14. és szeptember 1. között a nyarat a Sorbonne-on töltötte jogi tanulmányok folytatása céljából, amelynek fedezetére a VKM 400 aranypengőt utalt ki a részére. Szegeden a Mars tér 13. szám alatt lakott a szüleivel. Saját nyilatkozata szerint angolul, németül és franciául beszélt, valamint zongorázott. CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34., Uo. 136/1933–34., Uo. 17. doboz, 1934. május 19. 1049/1933–34.; Uo. 16. doboz, 1931. október 19., 162/1931–32.; Uo. 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 30. doboz, 1937. október 7., 287/1937–38.; Uo. 22. doboz, 1934. május 18. XI. rendes ülés, 1193/1933–34.; Uo. 17. doboz, 1932. május 23., 871/1931–32.; DM., 1935. december 15., XI. évf., 281. sz., 3–4. p.

⁹³⁶ A diploma- vagy abszolutórium-kiállítási kérelmek nagyon gyakoriak voltak az időszakban, a hivatkozási alap a szabálytalan, vagyis a katonai félév beszámítása volt. *Vitéz Csiky János* is a VII. félvé végén a katonai félvének a beszámításával kérte az abszolutórium kiállítását. Addigra az összes kötelező kollokviumát lehallgatta, alapvizsgáit időben letette, és mint karpaszományos felavatatott a magyar honvédség kötelékében. A dékán döntése alapján az 1929. évi 410–5–105. számú VKM. rendelete és az 1899. évi XXVI. törvény értelemben a folyó tanév első szemesztere végén, annak szabályszerű befejezése után a végbizonyítványt kiállíthatták részére. CSML FJTJK 20. doboz, 1933. november 10., 381/1933–34.

⁹³⁷ CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34., Uo. 136/1933–34., Uo. 17. doboz, 1934. május 19. 1049/1933–34.; Uo. 16. doboz, 1931. október 19., 162/1931–32.; Uo. 19. doboz, 1933. május 9., 955/1932–33.; Uo. 30. doboz, 1937. október 7., 287/1937–38.

⁹³⁸ HK., 1935. július 1., XLIII. évf., 13. sz., 204. p.; BpH., 1935. december 13., LV. évf., 284. sz., 8. p.; MTL, 1935. december 14., 1. p.

⁹³⁹ „A Ferenc József Tudományegyetem tanácsának ma délelőtt 12 órára tervezett ülése, amelyen vitéz Csiky János jogtudományi doktorjelölt *sub auspiciis Gubernatoris* doktorrá avatása megtörtént volna, Szily Kálmán államtitkárnak, a kormányzó képviselőjének váratlan megbetegedése miatt bizonytalan időre elmaradt.” BpH., 1935. október 25., LV. évf., 244. sz., 11. p.

⁹⁴⁰ BpH., 1935. október 13., LV. évf., 234. sz., 6. p.; PH., 1933. december 13., LVII. évf., 284. sz., 15. p.

kiemelkedő volt, a kitüntetéssel vizsgázó hallgatók névjegyzékébe is többször bekerült.⁹⁴¹ Később szakmai pályafutása során királyi törvényszéki titkár, majd minisztériumi titkár, végül törvényszéki bíró volt.⁹⁴²

Ditrói Gábor rektor szavai után Szily Kálmán államtitkár a beszédében kiemelte: „A kormányzó kegye és elismerése a szorgalomnak a jutalma, és azt jelenti, hogy érdemes a magyar ifjúságnak küzdenie, nem egyszer nyomorognia is egy eszméért, mert az eredmény nem marad el. A tehetség és a szorgalom párosulása mindig megteszi a gyümölcsét [...] A magyarságnak és különösen a magyar ifjúságnak törhetetlenül hinnie kell hivatásában, önmaga erejében és a szebb magyar jövőben.”⁹⁴³

IV. Az egyetem tizenegyedik és tizenkettedik jogi kari avatottjait: Pacsi Jenő⁹⁴⁴ államtudományi, Csikós Miklós jogtudományi és Seknitzl Erzsébet bölcsészettudományi doktorjelölteket 1936. december 14-én avatták *sub auspiciis Gubernatoris*.⁹⁴⁵ Az eskü letétele után Tasnádi Nagy András vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár, kormányzói megbízott mondott beszédet. Az ország helyzetére való tekintettel a háborúra emlékezett, különösen Kolozsvár emlékének adózott: „E tragikus időkben megbecsülhetetlen kincs ez a Kolozsvárról ide áthozott szellem. Az erdélyi lélek a legnehezebb korokban és késhegyig menő harcokban is megmentette önmagát és átmentette az utódokra. Kincsek nélkül büszke, megaláztatás nélkül alázatos, magát elpusztulni nem engedő hűséges erő, ez az erdélyi lélek. A szegedi egyetem lett az erdélyi lélek leghivatottabb képviselője. Ez az erdélyi lélek száműzetésében is lankadatlanul azon munkálkodik, hogy szebbé tegye a magyar életet.” Az avatás után a Hungaria Szálló dísztermében került sor az ünnepi ebédre.⁹⁴⁶

Az 1935. szeptember 24-én tartott I. rendes kari tanácsi ülésen terjesztette elő Csekey István prorektor Pacsi Jenő⁹⁴⁷ államtudományi doktorjelölt és Csikós Miklós⁹⁴⁸

⁹⁴¹ CSML FJTJK. 15. doboz, 1931. július 10., 1149/1930–31.

⁹⁴² *Távbeszélő*, 1940. 76. p.; Uo. 1943. 88. p.; *MTCN*, 1940. 438., 444. p.; *BpK.*, 1941. január 8., LXXV. évf., 5. sz., 4. p.; *PH.*, 1942. január 11., LXIV. évf., 8. sz., 8. p.

⁹⁴³ *BpH.*, 1935. december 15., LV. évf., 286. sz., 4. p.; *PH.*, 1935. december 13., LVIII. évf., 284. sz., 15. p.

⁹⁴⁴ *PN.*, 1936. október 28., LXXXVII. évf., 247. sz., 13. p. (*Pacsaiként* hivatkoznak rá.)

⁹⁴⁵ *Újság*, 1936. október 28., XII. évf., 247. sz., 8. p.; *SZN.*, 1936. október 28., LVIII. évf., 248. sz., 5. p.; *MTI*, 1936. szeptember 2., 1. p.

⁹⁴⁶ *BpH.*, 1936. október 28., LVI. évf., 247. sz., 2. p.; *DM.*, 1936. október 28., XII. évf., 255. sz., 2. p.

⁹⁴⁷ Pacsi Jenő 1911. szeptember (más források szerint november) 16-án született Szepezden (Zala), római katolikus vallású volt. Apja Pacsi István nyugalmazott MÁV altiszt, édesanyja Farkas Agnes. A középiskolai tanulmányait a Magyar Királyi Állami Klauzál Gábor Főgimnáziumban végezte, ahol végig jeles tanuló volt, csupán az első osztályban szűzírásból, énekből és testnevelésből, illetve a másodikban kizárólag énekből volt jó jegye, azonban ezt követően végig jelesekkel zárt. 1930. június 12-én érettségizett szintén jelesre. Hetedikos gimnazista korában az Országos Közegészségtani Intézet Fodor József-díjjal tüntette ki. A

jogtudományi doktorjelölt *sub auspiciis Gubernatoris* avatási kérelmeit, utóbbi 1931-ben a katonai félévénél beszámításával kérte a diplomája kiállítását.⁹⁴⁹

V. A Ferenc József Tudományegyetemen az utolsó szegedi avatásra a háború időszakában került sor, amely egy különleges eseménnyel kapcsolódott össze, mégpedig a tudományegyetem szegedi búcsújával. Ugyanis a második bécsi döntés következtében Kolozsvár visszakerült az anyaországhoz, ezért az egyetem is visszaköltözött az anyavárosába. Ezen történelmi eseményre és azok következményeire az utolsó előtti fejezetben térek ki. A doktoravatásra a központi egyetem díszbe öltözött, virágos füzérekkel díszítették a bejáratot és a lépcsőházat, ahol az ünneplő közönség felvonult az

gimnázium végén részt vett a DMKE által szervezett középiskolai tanulmányi versenyen, ahol történelemből írt dolgozatával első helyet ért el. Pacsi hallgató korábban is végig kiemelkedő volt, ugyanis ötödféléves korában (1932) a nyáron a jogi tanulmányai keretében a bécsi *Collegium Hungaricum*-ban töltött hat hetet,⁹⁴⁷ az 1934/1935. tanévben a magyar polgári törvénykezési jog témakörében pályaművet nyújtott be: *Iustitia Regnorum Fundamentum (Kuria)* címmel, amelyet *Menyhárház Gáspár* és *Kiss Albert* értékelt, külön dicséretben részesítették és 150 pengővel jutalmazták a munkáját. A következő tanévben belföldi kutatási ösztöndíjat nyert el. 1932 nyarán egy hónapot német nyelvtanulás céljából Ausztriában töltött, majd 1933 nyarán hat hétig Grazban folytatott jogi tanulmányokat, végül szintén hat hétig 1934 nyarán a berlini *Collegium Hungaricum*-ban járt, amit az Egyetem Barátainak Egyesülete támogatott. Valamennyi szemináriumát szép eredménnyel és nagy szorgalommal teljesítette, alapvizsgái közül az elsőt 1931. június 1-én szótöbbségi kitűnővel, a másodikat 1932. május 31-én egyhangúlag kitűnővel, a harmadikat 1933. május 30-án szintén egyhangúlag kitűnővel tette le. Mindkettő államtudományi szigorlatát egyhangúlag kitüntetéssel abszolválta (1934. június 20. és 1934. november 7.). 1932 májusa és 1934 decembere között a karon működő könyvtárban, mint gyakornok volt alkalmazásban, ezek után 1934. decemberétől 1935. szeptemberéig a Rectori Hivatalban dolgozott és ezzel együtt a Horthy Kollégiumban, mint felügyelő állt alkalmazásban és ott is lakott. Harmadik osztályos gimnáziumi kora óta nagyobb részt maga fedezte a tanulmányait. Szakdolgozatát *A bírói védelem kialakulása a közigazgatási jogban* címmel írta, amelyet erős kutatói érzékkel dolgozott ki a szakmai zsűri megítélése szerint. Később a Kisebbségi Intézet gyakornokának vették fel, ahová a francia nyelv ismerete elengedhetetlen volt, amelynek meglétét a dékán igazolta. 1941-ben, mint királyi büntető törvényszéki titkár a székesfehérvári királyi járásbíróshoz járásbírává helyezték át; 1946. január 1-től a budapesti ítéltábla elnöki titkára volt. 1948-ban az igazságügy-miniszter előterjesztésére budapesti ítéltáblai bírónak léptették elő. 1968-ban már az Igazságügy Minisztériumban már főosztályvezető-helyettes volt. SZÜCS 2008. 79. p.; MTI, 1941. március 1., 1. p.; Magyar Közlöny, 1968. április 9., 30. sz., 322. p.; CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 8–9., 1331–1332/1933–34.; CSML FJTJK 24. doboz, 1935. szeptember, I. rendes ülés, 1422/1934–35.

⁹⁴⁸ Csikós Miklós 1910. október 25-én Alsó-Kubinban született, 14 éves kora óta lakott Szegeden, a középiskolai tanulmányait a szegedi Dugonics András Gimnáziumban végezte (1920/1921–1927/1928), ahol mindvégig jeles volt. Érettségijét ugyancsak tiszta jelessel tette le, utólag görög nyelv és irodalomból is érettségizett. Egyetemi tanulmányait végig, megszakítás nélkül a karon végezte, ugyancsak tiszta jelessel. Első és harmadik alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel, másodikat egyhangú kitűnővel tette le; első tárgyú szigorlatát szótöbbséggel, a második és harmadik tárgyú szigorlatát egyhangúlag kitűnővel abszolválta. 1934. június 10. és szeptember 20. között katonai szolgálatát töltötte, mint karpaszományos híradós katona, amelynek végén címzetes őrmesteri rangot kapott. Édesapja az alsó-kubini számvetőszték főtanácsosa volt, aki a háborúban 35 hónapnyi szolgálatot teljesített, ahol harmadosztályú katonai érdemrendet, az ezüst és bronz *signum laudis*, valamint a Károly-csapatkeresztet nyerte el; 1935 végén őrnaggyá lépett elő, majd Szegeden a Nemzeti Hadsereg megalakulása után több mint egy évig teljesített további szolgálatot. Csikós a *dissertatio inaugurális*-át *A közvetett tettességről* címmel 1935. május 28-án nyújtotta be, amelyet a kar mindkét felkért bírálója, Heller Erik és Buza László egyaránt elfogadott és dicséretes, jeles műnek minősített, azonban megítélésük szerint a *Gubernatoris* avatásra alapos átdolgozást igényelt a mű, amelyet a jelölt meg is tett. CSML FJTJK 24. doboz, 1368/1934–35.; Uo. 1422/1934–35.; Uo. 1935. június 6. 1355/1934–35.

⁹⁴⁹ CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 19., 307/1931–32.

aulához, az avatást az egyetem szegedi záró tanácsulése követte. Ezen okból kifolyólag a nagytermet zsúfolásig megtöltötte a legnagyobb részt hatósági vezetőkől és meghívott notabilitásokból álló közönség, amelynek soraiban megjelent Szeged város képviselőjében *Takáts Sándor* főispán, *Pálffy József* polgármester, *Falkay Gyula* ítélőtáblai elnök, *Zombory Jenő* főügyész, *Paraszky Gyula* törvényszéki, *Tarajossy Béla* ügyészségi és *Rácz Andor* járásbírósi elnökök. Az államtudományi doktorjelölt *Mayer (Martos)*⁹⁵⁰ József hallgató volt, akit 1940. október 16-án avattak fel *sub auspiciis Gubernatoris-szal* az 1940. június 6-án kelt 30.619/1940. IV. 1. számú leirat alapján. Az államfőt *Fáy István* miniszteri államtitkár és titkos tanácsos képviselte.⁹⁵¹ Az államtitkár a beszédében kiemelte, hogy a Ferenc József Tudományegyetem utolsó szegedi hivatalos tevékenysége ezen avatás, és ezen a napon ünneplik a bölcsőjénél az új egyetemet és búcsúztatják a távozó régít.⁹⁵²

VI. A háború időszakában még egy joghallgató kérte a felavatását: *iff. Alpár András*⁹⁵³ jogtudományi doktorjelölt, akinek a kérvényét az egyetemi tanács elfogadta és

⁹⁵⁰ Az egyetemi tanács levelet intézett *Mayer*-hoz, azzal, hogy javasolják számára az avatás előtt a magyaros név felvételét. CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; *Mayer József* 1914. augusztus 8-án született Lőcsén, édesapja elemi iskolai tanító volt szülővárosában, valamint ekkor látta el a Hermann Gusztáv Árvaház vezetői tisztségét is. 1919-ben a szüleivel elmenekült Lőcséről és Ceglédre telepedtek le, ahol édesapja állást kapott. A ceglédi magyar királyi állami Kossuth Reálgimnáziumban végezte tanulmányait, ahol végig jeles tanuló volt, pár esetben ért el jó érdemjegyet ének-zenéből és testnevelésből. Az érettségi vizsgáját 1932. június 21-én kitüntetéssel tette le, majd ezt követően az egyetemre iratkozott be 1932. szeptember 12-én. Az első alapvizsgáját egyhangúlag, a második és harmadik alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel teljesítette. 1937. február 7-én egyhangúlag kitűnővel tette le a második tárgyú első jogtudományi szigorlatát és 1938. június 25-én szótöbbséggel kitűnővel abszolválta a kombinált államtudományi szigorlatát. Egyetemi évei alatt az előadásokat szorgalmasan látogatta, a főtantárgyak legnagyobb részéből kollokvált, amelyeket kitűnővel és jelessel teljesített. Dolgozott a jogelméleti, a közgazdaságtani, a büntetőjog és politikai szemináriumban, és részt vett a római jogi praktikumban. Doktori értekezése a „politikai pártokról” szólt, amely a politikai szeminárium keretein belül készült el. *Mayer* két hónappal az egyetemi beiratkozása után veszítette el édesapját, édesanyjának csekély nyugdíjából kellett 4 árva maradni gyermekét felnevelnie, így a jelölt a maga erejéből végezte el az egyetemet. A család helyzetére való tekintettel a második szigorlatának letételét követően Cegléd város ideiglenes díjnoki állásában dolgozott az avatásáig, majd mint díjtalan vármegyei közigazgatási gyakornokot foglalkoztatták. 1940-ben kinevezték Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé, rá egy évre a szolgabírája lett a vármegyének. CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.; *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja*, 1940. augusztus 1., XXXVIII. évf., 31. sz., 464. p.; Uo. 1940. november 14., 46. sz., 670. p.; Uo. 1941. december 11., XXXIX. évf., 50. sz., 687. p.

⁹⁵¹ *DM.*, 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 8. p.; *HK.*, 1940. június 15., XLVIII. évf., 12. sz., 246. p.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 16., 1762/1939–40.; A kormányzó az 1940. június 6-án kelt 30.619/1940. IV. 1. számú határozatával engedélyezte a felavatását. Uo. 1940. június 28. X. rendes ülés, 1823/1939–40.; *SZN.*, 1940. október 10., XIV. évf., 227. p. 4. p.; Uo. 1940. október 16., XIV. évf., 232. sz., 3. p.

⁹⁵² *SZN.*, 1940. október 17., XIV. évf., 233. sz., 4. p.; *DM.*, 1940. október 17., XVI. évf., 237. sz., 3–4. p.; *Beszámoló* 1942. 22–28. p.

⁹⁵³ *iff. Alpár András* 1915. augusztus 31-én született Felsőgallán. Apja, *id. Alpár* (született: Szlovinecz) *András* Pozsonymegyei földművesektől származó bányamunkás volt, aki 1908 és 1935 között kovács volt, majd mint munkafelügyelő dolgozott a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulatnál. Középiskolai tanulmányait a tatai kereskedelmi reálgimnáziumban abszolválta, ahol az elsőtől az utolsó osztályig végig

felterjesztette a miniszterhez, de végül Kolozsvárott avatták királygyűrűs doktorrá 1941. június 6-án. Az avatáson, amelyet a Mátyás Király Diákotthon dísztermében tartottak meg, a kormányzót *Hóman Bálint* kultuszminiszter képviselte. Az ünnepi ülést *Bartók György* rektor nyitotta meg, majd *Buza László*, a jogi kar dékánja ismertette az avatandó szakmai munkásságát. Az ünnepi ülést követően közebédet tartottak a miniszter tiszteletére.⁹⁵⁴

VII. Érdekességként fontos megjegyezni, hogy 1935. október 12-én alakult meg a *királyi és kormányzói gyűrűvel doktorrá avatottak társasága*. A dátum apropóját az adta, hogy negyven évvel korábban, 1895. október 12-én *idősebb Wlassics Gyula* kultuszminiszter királyi gyűrűvel doktorrá avatta az első három *sub auspiciis Regis* doktort: Hegedűs Lóránt volt pénzügyminisztert, Szladits Károly egyetemi tanárt és Papp Ferenc nyugalmazott tankerületi királyi főigazgatót. Az azóta eltelt negyven esztendő alatt száznegyvenheten részesültek ebben a magas kitüntetésben, amelyet az első világháború lezárását követő három évig senki sem kapott meg. 1923-ban adott engedélyt Magyarország kormányzója, hogy felélesszék a szokást. A társaság fő célja volt, hogy a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* doktorokat szorosán összekapcsolják. A *Hegedűs Lóránt* által felvetett gondolat élénk visszhangra talált *Kuncz Ödönnél*, aki az egész ország *sub auspiciis* doktorait kívánta egybe tömöríteni. Az ünnepségen ott volt a 147 felavatott közül még életben lévő 126 királyi és kormányzói gyűrűvel ékesített doktor. A felsorolás mellőzésével, összegezve 1935-ig összesen 42 felavatott volt a Ferenc József

jeles volt, még a félévek során is, magatartása végig példás volt. Az érettségit 1935. június 15-én kitüntetéssel (*praeclare maturus*) teljesítette. A Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott be, de az első alapvizsga után átkérte magát a Ferenc József Tudományegyetemre. Tanulmányai során mindvégig kiváló szorgalmat tanúsított, kollokviumi érdemjegyei kizárólag kitűnő és jeles érdemjegyek voltak, egyetlen esetben jó. A Pázmány Péter Tudományegyetemen a jogtörténeti szemináriumban dolgozott, azután Szegeden a nemzetközi, a közjogi, a közgazdasági és a statisztikai szemináriumokon remekelt. Az első alapvizsgáját szótöbbséggel kitűnővel, a másodikat és harmadikat egyhangúlag kitűnővel tette le, majd az első és második tárgyú jogtudományi szigorlatát egyhangúlag kitüntetéssel, a harmadik tárgyú jogtudományi szigorlatát szótöbbséggel kitüntetéssel abszolválta. A doktori értekezését *A kauzalitás kérdése a jogelméletben és a jogtörténetben* címmel írta, magán- és büntetőjogi oldalról egyaránt megvizsgálta a kérdést. Gimnáziumi tanulmányait végig bejárósként teljesítette, naponta 20 kilométert tett meg, és a hétagú család fenntartásába is besegített azzal, hogy 12 éven át tanítványai voltak, költségeit ebből fedezte. Tanulmányait követően Budapesten büntető törvényszéki titkárként, majd budapesti királyi államügyészként dolgozott. CSML FJTR 5. doboz, 1940. szeptember 25. I. rendes ülés, 224/1940/41.; MTI, 1947. október 22., 1. p.; *Néptanítók Lapja*, 1941. június 15., LXXIV. évf., 12. sz., 530–531. p.; *Ujság*, 1941. június 7., XVIII. évf., 128. sz., 6. p.; *Igazságügyi Közlöny*, 1946. március 31., LV. évf., 3. sz., 120. p.; *Magyar Közlöny*, 1946. március 14., 61. sz., 1. p.

⁹⁵⁴ DM., 1941. június 7., XVII. évf., 128. sz., 4. p.; *Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának ülései*, 1941. június 19. VIII. rendes ülés, 714/1940–41; MTI, 1941. február 1., 1. p.; *Beszámoló* 1942. 38–45. p.

Tudományegyetemen, amelyből 26 jog- és államtudományi hallgató volt,⁹⁵⁵ azonban végül összesen 33 jog- és/vagy államtudor kitüntetéses doktoravatásra került sor a Ferenc József Tudományegyetem életében.

V. 2. 4. Felavatási kérelmek, amelyek sikertelenek maradtak

1923 és 1944 között más jelöltek is kérték a *sub auspiciis Gubernatoris* felavatásukat, ezen felterjesztéseket a Kari, majd a továbbterjesztést követően az Egyetemi Tanács is megtárgyalta. A kutatás jelenlegi állása alapján az itt bemutatott személyekről lelhető fel adat, azonban a fejezet korábbi lábjegyzeteiben – a vonatkozó helyeken – a további „sikertelen próbálkozásokról” már írtam, viszont az ismétlés elkerülése végett itt nem tüntetem fel ezen kérelmezőket.

Az Erzsébet Tudományegyetemen az elutasítások fő oka a kiírások kiterjesztő értelmezése okán merült fel, ugyanis az általában jelest csak a főbb tantárgyakra értették, azonban ezt *teljeskörűen* kellett értelmezni; feltehetőleg Szegeden sem lehetett ez másképp.⁹⁵⁶

I. Az 1923. június 6-i jelentés szerint *Balogh Árpád Ányos sub auspiciis Gubernatoris* felterjesztését kérte, amelynek a következő kari tanácsi ülésen való referálását *Kolosváry Bálintra* bízta a dékán.⁹⁵⁷ A jelölt avatására végül nem került sor, így feltehetőleg az egyetemi tanácson elbukhatott vagy a kormányzó nem támogatta a kérelmét.

II. Az egyetemi tanács 1925. szeptember 23-i I. rendes ülésén nem utasították el ugyan *Svábyné Priegl Irén*⁹⁵⁸ jogtudományi doktor⁹⁵⁹ államtudományi doktorrá való

⁹⁵⁵ *Újság*, 1935. szeptember 22., XI. évf., 216. sz., 6. p.; KORNIS 1935. 161–164. p.; *PH.*, 1935. október 13., LVII. évf., 234. sz., 4. p.

⁹⁵⁶ POLYÁK 2014a.

⁹⁵⁷ CSML FJTJK 4. doboz, 743/1922–23.

⁹⁵⁸ 1921-ben jelentősen mecsappant a joghallgatók száma, egyrészt a *numerus clausus* miatt, másrészt az elindult közigazgatási képzés szívta el a jogászhallgatókat. A sajtó kiemelte, hogy a Budán tartózkodó Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára két hölgyet is felvettek, az egyik *Priegl Irén*, Priegl István aradi ügyvéd árvája, aki éppen akkor vizsgázott kitüntetéssel. A másik hölgyet nem nevezték meg, kizárólag arra tértek ki, hogy ő is kitűnően megállta a helyét. *Újság*, 1921. február 13., XIX. évf., 35. sz., 2. p.

⁹⁵⁹ A szegedi tanulmányai előtt külföldön is tanult, ugyanis azzal a kérvénnyel fordult a kari tanácshoz, hogy két szemeszter német jogi tanulmányait és a két veszett félévét is számolják el részére, amelyet a kar támogatás nélkül terjesztett fel a miniszterhez. CSML FJTJK 1. doboz, 1920. december 10. III. rendes ülés, 776/1920–21.

kitüntetéses avatási kérelmét, hanem támogatás nélkül terjesztették fel a miniszterhez. Ugyanezt az utat járta be *Gedeon Imre* államtudományi doktor is.⁹⁶⁰

Priegl Irén, az első magyar ügyvédjelölt nő élete sajnálatos módon tragikus véget ért. Diploma után ügyvédi irodát vezetett és egy jogi szemináriumban is tanított. Ő volt az *első nő*, aki Magyarországon jogi doktorátust szerzett és a halálát követő napon avatták volna ügyvéddé. Erdélyi származású volt, édesapja, *Priegl István* ügyvéd volt Aradon. Az ő példája vezette Irént az ügyvédi pályára, amelyen előtte magyar nő nem dolgozott, ezen okból tanulmányai során az egyetemi kollégáinál is nagyobb nehézségekkel kellett megküzdenie, hiszen nőként úttörő volt a jogi fakultáson. Kitüntetéssel végezte el jogi tanulmányait. Hivatása annyira lekötötte minden érdeklődését, hogy férjétől elvált, mert úgy gondolta, hogy a családi élet akadályozná a nehezen kivívott szakmai pályáján. Nemcsak jogászai körökben, mindenütt nagy szomorúsággal kezelték *Priegl Irén* korai⁹⁶¹ halálát.⁹⁶²

III. A vallás- és közoktatási miniszter 1933-ban levelet intézett a jogi karhoz, azzal a tartalommal, hogy évente kizárólag egyetlen személyt lehet *sub aspiciis* felavatni és csak a folyó tanévben, s mivel *Papp János* 1934. június 14-én tette le a doktori szigorlatát, így nem lehetett őt visszamenőlegesen az 1932/1933. tanév terhére felavatni. A minisztérium utasította a kart, hogy új listát állítson fel, amelyben másik két személyt nevezzen meg sorrendmegjelöléssel.⁹⁶³ Sajnálatosan életéről további adat nem áll rendelkezésre.

IV. *Deák Gézának*⁹⁶⁴ szintén sikertelen volt a *sub aspiciis Gubernatoris* avatási kérelme, azonban nem távolodott el az egyetemről, ugyanis az 1933/1934. tanév második szemeszterében a Kereskedelmi és Váltójogi Tanszékre kérte a felvételét ösztöndíjas

⁹⁶⁰ CSML FJTR 1. doboz, 1925. szeptember 23. I. rendes ülés, 90/1925; CSML FJTJK 4. doboz, 42/1924–25.; Uo. 6. doboz, 1925. október 23., 162 – 163/1925–26.

⁹⁶¹ Az általam felkutatott források egy családfakutató oldalra vezettek, az alapján *Priegl Irén* 1892. július 10-én született, így 33 évesen hunyhatott el. <https://www.geni.com/people/Ir%C3%A9n-Sv%C3%A1by/6000000079747480834> (l. i.: 2019. szeptember 15.)

⁹⁶² *Újság*, 1925. november 24., I. évf., 113. sz., 2. p.; CSML FJTJK 6. doboz, 1925. november 21., 232/1925–26.; *Esti Kurir*, 1925. november 24., III. évf., 266. sz., 7. p.

⁹⁶³ CSML FJTJK 20. doboz, 1933. december 5., 478/1933–34.

⁹⁶⁴ A jogi kari dékán bizonyítványt állított ki, hogy „*Deák Géza, Mezőcsáton született, 1907. december 6-án, református vallású. A harmadik tárgyu első jogtudományi szigorlatát 1930. december 19-én egyhangúlag kitűnővel, a második tárgyu második jogtudományi szigorlatát 1931. május 13-án egyhangúlag kitűnővel, és az első tárgyu harmadik jogtudományi szigorlatát 1931. június 24-én ugyancsak egyhangúlag kitűnővel tette le; a doktori értekezését a kar elfogadta, így 1932. április 23-án a jogtudományok doktorává summa cum laude avatták fel.*” CSML FJTJK 21. doboz, 1934. február 14., 774/1933–34.

gyakornoknak.⁹⁶⁵ Egyéb életrajzi adatot nem sikerült felkutatnom.

V. Vas Tibor Csiky Jánossal együtt folyamodott avatásért, akinek a kérelmét a kar szintén támogatta, de végül nem került sor az avatására. Láthatólag Csiky János tudományos és tanulmányi pályafutása még Vasénál is impozánsabb volt, ezen felül Csiky édesapja a Szegedi Országos Büntetőintézet igazgatója volt hosszú időn keresztül, így a rangsorolásánál ezen tények lettek a meghatározóak.

Vas Tibor 1911. május 27-én Budapesten született, *izraelita vallású* volt,⁹⁶⁶ középiskolai tanulmányait a szegedi kegyesrendi Dugonics András Gimnáziumban végezte – mint Bibó István, Reitzner Béla és Ortutay Gyula évfolyamtársa –⁹⁶⁷ az alsó osztályt, mint rendes, a felső osztályt, mint magántanuló. Gimnáziumi osztályzatai közül csak egyetlenegy volt jó, az első osztályról szóló bizonyítványában rajzoló geometriából. A gimnázium felső osztályát azért kellett magántanulónaként elvégeznie, mert 14 éves korában súlyos szemműtéten esett át, amely balsikerrel végződött és jobb szemét elveszítette, „*a bal szemével való olvasás*” pedig lehetetlenné tette számára a gimnázium rendes tanulónaként való elvégzését. Az ötödik osztállyal párhuzamosan megtanulta a Braille-írást és -olvasást. Tanulmányai folytatása érdekében kapcsolatba lépett különböző német, francia és magyar könyvtárakkal, az ott fellelhető *Braille-írásos* anyag használata érdekében. 1929-ben a DMKE által szervezett délvidéki iskolák versenyén kémia dolgozata a legjobb volt, azonban a szabályzat alapján nem lehetett neki odaítélni a díjat, így az igazgatóság egyedi határozatot hozott, amelyben 30 aranykoronás különdíjban részesítette. Jogi tanulmányait megszakítás nélkül végezte, az alapvizsgáit és jogtudományi szigorlatait kitüntetéssel tette le. Egyetemi tanulmányai alatt a különböző büntetőjogi, nemzetközi jogi, közigazgatási jogi, gazdaságpolitikai, politikai és jogelméleti szemináriumokban kiváló eredménnyel dolgozott. 1932/1933. tanévben A *transzcendentális logika jelentősége a jogelméletben* című pályaművét dicsérettel és felemelt pályadíjjal ismerték el. Kimagasló tehetségét, különösen a kitartó szorgalmát méltatták, amellyel az iskolai tanulmányait csaknem teljes vaksága ellenére végigvitte, amelynek eredményeképpen 1934-ben jogi, és 1935-ben államtudományi doktorrá avatták fel.⁹⁶⁸

⁹⁶⁵ CSML FJTJK 21. doboz, 567–1933/34.

⁹⁶⁶ SZABADFALVI 2014. 680. p.

⁹⁶⁷ SZABADFALVI 2014. 679. p.

⁹⁶⁸ CSML FJTJK 22. doboz, 1934. június 18. XIII. rendkívüli ülés, 1265/1933–34.; SZABADFALVI 2014. 680. p.

Később komoly tudományos szakmai pályát futott be. 1934-től ügyvédjelöltként, majd 1938 és 1949 között ügyvédként működött. 1947-ben a Szegedi Tudományegyetem jogi karán magántanárrá képesítették és 1948-tól oktató volt a debreceni, majd a pécsi tudományegyetemeken;⁹⁶⁹ 1949-ben Debrecenben – egy szemeszter erejéig –, majd Pécsen 1951-ig, amikor is Budapestre nevezték ki egyetemi tanárrá Moór Gyula utódként.⁹⁷⁰ 1951 és 1955 között az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatósági tagja, 1953 és 1956 között a Jogtudományi Közlöny főszerkesztője volt. Harminc éven át töltötte be a Vakok és Gyengénlátók Szövetségének elnöki tisztségét. Budapesten halt meg 1983. május 19-én.⁹⁷¹

VI. *Sápi Sándor* a háború időszakában kérte az ünnepélyes doktoravatását, Mayer Józseffel együtt nyújtotta be kérelmét. *Sápi* 1914. január 14-én született Lajosmizsén; apja, több mint 3 éven át harctéri szolgálatot teljesített, édesanyja *Benke Erzsébet*. Gimnáziumi tanulmányait a kecskeméti római katolikus piarista gimnáziumban végezte, azonban alsóban több esetben is csak jó érdemjeggyel rendelkezett (első osztályban jeles volt, kivéve: ének-zene, testnevelés, rajz és földrajz; harmadik osztályban jeles volt, kivéve: testnevelés, latin, irodalom és történelem; negyedik osztályban jeles volt, kivéve: testnevelés és matematika; ötödik és nyolcadik évfolyamon jó érdemjeggyel bírt: testnevelés).⁹⁷² Érettségi vizsgáját 1934. június 5-én kitüntetéssel tette le. Indoklásában a jó érdemjegyekre azt hozta fel, hogy minden nap ingázott és naponta kétszer 27 kilométert kellett gyalog megtennie az otthona és a gimnázium között, ezen felül kisdíjak tanítását vállalta és a saját tanulmányaira kevésbé tudott figyelni. Az egyetemre 1934. szeptember 12-én iratkozott be, ahol az első alapvizsgát szótöbbséggel kitűnővel, a másodikat és harmadikat szótöbbséggel kitüntetéssel tette le. A második tárgyú jogtudományi szigorlatát 1937. december 15-én teljesítette egyhangúlag kitűnővel, majd az első tárgyú második jogtudományi szigorlatát 1938. április 8-án szótöbbséggel kitűnővel, és végül a harmadik

⁹⁶⁹ SZABADFALVI 2014. 680–682. p.

⁹⁷⁰ „*Moór Gyula háború alatt tanúsított magatartásának megismerésére szolgál, amikor szegedi kollégája, Horváth Barna és tanítványa, Bibó István kezdeményezésére – több neves professzor visszautasítása után – Moór támogatólag aláírta Vas Tibor, zsidó származású fiatal jogfilozófusnak a kormányzóhoz írt kérelmét, melyben a zsidó törvények alóli mentességéért folyamodott. Valószínű ennek is köszönhetően mentesült az ifjú kolléga – Moór későbbi utóda a pesti egyetemen – a hátrányos következmények alól.*” SZABADFALVI 1993. 1395. p.

⁹⁷¹ KENYERES 1994. 946. p.

⁹⁷² A kultusztárca az 1934. szeptember 22-én kelt 16.103/1934. IV. számú leiratával felhívta a figyelmet, hogy kizárólag olyan hallgatót terjesszenek fel, aki végig jeles volt, kivéve ének-zene és testnevelés, amelyektől el lehet tekinteni. Az egyetemi tanács ezen határozat ellenére támogatta *Sápi* pályázatát és mégis felterjesztette a kultuszminiszterhez. CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.

tárgyút 1938. október 7-én egyhangúlag kitűnővel tette le. Az előadásokat végig látogatta, a tantárgyakból kollokvált végig jeles és kitűnő érdemjeggyel. Dolgozott a jogelméleti, közjogi, büntetőjogi, politikai és közigazgatási szemináriumokban. Az 1936/1937. tanévben büntetőjogi pályamunkájával pályadíjat nyert és első helyezett lett a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége által 1936-ban az egyetemi hallgatóknak kiírt és az elszakított magyarság sorsával foglalkozó országos pályázaton. A doktori értekezését *A lopás ismérvei* címmel írta.⁹⁷³

A jogi kari tanács álláspontja szerint Sági⁹⁷⁴ a mintapéldája annak, aki alsóbb társadalmi rétegből származik és a maga erejéből küzdi fel magát. Az egyetemi tanács támogatta a pályázatát a korai tanulmányok hiányos voltára való tekintet nélkül, de végül így sem nyerte el a kitüntetést.⁹⁷⁵

VII. Végül az általam talált utolsó hallgatóként *Pálik Ferenc* folyamodott *sub auspiciis* avatásért, aki Lányival együtt nyújtotta be kérelmét, sajnálatos módon nem volt jeles, kizárólag jó érdemjeggyel rendelkezett, ezért a kar nem támogatta a kérvényt. Más adat nem áll rendelkezésre az életéről.⁹⁷⁶

V. 2. 5. Összegezve

Végignézve a kitüntetéses avatásokat, ha formálisan nem is estek át változáson és a feltételrendszerben sem következett be módosulás, az avatott személyek tanulmányi és tudományos előmenetelében jelentős diverzitás figyelhető meg. A behatárolt időszak azért jelentős, mert a két világháború közötti időszakot tekinthettük át, amely a kezdeti időszakban az irredentizmus és nacionalizmus ideológiájában égett, majd a harmincas évektől a német és olasz behatásra ezen eszmék tovább fokozódtak, – s ha kis részben is – de a tudományos életre is hatással voltak, amelyre Csikós Miklós példa, ugyanis őt, mint

⁹⁷³ CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.; Uo. 32. doboz, 1939. február 1., 629/1938–39.

⁹⁷⁴ 1940-ben az igazságügy-miniszter *Sági Sándor* szegedi lakost a budapesti királyi ítélőtábla kerületébe joggyakorlatra bocsátotta. Egy évre rá a kecskeméti királyi büntető törvényszékhez bírósági joggyakornokká nevezték ki. 1942-ben a kecskeméti királyi törvényszéknél először bírósági aljegyző, majd jegyző lett. 1943-ban a kecskeméti királyi törvényszéken, mint bírósági titkár tevékenykedett, majd 1948-ban a kecskeméti járásbíróságra járásbíróvá léptették elő. *DM.*, 1940. január 6., XVI. évf., 4. sz., 4. p.; *Igazságügyi Közlöny*, 1940. január 31., XLIX. évf., 1. szám., 25. p.; Uo. 1941. január 31., L. évf., 1. szám., 28. p.; Uo. 1942. július 31., LI. évf., 7. sz., 265. p.; Uo. 1942. január 31., 1. sz., 23. p.; Uo. 1943. július 31., LII. évf., 7. sz., 254. p.; Uo. 1948. március 31., LVII. évf., 3. sz., 138. p.

⁹⁷⁵ CSML FJTR 5. doboz, 1939. szeptember 27. I. rendes ülés, 90/1939–40.; CSML FJTJK 34. doboz, 1939. június 21. X. rendes ülés, 1192/1938–39.

⁹⁷⁶ CSML FJTJK 8. doboz, 492/1927–28.; Uo. 1927. október. II. rendes ülés, 560/1927–28.

hivatásos sorkatonát avatták fel a kormányzó védnöksége alatt.

Ha végigtekintünk az avatottakon, akkor láthatjuk, hogy a legtöbb diplomás családból származott kevés volt, aki ezen kívül esett, illetve azok is gyakran közhivatali szolgálatot láttak el. Az egyedüli személy Lányi János, akinek édesapja iparos: Szeged egyik leghíresebb cukrászmestere volt.

A jelöltek jelentős része már hallgató korában aktív tudományos munkát végzett, amely tevékenység előre jelezte a későbbi *Gubernatoris* avatás reményét. Így, ha utóbb nem is vált meghatározóvá életükben a kutatói munka végzése, azért a rangsorolásnál jelentős előnyként jelent meg. Ezen felavatott hallgatók nagy része – ha nem is mind, de – egyetemen maradt, vagy ha nem, a tudományos élettől nem távolodtak el teljesen. Így az avatási beszédekben gyakran elhangzott államfői kegy megelőlegezése később a döntések helyességét támasztotta alá. A sikertelen próbálkozások közül egyedüli kivétel *Vas Tibor*, aki később jelentős szakmai karriert futott be szemproblémája ellenére, miközben a kitüntetetté avatás rangsorolását a társ-jelölt származása és képzettsége döntötte el.

V. 3. A jogáshallgatók politikai aktivitása a két világháború között

V. 3. 1. Történeti alapok

Az első világháború utáni társadalmi és politikai feszültségekkel teli országban (őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság) egy normalizálódási időszak kezdődött, azonban a trianoni békeszerződés döntései folytán Magyarország helyzete jelentősen megroppant. Ezen okból kifolyólag a haza stabilitására egy keresztény nemzeti–nacionalista irányvonal vált meghatározóvá, ami által a jobbratolódás elkerülhetetlenné vált. Az egyetemi ifjúság szerepvállalása és a szélsőjobboldal felé való tolódása az akkori történelmi helyzetet figyelembe véve szükségszerű volt, hiszen az első világháborúban jelentősen kivették a szerepüket és egy vesztes európai politikai pozíciót kellett megélniük. A háborút megjárt hallgatók egyre intenzívebb szerepet vállaltak és követeltek maguknak az országos közélet irányításában, ennek következtében nőtt meg a szerveződési igény a körökben, azonban mindvégig politikailag semlegesnek hirdették magukat. A kezdeti időkben kizárólag egyetemi szinten szerveződő csoportosulásként tekintettek önmagukra, majd az idő múlásával egyre nagyobb társadalmi réteget igyekeztek lefedni.⁹⁷⁷

Ezen egyesületek ideológiai alapja közös volt, elsődlegesen a keresztény–nemzeti gondolkodás kialakítása, de az évek előrehaladtával az antiszemita és irredenta elvek képviselésének fokozódása is megfigyelhető volt, amelyek az egyetemi hallgatótársak meghurcolásában csúcsosodott ki az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején.⁹⁷⁸ E csoportosulások egy része vallási alapokon nyugodott, mint például a római katolikus *Foederatio Emericana*⁹⁷⁹ és Szent Imre Kör,⁹⁸⁰ valamint a református Bethlen Gábor Kör,⁹⁸¹ továbbá a bajtársi közösségek. Utóbbiak közül emelkedett ki a felekezeten kívüliséget hirdető és az összmagyar tudományegyetemi hallgatóságot összefogó Országos Turul Bajtársi Szövetség, amelynek tagszerve volt a jogászok Werbőczy Bajtársi Egyesülete is. A Turul Szövetség dominanciája azért szembeötlő, mert a fővárosi és a vidéki hallgatóság teljes összefogására törekedett, valamint figyelme az egyetemi

⁹⁷⁷ KEREPESZKI 2012. 30–44. p.

⁹⁷⁸ KEREPESZKI 2008. 221–234. p.

⁹⁷⁹ *Foederatio Emericana*: 1921 nyarán jött létre, cisztercita alapítású, katolikus jellegű egyesület volt a két világháború közötti időszakban. Az *Emericana* német mintát követett, a *Cartell-Verband der Katholischen Studentverbänden* szervezetét vette mintának. LADÁNYI 1978. 99. p.

⁹⁸⁰ *Katolikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szent Imre Köre*: 1888. január 18-án gróf Zichy János és Steiner Fülöp 10 ifjú segítségével alapította Szent Imre Önképző Egylet néven. Az egyetemi hallgatók katolikus, elméleti és gyakorlati képzését tartotta a fő céljának, illetve a katolikus öntudatra ébresztés és nevelés módszerével szándékozták ezt megvalósítani. DIÓS 2007. 827–828. p.

⁹⁸¹ A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének érdekkörébe tartozó egyetemista csoportosulás volt, amely Kolozsvárott alakult, református jellegű volt. SZABÓ 1978. 153. p.

hallgatóságon túlra is kiterjedt. A Turul Szövetség szoros kapcsolatot ápol, de ellentétes elveket vallott a Hungária Magyar Technikusok Egyesületével, hiszen az utóbbi kizárólag a mérnökhallgatók csoportosulása volt, azon célból, hogy ideológiailag megfelelő mérnökgenerációt neveljenek ki. A Turul Szövetség további jellemzője, hogy a felekezeten felüliséget és a kormányzóhoz való hűséget hirdette, míg a Szent István Bajtársi Egyesület nyíltan Habsburg-párti volt, valamint a Turul Szövetség és annak társszervei szervesen beolvadtak a társadalmi és egyetemi körforgásba bálók tartásával, étkeztetéssel, segélyegyletekkel és egyéb más rendezvényekkel.⁹⁸²

A bajtársi egyesületek tagjai pontosan meghatározott színeket, jelvényeket,⁹⁸³ továbbá a ruházattal összhangban lévő tányérsapkát viseltek. Mindezek által pontosan látható volt, hogy a Turul Szövetség teljes szervezetét a német/osztrák *Burschenschaft*-ok mintájára alakították ki, azzal az eltéréssel, hogy a szervezeti elemeknek magyar–latin neveket adtak, ezáltal magyar nemzettudattal töltötték meg az átvett ideákat (Attila, Csaba, Werbőczy, *dominus, magister, patrónus*).⁹⁸⁴

Az osztrák szervezetek, amelyek elsőként műszaki főiskolában jöttek létre a 19. században, nem voltak egységes csoportosulások, ráadásul a 1880-as évektől kezdve egyre jobban radikalizálódtak és antiszemitizálódtak. A szervezet különálló szervezetekből állt (testvériségek, korporációk és politikai vagy etnikai csoportosulások) az alapján, hogyan reprezentálták az azt alkotók érdekeit. A legerősebb és legnépesebb csoportosulás a német nyelvű hallgatók között volt, akik a német nemzet ideálját és elképzeléseit tükrözték. 1918 után újradefiniálták magukat, de ezzel együtt a korábbi elképzeléseikhez próbáltak hűségesek maradni és a baloldali eszmékhez is próbáltak húzni. Ezek után is különböző megosztásokkal jöttek létre, német-nemzeti, katolikus, szociáldemokrata és zsidó. Az 1920-as évekre az egyesületek tagjai a hallgatók 5%-át tette ki, a maradék 95%-a valójában a már nem hallgatói státusszal rendelkező személyek volt, ráadásul az antiszemitizmus is erősödni kezdett. A tagok megtagadták, hogy zsidó hallgatókkal legyenek együtt, ennek

⁹⁸² KEREPESZKI 2009b. 456–460. p.

⁹⁸³ Arany-ezüst alapon arany-ezüst kis pajzs, és minden fakultásnak a saját színe: például a jogi karé az arany–sárga–(vörös), amely jobbról-balra átvetett dőlt csikú szalagon feküdt. Télen fehér, nyáron kék sapkát viseltek. In: *Új Élet*, 1923. szeptember 13. 3. p.; CSML FJTJK 8. doboz, 1927. szeptember 20., I. rendes ülés, 443/1927–38.; Werbőczy Bajtársi Egyesületének Alapszabályai (*Továbbiakban: WBE Alapszabályai*): (kelt: 1921. december 29.) 4.§: In: CSML FJTJK 3. doboz, 1922. február, VI. rendes ülés, 476/1921–22.; A németeknél mindvégig a fekete-piros-arany szimbólumokra törekedtek. Ezen trikolor a német zászló színeivel összhangban biztosította a nemzeti egységet. A sötét az éjt, a vörös a vért és az arany a szabadságot jelképezte. A színek a kis- vagy nagynémet egység kapcsán is meghatározóak voltak, mivel felmerült, hogy a fehér az aranyat felváltotta volna, ugyanis az új osztrák birodalom színe a fekete-fehér-vörös lett, így a továbbiakban a fekete-vörös-arany a vágyódást jelképezte a birodalmi egység megvalósulásáért. PILZ 2009. 17–40. p.

⁹⁸⁴ LADÁNYI 1978. 98–99. p.; *Új Élet*, 1923. szeptember 13. 3. p.

eredményeképpen a zsidó diákokat kizárták a csoportosulásból, így ők saját maguknak, a fentiekén kívül hoztak létre egyesületet. Rajtuk kívül a szocialista hallgatók ellen is támadásokat intéztek az 1920-as és 1930-as években. A legdrasztikusabb az 1931 és 1933 közötti időszak volt, amikor folyamatosak voltak az atrocitások. Ekkor a német diákegyesületek és a szocialista szövetségek között zajlottak a küzdelmek. Azonban pár évvel később, *Hitler* hatalomra kerülését követően a katolikusokat kizárták a csoportosulásból és a nemzetszociálisták vették át az uralmat.⁹⁸⁵

Az antiszemitizmus mind a mai napig érzékeny téma, azonban a két világháború közötti békeidőszakban az egyik legfontosabb politikai szempontot töltötte be, így Magyarországon az egyetemi egyesületek is hangsúlyt helyeztek rá, amelyek különösen a hallgatótársakkal szembeni véres megmozdulásokkal kapcsolatos események során mutatkoztak meg. A *numerus clausus* bevezetése és alkalmazása mellett mindvégig kitartott a Turul Szövetség, és amikor *Bethlen István* miniszterelnök javaslatára 1928-ban a XIV. törvénycikkkel⁹⁸⁶ kvázi eltörölték a *numerus clausus* rendelkezéseit azáltal, hogy szociális alapon szabták meg az egyetemi kvótákat, az egyesület heves támadás alá vonta a kormányfőt és a kormányt. Mindezek következtében a zsidó származású hallgatókat érő atrocitások száma fokozatosan megnövekedett (Pécs, Debrecen, Budapest), amelyekről a szegedi sajtóban több tudósítást is lehet találni. A hallgatóság a támadáson túl gyakran félbeszakította az előadásokat, és ezzel akár lehetetlenné tehetné volna a félév folytatását, valamint mintegy „hadat is üzent” az egyetemeken tanuló zsidóságnak.⁹⁸⁷

A korszak eszmei hátterének a bázisa a Tanácsköztársaság után kialakult ellenforradalom volt, amelynek alapját a keresztény–nemzeti–konzervatív ideológia adta, azonban ez nem volt egységes, hiszen három, jól elkülöníthető ágon haladt tovább: jobboldali–antiszemita, klerikális és neokonzervatív. Az első világháború veresége, valamint az azt követő Tanácsköztársaság és a trianoni szerződés okán beálló határrendezések következtében a területi visszacsatolási revízió és a háború utáni újjáépítés miatt a „tenni akarásnak” a civil társadalmi bástyaivá az egyesületek váltak. A háború után

⁹⁸⁵ JARCZYK 2016. 17–22. p.

⁹⁸⁶ A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk módosításáról: „Az engedély megadásánál [...] másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy elsősorban a hadiárvak és a harctéri szolgálatot teljesítettek és a közalkalmazottak gyermekei, továbbá a különféle foglalkozási ágakhoz (mezőgazdasághoz, iparhoz, kereskedelemhez, szabad foglalkozásokhoz stb.) tartozóknak gyermekei az ezen foglalkozásokhoz tartozók számának és jelentőségének megfelelő arányban jussanak a főiskolákra és a fölvettek száma az egyes törvényhatóságok között is igazságosan osztassék fel.” In: TÉRFY GYULA (szerk.): *Magyar Törvénytár–1928. évi törvénycikkek*. Franklin-Társulat, Budapest, 1929. 330. p.

⁹⁸⁷ ROZS 1999. 243–244. p.

szerveződött egyesületeknek több formája létezett: hazafias–nemzetvédelmi, érdekvédelmi, sport, vallási, és mindezek között kiemelt szerepet töltöttek be a „bajtársiaknak” nevezett csoportosulások, amelyeknek a gyökerei szintén a háborúig vezetnek vissza, mivel a fronton szerzett impulzusok összekovácsolták a fiatalságot. Azonban ez nem egyedi eset, Európa több országában, különösen Németországban alakultak ki ezen egyesületek, amelyek ott nagy hagyománnyal rendelkeztek. Az első ilyen csoportosulás 1815-ben Jénában alakult, amely a diákmozgalmak elődje volt.⁹⁸⁸ A csoportosulásukat két részre tudjuk bontani: az elsőben a már említett katonai múlttal rendelkező, de önszervező feladatokat ellátók, a másodikban az egyetemek vagy főiskolák keretein belül létrejött diákegyesületek voltak megtalálhatóak.⁹⁸⁹

A Turul Szövetség és annak tagegyesületei határozták meg nagy részben a korszak ifjúság politikáját, amely annak köszönhető, hogy az elcsatolt területekről betelepülő fiatalok a bajtársi egyesületekben találták meg a helyüket, hiszen ezen csoportosulások újak és hagyomány nélküliek voltak, és így a hallgatóság intenzívebben tudott részt venni az eszmei alapok kialakításában. A fiatalság megítélése szerint a hasonló, de háború előtti egyesületek nem tudták megfelelően kifejezni a radikális eszméiket.⁹⁹⁰

A témám szempontjából fontosnak tartom a mintaadó osztrák/német irányvonalra való kitekintést is. Ausztriában a háború utáni helyzetben az egyetemi professzorok egyhangúan panaszkodni kezdtek a kialakult pénzügyi nehézségekre. Ezenkívül a globális gazdasági válság felgyorsította az akadémikusok radikalizálódását, mert a demokratikus pártok nem nyújtottak meggyőző választ a sokrétű problémákra. A hallgatói létszám a pénzügyi inflációs válság ellenére folyamatosan nőtt, miközben a diplomások alig találtak munkát. A munkanélküliség különösen magas volt a diplomás üzleti és mérnöki végzettségűek körében. Az állami tisztviselők megtarthatták a munkájukat, de fizetésük egyharmaddal csökkent. A szabadúszó orvosok és ügyvédek jövedelme drasztikusan zuhant, mert kevesebb ügyfél juthatott hozzá a szolgáltatásaikhoz.⁹⁹¹

A Turul Szövetségről és annak társszerveiről, mint például a Werbőczy Bajtársi Egyesületről az elmúlt, lassan egy évtizedes időszakon belül több tanulmány- és könyvrészlet is megjelent, azonban ezek szinte kizárólag a Debreceni Tudományegyetem keretein belül lezajló eseményekről szólnak. Ezek közül néhány cikk foglalkozik a pécsi tudományegyetemi zavargásokkal, azonban sajnálatosan a szegedi megmozdulásokról

⁹⁸⁸ ADAM 2006. 4–9. p.; lásd: SZABÓ 2002.

⁹⁸⁹ KEREPESZKI 2009a. 25–28. p.

⁹⁹⁰ KEREPESZKI 2009a. 29–32. p.

⁹⁹¹ JARUSCH 2016. 25–26. p.

nincs semmilyen hasonló tanulmány, így egyetemtörténeti kutatásom keretében ezen hiányt szerettem volna részben pótolni. A jogi kari tanácsi jegyzőkönyvekben nem maradt fenn forrás a Werbőczy Bajtársi Egyesületről, a kutatást pedig még az is nehezíti, hogy az egyéb források is hiányosak. Összevetve a téma kutathatóságát más egyetemekkel, Debrecenben külön levéltári doboz található kizárólag a fentebb említett társszerve vonatkozóan. A téma egyik kiváló ismerője és a Turul Szövetség debreceni ágának szakértője *Kerepeszki Róbert*, a Debreceni Egyetem adjunktusa, akinek munkái nagy segítséget szolgáltattak a kutatásom során.

V. 3. 2. Szervezeti keretek

V. 3. 2. 1. A személyi struktúra

A tagok a Turul Szövetségben és az alszervein belül szigorú hierarchia alapján helyezkedtek el. Legalsó fokán – mint a szövetségbe belépő új tagok – a *daruk* voltak, akik kizárólag azon egyetemi karok rendes vagy rendkívüli hallgatói lehettek, amelyek mellett működött bajtársi egyesület.⁹⁹² Ezen kezdő időszakuk három és fél évig tartott, amelyet egy szigorú „daru vizsga” követett. A daruk nem rendelkeztek sem aktív, sem passzív szavazati és felszólalási joggal, ezeket csak a vizsga letétele után nyerték el, hiszen azzal váltak teljes jogú tagjává a szervezetnek. Ezt követően, ha *levanteként* megválasztották őket egy feladatra, akkor azt kötelesek voltak elvállalni. A vizsga anyaga 200 kérdést tartalmazott, amelyből minden alkalommal 12-öt tettek fel, amelyek közül 5 kötelező és mindenkinek ugyanaz volt. Ezen előírt kérdések az egyesület céljára,⁹⁹³ a levante jogaira–kötelezettségeire, a bajtársi fegyelemre és a bajtársi tízparancsolatra vonatkoztak. A felsoroltakra a választ szóról-szóra kellett tudni, a kérdező elnök a korábbi *darufő* volt. Mindezekon túl egyéb más speciális elvárásnak nem kellett megfelelnie a belépni kívánczó személynek, még nők is tagjai lehettek (hazánkban is voltak külön női részlegek),⁹⁹⁴ azonban kiemelten férfiúi csoportosulás volt, tekintettel arra, hogy

⁹⁹² A fentiekén kívül az alapszabályban külön kitértek arra, hogy a nemi különbségre való tekintet nélkül, mindaddig, amíg az egyetem fegyelmi hatósága alatt álltak, tehát államvizsgáig, illetve a doktori védésükig lehetnek darvak és levante. In: *WBE Alapszabályai* 7.§.

⁹⁹³ *WBE Alapszabályai* 5§.

⁹⁹⁴ Európában az első női csoportosulások a Köln-Bonn körnél jöttek létre 1899-ben, a lehetőségeik akkor nőttek meg, amikor az oktatást kiterjesztették rájuk, mindezt az esélyt 1887-ben kapták meg, ugyanis ekkortól érettségizhettek a nők Ausztriában. Az egyetemet 1896-ban nyitották meg számukra az osztrákok, majd 1899-ban a németek; legelőször az orvosi karon tanulhattak, a bécsi jogi karra 1919-ben nyertek bebocsátást, majd 1928-ban az evangélikus teológiára és végül 1946-ban a katolikus teológiára; a habilitáció jogát az 1920-as években kapták meg. 1910-ben alakult a mai Humboldt Egyetemen az első női egyetemi

dominánsan férfi hallgatói voltak az egyetemeknek.⁹⁹⁵ Ugyanakkor valamely keresztény vallási felekezethez való tartozást is megkövetelték, főleg a római katolikust, evangélikust és reformátust, illetve igazolni kellett, hogy a dédszülőkig visszamenőleg nem volt izraelita a családban.⁹⁹⁶ Azonban attól nem lehet eltekinteni, hogy a bajtársi egyesületekhez ajánlás útján történt a felvétel, amely 5 *levente* vagy 1 *dominus* ajánlását jelentette, ezáltal biztosították, hogy kizárólag a „legmegbízhatóbb” hallgatók kerültek be a szervezetbe.⁹⁹⁷

Az 1930-as években megnőtt a *dominusok* – magyarul: öregurak – szerepe, akik a diploma megszerzése után is a Szövetség tagjai maradtak és aktív szerepet vállaltak a Szövetség irányításában, továbbá a rendezvényeken rendszeresen megjelentek, mint védnökök. Ugyanezen időszakban hozták létre a *novíciusi* tisztséget azok részére, akik még nem töltötték be a 18. életévüket, mégis bevonták őket a Szövetség munkájába. Ugyan inkább csak reprezentatív funkciójuk volt a *patrónusoknak* (védnökök), de azért fontos szerepet játszottak, mert az oktatói karból kerültek ki, valamint sokan közülük *magiszterré* is váltak. A *patrónusok* testületét illette meg az egyesület működése felett a legfőbb felügyeleti jog, amelyet közvetlenül a *magister* gyakorolt, akit a *patronusok* maguk közül választottak és kizárólag a Tudományegyetem nyilvános rendes tanára lehetett.⁹⁹⁸ Ezeken felül a korszak fontosabb politikai tisztségviselői,⁹⁹⁹ akik azonos nézőpontot vallottak a Szövetség céljával, szintén a *dominusi* vagy *patrónusi*¹⁰⁰⁰ titulust kaptak.¹⁰⁰¹ A *dominusok* jelentősége nem csak a fenti esetekben bírt relevanciával, hanem a későbbi elhelyezkedésben is, hiszen a Werbőczy BE a Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesületével szoros kapcsolatot ápolt, és a tagok egy része a Bajtárs Egyesület korábbi tagja volt, majd

csoportosulás. Az 1920-as években közel 100 női egyesület volt, miközben az 1930-as években a hallgatók negyede volt csak nő. In: GRAF 2009. 122–124. p.

⁹⁹⁵ Az 1935/1936. tanév második szemeszterében a hallgatónők több mint a fele a szövetség tagja volt. Egyre több nő lett a Turul Szövetség tagja, ráadásul 1935-ben külön tábort is kellett nekik szervezni Gyulán. Azonban elsődlegesen a nők, mint családanya és feleség pozícióját hangsúlyozták a gyűléseken és az egyesületen belül is. KEREPESZKI, 2012. 57–58. p.

⁹⁹⁶ KEREPESZKI 2012. 52–54. p.

⁹⁹⁷ *Új Élet*, 1923. szeptember 13. 4. p.

⁹⁹⁸ *WBE Alapszabályai* 7.§.

⁹⁹⁹ A sajtó arról közölt híreket, hogy a közoktatásügyi miniszter „szeretettel fogadta” azokat az információkat, amelyek arról szóltak, hogy az egyetemi hallgatókat véresre verték. Miközben a diákszónokok kijelentették, hogy aki a *numerus clausus* ellen küzd, az hazaáruló. Ezen okból kérték vissza Klebelsberg-től – mint a bajtársi egyesület tiszteletbeli *dominusától* – a jelvényeit. *Népszava*, 1927. október 26., LV. évf., 243. sz., 5–6. p.

¹⁰⁰⁰ „... majd délután a Turul Szövetség szegedi kerülete díszháboroztatásán patrónusává avatta Varga József minisztert.” *SZN.*, 1939. október 31. 3. p.; KISS – VAJDA, 2012. 479. szám. Varga József ez idő tájt a kereskedelmi és közlekedési minisztérium vezetésével megbízott iparügyi miniszter volt.

¹⁰⁰¹ KEREPESZKI 2012. 52–53. p.

dominusként tagja is maradt, ezáltal a közreműködésükkel a végzett hallgatók könnyebben találtak és kaptak állást.¹⁰⁰²

V. 3. 2. 2. A szervezeti keretek

A Turul Szövetség szervezeti felépítésének¹⁰⁰³ megismerése szintén elengedhetetlen a téma szempontjából. A legfőbb szerv a *Fővezérség*, amelynek tagjai voltak a fővezér, a kerületi vezérek, az országos nádor, a főkincstárnok és a szövetség pénztárosa, valamint alanyi jogon az alájuk tartozó hat ügyosztálynak¹⁰⁰⁴ a vezetői is. A Fővezérség minden tagra kötelező erejű határozatokat hozott, valamint minden osztály és alszerv ügyeibe betekintési joga volt, azaz teljes ellenőrzése alatt tartotta az alsóbb szerveket. Bár kisebb szereppel bírt, de valójában a szellemi irányítónak a *Szenátus* (Nagy Tanács) számított, amelynek tagjai a magiszterek, a tagegyesületek vezetői és maga a Fővezér voltak, valamint az országos vezérek és azon patrónusok, akiket a Szenátus többi tagja szótöbbséggel megszavazott. A Szenátusnak is volt elnöksége, amely az öt évre titkosan választott elnökből és két elnökhelyettesből állt. Őket a tagjai maguk közül választották. Ezen eseményeken a Szenátus legfiatalabb tagja volt kötelező jelleggel az íródeák, aki a jegyzőkönyvvezetői feladatokat látta el. A Szenátusnak döntési joga volt a kisebb jelentőségű fegyelmi kérdésekben, hiszen ezen kérdések eldöntésére külön szervet hoztak létre, a héttagú *Országos Gyulaszéket*. Ezen szerv kiemelten azon fegyelmi ügyekkel foglalkozott, ahol az ún. nádor képviselte a „vádat”. Így a Szenátus a fegyelmi hatósági jogkörét csak a vezérek, a Fővezér és a költségvetéssel foglalkozó számvizsgáló bizottságok felett gyakorolhatta. A vidéki szervek életét a *kerületi vezérség* irányította, a tagjai töltötték be az összekötő kapcsolatot a tagszervezetek és a fővárosi központi szervek között.¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰² PELLE 1998.

¹⁰⁰³ KISS – VAJDA 2012. 32. p.

¹⁰⁰⁴ Elnöki–szervezési–jogi, gazdasági–diákszociális, kulturális–sajtó–propaganda, külügy, sport–testnevelés. KEREPESZKI 2012. 59. p.

¹⁰⁰⁵ KEREPESZKI 2012. 59–60. p.

V. 3. 3. Táboroztatások

V. 3. 3. 1. A szegedi táboroztatások és azok jelentősége

A Turul Szövetség működésében nagy jelentősége volt a táboroztatásnak. Ezek közül a legfontosabb szerepet az *Országos Követtáborok* töltötték be, amelyek valójában a Szövetség éves, országos gyűlésének feleltek meg. Itt vitatták meg az éves beszámolókat, a költségvetést, az újabb tagegyesületek felvételét és az esetleges kizárást, az alapszabály módosítását, illetve a Fővezérség és a kerületi vezetőség tagjainak esetleges leváltását és az újak megválasztását.¹⁰⁰⁶ Mivel egyesület volt, ezért nyilvántartásba kellett venni, így nem a kultuszminiszter, hanem a Belügyminiszter jegyezte ellen az Alapszabályát.¹⁰⁰⁷ A résztvevő tagok személyi köre a Fővezérségre, a kerületi vezérség tagjaira, a helyi bajtársi csoportok vezetőire terjedt ki, valamint minden egyesület a taglétszáma alapján minden 50. fő után küldhetett egy követet. Bár reprezentatív jelentőségük volt, de a nemzeti vagy nagyobb ünnepeken dísztáborokat tartottak, amelyek a maguk nemében a legmeghatározóbbá váltak.¹⁰⁰⁸ Például 1929. március 14-én tartotta a Turul Szövetség a szegedi egyetemi hallgatóknak a dísztáboroztatását, amelyen a Szövetség összes ernyőszerve, kiemelten a Csaba (orvosi), a Werbőczy (jogász, képviselte a Werbőczy BE magisztere, aki egyben a jogi kar dékánja volt: Kiss Albert¹⁰⁰⁹), a Rákóczi (gyógyszerész) és az Árpád (bölcész)¹⁰¹⁰ tagjai vettek részt, valamint Polner Ödön jogi kari dékán is tiszteletét tette, illetve Menyhárház Gáspár volt egyetemi rektor. Az esemény különlegessége volt, hogy már bajtársnők is részt vettek a dísztáborozáson és annak a folytatásaként zajló *gaudiumon*.¹⁰¹¹ 1934 decemberében a Tisza Szállóban tartott dísztáboroztatáson a Werbőczy BE 57 új tagot avatott fel.¹⁰¹²

A kiemelkedő események közé tartozott az évnnyitó nagytáborozás, amelyet mindegyik bajtársi egyesület megszervezett, mert az új daruk és leventék felavatása itt

¹⁰⁰⁶ 1926. március 30-án a *Szegedi Új Nemzedék* című napilap arról számolt be, hogy a Turul Szövetség tisztújítása a napokban zajlott le a VI. Országos Követtábor keretében, ahol az alapító fővezért, *vitéz Bánsághy Györgyöt* újraválasztották a pozíciójában, ugyanez történt *Regdon Lászlóval* is, aki a szegedi kerület újbóli elnöke lett, valamint a Werbőczy Bajtársi Egyesület negyedjére megválasztott vezére. In: *SZÚN.*, 1926. március 30. 4. p.; KISS – VAJDA, 2012. 179. szám.

¹⁰⁰⁷ KEREPESZKI 2012. 46. p.

¹⁰⁰⁸ KEREPESZKI 2012. 60–61. p.

¹⁰⁰⁹ Magánjogász professzor, 1921-től a haláláig a szegedi egyetem tanára, 1934 és 1935 között az Egyetem rektora volt. *Almanach*, 1971. 31. p.

¹⁰¹⁰ A bajtársi egyesületek elnevezései minden esetben valamelyik mitikus vagy történelmi hőshöz kötődtek, hiszen a magyar nemzeti eszméhez való szoros ragaszkodásukat ezzel is fokozni akarták a csoportosulások. *Turul Szövetség levele a Rektorhoz*. In: CSML HMTR 389/1940–41.; KÁDÁR–VÁGI.

¹⁰¹¹ *SZN.*, 1929. március 15. 4. p.; KISS – VAJDA, 2012. 245. szám

¹⁰¹² *SZN.*, 1934. december 2. 2. p.; KISS – VAJDA, 2012. 338. szám

történt meg. Továbbá az egyéb kitüntetéseket itt adták át, például a tanulmányaiban kiváló hallgatókat Werbőczy-aranygyűrűvel/plakettel tüntették ki. De a legfőbb, hogy a tisztikar felállítása is itt történt meg. 1923-ban október 20-án tartotta a szegedi Werbőczy BE az évnyitó (avató) nagytáborozását, amely szépen mutatja az egyesületen belüli hierarchiát. A magiszter elnöklete alatt nyitották meg, aki ekkor *Szandtner Pál*¹⁰¹³ nyilvános rendes tanár volt, ugyanitt *Kószó Györgyöt* tiszteletbeli örökös vezérré választották. A „rendes” vezér *Regdon László*,¹⁰¹⁴ az alvezér *Zsinkó János*, a nádor *Lázár István*, az íródeákok *Vass Béla* és *Gyurki Gyula*, az állományvezető *Dákits Mihály*, a regös *Cserza Kálmán*, a pohárnok *Gulácsi Lajos* volt.¹⁰¹⁵

A következő év november 5-én zajlott az avató nagytáboroztatás, ahol a vezér *Regdon László* a megnyitóbeszédében beszámolt a múlt évi tevékenységekről és egyúttal az az évi programot¹⁰¹⁶ is felvázolta; ezen az estén 14 darut és 16 leventét avattak fel. Az eseményen a jogászelet több kiemelkedő személye is megjelent, mint patrónus, köztük a jogi kar több jeles oktatója: *Menyhárh Gáspár*, *Kiss Albert*, *Moór Gyula*, *Tóth Károly*,¹⁰¹⁷ *Kosutány Ignác*,¹⁰¹⁸ mindezekén túl *Haberman Gusztáv* törvénytudományi tanácselnök, *Sőreghy Mátyás* ügyvéd és *Paraszka Gyula* járásbírói elnök is jelen volt a több mint 200 tag között.¹⁰¹⁹

Az avató nagytáborok két évente zajlottak és leginkább november-december környékén, hiszen a tanévkezdéshez kapcsolódtak. 1926. december 4-én tartotta a Werbőczy az újabb avató ünnepségét, amelyet *Vass Béla* nyitott meg, majd felolvasták *Szandtner Pál* professzor búcsúlevelét, aki egyéb elfoglaltságaira¹⁰²⁰ hivatkozva lemondott

¹⁰¹³ Jogász, egyetemi professzor, 1922/1923. tanévben a jogi kar dékánja, 1921–1928 között Szegeden a Politológia Tanszék vezetője, majd 1928-ban felkerült Budapestre és a nyugdíjazásáig az Alkotmány- és Közigazgatási Jogi Tanszék tanára, illetve az 1934/1935. és 1944–1946. tanévekben a Kar dékánja is volt. *Almanach*, 1971. 45. p.

¹⁰¹⁴ Később komoly szakmai pályát futott be a szegedi bíróságokon. 1927-től joggyakornok volt a szegedi járásbírói szolgálaton. 1933 nyarán a szegedi törvénytudományi tanács elnöke királyi bírósági jegyzővé, majd 1935-ben az ítéltáblához királyi bírósági jegyzővé nevezték ki. *Igazságügyi Közlöny*, 1935. január 31. XLIV. évf., 1. sz., 18. p.; Uo. 1933. július 31., XLII. évf., 7. sz., 117. p.; Uo., 1927. július 31., XXXVI. évf., 7. sz., 90. p.

¹⁰¹⁵ KISS – VAJDA, 2012. 116. szám; *Új Élet*. 1923. november 6. 9. sz., 3. p.

¹⁰¹⁶ Külföldi tanulmányutak, kultúr- és zenedélutánok, céllövészeti gyakorlatok, bajtársi misék. *SZÚN.*, 1924. november 6. 5. p.

¹⁰¹⁷ Jogászdoktorrá *sub auspiciis Regis-szel* avatták Pesten, 1921-28 között az eljárás jogi tanszék vezetője volt, és 1921/1922. tanévben a Jogi Kar dékáni pozícióját töltötte be. Szeged a főrendiházba delegálta és ott tevékenykedett hosszú ideig. Az 1926/1927. tanévben az egyetem rektora volt, ez idő alatt tették le az első Klinika alapkövét, így „egyetemalapító rektornak” is tekintik. *Almanach*, 1971. 47. p.

¹⁰¹⁸ A kolozsvári egyetem rektora volt az 1912/1913. tanévben, 1921 októberében nevezték ki az Egyháztörténeti Tanszék vezetőjévé, amelyet nyugdíjba vonulásáig (1927. augusztus) el is látott. *Almanach*, 1971. 31. p.

¹⁰¹⁹ *SZÚN.*, 1924. november 6. 5. p.; *Új Élet*, 1923. november 9. 3. p.

¹⁰²⁰ 1928-tól a Budapesti Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a Politika Tanszékének a tanára volt. *Almanach*, 1971. 45. p.; BALOGH 1999. 48. p.

a magiszteri tisztségéről, ezzel együtt az egyesület tiszteletbeli magiszterévé választották. Utóda Kiss Albert professzor lett, aki a beszédében kiemelte, hogy „*két Akadémián és két egyetemen már eddig is, mindig az ifjúság őszinte barátja és jó akarója volt, azonképpen az lesz a szegedi egyetemen ezentúl is.*” A nagytáboron több jogi kari oktató is tiszteletét tette: Kosutány Ignác, Kolosváry Bálint (az évi dékán), Moór Gyula, Ereky István, Buza László, Heller Erik.¹⁰²¹ Este a Hági étterem különtermében tartott táboroztatáson a kultuszminiszter, Klebelsberg Kunó is megjelent, amelyen Tóth Károly egyetemi rektor és a „kormánypárt igazgatótanácsának a tagjai” köszöntötték a minisztert.¹⁰²²

1935 májusában zajlott a Werbőczy BE egyik tisztújítása, amelyet Kiss Albert rektor és egyesületi magister nyitott meg, ezen a rendezvényen Balogh Gergő egyetemi gyakornokot választották meg a Werbőczy BE vezérévé. A tisztikar a következőkből került ki: alvezérek Lengyel István és Széchenyi István, nádor Urbán János, főkincstárnok Papp Bertalan és a kincstár ör Bálint Lajos. Ugyanekkor a Gyulaszék tagjait is megválasztották Matuskovich Tibor, Kardos-Adamovits László, Gresz György, Polgár Gaszton és Király László személyében.¹⁰²³

A vezéri pozícióban Balogh Gergő nem tétlenkedett, hiszen 1935. szeptember 8-ra össze is hívta az összes szegedi bajtárs egyesület vezérét. A megbeszélés oka abban keresendő, hogy stagnált az egyesületekbe belépő hallgatók száma, ezért a bajtársi egyesületeken kívüli hallgatóság beszerzése vált a legfőbb céllá. A megbeszélés eredményeként egy hárompontos megállapodást írtak alá az Emericana, a Turul Szövetség, illetve a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének a képviselői. A megállapodás tartalma arra terjedt ki, hogy mindent megtesznek a hallgatói létszám teljes tagsági beszerzéséért, és ennek eredményességéért együtt fognak működni.¹⁰²⁴

VI. 3. 3. 2. Egyéb közösségi rendezvények

A közösség együtt tartására gyakori jelenség volt az ún. *kultúrdélutánok* szervezése: zenei darabok, versek, egyéb ismeretterjesztő előadások, amelyeket gyakran

¹⁰²¹ 1925-től a Büntetőeljárás Jogi Tanszék vezetője, amelyet 1940-ig a Kolozsvárra való visszaköltözésig töltött be. Ezt követően 1944-ig Kolozsvárott tanított, majd átkerült Budapestre, ahol nyugdíjba vonulásáig dolgozott. Az 1933/1934. tanévben a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának a dékánja volt. *Almanach*, 1971. 26. p.

¹⁰²² *DM.*, 1926. december 4. 3. p.

¹⁰²³ *SZN.*, 1935. május 7. 2. p.; KISS – VAJDA, 2012, 355. szám.

¹⁰²⁴ *Délvidéki Ifjúság*, 1935/1936. október., 2. sz., 6. p.; KISS–VAJDA, 2012, 361. szám.

zenei aláfestéssel is elláttak.¹⁰²⁵ Szervesen ide tartoztak a farsangok és Mikulás-esték, ahol szintén a kultúrdélutánokhoz hasonló műsorrend zajlott: ezek zenés–dalos műsorok voltak, a daru- és leventeavatásokkal egybekötve.¹⁰²⁶

Az egyetemi élet kiemelkedő eseményei közé tartoztak a bálók is, amelyek közül a jogászbál emelkedett ki, mivel a jogi kar hallgatói, oktatói, a Werbőczy BE darui, leventéi, *dominusai*, a szegedi bírói és ügyvédi kar együttesen vettek részt ezen eseményen. 1927. január 22-én a Tisza Szálló nagytermében került sor a IV. Jogászbálra, amelynek jelentőségét az adta, hogy az akkori kultuszminiszter, *Klebelsberg Kunó* és neje is tiszteletét tette rajta, valamint az akkori rektor, *Tóth Károly* jogász professzor szintén megjelent.¹⁰²⁷

A nagyobb írók és költők évfordulóját is megünnepezték, ezek közül említést érdemel például a „Nagy Mesélő”, hiszen 1925-ben ünnepelték *Jókai Mór* születésének 100. évfordulóját, amelyről a Werbőczy Bajtárs Egyesület március 25-én egy matiné keretében emlékezett meg a Belvárosi Moziban. Az ünnepséget *Csengery János*¹⁰²⁸ rektor nyitotta meg.¹⁰²⁹

V. 3. 4. Hallgatótársak elleni atrocitások

V. 3. 4. 1. Nemzetközi kitekintés

Az izraeliták ellen elkövetett atrocitások száma jelentősen megnőtt a 1920-as évek végén,¹⁰³⁰ ezekben a Werbőczy tagjai kiemelkedő szerepet játszottak, ezeket gyakran az egyetem falain belül követték el.

Ezen atrocitások nem voltak egyedüliek Közép-Európában, ugyanis Ausztriában, Lengyelországban, Romániában is gyakori jelenségek voltak, ahol következetesen verték és alázták meg az izraelita vagy annak kinéző egyetemi hallgatótársakat, miközben a nacionalizmus fokozatosan erősödött. Azonban nem minden országban volt ez így, köztük Csehszlovákiában sem, ahol 1928 augusztusában a kassai tábla *Horváth András* magyar

¹⁰²⁵ SZÚN., 1924. február 20. 3. p.; 1924. április 6. 4. p.; 1925. november 26. 4. p.; 1925. november 26. 4. p.; KISS – VAJDA, 2012. 130, 133, 168. szám.

¹⁰²⁶ SZN., 1930. december 7. 5. p.; KISS – VAJDA, 2012. 269. szám.

¹⁰²⁷ SZÚN., 1927. január 9. 6. p.; KISS – VAJDA, 2012. 200. szám.

¹⁰²⁸ Először a kolozsvári, majd a szegedi tudományegyetem Klasszika–Filológia Tanszékének volt a vezetője, az 1921/1922. tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja és az 1924/1925. tanévben az egyetem rektora volt. *Almanach*, 1971. 62. p.

¹⁰²⁹ SZÚN., 1925. március 27. 4. p.; KISS – VAJDA 2012. 151. szám.

¹⁰³⁰ 1926 októberében a budapesti egyetemen megkezdődtek az igazoltatások. Mindezt azzal indokolták, hogy a legteljesebb *numerus clausus* követelték és ennek révén a szegedi fiatalok is az igazoltatások bevezetését határozták el. *DM.*, 1926. október 20., II. évf., 242. sz., 3. p.

nemzetiségű 20 éves joghallgatót egy évi börtönre ítélte, mert tagja volt a Werbőczy Bajtársi Szövetségnek. Az ítélet indokolásában azzal magyarázta a bűnösség kimondását a törvényszék, hogy a Werbőczy Bajtársi Egyesület közismerten a magyar faji szolidaritás ápolására alakult.¹⁰³¹

A lengyel egyetemeken történt erőszakos magatartások több zsidó diák életét követelték 1939-ig, ráadásul 1935 novembere és 1936 áprilisa között legalább száz izraelita hallgató sérült meg. A Prágai Műszaki Egyetemen az antiszemita hangulat többször „zsidó nélküli napot” eredményezett, amely azt jelentette, hogy megakadályozták az izraelita hallgatók belépését az egyetemre, s mert mindez általában a vizsgaidőszakra esett, ezzel a fokozatszerzésüket is korlátozták. A lengyel diákszövetségek több hetes diáksztrájkját követően külön ülőhelyet (ún. *getto lawkowe* = gettópadokat) vezettek be a zsidó hallgatók számára.¹⁰³² Mindezek hazánkban is megjelentek, ugyanis 1933 decemberében „*Az Est*” című folyóirat Szegedről tudósította, hogy az előző napi megbeszélésen a nacionalista diákszövetségek döntöttek, és elfogadták az úgynevezett „*gettó döntéseket*” (*Gettobeschluß*) a szegedi székhelyű tudományegyetemen. A jogi kar professzora megkérte a zsidó hallgatókat, hogy másnap jelenjenek meg az előadóteremben és üljenek le az utolsó padokba. Helyette az izraelita diákok a megérkezésük után azonnal elhagyták a nagyelőadót.¹⁰³³

A Bécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanult az 1930-as években *Bruno Kreisky*, a későbbi birodalmi kancellár, aki visszaemlékezéseiben erős antiszemita atmoszféráról írt. Memoárjában leírta, hogy gyakran a teremből kivonszolt hallgatót a folyosón és a lépcsőn sorban állva ütötték addig, amíg nehézkesen ki nem menekült az elkövetők által képzett útvonalon. A lengyel egyetemeken a zsidó hallgatók helyzete – különösen Varsóban, Lembergben, Krakkóban és Vilniusban – hasonlóan kegyetlen volt. A lengyel-zsidó származású író és filozófus, *Artur Sandauer*, 1930-ban Lembergben tanult. Memoárjában az (1932 és 1936 között) ott töltött négy évet dzsungelnek írta le. A tanterembe behallatszott a folyosóról beszűrődő sikongatások és verések hangja, miközben a professzorok nem tettek ezek ellen semmit.¹⁰³⁴

Az 1933. évi bécsi zavargások gyökere 1920. április 26-ig vezethető vissza, amikor is az izraelita hallgatók állítólagos egyetemi korrupciója ellen lázadtak fel a fiatalok, amely végül az izraelita menza lerombolásában csúcsosodott ki. Másnap a nemzetiszocialista

¹⁰³¹ Eger, 1928. augusztus 24., XLV. évf., 194. sz., 3. p.

¹⁰³² FRITZ –ROSSOLIŃSKI-LIEBE 2016. 8–9. p.

¹⁰³³ *Neues Wiener Journal*, 1933. december 6., XLI. évf., 14.385. sz., 6. p.

¹⁰³⁴ FRITZ –ROSSOLIŃSKI-LIEBE 2016. 7–8. p.

hallgatók az egyetemi kapunál bántalmazni kezdték az órára tartó zsidókat és a rámpán lelökték őket, majd verekedés kezdődött a szocialisták bekapcsolódásával, végül az egyetemi őr választotta el őket és a rektor „zárt egyetemet” rendelt el.¹⁰³⁵

Két év múlva még mindig erős antiszemitizmus volt megfigyelhető Bécsben, de leginkább az ott élő német fiatalok között. 1922-ben a prágai diákság mintájára, valószínűleg müncheni és budapesti biztatásra, hatalmas mozgalom indult a bécsi egyetem hallgatói között a zsidó diákság ellen, amelynek célja a *numerus clausus* bevezetése volt, ami 10 százaléknyi izraelitának engedte volna meg az egyetem látogatást. A zsidóellenes mozgalom a kereskedelmi főiskolán kezdődött, ahol először voltak összecsapások a zsidó és keresztény hallgatók között. A mozgalom áterjedt a mezőgazdasági főiskolára, majd Bécs valamennyi főiskolájára. A tüntetés eredményeképpen az összes felsőoktatási intézményt bezárták.¹⁰³⁶

A gazdasági világválságot követően a nemzetiszocialisták térnyerése egyre erősödött és Ausztriában a második legerősebb párttá lettek, akik a hallgatói csoportosulásokban is egyre erősebb teret nyert magának, így a szocialisták és a zsidók mind jobban háttérbe lettek szorítva. 1931. június 23-án az alkotmánybíróság megsemmisítette a hallgatói egyesületek megosztásáról szóló rendeletet és az említett két csoportosulás hallgatóit kiűzték az egyetemről, majd a nacionalisták vették át az uralmat. Nem sokkal utána a nemzetiszocialisták két sárgás plakátot tűztek fel a főbejárat oszlopaire, amelyre piros szavakkal írták: „*zsidóknak belépni tilos!*” Ezek a plakátok órákig fenn voltak, mire eltávolították onnan őket. A lázadás magával ragadta a többi hallgatót is, ugyanis egészen 1933 közepéig az események változás nélkül folytatódtak. Közben Bécsben az izraelita hallgatókat is egy hasonló ernyőszervezet fogta közre, mint a nacionalistákat, vagy itthon a bajtársakat. A támadások fő irányvonala az egyetemi Anatómiai Intézet felé irányult, oka abban kereshető, hogy az orvosi képzésben volt a legmagasabb az izraeliták száma.¹⁰³⁷ Szegeden is történt hasonló *incidens*: az Anatómia megtámadásának egyik kiemelkedő eseménye volt, amikor az izraelita hallgatóknak a földszinti ablakon keresztül kellett menekülniük, a női hallgatókat pedig a tanársegéd vette védelmébe és kísért ki az épületből, miután az orvos kari dékán a jogász és bölcsész bajtársakat felszólította a távozásra, de azok annak ellenére behatoltak az épületbe.¹⁰³⁸

¹⁰³⁵ BAUER 2016. 150. p.

¹⁰³⁶ *Bécsi Magyar Újság*, 1922. november 28., IV. évf., 271. sz., 3. p.; *Prágai Magyar Hírlap*, 1922. november 29., I. évf., 128. sz., 5. p.

¹⁰³⁷ KURT 2016. 151–160. p.

¹⁰³⁸ *DM.*, 1928. október 24., IV. évf., 241. sz., 4. p.

Romániában a kolozsvári egyetemen már nagyon korán, 1919 őszén felmerült a *numerus clausus* bevezetésének a kérdése. *Iuliu Moldovan* professzor arra hivatkozva javasolta a zsidó diákok számának a csökkentését, hogy túlságosan magas volt Erdélyben a zsidó orvosok aránya. Egy évvel később az egyetemi szenátusban ismét napirendre került az ügy, ekkor viszont már a magyarországi zsidó diákok kolozsvári egyetemre történő felvételizését akarták megakadályozni. Habár a két világháború között egyik romániai egyetemen sem került sor a *numerus clausus* bevezetésére, mindenhol napirenden volt a zsidó diákok fizikai bántalmazása és a tantermekbe történő bejutásuknak a megakadályozása. Mindezekre leggyakrabban a jogi és az orvosi fakultásokon került sor. A legkegyetlenebb eset 1927-ben történt, amikor is az 5–6 ezer román diák részvételével megtartott nagyváradai diákkongresszus magyar- és zsidóellenes vérengzésbe torkollott. A kongresszusról hazatérő diáksereg végigfosztogatta Nagyvárad és Kolozsvár központi izraelita vezetésű boltjait, zsinagógáit, a zsidó férfiak szakállát szárazon leborotvták. A halottak (5 fő) és sebesültek (40 fő) száma fokozatosan emelkedett. Egy kisgyermeket a diákok a szó legszorosabb értelmében felkoncoltak, amikor az a román diákság román kérdésére nem tudott románul válaszolni. *Sonnenfeld* hírlapíró pedig az újságíró egyesület klubhelyiségében ölték meg. Az egyik áldozat *Madas László* tizenhét éves nagyváradai magyar diák volt, akinek a halála okán a magyar Turul Szövetség nemzetközi elégtételt követelt.¹⁰³⁹

Az egyetemi antiszemitizmusnak két szintje bontakozott ki minden egyetem esetében. Az első szintet a diákok képviselték, akik az erőszak alkalmazásán túl a diákmozgalmi életben és a sajtóban is napirenden tartották az antiszemitizmust. Ez minden esetben összekapcsolódott a szélsőjobboldali szervezetek támogatásával. Az egyetemi antiszemitizmus második szintjét maguk a felsőoktatási intézmények és azok vezetői, tanárai képezték, hol a rend fenntartójának szerepét vállalva, hol pedig a *numerus clausus* követeléseket támogatva, mindez hazánkban nem olyan dominánsan jelent meg, mint Ausztriában.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁹ GIDÓ 2012. 230–233. p.; *Prágai Magyar Hírlap*, 1927. december 10., VI. évf., 281. (1615.) sz., 1. p.; Uo. 1927. december 16., VI. évf., 286. (1620.) sz., 1p.; Uo. 1927. december 8. VI. évf., 280. (1614.) sz., 5. p.

¹⁰⁴⁰ GIDÓ 2012. 233. p.; CÂRSTOCEA 2016. 62. p.; *Arbeiter Zeitung*, 1927. május 31., XL. évf., 149. sz., 3.p.

V. 3. 4. 2. A szegedi joghallgatók által elkövetett sérelmek

A tudományegyetemek berkeiben zajlott hallgatói „láadások” az 1927/1928. tanévre érték el a csúcspontjukat, de az ezt megelőző és követő években is rendszeresen voltak zavargások és zsidóverések. A nagyobb egyetemi városokban, mint például Budapesten, Debrecenben, Szegeden, Pécsen nagyon gyakran ugyanazon forgatókönyv alapján történtek a zavargások. A „bajtársak” beálltak az egyetemi/kari épületek bejáratához és elállták a főbejáratot vagy egy-egy előadó terem bejáratát, majd kvázi „igazoltatták” a hallgatókat, aminek az lett a következménye, hogy a zsidó származású hallgatókat nem engedték be az épületekbe. Néha összeverték és kidobták őket az épületekből.

1927. október 25-én fővárosi mintára az elsőéves joghallgatók szervezték meg, – a bajtárs egyesületek vezetőinek tudta nélkül – azonban másnap már maguk a fővezérek irányításával történtek meg az igazoltatások¹⁰⁴¹ az egyetemi épületek főbejáratiban azért, hogy a zsidó származású hallgatók ne mehessenek be. A legkirívóbb a rektori épület előtti igazoltatás volt, amely következtében egy jogász végzettségű, de hírlapíró tevékenységet betöltő férfi nem léphetett be az épületbe, ennek oka, hogy az izraelitákon kívül őket is kitiltották. Este a hallgatóság a *Délmagyarország* szerkesztősége előtt tartotta meg a bajtársi gyűlését, amelyen *Kolosváry Bálint* és *Kiss Árpád* egyetemi tanárok is megjelentek a *dominusi* kitűzőikkel és rendre intették az ifjúságot.¹⁰⁴²

Gyakran előfordult, hogy magában az előadó termekben rontottak a számukra nem megfelelő származású hallgatókra, és ezek után a leütött diákokat egészen az ajtóig vagy főbejáratig rugdosták. Kirívó eset, hogy 1932 novemberében Debrecenben még a zsidó származású női hallgatókat is inzultálták.¹⁰⁴³ A zavargások megfékezésére a leggyakoribb eszköz az egyetemi épületek bezárása volt, amire a szegedi viszonyok között is találunk precedenst. Sok esetben azonban a hallgatóság az egyetemi atrocitásokon túl még radikálisabb eszközökhöz folyamodott, például Debrecenben és Budapesten több esetben a zsidónegyedekbe vonultak „randalírozni”. A rendvédelmi szervek igyekeztek megfékezni a zavargásokat, azonban az egyetemi autonómia miatt ez gyakran megvalósíthatatlanná

¹⁰⁴¹ „–Az előadásról kifelé törekvő hallgatóknak a kapunál néhány fiatalember útját állotta. Némelyik bajtársi szövetségi jelvényt viselt és a legtöbbnél bot volt. –Igazold magad! – mondták az előadásból kijövő hallgatóknak. Ezek látván a túlerőt, elővették az indexüket, mire az igazoltatók így szóltak: – Index nem számít, csak bajtársi igazolványt fogadhatunk el. Erre van utasításunk. –Ezen az alapon aztán a zsidó vallású egyetemi hallgatókat ütlegetni kezdték.” *Az Est*, 1924. október 3., XV. évf., 207. sz., 3. p.

¹⁰⁴² *DM.*, 1927. október 28. 1. p.; *Arbeiter Zeitung*, 1927. október 27., XL. évf., 294. sz., 3. p.

¹⁰⁴³ KÁDÁR – VÁGI.

vált.¹⁰⁴⁴ Az ilyen incidensekre példákat a szegedi napilapokban is találunk. A *Délmagyarország* és a *Szegedi Napló* kiemelten foglalkozott e kérdéskörrel.

1930 őszén, amikor *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter éppen Szegeden tartózkodott, november 10-én a jogi kar épületében zavargás tört ki *Iványi Béla* egyetemi tanár órája után, ekkor a húsz „nem-tányérsapkás”¹⁰⁴⁵ bajtárs három zsidó származású hallgatót „ütlegetni” kezdett. Már az óra előtt tüntettek a három hallgató ellen, de az oktató távozása után tettelegességgig fajult az esemény. A csoport vezetője *Gabriel Tibor* első éves joghallgató volt. Az agresszióval szemben a katona és piarista hallgatók védtek meg az izraelita egyetemistákat és kísérték őket haza. Az áldozatok *Kováts Ferenc*¹⁰⁴⁶ rektornál próbáltak védelmet keresni, sikertelenül, mert a rektor nem tartózkodott a hivatalában. A jogi karon kezdődött atrocitások a bölcsészettudományi karon folytatódtak, amelynek pikantériája abból ered, hogy a kar pont abban az időpontban fogadta a kultuszminisztert. A Werbőczy BE tagjai is részt vettek ezen akcióban, majd az Anatómia előtt jelentek meg a fentebb megnevezett célból, azonban az ottani tanár, *Kiss Ferenc*¹⁰⁴⁷ bezáratta az ajtókat és nem engedte be őket. *Kováts Ferenc* rektor a hírek hallatára intézkedésbe kezdett és a legszigorúbb eljárás lefolytatását ígérte meg: „*Nem fogja tűrni, hogy éretlen gyerekséggel megbontsák a tanítás rendjét és nyugodt menetét.*”¹⁰⁴⁸

A sértett hallgatók *Somogyi Szilvesztert*, Szeged város polgármesterét keresték fel, hogy eszközöljön ki számukra audienciát a kultuszminiszternél, azonban a hivatalban *Pálffy József* polgármester-helyettest találták. Rendőrségi bejelentés is történt az ügygel kapcsolatban, de az egyetemi autonómiára tekintettel a rendvédelmi szervek nem intézkedhettek az egyetemi épületeken belül. A Magyar Izraelita Egyetemisták és Főiskolások Országos Egyesülete határozatot hozott, hogy kizárólag akkor engedik a hallgatóikat az egyetemi előadásokra járni, ha teljes körű garanciát kapnak arra

¹⁰⁴⁴ KÁDÁR – VÁGLI.

¹⁰⁴⁵ Azon hallgatók, akik valamilyen bajtársi egyesületnek voltak a tagjai, jellegzetes, német mintájú tányérsapkát viseltek, amelynek a mellőzése azt jelenthette, hogy még nem voltak teljes jogú tagok vagy esetleg ezzel akarták leplezni a „származásukat”.

¹⁰⁴⁶ 1926–1929 között a Statisztikai Tanszék vezetőjeként tevékenykedett, az 1929/1930. tanévben az Állam- és Jogtudományi Kar dékáni tisztségét töltötte be, majd 1930/1931. tanévben az egyetem rektoraként működött. *Almanach*, 1971. 32. p.

¹⁰⁴⁷ Pályáját a Kolozsvári Tudományegyetem Leíró- és Tájékoztató Intézetében kezdte, 1909–1917 között itt dolgozott, majd 1917-ben a budapesti egyetem Anatómiai Intézetében folytatta munkásságát 1929-ig. Végül Szegedre nősült, így az itteni egyetem Leíró- és Tájékoztató, valamint a Szövet- és Fejlődéstani Intézetének lett a vezetője. *Almanach*, 1971. 334. p.

¹⁰⁴⁸ SZN., 1930. november 11. 3. p.; KISS – VAJDA 2012. 43. p.; *Tagblatt*, 1930. november 12., 15.(34.) évf., 262. sz., 2. p.

vonatkozóan, hogy az izraelita vallású hallgatóknak bántódása nem esik.¹⁰⁴⁹ Továbbá felvetették, hogy a verekedéseket talán tervszerűen hajtották végre, illetve, hogy senki sem a saját karán verekedett, hanem az orvos hallgatók a jogi és bölcsész fakultásokon, míg a Werbőczy BE tagjai az orvosi és a bölcsészettudományi karokon.¹⁰⁵⁰ Mindezek indoka abban keresendő, hogy senkit se tudjanak azonosítani, hiszen az adott kar oktatója a saját diákját jó eséllyel felismerhette. Ezek után a rektor is beszédet intézett a hallgatósághoz, amelyben kifejtette, hogy ha folytatódnak a hasonló esetek, akkor a legszigorúbb eszközökhöz fog folyamodni.¹⁰⁵¹ Az egyetemi tanács előtt is napirendre került az ügy, ahol a jogi kari dékánt felkérték, hogy a november 10-i és 11-i tüntetésekkel kapcsolatban¹⁰⁵² az érintett személyekkel szemben indítson vizsgálatot, amelyről majd értesítse a Szenátust. A *Szegedi Napló* a másnapi számában lehozta azon nyilatkozatot, amelyet a bajtársi egyesületek vezetői írtak alá a rektor megerősítésével. Eszerint az egyetemen történt zavargásokat nem a bajtársi egyesületek szervezték, hanem tőlük távol álló személyek tevékenységei voltak, de valójában számukra nem azok szervezett vagy nem szervezett mivolta volt a sérelmes, hanem a megtörténtük.¹⁰⁵³

Egy évre rá ismét intézkedni kellett a rendzavarások tárgyában, amikor is *Erekly István* jogi kari dékánt a Bölcsészettudományi Kar vezetője tájékoztatta, hogy ha nem állnak el a hallgatói a tanórák zavarásától, akkor megkezdődnek az igazoltatások a Bölcsészettudományi Karon. Mindennek az lett volna az eredménye, hogy a jogászok számára kötelező filozófiai és történelmi kurzusok látogatásától kizárhatták volna az érintetteket, ezzel együtt a leckeönyveik aláírását is veszélyeztették volna. Akik kizárólag ezen kurzusokat vették fel, akár félévisméltásra is bukhattak volna, akik más kurzusokat is felvettek, a tandíjmentességüket kockáztatták volna. A dékán rámutatott arra, hogy ezáltal nem a ténylegesen érintett 10–20 hallgató lett volna hátrányos helyzetben, hanem közel

¹⁰⁴⁹ 1933 decemberében az izraelita hallgatók levélben kérték az egyetemi tanácsot, hogy biztosítsák számukra a tanulás szabadságát, a tüntetések megszüntetését és a fegyelmi eljárás lefolytatását a rendbontókkal szemben. A tanács nyilatkozatában garantálta a zavaratlan tanulás menetét és ígéretet tettek arra, hogyha van vád, akkor intézkednek a zavargókkal szemben. Ugyanerre szólította fel a VKM. is az egyetemet: „minden nemű rendzavarás hazafiatlanságnak minősül és minden nemű rendzavarás a legsúlyosabb megtorlást vonja maga után.” In: CSML FJTR 2. doboz, 1933. december 1., V. rendkívüli ülés, 382/1933–34.; Uo. 2. doboz, 1932. október 12., II. rendes ülés, 161/1932–33.; Uo. 3. doboz, 1932. október, 353/1932–33.

¹⁰⁵⁰ *Radnóti Miklós* is kénytelen volt megtapasztalni a hallgatói antiszemitizmust. Álláspontja szerint a bajtársi szövetségekben tevékenykedő jogáshallgatók mentek át a bölcsészkarra tüntetni. FERENCZ 2005. 201. p.

¹⁰⁵¹ *DM.*, 1930. november 11. 3–4. p.; KISS – VAJDA 2012. 265. szám (A kötetben hibás az októberi dátum, ugyanis novemberben történt a zavargás).

¹⁰⁵² *Radnóti Miklós* minderről az 1930. november 14-én kelt, *Gyarmati Fanninak* írt levelében számolt be, ugyanis a zsidóellenes megmozdulások miatt egész héten nem tudta az óráit látogatni. FERENCZ 2005. 200. p.

¹⁰⁵³ CSML FJTJK 14. doboz, dátum nélkül, 1143/1930–31.

160 fő. Így kérte a jogi kar vezetője, hogy a tényleges rendbontókat nevezze meg, amely meg is történt: *Fehér Kálmán, Bíró Zoltán, Kucka János, Trieber Károly, Ötvös László, Papp Mátyás* és még hét bölcsészhallgató személyében.¹⁰⁵⁴ Az egész eseménysorozat feljutott a kultusztárcához is, ami leiratban utasította az egyetemet, hogy a rendet az intézményekben tartsák fenn, a rendbontások megengedhetetlenek. Ha megismétlődne a fenti esemény, akkor azonnal értesíteni kellett a VKM-t, illetve írásban is tegyenek jelentést.¹⁰⁵⁵

1933 végén Kiss Albert professzor nyilatkozata elferdítve került be az újságokba, amely az egyetemi tanárt kellemetlen helyzetbe hozta, hiszen oktatói pályáján kívül a Werbőczy BE-nek a magisztere is volt. A félreértett mondat¹⁰⁵⁶ a Bajtárs Egyesület hivatalos helyiségében hangzott el. Mindezekben látszik, hogy a nagy tudományos presztízzsel rendelkező oktatóknak is figyelemmel kellett lenniük minden nyilatkozatukra. Kiss professzor ezzel kapcsolatosan nyilatkozott és helyreigazítással látta el korábbi közleményét: *„Sajnos, a közlés nem volt pontos, így nyilatkozatom szövege elferdítve került a nyilvánosság elé. A nyilatkozat megjelent szövegéből ugyanis könnyen azt lehetne következtetni, mintha én, illetve a professzorok nemcsak, hogy helyeseljük a tüntetéseket, hanem még biztatnánk is az ifjúságot azokra.”* Az ominózus nyilatkozatában kiemelte, hogy a négy tudományegyetem közül egyedül Szegeden volt teljes nyugalom, és az oktatások zavartalanul folytak, tehát az izraelitákat nem érték ekkor már atrocitások, amely a három évvel azelőtti zavargásokat figyelembe véve meglepő. Tehát vagy teljes nyugalom volt ekkor az egyetemi hallgatók között, vagy maga a korábbi rektor nem adott hiteles képet a tényleges eseményekről.¹⁰⁵⁷

V. 3. 5. Összegezve

A kutatott korszak elemzése és árnyalása nagy jelentőséggel bír, hiszen a radikális politikai és nemzeti eszmékkel teli országban a fiatal, frontot megjárt hallgatók változást követeltek, és azok elérését a saját módszerükkel szándékozták megvalósítani. Az egyetemi polgárság radikális és néhol erőszakos magatartása nem új keletű dolog, hiszen a történelmet ez a kezdetektől végigkíséri, mindig is ők voltak fogékonyak a reformokra.

¹⁰⁵⁴ CSML FJTJK 16. doboz, 1931. november 13., 296/1931–32.

¹⁰⁵⁵ CSML FJTJK 18. doboz, 1932. november 21., 353/1932–33.

¹⁰⁵⁶ *„Az egyetemi autonómiáját nem sértették meg, mert a rektornak joga, hogy ha az egyetemen a rendet fenntartani nem tudja, igénybe vegye a karhatalmat. Persze ezzel csínján kell bánni.”* SZN., 1933. december 2. 3. p

¹⁰⁵⁷ KISS – VAJDA 2012. 316. szám.

Azonban az irredenta és antiszemita elvek radikális és erőszakos megvalósítása egy olyan kérdéskör, amellyel szembe kell nézni és kutatás tárgyává kell tenni. E fejezet mindehhez egy kisebb adalékot nyújt a szegedi Turul Szövetség és az annak társszerveként működő, a jogászok által irányított Werbőczy Bajtársi Egyesület történetén keresztül.¹⁰⁵⁸

Az antiszemita megmozdulások idején az egyetemi tanács ülésén kritikaként fogalmazódott meg, hogy alig volt olyan egyetemi ifjúsági szervezet, amelynek kizárólag a hallgatók volnának a tagjai, vagy legalább a vezetőségük körében nem érvényesülnének olyan befolyások, amelyeknek az egyetemhez semmi köze. További problémaként jelent meg, hogy egy személy több csoportosulásnak is a tagja lehetett. A legfőbb gond, hogy az egyesületnek tagjai lehettek nem egyetemi hallgatói is, mégpedig szigorlók, gyakorlótanárok, sőt, olyan személyek is, akik már kikerültek az egyetemi körökből.¹⁰⁵⁹

A fenti idézetekből és példákból is látszik, hogy a szegedi egyetem hallgatóinak körében – főleg a jobboldali bajtársi szövetségekben tömörült fiatalok között – jelen volt a zsidóellenesség. A szegedi egyetemen azonban az antiszemita megmozdulások az 1930-as évek első felében, bár látványosak voltak és nagy sajtónyilvánosságot kaptak, soha nem élveztek „hivatalos” támogatást. Mind az egyetem elöljárói, mind Szeged város vezető politikusai elhatárolódtak ezektől a jelenségektől, s igyekeztek biztosítani a különböző vallású, világnézetű és politikai állású egyetemi hallgatók közötti békés – az oktatásra, kutatásra lehetőséget adó – alkotó légkört.

¹⁰⁵⁸ *WBE Alapszabályai* 1§.

¹⁰⁵⁹ CSML FJTR 2. doboz, 1933. január 11. V. rendes ülés, 514/1932–33.

VI. A szegedi Ferenc József Tudományegyetem eltávozása és a régi-új egyetem megnyitása Kolozsvárott

VI. 1. A második bécsi döntés

A második bécsi döntés Magyarország számára különösen jelentős volt, amelyet 1940. augusztus 30-án hoztak meg a Harmadik Birodalom és Olaszország diplomatai a magyar–román területi vita ügyében. A döntést megelőzően kiéleződött a politikai helyzet a két ország között és a teljes magyar hadsereg is mozgósításra került. A tárgyalások 1940. augusztus 29-én kezdődtek meg *Joachim von Ribbentrop* német és *Galeazzo Ciano* olasz külügyminiszterek döntőbíráskodásával Bécsben a Belvedere-palotában és másnapra mindkét (román és magyar) kormány is elfogadta a döntést. A német–olasz bizottság határozata értelmében Magyarország – Keleten a Kárpátok hegyláncáig, Délen a Nagyvárad-Kolozsvár-Marosvásárhely-Sepsiszentgyörgy vonalig – Erdély területéből mintegy 43 000 négyzetkilométert kapott vissza, melynek 2,5 milliós lakosságából – az 1941-es népszámlálás szerint – 54%, azaz 1,3 millió fő vallotta magát magyarnak. A döntőbírói határozat kihirdetésére 1940. augusztus 30-án, délután három órakor került sor.¹⁰⁶⁰

A tárgyalások kezdetekor a felek nem együttesen, hanem külön–külön fogadták a román és a magyar küldöttséget. Magyarország Székelyföld visszaadásáért szállt síkra, a románok a lakosságcserét tekintették elfogadhatónak, miközben az utóbbi államiságának a létét fenyegették a döntés elutasításának esetére.¹⁰⁶¹

A kihirdetésekor *Ribbentrop*on, *Cianón* és két tolmácson kívül *Teleki Pál*, *Csáky István*, *Mihail Manoilescu*, valamint *Valeriu Pop* volt jelen, miközben a magyar és a román küldöttség többi tagja kint várakozott. Az ülést *Ribbentrop* nyitotta meg, majd németül és olaszul is felolvasták a döntőbírói határozat szövegét. A dokumentum leszögezte, hogy a csatolt térképen szereplő új határ „*Románia és Magyarország között [...] végleges határként állapíttatik meg*”, amelynek pontosabb kijelölése egy magyar–román bizottság feladata lett. Az átadandó területet 14 nap alatt kellett kiüríteniük a román hatóságoknak „*teljes nyugalomban és rendben.*”¹⁰⁶² Ezek után sor került az okmányok aláírására, majd *Ribbentrop* bekérte a sajtó képviselőit és rövid időn belül bezárták az ülést. A döntőbírói

¹⁰⁶⁰ *Szegedi Friss Újság*, 1940. augusztus 30., XLI. évf., 205. sz., 1–2. p., Uo. 1940. augusztus 31., 206. szám, 1–2. p.; lásd: TARJÁN; ROMSICS 2001. 248. p.

¹⁰⁶¹ L. BALOGH 2001a. 289–298. p.

¹⁰⁶² L. BALOGH 2001a. 387–390. p.; SZÚN., 1940. szeptember 31. XXII. évf., 197. sz., 1–2. p.

határozattal együtt *Manoilescu* és *Csáky* a román, illetve a magyar kormánynak Berlinnel kötött kisebbségi egyezményét is aláírta.¹⁰⁶³

A magyar csapatok a döntés értelmében szeptember 5-én lépték át a trianoni határokat, és kezdték meg a kijelölt határvonalig a területek birtokba vételét. A magyar–román vegyesbíróság Nagyváradon döntött a területátadás kérdésében. A bevonulás szeptember 13-án ért véget. Szeptember 9-én volt a legkomolyabb fegyveres összecsapás a magyar csapatok és a román civilek között, a bevonulás során több atrocitás is történt, miközben a felek békés rendezésre tettek ígéretet. A szatmárnémeti, nagyváradai és kolozsvári bevonulásokon a kormányzó személyesen is részt vett.¹⁰⁶⁴

VI. 2. Törvényjavaslat a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról

A törvényjavaslat a preambulumban elsőként kifejezte annak örömét, hogy Kolozsvár visszakerült az anyaországhoz, és Szeged áldozatos munkájáról is megemlékeztek.

Az 1. §-ban rendelkeztek arról, hogy a Kolozsvári Tudományegyetem ismét az alapításának a helyén kezdje meg a működését az 1940/1941. tanévben, amely a korábbi négy karhoz képest plusz eggyel, a közgazdaságtudományi karral kibővíve működik tovább. Ezzel párhuzamosan Szegeden *Horthy Miklósnak*, Magyarország kormányzójának nevét viselő tudományegyetemet állítottak fel. Az utóbbi négy karral működött tovább: 1. jog- és államtudományi, 2. orvostudományi, 3. bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, 4. matematikai és természettudományi karral. Ezzel együtt rendelkeztek arról, hogy Szegeden gondoskodni kell a középiskolai tanárképzés és a gyógyszerészképzés megszervezéséről is.¹⁰⁶⁵

Az állam gazdasági helyzetére való tekintettel az országban három kar működésének szüneteltetését rendelte el a kultuszminiszter, amely később meg is valósult.

¹⁰⁶³ L. BALOGH 2001b. 61–79. p.; L. BALOGH 2001a. 298–302. p.; *SZÚN.*, 1940. augusztus 31., XXII. évf., 197. szám, 1–2. p.

¹⁰⁶⁴ *DM.*, 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 1. p.; Uo. 1940. szeptember 6., XVI. évf., 202. sz., 1. p.; Uo. 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 1. p.; Uo. 1940. szeptember 10., XVI. évf., 205. sz., 1. p.; Uo. 1940. szeptember 11., XVI. évf., 206. sz., 1. p.; Uo., 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 1. p.; Uo. 1940. szeptember 14., XVI. évf., 209. sz., 1. p.; VARGA 2016. 15. p.; *SZN.*, 1940. szeptember 3., XIV. évf., 197. sz., 1–2. p.

¹⁰⁶⁵ 1940. október 12-én a képviselőház az általános vitáján elfogadta a javaslatot. DEVICH 1990. 108–109. p.

A Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karán a természettudományi és matematikai tanszékek működését, továbbá a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának, valamint a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának tevékenységét az 1940/1941. tanévtől kezdve további intézkedésig szüneteltették.¹⁰⁶⁶

A tudományegyetemeken túl a jogakadémiákról is rendelkeztek, amelyek az 1941/1942. tanévtől kezdve csupán két évfolyam működhetek. A jogakadémiák tanterve az egyetemi jog- és államtudományi karok első és második évfolyamának tanulmányi rendjével kellett, hogy megegyezzen. Továbbá ennek megfelelően a jogakadémiákon csupán az első és második alapvizsgát lehetett teljesíteni. A jogakadémiai hallgató a tanulmányait a második alapvizsga sikeres kiállása után valamelyik tudományegyetem jog- és államtudományi karán folytathatta.

A rendkívüli helyzetre és a zavartalan átmenetre való tekintettel a törvényben megállapított szervezési munkálatok irányítására és vezetésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter miniszteri biztost nevezett ki, aki a Ferenc József Tudományegyetem, a Tisza István Tudományegyetem, az Erzsébet Tudományegyetem és a Horthy Miklós Tudományegyetem önkormányzati testületeinek szervezési kérdéseit tárgyaló üléseit vezette és azok tárgyalási rendjét is megállapította.¹⁰⁶⁷

Indoklásában *Hóman Bálint* kultuszminiszter részletesen kitért a jogszabály megalkotásának az okaira és körülményeire. Már az elején kifejtette, hogy a trianoni békeszerződés két tudományegyetemet tett hontalanná: a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet és a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet. Mivel mindvégig úgy tekintettek a döntésre, mint ideiglenes állapotra, ezért a székhelyüktől megfosztott tudományegyetemeket a megszüntetésük vagy más egyetemekbe való beolvasztásuk helyett igyekeztek az eredeti szervezetükben fenntartani. Végül a Kolozsvárott működött Ferenc József Tudományegyetemet Szeged szabad törvényhatóságú városban helyezték el, így az ideiglenesnek tekintett befogadó várost a megváltozott politikai és földrajzi helyzetre való tekintettel az egyetem elhagyta és visszaköltözött az anyavárosába. Indoklásában *Hóman* Szeged érdemeit is méltatta, az első világháború utáni helyzetben és

¹⁰⁶⁶ *Felsőházi Irományok* IV. 1941. 35–41. p.

¹⁰⁶⁷ Hóman Bálint betérjesztése kelt 1940. október 2-án. 351. számú okirat, a képviselőház 132. ülésén. In: *Képviselőházi Napló* VII. 1941. 8. p.; *DM.*, 1940. október. 3., XVI. évf., 223. sz., 3. p.; *Képviselőházi Irományok* V. 1939. 34–36. p.; *Keleti Újság*, 1940. október 3., XXIII. évf., 227. sz., 3. p.

az azt követő években kifejtett kulturális fejlődését is elismerte.¹⁰⁶⁸

Az új politikai helyzetre való tekintettel a szakminiszter számba vette az utóbbi évek tapasztalatait és arról győződött meg, hogy az ország magasabb szakképzettség tekintetében fennálló igényeit az eddigi egyetemek teljesen kielégíteni nem tudták, viszont más irányban a képzések terén túltermelés volt tapasztalható, ezért javasolta bizonyos karok szüneteltetését. A közgazdaságtudományi kar felállítása a magyar ifjúságnak a felsőfokú közgazdasági ismeretek megszerzésére a visszatért országrészben új alkalmat nyújtott, ugyanis addig a képzést a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem szervezetében egyesített közgazdaságtudományi kar biztosította.¹⁰⁶⁹

Ezekben az időkben a magyar ifjúság minél nagyobb mennyiségben keresett munkahelyet a gyakorlati pályákon – különösen a kereskedelem, a forgalom és a hitelélet terén. Ezen rendelkezés folytán a Horthy Miklós Tudományegyetem lett a hazai tudományegyetemek közül az egyetlen, amelyben a jog- és államtudományi kar nem működött, minek oka az államháztartási indokokon kívül az volt, hogy a másik négy jog- és államtudományi karokon felül még három jogakadémián folyt főiskolai jogi oktatás.¹⁰⁷⁰

Ezzel kapcsolatban ki kellett térni arra a nézetre is, hogy az egyetemet jog- és államtudományi kar nélkül nem lehetett teljesnek tekinteni. Ezt a nézetet tévesnek tartotta a miniszter. Állaspontja szerint az egyetemi jelleget és az egyetem működésének sikerét nem a karok száma határozta meg, ugyanis Olaszországban, Franciaországban, Portugáliában, Svédországban és más külföldi államokban nem egy olyan egyetem állt fenn, amelyben valamelyik kar nem működött. Végül a jogakadémiákra vonatkozó rendelkezését vázolta fel, ez szervesen összefüggött a felsőoktatás terén megmutatkozott időszerű általános kérdésekkel és reformtörekvésekkel. A jogakadémiák kérdésének rendezése az országgyűlés képviselőházának közoktatásügyi bizottsága által az 1883. évben összehívott szaktanácskozás óta megoldásra várt. A jogakadémiák már az akkori szervezetükben sem tudtak teljesen megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a fejlődő élet a jogi oktatással szemben támasztott. A szakkörök jelentős részében az a felfogás alakult ki, hogy az eredményes és kellő színvonalú jogi oktatás csak egyetemen lehetséges, tehát a jogi oktatást az egyetemekre kellett volna korlátozni. Ezt a felfogást

¹⁰⁶⁸ *Képviselőházi Irományok* V. 1939. 351. sz., 38. p.

¹⁰⁶⁹ *Képviselőházi Irományok* V. 1939. 39. p.

¹⁰⁷⁰ *Képviselőházi Irományok* V. 1939. 37–41. p.

nem tette magáévá *Hóman*, úgy vélte, hogy a kérdés megoldásánál a jogakadémiák múltját és az azokat fenntartó egyházak érdemeit nem lehetett figyelmen kívül hagyni.¹⁰⁷¹

VI. 2. 1. A törvényjavaslat vitája és elfogadása

1940. október 10-én kezdték meg a törvényjavaslat tárgyalását az Országházban. A javaslatot *Szabó Gusztáv* egyetemi tanár ismertette a Ház előtt,¹⁰⁷² majd *Hóman Bálint* kultuszminiszter szólalt fel, akinek a gondolatait *Szinyei Merse Jenő*,¹⁰⁷³ a képviselőház első alelnöke fejezte be, ugyanis a miniszternek el kellett távoznia. Felszólalásában megemlékezett az állam és a városok erőfeszítéséről, az újra felállított egyetem feladatairól. A miniszter kitért arra, hogy innentől kezdve a magyar tudomány végvára a kolozsvári tudományegyetem lett. Rámutatott arra, hogy az értelmiségi túltermelés méretei meglehetősen csökkentek. Szólt arról, hogy egyes szakmákban, például az orvosi és a mérnöki karon kevesen voltak, ezért a pályaválasztásnál sarkalta arra a fiatalságot, hogy ne a pillanatnyi konjunktúrához igazodjék. A fentieket azzal indokolta, hogy az orvosok nem részesültek annyi javadalmazásban, mint a vegyészmérnökök, de ne gondolják, hogy ez így lesz akkor is, amikor elvégzik az egyetemet. Felhívta a figyelmet arra, hogy a javaslatot sürgősen le kell tárgyalni, „mert az újjászervezés nehéz feladat elé állítja az illetékeseket.” Végül kijelentette, hogy a kolozsvári egyetem az erdélyi szellem szolgálatában állt és a javaslat elfogadását kérte.¹⁰⁷⁴

Elsőnek *Balogh Artúr* erdélyi képviselő, a kolozsvári tudományegyetem volt tanára szólalt fel,¹⁰⁷⁵ majd *Matolcsy Tamás*,¹⁰⁷⁶ aki az egyetemi orvoscépzés rendszerének hibáiról beszélt és az egyetem csorbíthatatlansága mellett tette le a voksát.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷¹ *Képviselőházi Irományok V.* 1939. 41–43. p.

¹⁰⁷² Felszólalásában a pozsonyi és a kolozsvári tudományegyetemek viszontagságos múltját vázolta fel. Szakaszról szakaszra haladt végig a tervezeten és mindegyiket egyenként indokolta. *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 69–72. p.

¹⁰⁷³ *Szinyei Merse Jenő* – Magyar Élet Pártja, Hatvan: jogász, császári és királyi kamarás, a szuverén Máltai Lovagrend tiszteletbeli lovagja, nyugalmazott miniszteri osztálytanácsos volt. 1939-ben újonnan alakult országgyűlésen a képviselőház egyik alelnökének választották meg. HAEFFLER 1940. 321–322. p.

¹⁰⁷⁴ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 72–77. p.; PH., 1940. október 11., LXII. évf., 232. sz., 3–4. p.

¹⁰⁷⁵ „A kolozsvári egyetem visszatérése jelenti elsősorban azt, hogy ismét magyar kezekbe került a felsőoktatás, jelenti azt, hogy felszabadul ott a tudományos munkásság és ezen a téren is gyökeresen meg fognak változni az állapotok.” In: *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 79. p.

¹⁰⁷⁶ *Matolcsy Tamás* – Nyilaskeresztes Front, Monor: doktorrá avatása után állami ösztöndíjjal külföldre ment, hazatérte után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem I. számú sebészeti klinikáján dolgozott. Politikával csak testvére, *Matolcsy Mátyás* országgyűlési képviselővé történt választása után kezdett foglalkozni, és vele együtt vett részt a Nyilaskeresztes Front megalakításában. HAEFFLER 1940. 250. p.

¹⁰⁷⁷ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o. ü., 79–82. p.

Ugyanekkor *Somogyi Ferenc*¹⁰⁷⁸ a pécsi egyetem sértetlensége mellett szállt síkra,¹⁰⁷⁹ *Vásáry István*¹⁰⁸⁰ pedig a debreceni egyetem teljességében való fenntartásának szükségességét hangoztatta, s a döntésben a „*Hajdúföld*” érdekeit látta veszélyeztetve. Álláspontja szerint az egyetemi törvényjavaslat megbénítaná a református tanárképzést, amelynek évtizedek óta Debrecen volt a központja.¹⁰⁸¹

Az egyetemi javaslat tényleges vitája másnap azzal folytatódott, hogy Pécs törvényhatóságának a felirati kérelmét ismertették, amelyben az ősi egyetemi város az egyetemének megcsonkítása ellen tiltakozott és a törvényhozástól kérte annak védelmét.¹⁰⁸² A javaslatához elsőnek *Stitz János*¹⁰⁸³ kormánypárti képviselő szólt hozzá, aki örömmel üdvözölte az indítványt és hangoztatta, hogy az erdélyi részek hazatérése friss levegőt, új szellemiséget hoz magával. Ez az új szellemiség a szabadságnak mindenekfelett való szeretetében nyilvánult meg. Meglepődve tapasztalta, hogy a javaslat a végváratat egymás után megcsonkítani kívánta. Beszélt kerületének, Pécsnek 600 éves egyeteméről és hosszasan fejtegette, hogy a pécsi egyetem megcsonkítása – a bölcsészettudományi kar szüneteltetése – milyen következményekkel járna a magyar tudomány számára.¹⁰⁸⁴ *Rapcsányi László*¹⁰⁸⁵ szélsőjobboldali képviselő a javaslatot nem fogadta el, illetve javasolta a zsidó egyetemi tanárok kizárását és az öreg tanárok nevelőmunkájának a korlátozását.¹⁰⁸⁶ A kormánypárti *Tömböly Dénes*¹⁰⁸⁷ az egyetemi segédtanárszemélyzet helyzetének javítását kérte, továbbá álláspontja szerint a műszaki feladatok növekedése és

¹⁰⁷⁸ *Somogyi Ferenc* – Magyar Élet Pártja, Pécs: jogászként végzett és rövid ideig a kar alkalmazásában volt. Szenátora volt a Turul Szövetségnek, elnöke a Pécsi Széchenyi Szövetségnek, főtikára a Pécsi és Pozsonyi Jogászok Szövetségének. HAEFFLER 1940. 305 p.

¹⁰⁷⁹ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 82–84. p.

¹⁰⁸⁰ *Vásáry István* – Független Kisgazda Párt, Debrecen: Kolozsvárott államtudományi doktorrá avatták, utána 1909-ben közigazgatási pályára lépett. 1928 decemberében Debrecen polgármesterének választották. A tiszántúli egyházkerület világi aljegyzője, majd főjegyzője és tanácsbírája, illetve hat éven keresztül debreceni református egyház főgondnoka volt. HAEFFLER 1940. 365–366. p.

¹⁰⁸¹ *DM.*, 1940. október 11., XVI. évf., 232. sz., 3. p.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 10., 138. o.ü., 84–86. p.; *Dunántúl*, 1940. október 11., XXX. évf., 232. sz., 1–2. p.; *DM.*, 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 3. p.; *Ellenzék*, 1940. október 11., LXI. évf., 234. sz., 2. p.

¹⁰⁸² A fentebb foglaltakra való utalást nem találtam a Képviselőházi Naplóban 1940. október 11-re datálva. *DM.*, 1940. október. 12., XVI. évf., 233. sz., 1. p.

¹⁰⁸³ *Stitz János* – Magyar Élet Pártja, Sásd: nyugalmazott királyi fővegyész. Középiskolái elvégzése után a József Műegyetemen szerzett vegyészmérnöki oklevelet. Több nyelven beszélt és a méhészetnek nemcsak belföldön, hanem külföldön is elismert szakértője volt. HAEFFLER 1940. 308. p.

¹⁰⁸⁴ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 89–91. p.

¹⁰⁸⁵ *Rapcsányi László* – Nyilaskeresztes Párt, Észak-Pest vármegye: a jászberényi főgimnáziumban tett érettségi vizsgája után három esztendőig a nagykáta állampénztárban teljesített szolgálatot, majd öt évig a 2. honvédegyalozredben szolgált. Közben megszerezte a magyar-történelemszakos polgári iskolai tanári oklevelet. A Nyilaskeresztes Pártnak megalakulása óta tagja volt. HAEFFLER 1940. 291. p.

¹⁰⁸⁶ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 91–94. p.

¹⁰⁸⁷ *Tömböly Dénes* – Magyar Élet Pártja, Győr: érettségi után bevonult a 83. közös gyalozredhez Bécsben. A leszerelése után a József Műegyetemen folytatta tanulmányait és építészmérnöki oklevelet szerzett. 1938. október 1-én műegyetemi adjunktus lett és képviselővé való megválasztásáig ebben a munkakörben dolgozott. HAEFFLER 1940. 347–348. p.

a nagy számú mérnökhíány új műegyetem felállítását tette volna szükségessé.¹⁰⁸⁸ *Palló Imre*¹⁰⁸⁹ nem fogadta el a javaslatot és állítása szerint a tudományos pályákon tervszerűen folyt az ifjúság visszaszorítása. A Klebelsberg-féle 1928. évi XIV. törvénycikk azonnali hatálytalanítását kérte, ugyanis szerinte a földműves gyerekek utolsó helyen álltak az egyetemi felvételeknél.¹⁰⁹⁰ Erre azonnal válaszolt a kultuszminiszter és megcáfolta *Palló* állítását.¹⁰⁹¹ Utána szólalt fel *Incze Antal*,¹⁰⁹² aki a Kolozsvári Tudományegyetem hallgatója volt, és követte az intézményt a „száműzetésébe”; *Meskó Zoltánnal*¹⁰⁹³ együtt azt kérte, hogy Mátyás királyról¹⁰⁹⁴ nevezzék el a kolozsvári tudományegyetemet. A kérvénye arra is kiterjedt, hogy elsősorban erdélyi tanárokat nevezzen ki a katedrákra.¹⁰⁹⁵ *Szögi Géza*,¹⁰⁹⁶ Szeged város képviselője határozati javaslatot terjesztett elő arról, hogy vegyék ki a javaslatból a szegedi jogi kar megszüntetéséről intézkedő szakaszt. *Szögi* szerint az egyetemek többféleképpen keletkezhetnek. Régebben bőkezű mecénás fejedelmek alapítottak egyetemeket, később ugyanez volt Amerikában, csak ezt a multimilliomosok tették. Voltak városok, amelyek ajándékba kaptak az államtól egyetemet, azonban Szeged nem tartozott egyetlen kategóriába sem, mert a szabad királyi város súlyos áldozatokkal szerzett egyetemet magának, amikor a száműzött kolozsvári egyetemet befogadta. Mindez olyan áldozatokat követelt meg, amelyek nem voltak

¹⁰⁸⁸ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 94–97. p.

¹⁰⁸⁹ *Palló Imre* – Nyilaskeresztes Front, Bács-Bodrog és Baja: Torontál vármegyei születésű, a román hatóságok 16 éves korában kiutasították. Az elemi iskolai tanítói oklevél megszerzését követően a polgári iskolai tanárképzőnek lett a hallgatója, ahol diplomát szerzett. 1936-ban a Nemzeti Fronthoz csatlakozott és annak a programjával lépett fel a Bácskában. HAEFFLER 1940. 275. p.

¹⁰⁹⁰ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 100–103. p.

¹⁰⁹¹ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 103–106. p.

¹⁰⁹² *Incze Antal* – Magyar Élet Pártja, Vác: a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen szerezte meg az orvosi diplomát, majd a szegedi egyetemi szemklinikán tanársegéd lett. 1929-ben kivándorolt Brazíliába és ott hét éven át folytatott magánorvosi gyakorlatot. 1936-ban jött haza és újból elfoglalta az OTI főorvosi állását. 1938-ban kapcsolódott be az országos politikába *Imrédy Béla* akkori miniszterelnök megbízásából, mint a Magyar Élet Mozgalom egyik vezetője. HAEFFLER 1940. 210. p.

¹⁰⁹³ *Meskó Zoltán* – Magyar Nemzeti Szocialista Földműves és Munkás Párt, Szolnok: Bécsben végezte a katonai akadémiát és 1904-ben hadnaggyá avatták. 1918-ban egy ideig szülővárosának, Bajának volt a főispánja, ezért a város törvényhatósági bizottságának örökös tagja lett. HAEFFLER 1940. 257–258. p.

¹⁰⁹⁴ „Igen érdekes terv merült fel a kolozsvári egyetem elnevezése tárgyában. Éspedig az, hogy annak neve áthelyezés után se legyen többé Ferenc József Tudományegyetem, hanem változtassák át a nevét „Mátyás király” Tudományegyetemmé. Viszont, a most Szegeden levő egyetem helyén létesülő új egyetem vegye fel, illetőleg tartsa meg az eddigi „Ferenc József” Tudományegyetem nevét.” In: *Gyógyszerészeti Hetilap*, 1940. szeptember 15., LXXIX. évf., 38. sz., 386. p.

¹⁰⁹⁵ A vita során külön kitértek a jogakadémiákra, ahol a legsarkosabb véleményt *Incze* fogalmazta meg: álláspontja szerint a főiskolai diplomát válogatás nélkül adták a fiatalok kezébe, és ezért ezen intézményeket vagy azonnal be kell zárni, vagy megreformálni. *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o. ü., 105. p.

¹⁰⁹⁶ *Szögi Géza* – Nyilaskeresztes Párt, Szeged: a szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogi karán szerezte meg a jogi doktorátust. A szegedi ügyvédi kamara tagja volt. 1934-ben választották meg a szegedi törvényhatósági bizottság tagjává. Kezdetben a Festetics-féle párt szervezője volt, majd később a Hungarista Mozgalomnak lett az egyik irányítója. HAEFFLER 1940. 322. p.

arányban a város teherbíró képességével. A debreceni természettudományi tanszékekről talán 18 egyetemi hallgató érkezhett volna Szegedre, ezzel szemben a jog- és államtudományi kar megszüntetésével 600 egyetemi hallgatónak kellett Szegedről eltávoznia.¹⁰⁹⁷ *Reibel Mihály*¹⁰⁹⁸ pedig arról beszélt, hogy ha már a jogi kart elveszik Szegedtől, akkor az ottani hittudományi főiskolát kapcsolják az egyetemhez, és így kapja meg az egyetem a katolikus teológiai kart.¹⁰⁹⁹ Korábbi tervek alapján az újonnan felállítandó szegedi tudományegyetem három kara a következőkből tevődött volna össze: a hittudományi kar, amely a püspöki szemináriumból nőtt volna ki, a mezőgazdasági fakultás, amelyet a József Műegyetemtől kaptak volna meg, a harmadik a bölcsészeti és természettudományi kar lett volna, ahol a tanári és gyógyszerész képzés fokozott figyelmet kapott volna. A klinikákból és orvosi intézetekből kórházat akartak létrehozni.¹¹⁰⁰ Álláspontja szerint Szeged ezáltal a magyar Innsbruck lehetett volna. A felszólalások végén a Ház általánosságban elfogadta az egyetemekről szóló javaslatot.¹¹⁰¹

A képviselőház közoktatásügyi bizottsága október 14-én az előző vita után letárgyalta a törvényjavaslatot. Az ülésen a kormány részéről *Hóman Bálint* kultuszminiszter és *Fáy István* államtitkár is részt vett. A Ferenc József Tudományegyetem nevével kapcsolatban úgy határozott a bizottság, hogy régi nevét viseli majd az egyetem, ugyanis a történelmi hagyomány és a jogfolytonosság tette szükségessé a régi név használatát. Azonban széleskörű vita alakult ki az egyetem megcsonkításával kapcsolatban. A bizottság a szegedi egyetem jogi karára vonatkozólag határozatot hozott, hogy azt csak átmenetileg szünetelteti és nem szünteti meg. Hasonlóan határoztak a pécsi és a debreceni tudományegyetemekkel kapcsolatban. A kultuszminiszter rámutatott arra, miszerint az egyes karok szüneteltetését nem az anyagi eszközök hiánya okozta, hanem az

¹⁰⁹⁷ *DM.*, 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 4. p.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 106–109. p. A források Természettudományi Karokra hivatkoznak a tanszékek helyett.

¹⁰⁹⁸ *Reibel Mihály* – Egyesült Keresztény Párt, Elek: Nagykárolyfalván lett káplán, majd segédplébános Dolácon és a Katolikus Legényegyesület igazgatója Temesvárott. A temesvári levante-összeesküvés miatt a román hadbíróóság elítélte és két évig a nagyszebeni katonai börtönben raboskodott, végül 1921 végén mint politikai foglyot cserélték ki. Ekkor került Elekre, ahol először mint káplán és hitoktató működött, azután pedig esperesplébános lett. Eleken a polgári leányiskola és a háztartási gazdasági szakiskola igazgatója volt. *HAEFFLER* 1940. 294–295. p.

¹⁰⁹⁹ *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o. ü., 109–113. p.

¹¹⁰⁰ *SZN.*, 1940. szeptember 6., XIV. évf., 200. sz., 4. p. KIMONDJA???

¹¹⁰¹ *DM.*, 1940. október 12., XVI. évf., 233. sz., 3. p.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. október 11., 139. o.ü., 116. p.; *Dunántúl*, 1940. október 12., XXX. évf., 233. sz., 2. p.; *Ellenzék*, 1940. október 12., LXI. évf., 235. sz., 2. p.

a tény, hogy a kolozsvári egyetem újjászervezése folytán deficit állott elő a tanerőkben. Végül a törvényjavaslatot elfogadta a közoktatásügyi bizottság.¹¹⁰²

A törvényjavaslat részletes vitájára 1940. október 15-én került sor, amikor is a közoktatási bizottság javaslatai alapján tárgyalták meg a kérdést, amelyet házszabály szerint vita nélkül kellett elfogadniuk, mindezt meg is tették és végül tárgyalás céljából áttették a felsőházhoz a kérdést.¹¹⁰³

1940. október 16-án a felsőház nagy érdeklődés mellett tárgyalta *Perényi Zsigmond*¹¹⁰⁴ báró elnöklésével az egyetemi törvényjavaslatot, amelyet *Domanovszky Sándor*¹¹⁰⁵ előadó ismertetett. A kormány részéről a kultuszminiszter volt jelen az ülésen.¹¹⁰⁶ Az első felszólaló *Meskó Zoltán*¹¹⁰⁷ orvos tábornok volt, aki hangoztatta, hogy húsz évvel ezelőtt örömmel fogadta be Szeged a Ferenc József Tudományegyetemet, s most, hogy visszatér Kolozsvárra, régi szellemében adja át a város az intézményt. Szólt arról, hogy szerencsésebb lett volna, ha Szegeden meghagyják mind a négy fakultást. Álláspontja szerint a magyar kultúra szempontjából Szegednek fontos hivatása volt, ezért helytelenítette az új egyetem megcsonkítását.¹¹⁰⁸ Szintén felszólalt *Cotel Ernő*,¹¹⁰⁹ aki a délvidéki egyetemi tanári kar helyzetéről beszélt.¹¹¹⁰ *Raffay Sándor*¹¹¹¹ evangélikus püspök

¹¹⁰² DM., 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 7. p.; 358. szám: *A képviselőház közoktatásügyi bizottságának jelentése a 351. számú törvényjavaslat tárgyában*. In: *Képviselőházi Irományok V*. 1941. 97–98. p.

¹¹⁰³ *Képviselőházi Napló VII*. 1940. évi október 15., 141. o. ü., 121–123. p.; 158. szám: *Felsőházi Irományok IV*. 1941. 32–34. p.

¹¹⁰⁴ *Perényi Zsigmond* báró: 1903-ban Máramaros vármegye főispánjává nevezték ki. A Tisza-kormány belügyi államtitkárrá nevezte ki és állását a Tisza-kormány bukásáig be is töltötte. 1939-ben a Kárpátalja felszabadulása után a terület polgári közigazgatásának a megszervezését bízták rá, így kormányzói biztossá nevezték ki. HAEFFLER 1940. 432–432. p.

¹¹⁰⁵ *Domanovszky Sándor* – Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara: 1909-ben a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán az Árpád-kori magyar történelem magántanára lett. 1914-ben nevezte ki az uralkodó a budapesti tudományegyetem magyar művelődéstörténetének nyilvános rendes tanárává. A Magyar Tudományos Akadémia 1915-ben választotta be levelező tagjai sorába, 1926-ban az Akadémia rendes tagja lett. A háború után a magyar béke delegáció egyik szakértői tisztét töltötte be. 1930-ban a Magyar Érdemrend középkeresztjével, később a Corvin-koszorúval tüntette ki. HAEFFLER 1940. 522–523. p.

¹¹⁰⁶ *Felsőházi Napló. I*. 1940. október 16., 32. ülés, 417–418. p.; 159. számú irat: *A felsőház közoktatásügyi bizottságának jelentése a 158. számú törvényjavaslat tárgyában*. In: *Felsőházi Irományok IV*. 1941. 42–43. p.

¹¹⁰⁷ *Vitéz Meskó Zoltán* – Országos Orvosi Kamara: az első világháború után Szegedre helyezték, előbb kórházparancsnoki minőségben, majd a szegedi vegyesdandár egészségügyi főnöke lett, végül 1926-ban kinevezték orvos tábornokká. 1936-tól kezdve a szegedi kerületi Orvosi Kamara elnöke és az Egyetemi Barátok Tudományos Egyesületének egyik elnöke volt. Az Országos Orvosi Kamara 1937-ben választotta meg felsőházi tagjának. HAEFFLER 1940. 531–532. p.

¹¹⁰⁸ *Felsőházi Napló I*. 1940. október 16., 32. ülés, 418–420. p.

¹¹⁰⁹ *Cotel Ernő* – József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara: műegyetemi tanulmányainak elvégzése után (okleveles kohómérnök) 1923-ban kinevezték a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolán a vaskohászati tanszék rendes tanárává, 1934-től a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Sopronban székelő Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karán a Bánya- és Kohómérnöki Osztály nyilvános rendes tanára lett. HAEFFLER 1940. 520. p.

¹¹¹⁰ *Felsőházi Napló I*. 1940. október 16., 32. ülés, 421–423. p.

károsnak tartotta a törvénynek a jogakadémiákra vonatkozó intézkedését, amely azok megszüntetését vetítette elő, továbbá ez az egész magyar nemzeti tudományra is károsan hatott. Arra kérte a kultuszminisztert, hogy a törvény végrehajtása során legyen tekintettel az evangélikus egyház érdekeire.¹¹¹² *Fischer Béla*,¹¹¹³ Baranya vármegyei alispán különösen a Dunántúl szempontjából foglalkozott a javaslattal és bírálta a kormányjavaslatnak a pécsi tudományegyetem megcsonkítására vonatkozó részét.¹¹¹⁴ *Pap József*¹¹¹⁵ arról beszélt, hogy az egyetemek mindig a magyar alkotmány bástyái voltak, mindemellett fontosnak tartotta a jogásképzés megreformálását.¹¹¹⁶ A felszólalásokra *Hóman Bálint* válaszolt, kifejtette, hogy örömmel töltötte el az a tény, hogy Szeged végleges új egyetemének megszervezésére vonatkozóan javaslatot terjeszthetett elő. Örült, hogy ez az egyetem Horthy Miklósnak, Magyarország kormányzójának a nevét fogja viselni. A jogakadémiák kérdéseire vonatkozóan kijelentette, hogy tárgyalásokat kezdett a katolikus és a protestáns egyházakkal újabb akadémiák felállítása érdekében, és a képzést továbbra is kétévessé szándékozik leredukálni.¹¹¹⁷ A vita végén a felsőház mind általánosságban, mind részleteiben elfogadta a törvényjavaslatot.¹¹¹⁸

Másnap, 1940. október 17-én a képviselőház elnöke bemutatta a felsőház elnökének átiratát, amely szerint a Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Horthy

¹¹¹¹ *Raffay Sándor* – a bányai evangélikus egyházkerület püspöke: 1891-ben szentelték lelkésszé és szülővárosában vállalt segédlelkézi állást. 1896 őszén a Pozsonyi Egyetemes Teológiai Akadémia rendkívüli tanárának választotta meg, majd a főiskolai tanári vizsgálat után rendes tanár lett. 12 évet töltött az akadémiai tanszéken, a bányai evangélikus egyházkerület híveinek többsége 1918-ban püspökké választotta. HAEFFLER 1940. 427–428. p.

¹¹¹² *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 423–425. p.; *Kecskemét* a törvényjavaslattal szemben a legerélyesebb tiltakozásra készült, kifejtették, hogy örülnek Erdély visszacsatolásának és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hazaköltözésének, de nem tudták elfogadni, hogy az egyetemek jogi fakultásainak a száma nem szaporodott, miközben az ország lakossága több millió fővel gyarapodott. Miközben a szegedi egyetem jogi karának szünetelése okán megnövekedett az érdeklődés a kecskeméti jogakadémia iránt, ráadásul jelentősen több hallgató jelentkezett ezen jogakadémiára, mint az ország bármely más jogásképzést nyújtó intézményébe. *DM.*, 1940. október 9., XVI. évf., 230. sz., 5. p.; *SZN.*, 1940. október 4., XIV. évf., 224. sz., 4. p.; *KISS – VAJDA* 2012. 492. szám; *RUSZOLY* 1999. 11–18. p.

¹¹¹³ *Fischer Béla*: a déli végek felszabadulása után Baranya vármegye közgyűlése mint másodfőjegyzőt a beteg alispán teendőinek ellátásával bízta meg és 1925 januárjában alispánnak tették meg, amelyet 1937-ig töltött be. Baranya vármegye törvényhatósági bizottságának – amely a felsőház tagjának választotta meg – örökös tagja volt. HAEFFLER 1940. 472–473. p.

¹¹¹⁴ *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 425–428. p.

¹¹¹⁵ *Pap József* – Budapesti Ügyvédi Kamara: 1886-ban tette le az ügyvédi vizsgát. A Budapesti Ügyvédi Kamara 1902-ben titkárává, 1912-ben elnökhelyettesévé, 1918-ban egyhangúlag az elnökévé választotta, amelyet 16 éven át töltött be. A budapesti tudományegyetem jogi karán 1899-ben a perjogból magántanárrá habilitált és 1903-ban nyilvános rendkívüli tanári címet kapott. A király 1911-ben udvari tanácsossá nevezte ki, majd 1931-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjét adományozta számára. A felsőháznak 1927 óta volt a tagja. HAEFFLER 1940. 635–536. p.

¹¹¹⁶ *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 428–430. p.

¹¹¹⁷ *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 430–435. p.

¹¹¹⁸ *DM.*, 1940. október 17., XVI. évf., 237. sz., 2. p.; *Felsőházi Napló I.* 1940. október 16., 32. ülés, 435. p.; *Dunántúl*, 1940. október 17., XXX. évf., 237. sz., 1–2. p.; *Szegedi Friss Újság*, 1940. október 17., XLI. évf., 246. sz., 3. p.

Miklós Tudományegyetem felállításáról szóló törvényjavaslatot változás nélkül elfogadták.¹¹¹⁹ Az 1940. évi XXVIII. törvénycikk¹¹²⁰ kihirdetésre 1940. október 19-én került sor.¹¹²¹ Ezen intézkedések révén immáron mindkét városban egyidejűleg létezett magyar nyelvű egyetemi képzés.¹¹²²

VI. 2. 2. Visszaköltözés Kolozsvárra

VI. 2. 2. 1. Bizonytalanság az egyetem kérdésében

1940 júliusában még nem volt érdemi előjele a változásoknak, ugyanis a hagyományoknak megfelelően a szegedi egyetemi tanács az 1940/1941. tanévre vonatkozóan megválasztotta az új vezetőséget, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter is jóváhagyott. Ezek alapján *Bartók Györgyöt* rektornak, *Buza Lászlót* a Jog- és Államtudományi Kar, *Veress Elemért* az Orvostudományi Kar, *Banner Jánost* a Bölcsész- és Nyelv- és Történelemtudományi Kar, *Szőkefalvi-Nagy Gyulát* a Matematika és Természettudományi Kar dékánjává választották meg.¹¹²³

A második bécsi döntés kihirdetését követően az egyetem tanácsa rendkívüli ülést hívott össze, amelyen érdemi döntést nem hoztak, kizárólag hálájukat fejezték ki a döntéshozó „bírák” és a kormányzó irányába.¹¹²⁴ Másnap, szeptember 2-án a románok által vezetett kolozsvári Ferdinánd Tudományegyetem tanácsa is ülést tartott, amelyen a rektor ismertette a kiürítésre vonatkozó miniszteri utasítást; mindez ellen több oktató is felszólalt. Elhatározták, hogy valamennyi tanár mindaddig a helyén marad, ameddig az egyetemet át

¹¹¹⁹ DM., 1940. október 15., XVI. évf., 235. sz., 3. p.; *Képviselőházi Napló VII.* 1940. évi október 17., 142. o.ü., 125. p.

¹¹²⁰ MÁRKUS DEZSŐ–VÁRADY-BRENNER ALAJOS (szerk.): *Magyar Törvénytár–Corpus Juris Hungarici. Az 1940. évi törvények.* Franklin Társulat, Budapest, 1941. 205–208. p.; DEGRÉ MIKLÓS – VÁRADY-BRENNER ALAJOS: *Magyar Törvénytár–1940. évi törvénycikkek.* Franklin–Társulat, Budapest, 1940. 205–206. p.

¹¹²¹ BpK., 1940. október 19., 239. sz., 1. p.; Hamarabb volt a tudományegyetem búcsúja, mint a költözéséről szóló jogszabály kihirdetése.

¹¹²² HAMZA 2014a. 362–366. p.

¹¹²³ DM., 1940. július 19., XVI. évf., 162. sz., 6. p.; *Keleti Újság*, 1940. október 24., XXIII. évf., 245. sz., 2. p.; *Hóman Bálint* nyitotta meg a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem alakuloulását, örömmel üdvözölte a régi tanárokat, *Bartók Györgyöt* és *Győrffy Istvánt*, akik huszonkét év után térhettek ismét vissza Kolozsvárra. Ezt követően az egyetemi tanárok letették a hivatali esküt, majd köszönetet mondtak *Kristóf György* professzornak, aki huszonkét év alatt az egyetlen magyar tanár volt a román egyetemen. *MTI*, 1940. október 23., 1. p.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 23., 182/1940–41.; A visszaköltözéskor az egyetemen a régi tanári karból hat korábbi professzor működött azok közül, akik még Kolozsvárott is oktattak, sajnálatosan egyik sem volt jogi kari oktató. Azonban többen voltak az egyetemi tanárok közül, akik magántanárai voltak az akkori egyetemnek, köztük *Buza László* és *Csekey István*. *SZN.*, 1940. szeptember 7., XIV. évf., 201. sz., 4. p.

¹¹²⁴ DM., 1940. szeptember 1., XVI. évf., 198. sz., 6. p.; *SZN.*, 1940. szeptember 1., XIV. (LXII.) évf., 196. sz. 4. p.

nem adhatják. Álláspontjuk szerint az erre a célra kiküldött vegyes magyar–román bizottság már a hét végéig elvégzi az átvétel–átadást.¹¹²⁵

A Tudományegyetem Kolozsvárra való elköltözése több problémát vetett fel. Ezek között szerepelt az egyetemi könyvtár ügye is. A kultuszminiszter intézkedése folytán az egyetem felszerelése és berendezése hiány nélkül Szegeden maradt, köztük a könyvtár. Ezzel kapcsolatban fogalmazódott meg újra javaslatként, hogy a Somogyi-könyvtárat és az egyetemi könyvtárat egy épületben helyezték el. Évekkel ezelőtt már felmerült tervként, azzal a kikötéssel, hogy az egy épületben lévő két könyvtár külön vezetés alá kerülne. Ez az elgondolás a két könyvtár szempontjából a legeredményesebb lett volna, mert így a két hatalmas kultúrintézmény egy helyen és egységesen földolgozott anyaggal állhatott volna a közönség rendelkezésére.¹¹²⁶

A kultuszminiszter, *Hóman Bálint* már szeptember 3-án nyilatkozott a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem visszatéréséről és a többi egyetem sorsáról: „Az 1872: XIX. tc.-kel életre hívott Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvár városának a Magyar Szent Korona közösségébe történt visszatérése után természetesen Kolozsvárt fogja működését tovább folytatni, ahonnan 21 évvel ezelőtt kénytelen volt Csonka-Magyarországra menekülni. A szervezési munkálatokat tüstént a városnak birtokbavétele után megindítom és remélem, hogy még az év őszén megkezdjük a tanítást az egyetemen.” Ugyanakkor *Pálffy József* polgármester is állást foglalt, aki kijelentette, hogy az egyetem kérdését kizárólag Szeged sérelme nélkül kell megoldani. Abban mindenki egyetértett, hogy a Szegeden lévő tudományegyetem integritását nem érintheti a visszatért erdélyi egyetemi város jogának feltámadása, ezen kívül Szegeden továbbra is szükség volt egyetemre.¹¹²⁷

A saját érdekeik figyelembevételével mellett Szeged városa örömet fejezte ki Kolozsvár visszacsatolása kapcsán, azonban sérelmezte, hogy kizárólag az egyetem visszaköltözéséről nyilatkozott a szakminiszter és a többi egyetem kérdését későbbi döntésekre bízta. Szeged város képviselői kifejtették, hogy a kultuszminiszter elhatározását nem ismerték, kizárólag hallomásokból tudták, hogy „egy-egy fakultást kell majd „leadniuk” a szegedi és pécsi tudományegyetemeknek, amelyek közül a szegedi tudományegyetem a jogi fakultással fog megcsonkulni.” Mindezt a város érthetetlennek tartotta, ugyanis a döntést megelőzően az ország lakossága kilencmillió volt és arra négy

¹¹²⁵ DM., 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 2. p.

¹¹²⁶ DM., 1940. szeptember 24., XVI. évf., 217. sz., 3. p.

¹¹²⁷ DM., 1940. szeptember 4., XVI. évf., 200. sz., 3. p.; SZN., 1940. szeptember 4., XIV. évf., 198. sz., 3. p.

tudományegyetem jutott, míg a visszacsatolt területek lakossága révén további kettő és fél millióval nőtt a lélekszám. Mindezek okán álláspontjuk szerint nem kellett volna csonkítani a meglévőket, és ha már áldozatot kellett hozniuk és meg kellett válniuk az egyik kartól, akkor miért éppen a szegedi egyetemet sújtották azzal, hogy megfosztották a jogi karától, amelyik a legtöbb hallgatót és a legnépesebb tanári kart adta az egyetemnek és a városnak. Álláspontjuk szerint, ha már mindenképpen szükséges volt, miért nem a természettudományi fakultást vették el, és miért nem gondoltak arra, hogy a teológiai fakultás¹¹²⁸ felállításával ezt a veszteséget némiképpen pótolni lehetett volna. A szegedi jezsuita hittudományi főiskola felállítása megkönnyítette volna a teológiai fakultás megszervezését, és így módon kiegészülhetett volna a szegedi egyetem.¹¹²⁹

Pálffy polgármester Budapestre utazott, ahol találkozott a kultuszminiszterrel, utána a sajtó munkatársainak deklarálta a következőket: „*Kolozsvár visszatérésének első percétől kezdve a legélénkebben foglalkoztatja a közvéleményt az a kérdés, hogy mi történik a Ferenc József Tudományegyetemmel. Bármennyire egybeforrt is Szeged a Ferenc József Tudományegyetemmel és bármennyire óhajtaná is, hogy az Szegeden maradjon, be kell látni, hogy ez nem lehetséges és bele kell nyugodni, hogy a kolozsvári egyetemnek a felszabadulás után régi otthonában, Kolozsvárt van a helye.*”¹¹³⁰ Eközben a miniszter biztosította a várost arról, hogy sérelem nem fogja érni a költözés kapcsán.¹¹³¹

Az egyetem, azon belül a jogi kar a visszaköltözése előtt minden „hiányzó” eseményt lefolytatott, többek között egy *sub auspiciis Gubernatoris* avatást,¹¹³² továbbá az alapvizsgákat és a szigorlatokat, amelyek közül az előbbieket szeptember 13-án és 14-én tartották, az utóbbiak pedig szeptember 18-án kezdődtek és október 22-én értek véget.¹¹³³

VI. 2. 2. 2. A visszaköltözés nehézségei

Hóman Bálint szeptember közepén Kolozsvárra látogatott és a következőket állapította meg: „*A Ferenc József Tudományegyetem legkésőbb november 1-én*

¹¹²⁸ Balogh István és P. Schneider Vencel interpelláltak a szegedi egyetem teljességének megóvása ügyében a városi közgyűlésén. Pálffy József polgármester válaszában kifejtette, hogy a lapok már ismertették a kérdéssel kapcsolatos megmászhatatlan miniszteri döntést. DM., 1940. október 3., XVI. évf., 223. sz., 4. p.

¹¹²⁹ DM., 1940. szeptember 5., XVI. évf., 201. sz., 3. p.

¹¹³⁰ DM., 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 2. p.; Ellenzék, 1940. szeptember 20., LXI. évf., 215. sz., 4. p.

¹¹³¹ DM., 1940. szeptember 5., XVI. évf., 201. sz., 3–4. p.

¹¹³² Mayer (Martos) József volt a felavatott, róla részletesebben *A sub auspiciis Gubernatoris jogászdoktor avatottak a Ferenc József Tudományegyetemen* című fejezetben írtam.

¹¹³³ DM., 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 6. p.; Utolsó napján vizsgáztatással búcsúzott el a jogi kar, ez volt az utolsó hivatalos tevékenysége. SZN., 1940. október 23., XIV. évf., 238. sz., 3. p.

megkezdheti működését. A tudományos Intézményeket sérelem nélkül vették át, az egyetemi könyvtár és az Erdélyi Múzeum gyűjteményei, azt mondhatni érinthetetlenek. Meggyőződésem, hogy a felekezeti békét ezen a részen semmiféle veszedelem nem fenyegeti."¹¹³⁴

A Kolozsvárra való bevonulást követően Szily Kálmán¹¹³⁵ azonnal tiszteletét tette a városban és megkezdte a konzultációt az egyetem elhelyezésével kapcsolatban. A vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából négy napot töltött Kolozsvárott kizárólag azért, hogy alaposan megismerje a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem korábbi épületeit és rendelkezésre álló eszközeit. Szemléje során sok nehézséggel találkozott: az épületek nagysága és száma megfelelő, de a felszerelésük hiányos volt, a románok sokat elvittek, volt pár olyan intézet, ahol csak a csupasz falak maradtak vissza, viszont volt egy-kettő, ahol minden együtt maradt. Az intézetek nagy többsége olyan állapotban volt, hogy csak a tanításhoz, illetőleg a beteg gyógyításához feltétlenül szükséges felszerelési tárgyak és eszközök maradtak meg, a tudományos munkához szükséges eszközöket, műszereket, folyóiratokat azonban elvitték. Továbbá a román tanulmányi rend a fakultásokon teljesen más volt, mint Magyarországon. A képzés magyar nyelven folyt az átvételtől kezdve, de biztosították az átmenetet a hallgatóknak, illetve az addig lehallgatott és teljesített féléveket és vizsgákat beszámították. Az egyetemen tanulás Romániában olcsóbb volt, mint Magyarországon, ezért a hallgatóknak költségkedvezményt, kollégiumot és menzát biztosítottak Kolozsvárott.¹¹³⁶

Mindeközben, a jogszabály elfogadását követően az államfő kinevezte az oktatói személyzetet az egyetemre és a karokra. A Jog- és Államtudományi Karon Személyi Kálmánt a római jogi tanszékre nyilvános rendes tanárrá, Schneller Károlyt a statisztikai tanszékre egyetemi nyilvános rendes tanárrá, ifj. Boér Eleket a közgazdaságtani és pénzügyjogi tanszékre egyetemi nyilvános rendkívüli tanárrá nevezte ki a kormányzó. A nemzetközi jogi tanszékre Buza Lászlót, a magyar közjogi tanszékre Csekey Istvánt, a magyar büntetőjogi tanszékre Heller Eriket, a kereskedelmi és váltójogi tanszékre Tury Sándor Kornélt, a jogbölcseleti tanszékre Horváth Barnát, a magyar polgári és büntetőtörvénykezési eljárási jogi tanszékekre Balás P. Elemért erősítették meg, mint

¹¹³⁴ DM., 1940. szeptember 17., XVI. évf., 211. sz., 2. p.; Ellenzék, 1940. szeptember 18., LXI. évf., 213. sz., 3. p.

¹¹³⁵ A szegedi egyetem ügyében Kolozsvár után Szegedre érkezett Szily Kálmán kultuszállamtitkár, ahol megállapította, hogy az egyetem felszerelése hiány nélkül Szegeden maradtak. DM., 1940. október 9., XVI. évf., 230. sz., 5. p.; PH., 1940. október 9., LXII. évf., 230. sz., 5. p.; SZN., 1941. október 9., XIV. évf., 228. sz., 3–4. p.

¹¹³⁶ Keleti Újság, 1940. október 4., XXIII. évf., 228. sz., 3. p.; PH., 1940. október 4., LXII. évf., 226. sz., 7. p.; DM., 1940. október 4., XVI. évf., 226. sz., 2. p.

rendes egyetemi tanárt. *Scheffler János* hittudományi főiskolai tanárt az egyházjogi tanszékre, *Székelly István* egri érseki jogakadémiai tanárt a magyar magánjog, különös tekintettel az erdélyi jogfejlődés tanszékére, továbbá *Szászi István* királyi ítélőtáblai bírót a magyar magánjogi tanszékre egyetemi nyilvános rendes tanárokká nevezték ki. *Martonyi János* miniszteri titkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri segédtitkár a magyar közigazgatási és pénzügyi jogi tanszékére, valamint *Bónis György*¹¹³⁷ tanügyi segédfogalmazó a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékére, mint egyetemi nyilvános rendes tanárok helyeztetek. Azonban pár korábbi oktató nem követte Kolozsvárra a kart, hanem Pécsre kerültek: *Erekly István* és vitéz *Surányi-Unger Tivadar* az ottani közgazdasági és pénzügytani tanszékére nyilvános rendes tanárokká neveztettek ki. A kormányzó a vallás és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemre jogász professzorokat nem rendszeresített, tekintettel arra, hogy a kar működése szünetelt.¹¹³⁸

VI. 2. 2. 3. A Ferenc József Tudományegyetem 22 év után újra a régi otthonában

A hazatért Ferenc József Tudományegyetem¹¹³⁹ megnyitó ünnepségére¹¹⁴⁰ október 24-én került sor, amin *Horthy Miklós*, Magyarország kormányzója is tiszteletét tette.¹¹⁴¹

A megnyitó előtti napon, október 23-án az egyetem tanácsstermében a Kolozsvárra visszatért Ferenc József Tudományegyetem tanárai *Teleki* miniszterelnök és *Hóman* közoktatásügyi miniszter jelenlétében letették a hivatali fogadalmukat, majd ezt követően az egyetem alakuló ülését a közoktatásügyi miniszter megnyitotta. Megválasztották az egyetemi tanács tagjait, az eseményről két professzor távol maradt: *Csekey István* betegség

¹¹³⁷ Az 1940. október 23-i kolozsvári eskü letételkor a jegyzőkönyvben „*Bónus*” Györgyként hivatkoztak rá. CSML FJTR 5. doboz, 182/1940–41.

¹¹³⁸ *DM.*, 1940. október 20., XVI. évf., 240. sz., 2. p.; *BpK.*, 1940. október 20., 240. sz., 1. p.; *Dunántúl*, 1940. október 20., XXX. évf., 240. sz., 1. p.; *HK.*, 1940. november 1., XLVIII. évf., 21. sz., 9. p.; *Keleti Újság*, 1940. október 22., XXIII. évf., 243. sz., 2. p.

¹¹³⁹ „A megnyitó előtti nap érkeztek Kolozsvárra az egyetemi könyvtár könyveinek egy részei, illetve az egyik ládában Ferenc József, az egyetem alapító névadományozójának hatalmas olaj portréja is. Érdekes azonban, hogy az egykori királyképet Kolozsváron már nem helyezik el, mivel a tudományegyetem eredeti Ferenc József portréját annak idején itt elrejtették, gyönyörű fafaragása ráamájával együtt, így tehát az eredeti Ferenc József portré került újra kifüggesztésre az aulájában.” *Keleti újság*, 1940. október 23., XXIII. évf., 244. sz., 1. p.; Az Egyetemi könyvtár könyveinek Szegeden maradása bizonytalan a források ellentmondása révén.

¹¹⁴⁰ Miután a Ferenc József Tudományegyetem ismét Erdély fővárosában, Kolozsváron működött, így másnap a szegedi Dugonics téri épületről eltávolították a Ferenc József Tudományegyetem feliratot. Szegeden az egyetem a kormányzónknak, Horthy Miklósnak a nevét viselte innentől kezdve, ennek okán a kőművesmunkások a központi egyetem épületének homlokzatáról leszedték a régi felírást és a szegedi egyetem új nevét helyezték fel. *DM.*, 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4. p.

¹¹⁴¹ *DM.*, 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 3–4. p; *PH.*, 1940. október 25., LXII. évf., 244. sz., 1., 3. p.

és Csík Lajos külföldi tartózkodás okán. A rektor Bartók György, a jogi- és államtudományi kar dékánja Buza László, a természettudományi kar dékánja Szőkefalvi-Nagy Gyula, az orvostudományi kar dékánja Berde Károly, a bölcsészettudományi kar dékánja Várady Imre és a közgazdaságtudományi kar dékánja Szentkirályi Sámuel lettek. Ezek után kijelentették, hogy a korábbi rektor, Kristóf György megbízatása megszűnik, ugyanekkor a teljes átalakulás befejezéséig Szily Kálmánt nevezték ki miniszteri biztosnak, ennek okán ő vezette a tanácsüléseket a dékánok megválasztásáig, majd ezután vette át a rektor a tisztségét.¹¹⁴²

Az egyetem megnyitója előtt Csáky István külügyminisztert a jogi kar tiszteletbeli doktorává fogadta, amelyen az országos főméltóságok a tiszteletüket tették, így kétnapossá bővült a kolozsvári megnyitó.¹¹⁴³ Délelőtt 9 órakor istentisztelet volt Kolozsvár valamennyi templomában, majd az egyetemi ifjúság a Mátyás király-diákház előtt sorakozott fel, hogy üdvözlje a kormányzót, aki 11 óra előtt érkezett meg. A pályaudvaron katonai fogadás volt, majd Horthy gépkocsin az egyetem épületéhez hajtatott, ahol Hóman Bálint kultuszminiszter és az egyetemi tanács üdvözölte. A kultuszminiszter jelentést tett az egyetem hazatéréséről, majd Bartók György rektor engedélyt kért az egyetem megnyitására. A hivatalos megnyitás a Himnusz eléneklésével kezdődött, amelyet a vendég szegedi tudományegyetem énekkara adott elő. Ezután Hóman beszédében ismertette a Szegedről hazatért egyetem hivatását és szerepét a nemzeti művelődés terén, majd a Corvin-láncok és koszorúk adományozására került sor, amelyet húsz kiérdemesült erdélyi szakember vehetett át.¹¹⁴⁴

Ezt követően az államfő a következő szavakkal nyitotta meg az tanévet: „Az egyetemi tanárnak három hivatást kell betöltenie. Tisztsége nemcsak szaktudománya művelésére, tudásának és ismereteinek továbbadására, hanem a magyar ifjak nemzeti szellemű nevelésére is kötelezi. E köteleességek bármelyikének elhanyagolása mérhetetlen kárt hárít a nemzetre. [...] Abban a meggyőződésben, hogy a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem munkássága méltó lesz ennek a nagyérdemű főiskolának múltjához és a magyar művelődésért sokat szenvedett erdélyi magyarsághoz, az egyetem

¹¹⁴² *Népszava*, 1940. október 24., LXVIII. évf., 242. sz., 3 p.; CSML FJTR 5. doboz, 1940. október 23., 182/1940–1941.; SZN., 1940. október 20., XIV. évf., 236. sz., 2. p.

¹¹⁴³ SZN., 1940. október 24., XIV. évf., 239. sz., 1–2. p., SZÚN., 1940. október 24., XXII. évf., 243. sz., 2. p.

¹¹⁴⁴ HK., 1940. november 1., XLVIII. évf., 21. sz., 401. p.

megnyitására az engedélyt megadom.” Ezután *Bartók György* rektor mondott megnyitó beszédet, végül az ünnepség a Szózáttal ért véget.¹¹⁴⁵

A Kolozsvári megnyitót követően¹¹⁴⁶ a tudományegyetem több mint 1600 hallgatót vett fel. Természetesen a legnagyobb most is a jog- és államtudományi kar hallgatóinak száma volt, sőt, a karon túlsúlyfoltosság lépett fel, ugyanis 226 volt az első félévre rendes, 120 a feltételesen beiratkozott hallgatók száma, 200 fő volt a felsőbb évfolyamokra jelentkezettek száma, akik Szegedről jöttek át, ezen felül jelentős volt a szigorlatozóknak a száma is. A bölcsészkarra 224, a matematika- és természettudományi karra 85 hallgató jelentkezett. Az orvostudományi karra az első félévre 142 (más források szerint 152), a második, harmadik, negyedik és ötödik szemeszterre pedig 161 hallgató kérte a felvételét.¹¹⁴⁷

A megnyitót követően, egy hónapra rá zajlott az egyetem első doktoravatása, amikor is 7 jogtudort és 7 államtudort avattak fel. A hazatért *alma mater* Egyetemi Tanácsa első ízben avatott doktorokat a magyar Erdély földjén az egyetem újjászervezése óta, és ebből az alkalomból az érdeklődő közönség az aulát zsúfolásig töltötte meg. Közöttük egy fiatal doktornőt is felavattak: *Váczy Margitot* államtudorrá, aki még a megszűnt kolozsvári román I. Ferdinánd Tudományegyetem¹¹⁴⁸ jogi fakultásán teljesítette az alapvizsgáit. A jelöltek között egy az egri érseki jogakadémián, egy a prágai Károly Tudományegyetemen, egy pedig a kecskeméti jogakadémián tette le a szükséges vizsgáit.¹¹⁴⁹ Az avatást követő egy hónap múlva *Csekey István*¹¹⁵⁰ jogi kari professzor

¹¹⁴⁵ *DM.*, 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 3–4. p.; *Dunántúl*, 1940. október 25., XXX. évf., 244. sz., 3–4. p.; *Orvosi Hetilap*, 1940. november 2., LXXXIV. évf., 44. sz., 568–569. p.; *Keleti Újság*, 1940. október 25., XXIII. évf., 246. sz., 1–2. p.; *Keleti Újság*, 1940. október 22., XXIII. évf., 243. sz., 1. p.; *PH.*, 1940. október 25., LXII. évf., 244. sz., 3–5. p.; *Beszámoló* 1942. 3–21. p.; *SZN.*, 1940. október 25., XIV évf., 240. sz., 1–2. p.

¹¹⁴⁶ A beiratkozásra 1940. november 11–16. között került sor. Az előadások kezdete mind az öt karon november 18-ra esett. *BpK.*, 1940. október 29., 247. sz., 3. p.

¹¹⁴⁷ *DM.*, 1940. november 17., XVI évf., 262 sz., 2. p.; *Keleti Újság*, 1940. november 16., XXIII. évf., 263. sz., 2. p.; Az egyetemi hallgatók létszámának az 1940/1941. tanévbéli növekedéséhez hozzájárult az is, hogy a Ferenc József Tudományegyetem hosszú idő után ismét Kolozsváron nyitotta meg kapuit, és már az első tanévben több mint 2300 hallgatót vonzott. Ebben a tanévben az egyetemi hallgatóknak közel 18 százaléka Kolozsváron tanult, miközben az ún. vidéki egyetemeken (Debrecen, Pécs, Szeged) együttesen is alig haladták meg ezt a részarányt. KIRÁLY 2009. 342–343. p.

¹¹⁴⁸ Gyökeresen megváltozott Kolozsvár helyzete a második bécsi döntés után. A román egyetem elmenekült: bölcsészeti, jogi és orvosi karai Nagyszebenben, reáltudományi kara Temesváron nyert elhelyezést – míg korábban az egészet Temesvárott szándékozták elhelyezni, mint a kolozsvári operát és a román Nemzeti Színházat, a zeneakadémiát és a kereskedelmi akadémiát. MÓZESSY 1997. 53. p.; KOKOLY 2018. 541. p.; *DM.*, 1940. szeptember 7., XVI. évf., 203. sz., 2. p.; *Ellenzék*, 1940. szeptember 20., LXI. évf., 215. sz., 4. p. MÓZESSY 1997. 53. p.; KOKOLY 2018. 541. p.

¹¹⁴⁹ *Keleti Újság*, 1940. november 24., XXIII. évf., 271. sz., 5. p.

¹¹⁵⁰ RUSZOLY 2003. 37–46. p.; JUSZTINGER 2014. 51–61. p.

rövid beszámolót intézett az első pár hétről az *Ellenzék* olvasóihoz, amelyben a korai egyetemi időszakát idézte fel.¹¹⁵¹

VI. 3. A Horthy Miklós Tudományegyetem létrejötte

VI. 3. 1. Szeged jogos igénye

A második bécsi döntés kihirdetésének másnapján *Tonelli Sándor*, a Szegedi Kereskedelmi- és Iparkamara főtitkára a *Délmagyarország* hasábjain hívta fel a figyelmet a kolozsvári visszaköltözés következményeire. Írásában először ő említette a „*Horthy Miklós Tudományegyetem*” elnevezést. Cikkében felvázolta Szeged egyetemért folyt korábbi küzdelmét, illetve közleményében leszögezte, hogy húsz év távlatában már más személyek az egyetem hallgatói, ráadásul egy-kettő oktató kivételével mások a professzorai is. Álláspontja szerint nem merült fel kétséggént, hogy Kolozsvárnak lesz magyar egyeteme, hiszen majd két és fél millió lélek került vissza az anyaországhoz, és ekkora lélekszám igényelt egy saját egyetemet. Viszont az Alföld magyarságának is joga volt¹¹⁵² egy szegedi egyetemhez.¹¹⁵³

Tonelli napokkal később szintén cikkezett, amelyben az egyik legrelevánsabb kérdést feszegette, mégpedig az egyetem származásának az évét. Álláspontja szerint Kolozsvár azt fogja hangoztatni, hogy a száműzetésben töltött két évtized őt illeti és a Szegeden töltött évek hozzátartoznak a *kolozsvári tudományegyetem* történetéhez. Ezzel szemben Szeged jogosan mondhatta, hogy ha a Ferenc József Tudományegyetem kerete vissza is ment Kolozsvárra, az eltelt húsz esztendőt a szegedi tudományegyetem történetéből kitörölni nem lehet. Az egyetem aulájában az 1872. évtől kezdődőleg sorakoztak a Ferenc József Tudományegyetem rektorainak arcképei. Jóformán ezek az festmények voltak az egyedüli értékek, amelyet menekülése alkalmával az egyetem Kolozsvárról elhozhatott. Mindenki a legtermészetesebbnek tarthatta, hogy a Ferenc József Tudományegyetem nemcsak az 1921 előtti arcképeket igényelte vissza, hanem folytonosság szempontjából számot tartott a Szegeden működött rektorok arcképeire is. Ezek azonban kétségtelenül a *szegedi egyetemnek* voltak a rektorai és arcképei, a címtől és

¹¹⁵¹ A teljes szöveg a X. számú mellékletben olvasható.

¹¹⁵² A sajtó beszámolója szerint, „*ha most egyetem nélkül maradna Szeged, ez legalább akkora csapás volna a Tisza-parti városra, mint 61 évvel ezelőtt a nagy árvíz, nemcsak azt jelentené, hogy romba dőltek az álmok, de elveszne a 12 milliós befektetés, elvesznének az erkölcsi, kulturális eredmények s végvári jellegében visszasüllyedne Szeged provinciális letargiájába, amelyből az egyetem emelte ki.*” In: *Magyar Lapok*, 1940. szeptember 18., IX. évf., 197. sz., 6. p.; lásd: ÁMÁN 2017a. 9–25. p.

¹¹⁵³ *DM.*, 1940. szeptember 3., XVI. évf., 199. sz., 1–2. p.

elnevezéstől függetlenül a szegedi egyetemet is megillették. Álláspontja szerint helyes, ha a Ferenc József Tudományegyetem keretével együtt a szegedi egyetem professzorainak egy része visszamegy Kolozsvárra, hogy a kolozsvári egyetem történetének folytonosságát – amelyet a román impérium megszakított – személyileg is kifejezésre juttassák. Azonban éppen olyan fontos volt az is, hogy a professzoroknak másik része Szegeden maradjon, hogy fenntartsa azokat a tradíciókat, amelyek a két évtized alatt a szegedi egyetemmel kapcsolatban kifejlődtek.¹¹⁵⁴

Szeged nehezményezte, hogy ha kimondva nem is, de mindvégig a köztudatban volt a tudományegyetem ideiglenes szegedi tartózkodása, és a költözés időszakában ismét fájdalmát fejezte ki a város: „Nagyon jól tudjuk, hogy a magyar Kolozsvár el sem képzelhető egyetem nélkül. Kolozsváron kell, hogy legyen magyar egyetem. De ez éppenséggel nem jelentheti azt, hogy a magyar Kolozsvárnak ezt a jogos igényét csak Szeged város pótolhatatlan sérelmével lehet kielégíteni.”¹¹⁵⁵

A fentebb kifejtett álláspontok szemléletesen kifejezték Szeged óhaját, ezért 1940. szeptember 7-én a vallás- és közoktatásügyi miniszternél értekezletet tartottak a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hazatérésével kapcsolatos intézkedésekről. Az értekezletre hivatalosak voltak Tukats Sándor szegedi és Nikolics Mihály pécsi főispánok, Pálffy József szegedi és Esztergár Lajos pécsi polgármesterek, Bartók György szegedi és Tóth Zsigmond pécsi egyetemi rektorok, Baló József és Finkler János prorektorok. A kultuszminiszter az érintettekkel ismertette a kialakult terveket és közölte a polgármesterekkel, hogy áldozatokat kell hozniuk. Mindezek alapján a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tovább folytatta működését, Szeged városa pedig új egyetemet kapott, amely a kormányzó engedélyével Horthy Miklós nevét viselte.¹¹⁵⁶

Felmerült a Debreceni Tudományegyetem több tanszékének Szegedre hozása is,¹¹⁵⁷

¹¹⁵⁴ DM., 1940. szeptember 18., XVI. évf., 212. sz., 3–4. p.

¹¹⁵⁵ DM., 1940. augusztus 23., XIV. évf., 190. sz., 1. p.

¹¹⁵⁶ DM., 1940. szeptember 8., XVI. évf., 204. sz., 3. p.; SZN., 1940. szeptember 8., XIV. évf., 202. sz., 2. p.

¹¹⁵⁷ „A debreceni egyetemről négy katedra jött Szegedre és ahhoz a négy tanárhoz összesen tizennyolc hallgató volt az elmúlt fél évben beiratkozva. Viszont a jogi kar elvesztését sem kizárólag a hallgatók számával kellett lemérniük. A jogi oktatás elsorvasztása, aminek fájdalmát a megszüntetés kemény szava helyett a szüneteltetés vigasztaló ígéjével hirdették meg, nemcsak a városnak vesztesége, hanem az egész magyarságé. Az ország vezetése ma még elsősorban a jogászok kezében van, a közületek irányításában ma még a jogászai műveltséget és a szinte tradicionális jogi jártasságok nélkülözni nem lehet. S most az a helyzet, hogy az erdélyi románság fiainak rendelkezésére áll majd a kolozsvári egyetem, melynek jogi fakultása úgy a hallgatóknak, mint a katedráknak számában hatalmas arányban fogja túlszárnyalni a szegedi Ferenc József-egyetem jogi fakultásának méreteit, a ruszin fiatalság, ha jogot akar végezni, a debreceni egyetemhez vezető utat kényelmesen meg fogja találni, a dunántúli magyarság számára nehezedik meg az a pálya, amely elsősorban neveli fel a nemzet, a társadalom, az állami és az önkormányzatok irányítására hivatottakat. Mi természetesen nem azt fájjaljuk, hogy ebben a vonatkozásban a románok, ruszinok, a hazai szlovákok és németek jó helyzetben

amely kárpótlásul mezőgazdasági tanszéket kapott volna, ezzel akarták kiengesztelni az elveszett jogi fakultásért Szegedet. A debreceni tudományegyetem pedig az elvesztett tanszékért a pallagi gazdasági akadémiát kapta volna meg, amelyet mint mezőgazdasági fakultást illesztettek volna a debreceni egyetembe. Az utóbbi tervet nagy tetszéssel fogadták a debreceni gazdák, akiknek ezzel régi kívánsága teljesült volna.¹¹⁵⁸ Mindeközben a fentiekre válaszul Debrecenben tiltakozás indult, mert nem akarták átengedni Szegednek a természettudományi és matematikai tanszékeket. A Társadalmi Egyesületek Szövetségének értekezletén *Erdöss István*, a TESz főtitkára előadta, miszerint hírt kaptak arról, hogy a debreceni Tisza István Tudományegyetem természettudományi és matematikai tanszékét Szegedre akarták vinni. A főtitkár kifejtette, hogy Debrecen semmiképpen sem hozhat ilyen nagy áldozatot azért, hogy Szeged kárpótolva legyen az elvesztett kolozsvári egyetemért. Megemlítette azt is, hogy a tanszéknek Szegedre történő áthelyezését minden eszközzel igyekeznek megakadályozni. Azonban elismerték, hogy Szegedet az események okán nem érheti semmiféle vád és támadás, hiszen az sohasem kérte, hogy az ominózus tanszéket városába vigyék. Mint ismert, ezek végül nem valósultak meg, ugyanis szüneteltették a természettudományi kart Debrecenben: a törvény az ottani öt természettudományi tanszék megszüntetésére utasított, de előírta, hogy az egyetem – más karok megfelelő intézetei (pl. az orvoskari fizikai és kémiai tanszékek) igénybevételeivel – folytassa a természettudományi (tanár)képzést.¹¹⁵⁹

Az új egyetem költözése kapcsán a *Délmagyarország* több professzort megszólított, többek között *Polner Ödönt* és *Zolnai Bélát*. *Zolnai* professzor véleménye szerint az országnak szüksége volt az ötödik tudományegyetemre, továbbá hozzátette, hogy a kolozsvári nemcsak kincseket hozott magával Szegedre, hanem sokat el is vitt magával. Gazdagabban távozott, mint ahogy idejött. Ráadásul Szeged nevét ismerték már a nemzetközi világban, amelyben a legfontosabb szerepet a Nobel-díj odaítélése adta, ezeken felül Szeged neve francia, angol és olasz egyetemi kiadványokban volt megtalálható. Azt az álláspontot vallotta, hogy „500 hallgatójú polgári tanárképző főiskola kedvéért sem szabad leépíteni az egyetemet. Az egyetem lehet főiskola nélkül, de a főiskola ma már egyetem nélkül nem állhat fenn.”¹¹⁶⁰ *Polner Ödön* *Az egyetem kérdése!* címmel jelentetett

lesznek, csak fájjaljuk azt, hogy az alföldi magyarság rovására alakul ki ebben a vonatkozásban egyenlőtlen helyzet és hogy a szegedi egyetem jogi fakultásának elsorvasztása kettős veszteséget és kettős fájdalmat okozva, teremti meg ezt az egyenlőtlenséget.” In: *DM.*, 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 1. p.

¹¹⁵⁸ *DM.*, 1940. szeptember 25., XVI. évf., 219 sz., 3. p.

¹¹⁵⁹ *DM.*, 1940. október 4., XVI. évf., 226 sz., 2. p.; *MUDRÁK – KIRÁLY* 2012. 101. p.; *MUDRÁK* 2012b. 186., 221. p.

¹¹⁶⁰ *DM.*, 1940. szeptember 8., XVI. évf., 204. sz., 3. p.

meg a *Délmagyarország* hasábjain egy cikket, amelyben állást foglalt a helyzetről. Szükségesnek tartotta, hogy a Ferenc József Tudományegyetem visszamenjen Kolozsvárra, miközben Szegeden megmaradjon a Horthy Miklós Tudományegyetem, mint teljes egyetem, összes eddigi karával. Mindig azt vallotta, hogy Csonka-Magyarországnak nem sok a négy egyetem, mert akkor, amikor a csonkítatlan országban felállították a harmadikat és a negyediket, már az ötödik és hatodik egyetem felállításánál kellett volna tartani. A szegedi egyetem mind a négy kara és intézetei, szemináriumai a szükséges tudományos segédeszközökkel, könyvtárakkal a 20 év alatt gyarapodtak. Álláspontja szerint ezeket a felszereléseket Kolozsvárra vinni nem volt szükséges, hiszen ott felszerelt, kész intézmény várta a beköltözőket, ugyanis a kivonulóknak ott kellett hagyniuk szinte mindent. Így a költözés Szegednek plusz eszközkiutalással nem járt volna.¹¹⁶¹ Mint említettük, valójában a kivonulók magukkal vitték mindent.

VI. 3. 2. A jogi kar helyzete

A jogászképzés jövője nem sokkal a szeptember közepe miniiszeri látogatás után felmerült. *Pállfy József* polgármester a miniszternél történt látogatása után keveset nyilatkozott az egyetem tárgyában, tekintettel arra, hogy azt *Hóman* magának tartotta fenn. Felvezette, hogy ugyan az intézmény egyetemi jellege megmarad, de teljes voltát elveszíti, megszűnik a Jog- és Államtudományi Kara, helyette beleolvadt volna a pécsi egyetem bölcsészkarja a szegedibe, amely a szegedi tanárképző¹¹⁶² intézettel együtt folytatta volna a működését.¹¹⁶³ A polgármester állást foglalt a kérdésben és kifejtette, hogy a miniszternél kérvényezte: a jogi kart ne zárják be erre a tanévre és a jövő évtől Szeged városa el fogja tudni indítani a negyedik fakultást. Kolozsvár után¹¹⁶⁴ Szegedre jött a kultuszminiszter és tanácskozott a professzorokkal az ügyben. Az egyetemi tanárok szabad kezét kaptak abban

¹¹⁶¹ *DM.*, 1940. szeptember 6., XVI. évf., 202. sz., 5. p.

¹¹⁶² Az ifjúság érdeklődésének középpontjába került a szegedi tanárképző főiskola, az ország egyetlen polgári iskolai tanárképző főiskolája, amely növendékeinek a száma az 1940/1941. tanévben közel járt a hatszázhoz és ez a szám növekedett, mivel Sepsiszentgyörgyről, Székelyudvarhelyről, Marosvásárhelyről, Szatmárnémetiből és Kolozsvárról már több hallgató jelentkezett. Az anyaország egyetemeire – kivéve a műegyetemet és a budapesti képzőművészeti főiskolát – erdélyi hallgatók ekkor nem voltak felvehetők. A főiskolák felsorolásából valahogy kimaradt a szegedi tanárképző főiskola. Az ország egyetlen tanárképző főiskolájára tehát beiratkozhattak az erdélyi növendékek. A Tanárképző Főiskola igazgatója, *Ábrahám Ambrus* egyetemi tanár elmondotta, hogy az országgyarapodás miatt legkevesebb 700 növendéket kellett volna kapnia a főiskolának, mert csak így oldhatták volna meg a tanárhiány kérdését. Az igazgató kérvényezte, hogy az eltávozott jogi kar termeibe helyezhessék el a főiskola elméleti tanszékeit. *DM.*, 1940. október 6., XVI. évf., 228. sz., 7. p.

¹¹⁶³ *DM.*, 1940. szeptember 12., XVI. évf., 207. sz., 2. p.

¹¹⁶⁴ *DM.*, 1940. szeptember 15., XVI. évf., 210. sz., 2. p.

a döntésükben, hogy Szegeden kívánnak maradni vagy Kolozsvárra szándékoznak visszamenni. Probléma kizárólag azon tanszékek tekintetében jelent meg, amelyek egymással párhuzamosan működtek volna, tehát a belgyógyászati intézetnél az orvosi karon és a természettudományi tanszéknél a természettudományi karon.¹¹⁶⁵

A polgármester nyilatkozata szerint: „*Szegeden nem lehetett volna arról szó, hogy a bölcsészeti fakultást veszítsük el, mert ezzel elvesztettük volna a tanárképző főiskolát is. Ez pedig igen nagy létszámú főiskola, ezért a jogi kar helyett inkább ehhez kellett ragaszkodnunk.*” A szakminiszter kijelentette, hogy Szegedet a veszteségért kárpótolni fogják, amely az egyetemmel összefüggő mezőgazdasági és kertészeti közép fokú iskola föllállításával történt volna meg, amelyre kétségtelenül igen nagy szüksége volt a városnak és vidékének. Hatása pedig egyelőre szinte felmérhetetlen lett volna a Délvidék gazdasági szakoktatásának és a gazdasági szakemberképzésének szempontjából.¹¹⁶⁶

A miniszteri állásponttal szemben mindenki szükségesnek tartotta a teljes négykarú egyetem fenntartását és ragaszkodott a jogi fakultás Szegeden hagyásához, különösen a szomszédos Makó¹¹⁶⁷ állt ki Szeged mellett. A *Makói Hang* című folyóirat a szegedi egyetem integritása mellett foglalt állást. A *Délmagyarország* a szegedi egyetem jogi karának szüneteltetése ügyében közölte két szomszédos város, Makó és Szentés¹¹⁶⁸ polgármestereinek nyilatkozatait. Mindkét városvezető úgy nyilatkozott, hogy nemcsak Szeged, de az egész Alföld ifjúságára nézve létkérdés, hogy folytatódjon Szegeden a jogi oktatás. Nemcsak a vezetők, hanem a lakosság is ráeszmélt, hogy mitől fosztották meg őket a szegedi jogi fakultás szüneteltetésével. Ennek bizonyítéka egy olvasói levél, amelyet a *Makói Újság* közölt: „*A szegedi egyetem ügye nemcsak Szeged ügye, hanem a miénk is Csanád-megyeieké. Ha a Ferenc József Tudományegyetem visszamegy régi székhelyére, Kolozsvárra, ennek csak örülhetünk. Hogy Szegeden új Horthy Miklós Tudományegyetem lesz, ennek is örülünk, hogy a szegedi egyetem „csonka” lesz nem örülünk. Legyen teljes! Ha a legnépesebb fakultása, a jogi fakultás egyelőre szünetel, az nemcsak a szegediek szempontjából káros, hanem a mi szempontunkból is, mert az egyetem körzetéhez*

¹¹⁶⁵ DM., 1940. szeptember 19., XVI. évf., 213. sz., 3. p.; A jogi karon kívül az orvosi karból Baló József, Miskolczy Dezső és Purjesz Béla távozott Kolozsvárra, a többi egyetemi tanár Szegeden maradt. Így a Ferenc József Tudományegyetem orvosi kara már a hivatalos megnyitó előtt megnyitotta a kapuit, ugyanis az egyetem központi röntgenintézete már korábban megkezdte a működését a kolozsvári Mikó utcai épületében. A minisztériumi kiküldöttek is átvették a hatáskörükbe tartozó, de a földművelésügyi tárca alá rendelt állami intézményeket: a kolozsvári gazdasági akadémiát és a bonchidai állami ménesbirtokot. DM., 1940. szeptember 20., XVI. évf., 219. sz., 5. p.

¹¹⁶⁶ DM., 1940. szeptember 17., XVI. évf., 211. sz., 3. p.

¹¹⁶⁷ DM., 1940. szeptember 18., XVI. évf., 212. sz., 3. p.

¹¹⁶⁸ DM., 1940. szeptember 25., XVI. évf., 219. sz., 2. p.

*tartozván, a mi jogász fiainknak messze földre: Budapestre, vagy Kolozsvárra kell vándorolniuk, hogy tanulmányaikat folytathassák, vagy befejezhessék. A tudományos szemponton kívül anyagi károsodást is jelent ez.*¹¹⁶⁹ Makó város képviselőtestülete októberi közgyűlésén felszólalás történt a szegedi egyetem csorbíthatatlansága érdekében, tanúbizonyságául annak, hogy Szeged tudományegyeteme az egész környék és az egész Alföld egyeteme.¹¹⁷⁰ Ezen felül egyéb csoportosulások is fontosnak tartották a kérdést, köztük a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének* szegedi csoportja, amely a témában kérvényt intézett, majd küldöttséget is menesztett a miniszterhez.¹¹⁷¹

A korábbi találkozót követően a miniszter újra felkérte a fővárosba a szegedi követeket, ahol jelen volt *Teleki Pál* gróf miniszterelnök is, mint Szeged országgyűlési képviselője, és mint volt kultuszminiszter, aki azokat a módosításokat kívánta a tárgyalások során megismerni, amelyek lehetővé tennék, hogy ne csonka intézmény legyen, hanem teljes tanintézet, amely minden tekintetben és minden téren képes megfelelni a város egyetemi múltjához méltó feladatnak. A tárgyalásokba bevonták a pénzügyminisztert, amely a bizonyítéka annak, hogy nem átmeneti szükségmegoldásokról volt szó a döntéshozatalban, hanem végleges helyzetet szándékoztak teremteni Szeged új intézményének tekintetében. *Pálffy József* polgármester ismételten nyilatkozott a miniszterelnöknél megtartott értekezlet eredményéről: „Az új egyetem ugyanolyan lesz, mint az volt korábban, négy karral és tanárképzővel. Szegeden marad a gyógyszerészképzés, azonban jogtudományi oktatás az ország helyzetének kényszerítő hatása alatt átmenetileg szünetel. A Szegeden végzetek vizsgái és szigorlatai azonban még itt vétetnek ki.” A miniszterelnök és *Hóman* nyomatékosan hangsúlyozták, hogy meggyőződésük szerint a jogtudományi oktatás szünetelése a szegedi egyetemen egészen rövid, átmeneti jellegű lesz, ezzel együtt elismerték, hogy Szeged ismét a legnagyobb áldozatot hozta, és erre tekintettel lesz a mindenkori kormányzat. A jogi kar azon hallgatói, akik utolsó szemeszterüket hallgatták Szegeden, ott fejezhették be azt. Tehát ez az intézkedés nem jelentett az adott évben hátrányt Szegedre nézve, hiszen az egyetem jogi karának hallgatói továbbra is itt maradtak. Ami a jövő esztendőjét illette, arra nézve támpontul szolgálhatott az a miniszterelnöki vélemény és ígéret, hogy a jogi oktatás

¹¹⁶⁹ *DM.*, 1940. október 5., XVI. évf., 227. sz., 3. p.; *Makói Újság*, 1940. október 4., VI. évf., 226. sz., 3. p.

¹¹⁷⁰ *DM.*, 1940. október 10., XVI. évf., 230. sz., 3. p.

¹¹⁷¹ *DM.*, 1940. szeptember 20., XVI. évf., 214. sz., 2. p.; *SZN.*, 1940. szeptember 18., XIV. évf., 210. sz., 5. p.

szüneteltetése csak átmeneti jellegű.¹¹⁷²

A költözés kapcsán 1940 szeptemberében Varga József szegedi képviselő és kereskedelmi, közlekedésügyi és iparügyi miniszter is nyilatkozatot adott ki, amelyben kifejtette: „*A szegedi egyetem problémája nemcsak Szegednek, hanem az országnak a problémája is. A jogi kar működésének ideiglenes szüneteltetése, ha lokálisan fájdalmat is okoz, alig hinném, hogy tartósan okozna fájdalmat egy olyan városban, amelyről az újonnan hazatérő terület lakossága is tudja, hogy a nemzet megújítása ennek a városnak a falai közül indult el és ez a megmozdulás tette lehetővé az erdélyi részek visszatérését is. Véleményem szerint addig is, amíg a jogi oktatás szünetel, a szegedi egyetemet tovább kell fejleszteni és pedig elsősorban a természettudományi oktatás terén.*”¹¹⁷³

VI. 3. 3. A jogi kar búcsúja

Mint már felvázoltam, az egyetem költözésén túl a jogi kar távozása volt a legfájóbb pont a szegediek számára, azonban a jogi kar nem szó nélkül távozott, ugyanis a mindig híres bálja most utoljára megrendezésre került, bár először elhalasztották. Úgy tervezték, hogy a *Werbőczy Bajtárs Egyesület* október 12-én a Tisza Szálló nagytermében táncestet rendez, amelyen a jogászhallgatók búcsúztak volna el Szeged társadalmától, azonban az esemény időpontját elhalasztották, miután egy ilyen jelentős estély megrendezéséhez nagyobb szabású előkészületek voltak szükségesek, hogy az est olyan búcsúest legyen, amelyet a jogi kari diákság megérdemelt.¹¹⁷⁴ Végül egy héttel később történt, hogy a Kolozsvárra költözködött jogi kar hallgatói táncest keretében búcsúztak el Szeged társadalmától.¹¹⁷⁵ A Hungária Szálló zsúfolásig megtelt, jelen volt több egyetemi professzor: *Bartók György* rektor, *Buza László*, jogi kar dékán, továbbá *Gelei József*, *Heller Erik*, *Banner János*, *Szentpétery Zsigmond* és *Szőkefalvi Nagy Gyula* egyetemi tanárok. Éjfélkor *Steffler András* mondott mementót, majd *Tóth Ágoston* szavalt.¹¹⁷⁶

Nemcsak a jogi kar búcsúzott, hanem az egész egyetem is, amelyre október 16-án délben került sor díszülés keretében; azt megelőzően 11 órakor kormányzógyűrés doktorrá

¹¹⁷² DM., 1940. szeptember 21., XVI. évf., 2015. sz., 3. p.; SZN., 1940. szeptember 21., XIV. évf., 213. sz., 3. p.

¹¹⁷³ DM., 1940. szeptember 21., XVI. évf., 215. sz., 2. p.; SZN., 1940. szeptember 21., XIV. évf., 213. sz., 3. p.

¹¹⁷⁴ DM., 1940. október 3., XVI. évf., 223. sz., 6. p.

¹¹⁷⁵ Az eseményre a következő meghívót bocsátották ki, amelynek teljes szövege a XI. számú melléklet alatt olvasható.

¹¹⁷⁶ DM., 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 9. p.; SZN., 1940. október 4. 4. p., KISS – VAJDA. 2012. 492. szám.

avatták *Martos (Mayer) József* vármegyei közigazgatási gyakornokot, az államtudományok doktorjelöltjét. A kormányzót az ünnepi avatáson *Fáy István* kultuszállamtitkár képviselte, amelyről részletesebben a *sub auspiciis Gubernatoris avatásról* szóló fejezetben szóltam.¹¹⁷⁷

Az avatást követően elkezdődött az utolsó egyetemi tanácsi ülés, ahol a rektor, majd a jogi kari dékán mondott beszédet, azt követően Szeged város polgármestere búcsúztatta az intézményt. Beszédében fájlalta a tudományegyetem távozását, és hálával adózott a tudományos munka emlékének, amelyet az egyetem kifejtett a falai között, ezzel együtt kitért *Szent-Györgyi Albert* professzorra is, mint első Nobel-díjasra. Nyugtázta, hogy a Szegedre költözés eleve ideiglenesnek volt szánva és most jött el az az idő, hogy visszaköltözzön az intézmény az anyavárosába. Végül a polgármester a jogász ifjúságtól is elköszönt, majd a rektor ezekkel a szavakkal zárta a tanácsulást: „*A Ferenc József Tudományegyetem utolsó szegedi ülését ezennel bezárom...*”¹¹⁷⁸

Mindezekén túl a jogi kar búcsúlátogatást tett a jogász szakma főméltóságai előtt. *Buza László* dékán a járásbírószágon *Rácz Andor* járásbírószági elnököt, *Paraszky Gyula* törvényszéki elnököt és *Tarajossy Béla* ügyészségi elnököt látogatta meg.¹¹⁷⁹ Ezen felül egy, a lakosság számára címzett nyilvános levéllel is elköszöntek a 20 éven át való otthonuktól, amelyet *Buza László* akkori jogi kar dékán fogalmazott meg.¹¹⁸⁰

Az elutazás előtt egy utolsó kötelezettségének tett eleget a *Ferenc József Tudományegyetem* tanácsa, ugyanis elbúcsúzott a „szegedi egyetem” nagynevű támogatóitól és professzoraitól, azoktól, akik nem követhették tanártársaikat Kolozsvárra, mert a szegedi földben aludták örök álmukat. A tanács a bajtárs egyesületek részvételével leróttá kegyeletét *Brassai Sámuel*, *Böhm Károly* és *Apáthy István* pantheoni szobra előtt, majd a központi egyetem kertjében *Kiss Albertnek*, a római jog nagynevű professzorának szobrát keresték fel. A Dóm kriptájában koszorút helyeztek gróf *Klebelsberg Kunó* kultuszminiszter és *Somogyi Szilveszter* polgármester síremlékére. Végül a belvárosi temetőben *Aigner Károly* főispán és a szegedi földben nyugvó professzorok: *Veszprémy Dezső*, *Demeter Károly*, *Apáthy István*, *Reinhold Béla*, *Szabó József*, *Hermáim Antal* és *Berecz János* sírhantjánál álltak meg tisztelegni. A protestáns temetőben *Dézi Lajos*,

¹¹⁷⁷ *DM.*, 1940. október 13., XVI. évf., 234. sz., 8. p.; *HK.*, 1940. június 15., XLVIII. évf., 12. sz., 246. p.; *CSML FJTR* 5. doboz, 1940. október 16., 1762/1939–40.

¹¹⁷⁸ *DM.*, 1910. október 17., XVI. évf., 237. sz., 3–4. p.; *Dunántúl*, 1940. október 17., XXX. évf., 237. sz., 5. p.; *Beszámoló* 1942. 22–28. p.; *MTI*, 1940. október 16., 1. p.; *SZN.*, 1940. október 17., XIV. évf., 233. sz., 5. p.; *Beszámoló* 1942. 77–81. p.

¹¹⁷⁹ *DM.*, 1940. október 16., XVI. évf., 230. sz., 5. p.; *PH.*, 1940. október 15., LXII. évf., 225. sz., 6. p.

¹¹⁸⁰ A teljes szöveg a XII. számú mellékletben olvasható.

Jancsó Miklós és Buday Árpád sírhantjára tették le az egyetem koszorúját.¹¹⁸¹ A tisztelgő út utolsó állomása a Hősök Kapuja volt, ahol a bajtársi egyesületek képviselői helyezték el koszorújukat a talapzatra. *Apáthy István* Dóm téri szobrára külön koszorút helyezett a távozó biológiai intézet személyzete és hallgatósága.¹¹⁸²

Még egy érdekességként le szeretném írni, hogy amikor a Kolozsvárról menekült Tudományegyetem Szegeden talált otthonra, a több száz ládával együtt egy hosszúka, különös formájú csomag is érkezett Szegedre. Ebben mintegy mázsányi súlyú föld volt. A földet Kolozsvárról hozta magával a kiülődött egyetem. *Apáthy István* professzornak volt az ötlete, hogy hozzanak a menekült egyetem megmentett fölszerelésével együtt erdélyi földet is Szegedre, „*ugyanis ha valaki meghal közülünk, távol Kolozsvártól, tegyenek egy maradékkal a feje alá a kolozsvári földből, hogy legalább erdélyi földön aludhassa örök álmát.*” A sors különös fordulata volt, hogy a Kolozsvárról Szegedre menekült egyetemi tanárok közül 1922-ben éppen *Apáthy* professzor hunyt el elsőként, és a kolozsvári földet az ő koporsójába tették először. Azóta, ha valaki elhunyt az egyetem régi tanárai közül, mindegyiküknek egy-egy marék kolozsvári föld került a koporsójába. De jutott belőle *Klebensberg Kunó* koporsójába is, hálául a szegedi egyetem fejlesztéséért, valamint *Somogyi Szilveszter* akkori polgármester koporsójába. Így aztán a huszonkét évvel ezelőtt Kolozsvárról elhozott ládányi erdélyi föld lassanként fogyatkozott, sok halottja volt időközben a menekült egyetemnek. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Ferenc József Tudományegyetem visszatérhet Kolozsvárra, a sok más felszerelési tárggyal együtt becsomagolták az 1918-ban elhozott erdélyi földet is. Tervben volt, hogy a megmaradt földet visszaviszik Kolozsvárra. Azonban a kolozsvári föld továbbra is Szegeden maradt, a most már Horthy Miklós Tudományegyetemen, ahol még sokan tanítottak azok közül, akik a menekült egyetemmel jöttek el Szegedre.¹¹⁸³

VI. 3. 4. Az új egyetem megnyitja a kapuit

A Ferenc József Tudományegyetem távozását követően nem sokkal megkezdte a munkáját a formálódó új *universitas* Szegeden. Ennek első állomásaként a Horthy Miklós Tudományegyetem alakuló ülését¹¹⁸⁴ *Szily Kálmán* államtitkár vezetésével október utolsó

¹¹⁸¹ *DM.*, 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4. p.

¹¹⁸² *DM.*, 1940. október 19., XVI. évf., 239. sz., 3. p.; *SZN.*, 1940. október 19., XIV. évf., 235. sz., 3. p.

¹¹⁸³ *DM.*, 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 4. p.

¹¹⁸⁴ Az egyetemi tanács első rendes ülésére 1940. november 26-án került sor, amelynek keretében tárgyalták az egyetemi címer ügyét. Az intézmény színei a Horthy-család címerében fellelhető színek lettek: kék-piros;

napjaiban tartották. A beiratkozások a tanév megalakulása után azonnal megkezdődtek. Az ünnepélyes megnyitás ezt követően, de az előadások megkezdése előtt, legkésőbb november közepére volt várható.¹¹⁸⁵ A korábbi híreknek megfelelően Szily államtitkár Szegedre érkezett, ami után a Horthy Miklós Tudományegyetem professzorai letették előtte a hivatali esküt. Délután került sor az egyetemi tanács ülésére és az új rektor megválasztására. Már késő este volt, mire megválasztották a tudományegyetem első rektorát *Szent-Györgyi Albert* személyében. Ezzel kapcsolatosan a szegedi egyetem ügyében rendkívül érdekes közjogi helyzet állott elő a felsőházi képviselőlet kapcsán. A Szegeden működő kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felsőházi képviselője *Szent-Györgyi Albert* professzor volt, azonban az egyetem Kolozsvárra való költözésével Szent-Györgyi felsőházi tagsága megszűnt, tekintve, hogy az újonnan megalapított Horthy Miklós Tudományegyetemen maradt és itt fejtette ki további működését.¹¹⁸⁶

Az új rektor megválasztását követő napon már fel is került az új, aranybetűs név a rektori épület homlokzatára, a korábbiakat a kolozsvári megnyitót követően szedték le és küldték el Kolozsvárra. Az új rektor első tevékenysége az volt, hogy nyilatkozatot adott a sajtó képviselőinek: „*A Ferenc József Tudományegyetem tradícióit igyekszünk követni. Változás csak két irányban lesz. Az egyik változás az, hogy ez az egyetem most már ízig-vérig saját egyeteme Szegednek s így szeretném azt a viszonyt, amely a város és az egyetem között fennáll, még bensősebbé tenni. A másik változás a jogi kar szüneteltetéséből adódik.*” Nyilatkozatát folytatva kifejtette: minden erejével azon lesz, hogy a jogi kart minél előbb felállítsák, ennek jeleként hagyták üresen a jogi kari dékáni széket.¹¹⁸⁷

Az új egyetem megnyitásának időpontja sokáig bizonytalan volt, és a korábban kijelölt október 30-i időpont eltolódott, mivel feltételezhető volt, hogy a névadó államfő is jelen lesz az eseményen.¹¹⁸⁸ Végül a szegedi egyetemet 1940. november 11-én, hétfőn nyitották meg.¹¹⁸⁹ Az ünnepségre valamennyi országos főméltóság Szegedre érkezett: *Horthy Miklós* kormányzó, *Teleki Pál*¹¹⁹⁰ miniszterelnök, *Varga József* iparügyi miniszter, *Hóman Bálint* kultuszminiszter, és sokan mások az ország vezetői társadalmából. A magas

a címer esetében végül a szent koronával díszített kis magyar címer lett. A korábbi tervekkel ellentétben ugyanis eredetileg a kormányzó családi címerét és Szeged városét is szerették volna alkalmazni a magyar mellett. A családi szín használatához a kormányzó engedélyét adta. CSML FJTR 5. doboz, 135/1940–1941.

¹¹⁸⁵ DM., 1940. október 26., XVI. évf., 245. sz., 5. p.

¹¹⁸⁶ DM., 1940. október 30., XVI. évf., 240. sz., 2. p.; *Felsőházi Irományok IV.* 1941. 99. p.

¹¹⁸⁷ DM., 1940. november 3., XVI. évf., 250. sz., 3–4. p.; SZN., 1940. október 30., XIV. évf., 244. sz., 2. p.; Uo. 1940. október 31., XIV. évf., 245. sz., 3. p., Uo. 1940. november 3., XIV. évf., 246. sz., 3–4. p.; SZÜN., 1940. október 26., XXII. évf., 245. sz., 3. p.

¹¹⁸⁸ DM., 1940. november 3., XVI. évf., 250. sz., 2. p.

¹¹⁸⁹ DM., 1940. november 5., XVI. évf., 251. sz., 3. p.

¹¹⁹⁰ DM., 1940. október 25., XVI. évf., 244. sz., 2. p.; BpK., 1940. október 25., 74. évf., 244. sz., 1. p.

rangú vendégek részére díszemelvényt készítettek az egyetem aulájában. A kormány 470 meghívót küldött ki az ünnepségére, azonban az érintettek elhelyezése gondot okozott, mivel az aula 270 fő befogadására volt alkalmas, ennek okán ott csak a meghívott vendégek voltak jelen.¹¹⁹¹ Az ünnepségen *Tukats Sándor* és *Pálffy József* üdvözölte először a megjelenteket, majd *Szent-Györgyi Albert* rektor mondott beszédet, végül *Hóman Bálint* nyitotta meg az új egyetemet. Az eseményen a fentieken túl a magyar egyetemek és tudományos egyesületek küldöttei is tiszteletüket tették, legnagyobb számban a Ferenc József Tudományegyetem *Bartók György* rektor vezetésével. Végül az egyetemi ifjúság képviselői mondtak üdvözlő beszédet.¹¹⁹² Az eseményt megelőzően ünnepi szentmisét celebrált *Glattfelder Gyula* megyéspüspök. Az ő kíséretében jelent meg a megnyitón *Serédi Jusztinián*, Magyarország bíboros-hercegszékprímása. Magyarország katolikus papsága az ország szinte minden részéből küldött képviselőt.¹¹⁹³

Az esti fogadáson a kultuszminiszter a következőket mondta el: „*Kénytelen voltam az új, szegedi egyetemen a jog- és államtudományi fakultását szüneteltetni. Kénytelenek voltunk ezt törvénybe iktatni és végrehajtani azokból az okokból, amiket a miniszterelnök olyan szépen vázolt a nemzet szellemi és anyagi erőinek bizonyos irányokban való koncentrálásának szüksége következtében. Én azonban azt szeretném, hogyha azok az előfeltételek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a szünetelő kar újra feltámadjon, mihamarabb bekövetkezzenek.*”¹¹⁹⁴ *Hóman* beszéde után *Horthy Miklós* üdvözölte a jelenlévőket, amely során Szeged húsz évvel ezelőtti küzdését és tenni akarását méltatta, amelynek most érett be a gyümölcse az új egyetem alapításával, továbbá a felsőoktatás célját: a jövő nemzedék méltó kinevelését. Őt követte a rektor, aki a köszönetnyilvánítások után a szokásokhoz híven megtartotta székfoglalóját: „*Az egyetem feladata hármas: legőszibb hivatása gyűjteni, terjeszteni és gyarapítani az emberi tudást. Második feladata kis számban nevelni a jövőnek tudósokat, akik majdan ezt a hivatást tőlünk átveszik. A harmadik hivatása, nevelni az állam részére polgárokat, akik el vannak látva, a szellem fegyverével. De hozzáteszem azt, hogy a mi egyetemünknek van még egy negyedik külsőleges hivatása is, hogy a nagy magyar Alföld szellemi központja tegyen.*”¹¹⁹⁵ Beszédében hangsúlyozta, hogy az egyetem jogilag új, de gyökerei a kolozsvári Ferenc

¹¹⁹¹ DM., 1940. november 9., XVI. évf., 234. sz., 2. p.

¹¹⁹² DM., 1940. november 10., XVI. évf., 256. sz., 3. p.

¹¹⁹³ DM., 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 1–3- p.; *Keleti Újság*, 1940. november 12., XXIII. évf., 259. sz., 2. p.; SZN., 1940. november 12. XIV. évf., 253. sz., 1–5. p.

¹¹⁹⁴ DM., 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 6. p.

¹¹⁹⁵ *Orvosi Hetilap*, 1940. november 23., LXXXIV. évf., 47. sz., 603–604. p.

József Tudományegyetemig nyúlnak vissza.¹¹⁹⁶ A beszéd után a kolozsvári tanárok képviselőjében *Buza László* jogi kari dékán, majd a város közönsége nevében *Pálfy József* polgármester mondott üdvözlő szavakat. Az összes többi egyetem képviselőjében *Wendl Aladár*, a József-műegyetem tanára mondott üdvözlőbeszédet. A megnyitó ünnepség után a kormányzó és kísérete azonnal a pályaudvarra hajtatott és távozott, délután a többi főméltóság is elhagyta a várost.¹¹⁹⁷

VI. 4. Összegezve

Szegeden jogi értelemben valódi egyetemalapításra először 1940-ben került sor, amikor is az október 19-én kihirdetett 1940: XXVIII. törvénycikk kimondta, hogy a magyar királyi Horthy Miklós Tudományegyetem Szeged székhellyel felállításra került. Az új *universitasnak* három működő (orvosi, bölcsészeti, természettudományi) kara volt. A jogi fakultás tevékenységét az egyetemalapítást kimondó törvény szüneteltette, ám *de jure* nem szüntette meg, azáltal jogilag továbbra is négy karú volt az intézmény. A jogászképzés beindítására – bár ezt számos előterjesztés és nyilatkozat szorgalmazta – a világháború végéig Szegeden nem került sor.

Megállapítható, hogy Szeged tulajdonképpen „nyert” ezzel a veszteséggel, hiszen az ideiglenesen falai között megszállt egyetem helyét az új, kizárólag szegedi foglalta el. A város ezzel a veszteséggel lett igazán és maradéktalanul egyetemi várossá, ugyanis a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ban kizárólag áthelyezték, és nem alapították Szegeden.

A kolozsvári visszaköltözés már a második bécsi döntés kihirdetése után biztossá vált, egyedül Szeged sorsa és az ottani egyetem jövője volt kérdéses. Az Országgyűlésben is jelentős vitát generált az ügy, ugyanis három egyetemi kart tervezett a kormány országosan megszüntetni, míg végül a szüneteltetések mellett döntöttek. Szegednek méltó módon intett búcsút a Ferenc József Tudományegyetem és a jogi kar, amelyet az egész városi vezetés illően meg is „gyászolt”, azonban Szeged valóban méltó módon lett kárpótolva, ugyanis egy saját egyetemet kapott.

Az ország szempontjából a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újranyitása volt a legfontosabb, de a Horthy Miklós Tudományegyetem megnyitása is fényes keretek

¹¹⁹⁶ ÚJSZÁSZI 2010. 37. p.

¹¹⁹⁷ DM., 1940. november 12., XVI. évf., 257. sz., 1–3. p.; *Dunántúl*, 1940. november 12., XXX. évf., 257. sz., 3. p.; *Orvosi Hetilap*, 1940. november 16., LXXXIV. évf., 46. sz., 591–592. p.; *Keleti Újság*, 1940. november 12., XXIII. évf., 259. sz., 2. p.; SZN., 1940. november 12. XIV. évf., 253. sz., 1–5. p.

között valósulhatott meg. Nem elhanyagolható, hogy a jogszabály megalkotása és a két intézmény megnyitása alig két hónap alatt lezajlott, miközben az ország a háború szélén, Európa pedig harcban állt.

VII. Eredmények

Disszertációmban arra törekedtem, hogy a hazai felsőfokú jogi oktatás történetét a *Ratio Educationistól* egészen 1940-ig mutassam be. Mindezt nem csak a Magyar Királyság területén, hanem a dualizmus időszakát elemezve az Osztrák-Magyar Monarchia főbb egyetemeit érintve (Bécs, Zágráb). Mindehhez nem csupán a későbbi szakirodalmat, hanem a jogtörténeti munkához elengedhetetlen korabeli szakkönyveket, levéltári forrásokat is felhasználtam. A meglévő és elérhető szak- és joganyagok használatának viszonylagos teljességére törekedtem, ugyanis mint már a bevezetésben is említettem, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának iratai rendkívül hiányosan állnak a kutatók rendelkezésére – elsősorban Románia területén. Értekezésemben elsősorban hat kérdésre kerestem a válaszokat, amelyek egy-egy fejezetet ölelnek fel.

I. Az első fejezetben az osztrák jogászképzés történeti megismerését tűztem ki célul, amelyet a magyar oktatási rendszerrel szándékoztam összevetni. Elsőként *Leo von Thun-Hohenstein* birodalmi miniszter hatását törekedtem megvizsgálni, ugyanis a tevékenységével a felsőoktatásban még a 19. század közepén is uralkodó, korábbi *jozefinista-terezianus* szemlélet teljes megreformálására törekedett. Megvalósult reformjai egészen a 20. századig hatottak. Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy alapvetően *két korszak* létezett, amely meghatározta a jogászképzést az általam vizsgált időszakban: az egyik a még a neoabszolutizmushoz köthető „Thun-féle” 1855. évi, a másik az 1893. évi teljes egyetemi képzést érintő reformáció. A köztes időszakban valósult meg a szigorlati rendszer szabályozása, amelyre 1872-ban került sor. Tekintettel arra, hogy az első világháborút követően megszűnt az osztrák és magyar reálunió, ezért a vizsgálódásom nem terjed túl a 20. század elején.

II. Az osztrák jogi oktatás magyarra történő kihatását vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy ténylegesen kizárólag a neoabszolutizmus időszakában történt *tiszta ráhatás* a magyarra, amely érthető az ismertetett politikai, közjogi helyzetre tekintettel. A dualizmus idején már csak mintaadó lehetett az osztrák képzési rendszer, a korábbiakhoz mérhető azonosságot nem találhatunk az oktatott tantárgyak és a vizsgatárgyak között. Feltehetőleg a korábbi osztrák mintán nyugodót próbálták a

korszellemnek megfelelően alakítani. A már említett 1855. évi jogászképzést érintő felsőoktatási reform hazánkban is bevezetésre került, külön figyelemmel arra, hogy itthon a jogászság oktatása két szintén zajlott: az egyetemen és a jogakadémiai. Ezen fejezetben belül a vizsgálódásom középpontjába az 1874. évi oktatási reform került, ugyanis azon évben fogadták el a jog- és államtudományi képzés kettéválasztását, amely ezt követően közel 70 évig állt fenn. Továbbá ezen témán belül külön figyelmet fordítottam a kutatott időszakban a hazánkban lezajlott egyetemalapításokra, ezen belül az 1912. évi – debreceni és pozsonyi – tudományegyetemek létrehozására. A kutatási témám szempontjából a lényegesebb kolozsvári tudományegyetem felállítása (1872) külön fejezetben került tárgyalásra, tekintettel arra, hogy a Jog- és Államtudományi Karának *historiográfiája* szorosan kapcsolódik a Kolozsvári Királyi Jogakadémia történetéhez, egyben a jelenleg is létező szegedi jogászképzéshez.

III. A harmadik tételként a karunkon oktató professzorok megismerését tűztem ki célul, ugyanis a kolozsvári primer források szűkösségére való tekintettel a kar történetét teljeskörűen nem lehetséges bemutatni. Azonban a mozaik hiányzó elemeinek kitöltésére, így a jog- és államtudományi képzés tartalmának megismerésére, az ott kutatást és oktatást végző professzorok személyes és tudományos életrajzának felkutatásán keresztül lehet a legegyszerűbben ismereteket szerezni. Ám terjedelmi és témaválasztási okból kifolyólag a kutatott professzorok körét szükségesnek ítélttem leszűkíteni. Jegtörténeti munka lévén, a választásom a kolozsvári és a szegedi időszakban a jogtörténeti tanszék vezetésével megbízott professzorok életrajzainak a felkutatására esett: *Óvári Kelemenére, Bochkor Mihályéra, Ereky Istvánéra, Iványi Béláéra. Kolosváry Sándor* egész tudományos pályafutása alatt leghűségesebb alkotótársa volt Óvári Kelemennek, közösen hozták létre a legnagyobb jogtörténeti alkotásaikat, ezen okból kifolyólag tértem ki külön Kolosváry Sándor szakmai és magánéleti pályafutására.

IV. Az 1921. évi szegedi egyetemi megnyitó mérföldkő volt a *civitas* életében is, mivel addig nem működött felsőfokú oktatási intézmény a városban. Kutatásom során első körben a kolozsvári tudományegyetem Szegedre való költözését és annak előzményeit szerettem volna sorra venni. Levéltári kutatómunkám során szembesültem azzal, hogy a város már 1790-től kandidált saját *felsőfokú intézményért*, amelyek közül az egyik egy jogakadémia volt, a másik maga az egyetem. Szeged városa rendkívül kitartónak mutatkozott, ugyanis a jogakadémia felállítása ügyében hétszer: az 1802., 1827., 1868.,

1899., 1900., 1906., 1910. években intéztek feliratot az uralkodóhoz; az egyetem tárgyában pedig nyolcszor: az 1876., 1879., 1882., 1893., 1901., 1905., 1906., 1911. években. Ezen legutolsó év: 1911. volt a legfájóbb vesztesége Szegednek, ugyanis a későbbi két nyertes várossal – Debrecennel és Pozsonnyal – szemben őt tartotta a legesélyesebbnek a közvélemény és a sajtó egyaránt. Amiatt vettem sorra az országgyűlési vitákat, hogy megérthessük, melyek azok az okok, amelyek Szeged bukásához vezettek a versengésben, majd 10 évvel később mi okból nyerte el mégis az egyetem befogadásának a lehetőségét.

V. A levéltári kutatásom alatt a hallgatói adatbázisok megismerése során merült fel bennem a kiemelkedő hallgatók tudományos (szakmai) pályafutásának a felkutatása. Tekintettel arra, hogy ezen bázis több ezer személyt ölelt volna fel, azok szociológiai elemzésére a kutatási keretek szűkösségére való tekintettel nem szándékoztam vállalkozni. Helyette a fiatalok szakmai pályafutására igyekeztem figyelmet fordítani, amelynek megismerése során figyeltem fel a *sub auspiciis* avatásra, amelynek révén egy kisebb szegmensét volt lehetőségem a hallgatóknak megvizsgálni. Ugyan nem a legrepresentatívabb mintáját adták a végzett doktoroknak, de ez a csoport az összetételét tekintve egy lehetséges kiinduló mintául szolgálhatott. A teljességre való törekvés jegyében vettem sorra a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatottakat egyaránt, ezek ugyanazon kitüntetéses doktoravatás más-más elnevezését takarják, de különböző politikai és közjogi helyzetben.

Mint ismeretes, az egyetem hallgatói nem egyszer aktív politikai szerepet vállaltak a két világháború között, és munkám során arra szerettem választ kapni, hogy ezen tevékenység a jogász hallgatók között is fenn állt-e? A diákság Debrecenhez hasonlóan Szegeden is aktív szerepet vállalt a zsidó hallgatók tanulmányainak a korlátozásában vagy akár ellehetetlenítésében az 1930-as évek elején. Munkámban ezen politikai tevékenységnek egy szűk metszetéről szándékoztam képet adni, különösen azért, mert Szegeden levéltári forrás is csak szűkösen áll rendelkezésre. Mindezek mellett az egyetemi polgárok a két világháború közötti időszakban békés politikai tevékenységet is kifejtettek, amely a jogászok esetében a Werbőczy Bajtárs Egyesület berkein belül valósult meg. Tekintettel arra, hogy Ausztriában a hasonló jellegű csoportosulásoknak jelentős történelmi gyökere volt – amelyek mind a mai napig hatnak –, így azok tevékenységét is áttekintettem.

VI. Az utolsó tézisként a Szegedről elköltözött Tudományegyetem *anyavárosbeli*

visszatérésével kapcsolatos eseményeket és körülményeket jelöltem meg. Leginkább arra kerestem a választ, hogy egy ilyen esemény kapcsán milyen nehézségekkel és tényekkel kellett szembenéznük az érintett városoknak. Hiszen Szeged ebben az esetben elveszítette azt a felsőoktatási intézményt, amelyért évtizedekig küzdött, míg Kolozsvárnak és az országnak áldozatokkal kellett szembenéznie, hogy visszafogadja korábbi tanintézményét, miközben a politikai helyzet egyre romlott.

Megállapítható, hogy Szeged tulajdonképpen „nyert” ezzel a veszteséggel, hiszen az ideiglenesen a területén megszállt egyetem helyét az új, kizárólag *szegedi* foglalta el. A város ezzel a veszteséggel lett igazán és maradéktalanul egyetemi várossá, ugyanis a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ben áthelyezték, és *de jure* nem alapították Szegeden. Az ország szempontjából a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újranyitása volt a legfontosabb, de a Horthy Miklós Tudományegyetem megnyitása is fényes keretek között valósulhatott meg 1940-ben. Nem elhanyagolható, hogy a jogszabály megalkotása és a két intézmény megszervezése alig két hónap alatt lezajlott, miközben az ország a háború szélén, Európa pedig harcban állt.

VII. Értekezésemben összességében annak a bemutatására vállalkoztam, hogy milyen változásokon ment keresztül a hazai jogászképzés Mária Terézia *Ratio Educationis*-ától kezdve a huszadik század közepéig. Mindezekben belül a Ferenc József Tudományegyetem múltjára fordítottam különös figyelmet, ugyanis a mai Szegedi Tudományegyetem az 1872. évi XIX. törvénycikkkel Erdély szívében létrehozott Kolozsvári Tudományegyetem *szellemi jogutódjának* tekinti magát. Ezen okból kifolyólag a jogelőd egyetemmel is foglalkozni érdemes, illetve annak az „előd intézményével”, a kolozsvári jogakadémiával, hiszen a jogi kar első oktatói bázisának jelentős része az akadémiából került ki.

Egy felsőoktatási intézmény történetének a megismeréséhez legalább két információ szükséges: az egyik, hogy kik oktattak ott, és a második, hogy kiket. Az elsőre válaszolva tekintettem végig a témámhoz kapcsolódó jogtörténész professzorok életét és tudományos pályafutását a kutatott időszakban. A hallgatók kapcsán fontosnak tartottam a tudományos előmenetelük megvizsgálását, amelyet álláspontom szerint a *sub auspiciis* avatások fejeznek ki legjobban. Végül az sem mellékes, hogy milyen geopolitikai és történelmi környezetben működött az egyetem: a kolozsvári-szegedi *universitas* históriája a magyar múlt viszontagságait is hűen tükrözi.

Szeretném megköszönni az általam látogatott levéltárak és könyvtárak valamennyi dolgozójának a segítséget és kedvességet, ezen belül *Oross András* bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásaim során nyújtott tanácsait és segítségét. Továbbá a Csongrád Megyei Levéltár kutató szolgálatnak: *Gárgyánné Lampert Magdolna* és *Nagyné Somogyi Zsuzsanna* nyugalmazott levéltárosoknak, illetve a fiatal utódoknak: *Szalma Baksi Tímeának* és *Haska Dánielnek*. A romániai levéltáraknál végzett munkámhoz önzetlen segítő kezet nyújtottak *Nagy Mihály* nagyváradai és *Velentín Dalalan* kolozsvári levéltárosok, mindezt ezúton is köszönöm.

A külföldi tanulmányutakhoz kapcsolódóan köszönetemet szeretném kifejezni a bécsi *Collegium Hungaricum*nak és a Tempus Közalapítványnak, hogy lehetővé tették számomra ösztöndíjukkal a két hónapnyi bécsi tartózkodást, azon belül *iff. Bertényi Ivánnak*, a bécsi *Collegium Hungaricum* tudományos igazgató-helyettesének és a Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatójának.

Nem utolsósorban köszönetet szeretnék mondani azon személyeknek, akik nélkül nem születhetett volna meg ez az értekezés. Témavezetőmnek, *Antal Tamás* habilitált egyetemi docensnek és tanszékvezetőmnek, *Balogh Elemér* egyetemi tanárnak, illetve az SZTE Szaklevéltára vezetőjének, *Vajda Tamásnak*.

BIBLIOGRÁFIA

I. Szakirodalmi források:

- ADAM 2006. = ROBERT ADAM: *Die Darstellung der Jenaer Urburschenschaft in der deutschen Geschichtswissenschaft von 1949 bis 1989/90*. Magisterarbeit. Friedrich Schiller Universität Jena, Philosophisches Fakultät, Historisches Institut. Jena, 2006.
- ADB 1908. = BERTHOLD BRETHOLZ: *Tomaschek, Johann Adolf*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 54, 1908.
- Akadémiai Almanach* = *Magyar Tudományos Akadémiai Almanach*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1937., 1943.
- Akadémiai értesítő* = *Akadémiai értesítő a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából*. Budapest, 1922.; 1936.; 1942.; 1943.
- Almanach* 1971. = LISZTES LÁSZLÓ – ZALLÁR ANDOR (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1970*. Szeged, 1971.
- Almanach* 1996. = SZENTIRMAI LÁSZLÓ – IVÁNYI SZABÓ ÉVA – RÁCZNÉ MOJZES KATALIN (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995*. I. kötet, Szeged, 1996.
- ÁMÁN 2017a. = ÁMÁN ILDIKÓ: *Egyetem a délvidék kapujában: Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért*. In: KESERŐ BARNA ARNOLD (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. Győr, 2017. 9–25. p.
- ÁMÁN 2017b. = ÁMÁN ILDIKÓ: „A harmadik egyetem Szegeden állítassék föl” – Vázlatok Szeged város egyetemalapítási kísérleteiről. In: SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa, Miskolc, 2017. 9–14. p.
- ÁMÁN 2018a. = ÁMÁN ILDIKÓ: *A kiegyezés hatása a jogászképzésre*. In: *FORVM–Acta Juridica et Politica*, VIII. évf., 1. sz., Szeged, 2018. 5–25. p.
- ÁMÁN 2018b. = ÁMÁN ILDIKÓ: „Non procul ex proprio stipite poma cadunt”, avagy a „két Kolosváry” élete az egyetemtörténet tükrében. In: *Gerundium*, MMXVIII. IX. évf., 2. sz., 23–41.p.
- ÁMÁN 2018c. = ÁMÁN ILDIKÓ: *Az 1874. évi oktatásügyi reform, avagy a jogászképzés első átalakítása a dualizmus időszakában*. In: *Jogtudományi Közlemény*, LXXIII. évfolyam, 7-8. szám, 2018. 346–354. p.
- ANTAL 2004. = ANTAL TAMÁS: *A konzuli bírászkodás a dualizmus korában. Az 1891. évi XXXI. tc. létrejötte*. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica: Publicationes doctorandorum juridicorum*. IV. évf., 2004. 5–52. p.
- ANTAL 2006. = ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)*. In: *Dél-alföldi évszázadok* 23. Szeged, 2006.
- ANTAL 2011. = ANTAL TAMÁS: *Város és népképviselő: Az 1848:XXIII.tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872)*. A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 36., Szeged, 2011.
- ANTAL 2014a. = ANTAL TAMÁS: *A szegedi királyi Biztosság közjogi háttere. Adalék Szeged dualizmuskori közigazgatás-történetéhez (1879–1883)*. In: *URBS Magyar várostörténeti évkönyv IX*. Budapest, 2014. 255-275. p.

- ANTAL 2014b. = ANTAL TAMÁS: *A Szegedi Ítéltábla története 1890–1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből I.*, Budapest–Szeged, 2014.
- ANTAL 2015. = ANTAL TAMÁS: *A Szegedi Ítéltábla története 1914–1921 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II.*, Budapest–Szeged, 2015.
- ANTAL 2016. = ANTAL TAMÁS: *Szilágyi Dezső és műve.* In: Jogtörténeti tár 4., Szeged, Iurisperitus, 2016.
- ANTAL 2017. = ANTAL TAMÁS: *A Hódmezővásárhelyi Járásbíróság működése 1911-ben.* In: KOVÁCS ISTVÁN – PRESZTÓCZKI ZOLTÁN: *A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve.* Hódmezővásárhely, 2017. 51–71. p.
- ASZTALOS 2011. = ASZTALOS LAJOS: *Egyre botrányosabb a házsongárdi helyzet.* In: *Kapu*, 2011. március, XXIV. évf., 3. sz., 59–61. p.
- B. KÁLLAY 1998. = B. KÁLLAY ISTVÁN: *Karvasy Győrött.* In: *Győri Tanulmányok* 20. Győr, 1998. 26–42. p.
- BÁGYONI 1973. = BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN: *Kuncz Aladár-émlékek.* In: *Korunk*, XXXII. évf., 11. sz., 1973. 1664–1673. p.
- BAJÁN 1922. = BAJÁN GYULA (szerk.): *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre (Sturm-féle országgyűlési almanach).* Magyar Távirati Iroda, Budapest, 1922.
- BÁLINTNÉ 1983. = BÁLINTNÉ MIKES KATALIN: *A kecskeméti Református Jogakadémia évkönyvei. Repertórium. (Bács-Kiskun megye múltjából 8.)* Kecskemét, 1983.
- BALOGH 1999. = BALOGH ELEMÉR: *Állam- és Jogtudományi Kar 1921–1998. – Oktatás és Kutatás történet,* In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998.* Szeged, 1999. 36–72. p.
- BALOGH 2013a. = BALOGH BÉLA: *A máramarosszigeti református líceum diáksága 1682–1851.* Debrecen, 2013.
- BALOGH 2013b. = BALOGH BÉLA: *A máramarosszigeti református líceum története.* Debrecen 2013.
- BALOGH 2014. = Balogh Judit: Tóth Lajos (1876–1936). In: „Ernyedetlen szorgalommal...” *A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949).* Szerkesztette: P. SZABÓ BÉLA, Debrecen, 2014. 69–91. p.
- BANA–BARNA 2015. = BANA JÓZSEF – BARNA ATTILA: *Kísérlet a pozsonyi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Győrbe telepítésére.* In: DOMINKOVITS PÉTER – HORVÁTH JÓZSEF (szerk.): *Győri tanulmányok.* Győr, 2015. 21–68. p.
- BAUER 2016. = KURT BAUER: *Schlagring Nr. 1. Antisemitische Gewalt an der Universität Wien von den 1870er- bis in die 1930er-Jahre.* In: REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE – JANA STAREK (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien, 2016. 137–160.p.
- BÉKEFI 1909. = BÉKEFI REMIG: *A Pécsi Egyetem (akadémiai székhely).* MTA, Budapest, 1909.
- BERGER 1998. = ELISABETH BERGER: *Das Studium der Staatswissenschaften in Österreich.* In: ZNR: *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte.* 20. Jahrgang, ¾, 1998. 177–211. p.
- BERTÉNYI 2016. = IFJ. BERTÉNYI IVÁN (szerk.): *Tisza István, két korszak határán.* Országgyűlési Hivatala, Budapest, 2016.
- BERTÉNYI 2019. = IFJ. BERTÉNYI IVÁN: *Sorsfordítók a magyar történelemben 16. - Tisza István.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2019.

- BIBÓ – DÉNES – BALOGH – TÓTH 2004. = BIBÓ ISTVÁN – DÉNES IVÁN ZOLTÁN – BALOGH IVÁN – TÓTH LÁSZLÓ DÁVID (szerk.): *Bibó István egyetemi előadásai 1942-1949*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.
- BICZÓ 2011. = BICZÓ ZALÁN (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*. szerk. Győr, 2011.
- BISZTRAY 1941. = BISZTRAY GYULA (szerk.): *Erdély magyar egyeteme*. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1941.
- BOLVÁRI-TAKÁCS 2007. = BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: *Ballagi Géza és a pataki jogakadémia*. In: *Zempléni Múzsza*, VII. évf., 3. sz., 2007. 92–94. p.
- BÓNIS 1972. = BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- BÓNIS 1971. = BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- SzGDUW 1965. = *Studien zur Geschichte der Universität Wien*. Band II. Akademischer Senat der Universität, Wien, 1965.
- BRAUNEDER 1987. = WILHELM BRAUNEDER: *Juristen in Österreich 1200-1980*. ORAC, Wien, 1987.
- BRUCKNER 1996. = BRUCKNER GYÖZÖ: *Az Eperjesi Ősi evangélikus kollégium az első világháború küszöbén*. In: BRUCKNER GYÖZÖ: *A Miskolci Jogakadémia múltja és kulturmunkássága (1919–1949)*. (szerk.: DOBROSSY ISTVÁN – STIPTA ISTVÁN), Miskolc, 1996. 47–49. p.
- BRUCKNER é.n. = BRUCKNER GYÖZÖ: *A Tiszai evangélikus egyházkerület Miskolci Jogakadémiájának múltja az Eperjesi Ősi kollégium tükrében*. Miskolc, é. n.
- BRUNNER 1990. = WALTER BRUNNER: *Die Promotio sub auspiciis*. 2. bővített kiadás, Wien, 1990.
- CÂRSTOCEA 2016. = RAUL CÂRSTOCEA: *Students Don the Green Shirt. The Roots of the Romanian Fascism in the Antisemitistic Student Movements of the 1920s*. In: REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE – JANA STAREK (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939*. Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien, 2016. 39–66. p.
- ČEPULO 2007. = DALIBOR, ČEPULO: *Legal education in Croatia from medieval times to 1918: institution, courses of study and transfers*. In: ZORAN POKROVAC (szerk.): *Juristenausbildung in Osteuropa bis zum Ersten Weltkrieg*. Frankfurt am Main, 2007. 81–151. p.
- CSIBI 2009. = CSIBI NORBERT: *A Pécsi Püspöki Jogakadémia és hallgatói a dualizmus korában*. In: KAPOSZ ZOLTÁN – VONYÓ JÓZSEF (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 20*. Szerkesztette: Pécs, 2009. 173–212. p.
- CSIBI 2010. = CSIBI NORBERT: *Vélemények a (jogi) oktatás néhány kérdéséről a 19. század végének Magyarországon*. In: *A történelem szálai – Tanulmánykötet Vonyó József 65. születésnapjára*. Pécs, 2010. 75–86. p.
- CSIBI 2012. = CSIBI NORBERT: *Mozgástér és meghatározottság. A felekezeti iskolaügy szabályozása és igazgatása Magyarországon a 19. század második felében*. In: *Interdiszciplináris Doktorandusz konferencia 2012*. Pécs, 2012. 64–80. p.
- DEGRÉ 1964. = DEGRÉ ALAJOS: *Dr. Iványi Béla (1878-1964)*. In: *Vasi Szemle*, 1964. 18. évf., 2. sz., 295-296. p.

- DEGRÉ 1984. = DEGRÉ ALAJOS: *Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban*. In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti értekezések 14., Budapest, 1984. 15–22. p.
- DÉNES 2013. = DÉNES IVÁN ZOLTÁN (szerk.): *Visszaemlékezések*. Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi műhely, Bibó István munkái centenáriumi sorozat 12. Budapest, 2013.
- DEVICH 1984. = DEVICH ANDOR: *Törekvések Szegeden egyetem létesítésére 1918 előtt*. Szeged, 1984.
- DEVICH 1990. = DEVICH ANDOR: *A szegedi Tudományegyetem története I. 1921–1944*. JATE Kiadó, Szeged, 1990.
- DIENES – UGRAI 2013. = DIENES DÉNES – UGRAI JÁNOS: *A Sárospataki Református Kollégium története*. Sárospatak, 2013.
- DIÓS 2007. = DIÓS ISTVÁN (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. XII. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- DRASKÓCZY 1914. = DRASKÓCZY LAJÓS: *A Tiszai Ágostoni hitvallású evangélikus egyházkerület eperjesi Collegiumának értesítője az 1914–1915. tanévről*. Eperjes, 1914.
- DUROVICH 2016. = DUROVICH ALEX: *Az Eperjesi Kollégium liceumi hallgatói*. In: *Gerundium*, MMXVI. VII. évf., 1–2. sz., 104–120. p.
- DUROVICS – KÓNYA 2015. = DUROVICS ALEX – KÓNYA PÉTER: *Az Eperjesi Kollégium felsőfokú hallgatói 1667 – 1850*. Felsőoktatástörténeti kiadványok 11. Budapest, 2015.
- ECKHART 1936. = ECKHART FERENC: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935*. I. kötet. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1936.
- Emlékirat* 1897. = *Emlékirat a Szegeden felállítandó egyetem tárgyában*. Szeged, 1897.
- Emlékkönyv* 1997. = *Emlékkönyv a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem (1872–1944) létesítésének 125. évfordulója alkalmából*. Budapest, 1997.
- EGYED 2003. = EGYED ÁKOS: *Mikó Imre gróf és az 1848-as forradalom*. In: *Korunk*, 3. folyam, 14. évf., 2003. december, 51–59. p.
- EGYED 2005. = EGYED ÁKOS: *Az MTA külső tagja, az EME elnöke hidvégi gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije, az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítója (1805–1876)*. In: *Magyar Tudomány*, 166. évf. 12. sz., 2005. december, 1570–1577. p.
- FABRO – UJLAKI 1905. = FABRO HENRIK – UJLAKI JÓZSEF (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Budapest, 1905. 255. p.
- FÁRI – NAGY 2004. = FÁRI IRÉN–NAGY ÁDÁM: *Szegedi vendéglátóhelyek képeslapokon 1900–1920*. In: ZOMBORI ISTVÁN: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve–Történeti Tanulmányok*. Studia Historica 7. Szeged, 2004. 325–387. p.
- FARKAS 2010. = FARKAS GÁBOR: *A birodalmi felsőoktatás modernizációja. A kultuszminiszter oktatási terve (1849–1854)*. In: *Österreichisch-ungarische Beziehungen auf dem Gebiet des Hochschulwesens. – Osztrák-magyar felsőoktatási kapcsolatok*. Kodolányi János Főiskola – Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Székesfehérvár – Budapest, 2010. 163–177. p.
- FAZEKAS 2003. = FAZEKAS MARIANNA: *Politico–Camerális tanulmányok oktatásának 225 éve*. In: *A jogászképzés múltja, jelene és jövője: ünnepi tanulmányok, konferencia előadások, kerekasztal beszélgetések*. ELTE ÁJK, Budapest, 2003. 97–102. p.

- FEKETE 1975. = FEKETE GÉZÁNÉ (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-1973*. Budapest, 1975.
- FEKETE 2012. = FEKETE KÁROLY: *A Debreceni Egyetem bölcsője a város Református Kollégiuma*. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 16–27. p.
- FERENCZ = FERENCZ ÁKOS: *Óvári Kelemen – Egyetemes Európai Jogtörténeti jegyzetek I. és II. szemeszter 1879/80*. In: *Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára*, MsU1548/A.; MsU1548/2.
- FERENCZ = FERENCZ ÁKOS: *Óvári Kelemen – Magyar Jogtörténeti jegyzetek I. szemeszter és II. szemeszter 1879/80*. In: *Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára*, MsU1549/A.; MsU1549/B.
- FERENCZ 2005. = FERENCZ GYÖZÖ: *Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz*. Budapest, 2005.
- FILLAFER 2017. = FRANZ LEANDER FILLAFER: *Leo Thun und die Aufklärung. Wissenschaftsideal, Berufungspolitik und Deutungskämpfe*. In: CHRISTOF AICHNER – BRIGITTE MAZOHL (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen*. Wien – Köln – Weimar, 2017. 55–76. p.
- FRIML 1913. = FRIML ALADÁR: *Az 1777-iki Ratio Educationis*. Katolikus Középiskolai Tanáregylet, 1913.
- FRITZ – ROSSOLIŃSKI-LIEBE 2016. = REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE: *Universitärer Antisemitismus in der Zwischenkriegszeit*. In: REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE – JANA STAREK (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939*. Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien, 2016. 7-19. p.
- GAAL 1990. = GAAL GYÖRGY: *Egy felekezeti egyetem alapítása Kolozsváron 1920-ban*. In: *Keresztény Magvető*. XCVI. évf., 4. sz., 1990. 230–237. p.
- GAAL 1993. = GAAL GYÖRGY: *Berde Áron útja a természettudományoktól a közgazdasáig*. Kolozsvár, 1993.
- GAAL 2012. = GAAL GYÖRGY: *Egyetem a Farkas utcában: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. harmadik, átdolgozott és bővített kiadás, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012.
- GAJZÁGÓ 1943. = GAJZÁGÓ LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog mivoltáról*. In: LUKINICH IMRE (szerk.): *Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok Köréből*. 5. kötet, 12. sz., Budapest, 1943. 1–51. p.
- GÁL 1929. = GÁL FERENC: *Főiskolai törekvések Szegeden 1790–1922*. Szeged, 1929.
- GALI 2017. = GALI MÁTÉ: *Egy művelt konzervatív gondolkodó Trianonról. Berzeviczy Albert és a revízió*. In: *Rubicon*. 2017. 7–8. sz., 117–121. p.
- GAZDA 1997. = GAZDA ISTVÁN: *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Egyetem*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, 1997.
- GECSÉNYI 2011. = GECSÉNYI PATRÍCIA: *Magyarország és Ausztria kapcsolatai 1945–1965 között*. doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2011.
- GIDÓ 2012. = GIDÓ ATTILA: *Egyetemi antiszemitizmus Nagy-Romániában*. In: *Pro Minoritate*. 2012. tavasz., 230–233. p.

- GÖNCZI 2006. = GÖNCZI KATALIN: *Jogászképzés a királyi akadémiákon a felvilágosodás korában és a reform korban*. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2. sz., 2006. 1–3. p.
- GRAF 2009. = WIENER AKADEMISCHEN MÄDELSCHAFT FREYA: *Frauen–Frauenrechtsbewegung–Frauenstudium*. In: MARTIN GRAF: *150 Jahre Burschenschaften in Österreich. Gester-heute-morgen*. Ares Verlag, Graz, 2009. 122–127. p.
- HABERMANN 1992. = HABERMANN GUSZTÁV: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. In: BLAVOVICH LÁSZLÓ (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 19*. Szeged, 1992.
- HADOBÁS = HADOBÁS ESZTER: *Válság a jogakadémiákon, az egri intézmény példáján keresztül*.: https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hadobas-eszter-valsag-a-jogakademiakon-az-egri-intezmeny-peldajan-keresztul_56a728d85c2f9.pdf (l. i.: 2019. január 10.)
- HAEFFLER 1940. = HAEFFLER ISTVÁN (szerk.): *Országgyűlési almanach. Az 1939–44. évi országgyűlésről*. Budapest, 1940.
- HALÁSZ 1886. = HALÁSZ SÁNDOR (szerk.): *Országgyűlési Almanach 1886*. Athenaeum Részvénytársaság kiadványa, Budapest, 1886.
- HALLER 1926. = HALLER ISTVÁN: *Harc a numerus clausus körül*. A szerző kiadása. h. n., 1926.
- HALMAI 1987. = HALMAI ISTVÁN: *Az egri érseki jogakadémia a jogi felsőoktatás rendszerében a századfordulóiig*. In: *Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tudományos közleményei = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Tom. 18/5. 1987. 135–154. p.
- HALMAI 1993. = HALMAI ISTVÁN: *A Kecskeméti református jogakadémia a polgári kori jogi főiskolák rendszerében 1875–1944*. In: *Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei*. Tom. 21. 1993. 137–152. p.
- HAMZA – HOFFMAN 2014. = HAMZA GÁBOR – HOFFMAN ISTVÁN: *A kitüntetéses doktorrá avatás előzményei és mai helyzete a magyar és az osztrák jogászképzésben*. In: CSÁNYI VILMOS (szerk.): *Magyar Tudomány*. CLXXV. évf., 12. sz., 2014. 849–853. p.
- HAMZA 2005a. = HAMZA GÁBOR: *Vécsey Tamás és a jogi szemináriumok*. In: *Jogtörténeti Szemle*, különszám, Budapest–Győr–Miskolc, 2005. 12–21. p.
- HAMZA 2005b. = HAMZA GÁBOR: *Farkas Lajos, a római jogász (1841-1921)*. In: *Magyar Tudomány*, 2005/4. sz., 467–472. p.
- HAMZA 2014a. = HAMZA GÁBOR: *Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről*. In: *Polgári Szemle*, 2014. március. 10. szám, 362–366. p.
- HAMZA 2014b. HAMZA GÁBOR: *Történeti áttekintés a magyar magánjog (polgári jog) kodifikációjáról*. In: SZALMA JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2014. 24–32. p.
- HAMZA 2018. = HAMZA GÁBOR: *Emlékezés Iványi Bélára (1878-1964), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára*. http://real.mtak.hu/80568/1/Ivanyi_Bela_1878_1964_megemlekezes.pdf (l.i.: 2019. szeptember 17.)
- Hivatalos 1873. = *A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története: Hivatalos adatok alapján*. Athenaeum nyomda, Pest, 1873.
- HODOR 1850. = HODOR KÁROLY: *Az erdélyi Báthory Egyetem története 1579–1849*. (Kézirat a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Központi Könyvtárának Kézirattárában Ms. 259.), Kolozsvár,

1850.

- HOLLÓSI 2007. = HOLLÓSI GÁBOR: *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949)*. szerzői kiadás, Debrecen, 2007.
- HOLLÓSI – P. SZABÓ 2012. = HOLLÓSI GÁBOR – P. SZABÓ BÉLA: A Jog- és Államtudományi Kar. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 141–178. p.
- HOMOKI-NAGY – MASA 2015. = HOMOKI-NAGY MÁRIA – MASA GABRIELLA (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története II. rész. – Szemelvények a Szegedi Törvényszék bírának életéből*. Szeged, 2015.
- HOMOKI-NAGY 2007. = HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés*. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2007. 3. sz., 16–24. p.
- HOMOKI-NAGY 204. = HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A magyar magánjog kodifikációja a 19. században*. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2004. 1. sz., 4–7. p.
- HORVÁTH 1893. = HORVÁTH ÖDÖN: *A jogi oktatásügyünk néhány kérdéseiről*. Eperjes, 1893.
- HORVÁTH 1898. = HORVÁTH ÖDÖN: *Újabb dolgozatok a jogi oktatás köréből*. Eperjes, 1898.
- HORVÁTH 1986. = HORVÁTH PÁL: *A porosz-német, ill. az osztrák-magyar Lehrfreiheit-szisztéma a Leo Thun-Hohenstein-féle reformok alapján*. In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon 19-20. század*. Jogtörténeti értekezések. 15. szám, Budapest, 1986. 7–22. p.
- HORVÁTH 1998. = HORVÁTH JÓZSEF: *A győri jogakadémia és jogi oktatás*. In: *Győri Tanulmányok 20*. Győr, 1998. 18–25. p.
- HORVÁTH 2016. = HORVÁTH SÁNDOR DOMONKOS: *A győri és a soproni ügyvédi kamara története 1875–2014*. Győr, 2016.
- HÖLDER 1898. = ALFRED HÖLDER: *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898*. Wien, 1898.
- ILLÉS 1929. = ILLÉS JÓZSEF: *Kolosváry Sándor I. tag emlékezete*. MTA, Budapest, 1929.
- IMRE 1900. = IMRE SÁNDOR: *Eötvös nézetei az oktatásra vonatkozó állami jogokról és kötelességekről*. In: *Magyar Pedagógia*, IX. évf., Budapest, 1900. 457–478. p.
- Innsbruck 1899. = *Die Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck in den Jahren 1848-1898*. Innsbruck, 1899.
- JARCZYK 2016. = ROBERT JARCZYK: *Zur Geschichte der Hochschülerinnen und Hochschülerschaft an der TU Wien*. BöhlauVerlag Wien, Köln, Weimar, 2016.
- JARUSCH 2016. = KONRAD H. JARUSCH: *Univerität und Nationalsozialismus. Aspekte einer erschreckenden Beziehung*. In: REGINA FRITZ – GRZEGORZ ROSSOLIŃSKI-LIEBE – JANA STAREK (szerk.): *Alma Mater Anisemitica. Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939*. Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Wien, 2016. 21–36. p.
- JUHÁSZ 1962. = JUHÁSZ GYULA (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. IV. kötet – Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- JUHÁSZ 1982. = JUHÁSZ GYULA (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1845. V. kötet. – Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

- JUHÁSZ 2016. = JUHÁSZ RÉKA IBOLYA: *A magyar felsőoktatás egy fontos intézménycsoportja. A királyi jogakadémiák forrásai és feldolgozásának lehetőségei (1777–1850)*. In: *Gerundium*, MMXVI. VII. évf., 1–2. sz., 121–132. p.
- JUHÁSZ 207. = JUHÁSZ RÉKA IBOLYA: *A Győri Felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1719–1852*. Budapest, 2017.
- JUSZTINGER 2009. = JUSZTINGER JÁNOS: *Az Egri Érseki Joglíceum története (1740–1949)*; In: KAJTÁR ISTVÁN – POHÁNKA ÉVA: *A Pécsi Püspöki Jglyceum emlékezete 1833–1923*. Pécs, 2009. 49–64. p.
- JUSZTINGER 2014. = JUSZTINGER JÁNOS: *Csekey István, a közjog hajdani pécsi professzora*. In: *Scriptura*. 2014. 1. sz., 51–61. p.
- KÁDÁR–VÁGI = KÁDÁR GÁBOR–VÁGI ZOLTÁN: *Egyetemi zsidóverések, antiszemita merényletek, etnikai tisztogatás a Horthy-korszakban 1923–1942*. letöltés ideje: 2019. szeptember 19.: http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=147:egyetemi-zsidoverések-antiszemita-merenyletek-etnikai-tisztogatás-a-horthy-korszakban-1923-1942-&catid=15:tanulmányok
- KAJTÁR 2003. = KAJTÁR ISTVÁN: *A pécsi állam- és jogtudományi kar története 1923–2002*. In: TAKÁCS PÉTER (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője*. Bibliotheca Iuridica, Acta Congressuum 10., Budapest 2003. 226–230. p.
- KANCSÁR 1990. = KANCSÁR ATTILA: *A numerus clausus Szegeden*. In: *Belvedere Meridionale*. 1990. november., II. évf., 6. sz., 35–38. p.
- KÁNTOR 2013. = KÁNTOR SÁNDORNÉ: *A debreceni kitüntetéses doktoravatások története (1912–2012)*. In: *Gerundium*, MMXIII. IV. évf., 1–2. sz., 109–132. p.
- KAPUSZ NÁNDOR – IFJ. BARTA JÁNOS: *Az Orvostudományi Kar*. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 204–229. p.
- KARÁCSONY 2012. = KARÁCSONY ANDRÁS: *Jogtudásból politikai gondolkodó*. In: DÉNES IVÁN ZOLTÁN (szerk.): *Bibó 100 – Recepciók, értelmezések, alkalmazási kísérletek*. Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi műhely, Budapest, 2012. 347–368. p.
- KARADY–NAGY 2012. = KARADY VICTOR – NAGY PÉTER TIBOR: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Past Inc. Centre for Historical Research, History Department of the Central European University, Budapest, 2012.
- KÁROLYI–SZABÓ–P. SZABÓ 2014. = KÁROLYI GÉZA – SZABÓ SZILÁRD – P. SZABÓ BÉLA: *Kovács Gábor (1883–1920)*. In: *„Ernyedetlen szorgalommal...” A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Szerkesztette: P. SZABÓ BÉLA, Debrecen, 2014. 95–107. p.
- KENYERES 1967. = KENYERES ÁGNES: *Magyar Életrajzi Lexikon* 1. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- KENYERES 1981. = KENYERES ÁGNES: *Magyar Életrajzi Lexikon* 3., kiegészítő kötet A–Z, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- KENYERES 1982. = KENYERES ÁGNES: *Magyar Életrajzi Lexikon* 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- KENYERES 1994. = KENYERES ÁGNES (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1978–1991*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- KÉPESSY 2014. = KÉPESSY IMRE: *Eötvös József reformtörvényei a felsőoktatás területén*. In: VARGA

- NORBERT (szerk.): *VI. Szegedi Jogtörténeti Napok – báró Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából*. Szeged, 2014. 109–120. p.
- KEREPESZKI 2008. = KEREPESZKI RÓBERT: *A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon*. In: BODNÁR ERZSÉBET – DEMETER GÁBOR (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII. – XX. században*. Debrecen, 2008. 224–237. p.
- KEREPESZKI 2009a. = KEREPESZKI RÓBERT: *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919–1945)*, Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Debrecen, 2009.
- KEREPESZKI 2009b. = KEREPESZKI RÓBERT: *Az egyetemi bajtárs egyesületek sajtója a Horthy-korszakban*. In: MONOKI ISTVÁN (szerk.): *Magyar Könyvszemle*. Argumentum Kiadó, 2009. 4. sz., 456–474. p.
- KEREPESZKI 2012. = KEREPESZKI RÓBERT: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012.
- KERNBAUER 2017. = ALOIS KERNBAUER: *Principles, pragmatism and innovation: The implementation of the Thunian Reform at the University of Graz*. In: *The Thun-Hohenstein University Reforms 1849–1860 – Conception - Implementation – Aftermath*. szerk.: BRIGITTE MAZOH. Böhlau, Wien, 2017. 94–121. p.
- KÉZI = KÉZI ERZSÉBET (szerk.): *A múlt üzenete*. Főiskolai jegyzet: <https://docplayer.hu/22694465-A-mult-uzenete-foiskolai-jegyzet-szerkesztette-kezi-erzsebet-a-tanulmanyok-szerzoi-gal-gyongyi-gizella-kezi-erzsebet-molnar-iren-vismeg-istvan.html> (l. i.: 2019. január 10.)
- KIRÁLY 1908. = KIRÁLY JÁNOS: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1908.
- KIRÁLY 2009. = KIRÁLY SÁNDOR: *Az egyetemi hallgatók létszámának alakulása a két világháború között Magyarországon*. In: RADICS KÁLMÁN (szerk.): *A Hajdú-Bihar megyei levéltár évkönyve XXXI*. Debrecen, 2009. 329–361. p.
- KISS 2009a. = KISS ZSUZSANNA: *Zalai diákok a Győri Királyi Jogakadémián 1800-1848*. In: *Zalai történeti tanulmányok - Zalai gyűjtemény 67*. Zalaegerszeg, 2009. 86–120. p.
- KISS 2009b. = KISS PÉTER: *Az egri líceum az egyetemi gondolattól a „magyar Athen” jelképéig (1754-1950)*. In: VERES GÁBOR (szerk.): *Agria = Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis*. 45. sz., 2009. 175–253. p.
- KISS 2016. = KISS PÉTER: *Az egri érseki Líceum történetéből*. Eger, 2016.
- KISS–VAJDA 2012. = KISS RÓBERT KÁROLY – VAJDA TAMÁS: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1945 között*. Szeged, 2012.
- KMETY – JUHÁSZ 2018. = KMETY ADRIEN – JUHÁSZ RÉKA IBOLYA: *A Kassai Felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1776–1852*. Budapest, 2018.
- KOKOLY 2010. = KOKOLY ZSOLT: *A kolozsvári jogászképzés történetének rövid áttekintése*. In: GARACZI IMRE, SZILÁGYI ISTVÁN (szerk.): *A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2010. 333–343. p.
- KOKOLY 2016. = KOKOLY ZSOLT: *Bolyais jogásztanárok síremlékei a kolozsvári Házsongárdi temetőben*. In: *Historia Scientiarum* 14. sz. 2016. 21–33. p.
- KOKOLY 2018. = KOKOLY ZSOLT: *A jogi oktatás története Erdélyben*. In: VERESS EMÖD (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018. 503–557. p.

- KOLOSVÁRY 1931. = KOLOSVÁRY BÁLINT: *Óvári Kelemen levelező tag emlékezete*. XXI. kötet., 6. sz., Budapest, 1931.
- KONCZ 2014. = KONCZ IBOLYA KATALIN: *Az oktatás, mint állam feladata – Eötvös nézetei a művelődéshez való joghoz*. In: VARGA NORBERT (szerk.): *VI. Szegedi Jogtörténész Napok – báró Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából*. Szeged, 2014. 121–128. p.
- KOPCSÁNYI 1897. = KOPCSÁNYI KÁROLY: *A Pécsi Jogakadémia múltja s jelene*. Pécs, 1897.
- KORNIS 1935. = KORNIS GYULA: *Jeles tanulók és jeles emberek*. In: *Magyar Pedagógia* XLIV. évf., Budapest, 1935. 161–164. p.
- KOVÁCS 2005. = KOVÁCS M. MÁRIA: *A numerus clausus és a zsidótörvények összefüggéséről*. In: *Holokauszt Magyarországon - európai perspektívában*. Budapest, 2005. 128–139. p.
- KOVÁCS I. 2016. = KOVÁCS I. GÁBOR (szerk.): *Sárospatak előterében. A Tiszáninneni származású reformatus egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III. Reformatus egyetemi tanárok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016.
- KOVÁSSY 1984. = KOVÁSSY ZOLTÁN: *Az egykori máramarosszigeti jogakadémiáról*. In: *Honismeret*, XII. évf., 1. sz., 1984. 14–17. p.
- KÖBLÖS 2006. = KÖBLÖS JÓZSEF: *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861*. A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 9., Pápa, 2006.
- KRISTÓFI 2005. = KRISTÓFI KRISTÓF JÓZSEF: *A nagyváradai jogakadémia története*. Szakdolgozat, témavezető: Prof. Dr. Balogh Elemér, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék, Szeged, 2005.
- KULPINSZKY 2009. = KULPINSZKY ELEONÓRA: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1873. évi újjászerveződése a státusgyűlés jegyzőkönyve és a Pesti Napló tükrében*. In: KÖTÉL EMŐKE–SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv –Politika*. Balassi Intézet, Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2009. 45–68. p.
- L. BALOGH 2001a. = L. BALOGH BÉNI: *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda, 2001.
- L. BALOGH 2001b. = L. BALOGH BÉNI: *A második bécsi döntés*. In: *Limes*. Tudományos szemle, Tatabánya, 2001. 3. sz. 61–83. p.
- LADÁNYI 1965. = LADÁNYI ANDOR: *A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében*. Budapest, 1965.
- LADÁNYI 1978. = LADÁNYI ANDOR: *A haladó diákok szervezkedési kísérletei az ellenforradalom első éveiben*. In: VASS HENRIK (szerk.): *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmái Magyarországon 1918–1945*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 93–132. p.
- LADÁNYI 2004. = LADÁNYI ANDOR: *Az egyházak és a felsőoktatás a dualizmus korában*. In: *Századok*, 2004. 3–38. p.
- LADÁNYI 2007. = LADÁNYI ANDOR: *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1944*. = MEZEY BARNA (szerk.): *Jogtörténeti értekezések* 34. Gondolat kiadó, Budapest, 2007.
- LAKY 1926. = LAKY DEZSŐ: *A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem igazgatását érintő fontosabb törvények és rendeletek gyűjteménye*. Szeged, 1926.
- LENTZE 1970. = HANS LENTZE: *Die Einführung der Rechtsgeschichte als Unterrichtsfach in der*

- Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein.* In: *Acta juridica et politica*, Tom. 17.: *Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts: Referate der Internationalen Arbeitskonferenz für Rechtsgeschichte und Römisches Recht Szeged 18-20. September 1969.* red. György Antalffy [et al.], JATE ÁJK, Szeged, 1970. 301–314. p.
- LENTZE 1962. = HANS LENTZE: *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein.* Hermann Böhlau Nfg/ Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Graz–Wien–Köln, 1962.
- LUKINICH 1933. = LUKINICH IMRE: *Az egyetem alapításának története.* Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1933. (1. i.: 2019. január 7.): <http://mek.oszk.hu/01800/01859/html/p-univ04.htm>
- MAISEL 2017. = THOMAS MAISEL: *Lehr- und Lernfreiheit und die ersten schritte zu einer Universitäts- und Studienrefrom im Revolutionsjahr 1848.* In: CHRISTOF AICHNER – BRIGITTE MAZOHL (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen.* Wien – Köln – Weimar, 2017. 99–117. p.
- M. NOVÁK 2007. = M. NOVÁK VERONIKA: *A pozsonyi Jogakadémia hallgatósága 1777–1849.* Budapest, 2007.
- MADAI 2013. = MADAI SÁNDOR: *Kis Géza, a „damnatio memoriae”-vel sújtott rektor.* In: *Gerundium*, MMXIII. IV évf., 1–2. sz., 3–10. p.
- MADZSAR 1922. = MADZSAR IMRE: *A magyar közoktatás az abszolutizmus korában.* In: *Magyar Pedagógia*, 31. sz., 1922. 72–77. p.
- MAGYAR 2012. = MAGYAR BALÁZS DÁVID: *„A földet a mennyel összekötő titkos szent huzal.” – A jogtanítás története a Debreceni Református Kollégiumban 1742 – 1895.* Pályamunka a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának az Egyetem fennállásának 100-ik évfordulója tiszteletére meghirdetett pályázatára. Debrecen 2012.
- Magyar Katolikus Lexikon:* <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bochkor.html> (l.i.: 2018. november 5.)
- MAKKAI– SZÁSZ 1986. = MAKKA LÁSZLÓ – SZÁSZ ZOLTÁN: *Erdély története.* Második kötet, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986.
- MARISKA 2008. = MARISKA ZOLTÁN: *Tanszabadság és felekezeti hovatartozás I.* In: *Korunk*, 2008., III. évf., 4. sz., 88–93. p.
- MÁRKI – PISZTÓRY 1896. = *A kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem története és statisztikája.* [Egybeállította: MÁRKI SÁNDOR, PISZTÓRY MÓR.] Az egyetem ezredéves országos kiállítása alkalmából kiadva, Kolozsvár, 1896.
- MÁRKI 1922. = MÁRKI SÁNDOR: *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1922.* Szeged, 1922.
- MÁTHÉ 2003. = MÁTHÉ GÁBOR: *Az önállósult közigazgatási szakemberképzés.* In: *A jogászképzés múltja, jelene és jövője: ünnepi tanulmányok, konferencia előadások, kerekasztal beszélgetések.* ELTE ÁJK, Budapest, 2003. 103–110. p.
- MEZEY 1984. = MEZEY BARNA: *A jogakadémiák 1874. évi reformja.* In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a felsőoktatás rendszerében.* Jogtörténeti Értekezések 14., Budapest, 1984. 103–120. p.
- MEZEY 1998. = MEZEY BARNA: *Egyetemek és jogakadémiák.* In: BANA JÓZSEF (szerk.): *Győri Tanulmányok* 20. Győr, 1998. 7–17. p.

- MEZEY 2007. = MEZEY BARNA: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- MEZEY 2009. = MEZEY BARNA: *A jogakadémiák a jogászképzés történetében*. In: KAJTÁR ISTVÁN – POHÁNKA ÉVA: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923*. Pécs, 2009. 17–36. p.
- MIHÁLKOVICS 1895. = MIHÁLKOVICS GÉZA: *Mikor és hol álltassék fel a harmadik egyetem?* Budapest, 1895.
- MINKER – SZENTIRMAI 2003. = MINKER EMIL – SZENTIRMAI LÁSZLÓ (szerk.): *Szeged egyetemének elődei*. Szegedi Tudományegyetem kiadványa, Szeged, 2003.
- MOLNÁR – ZSIDI 2006. = MOLNÁR LÁSZLÓ – ZSIDI VILMOS: *Magyarországi világi felsőoktatási intézmények a kezdetektől 1945/1948-ig*. A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség kiadványai 2. Budapest, 2006.
- MOÓR 1931. = MOÓR GYULA: *A jogi személyek elmélete*. In: *MTA Jogtudományi Bizottság kiadványai 2.*, Budapest, 1931. 1–379. p.
- MÓRICZ 1903. = MÓRICZ KÁROLY: *A jogi szakoktatás és vizsgarend reformja I–II*. In: *Budapesti Szemle*, 1903. 211–261.; 361–412.
- MÓZESSY 1997. = MÓZESSY GERGELY: *Egyetemi lelkésziségek Magyarországon a 20. század első felében. A katolikus egyetemi lelkésziségek története*. In: *Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből*. 17. szám, Budapest, 1997.
- MUDRÁK – KIRÁLY 2012. = MUDRÁK JÓZSEF – KIRÁLY SÁNDOR: *A megalakulástól az egyetem szétdarabolásáig (1914–1949/1950) – I. Felépítés, működés, oktatás, tudományos munka*. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 57–110. p.
- MUDRÁK 2012a. = MUDRÁK JÓZSEF: *Egyetemalapítási tervek és a Debreceni Tudományegyetem megalakulása*. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 41–55. p.
- MUDRÁK 2012b. = MUDRÁK JÓZSEF: *Bölcsészettudományi Kar*. In: OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 179–229. p.
- MTA Tagajánlások = MTA Tagajánlások. kézirat gyanánt, Budapest, 1892.; 1920.; 1921.; 1922.; 1927.; 1928.; 1934.; 1942.
- NAGY 1984. = NAGY SÁNDOR: *A jogi oktatás és szervezete a Debreceni Református Kollégiumban 1742–1914*. In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Budapest, 1984. 155–189. p.
- NAGY 1986. = NAGY CSABA: *Bibó István életműve – Honnan ered intellektuális varázsa?* In: *Katolikus Szemle*, Külföldi Magyar Katolikus Akció, XXXVIII. évf., 3. sz., Róma, 1986. 221–234. p.
- NAGY 2007. = NAGY ZSOLT: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.
- NAGY 2014. = NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig*. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy14.html> (l. i.: 2019. január 28.)
- NAGY 2015. = NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás történeti vázlata*: <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy15.html> (l. i.: 2019. január 12.)

- NAVRATIL 2014. = NAVRATIL SZONJA: *A jogász hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937)*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
- NDB 1953. = HANS LIERMANN: *Karl von Amira*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 1, Duncker & Humblot, Berlin, 1953.
- NDB 1955. = THEO MAYER-MALY: *Bischoff, Ferdinand*. In: *Neue Deutsche Biographie* Band 2, 1955.
- NDB 1964. = JOHANN CHRISTOPH ALLMAYER-BECK: *Gautsch von Frankenthurn, Paul*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 6, Duncker & Humblot, Berlin, 1964.
- NDB 1972. = KARL BACHINGER: *Höfken, Gustav Ritter von*. In: *Neue Deutsche Biographie (NDB)*. Band 9, Duncker & Humblot, Berlin, 1972.
- NDB 1974. = EDUARD WINTER: *Jarcke, Karl Ernst*. In: *Neue Deutsche Biographie (NDB)*. Band 10, Duncker & Humblot, Berlin, 1974. 353–354. p.
- NDB 2001. = ANDREAS THIER: *Phillips, Georg*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 20, Duncker & Humblot, Berlin, 2001.
- NDB 2010. = DUSIL STEPHAN: *Siegel, Heinrich*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band 24, 2010.
- NDB 2013. = WERNER ERWIN GERABEK: *Swieten, Gerard van*. In: *Neue Deutsche Biographie*. 25. 2013.
- NEMES 2011. = NEMES ISTVÁN: *Reverzális-instrukció és vita a vegyes házasságokról az 1841-42. évi erdélyi diétán*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 14. 2011., 2. sz., 239–260. p.
- NÉMETH 1915. = NÉMETH AMBRUS: *A győri királyi jogakadémia története 1867-től 1892-ig*. In: MESZLÉNYI LAMBERT: *Melléklet a Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium értesítője az 1914–15. iskolai évről*. Győr, 1915. 1–107. p.
- OLECHOWSKI 2011. = THOMAS OLECHOWSKI: *Zweihundert Jahre österreichisches Rechtsstudium. Rückblicke und Ausblicke*. In: *Vom praktischen Wert der Methode Festschrift Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*. Herausgegeben von: CLEMENS JABLONER, GABRIELE KUCSKO-STADLMAYER, GERHARD MUZAK, BETTINA PERTHOLD-STOITZNER, KARL STÖGER. Wien, 2011. 455–479. p.
- ÓVÁRY 2004. = ÓVÁRY ZOLTÁN: *Emlékeimből – Kilencven év a föld körül* (ford.: HORVÁTH -TOLDY PÉTER). Kolozsvár, 2004.
- ÖBL 1957; 1969. = *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Band 1, Wien, 1957.; Band 4. Wien, 1969.
- P. SZABÓ 1993. = P. SZABÓ BÉLA: *Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI-XVIII. században készített disputációinak (dissertációinak) elemzéséhez*. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica*. Tom. VIII. Fasc. 5., Miskolc, 1993. 79–154. p.
- P. SZABÓ 2001. = P. SZABÓ BÉLA: *Jogászság és jogászképzés*. In: SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Bevezetés a Jog- és Államtudományokba*. harmadik, átdolgozott kiadás, Miskolc, 2001. 173–208. p.
- P. SZABÓ 2004. = P. SZABÓ BÉLA: *A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában*. In: *Debreceni konferenciák III., Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója*. Debrecen, 2004. 13–24. p.
- P. SZABÓ 2006. = P. SZABÓ BÉLA: *A bécsi jogi kar doktori kollégiumának magyarországi származású tagjai Mária Terézia egyetemi reformjai előtt*. In: MEZEY BARNA – RÉVÉSZ T MIHÁLY (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 547–584.

p.

- P. SZABÓ 2008. = P. SZABÓ BÉLA: *Magyarországi származású jogászdoktorok Bécsben (1730-as és 1740-es évek)*. In: KRÁSZ LILLA – OBORNI TERÉZ (szerk.) *Redite ad cor: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. 367-385. p.
- P. SZABÓ 2011. = P. SZABÓ BÉLA: *Tanulságos évtizedek. A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (1914-1949)*. Debrecen, 2011.
- P. SZABÓ 2012. = P. SZABÓ BÉLA: *Miniszteri előterjesztés a Nagyszebeni Királyi jogakadémia megszüntetése tárgyában I. Ferenc József előtt és annak parlamenti előzményei*. In: *Gerundium*, MMXII. III. évf., 1–2. sz., 74–104. p.
- P. SZABÓ 2013a. = P. SZABÓ BÉLA: *A nagyszebeni jogakadémia megállapításának előzményei*. In: MÁTHÉ GÁBOR – RÉVÉSZ T. MIHÁLY – GOSZTONYI GERGELY (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2013. 338–347. p.
- P. SZABÓ 2013b. = P. SZABÓ BÉLA: *Ungarstämmige Mitglieder des Doktorenkollegiums der Wiener Juristenfakultät vor den Universitätsreformen Maria Theresias*. In: *Journal on European History of Law*. 4. évfolyam, 1. szám, 2013. 33–51. p.
- P. SZABÓ 2014a. = P. SZABÓ BÉLA: *Iványi Béla (1914–1927)*. In: P. SZABÓ BÉLA (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*. Debrecen, 2014. 207–231. p.
- P. SZABÓ 2014b. = P. SZABÓ BÉLA: *Haraszi Bernolák Nándor (1890 – 1951)*. In: „Ernyedetlen szorgalommal...” *A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Szerkesztette: P. SZABÓ BÉLA, Debrecen, 2014. 179–203. p.
- P. SZABÓ 2016. = P. SZABÓ BÉLA: *Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk „A Debreceni és a Pozsonyi Magyar Királyi Tudomány Egyetem felállításáról” szövege és miniszteri indokolása*. In: *Gerundium*, MMXI. II évf., 1–2. sz., 135–162. p.
- P. SZABÓ 2017. = P. SZABÓ BÉLA: *Béla Iványi, als professor der Univerität Debrecen (1914-1927)*. In: BALOGH ELEMÉR – HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Tripartitum Trium Professorum –Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. – Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 58. Iurisperitus. Szeged, 2017. 271–282. p.
- P. SZABÓ 2018. = P. SZABÓ BÉLA: *A századforduló jelentős osztrák magánjogászának, Leopold Pfaffnak nagyszebeni professzorsága (1861-1868)*. In: GOSZTONYI GERGELY – RÉVÉSZ T. MIHÁLY (szerk.): *Jogtörténeti Parerga II. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2018. 219–227. p.
- P. SZABÓ kézijegyzet. = P. SZABÓ BÉLA: *tételsor 4/B. A bécsi egyetem jogi karának két korszaka és magyarországi hallgatói*. 1–10. p. (kézi jegyzet)
- PAKSA 2016. = PAKSA RUDOLF: *A számontartott kisebbség. Antiszemita érvrendszerek intézményesülése a Horthy-korszakban*. In: *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. II. kötet. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest, 2016. 153–164. p.
- PÁL-ANTAL 2018. = PÁL-ANTAL SÁNDOR: *Jogakadémia Marosvásárhelyen*. In: DRASKÓCZY ISTVÁN – VARGA JÚLIA – ZSIDI VILMOS: *Univeristas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest, 2018. 379–390. p.

- PAPP 1942. = PAPP LÁSZLÓ: *Körmendi füzetek. Szerkeszti Iványi Béla. Körmend, 1942–43.* In: *Levéltári Közlemények*, 20–23. évf. Budapest, 1942–1945. 405–407. p.
- PAPP 2010. = PAPP SZILÁRD: *Szegedi Törekvések az egyetem létrehozása érdekében.* Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. 2010.
- PELLE 1998. = PELLE JÁNOS: *Egyetemi antiszemitizmus a két világháború között.* In: *Hetek*, II. évf., 51. sz., 1998. december 19.; letöltés ideje: 2018. október 25.: http://www.hetek.hu/velemen/199812/egyetemi_antiszemitizmus_a_ket_vilagaboru_kozott
- PÉTERVÁRI 2014. = PÉTERVÁRI MÁTÉ: *Erekly István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra.* In: *Jogtörténeti Szemle*. 2014. 3. sz., 29–38. p.
- PETŐ 2003. = PETŐ ERNŐ: *A jogakadémiák a 20. században.* (kézi jegyzet). 2003.
- PILZ 2009. = BERNHARD REINHOLD PILZ: *Vom burschenschaftlichen Freiheits- und Einheitsbanner zur Farbensymbolik im Staatswappen der Republik Österreich.* In: MARTIN GRAF: *150 Jahre Burschenschaften in Österreich. Gester-heute-morgen.* Ares Verlag, Graz, 2009. 17–40. p.
- POLYÁK 2014a. = POLYÁK PETRA: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914–1950) – 1. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: feltételek és jelöltek.* Pécs, 2014.: <https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok> (letöltés ideje: 2019. szeptember 23.)
- POLYÁK 2014b. = POLYÁK PETRA: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914–1950) – 2. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: az avatás.* Pécs, 2014.: <https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok2> (l. i.: 2019. szeptember 23.)
- POPÉLY 2000. = POPÉLY GYULA: *A kassai jogakadémia sorsa az impériumváltás után.* In: *Irodalmi Szemle*, XLIII. évf., 11–12. sz., 2000. 119–127. p.
- PÖLÖSKEI – GERGELY – IZSÁK 1997. = PÖLÖSKEI FERENC – GERGELY JENŐ – IZSÁK LAJOS: *20. századi magyar történelem 1900–1994.* Korona Kiadó, Budapest, 1997.
- PRESZTÓCZKI 2016. = PRESZTÓCZKI ZOLTÁN: *Hódmezővásárhely első főiskolája. – A Máramarosi Református Jogakadémia utolsó évei.* In: *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve.* Hódmezővásárhely, 2016. 163–195. p.
- PROBST 1869. = JACOB PROBST: *Geschichte der Universität in Innsbruck seit ihrer Entstehung bis zum Jahre 1860.* Innsbruck, 1869.
- PUKÁSZNKY – NÉMETH – MÉSZÁROS 2005. = PUKÁSZNKY BÉLA – NÉMETH ANDRÁS – MÉSZÁROS ISTVÁN: *Neveléstörténet – Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- RÁCZ 1981. = RÁCZ ISTVÁN (szerk): *Debrecen története 1693–1849.* 2. kötet, Debrecen, 1981.
- RÁCZ 2006. = RÁCZ BÉLA (szerk.): *Szegedi Tudományegyetem – 85 éves a szegedi felsőoktatás.* Szeged, 2006.
- RAFFAY 1905. = RAFFAY FERENC: *A Tiszai Ágostoni hitvallású evangélikus egyházkerület eperjesi Collegiumának értesítője az 1904–1905. tanévről.* Eperjes, 1905.
- RAJCZI 1998. = RAJCZI PÉTER: *A Pécsi Püspöki Jogakadémia története.* In: *Pécsi Szemle*, 1. évf., 3–4. sz., 1998. 33–39. p.
- RAJCZI 2009. = RAJCZI PÉTER: *A Pécsi Püspöki Jogakadémia története.* In: KAJTÁR ISTVÁN – POHÁNKA ÉVA: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923.* Pécs, 2009. 37–47. p.

- REIZNER 1990. = REIZNER JÁNOS: *Szeged története*. harmadik kötet, Szeged Szabad királyi város Közössége, Szeged, 1990.
- RIGÓ 2011. = RIGÓ KINGA: *Adalékok az egyetemi bíráskodás történetéhez – különös tekintettel a magyar egyetem alapszabályaiban foglaltakra*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2011., 2. sz., 40–43. p.
- RIGÓ 2013. = RIGÓ KINGA: *Kuppis Anna fegyelmi ügyének ürügyén*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2013., 1. sz., 44–47. p.
- ROKOLYA 2013. = ROKOLYA GÁBOR: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*. In: MEZEY BARNA (szerk.): *Jogtörténeti értekezések 42.*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2013.
- ROMSICS 2001. = ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Harmadik, javított kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- ROZS 1999. = ROZS ANDRÁS: *Zsidókérdés, németellenesség, nemzetiségek*. In: FONT MÁRTA – VONYÓ JÓZSEF (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 5–6*. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1999. 241–258. p.
- RÖSZLER 1882. = RÖSZLER ISTVÁN: *Adalékok a Kassai Királyi Jogakadémia könyvtárához*. In: *Magyar Könyvszemle*, VII. évf., 1–4. füzet, 1882. 1–30. p.
- RUSZOLY 1999. = RUSZOLY JÓZSEF: *A Szegedi Tudományegyetem rövid története*. In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998*. Szeged, 1999. 11–18. p.
- RUSZOLY 2002. = RUSZOLY JÓZSEF: *Újabb Magyar alkotmánytörténet 1848–1949*. Válogatott tanulmányok, Püski Kiadó Kft., Budapest, 2002.
- RUSZOLY 2003. = RUSZOLY JÓZSEF: *Csekey István és a magyar alkotmány: egy életmű rövid áttekintése*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2003. V. évf., 3. sz., 37–46. p.
- RUSZOLY 2013. = RUSZOLY JÓZSEF: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2013.
- RUSZOLY 2014. = RUSZOLY JÓZSEF: *Bibó István tudománykarunkon*. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Tomus LXXVII. Szeged, 2014. 457–466. p.
- SASHEGYI 1974. = SASHEGYI OSZKÁR: *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1849–1867*. Budapest, 1974.
- SCHWEICKHARDT 1885. = FRIEDRICH FREIHERRN VON SCHWEICKHARDT: *Sammlung der für die österreichischen Universitäten giltigen Gesetze und Verordnungen*. Wien, 1885.
- SIEGMUND 1871. = SIEGMUND VILMOS (szerk.): *A magyar jogászgyűlés évkönyve 1870. évre*. Pest, 1871.
- SOHM 1881. = RUDOLPH SOHM: *Fränkisches Recht und römisches Recht*. 1880.
- STAUDIGL-CIECHOWICZ 2014. = KAMILA STAUDIGL-CIECHOWICZ: *Das Studium der Rechtswissenschaften* In: TAMARA EHS, THOMAS OLECHOWSKI – KAMILA STAUDIGL-CIECHOWICZ: *Die Wiener Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät 1918-1938*. V&R Unipress, Wien, 2014. 129–172. p.
- STIPTA 1898. = STIPTA ISTVÁN: *Hetven éve történt. Az eperjesi evangélikus jogakadémia áttelepülése 1918/19-ben*. In: *Napjaink*. 1989. XXVIII. évf., 3. sz., 11–14. p.
- STIPTA 1996. = STIPTA ISTVÁN: *Bruckner Győző, a miskolci jogakadémia dékánja*. In: BRUCKNER GYÖZÖ: *A Miskolci Jogakadémia múltja és kultúrmunkássága (1919–1949)*. (szerk.: DOBROSSY ISTVÁN – STIPTA ISTVÁN), Miskolc, 1996. 11–46. p.
- STIPTA 1997. = STIPTA ISTVÁN: *A Miskolci Jogakadémia jelentősége a régió jogászképzésében*. In: *Miskolc a*

- millecentenárium évében* 2. Miskolc, 1997. 383–391. p.
- STIPTA 2009. = STIPTA ISTVÁN: *A Miskolci Evangélikus Jogakadémia (1919-1949)*. In: HORVÁTH ISTVÁN: *A pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923*. Publikon Kiadó, Pécs, 2009. 65–86. p.
- STIPTA 2012. = STIPTA ISTVÁN: *Bruckner Győző (1877–1962)*. In: *Gerundium*, MMXII. III. évf., 1–2. sz., 15–24. p.
- STIPTA 2019. = STIPTA ISTVÁN: *A Jogakadémia tanári karának tudományos munkássága*. In: HOMICSKÓ ÁRPÁD – NÁNÁSI LÁSZLÓ – STIPTA ISTVÁN – TÖRŐ CSABA: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949*. KGRE-ÁJTK, Budapest, 2019. 203–243. p.
- STURM 1892. = STURM ALBERT (szerk.): *Országgyűlési almanach 1892–1897*. Pesti Lloyd- Társulat könyvnyomdája, Budapest, 1892.
- SZABADFALVI 1989. = SZABADFALVI JÓZSEF: *Moór Gyula pályakezdése (1906-1918)*. In: *Jogtudományi Közlöny*, 1989. október, X. sz., 497–504. p.
- SZABADFALVI 1993. = SZABADFALVI JÓZSEF: *Moór Gyula, az MTA egykori megbízott elnöke*. In: *Magyar Tudomány*, 1993. 100. kötet = Új folyam 38. kötet, 11. sz., 1392–1397. p.
- SZABADFALVI 2011. = SZABADFALVI JÓZSEF: *Bibó István szegedi évei: Emlékezés a száz éve született tudósra*. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica. FORVM*. I. évf., 2. sz., Szeged, 2011. 157–168. p.
- SZABADFALVI 2014. = SZABADFALVI JÓZSEF: *Vas Tibor (1911 – 1983)*. In: „Ernyedetlen szorgalommal...” *A Debreceni Tudományegyetem jogászprofesszorai (1914–1949)*. Szerkesztette: P. SZABÓ BÉLA, Debrecen, 2014. 679–688. p.
- SZABÓ 1978. = SZABÓ MIKLÓS: *Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmaiban az 1920-1930-as évek fordulóján*. In: VASS HENRIK (szerk.): *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon 1918–1945*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 133–164. p.
- SZABÓ 1979. = SZABÓ ZOLTÁN: *Bevezetés (1960 és 1979)*. In: *Magyar Füzetek* 4. – *Bibó István 1911–1979*. Párizs, 1979. 11–15. p.
- SZABÓ 1984. = SZABÓ GYÖRGY: *Jogi oktatás Pápán – A pápai református jogakadémia története (1832–1885)*. In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti értekezések 14., Budapest, 1984. 121–154. p.
- SZABÓ 2002. = SZABÓ ISTVÁN: *Német alkotmányfejlődés 1806-1945*. Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- SZÉKELY 2016. = SZÉKELY GÁBOR (szerk.): *A kecskeméti felsőfokú oktatás története a kezdetektől napjainkig*. Gong Rádió Kft., Kecskemét, 2016.
- SZEMERJAY-PETRÁN 1939. = SZEMERJAY-PETRÁN TIBOR (szerk.): *Királyi közjegyzők közlönye Folyóirat a perenkívüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára*. Budapest, 1939.
- SZINNYEI 1893. = SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. II. kötet, Budapest, 1893.
- SZINNYEI 1899. = SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. VI. kötet, Budapest, 1899.
- SZÖGI 2003. = SZÖGI LÁSZLÓ: *A Nagyszombati Egyetem jogi Karának Budára költözése*. In: TAKÁCS PÉTER (szerk.): *A jogászképzés Budára települése 225. évfordulójának tiszteletére rendezett tudományos emlékülésen elhangzott előadások - A jogászképzés múltja, jelene és jövője*. ELTE ÁJTK, Budapest, 2003. 3–6. p.
- SZÖGI – VARGA 2011. = SZÖGI LÁSZLÓ – VARGA JÚLIA: *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története. I.*

- rész–A Báthory-egyetemtől a kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2011.
- SZÜCS 2008. = SZÜCS LÁSZLÓ: *Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. november 22. – 1947. május 31. A. kötet*, Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 46. Budapest, 2008.
- TAR 2017. = TAR ATTILA SZILÁRD: *Die ungarischen Rechtsakademien in der 1850er-Jahren*. In: CHRISTOF AICHNER – BRIGITTE MAZOHL (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen*. Wien – Köln – Weimar, 2017. 222–239. p.
- TARJÁN = TARJÁN M. TAMÁS: *1940. augusztus 30. – A második bécsi döntés*. In: *Rubicon*: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_augusztus_30_a_masodik_becsi_dontes/ (letöltés ideje: 2018. 09. 24.)
- THAA 1871. = GEORG THAA: *Sammlung der für die österreichischen Universitäten giltigen Gesetze und Verordnungen*. Wien, 1871.
- TÓTH – ZSIGMOND 2003. = TÓTH VILMOS – ZSIGMOND JÁNOS: *A Farkasréti temető 2003-ban III. rész*. In: *Budapesti Negyed* 42. XI. évf., 4. sz., 2003. tél. 467–703. p.
- TÓTH 1991. = TÓTH EDE: *Harc az egyetemért*. In: GAÁL ENDRE (szerk.): *Szeged története 3. 2. rész, 1849–1919*, Szeged, 1991. 971–975. p.
- TÖRÖ 2019. = TÖRÖ CSABA: *A tanszékek, a tantárgyak és a Jogakadémia oktatási rendje*. In: HOMICKÓ ÁRPÁD – NÁNÁSI LÁSZLÓ – STIPTA ISTVÁN – TÖRÖ CSABA: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949*. KGRE-ÁJTK, Budapest, 2019. 71–133. p.
- UDVARDY 1898. = UDVARDY LÁSZLÓ: *Az Egri Érseki Joglíceum története 1740–1896*. Eger, 1898.
- ÚJSZÁSZI 2010. = ÚJSZÁSZI ILONA: *A szegedi felsőoktatási integrációjának története (1581–2010)*. Szeged, 2010.
- ÜRMÖS 2000. = ÜRMÖS LÁSZLÓ: *Jogakadémia Pápán és Adalékok Pápay Sámuel életrajzához*. In: *Lapok Pápa Történetéből*. 4. sz., 2000. 221–230. p.
- VARGA 2006. = VARGA JÚLIA: *A nagyváradi jogakadémia (1780–1848) és püspöki szeminárium (1741–1848) hallgatósága*. Budapest, 2006.
- VARGA 2016. = VARGA CSABA GERGELY: *A területi revíziók térképészeti vonatkozásai*. szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Budapest, 2016.
- VÉGVÁRY– ZIMMER 1910. = VÉGVÁRY FERENC – ZIMMER FERENC (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915*. Budapest, 1910.
- VÉKÁS 2015. = VÉKÁS LAJOS: *Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez*. In: KÖHIDI ÁKOS – KESERŐ BARNA ARNOLD (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv-és Lapkiadó Bt., Budapest – Győr, 2015. 564–574. p.
- VIDOR 1921. = VIDOR GYULA (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922*. Budapest, 1921.
- VINCZE 2006a. = VINCZE GÁBOR: *A száműzött egyetem – A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919–1921)*. JatePress, Szeged, 2006.
- VINCZE 2006b. = VINCZE GÁBOR: *A bujdosó egyetem Szegedre kerülése*. In: *Valóság*, 49. évf., 4. sz., 2006. 26–55. p.

- VITÁLYOS 1984. = VITÁLYOS LÁSZLÓ: *Ady Endre összes prózai művei*. IX. kötet. In: *Irodalomtörténet – A magyar irodalomtörténeti társaság folyóirata*. 1984. LXVI. évf., 1. sz., 155-169. p.
- VÖRÖS 1964. = VÖRÖS KÁROLY: *Iványi Béla (1878–1964)*. In: *Levéltári Közlemények*, 1964. XXXV. évf., 1. sz., 141–142. p.
- WIESFLECKER 1987. = HERMANN WIESFLECKER: *Geschichte der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz*. Teil 1., Graz, 1978.
- WOLF 1993. = GERSON WOLF: *Zur geschichte der Wiener Universität*. Wien, 1883.
- WRETSCHKO 1904. = ALFRED RITTER VON WRETSCHKO: *Die Geschichte der Juristischen Fakultät an der Universität Innsbruck 1671-1904*. Innsbruck, 1904.
- ZELIZY 1882. = ZELIZY DÁNIEL: *Debrecen szabad királyi város egyetem leírása*. Debrecen, 1882.
- ZSIDAI 2005. = ZSIDAI ÁGNES: *Hans Kelsen jogfilozófiája II. Út a szubjektum felé – Hans Kelsen, Horváth Barna és Bibó István jogelméleti vitája a kényszerről*. In: *Világosság* 2005. 11. sz., 29–36. p.

II. Levéltári források:

AT-OeStA/HHStA KA KK Vorträge = *Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv Kabinettsarchiv (KA) Kabinettskanzlei (KK) Vorträge*: 1851.; 1853.; 1872.; 1876.; 1897.; 1898.; 1900; 1903.; 1905; 1906; 1909.; 910.; 1911.; 1912.; 1913.; 1915.; 1916.; 1917.

CSML FJTJK = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, VIII. 4.b. fond: a Ferenc József Tudományegyetem jogi karának iratai 1–36. doboz, 50–103. kötetek.

CSML FJTR = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, VIII. 1. fond: a Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának irata 1–5. doboz

CSML HMTR = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai VIII. 5. 5. doboz

CSML SZKVJ = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Szeged város közgyűlési jegyzőkönyvei 1880., 1893., 1911.

CSML SZVPH = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád megyei Levéltára, Szeged város polgármesteri hivatalának iratai 1941. 3779., IV. B. 1407. c.

DJBAN = *Direcția Județeană Bihor al Arhivelor Naționale*: Román Nemzeti Levéltár Nagyvárad Megyei Igazgatósága; 47. számú fond: a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar iratai (1871–1939) 1–6. köteg.

DJCAN KFJTR = *Direcția Județeană Cluj al Arhivelor Naționale*: Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága 315. fond.

3–76. doboz: Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai.

908. *inventárium*, 111. kötet: A Kolozsvári Egyetem Tanácsai és Doktori névkönyve. 1872–1900.

908. *inventárium*, 114. kötet: A Kolozsvári Egyetem Tanácsai és Doktori névkönyvei. 1901–1906.

908. *inventárium*, 197. kötet: Jog- és Államtudományi Kar szigorlati jegyzőkönyvek 1898/00.

MNL CSML Egyesületek, szervezetek, pártok. X. – A szegedi Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete Jog- és társadalomtudományi Szakosztályának iratai 1923–1927.

III. Korabeli nyomtatott források

Beszámoló = Beszámoló a kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1940–41. tanévi működéséről. Kolozsvár, 1942.

Beszédek KMKFJTP = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartattak. Kolozsvár, 1881–1909.

Beszédek KMKFJTR = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartattak. Kolozsvár, 1881–1913.

Beszédek KMKTP = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartattak. Kolozsvár, 1874–1880.

Beszédek KMKTR = Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartattak. Kolozsvár, 1873–1880.

BKM 1872. = Budapesti Közlöny melléklapja, 1872. október 27., 43. sz., 1872. november 3., 44. sz.; Uo. 1872. november 10., 45. sz.

Évkönyv 1902. = A m. kir. kormány 1901. évi működéséről, az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest, 1902.

Évkönyv 1907. = A m. kir. Kormány 1906. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest, 1907.

Évkönyv 1912. = A m. kir. kormány 1911. évi működéséről, az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest, 1912.

Jelentés 1874. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1872. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1874.

Jelentés 1875. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1873. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1875.

Jelentés 1878. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1875/6. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1878.

Jelentés 1879. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1876/7. és 1877/8. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1879.

Jelentés 1887. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1886/7. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1887.

Jelentés 1889. = A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1887/8.–1888/9. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. Budapest, 1889.

Jelentés 1907. = A m. kir. Kormány 1906. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest, 1907.

- KMKFJT Almanach* = *A kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Almanachja*. Kolozsvár, 1881–1916.
- KMKT Almanach* = *A kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Almanachja*. Kolozsvár, 1873–1880.
- MKFJT Almanach* = *A magyar királyi Ferenc József tudományegyetem Almanachja (Évkönyve)*. Szeged, 1922., 1924.; 1925.; 1927.; 1928.; 1932.; 1936.; 1943.
- MTCN* = *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Budapest, 1879. (III. évf.); 1886. (V. évf.); 1900. (IX. évf.); 1902. (XXI. évf.); 1906. (XXV. évf.); 1912. (XXXI. évf.); 1913. (XXXII. évf.); 1914. (XXXIII. évf.); 1916. (XXXV. évf.); 1917. (XXXVI. évf.); 1918. (XXXVII. évf.); 1928. (XXXIX. évf.); 1938. (XLVI. évf.); 1942. (XLIX. évf.)
- Rendeletek Gyűjteménye 1900* = *A vallás- és közoktatási magyar királyi minisztérium által a kolozsvári Ferencz József magyar királyi Tudományegyetem tanácsához intézett elvi jelentőségű rendeletek gyűjteménye az 1872/3–1898/9. tan évekről*. Kolozsvár, 1900.
- Rendeletek Tára* = *Magyarországi Rendeletek Tára*. Budapest, 1869, 1874.; 1875.; 1883.; 1885.; 1889.; 1901.; 1911.
- Révai* 1916. = *Révai Nagy Lexikona*, XIV. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1916.
- Révai* 1935. = *Révai Nagy Lexikona*, 21. kötet: Kiegészítés A-Z, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1935.
- Tanrend KMKTE* = *A Kolozsvári Magyar Királyi Tudomány-Egyetem tanrendje*. Kolozsvár, 1872.; 1873.; 1874.
- Távbeszélő* = *A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora*. 1940.; 1942.; 1943.

MELLÉKLETEK

I. számú melléklet: A politikatudományok (államtudományok) kötelező tantárgyai¹¹⁹⁸

A kötelező tantárgyak 1855. október 2-től	Az állami vizsgálati szabályzat szerint 1985. április 16.	A szigorlati szabályzat szerint 1872. április 15. után
közgazdaságtan pénzügytan közigazgatástan osztrák statisztika	közgazdaságtan pénzügytan osztrák statisztika	közgazdaságtan pénzügytan általános osztrák alkotmányjog nemzetközi jog

II. számú melléklet: A szigorlati tárgyak áttekintése¹¹⁹⁹

	1810 előtt	1810 után 1810. szeptember 7.-i rendelet	1855-ös jogi oktatás ügyi rendelet után	1872-es szigorlati rendelet után
I.	jogfilozófia nyilvános egyházjog politika tudományok	természetjog büntetőjog és statisztika	római jog német jog kánonjog	római jog kánonjog németjog
II.	birodalmi magánjog büntetőjog	római jog egyházjog és hűbérjog	osztrák polgári (civil) jog büntetőjog és büntetőeljárás jog	osztrák polgári jog kereskedelmi és váltójog osztrák polgári eljárás jog osztrák büntetőjog és büntető eljárási jog
III.	a birodalom történet német alkotmányjog hűbérjog ¹²⁰⁰ magán egyházjog	osztrák polgári jog kereskedelmi és váltójog	nemzetközi jog politikai közgazdaságtan jogfilozófia	egyetemes és osztrák alkotmányjog nemzetközi jog és politikai közgazdaságtan (belefoglalva a nemzetgazdaságtan és a pénzügyi jogot)
IV.		politika tudományok és jogszabályok peres és perenkívüli eljárások		

¹¹⁹⁸ HÖLDER 1898. 125. p.

¹¹⁹⁹ HÖLDER 1898. 136. p.

¹²⁰⁰ Fokozatosan veszítette el a jelentőségét, végül a polgári eljárás joghoz kapcsolódott be. Az 1862. december 17-i rendelet, amelyet később az 1867. december 31-i jogszabályhoz csatoltak nagyrészt eltörölte a létező feudális kötelekeket és újak létrehozását tiltották. 1872. április 20-án a szigorlatok közül kivették a feudális jogot és német jogot tették meg a helyére. HÖLDER 1898. 160. p.

III. számú melléklet: Az államvizsga tárgyak áttekintése¹²⁰¹

Az 1850. július 30-a utáni államvizsga rendelet után	Az 1955. október 2-ai jogi tanulmányi rendelet után (belefoglalva az 1856. április 16-i államvizsga szabályzatba)	Az 1893. évi tanulmányi rendelet
általános rész	I.	jogtörténeti államvizsga
jogfilozófia (1854/55. tanévben törölve) belső közigazgatás nemzetgazdaságtan pénzügyi politika egyetemes és osztrák különös statisztika a világ és osztrák történelem vázlata	római jog kánonjog németjog és jogtörténet (kapcsolódva az osztrák történelemhez)	1. római jog (heti 20/2 szemeszter) 2. egyházjog (heti 7 óra /1 vagy 2 szemeszter) 3. német jog (A jogforrások és a közjog, a történelem és a magánjogi rendszer története) (heti 10 óra/2 szemeszter) 4. osztrák jogtörténet (Osztrák császári történelem (az államképzés története és közjog)) (heti 5 óra/1 szemeszter)
bírói (jogtudományi) rész	II.	bírói (jogtudományi) államvizsga
osztrák büntetőjog és büntetőeljárás jog polgári jog kereskedelmi és váltójog bíróági peres és perenkívüli eljárások	osztrák polgári jog osztrák kereskedelmi és váltójog polgári jog és perenkívüli eljárások osztrák büntető és büntetőeljárás jog	1. osztrák magánjog (heti 18 óra/2 szemeszter) 2. osztrák kereskedelmi és váltójog (heti 7 óra/1 vagy 2 szemeszter) 3. osztrák polgári peres eljárás (heti 12 óra/2 szemeszter) 4. osztrák büntető és büntetőeljárás jog (heti 10 óra/2 szemeszter)
államtudományi (igazgatási) rész	III.	államtudományi (politika tud.) rész
osztrák alkotmányjog egyházjog közigazgatási és pénzügytan (tudományok)	osztrák statisztika nemzetgazdaságtan pénzügytan	1. egyetemes és osztrák alkotmányjog (heti 5 óra /1 szemeszter) 2. közigazgatás és osztrák közigazgatási jog (heti 6 óra/1 szemeszter) 3. közgazdaságtan és nemzetgazdaság politika (heti 10 óra/2 szemeszter) 4. pénzügytan különös tekintettel az osztrák pénzügyi jogra (heti 5 óra /1 szemeszter)

¹²⁰¹ HÖLDER 1898. 137. p.; MANNAGETTA–KELLE 1906, 806; 807–816. p.; SCHWEICKHARDT 1885. 395–407. p.; THAA 1871. 372–382. p.; STAUDIGL–CIECHOWICZ 2014. 131–132. p.

IV. számú melléklet: Kötelező tantárgyak a jogászok számára Mária Teréziától a századforduló végéig¹²⁰²

	Mária Terézia féle tanterv 1753	1804 tanulmányi rendelet – 1804. augusztus 24.	1810-es tanulmányi szabályzat – 1810. szeptember 7.	1855-ös oktatásügyi rendelet – 1855. október 2.	1893-ös oktatásügyi rendeletek alapján
első szemeszter	jogtörténet természetjog	természeti, állam, és nemzetközi jog statisztika	természetjog és büntetőjog statisztika	németjog és jogtörténet római jog története és az intézmények	római jog kanon jog német polgári jog osztrák jogtörténet és filozófia
második szemeszter	intézmények			németjog és jogtörténet pandektisztika	
harmadik szemeszter	pandektisztika novellákkal büntetőjog	római jog jogtörténet	római jog közgazdaságtan	német magánjog osztrák történelem kánonjog	1. A téli félévben: osztrák magánjog, 1. rész, osztrák büntetőjog, közgazdaságtan (vagy közgazdaságtan és népszerűség gazdaságpolitika, 1. rész), államháztartástan polgári peres eljárások, 1. rész, kereskedelem (esetleg kereskedelem és váltójog). 2. A nyári félévben: osztrák magánjog, 2. rész, osztrák büntetőeljárás, gazdaságpolitika (vagy a gazdaság és a gazdaság gazdaságpolitika, 2. rész), polgári bírósági eljárás, 2. rész, esetleg cserejog, alkotmányjog közigazgatási jog (a jogfilozófia története), (statisztika).
negyedik szemeszter			egyházjog közgazdaságtan	jogfilozófia jogtörténeti enciklopédia kánonjog	
ötödik szemeszter	diesta öröklési jog	nyilvános/magán egyházjog hűbérjog és német alkotmányjog	osztrák magánjog hűbérjog, kereskedelmi és váltójog	osztrák polgári jog osztrák büntető jog politika tudományok	
hatodik szemeszter				osztrák polgári jog osztrák büntető eljárásjog politika tudományok	
hetedik szemeszter	kánonjog nemzetközi jog alkotmányjog	politika tudományok osztrák magánjog + (nyáron) üzleti jog	politika tudományok és jogszabályok eljárási jog	osztrák polgári eljárásjog politika tudományok kereskedelmi és váltó jog	
nyolcadik szemeszter				osztrák polgári eljárásjog osztrák statisztika	
kilencedik szemeszter	kánonjog közjog A birodalom történelme				

¹²⁰² HÖLDER 1898. 138–139.; MANNAGETTA–KELLE 1906. 807–816.; 819. p.; THAA 1871. 322; 331–333. p.

V. számú melléklet: Az 1874. évi szabályozás alapján a kötelező tantárgyak sora (A jogszabályok alapján készültek el.)

	Pozsonyi jogakadémia (1875)	1874. évi jogakadémiai rendelet	1874/75. tanévi egyetemi tanrend (Kolozsvár)	1874. évi egyetemi rendelet
I. tanév	bevezetés a jog- és államtudományokba római jog magyar alkotmány- és jogtörténet európai jogtörténet	bevezetés az állam- és jogtudományba római jog magyar és európai jogtörténet	jog és államtudományok enciklopédiája egyetemes (európai) jogtörténet hazai (magyar) jogtörténet magyar alkotmánytörténet hűbérjog római jogtörténelem, institúciói, pandekták	Alapvizsgákból levezetve (első év végéig): egyetemes európai jogtörténet római jog
II. tanév	jogbölcsélet nemzetgazdaságtan magyar magánjog magyar közjog	jogbölcsélet nemzetgazdaságtan magyar magánjog magyar közjog	bölcsészeti jogtörténet magyar közjog nemzetgazdaságtan	(második év végéig) jogbölcsélet, magyar közjog, nemzetgazdaságtan
III. tanév	az államtudományi szaktanfolyam: alkotmány és kormányzati politika pénzügytan magyar közigazgatási jog egyházjog	az államtudományi szaktanfolyam: alkotmány és kormányzati politika pénzügytan magyar közigazgatási jog egyházjog	magyar közigazgatási jog (közigazgatástan) alkotmánytan statisztika (magyar, európai államok) államszámviteltan magyar pénzügyi jog egyházjog (magyar egyház) protestáns egyházjog	(államtudományi államvizsgából levezetve) politika, statisztika, magyar közigazgatási jog magyar pénzügyi jog egyházjog
	magyar pénzügyi törvények magyar államstatisztikája (+Ausztria) egyházjog	magyar pénzügyi törvények magyar állam statisztikája (+Ausztria) egyházjog		
IV. tanév	a jogtudományi szaktanfolyam: büntetőjog peres-és perenkívüli eljárás (+telekkönyv) osztrák magánjog váltó- és kereskedelmi jog	a jogtudományi szaktanfolyam: büntető jog peres és perenkívüli eljárási jog (telekkönyv) osztrák magánjog váltó- és kereskedelmi jog	büntetőjogtan (anyagi jog) büntetőjogtan (alaki jog) ausztriai magánjog magyar és erdélyi magánjog magyar polgári törvénykezési jog váltó és kereskedelmi jog magyar erdélyi magánjog bányajog	(jogtudományi államvizsgából levezetve) magyar magánjog polgári törvénykezési jog büntető és eljárásjog kereskedelmi és váltójog

VI. számú melléklet: A vizsga rendszerek az 1874. évi jogszabályok alapján (A jogszabályok alapján készültek el.)

Alapvizsgák jogakadémia	Államvizsgák jogakadémia	Alapvizsgák egyetem	Államvizsgák egyetem	Szigorlatok
Az első alapvizsgát: egyetemes európai jogtörténet római jog	A jogtudományi államvizsgát: magyar magánjog polgári törvénykezés büntetőjog és eljárás kereskedelmi és váltójog	Az első alapvizsga: egyetemes európai jogtörténet római jog	A jogtudományi államvizsgát: magyar magánjog polgári törvénykezési jog büntető és eljárásjog kereskedelmi és váltójog	A jogtudori szigorlat: Első: a) bölcséleti jogtan b) római jog c) egyházjog Második: a) magyar közjog b) magyar magánjog c) osztrák polgári jog Harmadik: a) váltó- és kereskedelmi jog b) büntető és eljárásjog c) magyar polgári törvénykezés
A második alapvizsgát: jogbölcselet magyar közjog nemzetgazdaságtan	Az államtudományi államvizsgát: politika (alkotmány- és kormányzati politika) magyar állam statisztikája magyar közigazgatási jog magyar pénzügyi jog pénzügytudomány egyházjog	A második alapvizsga: jogbölcselet, magyar közjog nemzetgazdaságtan	Az államtudományi államvizsgálati: politika (alkotmány és kormányzati politika) magyar állam statisztikája magyar közigazgatási jog magyar pénzügyi jog egyházjog	államtudori szigorlat Első: a) bölcséleti jogtan b) egyházi jog c) magyar közjog d) politika Második: a) nemzetgazdaságtan és pénzügytan b) a magyar és osztrák állam statisztikája c) magyar közigazgatási jog

VII. számú melléklet: A Ratio Educationistól a neoabszolutizmusig Magyarországon (A jogszabályok alapján készültek el.)

	Ratio Educationis 1777	Thun-féle tanügyi rendelet 1855 (jogakadémia)	Thun-féle tanügyi rendelet 1855 (egyetem)	Pesti Tudományegyetem 1856	Kancelláriai rendelet a jogakadémiákról 1861
I. tanév	Egyetemes természet és nemzetközi jog művészeti oktatás Európa országainak története	római jog és intézményeinek története osztrák büntetőjog	németbirodalom története német jogtörténet római jog és történelme	német birodalmi történelem és jogtörténet római jog története és intézmények	jog és államtudományi enciklopédia észjog magyar történelem – különösen az ausztriai birodalomra
	magyar politika egyházjog közigazgatás magyar közigazgatás Európai országok története évszámokkal	egyházjog büntető eljárási jog osztrák történelem	németbirodalom története német jogtörténet római jog és történelme	német birodalmi történelem és jogtörténet pandekta jog	római jog statisztika és európai statisztika
II. tanév	egyetemes történelem (Justianusi intézmények) magyar jogtörténet (magyar intézmények, szokásjog) kereskedelmi jog	osztrák polgári jog politikai gazdaságtan	német magánjog	német magánjog osztrák történet	egyházjog/észjog politika tudományok (alkotmánypolitika, rendőri tudomány, nemzetgazdaságtan)
	jelenkor egyetemes története magyar jogi intézmények + joggyakorlat pénzügytan	osztrák polgári jog magyar és erdélyi jog osztrák statisztika bányajog	jogbölcselet jogtudományok enciklopédiája kánonjog (második évben bármikor)	jogbölcselet enciklopédia egyházjog (második évben)	magyar magánjog büntetőjog és büntetőeljárás bányajog
III. tanév		polgári perjog Osztárak közigazgatási jog	osztrák polgári jog osztrák büntetőjog politika tudományok	osztrák polgári jog politika tudományok	osztrák magánjog/ észjog magyar közjog és közigazgatási jog
		perenkívüli eljárás kereskedelmi és váltójog pénzügyi jog	osztrák polgári jog büntető eljárás politika tudományok	osztrák polgári jog osztrák büntető eljárás politika tudományok	polgári törvénykezési eljárás váltó és kereskedelmi jog pénzügyi politika
IV. tanév			osztrák polgári és perenkívüli eljárás osztrák kereskedelmi és váltójog politika tudomány (nemzetgazdaságtan, pénzügytan, közigazgatás tan)	eljárás jog politika tudományok kereskedelmi és váltójog	
			osztrák polgári és perenkívüli eljárás osztrák statisztika	osztrák perjog osztrák statisztika	

VIII. számú melléklet: A későbbi dualizmus-kori rendeletek (A jogszabályok alapján készültek el.)

28.291/1883. számú v. és k. miniszteri rendelet a királyi tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről (1883. augusztus 20.)
Az első alapvizsgálat: római jog a pandekta jog mellőzésével európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar jogtörténetre
A második alapvizsgálat: jogbölcsestan a történelmi rész mellőzésével magyar közjog nemzetgazdaságtan a pénzügytannal
A jogtudományi államvizsgálat: magyar magánjog, kapcsolatban az osztrákjoggal, amennyiben a magyar birodalom területén gyakorlati jelentőséggel bír és tekintettel a házasság kánonjogi elveire büntetőjog és eljárási jog kereskedelmi és váltójog polgári törvénykezés magyar közigazgatási jog
Az államtudományi államvizsgálat: alkotmányi és kormányzati politika magyar közigazgatási jog, tekintettel a perenkívüli eljárásra, azonban a telekkönyvi eljárás mellőzésével és a büntetőjognak a kihágásokról szóló része magyar pénzügyi jog elvei és főbb intézményei, kiterjeszkedve a jövedéki kihágásokra is egyházjog, mint az egyháznak alkotmányi és közigazgatási joga magyar állam statisztikájából a népességi, közművelődési és közgazdasági rész, tekintettel Ausztriára
Jogtudományi szigorlat: Első: római jog, a pandekta jog befoglalásával egyházjog. jogbölcsestan, a történelmi résszel és a nemzetközi joggal
Második: magyar közjog közigazgatási és pénzügyi jog politika magyar büntetőjog és eljárás
Harmadik: magyar magánjog osztrák polgári jog magyar polgári törvénykezés váltó- és kereskedelmi jog
Államtudományi szigorlat: Első: jogbölcsestan, a történelmi résszel és a nemzetközi joggal egyházjog magyar közjog politika
Második: nemzetgazdaságtan és pénzügytan magyar és az osztrák állam statisztikája, Európa főbb államaira való tekintettel. magyar közigazgatási jog, beleértve a pénzügyi igazgatási jogot, valamint a perenkívüli eljárást úgy a büntető törvénynek a kihágásokról szóló részét az erre vonatkozó eljárással

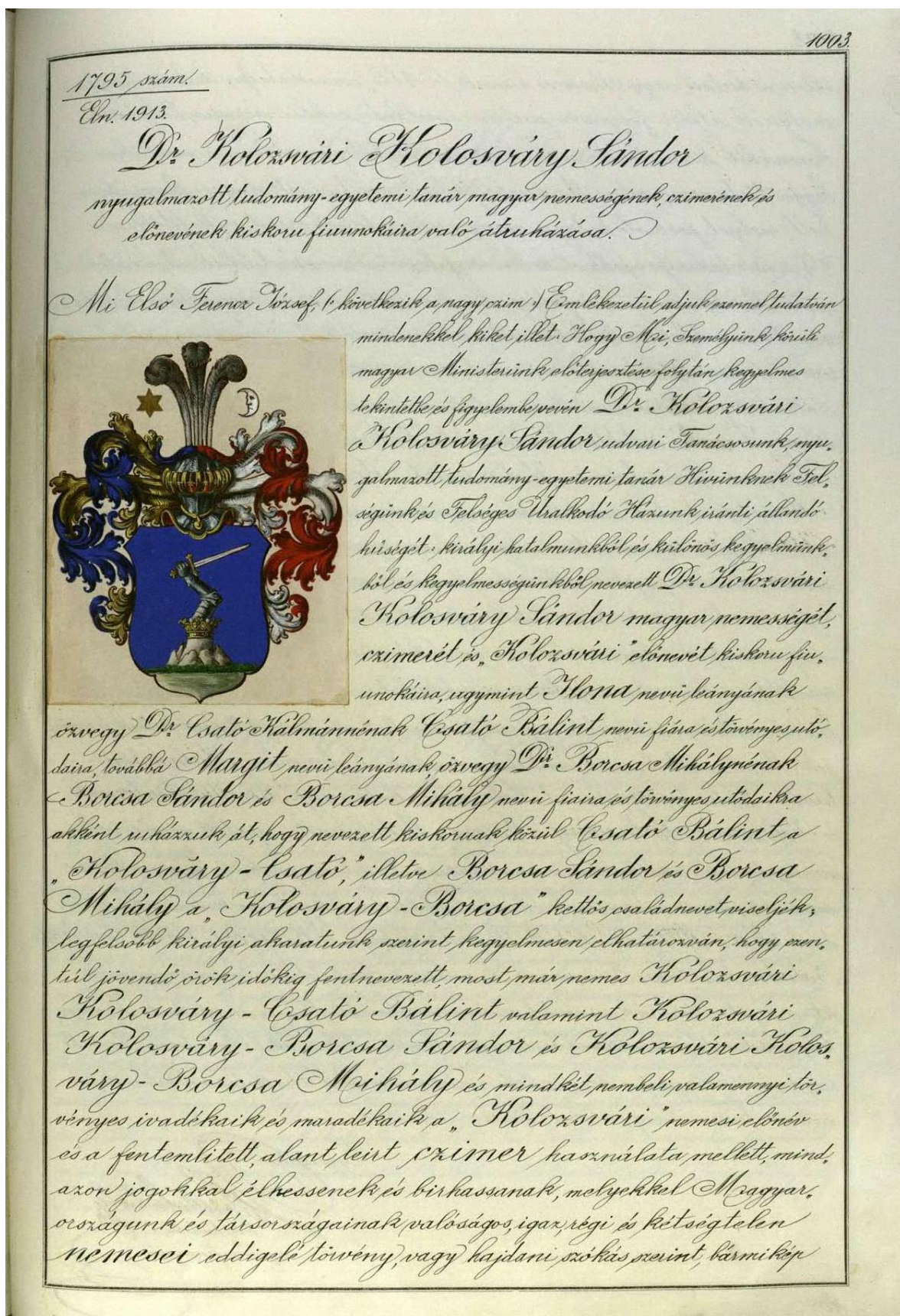
1889. évi 28. 3000. VKM rendelet a kötelező tantárgyakra vonatkozóan (jogakadémiák számára)
bevezetés a jog- és államtudományokba római jog magyar alkotmány és jogtörténelem
római jog európai jogtörténet
jogbölcselet nemzetgazdaságtan magyar magánjog
magyar magánjog magyar közjog pénzügytan nemzetközi jog
jogtudományi évfolyam: büntetőjog peres és perenkívüli eljárás (+ telekkönyv) kereskedelmi és váltójog osztrák magánjog
büntetőjog peres és perenkívüli eljárás magyar állam statisztikája, tekintettel Ausztriára
államtudományi évfolyam: alkotmányi és kormányzati politika magyar közigazgatási jog egyházjog magyar pénzügyi jog
A 8. félévben, amely csakis azokra nézve kötelező, akik egyéves önkéntesi szolgálatot nem teljesítenek, főképp a tételes jogi tárgyából tartandó <i>special collegiumok</i> tartandók.

193. 128.000/1911. számú v. és k. miniszteri rendelet a királyi tudományegyetemek és királyi jogakadémiák tanulmányi- és vizsgarendjéről (1911. október 5.)
Az első alapvizsga: római jog, a pandekta jog mellőzésével magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre
A második alapvizsga: magyar közjog közgazdaságtan a pénzügytannal
A harmadik alapvizsga: magyar magánjog magyar anyagi büntetőjog magyar büntetőperjog.
A jogtudományi államvizsga: magyar magánjog, kapcsolatban az osztrák joggal amennyiben ez gyakorlati jelentőséggel bír magyar anyagi büntetőjog magyar büntető perjog magyar kereskedelmi és váltójog magyar polgári törvénykezési jog magyar közigazgatási jog, valamint a magyar pénzügyi jog főbb elvei és intézményei
Az államtudományi államvizsga: politika magyar közigazgatási jog, tekintettel a perenkívüli eljárásra, beleértve a telekkönyvi rendtartást is, továbbá a büntető jognak a kihágásokról szóló része, valamint a rendőri büntetőeljárás magyar pénzügyi jog, kiterjeszkedve a jövedéki kihágásokra egyházjog, mint az egyházaknak alkotmányi és közigazgatási joga magyar állam statisztikája

1911. évi rendelet a kötelező tantárgyak rendjéről
bevezetés a jog- és államtudományokba római jog magyar alkotmány és jogtörténet, különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre
jogbölcselet közgazdaságtan magyar magánjog
magyar magánjog magyar közjog pénzügytan nemzetközi jog
jogtudományi évfolyam: magyar anyagi büntetőjog magyar polgári törvénykezési jog magyar kereskedelmi és váltójog osztrák magánjog
magyar anyagi büntetőjog magyar büntető perjog magyar polgári törvénykezési jog magyar állam statisztikája
államtudományi évfolyam: politika magyar közigazgatási jog egyházjog magyar pénzügyi jog
Ez a félév csakis azokra a joghallgatókra nézve volt kötelező, akik a 46. §. rendelkezései alá nem estek, azaz katonai félév beszámítását nem kérték. Ebben a félévben főképp a tételes jogi tárgyakból speciálkollégiumokat tartottak.

IX. számú melléklet: Toldalékok az egyetemi professzorok életéhez

1. számú melléklet

élték és birtak, vagy élnek és birtak. Vlló, csicokostalpu, kékhorini pajsa, melynek alján folyóvíz partján emelkedő szikla csicsára helyezett koronából kiemelkedő, jobbfelől vissza hajlott páncseilos kár, markában hegyes tört szorongat. A szembe fordult nyílt sisak dísz: három daru toll, melyet jobbfelől hatágu arany csillag, balról ezüst ujhold kíséri. A sisak takarója, jobbfelől kék-arany, balról vörös-ezüst. Miként minden jelen Levelünk elején a festő járta kőzei által és művészi ecsettel valódi természetes színekkel is előállítva világosabban szemlelhető. Hegyeiniesen elhatározuk és megengedjük továbbá, miszerint ezen okmért, vágy nemesi díszjelt, jövődő örök időkhig többször nevezett és ezentúl már nemes Holosvári Holosváry-Csató Bálint, valamint Holosvári Holosváry-Borcsa Sándor és Holosvári Holosváry-Borcsa Mihály mindket, nembeli, valamennyi törvényes iradeikait és maradékaikat együtt Magyarországunk és társországai, valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen, több, nemesi ként, mindazon joggal viselhetessék és használhassák, melylyel ezek törvény, vagy hajlani, szokás, szerint, éltek és birtak, vagy élnek és birtak, nemcsak a kájuk, de kegyelmesen parancsoljuk is, hogy ezen valóságos, igaz és kétségtelen, nemesi, cimmel, Eket és mindket, nembeli, valamennyi törvényes iradeikait és maradékaikat minden rendi, állapoti, hivatali, méltósági és tekinteti egyének felruházottaknak és díszesítetteknek tartóik és ismerjék. Ennek emlékeül és örök jelül többször említett Holosvári Holosváry-Csató Bálintnak, valamint Holosvári Holosváry-Borcsa Sándornak és Holosvári Holosváry-Borcsa Mihálynak, mindket, nembeli, valamennyi törvényes iradeikait és maradékaikat Apostoli, magyar, királyi, főgő, parancsokkal megerősített jelen okmérés, nemesi kiváltságlevelinket, tartottuk, kegyelmesen kiadandónak és megadandónak. Eket a Mi örsintén kedvelt Hivünk, nagyságos Rajeczi báró Burián István, belső titkos Tanácsosunk, Hamarásunk, Szent István-Rendünk, nagykezes vitéze, Lepót-Rendünk gyémánt díszitményi, nagykezesen, Fejencz Vörösf-Rendünk sültőg köztökezetese, stb, és Személyünk körüli magyar Miniszterünk kőzei által Bud-Eschben Szent-Mihály hava ötödik napján, az Úr ezerkilencszázötvenhármadik Ualakodásunk hatvanötödik évében. Fejencz Vörösf a k. Báró Burián István / s. k.

Egyeztetve

[Signature]
Királyi tanácsos,
segédhur főigazgató

5408. szám.

M. E. I.

Magyar miniszterelnököm előterjesztésére Sederi báró Ambrosy István, nagybaltos, a magyar főrendiház örökös tagjának, továbbá Sederi báró Ambrosy Lajos elcs. v. stáhlji követőjei tanácsos nagybaltosnak és Sederi báró Ambrosy Gyula, nagybaltos, a magyar főrendiház örökös jogon való tagjának, valamint a nevezettek fióvérének, utódainak, mindhármuk örökös főrendiházi tagjainak, illetve, az akkor való jogesettségüknek, épőglon tartása mellett, a magyar gróf, méltóságát díjmentesen adományozom.

Kelt Bud. Eszékben, 1913. évi augusztus hó 15-én. Ferenc József s. k. Bátyi Tivadar István s. k.

1795. szám.

Eln. 1913.

Kreményem körüli magyar miniszterem előterjesztésére dr. Holcsvay Sándor, magyar királyi udvari tanácsos, nyugalmazott tudomány-egyetemi tanár, magyar nemességét, címetét és „Holcsvay” előnevet kiskori fiúnevekre, úgy mint Hanna, nevet, leányának, özvegy dr. Csütő Kálmánénak, Róbert nevet fiaira, továbbá Margit nevet leányának, özvegy dr. Borcsa Mihályénak, Sándor és Mihály nevet fiaira, díjmentesen, akként ruházom át, hogy nevezett kiskorúak közül Csütő Róbert a Holcsvay-Csütő, illetve Borcsa Sándor és Mihály a Holcsvay-Borcsa keltős családnevet viseljék.

Kelt Bud. Eszékben, 1913. évi szeptember hó 5-én. Ferenc József s. k. Bátyi Tivadar István s. k.

1826. szám.

Eln. 1913.

Kreményem körüli magyar miniszterem előterjesztésére dr. Setét Sándor szpi. ügyvédnek, Heves vármegyei főispánságban belső ügyosztályban a közelet terén kifejtett huzamos munkássága elismeréséül a királyi tanácsosi címet díjmentesen adományozom.

Kelt Budaörsön, 1913. évi szeptember hó 9-én. Ferenc József s. k. Bátyi Tivadar István s. k.

1861. szám.

Eln. 1913.

Kreményem körüli magyar miniszterem előterjesztésére dr. Borjányi Aladár Nógrád vármegyei közoktatási igazgató főosztályának a köznevelési ügyek terén szerzett érdemei elismeréséül a királyi tanácsosi címet díjmentesen adományozom.

Kelt Budaörsön, 1913. évi szeptember hó 13-án. Ferenc József s. k. Bátyi Tivadar István s. k.

(Király Személye körüli minisztérium, Királyi könyvek, 72.1174, 1795/1903; 1003–1004. p.; K19 - Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára - Királyi könyvek, 72. kötet, 72.956, 834. p.)

Özv. id. Dr. Kolosváry Sándorné szül. Kiss Teréz úgy a maga, mint alulirottak nevében mély fájdalommal jelenti, hogy feledhetetlen férje, gyermekeinek legjobb édesapja, unokáinak gondos, szerető nagyatyja, testvéreinek hűséges testvére, minden hozzátartozóinak atyai jóságu rokona

id. Dr. kolozsvári Kolosváry Sándor

m. kir. udvari tanácsos, a kolozsvári m. kir. Ferencz József tud. egyetemnek nyugalmazott nyilv. rendes tanára; a M. Tud. Akadémia lev. tagja stb.

munkában eltelt áldásos életének 83-ik, boldog házasságának 55-ik évében folyó évi augusztus hó 7-ikén délután $\frac{3}{4}$ órakor csendesen elhunyt.

Megboldogult halottunk földi pihenését folyó évi augusztus hó 9-ikén délelőtt 11 órakor a farkasréti temetőben a református egyház szertartása szerint fogjuk az anyaföldnek visszaadni, melynek hantjai alatt nyugodjanak békével áldott porai.

Budapest, 1922. augusztus hó 7-en.

Lovag Mariensei Manz Györgyné
sz. Kolosváry Ilona
özv. Dr. Borcsa Mihályné
sz. Kolosváry Margit
Dr. Kolosváry Bálint
Dr. Kolosváry Sándor
gyermekei.

Kolosváry-Borcsa Sándor
Kolosváry-Borcsa Mihály
Dr. Kolosváry-Csató Bálint
Kolosváry Gábor
unokái
Kolosváry Domokos
özv. Tiboldy Dénesné
sz. Kolosváry Julianna
testvérei.

Lovag Mariensei Manz György
Dr. Kolosváry Bálintné sz. Stein Alice
Dr. Kolosváry Sándorné
sz. Ónody-Szabó Ilonka
veje, illetőleg menyei.
Özv. Kolosváry Antalné
sz. Behő Berta
sógornője.

**b) Kolosváry Bálint r. tag székfoglalója alkalmából
(1935. márc. 11.).**

Melegen üdvözlöm Tisztelt Tagtársunkat mint Akadémiánk rendes tagját. Ha végigpillantunk majdnem négy évtizedre terjedő tudományos munkásságán, azonnal szemünkbe szökik az a nagy érdem, amelyet magánjogi rendszerünk szintetikus kiépítése körül szerzett. Itt nemcsak nagy összefoglaló magánjogi könyvére gondolok, amely a hazai források szétszórt joganyagát rendszerbe foglalta, hanem nagyszámú magánjogi monográfiáira, amelyeknek sora a külföldi házassági vagyoni jogra vonatkozó jogösszehasonlító tanulmánnyal kezdődik még a múlt század végén, majd a magánjogi végszükség, az automobiljog, a magyar öröklési jog, a birtokreform magánjogi vonatkozásai, a vadászati jog kérdéseinek éleselméjű boncolásán folytatódik.

Mindezekben a művekben a joganyagot a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és tételes magánjog szempontjából egyformán nagy erudícióval és igazi vérbeli jogászi szellemmel dolgozza fel, mindig keresve a magyar jogi gényusz sajátos alkotóerejét.

De mi Tisztelt Tagtársunkat nemcsak mint tudóst becsüljük nagyra, hanem mint az őserdélyi magyar kultúra itt álló őrét és letéteményesét, az erdélyi szellemnek, főképp kincses Kolozsvárnak szerelmesét, akinek lelke folyton visszasóvárog szűkebb hazája felé, de aki nem adja át lelkét a multba való terméketlen borongásnak, Széchenyi Istvánnal szólva a »visszaszomorkodásnak«, hanem nap-estig dolgozik, megőrzi cselekvő folytonosságát, a munkában érzi a maga történeti felelősségét. Még egyszer örömmel köszöntve, nyujtom át Akadémiánk oklevelét.

Dr. **ÓVÁRY KELEMEN** kolozsvári egyetemi tanárt *levelező* tagúl ajánlja **Hegedűs Sándor** lt. Dr. Óváry Kelemen részben dr. Kolosváry Sándorral, részben önállóan, fáradságos és tudományos kutatásainak becses eredményét bocsátá közre a következő művekben: «A Corpus Statutorum» I—III. kötetében, a IV. kötet sajtó alatt van «A csődrendszer, tekintettel a nevezetesebb külföldi csődtörvényekre», Budapest, 1871.; «A nők helyzete az emberiség fejlődésének első szakaiban». Kolozsvártt; «Milyen a jog, szervezetének kifejlődési szakában», 1881. Egyetemi acta fasc. II.; «A családi szervezet kezdetleges fejlődési szakai». Kolozsvártt, 1885. Egyetemi acta fasc. III.; «A középkori kereskedelmi élet fejlődésének főbb tényezői», 1891. Erdélyi Híradóban. Műveinek e sorozata bizonyítja, hogy a magyar tudományosság hasznos és szorgalmas munkása és így az Akadémia megválasztatása által csak nyerne. **UGYANŐT** *levelező* tagúl ajánlja **Pulszky Ágost** lt. Értekezései széles körű jogtörténeti ismereteiről, helyes felfogásáról tanúskodnak. A magyar jogtörténelem ügyét jelentékeny mértékben szolgálta azzal, hogy annak egy új forrást nyitott meg, midőn dr. Kolosváry Sándor egyetemi jogtanárral szövetkezve, a magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteményét megindítá, melyből a m. tud. Akadémia kiadásában eddig két kötet három darabban jelent meg. És ha e vállalat, mely öt kötetre terjed, mint puszta forrásgyűjtemény is nagybecsű és sok fáradozás eredménye, az még az által vált becsesebbé, hogy Óváry e statutumokat értékes, a magyar és az erdélyi jog minden részeire kiterjeszkedő, nem ritkán értekezéseknek beillő jegyzetekkel kíséri, melyekkel az egyes statutumokban foglalt tételeket jogtörténetileg megvilágítja és egyéb forrásokra való utalással azok helyét a magyar és erdélyi jogrendszerben megjelöli. E jegyzetek dicséretesen tanúskodnak a kiadóknak és így tehát Óváry Kelemennek, a magyar alkotmány és jogtörténelemben való alapos, sokoldalú képzettségéről és őt kiválóbb hazai jogtörténészeink sorába emelik.

X. számú melléklet: Csekey István emlékei (Délmagyarország, 1940. december 12., XVI. évf., 276. sz., 4. p.)

DÉLMAGYARORSZAG
Csütörtök, 1940. DECEMBER 12.

Első szó a kolozsvári katedrán

A kolozsvári „Ellenzék” egyik legutóbbi számában olvassuk dr. Csekey István, a szegedi egyetem katedrájáról most Kolozsvárra került ki-
únd professzorának bensőséges sorait, amelyben elmondja első kolozsvári előadásának élményét. Csekey professzor „Első előadásom a kolozsvári egyetemen: címmel a következőket írta a nagymultú kolozsvári napilap hasábjain:

Kedves hallgatóim, így szólítottam meg jogász-hallgatóimat, amikor első előadásomat tartottam a kolozsvári egyetemen a magyar közjogról. Tíz-
ra nyílt szem, kipirult arcú fiúk ültek előttem és néhány, a román világtól itmaradt, jogi tanulmányait folytató leány. Kissé elfogódott volt a hangom és küzdöttem az elérzékenyséssel. De ha őszinte és szorult a torkom, mégis meg tudtam kez-
deni előadásomat. Ilyenformán:

Harmadikét érvel ezelőtt egy szöke ifjú állt a tanterem jobb oldali első padjának balsarkán, és mohó tekintettel leste mesterének. Nagy Ernő-
nek, a magyar közjog elismert tekintélyének szavalt. Ez az ifjú már elsőéves joghallgató korá-
ban elfegyverezte magát a közjog tudományának, amikor pályamunkája megkészszerre nyerte el a kitűzött pályadíjat. Aztán külföldi egyetemeken kö-
vetkeztek, Strassburg és Heidelberg, majd summa sum laude doktorrávátás a kolozsvári aulában, utána pedig külföldi tanulmányvív állami ösztön-
díjjal Berlinben és Oxfordban. Ezt az ifjút hu-
szonhárom éves korában érte az a kitüntetés, hogy a kecskeméti jogakadémia tanárává választották. Aztán nyolc évig volt a dorpat, majd kilenc évig a szegedi egyetemnek a professzora. S most visszatért oda, ahonnan kiindult. Kedvenc tárgyát, amelyből Nagy Ernő utóbb a budapesti egyetemen magántanárként képesítette, a magyar alkotmányjogot adhatja elő ugyanarról a katedrá-
ról, ugyanabban a tanteremben, ahol annakidején mint másodikéves joghallgató leshette professzorá-
nak szavalt.

E mondat után olyan éljen, és tapsorkán ve-
szelte meg a terem falait, hogy lélekzetet ve-
hettem és a személyes emlékezés után ráterheltem magára a tárgyra.

Akkor nem voltak jelen, el sem tudják gondolni, milyen szívemarkoló élmény volt ez az első ko-
lozsvári egyetemi előadás.

Huszonhét év óta először láttam viszont Ko-
lozsvárt. Az órák uralom alatt nem akartam illu-
ziókat fantáziát. Most aztán többször nedves lett a szemem, amint régi helyek régmúlt diákkori em-
lékeket varázsolnak emlékeztetembe.

A kincses város megkopott. Öregbe lett ve-
lünk együtt. De főként agyszóván nincs a válto-
zás. A szép, patinás mellékutak hangulatát an-
nál inkább zavarják a modern skatulyapátelek. Forgalma meghatározódott. Valóban kis fővá-
rossá vált.

Mennyivel patriarálisabb volt, amikor har-
minchárom évvel ezelőtt édesapám lehozott Szol-
sokról jogásznak. Hogy a főváros lába mellől nem Pestre kerültem, annak egyedül oka az volt, hogy a kolozsvári Hunyadi Tanitók Házába vettem fel bentlakónak. Szüleim ragaszkodtak az internatusi neveléshez. Ez a körülmény elhatározó lett egész életpályámra. Két kiváló szigorló jogással ke-
rültem egy szobába: Schmidt Jenővel és Ber-
száth Zoltánnal. Ma mindeketű vidéki ügyvéd, de bármelyiküket nyugodtan beléltetném az igaz-
ságügyminiszter, vagy a magas bíróság széké-
be. Bizlattak fel a győzhető közjogi pályafutétel kidolgozására, amely a magyar trónörököséről szólt. Eleinte erőmet meghaladónak látszott, mert elsőéves jogász koromban még közjogot nem is aallgattam. A két mentor azonban igyekezett nála-
m a hiányokat pótolni. Ha nincs Kenéz Béla földim a tanári karban, talán el sem hiszik, hogy a pályamunkát én írtam.

Itt mulatoztam aztán Kolozsvár másik, pá-
lyámra döntő hatása. A Ferenc József-tudomány-
egyetemen nem volt meg a tanszék és a hallgató-
közösség az a nagy távolság, mint a budapesti. Pro-
fesszor és tanítvány a legszemélyesebb kapaso-
lathoz kerültek. Amikor később Móór Gyulával laktam egy szobában, együtt jártunk vasárnapo-
ként Kenéz professzorokhoz ebédre, velük teni-
seztünk, vendéglők voltak színházi párlókban. A mi időnkben kezdte meg Navrátil Ákos és az oly korban és tragikusan elhunyt Somló Bé-
rőg a szemérmesül vacsorák rendezését otthoná-
ban. Már golya koromban táncos teákrú jártam

azokhoz a professzorokhoz, akiknél fiatal lány volt a háznál.

Dolgoztunk kora reggeltől késő estig. Móór Gyulával nem egyszer megvittünk, amikor har-
madéves korunkban a pályaművek beadási na-
tárideje közeledett. De emellett volt időnk min-
denre. A Tanitók Házában páratlan kedélyes diák-
élet folyt. Csoportokban meghívást kaptunk vasár-
naponként a gondnokékhöz teára. Természetesen valamennyien szerelmesei voltunk Juliskába. Ab-
rándozva hallgattuk esténként zongorajátékát, mely kietlen diáksobánkba felhallatszott és iri-
gyeltük Kárpáthy Lacit, ezt a magyarótá-ös-
tétetséget, hogy taníthatatta.

Az idők távlatán át boldog békés korszaka volt ez Kolozsvárnak, mely esztorott a hatalmas Magyarország sorsában. A magyar diák a kül- és

politikai biztosság aranyvárában állt. Ha em-
get felt az állammal szemben honvédelmi kötele-
zettségének, nyitva állottak előtte a polgári pá-
lyák Nagymagyarországon. Nem volt elhelyenke-
dési probléma. Ezért nem is politizált ez az ifju-
ság.

Most, amikor végigjárom az öreg város jól is-
mert utcáit, ódon tereit, Sétaterét és házsongárdi temetőjét, meg a Majális-utcait, mély megilletődés vesz rajtam erőt. A tékozó fiú visszatért oda, ahonnan elindult. Csak egy rossz álom volt az egész. Csak az egyetem falai lettek öregebbek, kopottabbak. Mi ősz fejjel, de ifjú szívvel folytat-
juk a munkát ott, ahol elhagytuk. Küldetésünk van.

Husz esztendő lidércalmától elgyötört ifjakat kell a nemzeti közösség értékes és lelkes tagjai-
vá nevelnünk.

ÖNNEK IS ÉRDEKE, HOGY OLCSÓN VÁSÁROLJON

Női kabátot, bundát, férfi öltönyt, télikabátot, bőrkabátot, bekecsket, férfi bundát, fiú és leányka kabátot
BLAU IGNÁTZ férfi és női ruha üzletében Kelemen-u. 5.
Figyelje kirakati árainkat! Szabott árak!

Ma lesz az egytálétel és az éfféli záróra premierje

(A Délmagyarország munkatársától) Kettős eseménye lesz ma a szegedi vendéglő iparnak: búcsút vesz a 2 órai zárórától és bevezeti az egytálételes napokat. Az erre vonatkozó rendelkezés nemrég látott napvilágot és — mi tagadás — kis-
sé leszietlenül talált a szegedi vendéglősköket.

Tekintettel arra, hogy ma lesz az egytál étel premierje a vendéglőkben: megkérdeztünk néhány vendéglőt, hogy mi lesz a menü? Egyik hatász-
csárda vezetője a következőket mondta:

— Tándestalanok vagyunk kérem ... Nem tud-
juk, hogy mit lehet adni? Megkérdezem a többi vendéglőket, hogy mit csinálnak.

Sült tyúk a levesben

Hasonló értelemben nyilatkoztak több vendé-
glős. Az egyik Kossuth Lajos-sugarú vendéglő tulajdonosa már tudta, hogy mi lesz a menü:

— Újhat levest főzünk. Ezt úgy készítjük, hogy sült tyúkot teszünk a levesbe. Van persze, melletti is ebben a tipikus egytálételes leves-hus-sült-fő-
zelékben: az ize finom, a receptjét természetesen nem árulhatjuk el ... Tökéletesen elég, jóllakik vele az ember.

Még kedvesen csenített is a szimpatikus fut-
tal, fekete női hang a telefonba. Abba is hagyta sűrűsége a kérdésszöveget: még ebéd előtt vol-
tunk. Est nem kérdezi, ezt enni kell ...

A disznótör: egytálétel

A nagy szálloda-vendéglő-kavházában ma disz-
nótör lesz. A disznótör egytálétel, tekintve, hogy finom, magyaros ételfajta pompásan elférnek egyetlen tálon és sem alakláng, sem lényegileg nem különbözik egymástól, legfeljebb a hurrák, kol-
bászok, fűszeres ízében van némi, árnyalatbeli különbség.

Egy másik vendéglőben gulyás lesz és rakot-
káposzta. A fogasztó ugyanis két étel között vá-
laszthat. Vagy ezt eszi, vagy amazt. Az még nincs eldöntve, hogy ha nagyon izlik neki az egytál, akkor ugyanabból az ételből ehet-e még egy tálat. De arra nézve sincs még megállapítás a kivétel-
zés módja, hogy miképpen ellenőrzik azt, hogy valaki melyik egytálból evett és ennél fogva melyik egytálból sem ehet?

Mit lehet kapni a vendéglőkben az egytálételes napon?

A vendéglősök szövetségének egyik vezető tag-
ja felvilágosított arra vonatkozólag, hogy mit le-
het adni a vendéglők az egytálételes napon. Le-
het gulyásleves, habbelsz, borjúsültet, általában sültet garniruzgál, főzeléket hústeltéttel, stb. Az a fontos csak, hogy a kis olgált étel egy tálon

legyen és ne tartozzék más-más elemeztési ka-
tegoriába. Tehát nem lehet például habbelsz felszolgálni úgy, hogy benne sült borjú uszkáljon szirban sült bargonyával. A cukrászsütemények nem esnek korlátozás alá. A kenyéradag nem le-
het több, mint személyenként 60 gram.

Megköszöntük a felvilágosítást és elmentünk háza ebédelni és vacsorázni — egyszerre.

Búcsu: 2 óráttól

Tették ezt annál is inkább, mert még nagy munka várt rák: jelen akartunk lenni annál a történelmi eseménynél, amikor Szeged búcsúzik az ejszakai kétérai zárórától. Tegnap még 2 óra-
kor zártak a vendéglők és a kavházak: ma már azonban éjjelkor bezárulnak a kapuk.

A búcsueste hangulatos volt. A vendéglők nagyrésze tömve volt: a közönség hozzávetőleges számítás szerint többet költött, mint más apo-
kon. Ezzel kapcsolatosan néhány vendéglő ipa-
ros azt a tervet melengeli köbelen, hogy este 9 órakor nyitja ki üzemet: ebben az esetben ugyan-
is — ha erre megkapja az engedélyt — nyitva tarthatja üzemet éjjel két óráig.

A vendéglőiparban egyébként a közeljövőben drágulás következik. Az üzemek a kategóriái be-
osztás szerint 7, illetve 10 százalékkal emelik majd az árakat.

Ma már 12 órakor bezárnak a vendéglők és három órával előbb: 9 órakor kialszik 260 lámpa a városban. Minden bizonyval kevesebb lesz az il-
luminált halandó, mert borosan és sötétben csak-
nem lehetetlen használni.

A Szegedi Izraelita Hitközség

pártfogó irodája ezúton is közli, hogy magán-
személyeknek sem késpzén, sem ruháruknak gyűjtésére sem szóban, sem írásban felhal-
mazhat nem ad, s aki ilyen gyűjtési célzattal bárhol is jelentkezik, az a hitközség, illetve pártfogó iroda nevével visszautasítja és a jelenleg városunkban grasszáló ilyen egyének kinyo-
mozását már a rendőrségnek adtuk át. 65

A Szegedi Izraelita Hitközség

előjárásága értesíti tagjait, hogy az 1941. évi kultuszadójavéslatokat tartalmazó listástromok 1940 december 12-étől 1940 december 19-én, csütörtökön délután 5 óráig közszemlére van-
nak kitéve a hitközségi irodában (Margit-u. 20. I.) és a hitközség tagjai által megtekinthe-
tők a hivatalos órák alatt. Eszérvetelnek ugyan-
ezen idő alatt benyújthatók ugyanott. 65

Csütörtök, 1940. október 10.

SZEGEDI NAPLO

Kiadott 1940. évi október hó 5-én.
1940/41. tanévi jogász meghívótár

Érdekes és ötletes meghívókat bocsátott ki a Szegedről átvonó jogászok búcsúestjének rendezője. A meghívó a fenti címmel a magyar törvénytár külalakjában készült s szövege is paragrafusokban van szedve. Az érdekes meghívó szövege a következő:

1940/41. tanévi I. Meghívó

a Kolozsvárra hazatérő Ferencz József-Tudományegyetem Szegedről átvonó Jogászainak Búcsú-Táncestjére.

Emlékeztül adjuk ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Szeged Jogászsága közös egyetértéssel a következő meghívót alkotta:

A szegedi jogászság mélyszégyen áhíttat ad hálát az isteni Gondviselésnek, hogy az elszakított Erdély egy része visszatért a Magyar Szent Korona testébe és a Ferencz József-Tudományegyetem 20. év után végre hazatérhet Kolozsvár ősi falai közé.

1. §. A Ferencz József-Tudományegyetem hazatérő Kolozsvárra és a Szegeden alapítandó Horthy Miklós Tudományegyetem jogi kara ideiglenesen szüneteltetve, a jogászok eljárnak Szegedről.

2. §. A szegedi jogászok, az előző ú-ra tekintettel, dr. Buza László egyetemi nyilvános rendes Tanár Úr, a jog-és államtudományi kar e. i. Dékánja, fővédnöksége alatt Búcsú-Táncestet rendeznek.

A Búcsuest 1940. évi október hó 12-én este fél 9 órai kezdettel fog megtartani.

A Búcsuest helyeül a Hungária-szálló nagyterme jelöltetett ki.

3. §. Felkérem a meghívottakat, hogy b. Családjukkal okvetlenül szíveskedjenek megjelenni.

4. §. Utasítatlak a hölgyek, hogy a Búcsuesten délutáni ruhát viseljenek.

Uraknak utcai vagy magyaros ruha viselése kötelező.

5. §. Különösképen kívántatik hangsúlyozni a Búcsuest pontos megkezdése, tekintettel arra a körülményre, hogy a zenekar pontban fél 9 órakor fog rázendíteni a „Nem utik a jogászt agyon” kezdetű verpezdítő csárdásra.

6. §. A Búcsuest tiszta bevétel a Főméltóságú Asszony „Erdélyért” akciója javára fordítatik.

7. §. Belépés a Búcsuestre csak belépőjegy megváltásával történhetik.

A belépőjegyek ára: bajtárs-jegy P. 0.10, személy-jegy P. 1.20, család-jegy (3 személy részére) P. 3.—, tanács-jegy R. 1.—

8. §. Elővetelben a jegyek minden délutáni 9-16 óráig a DEFFE Boldogsághozsón-szálló 2. sz. alatti minden délutáni 5-6 óráig az Emerián Dugonics tér 12. szám alatti helyiségében adatkak el.

Jelen § előző bekezdésében meghatározott időben és helyen meghívó igénylés is történhetik.

9. §. Söha jóvá nem tehető mulasztást követ el aki a 3. §-ban foglalt meghívásnak nem tesz eleget, annak ellenére, hogy a rendezők erre figyelmeztették.

10. §. Jelen meghívó kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról a Meghívottak tartoznak gondoskodni.

E meghívó kihirdetését ezennel elrendeljük, e meghívó mint a jogászok akarátát, mind magunk megtartjuk, mind másokkal is megtartjuk.

Kelt Szegeden, ezereklencsáznegyvenedik évi október hó első napján.

Aláírások.

DUGÁSZ íest, tisztít,
Telefon: 33-40
Gallériatízítás 8. társ.
Üdlet KÁROLYI U
Cím: Tápió u

A makói rablógylkos a szegedi törvényszék előtt

Életfogytig tartó fegyházra ítélték a rovatmultu asztalos-sogédet, aki embertelen kegyetlenséggel megölt azután kiraholt egy asszonyt

Páratlan kegyetlenséggel tlkövetett rablógylkossági bűnygyben tartott tegnap tárgyalást a szegedi törvényszék Ungváry tanácsa. A gylkos egy büntetett előéletű asztalossegéd volt, aki egy éven keresztül toszogatta Makót, úgy hogy valóságos rémalakja lett a városnak. A rendőrség sokszor gyanuba vette, azonban mindig kibujt a rendőrök keze közül. A ravasz fondorlattel kiértvelt rablógylkosságnál azonban rajtavesztett, mert nem elégedett meg az áldozat pénzével, hanem egy borotvakészüléket is elrabolt, amelyet motozás során megtaláltak nála és ez juttatta az elvetemült rablógylkóst az igazságszolgáltatás kezére.

Vevő jelentkezik az eladó házra

Még az év elején, pontosan január 30-án délelőtt egy makói kis házban rablógylkosságot történt. Amint az áldozatnak a makói kórházban kevéssel a halála előtt tett vallomásától kitűnt, délelőtt egy alacsony napszámos kinezésű fiatalember házával céljából megjelent Dauda Jánosnál, aki egyedül tartózkodott odahaza. Az idős asszony megmutogatta a ház helyiségeit, legutoljára a kamrába is bejártak és ott történt a rablógylkos merénylet.

A fiatalember ellökte az öregasszonyt, majd pénzt követelve ráértdepelt és kétszer hasbaszarta. Dauda né kényörgött életért és elárulta, hol rejtgette a pénzt.

Erre a merénylet a kezébe került baltával az asszony fejére sújtott és béront a szobába a pénz előkerítéséért. Mikor zsebre vágta a pénzt, vissza ment áldozatához, vérvonok mutatják, hogy a szomszédos akit már nem talált a kamrában, hanem a szobába bezárkózott. A merénylet oda is beakart menni, de a zár nem engedett és így a kerítésen keresztül ugorva eltávozott.

Az asszony két nappal utóbb bele is halt súlyos sérüléseibe. A rendőrség megindította a nyomozást. Kihallgatott számos gyanúsítottat és a negyedik napon már eredményre is vezetett a nyomozás. A gyanúsítottak között volt Papp Mihály 28 éves asztalossegéd is, akitől megtalálták a gylkosság színhelyéről elvitt borotvakészüléket a szappannal együtt.

Mindent bevall a gylkos

Vallatára fogták és rövid fagadás után beismerie a rablógylkosság elkövetését. Előadta, hogy pénzre volt szüksége és ezért hatolt be Dauda né házába, de nem volt szándéka megölni, csak a késsel megfélemlíteni. Azonban mikor szembekerült az asszonnyal, elvesztette józan eszt és megszurkálta és kirabolta. A rabolt pénzen nagy búcsuvaconart rendezett és Hódmezővásárhelyre ment, ahol a detektívek elfogták. A vallatás során beismerie, hogy ő követte el az utóbbi időkben elkövetett makói betöréses lopásokat is. A rendőrség letartóztatta és bekísérte a szegedi ügyészség fogházába, ahol előzetes letartóztatásba helyezték.

A tegnapi tárgyaláson fogházór vezette elő a gylkos asztalossegédet, aki ellen az ügyészség egyrendbeli rablással párosult

gylkosság és 11 rendbeli betöréses, lopás büntette címén vádat emelt Papp Mihály teljesen magába roskadtan, a sirástól elcsukló hangon felegetett az elnök kérdésére, úgy hogy többször figyelmeztették, hogy szedje össze magát és ne sirjon. Majd elébe törták a bűnleletek, a vértől rozsdás disznóölökést és két baltát, Papp csak a kést ismerie magáénak. A rablógylkos mérénylet borzalmas keltó vallomása után a tanuki hallgatások következtek.

„Ugyanugy haljon meg, mint a feleségem”

Elsőnek a meggyilkolt asszony férjét Dauda János kömvest hallgatták ki, aki a bűnselekmény elkövetésének idején nem tartózkodott odahaza, hanem a felesége előadását ismélte el.

Csak az a kérés — mondotta — ugyanugy haljon meg Papp Mihály, mint amilyen módon végezt szegény feleségemmel.

Kihallgattak több tanút és károsultat a betöréses lopásra vonatkozólag is, amelyekre Papp Mihály beismer.

A tanuvallomások után dr. Szeze Gyula törvényszéki orvosszakértő elmondja, hogy Dauda né halála a hássérülés folytán fellepő hashártyagyulladás miatt következett be. A mérénylet elmeállapota megvizsgálásánál semmi zavaró momentumot nem észlelt, ezért a tett elkövetésekor teljesen beszámítható állapotban volt. A merénylet hányafolt élete miatt javíthatatlan megrögzött egyén.

Ezután a vád képviselője, dr. Liszky Lőránt királyi ügyész teljes egészében fenntartotta a vádat és beszédében fámulított a mérénylet előre megfontolt vadállatias kegyetlenséggel véghezvitt bűnselekményére és kérte a leg súlyosabb büntetés kiszabását.

Dr. Stein Viktor makói ügyvéd azt igyekezett bizonyítani, hogy Papp Mihály a bűnselekményt ölési szándék nélkül és nem előre megfontoltan követte el. Kérte az enyhítő szakaszok alkalmazását.

Az ítélet

A bíróság egy órási tanácskozást után meghozta az ítéletet, amely szerint

Papp Mihály bűnös egy rendbeli rablással párosult emberölés és több rendbeli betöréses lopás büntetteiben és ezért életfogytiglani fegyházra ítélt.

Az ítélet ellen az ügyész a bűnselekménynek a vádtól eltérő minősítéseért fellebbezést jelentett be, míg a védő enyhítést felebbezett.

Mindentéle

Papirhulladékot

vásárol

Weinmann Antal

Teleki u. 15.

Telefon 15-67.

Megérkeztek

Jungheims antall-óra különlegességek Bim-bam, Westminster és Whittington harangjátékos órással Schaffhausen, Omega, Zenith, Doxa, Technos, Langendorf Erca Watch svájci zsebszámítók és villanóórák. Előrendelvények Erax kar és zsebszámítók modern mintákban. Egy felhívásra 42 órást írt. Arany, ezüst ékszerek, karórágyűrűk minden sulyban és méretheben, a legújabb mintákban. Valódi ezüst, rozsdamentes és alacsony árú ékszerek és díszítágyak. Nagy választék, olcsó árak, pontos kiszolgálás.

Csury Ferenc

széles körű órási mester, órási, ékszerész, toronyóra készítő, Szeged Kántor utca 16. Sálát nagy javító műhely.

Jó minőség

DÉLMAGYARORSZÁG

Csütörtök, 1940. X. 17.

KERESZTÉNY POLITIKAI NAPILAP

XVI. évfolyam 237. szám

A jogikar búcsúja

Irtá: **Buza László dr.**, a Ferenc József-tudományegyetem jogi fakultásának dékánja

A dékáni szék, ha a mai búcsúülés után elhagyom, egyletűre üresen marad. Ez a magyarázat, hogy a jog- és államtudományi kar dékánjának külön mondanivalója is van.

A hazatérő egyetem távozó professzorainak felkelt ma két érzés hatja át: az egyik a *mélyedés hűta Szeged szabad királyi város hatósága és közönsége iránt, azért a meleg megértésért, mellyel befogadták a menekült egyetemet és boldog otthonot nyújtottak neki. A másik a *válás által okozott fájdalom. Nálunk a jog- és államtudományi kar tagjainál ez a fájdalom annál nagyobb, mert tudjuk, hogy itteni munkánkuk közvetlen folytatása nem lesz.**

A búcsúzás nehéz órájában keresnünk kell a megnyugtató momentumokat! Szeged úgy él a nemzet köztudatában, mint a *csodálatos megújulás városa. Szeged* diésősége új és szebb életre támadt az árvíz pusztítása után. Innen indult ki 21 év előtt a nemzeti megújulás egyre nagyobb és fényesebb diadalokat ülő mozgalma. Önként kínálkozik a párhuzam a város sorsa és a nemzet élete közt.

A szegedi egyetem ideiglenes ésonkaságának is *szimbolikus jelentősége van. Egyletűre* csónka lesz a Horthy Miklós diésősége nevét viselő szegedi tudományegyetem, mert hiszen még mindig csónka maga a Szentkorona teste is.

Szegeden a megújulásnak bámulatos erői dolgoznak. Ezt mi tudjuk legjobban, a Ferenc József-tudományegyetem professzorai. Szeged egy mindenből kifolyt, menekült egyetemet fogadott be s ez az egyetem itt egészen rövid idő alatt hatalmas virárázsának tudult. Ha visszagondolunk az egyetem budai életére a Szegényház-utóában, mikor egyetemünk püsta léte is bizonytalan volt, meg kell állapítanunk, hogy *Szegeden esoda történt a menekült egyetemmel. Azok a kipróbált egyetemfejlesztők, amelyek ezt a csodát létrehozták, nem hagyhatják sokáig ésonkán Szeged új egyetemét sem. Hogy Szeged a Horthy Miklós-tudományegyetem törvénybe iktatása után visszakapja a jog- és államtudományi karát és megnyissa annak kapuit, ahhoz már nem kell esoda, az a nemzeti erők egészséges fejlődésének természetes következménye lesz.*

Amikor a Ferenc József-tudományegyetem Szegedre jött, a jogi kar itt magas színvonalon álló jogi kultúrát talált. Ennek a jogi kultúrának elsősorban a kiváló bírósárok és Szeged híres ügyvédi kara voltak a hordozói. A jogi kar új szintre vitt a jogászok itteni munkájába: az elmélet szűrkének mondott színt. Mi boldogan fogunk mindig visszamemlékezni az együttműködés esztendeire. Sikeres együttműködésünk emlékeit a publikációk sorozata a magyar jogtudomány szímlájára örökre megörzi. De örízni fogják szegedi működésünk emlékeit ifjmaradók volt tanítványaink is. Hozzájuk fordulok most, egyetemünk Szegeden maradó doktoraihoz. Ne felejtsek el, hogy az egyetem minden doktora hordozója az egyetem láthatatlan kincsének. Örizzék ezeket a rájuk bízott kincseket, ne engedjék kialudni a lángot, melyet a távozó egyetem jog- és államtudományi kara gyújtott fel Szegeden. Találja itt ezt a lángot, ha csak pisálkolya is, a Horthy Miklós-tudományegyetem remélhetőleg rövidesen megnyitja jogi fakultását. Rájuk bízunk és tőlük várjuk el, hogy rajtuk keresztül meglegyen a közvetlen kapcsolat

távozó és a felállítandó jogikar munkája között.

A hálás köszönet és fájdalmas búcsúzás órájában hittel és reménységgel legyünk tele.

Ezt parancsolja a szegedi szellem, mely nem ismer lemondást és esüggedést, mely rendíthetetlen hittel dolgozik a jövőért, bízik a nemzet erejében és a hatalmas Isten jószágában.

London egyetlen hatalmas lángtenger

**Szörnű hatásuk volt a szerdai német légitámadásoknak
Berlini vélemény szerint elsimultak a magyar-román ellentétek**

Berlin, október 16. A Német Távirati Iroda jelenti: London egyetlen hatalmas lángtenger. A német repülők 80-100 kilométer távolból figyelték meg a tüzeket. A Viktória-dokkoltól északra öt különösen nagy kiterjedésű tüzfészket állapítottak meg. Ezek a legfontosabb raktárpépíteleket semmisítették meg. A rombolásoknak London

életmezse szempontjából nagy jelentősége van, mivel az itteni élelmiszerárakban hatalmas készleteket halmoztak fel. A város központi részében és a Themze-kanyar északi sarkától hatalmas tüzek ütöttek ki. Ezek eloltása a londoni tüzoltóalakulatok önfeláldozása mellett is rendkívül nagy nehézségeket okoz.

Még mindig fokozódik a német légitámadások ereje

Berlin, október 16. A Német Távirati Iroda harséteri jelentése: Anélkül, hogy az ellenségnek egy lélekzetnyi időt is hagytak volna, amint azt a véderőfőparancsnökság jelentette, *szakadatlan* korban zárdulok szerdán a német légitámadások: az angol szigetre. Az egymást követő harsé kötelek hullámain szokszor csak néhány perenci idő választotta el egymástól. Az angoloknak ezúttal be kellett látniuk, mennyire hiú volt reményük, hogy az Angliáért folyó ütközet már elérte tetőfokát. A német légihaderő jogigal alapítja meg, hogy támadásai iramát és a támadások számát még tovább jelentékeny mértékben fokozni tudja.

A megtorlás jegyében zajlott le sok lércsata. A német vadászok 22 Hurricane és 10 Spitfire gépet löttek le, amelyek földrezuhanva darabokra törték.

A támadás súlypontja ismét London volt. A légvédelmi ügyük zárótüze. London körül nem okozott komoly akadályt és azt át lehetett törni. Különösen súlyos támadás érte a város belső és üzleti negyedeit. Hazafelé repülve, a német repülők még 100 kilométer távolból is láthaták az őrségi tüzeket. A rochesteri hadipari üzemek és a város repülőterei súlyos károkat szenvedtek.

Szerdadélelőtti légitámadások Angliában

Berlin, október 16. A Német Távirati Iroda jelenti: A német repülők a szerda délelőtti támadások során eljutottak Anglia központi területére fölé és egy nagy repülőteret megtámadtak a L. verpooltól délre eső nyugati tengerparton. A német bombázók neház bombával telibetaláltak három gépszínt és egy kazánházát levegőbe röplítették. Egy másik gépszín kigyulladt. A színek előtt álló több repülőgépet gépfevvertüzel rosláva löttek.

A német repülők: hazafelé repülve egy vasútvonal fölé jutottak, amelyen nyugati irányban egy angol csapatszallító vonat haladt. Néhány repülőgép merész zuhanórepléssel megtámadta a vonatot. A mozdony a gözkazánt ért telitalálat következtében fellobban. A mozdony és az első hat kocsi a meredek domboldallól a melybe zuhant. A többi kocsit az összekötőcső ereje egy-

másba nyomta. A sebesültek és halottak számát több, mint 300-ra becsülik.

Berlinből és Hamburgból elszállítják a gyerekeket

Berlin, október 16. A Német Távirati Iroda jelenti: Rövidesen befejezik a német gyermekek vidékre való elszállítását az ország légitámadásoknak különösen kitett nagy városából, mint Berlin és Hamburg.

A német lapok ezzel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy az elszállítás minden egyes esetben a szülők szabad elbárározásából történik és semmiféle kényszerintézkedést nem tettek. A lapok megjegyzik, hogy ez a nagyszabású tevékenység nem az angol bombatámadások veszélyessége miatt történik, miután az eddigi tapasztalatok alapján ezek a támadások nem tettek szükségessé a kiűrtést, hanem azért, mert az áramnak a légiradók következtében történt gyakori megszakítása egészségi szempontból végül is káros következményekkel járhat a kisebb gyermekekkel.

Ujabb egymilliárd póthitel az angol hadikiadásokra

London, október 16. A Reuter-iroda jelenti: Az alsóház egyórás vita után egyhangúlag megszavazta az egymilliárd fontsterling póthitelt a háborús kiadásokra. Kingsley Wood pénzügyminiszter kifejtette, hogy a múlt szombat előtti négy hét alatt az összkiadások hetenkénti átlaga 61 millió fontsterlingre emelkedett, a napi tiszta kiadás tehát körülbelül 9 millió fontsterling, amely naponta másfélmillió fonttal több, mint júliusban. A csapatszallító kiadása naponta két és félmillió font, három és fél millióval több, mint júliusban.

Berlinben elsimultnak tekintik a magyar-román válságot

Genf, október 16. A Basler Zeitung berlini jelentése szerint elsimultnak tekintik a magyar-román válságot. A tengerhatalmak nem sajnálnak majd semmiféle fáradságot, hogy munkával és jóakarattal megoldják a még függő kérdéseket. A német csapatok jelenléte Romániában csak szívtetheti a megoldást.

XIII. számú melléklet: A jogakadémiák kronologikus történelme

Jogakadémiák/jogliceumok	Első jogi tanszék	Akadémiai fok elérése	Szünetelése	Újra indulás	Megszűnés
Magyar Királyi jogakadémiák					
Győri Királyi Jogakadémia ¹²⁰³	1754	1776	1785–1802: Pécs 1809; 1850–1867	1867	1882–1982
Kassai Királyi Jogakadémia ¹²⁰⁴	-	1777	1848–1849	1850	1922
Nagyváradai Királyi Jogakadémia ¹²⁰⁵	1770/1780	1788	1848–1849	1850	1918/1935
Zágrábi Királyi Jogakadémia ¹²⁰⁶	1633	1669	1773–1776	-	1874
Nagyszombati/ Pozsonyi Királyi Jogakadémia ¹²⁰⁷	1774 1784: Pozsony	-	1848–1849	-	1918
Kolozsvári Királyi Jogakadémia	1773	1784	1849–1863	1863	1872
Katolikus Fenntartásúak					
Egri Jogakadémia ¹²⁰⁸	1740	-	1784–1790; 1848–1849; 1851–1861	1861	1949
Pécsi Jogakadémia ¹²⁰⁹	1777	1835	1849–1865	1865	1923
Evangélikus Fenntartásúak					
Eperjesi/Miskolci Evangélikus Jogakadémia ¹²¹⁰	1815	-	-	-	1919: Miskolc 1949
Nagyszebeni Evangélikus Jogakadémia ¹²¹¹	1844	-	-	-	1887
Református Fenntartásúak					
Sárospataki református jogliceum ¹²¹²	1713	-	1849–1863	1863	1923
Debreceni református jogliceum ¹²¹³	1743	-	1856–1861	1861	1914
Kecskeméti református jogliceum ¹²¹⁴	1753	1835	1849–1860	1860	1949
Marosvásárhelyi református jogliceum	1794	-	1848–1849	1849	1870
Pápai református jogliceum ¹²¹⁵	cc. 1795	1832	1848–49; 1853–1861	1861	1885
Máramaroszigeti református jogliceum ¹²¹⁶	1797	1837	1849–1869	1869	1919: Hódmezővásárhely 1924

¹²⁰³ BICZÓ 2011. 153–181. p.; HORVÁTH 1998. 19–23. p.; MOLNÁR – ZSIDI 2006. 54–56. p.; NÉMETH 1915. 17–18. p.; JUHÁSZ 2016. 125–126. p.; JUHÁSZ 2017. 11–16. p.; *Hivatalos* 1873. 40. p.

¹²⁰⁴ JUHÁSZ 2016. 126. p.; M. NOVÁK 2007. 6–13. p.; RÖSZLER 1882. 1–30. p.; *Hivatalos* 1873. 142–154. p.; KMETY – JUHÁSZ 2018. 28. p.; POPÉLY 2000. 126. p.

¹²⁰⁵ VARGA 2006. 6–7. p.; JUHÁSZ 2016. 122, 127–128. p.; *lásd:* KRISTÓFI 2005.; *Hivatalos* 1873. 50–52., 68–72. p.; KOKOLY 2018. 507–515. p.; *BKM* 1872. 44. szám, 34. p.; MOLNÁR – ZSIDI 2006. 86. p.

¹²⁰⁶ ČEPULO 2007. 99–123. p.; JUHÁSZ 2016. 129. p.

¹²⁰⁷ JUHÁSZ 2016. 125. p.; *Hivatalos* 1873. 6–7., 20–24. p.; *BKM* 1872. 43. sz., 339. p.; LUKINICH 1933.; PRESZTÓCZKI 2016. 165. p.

¹²⁰⁸ HALMAI 1987. 142–145. p.; *Hivatalos* 1873. 240–257. p.; KISS 2009b. 178–180., 199–200. p.; *lásd:* JUSZTINGER 2009. 49–64. p.; KISS 2016. 51–53. p.; MOLNÁR – ZSIDI 2006. 50. p.; UDVARDY 1898. 363–364. p.

¹²⁰⁹ RAJCSI 1998. 33–47. p.; *Hivatalos* 1873. 259–262. p.; MOLNÁR-ZSIDI 2006. 92–93. p.; KAJTÁR 2003. 226. p.; *lásd:* BÉKEFI 1909.; *lásd:* KOPCSÁNYI 1897. 36–41. p.

¹²¹⁰ DUROVICS – KÓNYA 2015. 44. p.; DUROVICH 2016. 111. p.; STIPTA 1989. 12–13. p.; BRUCKNER 1996. 52. p.; STIPTA 1996. 11–46. p.; STIPTA 2012. 15–24. p.; STIPTA 1997. 384. p.

¹²¹¹ P. SZABÓ 2012. 76. p.; P. SZABÓ 2013a. 338–339. p.

¹²¹² MAGYAR 2012. 12. p.; BOLVÁRI-TAKÁCS 2007. 92–94. p.; DIENES – UGRAI 2013. 92–146. p.; KÉZI.

¹²¹³ MAGYAR 2012. 12–60. p.; NAGY 1984. 155. p.; P. SZABÓ 2011. 7–11. p.; ZELIZY 1882. 478. p.; HOLLÓSI 2007. 13–21. p.; MÓRICZ 1930. 212. p.; MUDRÁK 2012a. 53–55. p.; MUDRÁK – KIRÁLY 2012. 57–59. p.; PRESZTÓCZKI 2006. 165. p.

¹²¹⁴ HALMAI 1993. 138. p.; BÁLINTNÉ 1983. 6–16. p.; TÖRÖ 2019. 32–33., 66., 71–89. p.; *lásd:* SZÉKELY 2016.; Az intézet kiemelt professzoráról *lásd:* B. KÁLLAY 1998. 26–42. p.; Az oktatókról *lásd:* STIPTA 2019. 203–243. p.

¹²¹⁵ ÜRMÖS 2000. 222–224. p.; *lásd:* SZABÓ 1984. 121–153. p.; KÖBLÖS 2006. 69. p.

¹²¹⁶ KOVÁSSY 1984. 15–17. p.; MOLNÁR-ZSIDI 2006. 76. p.; PRESZTÓCZKI 2016. 164–188. p.; BALOGH 2013a. 11. p.; BALOGH 2013b. 51–64. p.; KOKOLY 2018. 519. p.